

MIKSZÁTH
KÁLMÁN
ÖSSZES
MŰVEI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 77.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI:

REJTŐ ISTVÁN

77. KÖTET

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

XXVII.

1888. július – 1889. január

1983

MIKSZÁTH KÁLMÁN

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

XXVII.

1888. július—1889. január

1983

Sajtó alá rendezte:
S. FÜRTH ÉVA—REJTŐ ISTVÁN

Lektor:
MÉREI GYULA

-14 2 5 3 6

Sorozat ISBN 963 05 0152 X
Kötet ISBN 963 05 2984 X

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1983

PRINTED IN HUNGARY

CIKKEK, TÁRCÁK

1888

VÉDŐK ÉS VÁDLOTTAK

(Karcolat)

Mindenesetre szép és nemes hivatás a védőügyvédé. Egy nyomorult féreg, kitől elfordul az egész társadalom, kit szegyenkezve említ szüle, testvér — az utolsó percben, mikor már össze van félig tiporva, egy embert talál az oldala mellett, ki hévvel, a tudomány és szónoklat minden fegyverét felhasználva, az ő veszendő lelkéért küzd egy társadalom ellen.

Ebben bizonytal sok eszményiség van.

Úgy van, a védőügyvéd az emberi jószívűség vendég-szereplő képviselője. E riasztó szóval szemben: »feszítsd meg!« — ő képviseli az ellentétet: »szánd meg!« S valóban öbennük annyira kifejlődött már a jó szív, hogy édesebb érzet önti el keblüket, minél nagyobb imposztorságot követett el a boldogtalan védenc.

Ámde érvek, paragrafusok, lendületes frázisok és következetes okoskodások nem mindig elegendők arra, hogy a védőügyvéd diadallal álljon meg helyén, hogy az ő fellépése teljes sikert arasson. Hanem szükséges kiváltképp a *külső hatás*.

Ez nem megvetendő oldala a védelemnek. Mert a védőnek érteni kell azt a művészetet, miképp kell beszélni a bírák vagy esküdtek szívéhez *szóltanul*. Ez már nehéz dolog. Ehhez emberismeret, filozófia, humor, és nagy adag rafinéria kell.

Okos, tapasztalt ügyvéd ért a külső hatás fokozásához. Éspedig nem azt a külső hatást értem, amit az ügyvéd gyakorol a bírákra, hanem azt, amit a vádlott kelt maga iránt.

Nem kell hinni, hogy ez nem tartozik a védelemhez.

*

Volt egy ügyvéd ismerősöm, akinek egyszer egy szép színésznőt kelle védelmeznie az esküdszék előtt. (Főképp az esküdtek nagyon érzékenyek a külső hatás iránt.)

Már nem tudom, mi volt a pör tárgya. A kimenetelétől függött a színésznő becsülete, jövője, egzisztenciája.

A pör napján a védő fölkeresi lakásán a színésznőt, hogy a tárgyalási terembe kísérje.

A szép asszony már felöltözve várta. A védő egy agyonvetkezett bacchánsnőt lát maga előtt. Almazöld atlaszruha, a derék oly mélyen kivágva, hogy a kebel misztériuma megszünt misztérium lenni, a karok csupaszok, bizonyára arra számítva, hogy az esküdtek szobrászati tanulmányokat tesznek a tökély fokán álló gömbölyűségek fölött. Igazi Heléna. A haja kacéran föl volt sütögetve, homlokán figurákba rendezve.

A szépasszony mosolyogva, a győzelem biztos tudatában mosolyogva nézett az ügyvédre, kacéran rágva fogai közt egy cigarettát.

— Nos, hogy tetszem? — kérde, s közelebb hajtotta fejét az ügyvédhez, hogy az ő cigarettáján gyújtson rá a magáéra, mivel megkínálta.

Az ügyvéd udvarias ember volt, kétszer nem sikerült rágyújtania a cigarettára, hogy ugyanannyiszor közelről bámulhassa a primadonna összeszorított gyöngysorfogát s piros ajkát, s csak elharapott szavakkal válaszolt.

— Gyönyörűen néz ki. Ördöngösen. Most már bizonyos. egészen bizonyos. hogy elveszti a pört.

A színésznő nagy szemeket meresztett rá.

— S ezt csak oly közönyösen mondja! — tört ki, s majdnem sírva fakadt.

— Kívánja, hogy megnyerjük?

— Hogy kérdezheti ezt?

— Jó. Hát akkor intézkedem.

Az ügyvéd csengetett a szobalánynak, aki belépett.

— Vetkeztesse le asszonyát — szólta az ügyvéd a pamlagra telepedve.

— Mit akar Ön? — riadt föl a szép védenc.

— Kérem, most én intézkedem. Készítse ki asszonya fekete ruháját, szalmakalapját, amelyiken a barna muszlin

van. Azután hozza rendbe a haját. Simítsa agyon azt a hókusz-pókuszt a homlokán, s tűzze föl a fonatokat egyszerűen. Mit bámul? Kezdje, mert elkésünk. Asszonya siet.

S a bérkocsiba nemsokára egy szende hölgy lépett az ügyvéd oldalán, nyakig fődött ruhában, barna muszlinnal körülfolyt kalapban, mi szép, szomorú arcát (ilyet parancsolt a fiskális) igen előnyösen emelte ki. Maga volt a szendeség.

Persze hogy (tekintve miszerint reggeltől estig szendén lesütött szemmel az esküdtekkal szemben ült), egyhangú verdikt hozatott. Győzött.

*

Más esetben revolver-zsurnaliszta került a vádlottak padjára.

Pökhendi, szentelen fráter volt. Monoklit hordott, s ezzel akart a vádlottak padjára ülni. Típusa egy csalónak.

A védőügyvéd, mielőtt a tárgyalásra eresztené, a következő receptet adta ki neki:

1. Elmegyen a gőzfürdőbe.
2. Megborotválkozik.
3. Otthon hagyja a monoklit.
4. Különben keressen magának más védőt.

*

Egy ízben meglátogattam egy ügyvédet.

Az anarchisták dolgával bíbelődött. Hol a bűnfenyítő törvényszék, hol a sajtóbírótság előtt védte őket.

Az egyik védence, aki sajtóvétséget követett el, arra kérte, beszélje rá édesanyját arra, hogy ne menjen a tárgyalásra.

A védő fölhívatta az öregasszonyt. Éppen arra léptem be hozzá. A szegény anya könnyezve hallgatta az ügyvédet, szomorú panaszos tekintetet vetve néha rá. Ő ne legyen ott? Ő! Hát ki legyen akkor a szegény fiú közelében, ha nem ő.

Egyszerre szaggatottan zokogni kezdett, eleinte csöndesen, de csakhamar elfogta egészen a sírás és úgy zokogott, oly kétségbeesetten, mintha egyszeribe kiadná a lelkét.

Az ügyvéd szemei felcsillantak.

Jól van, öreganyó — mondá csillapítóan. — Eljöhet a tárgyalásra. Majd én kocsit is küldök.

Mikor az öregasszony távozott, ragyogó arccal fordul hozzám az ügyvéd.

Hallottad?

Mit?

Ezt az öregasszonyt. Hisz ez egy virtuóz! Föl van mentve a vádlott.

— Virtuóz?

— Űgy van. Virtuóz a sírásban. Sohasem hallottam ilyen gyönyörű sírást. Odaültem az első padba, az esküdtek közelébe. Az lesz a hatás, mikor ez a védbeszédem alatt megereszti a sírást! Tünetéyes hatás lesz az!

*

Még egy szép, költői kis esetet beszéltek el nekem, méltót egy Bret Harte tollára. Egy cigányleányról szól.

Gyönyörű, nyalka teremtés volt, égő szemekkel, piros orcával, kifejlett, csinos alakján Kelet szenvedélye ömlött el. Sötét haja, melyet gyöngysorkapocs tartott össze, göndör, buja hullámokban omlott vállára, nyakán háromsoros piros gyöngy volt, s festői, szép ruházat fődte tagjait.

A szép cigányleány lopás vádja alatt került a budapesti Fortunába.

A végtárgyaláson fölmentették.

Mikor a cigányleány a börtönt elhagyta, alig lehetett ráismerni. Egy elzúllott csavargó oláh cigányleány volt ez, rongyos ruhában, szakadozott ümögben, félig mezítlenül. Kondor haja szétbomolva, kuszáltan omlott alá vállán, s nem volt se haján, se nyakán gyöngy.

A börtönmester úgy adta okát e metamorfózisnak, hogy a tárgyalásra menő vizsgálati fogoly nőket a börtönben levő rabasszonyok mindig *felöltöztetik*.

Mindegyik ráadja séta közben a maga ruhájából a legsebb darabot, elrejtett gyöngyeikből, ékszereikből a javát.

Tudják tapasztalatból, hogy így kicsípve, kicsinosítva, könnyebben boldogul a bírák előtt a vádlott — ha asszonyi állat.

Amiben lehet is valami.

A KIS SÁNDOR

Ezek a gonosz újságok! Oh, be romlottak, be részrehajlók. Hogy letiporják a sárga földig azt a szegény, szerencsétlen Natália királynét. Éppen olyan kegyetlenek, mint a politika. Nem kérdezik ezek, kinek van igaza, kinek van a szíve jobban összetörve, hanem annak állnak a pártjára, akitől még valami hasznot lehet húzni.

Úgy gyúrnak át telegramjaik, közléseik az eseményeket, ahogy nekik tetszik, amint a napi politika kívánja.

Ha orosz lapot vesz kezébe az olvasó, elérzékenyül a szép királyné sorsán és a kis trónörökösén, ki *fuldokló zokogással* szakadt le anyja kebléről.

Ha magyar lapot vesz kezébe, ott nagy megnyugvás érzete fogja el az olvasót, hogy a szegény apa végre hazajutott a fiához, aki *vidáman* sietett Protics tábornokkal haza Szerbiába.

Melyik verzió lesz az igaz? Valószínűleg az orosz lapoké, mert a kis Sándor nagyon jó fiú. E sorok írója a múlt esztendőben elég közléről ismerkedett meg vele Tátrafüreden, s látta, hogy a fiúnak egész lénye nemes, s valóságos modern király lesz belőle. Lelke fogékony minden szubtilis benyomás iránt. Lehetetlen, hogy édesanyját ne szeresse. Sóvárgó szívvel beszélt róla mindig.

Egy ízben hosszabb séta alkalmával valami lepke után szaladva, eltűnt előlem, néhány sűrű fa által elfedten, s ijedve kiáltottam utána:

— Herceg! Herceg!

Mire kisvártatva előtűnt gyermeked szelíd arcával egy tisztáson, s duzzogva jött felém:

— Ej, hát nincs nekem becsületes nevem, mint más embernek? Miért nem kiáltja ön: »Sándor«?

Az lehetetlen, kedves herceg. Önnek állása. . .

— Ugyan hagyja el, kérem. Nincs nevetségesebb állás e világon, mint az úgynevezett »kis királyoké«.

Hogy beszélhet így, herceg?

— Tán nem tudom, hogy a magyar urak nem sokra veszik a papát!

Milán király meglehetősen polgárianusán élt Tátrafüreden; a kis herceg szabadon megfordult mindenfelé, s gyermekies

kedvteléseiben éppen nem hagyta magát feszélyezni leendő koronája által. Vígán futkározott a fűvön, szabadon tett megjegyzéseket, s szóba ereszkedett a vidék tót lakóival; örülve, ha az ő szerb szavait azok megértették, vagy ha ő értett meg beszédjükből valami keveset.

Pompás megfigyelő tehetsége van; sokat észrevett, de sokat is tudakozódott. Némelykor egészen elfárasztott a kérdéseivel, melyeknek a tanulni vágyás volt forrása: az ország alkotmánya felől, az alföldi népről, egész értekezéseket kellett neki elmondanom.

Roppant tiszteletben tartotta Radvánszkyt, a zólyomi főispánt, ki gyakran fordult meg a királynál, s bizonyos félnék elfogultság látszott rajta:

— Te egészen kisgyerek módra viseled magad a főispán előtt — panaszlá egy ízben a király —, zavart vagy, és nem tudod magad kellően kifejezni. Pedig milyen jó, nyájas ember. Nem értem, mi zavar meg?

— Az, hogy nagyúr.

A király elmosolyodott.

— És hogy veje annak a hatalmas Tisza Kálmánnak. Általában a magyar urak pompája (különösen az Andrássy Manó gróf által kifejtett fény) nagy benyomással volt rá.

Egyszer azt kérde tőlem:

— Van-e még az Eszterházy hercegeknek valamijök?

— Van bizony. De már nem annyi, mint volt.

— Azt gondolom én is, mert sok adomát beszélnek Szerbiában is a költekezéseikről. Hanem annyi még remélem van, hogy a háromezer forintnyi adó-cenzus kitelik.

— Hát annyi van még, hercegem — feleltem bizonyos effektusra számítva —, hogyha Eszterházy hercegnek kilencvenkilenc fia volna, és ha megosztoznának, az mind bent ülne a főrendiházban a cenzus alapján.

— Lehetetlen! — kiáltott fel Sándor herceg elcsodálkozva.

— És ha a századik gyereke egy leány lenne, az egyike volna a leggazdagabb partiknak Európában a »maradékból«.

— Igen — szólt a kis herceg elmeéllal —, de ez csak teória. Mert a száz gyerekhez igen sok feleségének is kellene lennie. S ezek jócskán megcsappantanák a vagyont.

— Persze, hogy csak én állítottam fel így, meglehet, mindössze egy gyermek van.

— Mondjuk, a századik, a leány.

— Azt óhajtáná a herceg?

— Mi hasznom lenne belőle? Azt úgysem adnák oda egy balkáni királynak.

A legszebb és legbiztatóbb tulajdonság a kis hercegen az a szerénység, amellyel a maga helyzetét mérlegeli.

Harcok, katonásdik, hadi kalandok nem érdeklik annyira, ahogy azt egy trónörökösnél megszoktuk, lelke inkább a tudomány és a művészetek felé vonzza, s a népek jellemének egyes nagy kidomborodása hallatára kezd csillogni barna, eleven szeme.

— Kit tart ön a világ legnagyobb emberének? — kérdé tőlem.

— Én I. Napóleont, és ön herceg?

— Én Washingtont, és azt hiszem, igazam is van. Napóleont én nem tartom valami különös nagy embernek.

— No, ezt ugyan nem tudná indokolni.

A herceg gondolkozott egy darabig, s aztán felelt:

— Lássá, azért nem tartom nagy embernek, mert igen szigorú törvényt hozott az elválásra és. . .

— És?

— És ő maga sem tartotta meg. Mert aztán elvált a feleségétől, a szegény Jozefintől.

Ha ez a nézete a hercegnek, akkor most a papát sem tarthatja valami különös nagy embernek.

AZ ÚJ SEPRŐ

A színházak ugyan zárva vannak, a színház udvarán is csak a nagy fák susognak, ha a rekkenő forróságban egy kis szél meglengeti őket, de mindegy, azért a levegő miazmaiban ott az érdekesítő kérdés: mi lesz Káldyval, a szegény derék Káldyval? Aki olyan ártatlan áldozat, mint az Aesopus báránya. Thália népe szétszéledt a szélrózsa minden irányában, de az egymással váltott levelekben még folyvást ott szerepel a postscriptum: »Apropó! Hát a Káldy-ügyben mi újság!«

Minden más ügy be lett csomózva. Az elhalt császárok csöndesen pihennek. . . Az ébredező Mars a nagy forróságban újra pajzsára hajtja fejét és behunyja szempilláit, a találkozó császárok elbúcsúznak és hazafelé tartanak, a váló királyasszony fürdön keres enyhülést fájo szívének, még Zichy Jenőről sincs semmi hír, minden lecsendesült, elaludt, csak egy maradt függőben uborka-témának, hogy mi lesz a szegény Káldyval?

Hát mi lesz?

Mindenekelőtt tudni kell az előzményeket. Nemrégén a Káldy-katasztrófa előtt, és jóval előbb a császártalálkozás előtt, három intendáns találkozott egymással a kaszinóban. Három élő intendáns, Podmaniczky Frigyes báró, Keglevich István gróf és Beniczky Ferenc.

A két volt intendáns részvételtjes tekintetet vetett Beniczkyre.

— Szegény ember! — sóhajtott fel Podmaniczky.

— Te sem leszel olyan kövér három év múlva — fenyegette meg Keglevich.

— Minek vállaltad el, szerencsétlen?

— Mert rendet akarok csinálni — szolt Beniczky komolyan.

— Rendet, hahaha? Rendet, hehehe? — kacagott fel Keglevich.

— Nem has kell oda, barátom, de vasidegzet nyögte keserűen Podmaniczky.

— Pedig látod, eddig minden jól megy, minden könnyen megy — dicsekedett Beniczky. — Szavamra mondom, minden a legsimábbban megy. A sajtó szelíd, a művészek és művésznők engedelmesek.

— Igen, mert az elején vagy: az eleje ennek mindig könnyű. Várd meg a végét.

— Én azt hiszem, hogy intézkedéseim méltányossága és célszerűsége szüli a megalégedést.

Erre megint elővette a két exintendáns a kacaj.

— Ó, te csirke. Ó, te jó naiv lélek.

Keglevich Istvánnak egy ötlete támadt.

— Tudod mit, Feri, ajánlok neked egy fogadást.

— Előre is állom.

Egy fogadást, hogy kövess el ma egy nagy igazságtalanságot, valamely óriási botrányt, és senki nem fog haragba jönni, az egész elcsúszik csodálatosan.

— Nono, nem hiszem.

— És kövess el három év múlva (de három évet sem adok) valami üdvös, teljesen igazságos dolgot, és minden ember ellened bősziül, kígyó, béka tör rád, viharos felhőkből villámok potyognak a fejedre. Ez a különbség a kezdet és a vég közt.

— Lehetetlen.

— Hát próbáld meg, és ha nem így lesz, én vagyok akkor a vesztes. Fölteszem konyakgyáramat egy pityke ellen.

— Áll a fogadás; csak azért, hogy meggyőzzelek tévedésedről.

S így lőn aztán, hogy Beniczky Ferenc elcsapatta a szegény Káldyt ok nélkül: hogy legyen hát egy nagy igazságtalanság.

És valóban, a sajtó szelíden tárgyalta az egészet, a közvélemény belenyugodott csendesen, s Beniczky büszkén elgondolhatta magában:

— Egy embert eltapostam, de nem veszik rossz néven, mert szeretnek.

És igen valószínű, hogy ennyivel meg is elégedett, s azt fogja később mondani:

— Csak a saját népszerűségemet akartam megmérni. Elég. Jöjjön vissza, kedves Káldy úr, és segítsen továbbra is az intézetnek a fölösleges tagok elédesgetésében.

A fogadás első részét hát elvesztette — de még megnyerheti a másikat.

Az egy igazságtalan dolog el van követve, de még jóvá lehet tenni, hogy enyhítő körülmény legyen akkor, midőn a Beniczky úr üdvös és igazságos dolgaira kerül majd a sor.

*

Hogy e kis cikk témáját honnan vettem, igaz-e az abban rajzolt párbeszéd, s így történt-e valóban, erre nekem voltaképpen nincsenek forrásaim.

De amilyen gentlemannek én ösmerem Beniczky Feren-
cot, éppen nem volt nehéz kikombinálni, hogy a Káldy-esetnek
ez lehetett a genezise.

Ilyesmit csakis *fogadásból* tesz meg az ember.

A PÉK MINT ORVOS

(Bohókás történet)

Az elménkedési viszketeteg minden valószínűség szerint
olyan régi, mint a világ. Elmés emberek mindig voltak, és csak
a témák változtak az idők folyamában.

Pedig éppen azt volna érdemes tudni, hogy példának
okáért ki vagy mi volt az antidiluvianus stichblatt?

Mert az özönvíz utániakat körülbelül tudjuk.

A legrégebb magyar elbeszélő írók (a negyvenes években)
az omnibusz-kocsik és kocsisok ellen csillogtatták gondolataik
rakétáit. Nem is volt igazi talentum, aki egy sziporkát nem
bírt megereszteni az omnibuszlovak lassúságára.

Az ötvenes években merész tehetségek kitaposatlan útra
csaptak át: a szerencsétlen pékeket kezdték ki. (Ez volt a
magyar Boulangerizmus.)

Még most is találni garmadaszámra, részint írásban,
részint képekben gúnyolva e derék céh tagjait; mikor a kifli
nagy és a pék sovány, mikor a pék kövér, a kifli sovány,
hozzá lévén rajzolva mindjárt a nagyító üveg is a kiflihez.
Akinek a fejében egy pékellenes ötlet megfogamzik, az már
lángelme.

Ugyan ez évtized felé véget ér a szerencsétlen pékek
üldözése, s minden attikai só az anyósok szemébe freccsen.
Irtó hajsza indul meg e többnyire jóra való, ártatlan asszony-
ságokra.

Pedig ez elég rosszul volt cselekedve: mert ha meggondol-
ták volna a tárcaírók, hogy az imádott leánykából is (kihez
bús, méla akkordból epedő vereszet cseng-bong a lap elején)
egyszer, valamikor anyós lesz, bizony elnyelheték volna a
röppentyűiket.

Szerencsére elmúlt ez a divat is (bár az én barátom, Quintus, még megpróbálta ideig-óráig exhumálni). Hasztalan, nagyot fordult a világ; az akció ebben is reakciót szült.

Mit mondana a múlt évtizedek humoristája, ha hallaná, hogy Dalmady Győző verset zeng az anyóshoz, hogy Herman Ottó apológiát ír az omnibusz-ló mellett, akit csikó korában annyira kényeztettünk, gebe korában annyit bántalmazunk?

Sőt, a kor kiengesztelő mániája még a pékek lábából is kihúzta a tüskét — pedig ebben már csakugyan nincs logika: kegyelem az anyósoknak, mert valamikor ők is deli menyecskék voltak, s a mostani deli menyecskék is anyósok lesznek, és kegyelem az omnibusz-lovaknak, mert azok is prüszkölő paripák lehettek, de a pékek legfeljebb pékinasok voltak azelőtt, s ezek által sincs az emberiség valami nagyon elragadtatva.

A pékek nemcsak megmenekültek a fullánközön alól, de — s ez a hallatlan elváltozása az emberi szellemnek — ha föl-bukkan is még egy elmés történet a pékek ellen, maga a szerző, aki mint vádló szerepel a történet első részében, mintegy megsajnálva őket, a történet végén a bonyodalomban siet kivágni őket.

Íme, vegyünk egy modern péktörténetet.

I. A vád

Kezdjük a hajdani novellák stílusában.

Verőfényes nap sütött egy júliusi délután. Árkay István gazdag magánzó behúzódott családjával a vadszőlővel sűrűn benőtt verendára.

Most az Árkay úr leírása következik (szikár, magas ember, fanyar, beteges arccal). Aztán a ruházat leírása jön (szürke blúz, fehér mellény, kockás nadrág).

Ezt a ház deskripciója váltja fel.

A ház földszintes, sárga és L-re van építve. Természetesen az Árkay úr tulajdona, de az utcai részét Mucker Teodor pékmester bérlí, kinek boltajtáján két óriási sósperec van lefestve.

E részletek után áttérhetünk a cselekvényre. Nézzük, mi történik a verendán.

Árkay úr tarokkot játszik: partnerei a törvényszéki elnök, a városi főkapitány és az esperes-plébános. Távolabb újságot olvasgatnak az Árkay kisasszonyok. (Itt megint leírás következnék, de elengedem a kisasszonyoknak.)

Balról Mucker Teodor köpcös alakja látható, ki éppen házbért jött fizetni, s a nagyságos asszony (Árkayné) kezébe olvassa le az összeget, váltig nyálazgatva az ujját, mellyel nemsokára tésztát fog gyúrni, úgy lehet.

Közbul a nevelő úr oktatja az Árkayék csemetéjét, Palit.

— Mondjon valami egytagú szót.

— Tagló — feleli a gyerek.

— Nem jól van, fiacskám — fordul hátra a tarokkozó apa —, a »tagló« két szótag.

Palika bambán sandít nevelőjére.

— Egytagú szót kívántam — mond ez —, olyat, mint ház, fa, fű, fej. Egyszóval, amire *csak egyszer* kell az embernek a száját kinyitni.

A kis Pali nagy szorultságban, szétnéz a jelenlevőkön, majd hirtelen megcsillan a pék termetére tévedt szeme, s möhön kiált fel, mint aki hirtelen eltalálta:

— A Mucker kiflije.

Micsoda? A Mucker kiflije. Hahaha, hehehe! A törvényszéki elnök lecsapja kártyáit és elkezd hahotázni, Árkay úr élénken pattan fel: »Lángész ez a kölyök, ha mondom.« Csak a rendőrkapitány bosszús, mert éppen »szólót« akart mondani, mikor a kártyát elcsapták, s menthetlenül összekeverődött; dühösen kiált a fülig vörösödött pékmesterre:

— Mucker! Miért nem süt maga nagyobb kifliket, he? Micsoda dolog az, he?

Mucker lesújtva állt ott. Egy darabig nem jön szó ajkaira. A város főemberei: a törvényszéki elnök és a főkapitány előtt éri ilyen szégyen. Irtóztató. Nem, ezt nem szabad ennyibe hagyni. Megrázza fejét és így szól:

— Nagyságos elnök úr, főtisztelendő esperes úr és tekintetes kapitány úr, én ezt a szégyent nem hagyhatom a polgári becsületemen. A fiúcskának ez a mondása elterjed a városban, szájról-szájra fog járni s engem tönkretesz.

— Hát mit szándékozik ellene tenni? — kérdik az urak nevetve.

— Én ártatlan vagyok. Tisztára mosom magamat. Hallgassák meg a védelmemet.

II. A védelem

— Halljuk! Halljuk! — kiálták az urak.

— Mindenekelőtt arra kell kérnem Árkay urat, hogy távozzék. Az ő jelenlétében nem beszélhetek.

— Teringette! Kezd bonyolódni a dolog — szólt mosolyogva a törvényszéki elnök. — Eredj hát be, Pista, a szobába.

— Én? — riad fel a háziúr csodálkozva. — Éppen nekem nem volna szabad hallanom? Egy tapodtat sem megyek.

— Kérlek a védelem érdekében — vág közbe az elnök. — Ámbár nem látom be, miért ne beszélhetne Mucker úr kedves házigazdánk előtt.

— Tudom én, mi a gyöngédség — szabódott a pék.

Árkay végre is kénytelen volt távozni roppant izgatottságban, hogy mit akarhat Mucker mondani. Különben is beteges ember volt, s hajlandó a képzelődésekre.

Ezalatt a főkapitány az uzsonnás asztalon álló kosárából fejcsóválva vett ki egy kiflit, s gúnyos arcfintorokkal latolgatta a tenyerén.

— Mondhatom, könnyű, mint a pehely. Ön valóságos póni-kifliket süt, Mucker!

— Ah, tudják meg, uraim — kezdé most a pék nagy prozopopeával —, hogy ezek a kiflik voltaképpen nem kiflik.

— Hanem?

— Hanem medicina. Igenis, medicina — ismétlé Mucker úr. — Ne is tessék kérem nevetni, mert így van.

Meg van Ön bolondulva?

— Mindjárt kimagyarázom magamat. Egy nap, van annak már vagy másfél esztendeje, azon panaszkodott előttem Árkayné önagysága, hogy a férje hipochondrikus és rettenetesen szívére veszi, hogy egy idő óta a reggeli kávéjánál alig bírja a kiflijét megenni. Gyakran a fele is megmarad, s emiatt kedvetlen és emészti magát. »Közeledik a végem, elpusztulok«, s tényleg fogy, sorvad.

— »Ezen még lehetne segíteni« — mondtam a nagyságos asszonynak.

— »Hogyan?«

— »Kisebb kifliket sütök a nagyságtok asztalára.«

— »Ugyan próbálja meg.«

Ettől a naptól kezdve külön sütöm nagyságáéknak az apró kifliket. Árkay úr azóta két kiflit eszik meg a reggelihez, megjött az életkedve s vígan mondogatja reggelenkint a nejének: »Asszony, épülök, gyógyulok, nincs már nekem semmi bajom.«

— Valóban így van — szólt közbe a háziasszony —, teljesen Mucker úrnak köszönhetjük férjem javulását. Az orvosok nem bírtak semmit tenni, Mucker úr meggyógyította.

Így végződött ez az egyetlen rossz éle is, mely az újabb időben szülemllett a pékek ellen, a pék diadalával, akit azóta dr. Muckernek neveznek abban a vidéki városkában.

ZÓLYOM NON BIBIT

Ugocsa non coronat, Zólyom non bibit.

Hihetetlen, de mégis igaz. Zólyom vármegye közgyűlést tartott e napokban, s megindította a hadjáratot a nemzeti »eszem-izom« ellen. Bizony csoda, hogy már valahára észrevette valaki ezt a nyavalyát.

A nemes vármegye megtiltja, vagy legalább korlátozza területén a keresztelési, menyegzői lakomákat és a halotti torokat. Hát okosan teszi, ha kivihető lesz. Mert marad még elég »dínomdánom« a népnek. Ott vannak a disznótorok, a szüretek (már ti. ahol szőlő van és filoxera nincs), a farsang utolsó három napja és a környékbeli »búcsúk«. Minden falunak van ugyanis egy védszentje, égi képviselője (örökös mandátum ez a szenteknek), kinek nehezen várják megjelenését — a kalendáriumban. Ilyenkor aztán faluszerte minden házban sütnék-főznek (azaz már napokkal előtte), s kitért kapuszárnyakkal várják a vendéget, hívtat, hívatlant. Az a legkülönb ház, ahol a legtöbb van.

Ha mármost azt vesszük, hogy valakinek a »környékek« legalábbis tíz falura terjed, éppen tíz napot multhat a búcsúk

révén, másik tíz nap esik az öt koma és öt sógor s egyéb atyafi disznótoraira, három a szüretre, három az utolsó farsangra, egyszóval úgy áll a dolog, hogyha nemes Zólyom vármegye csakugyan ura lesz a szavának s drákói szigorral betiltja a három sarkalatos causa bibendit, kisül, hogy még a megrendszabályozott jámbor zólyomi ember is éppen az esztendő egytizenkettő részét dorbézolhatja át.

A tilalmazott alkalmak, az igaz, úgyszólván összeforrtak a népélettel, nehéz lesz őket kigyomlálni, de a merész kísérlet mégis dicséretre méltó. Mert ha a megszületett kis polgár keresztelőjén és az összekelt pár lakodalmán a kitörő vidámság s hejehuja helyén is van, legalább esztétikai szempontból, a halotti torokat mint ízléstelen, undok népszokást mindig el lehetett ítélni. Nem ritkán hazajönnek a temetőből a gyászoló testvérek, rokonok, a torban koccintgatnak, leisszák magukat, s akik egy órával ezelőtt a fájdalomtól megtörve kullogtak a szomorú koporsó után, vidám, pajkos dalra gyűjtanak rá, kurjongatnak, tombolnak, sőt még táncra is perdülnek.

Mikor a magyar ember a világra jön, akkor is isznak, mikor a világból kimegy, akkor is isznak; hát miért legyen ő aztán *közbül* józan?

Egy jómódú parasztgazdát ösmertem, akit nyolc év múlva viszontlátva, nagy szegénységben találtam.

— Miben pusztult el? — kérdém. — Hiszen nem voltak rossz termések.

— Meglehetősen jó termések voltak.

— Talán elégett valamije?

— Nem, hála istennek.

— Hát akkor mi az oka?

— Hat gyeregem született azóta, kérem alássan, az hat keresztelő.

— Hogyan? Hiszen csak egy gyermeket látok.

— Igen, mert öt meg elhalt. Az öt temetés és öt tor. Ezt már nem bírtam kiállni. A hatodik gyereknek semmije se maradt.

Egy-egy ilyen »muri« átlag ötven-hatvan forintba kerül a parasztoknál is. Tizenegy muri éppen elegendő teljesen tönkretenni egy félházhelyes gazdát.

De ebben még nincsenek benne az összes költségek,

mert akinek hat gyereke van, azzal hat keresztkoma és ugyanannyi komaasszony is jár. Természetes, hogy ezeknek is vannak gyerekeik s oda viszont el kell menni komának, süttetni, főzetni, ajándékot adni. Mert, aki módos, attól sokat várnak. A fősvénykedés ebben visszataszító illetlenség. Szinte úgy fogja fel a nép, mintha ez még a vallásnak volna kiegészítő része. A legszegényebb is összeszedi minden erejét, hogy mint koma kitehessen magáért.

Ma már faluhelyen is számításból választják a keresztszülőket. Hát még a városokban a félproletár elem.

Csak néhány napja volt nálam egy hivatalt kereső család-apa, akinek őszre állást ígértek egy vállalatnál.

Igen — szolt sopánkodva —, de mi az ördögnek nő már akkor a fű, ha a bárányok kivesztek? Őszig még nagy idő van, nem bírom ki odáig.

— Meg kell próbálni.

— De miből, uram? — fakadt ki keserűen. — A lakásom fizetetlen, az értéktárgyaim zálogban vannak, készpénzem pedig nincs több tíz forintnál.

Aztán csillapodottan folytatta:

— Tíz forint. . . lássuk csak. Ez elég lesz tíz napra. Aztán van még egy arany óraláncom, arra adnak húsz forintot.

— No, az is húsz nap. Már kivan harminc nap.

— Aztán van még vagy harminc forint künnlevőségem.

— Ez megint másik harminc nap. Csak keresgélni kell.

Gondolkozzék csak. Hátha kihúzhatja.

— Igen, igen, kihúzom a három hónapot valahogy — mondá egészen nekivigasztalódva —, mert van még egy *megkereszteletlen* gyerekem is.

— Gyereke? Milyen idős?

— A tizenötödik hónapban jár.

— És még most sincs megkeresztelve?

— Nem akartam, kérem alássan, hozzányúlni még a legnagyobb anyagi zavaraim közepett sem. A végszükségre hagytam ezt a gyereket.

— Hogyan gondolja Ön ezt — vágta közbe mosolyogva —, ha jól értem, Ön a gyereket mint *vagyon* alapot veszi?

— Természetesen — felelte ő komolyan, szinte csodálkozva nehézfűségemen. — Mert úgy áll a dolog, hogy Tisza

Kálmánt és József főherceget akarom felkérni keresztkomáknak, s ez egyenkint legalábbis ötven forint. Ön nem gondolja?

Nem szóltam semmit, de mikor utána elolvastam a Zólyom megyei közgyűlés határozatát, eszembe jutottak e különféle hagyományos ceremóniák és szokások, melyeknek egyedüli mentségük a tisztességük és ódonóságuk volt.

De most a modern nemzedék ezekből is kivetkőztette. Ha elmúlnak, nem sok sajnálnivaló lesz rajtuk.

MEGHALT LELKEK

(Csevegés Lonkay bátyánkról)

A pápa táviratilag küldte számára áldását, mégis meghalt. A halál elvitte a szegény öreget, és nem fog többé gorbáskodni velünk, a »Pesti Hírlap«-pal, mely szabadelvűségénél fogva természetes ellensége volt, és nagy szálla a szemeiben, melyek most be vannak hűnyva örökre.

Itt hagyta »házacskáit« (mert noha két- és háromemeletesek, az apostoli szegénység látszatának okáért szerette azokat kicsinyíteni), itt hagyta balatonfüredi villácskáját, és amit elől kellett volna említeni, az összes alsó papságot, mert ez volt az ő igazi domíniuma, mely kitűnően megművelve, szépcskén jövedelmezett az öregnek, aki bizonyos kedélyességgel csinálta a dolgait.

Az ultramontanizmus tollharcosai egy időben sem voltak egészen kellemetlen emberek, noha voltaképpen egész életcéljuk az volt, minél több kellemetlenséget csinálni.

Lonkay elődje, a néhai jó magyar ruhás Török János a szó szoros értelmében eszes és karakteres ember volt, de a komikum, mintha a zászlóhoz lenne szegődve, elmaradhatlan kísérője lett neki is.

Az osztrák—porosz háború idején például erős dinasztikus érzéseinél fogva így szólt Török János:

— Ha bajban van őfelsége, bizony én is megsegítem valamivel.

S egy eleven huszárt állított ki s szerelt fel a saját költségén, lovastól, kardostól, tarsolyostól.

Képzelem, megmosolyoghatta őfelsége a különös ajándékot, de azért a huszár el lett fogadva kegyelmesen. El is ment a háborúba, s vissza sem tért Szadova alól soha többé.

Persze sok maró gúnyolódás érte emiatt az akkori »Pesti Hírnök« originális szerkesztőjét; még az utcán is utána kiabáltak a gyerekek, bosszantó röhejjel:

Hollá, János bácsi! Hova lett az az egy huszár?

A »Pesti Hírnök« 1870-ben beleolvadt az »Idők Tanú«-jába, s a két egyforma szellemű lapból lett a »Magyar Állam«, melynek szerkesztése Lonkay Antal kezébe került, áthozván abba régi lapja, az »Idők Tanú«-jának, a Törökénél túlzottabb és gyűlölködőbb hangját és a IX-ik Pius levelét, mely 1867 óta minden áldott este megjelent a lap élén: »Gaudemus peculiariter gratulari tibi stb.«

Ha az olvasó jól ösmeri a lapokat, de azoknak a munkásait is, többnyire arra a tapasztalatra jut:

— Ezek az emberek sokkal okosabbak nyomtatásban, mint amilyenek valóban.

És igazán ez a zsurnalizmus művészete.

Lonkaynál megfordítva állt a dolog. Aki őt is ismerte, a »Magyar Állam«-ot is, az ekképp vélekedhetett:

— Ej no, Lonkay bácsi sokkal okosabb ember, mint amilyennek magát mutatja.

Hát persze! Ez meg az ő saját művészete volt. A bigotizmus észjárását, a fanatizmus hangját, a vallási elfogultság naivitását úgy eltalálni helyel-hellyel, ahogy boldogult bátyánk értette, arra nem közönséges tehetség kellett.

Az a szívósság, mellyel a liberálisokat üldözte, kiket »bujoncok«-nak, »szabadoncok«-nak titulált, az az ügyesség, mellyel minden kérdést úgy tudott forgatni a saját zsrjában, vagy olyan lében ereszteni fel, hogy annak felekezeti kiszögelései kilátszassanak, lapját mindenkor érdekes olvasmánnyá tette azon körökben, amelyeknek írva volt.

Voltaképpen a lap nem volt ártalmas, s a komoly magyar sajtó mosolyogva nézte s enyelegve szólott vele. Lonkay bácsi egy cseppet sem törődött ezzel, ő egy ezer ellenséggel vagdalkozó bajnok szellemi attitűdjeivel szórta a mennyköveket a »sötétség ördögei« ellen, miközben ájtatos szemei örökösen az ég, és az egyház felé voltak meresztve.

De nem is volt sok hiánya az ég áldásában, földi javakban és világi tisztességekben. A kétemeletes házacska szülte a háromemeleteset, s ezek közösen születték a b.-füredi villácskát. A pápa kinevezte aransarkantyús vitézzé, a szent Gergely-rend lovagjává és a szent Szilveszter-rend kommandőrjévé.

Lapja is folyton nyert előfizetőkben, s mióta az antiszemitizmus felburjánzott, azóta hézagot kezdett pótolni. Mert ha valami felvirágzóban van, hát csak kell, hogy azt valaki öntözze is.

Bizony kár az öregért, kinek koporsójánál, bár ellenségünk volt, mi sem állunk meg. őszinte részvét nélkül. Hiányozni fog ő nekünk ezentúl. Szinte jólesett estenkint, ha a »Magyar Állam« megjött, megkeresni benne a mindennapi »dorgatóriumot« és »anatémát«.

S ha Kenedi vagy Borostyáni t. barátom készülöz vicikke fölé hajolva s tovább szántogatva a betűbarázdákat a »kutyanyelveken« egy-egy vakmerő liberális mondást csöp-pentett el, szinte éledelegve gondolta magában: »Hm, de mit mond majd ehhez holnap Lonkay bácsi?«

Mondott is aztán olyan gömbölyűt, paprikásat, hogy öröm volt megolvasni; mert szó ami szó, az írásmesterség titkát jól ismerte az öregúr, s pennájából zamatos magyarsággal csurgott a szófia. . . Bár sokan tudnának írni úgy, mint ő, de bár egyik se írjon olyanokat, mint ő.

Amilyen torzsalkodó volt egyébiránt a lapjában, épp olyan jó, tisztességes és szeretetreméltó volt a magánéletben, aki szívesen pártolt jó embert és jó ügyet. Ezért aztán nem is haragudott rá senki.

És a lap is! Ha jobban meggondoljuk, hát miért ne legyen ilyen lap is? A plébánosoknak végre is nem lehet Renan-féle dolgokat írni. Ha az ő lapjuk, fejezze ki az ő gondolkozásukat. Minden gyártmány jó, amelynek »kereslete« van.

Ámbár az ellen erősen tiltakozik szegény megboldogult bátyánk szelleme, hogy az ő »Magyar Állam«-a mint üzleti vállalat tárgyaltsassék.

Persze, persze. Milyen igazságtalan vagyok! Hiszen gyakran *misékért* kapták a falusi plébánosok. Előfizetési ár:

Egész évre ötven mise.

Félévre huszonöt mise.

Negyedévre tizenhárom mise.

Lonkay bátyánk akárhányszor egyezkedett így jószívűen a szegény falusi plébánosokkal.

Óh, igen eredeti dolog ez. Méltó hogy valami költő megírja azokat az elhalt lelkeket, akik az ő fiókjában voltak, in effigie, voltaképpen azonban a purgatóriumban veszteglének.

Nagy búcsújáró helyeken, kivált a külföldön, az óriási zarándok seregek, hogy a vezeklésnek foganatja legyen, miséket rendelnek elhalt szeretteikért, némelyik húszat-harmincat, s így aztán egy-egy búcsúnapon ötezer megrendelés is történik, aminek az odavaló plébánosok évtizedekig sem tudnának megfelelni. Márpedig azt mégis kellemetlen volna bevárni a lelkeknek a purgatóriumban. Nagyon unalmas hely az.

A felszaporodott miséket tehát kiadják szanaszét a világba: isten háta mögött lakó falusi papok majd elmorogják azokat olcsó pénzért. A halottaknak úgysis mindegy, akárhol: mert az egyházi akusztika olyan jó, hogy a mise akárhonnán elhallszik a mennyországba.

Így jutottak a Lonkay bátyánk közvetítésébe néha ropant nagy számmal a megtisztítatlan lelkek, valamint az érték járó honorárium. A lelkeket aztán Lonkay bátyánk kiosztotta a plébánosok közt, a honorárium fejében pedig küldte nekik a »Magyar Állam«-ot !

Ezért volt a »Magyar Állam« a legolcsóbb napilap. S ezért volt Lonkay bácsi félig szent.

Szinte csoda, hogy meghalt. Mert az ember úgyszólván azt tartotta róla, hogy elevenen fog a mennyországba menni.

De ennél jobban szerettük volna, ha még egy kis ideig köztünk marad vala, s nyesegeti le rólunk a bujonc és szabadonc erkölcsök fattyúhajtásait.

EGY ZSENIÁLIS MINISZTER

(Hogyan kell kormányozni?)

A minap Bécsben járván, fölkerestem ott jeles hazánkfiát, Kállay Bénit, e tehetséges fiatalembert, akire még szép »jövő« vár. Pedig már olyan csinos »jelen«-je van, hogy bátran el lehetne fogadni múltnak is.

Valaha »kollégák« voltunk Kállay Bénivel. Fájdalom, nem úgy, hogy én lettem volna miniszter, hanem őexcellenciája volt újságíró.

Még abból az időből datálódik ismeretségünk, mikor egy redakcióban dolgoztunk, ama híres szatinírozott papirostra.

Azóta sok víz elfolyt a Dunán, de ő még mindig olyan szívélyesen fogadott engem, mintha most sem volna más válaszfal köztünk, mint éppen az a keskeny vonal, mely a tárcát a vezércikktől különzi el.

— Üljön le, kedves barátom, és gyűjtsen rá. Reményelem, megbocsát régi barátságunknál fogva, ha az ön jelenlétében tovább végzem a dolgaimat. Azért közbe-közbe fecseghetünk is egyet. Hogy ízlik önnek ez a bosnyák dohány? Jó aromája van, nem igaz? No, hát csak üljön nyugodtan és nézzen bele a lapokba, ha únja magát. Ámbár hiszen nem lesz éppen érdektelen, ha egy kis bepillantást vet a miniszter boszorkánkonyhájába. Talán megtanulja abból, amit már úgysis régen tud, hogy parva sapientia regitur mundus. Most éppen Bosznia dolgai jönnek.

Ez a Bosznia órája. Már többen várokoznak odakünn; kezdődik az előadás. Legelőbb is a Noé szerepében fogom magamat bemutatni.

— Hogyan a Noé szerepében?

— Majd mindjárt meglátja.

Alig egy pillanat múlva belépett Molnár, a budapesti vincellér-képezde igazgatója.

Nagy szívélyességgel fogadta, s hosszasan terveltek, beszélgettek együtt, hogyan kell a szőlőt bevinni Boszniába s amellé néhány magyar vincellért. Molnár van megbízva a feladattal, hogy a kedélyderítő plántát bevigye.

— Micsoda boldogság lesz — szólt a miniszter, midőn elbocsátá Molnárt —, ha majd egypár év múlva megjelennek

az európai étlapokon a bosnyák borok. Milyen fölségesen fog hangzani a »banyalyukai aszú«, szarajevói carbenet.

És a miniszter szemei lázas fényben csillogtak erre a gondolatra.

Azután felém fordult.

— A szőlőt csak bevisszük, de hogy rekesztjük künn a filoxérát? Pedig a két feladat együtt jár. No de majd segítünk ezen is.

Majd a bejelentő szolgának mondá:

Bocsássá be Werner urat.

Igen, Werner urat. Nos, éppen jókor jött ön — szólt ismét hozzám. — Az imént a Noé szerepét vittem, most újra a régi »skribler« leszek.

Werner úr belépett. Közepes korú, kiborotvált állú úri-ember.

Kedvesem — mondá neki a miniszter —, egy népszerűen írott cikkekre volna szükségem, miként kell a szilvát termesztetni, feldolgozni és értékesíteni: mert meg vagyok győződve, hogy az én bosnyákjaim a szilvából, melyet óriási mennyiségben termesztenek, kétszer akkora jövedelmet csinálhatnánk, ha a módját tudnák. Hisz elmondtam már önnek más alkalommal a módozatokat.

Igenis, kegyelmes uram.

— Tehát írja meg ön a cikket ma este nyolc óráig, én még az éjjel lefordítom bosnyák nyelvre, s aztán reggel megy a kalendáriumba. Legyen minél egyszerűbb és világosabb, kedves Werner. Én nagy eredményeket várok ettől a cikktől.

Hogyan? — szóltam közbe kétkedő hangon. — Egy kalendáriumbeli értekezés olyan hatással lehetne egy országban, ahol nincsenek olvasók? Hiszen nálunk, ahol már ezerszerre fejlettebb az olvasási hajlam, mégis nyomtalanul enyészik el az efféle.

— Hja, az én országom egészen más — felelte mosolyogva a miniszter. — Ott nem jelenik meg egyéb nyomtatvány, csak ez a naptár, s azt minden ember, mikor fizetni jön az adóját, ingyen kapja az adóhivatalban s egész esztendőn át turkál, betűzget benne. .

— Nem rossz idea. Adóhivatal, mely naptárokkal *kedveskedik* az adófizetőknek.

— Higgye meg, bizonyos dolgokat csak némi furfanggal lehet a tömeg közé bevinni. Majd mindjárt meg fogja ön hallani, mi történt a *vasekéinkkel!*

— Miféle vasekékkal?

— Hát a vasekéket akartam behozni, de egyetlen bosnyák sem volt rávehető, hogy ilyet rendeljen. Akkor aztán azt tettem, hogy minden községnek adattam egy állami vasekét, mely bizonyos hivatalos helyen tartva, bárki által kölcsön kérhető. Éppen künn van az előszobában Stancsevics, aki referálni fog az ekék sorsáról.

Stancsevics megjelent.

— Nos, mi van az ekéinkkel? — kérde a miniszter mohón.

— Fiadzanak, kegyelmes uram.

— Hogyhogy?

Hát eleinte bizony lassan ment. Az ekék ott rozsdásodtak a községházán, de biz azokhoz az ördög se nyúlt. Egyszer-kétszer megesett, hogy egy-egy ravasz bosnyák hospodár kedvébe akart járni a hivatalnok uraknak, s hogy behízelegje magát, elkérte kölcsön az ekét. Szántott vele. S csodálkozva látta, hogy a vaseke után szebb vetése lett, mint a szomszédjának. Lehet, hogy véletlen; de a másik évben kisült, hogy egy másik ember is jól járt a vasekével. Kezdték apródonkint belátni, hogy a vaseke mégsem bolondság; könnyebben megy és mélyebben szánt. Nosza megindult a vaseke kölcsönkérése. Néha hatan is kérték egyszerre, de mert csak egy kaphatta, kezdték magukat nekidurálni s most már egyre-másra veszik a vasekéket. Aki nem ilyenén szánt, ma már nevetséges »maradi« embernek tartják.

A miniszter kezeit dörzsölte örömeiben.

— Bravó, Stancsevics! Ön jó híreket hozott. De most már elbocsátom, mert még sok eligazítanivalóm van délig a szegény bosnyákjaim dolgában. Olyan országot faragunk mi ebből, Stancsevics, hogy gyönyörűség lesz megnézni.

Én pedig nagyot sóhajtottam magamban: hogy éppen azt az emberünket adtuk oda kölcsön másoknak, akire a legnagyobb szükségünk volna odahaza.

MINISZTER KERESTETIK

Üres a klub. Álmosan üldögélnék az előszobában a szolgálók: a Móricz Pál híres *aggastyán gyűjteménye*. A fogasokon egyetlen kalap fehérlik: a Dániel Mártoné. Ezer szerencse, ha négyre szaporodnak alkonyatig a kalapok. Akkor legalább kivan a parti. Az újságok felvágatlanul hevernek a biliárd zöld posztóján. A távirdagépet ujnyi por födi, a posta be van zárva. Minden pihen, s kísérteties csönd uralkodik itt, hol a politikai élet pezsgő elevevénnyel zajlik télen át.

Hol vannak a hatalom faktorai? Szanaszét. Nehány miniszteri államtitkár ugyan Budapesten van, de azok a maguk reszortját csinálják s örülnek, ha heteken át nem látják a *téli* arcokat. Némely nevesebb politikus is itt ógyeleg, meglehet, de feléje sem megy a klubnak. Ott minden ki van halva. A nyári forróság kipusztít minden hűséget az emberekből: a párt, a zászló, a generális iránt. Csak a legerősebb hűség él meg a legnagyobb forróságban is: a partnereké egymás iránt.

Klub nincs, tehát politika sincs. Az a négy-öt ember, aki ott összejön, az utcáról hozza a híreket, nemhogy innen vigyen ki valamit az utcára.

S ha egy-egy elbúsult miniszter vetődik is fel estenden, bizony az is csak Dániel Mártontól kérdezi:

— Nem tudsz valamit?

És Dániel Márton ilyenkor Ostende felé fordítván ájtatos szemeit, vállát vonogatva feleli:

— Hát hogy tudnék én valamit?

Senki nem tud semmit. Pedig két érdekes dolog is függ a levegőben.

Egyik az: ki lesz a közoktatásügyi miniszter; másik az: ki lesz a szabadelvű párt jelöltje a Belvárosban?

Még a Hangl-kioszk »kerek asztala« is tájékozatlan. Mi lesz? Hogy lesz? Mindenki azt feleli:

— Azt csak Tisza tudhatja és az isten, ha igazán mindentudó.

Tiszától pedig semmi hír. Szellő se fúj Ostende felől, ki nem fecsegi, hogy a generális kire gondol.

Kármán Lajos, aki nyáron át szintén az államférfiak

közé tartozik, minden jól öltözött embernek köszön az utcán: mert hát ki tudja, melyik a leendő miniszter köztük?

E kínos bizonytalanságból csak egy kivezető út lenne: Kőrösi Sándor, aki hónapokkal előbb megérzi valakin, sajtóságos mameluk ösztönből, hogy az miniszter lesz. Megérezte Kállay Bénin. Megérezte Fabiny, és megérezné ama ismeretlen is. De Kőrösi sincsen itthon.

Természetesen akadtak vállalkozók, akik magánál a forrásnál fürkészték.

Mindjárt Trefort halála után nem egy bizalmas magánlevél ment Ostendébe, amelyben az volt a post scriptum: »Hát az új miniszter ki lesz?«

Tisza egy ilyen levele, hír szerint, azt felelte odavetőleg:

»Még nem határoztam. Hadd legyen egy ideig a közvélemény a gazda.«

Aha! Tehát a közvélemény! Igazán ilyenkor ő a gazda.

Tehát javasolhat, kombinálhat. Megúnt minisztereket meneszthet, kedvenc derék embereit nagy állásokba rakhatja be. Senki bele nem szólhat, hogy »nem így lesz«.

Ő a korlátlan úr ilyenkor.

S használja is ezt az uraságát. Hozza fel Zágrábból belügyminiszteri székbe Héderváry Khuent, s küldi horvát bánnak a jó öreg Bedekovicot. Házasítja a királykisasszonyt, s agyonlöveti a derék Zichy Jenőt, egyszóval folytonos munkában van.

Hát már most lássuk, kiket akar az »ideiglenes gazda« a közoktatásügyi bársonyszékbe ültetni?

Gróf Csáky Albin. Ez az első gondolata.

Egy kombináció csak egy napig tart. Mert a közvélemény lázas sietséggel emel fel, s vet el neveket.

Gróf Csáky Albin máris főpohárnok. Előkelő megjelenése, finom arca és modora van. Ez imponálni fog a primásnak.

A második nap: a gróf Szapáry Gézáé. A volt fiumei kormányzó már kipihenhetette magát. Aztán egy Szapárynak mindig lenni kellene a kormányban.

A harmadik nap gróf Zichy Ágosté. Egy gróf, aki már Kínában is volt. Ő lesz. Neki kell lennie.

A negyedik nap a gróf Zichy Józsefé. Annak a szép szőke szakállá csak nem akar kimenni a publikum eszéből.

Az ötödik nap a gróf Károlyi Tiboré.

Tisza, aki folyton olvassa ezalatt a lapokat Ostendében, türelmetlenül várja, mikor veti már fel a közvélemény az *igazi* nevet.

De az utolsó kombinációnál egyszerre makacsul megáll a hírharang, s hasábjain, mint a ringelspielen, egyre csak ezek a nevek keringnek: gróf Szapáry Géza, gróf Zichy Ágost, gróf Zichy József, gróf Károlyi Tibor, gróf Csáky Albin. Hol az egyik van elől, hol a másik van hátul.

Hogy ki lesz ezekből az új kultuszminiszter, majd kisül a királyi kéziratból.

De ezzel egyidejűleg helyén lenne egy másik királyi kézirat is a következő tartalommal:

»Magyar miniszterelnököm előterjesztésére a *magyar közvéleménynek* a grófi címet díjmentesen adományozom. Kelt Ischlben stb.«

Egyelőre hát várjuk e kéziratot, s mert mi is egy húron akarunk pendülni *a közvélemény öméltóságával*, nem bocsátunk semmi további találgatásokba, minthogy a grófi nevek teljesen elfogytak, s *bárókra* pedig restellünk leszállni.

Zichy Antalt is említette volt valaki. De arról kisült, hogy nem gróf, és rögtön elhallgattak vele.

Berzeviczyt pedig nem is említette senki.

Pedig ha arról most az sülné ki, hogy gróf, rögtön neki lenne a legtöbb sánsza, mert már hosszú idő óta ő vezeti a minisztériumot közmegelegedésre.

Dehát nem gróf!

»KORONA« VAGY »ÍRÁS« ?

A korona alatt értjük a kilenc vagy a hétágút, az írás alatt értjük az írást.

Ekörül folyt ma a harc a belvárosban.

A választók egyrésze megbosszankodott azokra, akik az első lélegzetre Orczy báróhoz rohantak, a második lélegzetre gróf Zichy Józsefhez csörtettek el, és mikor az sem fogadta el a

BORSSZEM JANKÓ

OSTENDEBŐL.

Az epigonok. Jer, óh urunk, és jeltöld ki már végre Trefort brókészeit! A míg te hűstlel, bennünket éget az izgalom.

Előfizetés: a kiadó-hivatalban: Budapest, Ferenczyak-tér 2. sz. Előfizetési díj: Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.

Egyes szám 18 kr.

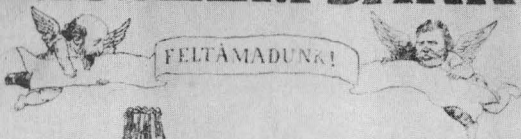
Trefort utódjának kijelölése

Budapest, november 4.

1086. (157.) szám.

XXI. évfolyam. 1888.

BORSSZEM JANKÓ

T. K. Vegre!
A kísértet. — Oda nézz föl.

Előfizetés a Kisdó-hívatásban. Budapest, Fiumezok utca 3. sz. Előfizetési díj: Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.
Egyes szám 18 kr.

A költségvetési tárgyalás

Két tollrajz *A Ház* [I.] e. karcolathoz

Csoróczy Ede

Erdős Károly

Birtó Károly

Hód Altonai Károly

Bekler Emil

Fekete István

Fülöp Károly

Szabócska Sándor

Hód István

Csécsényi Lajos

Föld Miklós

Horváth Gyula

Vizi Imre

Hapóczy Sándor

Kórházi János

Jakobs Örnóttar

Yalton Árpád

Vassó József

Vassó János

Mikszáth Kálmán

VIII.

Rudolf trónörökös arcképe és a ravatalról készült felvétel

jelöltséget, mondván azt, amit egykor Grill Richard, hogy »még most nincs itt az ideje«, szétnéztek epedő szemekkel:

— Könyörülő isten, hol lehetne még kiánsni egy grófot?

Egy grófot, akinek még ne legyen mandátuma, egy grófot, akinek még ráfér fejére a polgári koszorú.

Ettől a grófomániától megcsömörlött a választók másik része a keresgélés hetedik napján, s most támadt egy párt, mely mindenáron egy »nem grófot« keres.

— Válasszunk meg egy nagypolgárt!

— De ha nincs. A nagypolgárok ritkábbak a grófkornál.

Pedig a grófok is ritkák.

— Még Bobula János is jobb, mint egy gróf!

— De Bobulát csak nem választhatjuk meg.

— Akkor válasszunk meg egy tudóst.

S megindul a tudósok kutatása. Ma egy bizalmas értekezleten összejöttek azok, akik gróf-iszonyban szenvednek, és felolvastatták maguknak az összes egyetemi tanárok és akadémiai tagok névsorát.

Síri csöndben peregték a nevek:

... Sággy Gyula.

— Tovább!

Herczeg Mihály.

— Hm. De mégis tovább!

Lenhossék József.

— Ejha!

Wenzel Gusztáv.

— Persze!

Kováts Gyula.

— Tovább, tovább!

Vámbéry Ármin.

— Hopp! Álljunk meg!

A Vámbéry nevénel egy kis vita keletkezett. Némelyek azon a nézetben voltak, hogy ez elég jó jelölt volna, Vámbérynek mekkora tekintélye van Angliában!

— Hát mért válasszunk mi Anglia gusztusára? — szólt közbe valaki.

— Igaz! Igaz!

Egy másik polgár azt hozta fel Vámbéry ellen, hogy ő ugyan elismeri Vámbéry tudományát, nagy eszét és európai

hírét, de hiába, megválasztását mégsem tartja helyesnek, mert azt a gyanú van elterjedve ellene, hogy sohasem járt Bokharában.

Hiszen Deák Ferenc sem járt ott, azért mégis megválasztottuk.

Az is igaz.

Ne hamarkodjunk el a dolgot, uraim — szólt egy óvatos hazafi. Hátha jobb jelöltre is akadunk az Akadémia lajstromában. Lássuk előbb az egész lajstromot.

Következett az Akadémia lajstroma.

Lepotyogott végig, a Hunfalvytól kezdve egész Fejérpataky Lászlóig.

Sehol egy fülbemászó név. A városi atyák szomorúan csóválták fejeiket.

— Amice — szóltak oda a jegyzőnek, nézze meg csak jól azt a lajstromot. Nincs-e valami tévedés a dologban?

Ezek, kérem, a Tudományos Akadémia tagjai.

— Lehetetlen. De mindegy. Mégis ezekből kell választanunk nekünk, akik gróftól nem akarunk.

— Úgy van! Vagy egy nagypolgárt, vagy egy nagy tudóst! Nekünk »írás« kell, nem »korona«.

— De uraim — szólalt meg most egy, az értekezletre belopózott gróf-párti —, mit akarnak Önök, demokrácia, éppen az akadémiai tagokkal?

— Meg akarjuk mutatni, hogy egy tudós több, mint egy gróf.

Erre a belopózott gróf-párti választó elkezdett kacagni, mint egy zuhatag.

— Hiszen, uraim, maguk az akadémiai tagok is mindenáron *egy gróftól* keresnek az Akadémia elnökének.

Ez aztán olyan tromf volt, hogy rögtön elejtették a kombinációt, hogy egy nagy tudóst kell keresni jelöltnek.

S legott oda módosult a jövődöbéli kvalifikációja:

»Ne legyen gróf, és ne legyen tudós.«

Most már hát remélhető, hogy akad a belvárosba jelölt. Az ügy egészen jó vágányba zökkent, mert olyan emberben, aki se nem tudós, se nem gróf, elég nagy választék van az országban.

A FLOTTA TÁMOGATÓJA

(Belvárosi csevegés)

A minap álmodtam, hogy az Olympon járok, hol a következő szcenának voltam tanúja.

A hírnév istenasszonya siető léptekkel rohant az olympi berkek sűrűjébe.

Hova fut, asszonyom? kérdé egy ott ácsorgó isten, gondolom Vulkán.

— Jaj, hagyjon kérem. Futok Reményi Antal elől.

— Micsoda? Kegyedet még mindig kergeti ez az ember?

— Még mindig mondá a szép istennő gúnyos, de mégis kacér mosollyal visszafordulva —, de.

S ezzel a rózsás ujja körmét beleakasztotta pajkosan a hófehér egyik fogába s egyet csettentett, mintha mondaná:

De majd ha fagy.

Olyan elevenen állott előttem az álombeli kép, hogy szinte hallani vélem még most is a Vulkán incselkedő kacagását.

No, no, no, vigyázzon, szép asszony!

Ezóta figyelemmel kezdtem kísérni Reményi Antalt. Kérdezősködtem utána, mert mégis sajátságos, hogy Morpheus egy ilyen jelenetet tár elém. Babonás vagyok. Ki tudja, mit jelenthet ez?

Éppen egy delegacionális ebédem voltam, szemben egy csomó hírlapíró-képviselő ült, följebb az asztalnál miniszterek, nagyméltóságok s közöttük Sterneck báró.

Nem tudjátok, urak, ki az a Reményi Antal? — kérdém az újságíró kollégáktól.

— Mi bajod vele?

Álmodtam róla.

Irigykedve néztek rám.

Boldog ember, te még nem ismered őt ébren?

— Nincs szerencsém.

— Istenek kedvence vagy. Hisz ez a redakciók réme.

— De ugyan miért?

— Mikor a leglázasabban dolgozol, akkor kinyílik az ajtó, s a hátad mögé áll egy ember s így szól élénken, vidáman: »Jó napot, jó napot, feljöttem egy kis triccs-traccsra.« Ezzel

megindul, s két-három óránál hamarabb abba nem hagyja a politikai események megbeszélését.

— Legalább témákat kaptok tőle. Megtrágyazza az elméteket.

— Bah! Reményi úr nagy politikus, de offé nem tud lenni; mindig sántít egy kicsit az események mögött. Reményi úr megveti az új témákat s még tegnap is azzal jött be hozzám: »Nos, mit szól ön, kedves barátom, a Tolnay—Baross-féle konfliktushoz?«

E beszélgetésbe egyszerre beleszól Sterneck báró.

Önök Reményi Antalról beszélnek?

— Igen.

— Azt az urat ne bántsák. Mert az nekem az egyetlen jó emberem.

— Hogyhogy! — kiáltottunk fel valamennyien.

— Ő az egyetlen jó politikus.

— Hogy érti ezt a báró?

A báró rágyújtott egy cigarettre és a következőket beszélte:

— Pesten és Bécsben, ha delegáció van, mikor az én büdzsém tárgyalják, évek hosszú sora óta észrevettem a karzaton egy embert, aki olyan pontosan megjelenik, mint a parancsolat, s izgatottan figyel, haragos arcot vág azok beszédje alatt, akik ellenzik a büdzsét vagy le akarnak abból faragni. Minden ember örül, ha valamit lenyesnek a költségekből, csak őneki fáj az. Halántéka lüktet ilyenkor, szemei elhomályosulnak, s indulatosan rázza a fejét, de ha egy nagy tétel simán megy keresztül, nagyot látszik lélegzeni, s örömragyogás önti el arcát. »Bravo«, suttogja önkéntelenül.

— Igaz, igaz. Csakugyan mindig ott van a tengerészeti büdzse tárgyalásánál.

— Mondom, feltűnt nekem, s tudakozódtam utána. Titkárom kikutatta a nevét, hogy Reményi Antalnak hívják, s egy ízben szóba is eredt vele: »Ön érdeklődik e szakma iránt, nemde?« — »Oh igen — felelte ő —, szeretem teljes szívemből a flottát«. Évek hosszú sora óta én is megszerettem e férfiút. . . megszoktam, hogy ő ott legyen a karzaton. Egyszer beteg volt, nem jött el, s nekem annyira hiányzott, hogy nem tudtam figyelni, nem tudtam beszélni. Egyszóval megszoktam

őt, s most az utóbbi években már bizonyos tételeket csak azért emelek fel, hogy az én »karzati emberemnek« örömet okozzak vele.

— És tudja-e a báró, miért szereti Reményi úr annyira a flottát?

— Mert jó hazafi.

— De főleg, mert jó apa. Egy fiacskája van neki a haditengerészetnél.

— Ugyan, ne mondja.

— Tessék utánanézni. Reményi úr ezért van a karzaton, s örül minden milliónak, amit a flottának adnak.

Ezek voltak az információk, amiket Reményi Antal úr felől hallottam, alva és ébren.

Kergeti a »Hírnév« istenasszonyát.

Üldözi a szerkesztőségeket.

És támogatja a flottát.

*

S íme Vulkánnak igaza volt, mikor azt mondta a Hírnév istennőjének: »Nono, vigyázzon szép asszony«, mert Reményi Antalnak végre évtizedek hosszú sora után sikerült őt megcsípni.

Mától fogva híres ember. Óróra beszélnek Kaasisták és Steigeristák. Óróra fecseg az egész város, s ritkítva foglalkoznak vele a lapok.

A »flotta támogatója«, aki még a múlt héten, a Jansky-üggyel baktatott, boncolgatván ezt politikai kontemplációinak éles penecillusával, egy szerencsés véletlen által egyszerre a mai események izzó katlanába lőn dobva.

Történt pedig a dolog akképpen, hogy a belvárosban sok ideig nem levén semmi mozgás, csak Kaas Ivor mellett, Reményi Antal türelmetlenkedve monologizált magában.

— Én ugyan kormánypárti ember vagyok, de a kormánypárt úgy látszik, nem állít jelöltet. A sasok is Kaas Ivort akarják. Kaas Ivor keresztülmegy. Énnélkülem megy keresztül. Nem, nem, az lehetetlen, hogy énnélkülem történjék valami. Ebbe én belehalok.

Addig töprengett, hogy önkéntelenül odavitte a lába a konferenciába, s ha már ott volt, nosza egy dikciót is kivágott Kaas Ivor mellett.

Kaas Ivort kijelölték, de nem sokáig állott egyedül. A grófi koronák mögül előbontakozott Steiger Gyula. Megtörtént az ő kijelölése. Megtörtént, és pedig Reményi nélkül.

Ekkor nyilallott az ő puha jó szívébe az önvád. S minden lépten-nyomon érzé a hibás lépés tragikus következményeit.

Micsoda? Ön habaréki lett?   kérdék gúnyosan a barátai.

Délután kedve szottyant a megszokott redakciókba menni: de akkor hökkent meg, hogy nem mehet; a kormánypárti redakciók kinéznék.

— Mivé lettem, mívé lettem?   s még hátra volt a legnagyobb nyilszúrás.

Eszébe jutott, hogy mit fog ehhez mondani Sterneck báró?

A legközelebbi delegációban szemrehányó tekintetét reá függeszti fájdalomosan:

— Ej, ej, kedves Reményi. Ön már nem támogat bennünket.

S mit fog mondani Tisza, mit fog mondani az egész flotta, a zöld vizű tengerek és az egész Európa?

Nem, ezt nem lehet elviselni. Meg kell nyugtatni Sterneck bárót és az emberiséget.

Betámolygott a »Nemzet«-hez.

— Mi tetszik? — kérdék ott fagyosan.

— Hát felnéztem egy kis triccs... akarom mondani, egy kis nyilatkozatot kérek felvételni becses lapjukba.

— Úgyan mit?

— Hogy nem szüntem meg a szabadelvű párt híve lenni, s hogy a nevemet nem én írtam a Kaas-féle választási felhívás alá.

Ez a nyilatkozat másnap megjelent a »Nemzet«-ben.

Nosza jött utána rögtön az ellenzéki leleplezés, hogy Reményi úr tizenkétezer forinttal tartozik a takarékpénztárnak, minélfogva a takarékpénztár előhívatta, megfenyegetvén: »Ha az úr nem szavaz Steigerre, azonnal fel van a kölcsön mondva.«

Most már mindenki elkezdte szidni Steigert és sajnálni Reményit.

Szegény ember! Szegény elnyomott honfiú!

Hanem ez sem tartott sokáig.

A következő lapjelenéskor a takarékpénztár közölt egy kommunikét, hogy ott Reményi Antalnak se nem volt, sem nincs egy garas ára adóssága.

Ez már a harmadik nyilatkozat isten kegyelméből, és még jönni fog, ki tudja hány. Reményi denique »divatba« jött.

Gyors és változatos karriert fut a Hír útján.

Három nap alatt volt eltévedt juh, visszatért bárány, elnyomott adós és politikai mártír, s végre kiszül, hogy csak egyszerű szélkakas.

Mindebből pedig az a tanulság, hogy minden nagyra törekvő léleknek előbb-utóbb megjön a maga ideje.

AZ ÚJ MINISZTER

Tisza, biztos forrásból halljuk, ma volt Gödöllőn, s a király elé terjeszté az új miniszter kinevezése iránti javaslatot. Most már tudjuk a személyt. Gróf *Csáky Albin* szepesi főispán az új kultuszminiszter.

Addig járt a kútra, akarjuk mondani, addig volt *kombinációban*, hogy végre eltört.

Csáky Albin nem rossz választás.

1841-ben született, tehát még fiatalember, aki még Berzeviczyt is túlélheti. Alakjára, arcára nézve hasonlít is Berzeviczyhez, vékony, szikár, magas, délceg, ruganyos férfi, hátulról pláne fiatalember. Finom, hosszúkás arca, elven, okos szemei, szelíd, előkelő modora rokonszenvessé teszik őt — nemcsak a képviselők, hanem az asszonyok előtt is.

Vajon betölti-e Trefort helyét — ez a nagy kérdés; Trefortét, aki adósa maradt a primásnak is egy felelettel.

Annyi bizonyos, hogy azok között, akiket a közvélemény jelölgetett a miniszteri székre, Csáky Albin gróf a legismeretlenebb.

De ez nem ellene szól. Mert a többit úgy ismerjük, hogy nagyon közepszerű miniszter lett volna mindenikből (az egy

Berzeviczyt kivéve, akit bizonyosan csak fiatalsága mentett meg sorsától). Csákyból ellenben még nagy miniszter is lehet. Hiszen Héderváry Khuent is úgy ásta ki Tisza egy főispáni szék homályából.

Annyi bizonyos, hogy a külső tulajdonságai mind megvannak.

Először, udvari hivatalt visel (gondolom, főpohárnokmester), tehát grata persona az udvarnál.

Másodszor, gróf, tehát jól fogadják a kaszinóban.

Harmadszor, Csáky, tehát jól fogadják a Házban, amelynek egy másik Csáky az alelnöke.

Negyedszer, a pápai Szent Gergely-rend nagykeresztese. Ez jól fog esni a papoknak.

Az újságokban néhány közigazgatási cikket írt azelőtt. Ez meg a skriblerék szimpátiáját nyeri meg.

De a közönség is meg lehet vele elégedve, mert szenvedélyes *magyarostító*. S ez a fődolog a magyar közoktatásügynél.

De mindenekfölött legbiztatóbb jel Csákytól, hogy már kétszer volt megkínálva miniszteri tárcával, 1880-ban a közös pénzügyminiszterivel, egy évvel később a közlekedésügyivel, s egyiket sem vállalta el.

Ha most mégis elfogadja a közoktatásügyit, jele, hogy nem a vörös szék utáni epekedésből teszi (mint igen sokan), hanem komoly hivatást és kedvet kell éreznie magában.

Különben Csákyt szűkebb politikai körökben régóta emlegetik mint okos embert s mint kitűnő főispánt.

Csakhogy a kitűnő főispánoknak is háromféle fajtája van.

Kitűnő főispán lehet az is, aki soha semmit nem csinál, hanem csak csibukozik és hagyja a dolgokat menni maguktól. Mert ennek a megyéjében béke van.

Sőt, az is kitűnő főispán, aki nem is csibukozik otthon, hanem ide jár tarokkozni a klubba, barátkozik a hatalmasokkal, s az otthoni zúgolódnak ordókat, címeiket jár itt ki. Nem lévén soha a megyéjében, sohase csinálhat semmi rosszat.

Legnehezebb azonban kitűnő főispánokká lenni azoknak, akik mozognak, vezetnek, tesznek, reformálnak. De ezt senki-nek sem ajánlom, mert ebbe könnyen beletörik a bicskája. Csáky ilyen értelemben volt kitűnő főispán. Közművelődési

és jótékony egyleteket csinált, értelmileg növelte a megye színvonalát, s a közvagyonosodást is előmozdította. Egyszóval, minden ágban előbbre vitte a lakosságot, s mindenekfelett egészséges közszellemet teremtett.

Nagy barátja a munkának és nagy ellensége a protekciónak; nem kell hát attól félni (ami minden megyei portentum kinevezésénél nagyon meggondolandó), hogy ő is idehozza apródonkint maga után egész Szepes vármegyét, mint ahogy idekerült Sáros vármegye. Elannyira, hogy mikor ott most már valami hivatal megürül, innen kell valakit visszavinni.

A MAMELUKOK FÉSZKE

Egy képviselő felesége panaszos levelet küldött be hozzánk, hogy a férje későn jár haza éjszakánkint, s mindig azzal menti magát: »A klubban voltam, édesem, fontos tanácskozássok folytak stb.«, és, hogy a barátnéja férje, aki szintén képviselő, hasonlóképpen jár el. De a t. hölgynek gyanúja támadt, hogy talán nem is így áll a dolog. Mert a minap egy hosszú sárga hajszálal talált a férje gombján fennakadva, s a következő párbeszéd folyt le köztük:

— Hol voltál ma?

— A klubban.

— Mindig a klubban?

— Mindig.

— Egész mostanáig? (Éjjeli két óra volt.)

— Egész mostanáig.

— Hát ez a hajszál honnan van a kabátodon, amelyet magam keféltem ki, mikor délután a klubba indultál?

A képviselő úr zavarba jött. Makogott, mekegett, s nagy szorultságában azt mondta, hogy az bizonyosan a Herman Ottó haja lesz.

»Én ezt el is hittem, tekintetes szerkesztőség, mert tájékozatlan nő létemre nem tudtam, hogy Herman Ottó nem képviselő, s hogyha képviselő volna is, nem lehetne ott a kormánypárti klubban. De most már mindent sejtek. Kérem a tekintetes szerkesztő urat, szíveskedjék az „üzenetek”-ben

tudtomra adni, hogy mit művelnek voltaképpen abban a klubban? Vannak-e ott éji tanácskozások, s vannak-e ott hosszú sárga hajú képviselők?»

*

Erre most már a »Szerkesztői üzenetek«-ben kellett volna válaszolni, hogy: esti tíz órakor vége a klubnak, mindenki elszéled, és hogy hosszú hajú képviselők nincsenek, de a »Szerkesztői üzenetek« annyi tréfálózásnak vannak ez idő szerint kitéve, hogy azokban egy ilyen komoly dolgot tárgyalni nem lehet.

A dolog közérdekű. Lehetséges, hogy még igen sok olyan képviselő-férj van, aki a klubra feni rá minden bűnét.

S utoljára is e rossz emberek Tisza Kálmánt is befeketítik, aki éjszakának idejét se tekintve folyton a haza ügyeivel gyötri a képviselőket. Éjfélig tanácskoznak, égetik az ország gyertyáját, s törlik a fejüket új adókon. Pedig elég lehetne annyi terhet rakni a népre, amennyi nappal jut eszükbe.

Lássák, ez mind nem igaz, s engemet arra sarkall, hogy egy ismeretterjesztő hí leírást adjak a klubról, mely sem nem valami titkos boszorkánykonyha, sem nem valami zajos mulatóhely, hanem egy csendes, szelíd fészek, ahol sok mindenféle rendű és rangú ember összezőrög. Nem esnek itt falrengető viták, viharos jelenetek. Palotaforradalmaknak se híre, se hamva. Néha hónapokig nincsen más zaj, csak a gróf Csáky László köhögése.

Garrick, a nagy színész, úgy tudta elmondani az ábécét, hogy mindenki sírt rajta. Ugyanakkor aztán úgy is el tudta mondani, hogy mindenki nevetett rajta.

Nem vagyok Garrick, hanem érzem, hogy a klubot szintén kétféleképpen lehetne megírni; úgyis, hogy nevetnének rajta, úgyis, hogy sírnának rajta.

A pártállásomnál fogva azonban a harmadik metódust választom: nem fognak se sírni, se nevetni.

De úgyis illik, mert a »szabadelvű« klub sem nem valami nagyon mulatságos, sem nem valami nagyon szomorú hely.

Valaha negyvennyolc előtt itt tartották az országgyűlést, majd a Deák-párt uralkodott e helyiségben. A nagy szobában

üldögélt a hatalmas öregúr és adomázott. Nincs itt már más belőle, csak az arcképe.

A fúzió után átjött a Tisza-párt is, s akkorról datálódik az Urbanovszky Ernő a klub történetében örökké emlékezetes mondása:

— Én azzal a párttal maradok, amelyik idejön. Nem bánom, jöjjön akármelyik. Én a megszokott divánomat itt nem hagyom.

S ez fejezi ki azt a sajátyszerű vonzalmat, azt a gyöngéd szeretetet, melyet az öreg mamelukok sok esztendei megszokás után a klub iránt éreznek. Ez az ő édes otthonuk. A lelketlen tárgyak, a füstös falak, a barna kártyaasztalok, a kétágú gyertyatartók, a tarkabarka kerevetek elváihatlan ismerőseiké lesznek. A Tisza iránti ragaszkodás is erős, de a klub iránti ragaszkodás legyőzhetetlen.

Sokan megszűnnek lenni képviselők, elhagyják a politikát, lemondanak a szereplésről, de a klubtól lehetetlen nekik elválni.

Mások ismét, akik párton kívüli állásban tépelődnek, hova álljanak, gyakran gondolkoznak ilyenképpen: »Oda-megyek, ahol kellemesebb kompánia van.«

Eddig csak az egy Molnár Józseffel történt meg, hogy mikor átment a konzervatívok közé, azzal motiválta belépését:

— Azért mentem át ezekhez, hogy pertu legyek azzal a gógös Sennyeivel!

A klub, azt hiszem, most is olyan lesz, mint most. A személyek változnak, de a kép nem. Az előszobai fogasokon más nevek fognak fehérteni, de az mindegy. Amíg többség lesz, mindig így fog kinézni.

Vannak azok a katonaképek, ahol a ló és a huszár teste meg van festve állandónak. Mármost, ha a huszár haza akarja küldeni a fotográfiáját, hát csak a fejét pingáltatja le, s oda-illeszti a kész törzsökhöz. Ilyen a többség is. Azelőtt a Deák feje volt rajta, s akkor Deákot ábrázolta minden részeiben, most ugyanezen a testrészekben a Tisza feje van, tehát a Tisza arcképe az egész tábor.

Délelőtt nincsen együtt a kép: csak a ráma áll ott, s benne

a Móricz Pál híres aggastyán-gyűjteménye: a körszolgák bóbiskálnak.

Estefelé kezdenek megtelni kalapokkal a fogasok. Jön Dániel Márton és várja a partnereit. Jön Péchy Tamás és várja a partnereit. Becsörtet Darányi Ignác és friss híreket hoz. Megjön Szitányi Bernát is a cukros szelencéjével, Beöthy Algernon új ötleteket szedett össze s azokat kolportálja, vagy pedig felületet valakit komolyra ráncolt képpel.

- Hallatlan az, amiket ez a Baross csinál.
- Mit? Mit? — kérdezik egyszerre tízen is.
- Hétszámra nem néz fel a hivatalába.
- Lehetetlen.

— S ha néha-néha feltéved, cirógatja a hivatalnokait, hízeleg nekik, hogy ne panaszkodjanak.

— Aldzsi, Aldzsi! Hogy beszélhetsz olyanokat, hiszen reggeltől éjfélig ott ül és drákói kordában tartja az egész személyzetet.

Mire elneveti magát a párt »vidám fiú«-ja és más csoportok gurul, hol megint új ötlettel próbál szerencsét.

Végre összejönnek itt is, ott is a partnerek. Összeverődik a tarokk, meg a whist. Kigyúlnak a gázok, s ragyogó fényt vetnek a »Borsszem Jankó«-ból és a »Bolond Istók«-ból ismeretes ábrázatokra.

A kedélyesség melege ömlik el szerte. A kibicek is előszállinkóznak, s kiki leül a maga partnere mögé. Barátságos, nyájás hangulat uralkodik, mintha egy család volna valamennyi; csak a dunai szögletszobából hangzik ki néha morgván:

- Vigyázz, mindjárt elütöm a királyt.

Baró Kemény János, a fejedelem, ijedten kapja el a fejét ettől a forradalmi hangtól, de hamar rájön, hogy az a Tibád fenyegetőzése, aki Lukács Bélával sakkozik odabent.

Az olvasóban néhány literátus képviselő és az öreg Rác Athanáz turkál a lapokban. Mindössze néha-néha mordul egyet-rezes pápaszemét félretolva:

- Hm, ez a Bismarck! Ez a Bismarck! Bizony isten nagy kalefaktör.

Az úgynevezett »politika« a nagy tükörteremben zajlik. Itt van az igazi vásár. Az »aranyásók« gyülekezete. Tarka

tömeg. Okos emberek, akik arra játsszák magukat, hogy egy cseppet sem gondolkoznak, és ostoba emberek, akik arra játsszák magukat, hogy ők vezetnek. Gógósek, akik a szerénység köpönyegében mozognak. Stréberék, akik emelkedni akarnak, de hamar. Sokan protezsálással foglalkoznak paszsióból, mások ellenben az intrikálásban élnek. Vannak, akik semmit sem csinálnak, semmit sem szólnak, hanem mindig azon tűnődnek, hogy mit kellene kezdeni. A legérdekesebb, legboldogtalanabb kaszt is itt ógyeleg; azok, a tantaluszi kínokat szenvedők, akik mindég »kombinációban vannak«, de ennél sohasem tovább — tehát örökké szem előtt kell lenniök, hogy feledésbe ne menjenek.

Apródonként előkerülnek a miniszterek: nyájas mosollyal Széchenyi Pál, fáradtan, kiizzadva, mintha kubikolt volna, Fabiny Teofil, szerényen, alázatosan Bedekovics. Mire a hajdani miniszterverő Csernátony kiválaszt közülök egyet, mindennap másikat, akit a biliárdon megverjen. Jó kuruc erkölcséből öreg napjaira csak ennyi maradt meg.

Végre hat óra táján teremből-terembe, asztaltól-asztalhoz fut a hír:

— Megjött a generális.

A kártyaszobákban a Szontagh Pál ötlete szerint társadalmunk kimagasló alakja, a skíz dominál ilyenkor, de a tükörteremben valóságos sustorgás támad, mint mikor a kukoricaszárazakat a szél meglengeti.

Mindenki őt várja, mindenki vele akarna beszélni. Kézről-kézre adják egymásnak az udvaroncok és jóbarátok, rá leső főispánok és idetolakodott ügyesbajosok. A szegény miniszterelnök alig vehet lélegzetet, de nem panaszkodik, s vastürellemmel végzi az ügyeket itt is folyton, ha jár, ha ül, mikor a kabátját húzza fel vagy le, mikor a lépcsőkön megy vagy jön.

Egy-egy bizalmas barátja megkérdezi néha:

— Nem unalmas neked, hogy így zaklatnak örökké?

— Hát erre én csak azt felelem, amit a göthös ember, hogy hagyjátok el, hiszen addig jó, míg köhögök.

De némelykor ő is megunja, s kionson a tükörteremből a kártyásokhoz.

— No, kit túrjak ki a helyéről?

Persze mind engedi, s egy vagy félórára leül a »generális« is.

A tükörterem népe erre oszladozni kezd. »Ma nincsen politika« dohogják kedvetlenül.

De annál vígabban lobog a gázok fénye a játszó termekben; mindenütt élet-pezség. Itt-ott harsogó kacaj hangzik fel. (Elfogták valakinek a pagátját.)

Némely asztalt nagy tömeg fog körül. Érdekfeszítő parti folyik, vagy hogy »vulpes« van a játszó kezében, s most a kétséges kimenetet várják szorongva, aggodalmas arccal a honatyák. . .

. Talán ugyanazok, akiknek egy elbukott törvényjavaslat miatt a szemöldjük sem rándulna össze.

Künn ezalatt ott ül a csendes éjben ércszékén mozdulatlanul az öreg Deák, háttal a klubnak fordulva.

A laikus járókelők szeme rátéved a komor, méltóságos szobor-alakra, majd annak az izmos vállain keresztül a klub fényárban úszó termeire, s az ellépkedő alakokat árnyékaikból találgatva, nagy áhitattal mondogatják:

— Vajon miről tanácskoznak most odafent?

TITKOS SÜRGÖNYÖK

(Kedélyes leleplezések)

Tisza Kálmánnak, mikor a Trefort haláláról értesült, sok gondot okozott az üres bársonyszék. Órákig eltűnődött a tengerparton. Még Tarkovichot is kérdezte, mit gondol.

Amire Tarkovich visszakérdezte:

Hát excellenciád mit gondol?

— Én azt gondolom, hogy a legokosabb volna megtudni, hogy a papok mit gondolnak.

— Persze, persze — mondá Tarkovich, s újra elbámészkodtak a tarajos habokon, az apró színes csigákon, a csillogó homokszemekben a tengerparton.

Végre, napok múlva, a generális kicirkalmazta a plánumot. Elővette a jegyzőkönyvét és beírta, hogy milyen tulajdonságokat keres a »jövendőbeli«-ben.

E jegyzetek érdekes bepillantást engednek a nagy államférfiú lelki műhelyébe.

»Legyen liberális, és tessenék a papoknak is.«

Ezt a mondatot kitörülte később és odajegyzé zárjelbe: (fentebbi kivihetetlen).

Helyette a következő kvalifikációkat írta be:

1. Ne legyen se túlságosan liberális, se túlságosan katolikus. (Papok jelöltje nem kell.)

2. Legyen nagy tekintélye.

3. És értsen a dolgokhoz.

Mikor már megvolt ez a recept, bevárta a közvélemény jelöléseit. A közvélemény jelöltjeiből négy nevet vett be a noteszébe.

Gróf Szapáry Gyula.

Szógyény László.

Gróf Csáky Albin.

Berzeviczy Albert.

Legelőbb Szapáry után indult. Sürgönyözött egy itthon időző miniszternek, hogy környékezze meg Szapáryt.

Sürgönyére sokáig nem kapott választ. Új kérdezősködő sürgönyt menesztett:

»Végeztél valamit?«

Mire megérkezett a válasz:

»Voltam Szapárynál, de ma még nem beszélhettem vele bizalmasan, mert éppen nála volt Samassa.«

— Micsoda? Samassa volt nála? Hm.

S legott megírta a harmadik sürgönyt.

»Hagyj abba mindent.«

Így esett el az egyik jelölt. Már csak három maradt. Szapáryt kitörölte a noteszből.

Eközben két vagy három nap múlva éppen Szógyény és Berzeviczy közt ingadozék, mikor egy sürgöny érkezik Berzeviczytól:

»Menjek-e Veszprémbe?«

— Ohó, hát már ez is a püspökökhöz hajlik? Adja csak ide Tarkovich azt a ceruzát!

S ezzel a Berzeviczy neve is törlés alá esett. De ugyanakkor keresztülhúzta a kellékek harmadik pontját is »és értsen a dolgokhoz«.

Most már Szőgyényé volt a legtöbb sansz. Alighogy megérkezett Tisza Bécsbe, sietett fel a külügyminisztériumba.

Amint az előszobába lép, szembe rá nyílik a belső ajtó s kilép Haynald.

— Servus humillimus, Domine excellentissime.

Tisza összerázkódott.

Vége van. Már ez is a papoké.

Egypár az időjárásra vonatkozó szót váltva Szőgyénnyel, sietett vissza a hotelbe, Csáky Albinnak sürgönyözni. Ravasz megkerüléssel kérdé a dróton:

»Beszéltél Császkával?»

Nyomban jött a válasz:

»Csodálkozom kérdésed felett. Császkát régóta nem is láttam.«

Tisza kedélyesen dörzsölgette a tenyerét:

— Most már nyugodt a lelkiismeretem. Csáky után, úgy látszik, nem nagyon törik magukat a papok. Ő lesz a kultuszminiszter.

Amint hogy ő is lett. Tegnap írta alá kinevezését a király.

Mire a miniszterelnök, szerencsésen eligazítván a katólikus klérus dolgát, elutazott Párára *kálvínistának*.

CSEVEGÉS A HÉTRŐL

A múlt hét sokkal gazdagabb volt eseményekben, pedig csak egy dolog történt: a Strossmayeré. A lefolyt hét az apróbb eseményeké. Recsky Bandi felakasztotta magát, s ezzel megint emlegetésbe jutott az *eszlári* dráma; Eötvös Károly Doda Traját védte, s ezzel megint *Eszlárba* jutott Eötvös Károly.

Most már három nemzetiségi képviselő lesz a szittya magyarokból. Tudniillik Eötvös mellett még Mocsáry és harmadiknak Pázmándy Dénes, aki azt affektálja, hogy jobban szereti a franciákat a magyaroknál. (Tisza Kálmán mégis szerencsés ember, minden héten lejárja magát egy ellensége.)

E héten kaptuk meg az új kultuszminisztert is. A közvélemény még nincs tisztában vele. Meglehetősen *szürke* ember;

sem a papok nem örülnek nagyon, se a közönség nem búsul nagyon. (Ilyen szerencsésen csak Tisza tud választani.)

Hanem a belovári örömmámor közepette, kevés híja, hogy egyszerre bele nem pottyantunk a *bellovai* állapotokba. A *híre* legalább megvolt és szétment.

Néhány lap kövérbetűsen közölte, hogy Szegednél az orient-vonatot (tehát a legkultiváltabb vonalon, mely a Kelettel összeköt) ki akarták rabolni Rózsa Sándor utódjai, gerendákat rakva a sínekre.

A dolog szerencsére nem volt igaz, de a híre a külföldi lapokba is belejutott. Márpedig inkább lett volna igaz, csak ne híresztelődött volna szét, mert újra megindulnak külföldön a mesék a magyar rablóromantikáról.

Mintha csak szándékosan csinálnánk, hogy a turisták ne merjenek ide jönni.

Tavaly néhány hányási esetet fölfújtak kolerának (míg a ravasz bécsiek titokban tartották a magukét).

Az idén a »veszett macskákat« találta ki a leleményes sajtó. Vajon mit kalkulál ki esztendőre?

*

A belügyi politikában szélcsend van. A »szennai parasz-tok« a kukoricatörésben fáradoznak most. Polónyi habarék-párti képviselőt csinál éppen olyan buzgalommal, mint ahogy a primásnak csinálta annak idején a pásztori botot; Ugron regále ügyeket mozgat Erdélyben, hol nagy az ellenszenv az új javaslat ellen. Pedig azt lehetett volna hinni, hogy ez lesz a legnépszerűbb dolga a Tisza-érának: amiben pénz üti a dzsentrí markát.

De annál elevebb élet van a tudományos világban. Az Akadémia elnökválasztásra készül. Mintegy húsz előkelő akadémikus összebeszélt, hogy semmi esetre sem választ grótot.

S ez a »húsz demokrata« így okoskodik:

— Igaz, hogy az Akadémia elnökei többnyire mágánások voltak, de az az ág, amelyből a Dessewffyék és Eötvösök születtek, már kihalt.

A »húsz demokrata« jelöltje Hunfalvy, esetleg Stoczek.

De az arisztokraták sem pihennek. Tűzzel-vassal dolgoznak Andrássy, vagy esetleg más gróf mellett.

Foly köztük a kapacitáció erősen. Nem lehetetlen, hogy az egyik fél is enged valamit és a másik is. Egy középutat találnak.

Megválasztják például *Herczeg* Mihályt.

*

Nagyobb dolog azonban ennél a Hangl–Rémi-ügy.

A törpe akácok hullatni kezdik leveleiket. Az őszi szél búsan rázza meg őket estelenként.

A Hangl-habituék szomorúan ülnek a híres »szöglet-asztalnál«, szívükben megnyilallik a bizonytalan jövő képe.

— Mi lesz itt egy hónap múlva?

Hogy Csáky milyen miniszter lesz, mit felel majd a primásnak abban a bizonyos nagyszombati ügyben (hogy mégis az államé legyen az utolsó szó) — ez mind másodrendű kérdés; de hogy milyen lesz Rémi, pótolni fogja-e Hanglt, lesz-e jó kávé, jó fagyalt a »Rémiben«, szép kasszíróm a trónuson ezek a jövő nagy kérdései, melyek a közönséget mozgatják.

S mint ahogy illik egy ilyen megrázó katasztrófához — nem minden zaj nélkül történik meg a változás.

Már hetek óta szállnak a hírek szájról-szájra, bonyodalommá szövődő egymásutánban:

— Rémi megveszi Hanglnak berendezését.

(Legalább azok a régi findzsák lesznek — sóhajtja Podmaniczky).

Megint új hír jó:

— Rémi nem veszi meg a Hangl-készleteket!

Ismét új hír:

— Hangl haragszik, s haragjában október közepén becsukja a kávéházat. Novemberig csukva marad.

— Az lehetetlen mormogják elsápadva a törzsvendegek. — Hát velünk mi lesz?

A sajnálatos esemény egyre komplikáltabb, Rémiék meg vannak ijedve, hogy azáltal az üzlet szenved, ha hetekig lesz csukva.

A város két pártra oszlik, az elkeseredés nőttön nő.

A Rémi hívei azt tanácsolják:

— Nincs más mód, mint elővenni a kasszakulcsot és megvenni a berendezést.

De az öreg Rémi közbeszól:

— Hát az én politikai hatalmam mire való?

S diktum-faktum meginterpellálják a polgármestert, s a polgármester az elnöki székről ünnepélyes hangon proklamálja, hogy Hanglnak nem illik olyan nagyon *sietni*.

Az ügy most stagnál. De a fekete pontok még el nem múltak.

Mire az utolsó levél is lehull az akácokról, ez a kérdés is meg lesz oldva, csak egy marad örökkön-örökké homályban: hogy, ha minden változik, múlik, jön és megy a nagy világegyetemben, miért *marad* olyan állhatatosan Széchenyi Pál?

A VÁLASZTÁS UTÁN

(Csevegés)

Kaas Ivor tehát meglett — a »kormányzó« parancsából, mint Polónyi mondá. Csakhogy a kormányzó segélycsapatai mellett még Apponyiék is ott voltak és sok más faktor. Apponyi megint új formában mutatta be magát.

Nincs az a nekrológ 1867 óta, hogy oda ne tennék az illető boldogultról, hogy: »Nagy része volt a közösügyek megalkotásában«. Úgyhogy a végén annyi sok embernek volt benők nagy része, hogy az ember szinte tűnődni kezd rajta, hogy: »hát az öreg Deák voltaképpen mit csinált?«

A Kaas Ivor megválasztásának hasonlóképpen sok most a gazdája. S a »meglepetés«, mely a várost (hiábavaló volna tagadni) felvillanyozta, sokféle okokra vezethető vissza: csak talán arra az »alkonyra« nem, melyet az új képviselő említett.

Ma még tart a láz; a lapokban és a kávéházakban erről beszélnek. Az is szóba kerül, hogy a »kormányzó-e« az orosz-lánrész a sikerben, vagy a »kapitány uram«-é?

Én azt hiszem, magáé a »közlegényé« a legfőbb érdem; az ő rokonszenves egyénisége győzött itt.

Mindegy, akármilyen volt az oka, megtörtént a meglepetés, de az újdonszerűségével együtt elvész a varázsa is. Kétszer negyvennyolc óra múlva ott lesz a világ, ahol volt.

Az emberek könnyen megszoknak mindent; s amit előbb meglepetésnek tartottak, egy hét múlva már természetesnek találják.

Valami két hete lehet annak, találkoztam az utcán Jókaiival.

— Ki lesz meg a belvárosban? — kérdém.

— Hát természetesen Steiger — mondá Jókai. — Hiszen annyi szegény ember van a belvárosban, akinek kölcsönre van szüksége a takarékpénztárnál, hogy okvetlenül megválassztják Steigert.

Ma, két hét múlva, újra találkozom Jókaiival.

— No — kiáltok feléje messziről —, megbukott Steiger!

— Természetesen — felelte a nagy regényíró zavartalanul. — Hiszen annyi szegény ember van a belvárosban, akinek váltóját visszautasította a takarékpénztár, hogy okvetlenül meg kellett buknia.

A »szabadelvű körben« sem volt a konsternáció igen nagy. Egypár ember pláne mosolygós képet vágott hozzá.

— Eggyel kevesebben leszünk, ennyi az egész.

De azok is, kik a Steiger bukásán igazán sajnálkoztak, körülbelül így elmélkedtek magukban:

— Teringette! Nem lett volna rossz, hogy egy takarékpénztári direktor mindig kéznél legyen a folyosón. Ez még hiányzik a »folyosóhoz«.

És azt hisszük, maga a bukott jelölt is (aki oly szép, férfias hangú nyilatkozatban adta jelét higgadtságának nyomban a választás után) hamar megvigasztalódott:

— Hiszen az igaz, hogy nem lettem meg képviselő. De mint igazgatónak, még tán jobb. Nem kell legalább annyi tömérdek emberrel »pertu« lennem.

AZ ÁLLAM GYERMEKE

(Törvénytörési csarnok két felvonásban)

I. Pikáns előzmények

A magyar királyi rendőrség két dolgot gyűlöl: az újságokat és a muzsikát.

Két dologban erélyes: a koldusok és a *szegény* leányok (ad captam: szegény legények) üldözésében. Mert itt biztos sikerrel léphet fel.

Minden gyanús foglalkozású női teremtés fejére hat forint van kitűzve. Ha a rendőrnek nincs pénze, nem kell hamis bankót csinálnia, hanem csak egy hamis hölgyecskét találni.

Ilyennek tűnt fel az Üllői úton lakó Velszka Klára (21 éves, sugartermetű lengyel leány).

A sarki rendőrnek felötlött a szépsége. Kutatott-fürkésztet utána, de nem bírta róla kisütni semmi rosszat. Pedig szemrevaló leány, foglalkozása sincs, lehetetlen, hogy bele ne botoljanak az emberek, s ő meg ne botoljék azokkal.

Ázért használjuk a *többest*, mert a rendőrségnek semmi kifogása, ha a botlás szingulárisban van. Különösen a férfiaknak nem szabad plurálisban lenniök.

Ezen meggyőződéstől vezéreltetve, a sarki rendőr retentő unalmában nem találván nagyobb eseményeket (morte saison van a csirkefogók közt), de hogy egyszersmind bebizonyítsa, hogy éles szemeit semmi sem kerüli el, jelentést tett a *gyanús* Velszka Kláráról.

A jelentés kedvezően fogadtatván illetékes helyen, és minthogy már semmi más kisütni való titok nincs a világegyetemben, hogy ez is kiderüljön, egy titkos rendőr küldött ki az ügy kiszimatolására.

A detektív úr, francia elődjeinek mintájára, az agent provocateur-ség kulcsával akarta kisütni a dolog mibenlétét, s gavallérosan felöltözve, mint udvarló lépett fel.

Egy-két nyájas szó elég volt — hősrünk győzött.

Megtette jelentését.

S a hölgyecske, mint annyi más, kiutasítottatott a fővárosból.

II. Kilenc hónap múlva

Ezen katasztrófa után kilenc hónapra egy Krakkóból kelteztett levél érkezett a budapesti törvényszék iktatójába.

Felbontották. Apasági keresete volt az Velszka Klárának M. I. detektív ellen.

A detektívet megidézték.

— Igaz az, amivel vádolják?

Igaz, kérem alássan.

Hát vállalja a gyermeket?

— Nem vállalom, kérem alássan.

— Hogyan? Miféle indokból?

— Mert ami történt, *hivatalos megbízás* folytán történt, kérem alássan.

— Ön tehát. . .

Igenis, én az állam szolgálatában tettem, amit tettem, én az államot kérem megidéztetni.

A REFORMER

A Grecsák—Károlyi-ügy sokféle megbeszélgetés tárgya a városban és a képviselői körökben.

Egy »pertu«-ság visszautasítása magában véve még nem nagy eset, s akivel megesik, az ő dolga, hogy zsebre rakja, de a dolognak némi jelentőséget az ad, hogy egy régi parlamenti szokást érint.

Ma Pulszky Ferenc szépen fejtegeti lapunkban, hogy miként keletkezett az a rendi világban egyforma szórú megyei követek közt, kik a városi követeket (talán csak amennyiben azok polgári származásúak voltak?) már nem is tegezték, s cikkének iránya oda megy ki, ha jól kivettem, hogy az új parlamenti viszonyok közt, melyek nagyurat és szegény embert egy kalap alá hajtottak, a tegezés immár ósdivá és kellemetlenné kezd lenni.

Van benne valami. Magunk is sok komikumot találtunk hébe-hóba e patriarchális szokásban bizonyos szituációkban. Kihumorizáltuk azt a képviselőt, aki csak azért ment át egykor a konzervatívok közé, hogy a gőgös, merev Sennyei Pált

mindennap agyontegezhesse. Borzasztó az, hogy némely demokrata urak valóságos dobozdást visznek végbe a tegezésben a grófok közt, ha mandátumhoz jutnak. Azt is elmondtuk, mennyi kevés értéke van ezen »pertu«-nak annál az esetben, mikor Lukács Bélát egy képviselőtársa arra kapacitálta egy szavazásnál: »De, reményem, kedves barátom, X grófra fogsz szavazni és nem Lukácsra, akiről azt sem tudjuk honnan keze, honnan lába.« Mire Lukács Béla azt felelte: »Nagyon szívesen, kedves barátom, mert kettőnk közt van a kérdés, s magamra csak nem szavazhatok«. (Hanem azért továbbra is per »kedves barátom« maradtak.)

Az is figyelemre méltó érv, hogy a franciák, németek, angolok, egyszóval a tekintélyesebb népeknél mind per »ön« titulázzák egymást a képviselők, míg ellenben a szerb szkupcsinában és a bolgár szobranjeban »te Gyuro«, »te Jocó« járja, amiből világos az, hogy ez a bizalmas tónus a fejletlenebb népek szokása.

Előre volt tehát látható, hogy Magyarországon is támadni fognak a civilizációnak előharcosai, akik nemzetüket a művelt népek sorába igyekeznek emelni e téren is.

Gróf Károlyi István méltóságos képviselőtársamnak jutott eszébe ez az eszme legelőbb. S Grecsák Károly nagyságos képviselőtársamon kezdte meg.

Igazuk volt azoknak, akik nagy várakozással vették a gróf Károlyi István népképviselővé való megválasztását, ki szép beszédjeiben, melyeket elszórvá tartott imitt-amott, élénk reményeket költött maga iránt.

És nem volt igazuk azoknak, akik egy év múlva kislelkűen csüggedni kezdtek, hogy gróf Károlyi István nagy tehetségei dacára sem fog immár csinálni a Házban semmit.

Dehogy nem! Magát a Házat reformálja át. A tegező parlamentből egy önöző parlamentet csinál. S így emeli fel a nemzet nivóját arra a polcra, ahol a civilizáltabbak állnak. Nem osztom hát azoknak nézetét, akik Károlyi grófnak a lapokban közzétett levelét úgy fogják föl. S hogy abban egy új arisztokratikus jelenség kezd kiütni.

A tegezés vagy nem tegezés nem lehet a demokratizmus vagy arisztokratizmus kérdése (hiszen Amerikában sem tegezik egymást az emberek).

A gróf nézetem szerint egész következetes önmagához.

A mandatummal napidíjak járnak. Azokat már régebben letette a haza oltárára.

A mandatummal ezenfelül együttjár a képviselők pertu barátsága. A gróf most arról is lemondott.

Hát nem elég szép ez tőle?

Egy vén képviselő

Deák Ferenc »pertu« barátja

A HÉT TÖRTÉNETE

Elhatároztuk, hogy ezt a rovatot folytonosan visszük hétről-hétre, fecsegő hangon beszélve meg vasárnapokon a kidomborodó eseményeket. De sokkal nehezebb a feladat, mint ahogy gondoltuk, eszünkbe nem jutott, hogyha Egyiptomban lehetett hét sovány esztendő, Magyarországon is lehet egy olyan sovány hét, amiből ki nem telik egy egész cikk.

Itt még mindig a Károlyi Pista gróf »per ön«-je dominál. Kávéházakban, a klubban, és a lapokban is szórványosan még mindig erről beszélnek.

A jókedélyű Beöthy Algernon alázatos arccal hajtja meg magát gróf Andrássy Manó előtt, s esengő hangon rimánkodik hozzá:

— Engedje meg, Kegyelmes Uram, hogy minden héten pertu szólíthassam egyszer.

Harkányi Frigyes vagy Szontagh Pál, aki minden dologra tud egy anekdotát, elbeszéli a Károlyi Pista követendő eljárásul a B. .cs Pista esetét.

B. .cs Pista hatalmas dinasztia Csanád megyében, de nincs annyira bizalmasan önmagával, mint Károlyi Pista (mert ő *Istvánnak* írja magát), elhatározta, hogy részt vesz az alkotmányos élet tusáiban, s behajtatott pompás négyes fogatán Makóra, a megyegyűlésre.

Mint hogy az ellenzékhez számította magát, az ellenzékiek fordulatot vártak megjelenésétől, s Morcosos István uram, nagy ellenzéki parasztkortes (aki azonban sokszor volt már birkalopásért az állam kosztján) széles örömeiben elsőnek tola-

kodott a hintóhoz, bizalmasan nyújtva fel tenyerét a kocsin ülő nagyúrhoz, s nyájas, borízú hangon odaszólva:

— Szerbusz, kedves Pista öcsém!

Mire B. István önágyasága arcát elfutotta a vörösség, s izgatottan parancsolta a kocsisának:

— Fordulj meg. Hajts hazafelé!

A csanádi oligarcha belátta, hogy az alkotmányos élet ezzel jár.

S miután az ő természete ezt nem tudta bevenni — kitért az alkotmányos élet előtt.

Körülbelül helyesen cselekedett.

*

Azt a nagy csodát is kár volna megéneklés nélkül hagyni, ami Thurán Annával történt. Ez a szegény, sokat szenvedett bártfai menyecske ugyanis odaállt az Akadémia sorompója elé a nagydíjért.

Hm. Ez nem tréfadolog! Mert könnyebb volt Velitorisznak elhozni a fekete sereget, mint Thurán Annának elvinni innen a sárga csikókat.

Én sehogy sem bíztam a dologban, pedig érdeklődtem iránta, s minden fázisát ösmertem, hogy a menyecske ezt-amazt is elbájolta, kit a szép nyelvével, kit a történetével.

De mindég félttem, hogy valami hibáját fogják kisütni, hogy vagy púpos, vagy biceg, vagy a fejkötője áll rosszul. Mert az akadémikus urak nagy selymák; makacsul ülnek az aranyaikon, s ha megtetszik is nekik az asszonyka, bizony be nem vallják. S ha már egyéb hibát nem találnak rajta, akkor az lesz a kifogás, hogy micsoda jusson Thurán Anna ő, mikor voltaképpen »Velitoriszné asszonyság«. Thurán Anna nem kap semmit. Jelentette volna be magát Velitorisznénak.

Volt is tanakodás, tünődés a vaskalaposok között.

— Milyen a darab?

— Jó. Pompás! — mondá a referens.

— Akkor hát mit tegyünk?

— Akkor hát ne adjuk ki neki a díjat.

— Jó, ne adjuk ki; de lássuk csak, mi fog történni. A

darab óriási sikert fog ez esetben aratni, s az Akadémia kompromittálva lesz.

— Az nem baj. Az Akadémia kiállja. Ne adjuk ki.

— Űgy ám, de minthogy tudományosak vagyunk, hát legyünk egészen alaposak. Latoljuk meg azt is, mi lesz akkor, ha kiadjuk a díjat. Ez esetben a darab lesz kompromittálva. És talán ki sem állja.

— Igaz! Űgy van! Adjuk ki neki a díjat.

Így lett megkoszorúzva Thurán Anna, de az Akadémia csalódott, mert kiállta a kitüntetéset fényesen, s hosszú életű lesz a földön.

Az Akadémia pedig érzi a mardosó önvádat, hogy helytelenül cselekedett nemes princípiumaihoz képest.

Mert nem lehet azt a mi Akadémiánktól rossz néven venni, hogy eddig csupa bukott darabokat jutalmazott.

Legyünk tárgyilagóságak. Nézzük adományainak forrásait. Holtaktól kapja. Holtaknak kell hogy adjja.

*

De most még mondjunk néhány szót a német császár bécsi látogatásáról, mert rossz néven vehetnéd kedves olvasó (te jámbor, te még tűröd, hogy tegezzelek), ha meg sem említeném a legnagyobb eseményt.

Pedig hát mi mondanivaló maradt még? Hiszen az efféle anyagot úgy elkapkodják, kifacsarják a vezércikkírók, hogy könnyebb a kőből vizet csavarni, mint ebből egy új remarque-ot.

Annyi azonban bizonyos, hogy egészen más emberek ezek a császárok, mint mi.

Mi például soha nem híresülünk el azért, amit nem mondunk (még azért is nehezen, amit mondunk), s még kevésbé dicsérnek azért, ha valamit nem cselekszünk, sokkal könnyebben gáncsolnak azért, ha cselekszünk valamit.

A német felség két olyan dolgával tűnt fel, amit nem tett, és nem mondott.

Egyik a »vitéz« epitheton, melyet a hadseregre ivott toasztnál el nem mondott, hanem elvitte az olaszoknak.

A másik dolga: a rendjel, amit Taaffenek nem adott.

Erről a két dolgról fecsegnek a politikusok, és igen kevesen vannak, akik ezt a német császár takarékosági hajlama-
ira vezetnék vissza.

De Magyarország nem búsul. A császárok barátságá-
val elhalmozott Tisza elhozta a vörös sas mellé még a fekete
sast is, amin legfeljebb Csernátony bosszankodhatnak: mert
eddig a politikusok közt csak neki magának volt madárgyűj-
teménye.

A BOHEMIEN VILÁG

(A hét krónikája)

(Rökk Szilárd csomagjai. Ezer novella. Az ezeregyedik elbe-
szélés. Náday-jubileum. Szobrok és szobrászok.)

Lassanként mindenre ráun az ember, még a Rökk Szilárd
adományaira is. Már idegessé kezdenek tenni a csomagjai.
Mert szakadatlan sorban jönnek. Hát még a jubileumokat ki
ne unta volna meg, mikor csak erre a hétre is kettő esett.

Az egyik a Vértesi Arnoldé volt, aki az ezredik novelláját
ünnepelte. Vagyis a Petőfi Társaság ünnepelte azt, mert nem
tréfádolog ezer novellát megírni, nem azért, mintha a tinta-
tartó ki nem adná, hanem mert kemény ember legyen, akinek
már a századik novellánál el nem megy a kedve — az írás
mesterségétől. Vértesi kiállta emberül. S megvan érte a ju-
talma, az a néhány toaszt, ami ma írói körben tartott lako-
mán elhangzott.

Érdekes volt ezek közt Visi Imréé, aki szatirikus éllel me-
sélte el az írói és művészi kör kirándulásának egy epizódját.

Nagy pompával és gazdag lakomával fogadták őket egy
alföldi nagy városban. Az asztal dúsan volt megrakva az éva-
dot megelőző drága ételekkel úgy, hogy szinte hüledeztek bele
az írók.

— Az istenért, polgármester úr, minek csináltak ilyen
nagy traktát?

— No, csak az kellene, hogy a vendégnek enni ne adjunk.

— De ilyen irtóztató költséges dolgokat!

— Megbírja még azt a város — szerénykedett a polgár-
mester.

— Tudjuk, hogy megbírja. De miképpen számolják el az efféléit? Csak nem tehetik oda a hivatalos büdzsébe: »Írói kör megtraktálására ennyi és ennyi.«

— Azt nem. Hanem tetszik tudni, van nekünk egy rovatunk, ahová beszurjuk.

Miféle rovat lehet az?

— »Váratlan esetek és elemi csapások.«

Ez volt az ezeregyedik elbeszélés az ezer novella bankettjén, s az írói kör hatalmas leckét vehetett róla, hogy mint az idén, ezentúl is üljön veszteg.

A másik jubileum a Náday Ferencé, melyet a »Hungáriá«-ban tartottak. A kedves Nádayé, aki az ő hatalmas kedélyével mindent megaranyoz, s még Kármán Lajosból is jóízű alakot tudott csinálni.

Mennyivel más bankett volt ez, mint a Vértesié! Szegényes amaz, ragyogó ez. A magyar társadalom elitje jött össze, s impozáns ragaszkodás nyilvánult a kitűnő művész iránt. Nem volt itt hazug semmi, csak a Náday arca: mely egy harmincéves fiatalembert mutat.

Ha találó az a megjegyzés, hogy a jubileumok semmi egyebek próbatemetéseknél, akkor mindjárt számot vehetünk, hogy miképp temetnek egy író: fakó szekéren két gebével, a Dolinay toasztjával, s miként temetnek egy színészt: hat lovon, csillogó pompával, az Apponyi toasztjával.

De ne irigyeljük azt a színésztől, amit az írónak is szeretnénk.

Voltaképpen ezeknél a dolgoknál nincs is az irigységnek semmi helye, mert többet ér a huszonötéves jubileumnál az első lámpaláz édessége, s az ezredik novellánál az első éretlen vers, amit a szerkesztő (ez a kegyetlen hóhér) nagy közömbösen dob be a papírkosárba, fitymálólág dörmögve:

— Micsoda? Még mindig írnak az emberek verseket!

*

Ez a bohemien hete volt. A szobrászok közt felütötte fejét a lázongás szelleme.

Mert már hála istennek egy egész csoport szobrászunk van. Több, mint ahány szobrunk.

A szobraink rosszak, a szobrászaink jók.

De bármilyen rosszak is a szobrok, van bennök némi humor.

Ha az ember megnézi a József téri palatinust, az ott játszó gyermekek »Vasember«-ét, amint levett kalappal roppant unatkozva áll ott, és ha találgatja, hogy mit fejezhet ez ki, hát nagy sokára rájön:

— Ófensége hihetőleg a Polónyi egyik hosszabb beszédjét hallgatja.

Hát az öreg Deák mit csinál?

Ott ül fanyar arccal egy folyosói székben és panaszkodik Bónis Samunak:

— Kijöttem ide megpihenni, hogy ne halljam, odabent milyen szamárságokat beszéltek.

Petőfi a torka szakadtából kiabálja a Dunaparton:

— Mindjárt leugrom innét!

A jámbor Eötvös az ő irattekercsével azt látszik kifejezni:

— Már megint micsoda rossz ortográfiájú jelentéseket küldtek be ezek a tanfelügyelők!

Egyszóval a szobraink rosszak, de humor van bennök, a szobrászaink ellenben jók, de humor azokban is van.

E héten sütötték ki Zala szembetűnő mellőztetése alkalmából (amit különben mi sem helyeslünk, mert Zala kétségtelenül a legzseniálisabb szobrászunk), hogy ezentúl az ő dolgaikban ne a közönség bíraskodjék, hanem ők maguk.

No, már az igaz, hogy tudnak kedvesek lenni, ha akarnak.

Persze. Ők maguk mondják ki, melyik a remek szobor, s melyik érdemli a jutalmat. A közönség neve: »hallgass«.

Ezt csakhamar eltanulják a piktorok. (Az a legtanulékonyabb faj.)

Aztán az írók: kimondván, hogy melyik munkát szabad a közönségnek megvenni.

Aztán a színészek, akik elhatározzák, hogy melyik színészt és melyik jelenetet kell megtapsolni.

És végre jönnek az újságírók, hogy melyik helyen szabad az olvasónak nevetni.

Én azt gondolom, hogy ezen a helyen szabad.

Mert a szobrászok kívánsága egyszerűen nevetséges.

AZ UTOLSÓ GYÜMÖLCS

Könnyű a Hugo Viktoroknak, Turgenyeveknek örök álomra hajtaniok a fejüket (ámbár ők sem teszik szívesen), mikor már a pálya végén mindazt a kincset kiszórták, amit az őstermészet általuk nekünk szánt.

Ha kidől, elszárad a vén körtefa, azt mondják róla: »megérdemelte a földet, amiben élt, édes gyümölcsöket hozott; sokat hozott, nem volt már benne több erő, mind kiadta. Megszolgált emberül«.

De mikor egy olyan fa vész el, amely még csak most kezdett teremni, az mindég elszomorító. Még meg sem ért rajta a gyümölcs. Fejlődőben van. Talán még zöld is egy kicsit. Hiányzik róla a napfény piros piktúrája, alakja ki nem domborodott, kérge még nem vesztette el durva pihéit, s nem kapta meg kellemes puhaságát. Magja bent meg nem keményedett.

A növendékfa kidőlt. Vihar kitepte. Vége van. Kezünkbe vesszük a gyümölcsét, megilletődve, sajnálattal. S csak akkor bírjuk meghatározni, milyen lehetett volna ennek íze később, ha pomológusok vagyunk, de még akkor is csak hozzávetőleg.

Egy ilyen gyümölcsöt adunk kostolóba az alábbi tárcában az olvasónak, a szegény Mészáros István utolsó munkájában, kinek korai halálát mai lapunkban említettük.

A törekvő fiatal író, hogy családját fenntarthassa, állami hivatala mellett (mely szűkecskén hajt a konyhára) még korrektori állást is vállalt lapunknál. Nagy önmehtagadás kellett hozzá. Korrektor és újságíró közt óriási sorompó van. Az egyik *alkotja* a cikkeket, a másik csak fésüli. Az egyiké az aranyhaj, a másiké csak a fésű. Az újságíró a hetedik nagyhatalom egyik szuverénje, a korrektor a hetedik nagyhatalomnak egy igénytelen szolgálja.

Mészáros már régebben írogatott, sőt lapot is szerkesztett egy ideig, annál férfiasabb volt tőle, hogy mégsem tartotta a munkát lealázónak: aminthogy egy munka sem az.

De gyakran átkacsingatott azon a sorompón. S ha éjjelenként elvégezte a korrektúrát, mások gondolatainak félreferdült, kifícamedott részeit helyreigazítva, hazament, és ott a saját

gondolatait öntötte írói formába. Csinos dalt, jóízű novellát nem egyet olvastunk a neve alatt.

Utolsó időkben egy lapot szándékozott kiadni Ábrai Károllyal, melynek ő lett volna a segédszerkesztője.

Ki is bocsátották az előfizetési felhívást, s a törekvő fiatal író lázas reménykedéssel, édes tervezgetések közt várta az eredményt.

Naponkint be-betekintett a szerkesztőségbe, mielőtt lement volna fárasztó munkájához, le az ólombetűk közé, s eldicsekedett vele:

— Megint jött egy prenumeráns.

Másnap megint jött egy. Harmadnap megint.

— Nagyon egyenkint jönnek, kedves Mészáros úr — mondtam egyszer. — Hány van már?

Hat. De még a mai postát nem láttam.

A következő este tréfálkozva mondá:

— Heten vannak, mint a gonoszok.

Pár napig nem láttam ezután, csak a múlt héten találkoztam vele:

— No, mennyi van már?

— Éppen tizenkettő — szólt mélabúsan. — Vajon ki jön a tizenharmadiknak?

A tizenharmadiknak jött a halál.

A KEZDET KEZDETE

Tegnap jelent meg a Deák Ferenc beszédjeiből a III-ik kötet, tele érdekes adatokkal, melyek sok *szemünk előtt* történt dolognak megvilágítják az indokait. Látjuk, milyen hajszálon függött, hogy valami történjék vagy ne történjék, s ideges remegés fog el, ha olvassuk az aggasztó bizonytalanságot, mely az egész kötetten át lebeg Magyarország felett, noha már tudjuk a negyedik kötet végét is, sőt még azontúl is egy jókora darabot.

E könyvet lapozgatva látjuk, mik voltunk és mik vagyunk, s bizonyos meglepődés fog el bennünket, hogy ez a generáció többet csinált, mint akármelyik.

Jól mondá az öreg Paczolay, aki különben ellenfele volt Deáknak:

Egész Hunyadi Jánosig kell elmennünk a történelemben, míg egy akkora emberre találunk, mint az »öregúr«.

Igaz, de míg egy akkora generációt találunk, mint a Deáké, még hosszabb darabot vándorolhatunk visszafelé. Széchenyi, Kossuth, Eötvös s annyi mások.

A könyv csak a kiegyezésig és a miniszterium kinevezéséig jut el.

De mi volt akkor még ez a kiegyezés! Nem hitt annak tartósságában senki.

Szinte édesdeden emlékszünk vissza némely dolgokra, mikor például Lónyay Menyhért, a kinevezett alkotmányos pénzügyminiszter először ment fel a miniszteriumába. Az magában véve egy egész korrajz. Sokszor elbeszélte ő maga.

Tíz óra felé ment fel az épületbe, üresen álltak a hivatalos szobákban az íróasztalok. Olyan volt az egész palota, mint az elátkozott mesebeli kastélyok. Seholy lélek. Csengetett, kiáltott, semmi felelet. Végre előkullogott valahonnan egy kopott kabátú öregember:

— Kicsoda maga, öregúr? — kérde a miniszter jó kedéllyel.

— Én a hivatalszolga vagyok — szólt az büszkén. — Mi tetszik?

— Hogy van az, hogy a hivatalnok urakat nem találom itt?

— Alkalmasint azért nem találja itt, mert nem jöttek be.

— És miért nem jöttek be?

— Először is mert később szoktak bejönni, másodszor pedig, mert most egy idő óta szabadjára vagyunk. Senki se dolgozik.

— És miért?

— Várjuk, hogy mi lesz.

— Hm. Nem tudna nekem előkeríteni egy tanácsost?

A szolgálta nagy szemeket meresztett.

— Sokat akar az úr. Mi járatban van?

— Én Lónyay vagyok, a pénzügyminiszter.

— Úgy? — szólt ez elgondolkozva. — A pénzügyminiszter. . . ami talán azt jelenti, hogy. . .

— Én vagyok az új főnök.
— Az már más, kérem alássan. Hát tanácsost biz én nemigen tudok keríteni, amíg magától nem jön. Mindössze egy tanácsos lakik itt az épületben, a Bremmel úr.
— Hát menjen el hozzá, hogy kéretem, szíveskedjék ide-fáradni.

A szolga visszajött kedvetlenül.

— Azt üzente kérem, hogy most nem ér rá, mert reggelizik. Még össze is szidott, minek alkalmatlankodom.

— Mondta ki vagyok?

— Igen, megmondtam, hogy az új főnök.

— Menjen vissza! Itt van a vizitkártyám. Adja át. És mondja meg neki, hogy a reggeli után legyen szíves átjönni.

Újra visszajött a szolga.

— Azt üzeni őnagysága, hogy igen sok dolga van, egész nap nem ér rá.

— Átadta neki a kártyát?

— Át.

— Megnézte?

— Figyelmesen megnézte.

Lónyay Menyhért fejet csóvált.

— Ez furcsa dolog egy kicsit. Menjen csak mégegyszer vissza, barátom, hogy okvetlenül szeretnék vele beszélni. Magam látogatom meg, ha nem leszek alkalmatlan.

De a csökönyös beamter annyira *pünkösdi*nek hitte a magyar világot, hogy kiüzente nagy durván:

— Rosszul érzem magam, ma egész nap nem fogadok.

Délfelé szállingóztak be a volt tisztviselők közül néhányan, inkább kíváncsiságból, mint kötelességérzetből. Lónyay összegyűjtötte őket és bemutatta magát. Nyájas és szívélyes volt, azok pedig mogorván, ellenséges szemekkel néztek.

— Aki tovább is közreműködni akar feladatomban, nagy öröömre fog szolgálni, ha megnyerhetem. Kérem is Önöket mindnyájukat, maradjanak meg és érezzék magukat mellett otthonosan.

Jéghideg hallgatás volt a felelet. S másnap halomszámra találta asztalán a lemondásokat. Egypár megmaradt, de többnyire az a része, amely senkinek sem kell.

A régi elemhez új kellett. De hol vegyék azt az új elemet?

Hát gondolt itt valaki valaha arra, hogy valami reszortra kiképezze magát?

Szinte meseszerű, mint *telt* meg a »keret«, milyen motívumok döntöttek, s milyen komikus szituációk keletkeztek.

Mondjunk el egyet a sok közül.

Régebben, még a pátens idejében, élt egy szegény tót faluban egy lutheránus iskolamester.

Ennek a jámbor embernek az az ötlete támadt, hogy egy könyvet ír a pátens ellen.

A könyvet meg is írta, de nem nyomatta ki; amire két sarkalatos oka volt.

Első az, hogy a kinyomtatására nem volt pénze.

A második okot úgyszólván el lehetne engedni, pedig az is sarkalatos volt. Ha ugyanis pénze volna és kinyomtatná, habár névtelenül, mégis rájönnének a papok, hogy ő írta, és elcsapnák. Tehát azért se merte kinyomtatni.

Hanem lakott abban a faluban egy hiú földbirtokos, aki minden restoráción valami akart lenni, de sohasem sikerült neki, mert magunk közt legyen mondva, nagyon üres volt a feje. Az iskolamester ehhez fordult:

— Lássá, a tekintetes úr kinyomathatná azt az én könyvemet és ráírathatná a nevét is. Mert a tekintetes úrnak pénze is van, és el sem csaphatják.

— Hát én bizony ki is nyomatom. Hadd dühösködjének a papok!

Így jelent meg a munka, s így történt, hogy évek múlva egy nap a hiú falusi nemes sürgönyt kap Budáról. Majd kidülledt a szeme ámultában, mikor elolvasta:

Akar-e miniszteri tanácsos lenni?

Báró Eötvös.

Hogy az ördögbe ne! Hiszen odahaza esküdt sem lehetett.

Húsz esztendeje már ezeknek a dolgoknak.

Csendes pipaszó mellett olvasgatjuk a lapok kritizáló cikkeit, a lendületes frázisokat, hogy minden visszafelé megy, hogy az alkotmány egyre összébb zsugorodik, hogy a hivatal-

noki kar egyre rosszabb, hogy nincs semmi komolyság az ország kormányzásában stb.

De ha végignézzük, nemcsak azt, mi van, hanem hogy mi volt a primitív időkben, bizony nagy meglepéssel verhetjük ki a hamut a panaszkodó újságpapírosokra.

DOKTOR FERENCZI

Vannak rá esetek, hogy a történelem megdézsmálja a régék mézét, de nagy ritkaság az, hogy a rege a komoly valószínűséghez forduljon anyagért.

S mégis megtörténhetnék most. Olvasom édesdeden, olvasom a Deák beszédjeit, magyarok szellemi harcát s diadalját, Deák látogatását a királynál.

Szemhéjam letapad, leteszem a könyvet, sokáig elmerengek rajta, s azzal az irigységgel sóhajtok fel, amit csak a meseíró érezhet ilyenkor: »De kár, hogy mindez megtörtént, kigondolt mesének is elég jó volna.«

Kukoricafosztókon vagy kandallótűznél ködös téli estén olyan pompásan lehetne elmesélni. Lássuk csak, hogy venné az ki magát.

Megverték a királyt, hadait szétszórta a burkus ellenség; ügyetlen tábornokok a dolgát elrontották.

Búsult is a király egész háznépével, hogy mitevő legyen. Míg végtére eszébe jutott, hogy él az ő egyik országában egy nagyon okos ember: Deák Ferenc. Azzal kellene beszélni, hogy tanácsot adjon.

Legott hívatja a király kancellárját.

— Hamar kerestesse meg nekem kegyelmed az öreg Deákot; bármerre lenne is. Köszöntetem szépen, fáradjon fel Bécsbe egy vagy két jó szóra.

Nosza, a kancellár titkárját meneszti:

— Eredj édes szógám, Szegedy György, ezzel a levéllel Pusztaszentlászlóra. Köszönti a király az öreg Deákot, jöjjön fel hozzája.

Elindul Szegedy, a sebes gőz szárnyán, se étele, se itala addig, míg a haza bölcsére rá nem talál.

Otthon ül vén Deák, mogorva homlokkal, gondoktól sötéten, mint hajdan ősz Toldi, midőn kopogtatnak az ajtón odakünn.

Éppen öreg este van már. Belép az idegen.

— Jó estét, öreg bátya!

— Jó estét, kis öcsém. Mi járatban volnál?

A királytól jövök, üzenetet hoztam.

— No, hát kerülj beljebb, mit üzen a király?

Átadja a levelet Szegedy, olvassa az öreg az ákom-bákomot, s hatalmas homloka még egyre sötétebb.

— Azt kívánják, hogy Bécsbe menjek — mondja a környezetének. — Elindulok reggel.

Másnap útrakeltek, de az öreg be se ment Bécsbe, elvált társától Bécsújhelyen.

Te csak menj, öcsém, egyenest. És mondd meg a kancellárnak, hogy engem mindjárt reggel fogadjon őfelsége, mert én sietek haza.

— Hát bátyám hol lesz?

— Én a személyvonaton bemegyek Meidlingba és ott hálok meg valami vendéglőben. Úgy kell annak megtörténni. Még te is csak estére tudod meg otthon, hogy hová értesíts. Doktor Ferenczi név alatt fogok sürgönyözni.

Szegedy Bécsbe ért, és rohant a kancellárhoz.

— Jön? — kérdé lihegve a hatalmas kancellár.

— Itt van.

— Hol?

— Hiszen ha én azt tudnám. Csak azt tudom, hogy korán reggel akar a királlyal beszélni, mert siet haza.

A kancellár rohant a királyhoz.

— Jön? — kérdé élénken a király.

— Itt van.

— Hol?

— Hiszen ha én azt tudnám. Csak azt tudom, hogy korán reggel akar felségeddel beszélni, mert siet haza.

Német miniszterek sápadtan hallgatják: hogy micsoda alattvaló lehet az, aki királlyal korán reggel *akar* beszélni.

A király azonban jókedvvel feleli:

— Hát jól van. Keljünk fel egyszer hamarabb. Jöjjen korán reggel.

Megviszi Szegedy Deáknak ezt a hírt. Otthon már a sürgöny, hogy merre keresse: Meidling külvárosban, a Hase vendéglőben.

Odaér estére Szegedy s tudakolja a vendéglőstől:

— Nem szállt ide délután egy öregúr?

— De bizony itt van; egy kis pakktáskával jött. De már lefeküdt.

— Beszélni akarok vele.

— Ugyan hagyja a becsületes képű öreget — mondá a vendéglős —, fáradt volt, hadd pihenjen. Nagy gond nyomja a szegény embert, nagy dolog az, amiben ő jár. . .

— Ön tán tudja? — szól Szegedy ijedten.

— Hát igen. Előttem kiöntötte a szívét; a katonafiát jött megkeresni. Azt se tudja róla, meghalt-e vagy él-e?

Szegedy elfojtott mosollyal haladt fel a lépcsőkön az emeletre, miközben csendesesen morogta: »No lám, mennyi ravaszság van az öregben.«

Kopogtatott, s Deák kinyitá neki az ajtót:

— A király korán reggel fogadja.

Reggel egyfogatú kocsiba ült az öregúr. Föltette pakktáskáját a kocsis mellé, s úgy hajtott a császár rezidenciájába. Soh'se volt ott talán még olyan vendég, aki egy lovon jött, s a pakktáskát is magával hozta, mert noha két ország összekuszált dolgát tudja nyélbe ütni bölcsen, de hogy a pakktáska hol legyen azalatt, míg ő a királynál odajár, annak az eligazítását nem bírná kieszelni másképp.

Nehéz lépteivel méltóságteljesen döcögött fel a márványlépcsőkön a felső szobákba, ahol meleg nyájassággal várja már a király. Száz Caesar unokája.

Csakhamar megindul azután közöttük a tanácskozás a haza sorsa felett:

— Mit kíván a magyar nemzet?

— Most semmit — feleli az öreg.

— Hogyan érti ezt ön?

— Úgy, hogy most bajban van felséged.

— Éppen azért aggódom, hogy nagyobbra csigázzák követeléseiket a magyarok.

Méltatlankodva mordult fel az öreg Deák.

— Nem a felséged gyengeségéből merítjük mi az erőnket,

hanem a jogainkból. S a mi jogainkat nem paskolta meg a burkus se gyengébbeknek, se erősebbeknek. Nekünk csak az kell a szerencsétlen háború után is, ami a háború előtt kellett.

— Akkor hát itt a kezem   mondá ünnepelesen a király.

— Nem úgy van, fölség. Nem fogadok el most semmi ígéretet. Bajban levő emberrel nem köt szerződést a magyar, mert az sokszor ígérhet olyat is, amit nincs kedve megtartani. Előbb béküljön ki felséged az ellenségeivel, s akkor alkudoz-zék velünk, mikor abban a helyzetben lesz, hogy megtagad-hatja a kívánságainkat.

Tetszett a bölcs beszéd a királynak, s nagy kegyelemben ereszté el Deákot, kezét fogott vele, s kikísérte messze az ajtó-küszöbön túl.

Az öreg aztán még felnézett a király embereihez, a minisz-terekhez is, egy-egy percre meglátogatta Mailáthot és Belcre-dit.

Belcredi tele volt panasszal, hogy a háború sok pénzbe, sok vérbe került, s ilyen rosszul végződék. Majd azt kérdez-ette nyájasan:

— Mit gondol a tekintetes úr? Nem lehetne-e az idén még egyszer újoncozni Magyarországon.

Az öreg nagyot nézett rá, aztán mogorván felelt:

— Én úgy tudom, hogy a magyar anyák csak egyszer szülnek egy évben.

S ezzel el volt ütve örökre az egész terv.

Ez volt a Doktor Ferenczi útja a bécsi rezidenciába.

Ahogy ment, úgy jött vissza. Estére már otthon ült megint Szentlászlón a báránytokány vacsora mellett, s amint az összegyűlt komposzesszorok faggatták: »Minek járt Feri bácsi Bécsben?«, csintalan mosollyal vallogatta ki:

— Nem mondhatom meg, szögről-végre. Mert egy me-nyecske van a dologban.

Hát nem inkább illik be ez az epizód mesének, mint való-ságnak?

De mert kétségtelen valóság, nagy szégyene lesz örökre a bécsi rendőrségnek, hogy az öregurat rajta nem kapta a hamis névbejelentésen.

[AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACHJA
1889-RE. ELŐSZÓ]

A tavalyi Almanachon, melyet olyan páratlan rokonszenvvel fogadott a közönség, az én nevem állt mint szerkesztőé, ami ellen protestáltam is eleinte (nem lévén a kalendáriumi résznek barátja). Most utólagosan azonban elvállalom a felelősséget nemcsak a szerkesztésért, de az egész esztendőért. Tökéletesen jól ütött ki. Nem volt se háború, se kolera. Csak egy kis »jó szív«.

Mint hogy az esztendő ilyen jól sikerült, a kiadó a jövő évi Almanachra is engem vett rá szerkesztőnek. Jól van, a titlust az idén is elfogadom, de már az esztendőért jót nem állok. Én mindössze a novellákért vállalom felelősséget.

E novellák, leszámítván a magamét (mert ezért vállalja másvalaki a felelősséget), hű tükre a magyar elbeszélő irodalomnak, mely, ki merem mondani, az összes irodalmi ágak közt a legmagasabb nívón áll.

A mi főnséges nyelvünk, meggyomlálva az ötvenes évek cicomáitól, s letisztítva a hatvanas évek póriás zsirosságától, oly kellemesen foly már, mint a csurom méz. Mesékért nem járnak a kollegáim Bretagne-ba, se kísérteties kastélyokba, romantikus középkori várakba, mint azelőtt. Sőt apródonkint leszoktak a tömeges gyilkolásokról is. Hajdan az elbeszélés folyamán részint természetes, részint erőszakos halállal mind kipusztultak a személyek. A novellának rendszerint ott volt a vége, ahol az utolsó személy kiadta az utolsó lehetet.

Sokat szelídültek az erkölcsök! Most, ha leszúrát is az író egy-két gézengúz, a többit élni hagyja.

Ha rajtam állna, én csak egy szigorú, esztétikai parancsot adnék ki az íróknak: »Ne hazudj«, de magam ennek tetejébe még azt is vállalnám: »Ne ölj«. Mert nálam (ti. novelláimban) sohasem hal meg senki, s e tekintetben annyira elővigyázó vagyok a személyeim iránt, hogy még orvost sem szerepeltetek közöttük.

Egy szó mint száz, a magyar elbeszélő irodalom a legjobb vágányban van. Az egészséges realizmus utat tört magának. A sablonokat eleven emberek szorították ki, akik nem szölitják egymást per »Uram« és »Asszonyom«. Az író abból merít,

amit látott, és nem abból, amit olvasott. A könyveken hízott elmék gyalog járnak a népszerűség útján, az »Isten kegyelméből« valók röpködnek. Ennek is, annak is más az előadási modora, de egyik abban valamennyien, hogy az igazi életet színekkel festik.

A közönség (melynek az Almanach egy csoportban mutatja be az elbeszélőket) szinte csodálkozva kérheti: »Honnan keletkezik ez a sok író?« Mert csoda az, hogy elhanyagolt föld tisztességes termést hozzon. A föld hatalmas erejére vall. Pedig még nincs is itt valamennyi. Csak, aki befért, vagy aki éppen kezünk ügyébe esett.

S hogy jönnek, növekednek szakadatlan hosszú sorban, újak, különbek és ügyesebbek! S hogy lesznek az Almanachok évről-évre értékesebbek.

Az idej is haladást mutat már, s nagyrészt kikerüli a tavalyinak egy hibáját.

A sajtó ugyan elhalmozta dicséretekkel a tavalyi Almanachot is, de én ösmertem gyengeségét. Egy lap azt jegyzé meg róla: »E könyv tartalma olyan, mint a puskapor. . .«

Mire egy ismerősöm azt írta levelében:

»Hiszen puskapor, az igaz, de amelyikkel már löttek egyszer.«

Egy másik helyről a következő csípős ötletet hallottam:

»Az írók újak benne, de a novellák veteránok.«

Mi túrés-tagadás, volt a dologban valami. A közlemények egy része — ami különben ily gyűjteményekben alig kerülhető ki — nem itt jelent volt meg először.

A mostani Almanach azonban nem eshetik e kifogás alá, de ha volna benne valami egyéb hiba, kérem a közönség elnézését érte, mert majd rájövök én arra magam is — a jövő évi előszóban.

HAZAHÍJÁK AZ ÖREGET

Károlyi Gábor gróf Kossuthnál járt a múlt héten. Vitte neki a székesfehérvári díszpolgári oklevelet szépen bőrbe kötve, K. L. monogrammal, ötágú koronával díszítve.

Károlyi grófot egy kicsit feszélyezte a nemesi korona. Mit fog ehhez mondani az öreg Kossuth? Ő, aki koronákat tördelt. Ő, aki teljes életében a címerbetegségből gyógyíttatta népét. S most íme megjelenik a neve fölé, mint valami kísértet, öt gúnyosan rávicsorított fogával a nemesi korona.

Nagyon, de nagyon bosszantotta a dolog Károlyit. S mindenféle mentségeket gondolt ki útközben, amit mondani fog. Ejh, a legkönnyebb lesz a könyvkötőre sózni az egészet. De az öregúr, amint megnézte, s nyájas szavakkal megköszönte a koronázó város ajándékát, észre sem látszott venni a koronát.

Mindegy, Károlyi már benne volt, elkezdte nagy fenék kerítéssel magyarázni azt a kis malórt, ami a szép albumot érte a kompaktornál.

Kossuth elmosolyodott:

— Hagyja el, kedves gróf. Csak soha nagyobb baj ne essék. Történnék ám velem még furcsábbak is.

S ezzel ruganyosan kelt fel székéről, és az íróasztalán felhalmozott iratok közt turkált.

— Nemrég jóízű levelet kaptam egy alföldi városból, sok aláírással, melyben hazahívnak. De már nem is tudom, melyik város.

— Mindenik hívná szívesen.

— Jó, jó, nem erről van szó. . . Ejnye, pedig még tegnap vagy tegnapelőtt kezembe volt. Szeretném Önnek megmutatni. Azzal indokolják hazahívásomat: *»...mert a mi jó királyunk, Ferenc József mindeneiket megpróbált, és bizodalma immár csak a kormányzó úrban vagyons«.*

Az öregúr szép tisztos arcát édes derűtség öntötte el, mikor ezt elmondta, úgy nevetett, úgy kacagott, hogy a szemei is könnybe lábadtak.

Ma az országházi folyosón beszélte el nekem Károlyi Gábor az esetet, mint egy kedves naivitást. Pedig több annál, idők jele. Ország hangulatát festő kép. A nép szívébe Kossuth mellé lassan-lassan bejutott a király is.

S ha már ott összekerültek, nem nagy megerőltetésébe került ökegyelmeiknek, akik a levelet aláírták, kifundálni, hogy az egyik kedvenc, a király nevében csalogassák haza a másikat.

A »T. HÁZ« AZ AKADEMIÁBAN

(Védelem és program)

Rossz szél fúj a t. Ház című rovatra mindenképpen.

Az én t. barátom, Schvarcz Gyula, ma szóbeszéddé tette egy jeles értekezésében az Akadémiában társadalmi irodalmunkat, s Kecskeméthy Aurél mellett engem is említ, s nevezetesen a »t. Házból« című rovatot.

Ha jól vettem ki, okoskodása oda vág, hogy a gúny és humor torzító üvegén át egész természetszerűen hamis megvilágításban tűnik fel a társadalom, vagyis ez esetben a parlament, de mert a közönség mohón olvassa ezt a rovatot, s egyebet aztán (öszerinte) nem — ez a rovat önkényesen bánhat el a dolgokkal, a vonásokkal s színekkel, tévútra sodorva a közönséget.

Sok jót, sok igazat mond el Schvarcz Gyula, köszönöm is, ami abból dicséret reám háramlik, de a rovatomat nem hagyhatom megvédetlenül.

Amit én látok, azt én úgy látom, nagyon természetes, hogy evégre nem kérhetek kölcsön az Akadémiától szemeket. S az is természetes, hogyha a publikum az én szememen keresztül olvassa az események s emberek rajzát, nem tarthatja olyannak a parlamentet, aminőnek azt például Orbán Balázs akadémiai tag képzei.

Én magam szeretném legjobban, amit tisztelt barátom óhajt, hogy más írók is foglalkozzanak e dolgokkal, különböző irányokban: nekem volna az a legkényelmesebb, mert olyan napokon, amikor magamnak nem jut eszembe semmi, ezekből az autorokból merítenék.

Van pártszempont e karcolatokban, nem tagadom, de írtak-e már valaha eleven emberek eleven emberekről úgy, hogy abból teljesen kimaradt volna az elfogultság, a rokonszenv, ellenszenv, és a szempont, amibe az író belelovagolta magát?

De azért tagadom, hogy az igazat ki ne olvassa a közönség, amelyik *tud* olvasni. S nem hogy homályosítaná látását a humoros rajz, hanem kiegészíti.

Milyen jó volna most például Marczali Henriknek, ha a

Mária Terézia-beli pozsonyi dietán már ott ültem volna valahol a kakasülön, s leírtam volna a királynót a gyermekkel (aki valahol Péchy Tamás helyén ült). Ha megelevenedve bontakoznék ki a színgazdag kép. A diéta Ivánka Imréje, aki azt kiáltja »Vitam et sangvinem!« S az akkori Szalay Imre, aki közbezug: »sed avenam non«.

Vagy ha leírtam volna Thalynek az ónodi országgyűlés egyik »nagyszabású« beszédjét, melyre nem az hangzott föl a szélsőbalról, hogy »éljen«, hanem az, hogy »haljon«. Száz kard pengéje hogy sivitott a levegőben. s hogy tette le a követ urak közül valaki a Ház asztalára a Rakovszky véres fejét. .

Bezzeg milyen tanulmányt tartana most rólam Thaly az Akadémiában ezen cím alatt: »Értekezés egy kuruc tudósról«.

És ha már belebonyolódtam ebbe a témába, hadd mondjam el a maival egy kalap alatt az összes csapásokat, amik e karcolatokat érték, nyolc évi életük alatt.

Dicséret illeti a magyar parlamentet; oly magas nívón áll, hogy a gúnyt kiállja s érti minden tagja; egyiknek sem roppan meg tőle a dereka. Nekem legalább sohasem panaszkodott egyik sem.

Évek előtt egyetlenegy képviselő haragudott meg, aki három évig buzgón referálta nekem az ötleteket a folyosón.

Egyszer aztán ő is beleugrott valami szpícsbe. Egy kicsit megcsipkedtem. Nem állhatta. Dühbe jött, s lázadást szított a rovat ellen:

Nem kellene megtűrni. Lerontja a Ház tekintélyét. Tönkreteszi a képviselők nimbuszát.

Erre meg én jöttem méregbe:

— Hát az én hivatásom-e a Ház tekintélyét és a képviselők nimbuszát fenntartani? Tartsák fel az urak maguk!

A karcolatok megmaradtak, s a Ház tekintélye is.

A legnagyobb csapás azonban az volt a rovatra, hogy én magam is leköltöztem a karzatról.

Sohase mondta nekem egy lélek sem, hogy ne azt írjam, amit akarok. Vagdalkozhatnám jobbra-balra, karmolhatok, csíphetek, ahogy nekem tetszik. nem bánja azt ott senki. De azért mégis nagy veszedelem fenyegeti a karcolatokat, mert hiába, most már a klubba is járok, mindennap találko-

zom mindenkivel, s ha megvagdalom a barátaimat — azt aztán mégse akadályozhatom meg, hogy nagyobb vehemenciával kontráznak a tarokkban, nem mondanak utánam másodikkettest. . . egyszóval mégiscsak bizonyos terrorizmus alatt állok.

Az ellenzék, az igaz, hogy megvolna, de valamint semmi gyönyörűsége abból a publikumnak, ha ő üt, úgy abból se, ha őt ütik. A publikumnak okvetlenül figurázott mamelukok kellene.

Kaptam is már levelet, nem egyet, mely ilyenformán szólt:

— Csodálatos az, hogy azelőtt (míg ön képviselő nem volt) a kormánypárti követek egyre-másra csinálták a bolondságokat, ügyetlenségeket, ha szóltak, semmi beszédjük nem sikerült, most pedig remekül beszélnek, és csupa jeles dolgot mívelnek.

. . .Hát tehetek én arról, hogy az ötéves országgyűlésre mind erre az oldalra küldték fel az okos embereket a kerületek?

Hanem egy dolog meghökkentett. A közönség hidegülésének a rovatom iránt még ellent tudnék állni, de mikor maguk a mamelukok kezdenek szidni, hogy nem lehet olvasni a karcolatokat a belőlük kigőzölő sok dicséret miatt, akkor igazán gondolkozóba kell esnem.

— Mit tegyek? A rovatot pusztítsam-e el vagy a mamelukokat?

Órákig eltűnődöm ezen. Keresgélem elmémben a kiirtandókat, de valamennyi kedves a szívemnek.

Egyetlen egy palliatív eszköz áll még rendelkezésemre próbaképpen. Valamivel *gyengébb* beszédekről gondoskodom ezentúl.

[ELŐSZÓ]

Az íróasztal nagyon egyszerű, érzéketlen bútordarab, de az is megmozdul néha, paripává lesz, s odaviszi az embert, ahova el akart jutni.

Az egyik újságíró egykor Magyarország kormányzója lett. Azóta is minden időben előkelő szerepet vittek a toll emberei

a politikai életben. Ha »poros is volt a kabátja« Kemény Zsigmondnak, sok nagy dolog fordult meg az ő tanácsán, akaratán. Szalay László, Csengery Antal az íróasztaluknál ülve futották meg fényes pályájukat. Báró Eötvös József egy-egy ülés után, hol nagyszabású politikai beszédet tartott, szent lázban égve sietett haza verset írni. Bizonyos szépirodalmi zománcuk volt a többi primipilusoknak is. Pálóczy epigrammokat faragott titokban, Szemere Bertalan, Gorove az írók közé számították magukat. Sőt az öreg Deák is minden költeményt elolvasott: »mert kell, hogy valami nagy dolog legyen benne, ha valaki nyolc-tíz sornak aláírja a nevét«. Az egész atmoszféra ragadós volt; mint ahogy egy igazi gentlemannek pezsgőt kell inni ma, úgy kellett akkor egy igazi nagy embernek lehajolgatni a Hypocrene forrásához és szürcsölgetni abból is. A régi közélet alakjai, Horvát Boldizsár, Szontagh Pál még ma is megeresztenek egy-egy poémát.

Egyszóval a divat jobban kedvezett az írói tollnak, minélfogva a magyar anyák is sűrűbben születtek belletrisztikus talentumokat. A múzsa nyájasabb volt az emberek iránt, de ők is a múzsa iránt. Egész 1886-ig kellett vénülnünk, míg végre egy író parlamenti felszólalásánál gúnyosan kiálthatott közbe valaki:

— Skribler!

Ez a felkiáltás volt a határkő. Skribler, skribler! — hangzott csodálatosan a teremben. Jelentéktelen ember kiáltotta, de a tömegnek nem volt visszatetsző.

Nagy fordulatot jelzett, de nem jót. Véletlenül megint arra az oldalunkra találunk fordulni, amelyiken már fekvünk egypár száz esztendeig.

Csak az a kérdés, minek szólt a gúny? A szellemi munkásnak-e csak, vagy egyáltalán minden munkásnak?

Mi okozta ezt a hangulatot? Ki tudja. De megvan az új áramlat, az bizonyos.

Kezdünk is csöndesebben lenni egy idő óta, bizonyos kényelmetlen érzésben, mintha hidegebb planétára lökött volna egy láthatatlan, kiszámíthatatlan erő.

Csernátony Lajos váltig biztat bennünket:

— Szeressétek egymást, mert más ügyem szeret benneteket!

Hanem azért még mindig egzisztálunk. Ez a nagy csoport mutatja, köztük nem egy fényes név, mely az ország határain túl is jól csendül, hogy az írói tábor még tartja a régi pozíciókat, s nimbusza megvan még a nemzetnél.

Négyezer doktor közül csak kettő ül a Házban, tízezer fiskális közül vagy harminc, háromszáz Zichy közül egy, négy-száz író közül vagy ötven. Még mindig mi vagyunk előnyben minden osztály között, amint ezt a felületes statisztika mutatja.

Ötven arckép, amelyhez nem kell életrajz, mert mind az ötven ismerős ott, ahol a nyomtatott betű jár.

Minden párt nagyon megérezné, ha az írói hiányoznának.

De a legtöbb író mégis a kormánypárton van. Ha egyszer szavazás lenne az Olympon, az oda feljutott képviselők közt ott is csak Tisza maradna többségben.

»URUNK«

Kubicza nagy és hatalmas főispán, aki az ő képviselőit nem hagyja: a bukás esélye ki van zárva, de a halál ellen meg nem védheti őket még Kubicza sem. Szegény »Urunkat« elvesztették. Egy bécsi távirat jelenti, hogy elszenderült örökre.

Ugyanis »Urunknak« az öreg *Szitányi Bernátot* hitták a parlamenti körökben. Még a Deák-párti időkben ragadt rá ez a név, amikor ő tartotta kezei közt a Trencsén megyei viszonyok szálait, s az akkori követek közönségesen »Urunk«-nak szólították a leghatalmasabbat közülök. Azóta Kubiczához jutott a jogar, s az »urunk« csak mint üres cím figurált.

Kedves, megszokott alak volt a hetvenes éveken túl járó öregúr a Házban; rendesen eljárt az ülésekre, s végigélvezte azokat tíz órától kezdve egész kettőig. A politikában csak mint dillettáns vett részt. Jobban szerette a folyosót, mint a tanácsstermet, a folyosói triccs-traccsot a komoly beszédek-nél. Hanem hűségese meghallgatója volt ezeknek is, s véleményt mondott mindenikről.

Híressé a Házban cukros doboza, szép fehér mellényei és bársonykabátjai tették. A cukros doboz arra való volt, hogy abból a kedvenc embereit, a beszédektől kiszáradt torkúakat, megkínálja. Tiszának pláne mindennap kedveskedett egy cucorkáival.

Ebbe annyira beleszokott Urunk, hogy amikor nem jöhett el az ülésre, hogy a szelence hiánya a miniszterelnököt ne zavarja, egy másik trencsényi követtársát, Urbanovszky Ernőt, akinek a mellékneve »Ucsu«, bízta meg a szelence kezelésével. A helyettes szelencetartó (aki sohasem vágyott nagyobb hivatalra ennél) kevélyen, méltóságteljesen végzé Urunk szerepét.

Sok mosoly tárgya volt az is, amikor a trencsényi követek Kubiczát várták. Szépen kiöltözködve jöttek be a Házba, Urunkon bársonykabát, Ucsu kezein új kesztyűk, hogy aztán onnan az érkezési órára együtt kocsizzanak ki a vasúthoz az érkező elé.

Ha rajta volt a bársonykabát az öregúron, száz kedélyes kötekedés fogadta. »Már megint Kubiczát várjátok?«

Előzékeny, nyájas volt mindenkivel, jó barátságban lévén még az ellenzékiekkel is. A gavalléros aggastyánok közé tartozott, gyakran lehetett látni a lábain laktopánkát s a fején szépen villogó sima cilindert.

Voltak némelykor kedélyes élcei is, de különösen jóízűen tudott nevetni a másokénak, s azokat éppen olyan nagy buzgalommal kolportálta, mint a cukorkáit. Különösen a Harkányi Frigyes anekdotáit bámulta: »Mikor fogy már ki ez a Frigyes?« De Harkányi Frigyes mégis tovább győzte az adomázást, mint Szitányi Bernát a nevetést. Most mindnyájukat megsomorított az öregúr, aki egész életében arra iparkodott, hogy mindenkinek kellemeztesse magát.

Szitányi mint fiatalEMBER Hont megyében kezdte pályáját, hol jegyző és szolgabíró lett. Sőt 1849-ben alispánságot vállalt.

Ezért később menekülnie is kellett, s javait konfiskálták. Csak az amnesztia megadása után került haza. Itthon mindjárt megválasztotta képviselőnek a vágbesztercei kerület s azóta *folyton* ezt képviselte. Sem a kerület nem unt rá, se ő a kerületre.

A koronázás alkalmával aranysarkantyús vitéz lett, 1875-ben pedig a Lipót-rend kis keresztjével tüntette ki őfelsége.

Az ősz óta gyakran előforduló gyászesetek, a bajtársak hullása, az öregurat is búsította.

— Rossz esztendő ez — jegyzé meg nem egy alkalommal.
— Csak ez elmúljon!

Pedig éppen a következő esztendő lett reá nézve rossz, ha rossznak lehet nevezni az elmúlást, azt a még a vágbeszterceinél is nyugalmasabb kerületet, mely csak egy négyszögöl az anyaföldből.

Szépen halt meg, mert hirtelen s nagyobb szenvedés nél-

kül. Itt karácsony előtt elbúcsúzott mindenkitől, mint ahogy ünnepek előtt szokás, minden jó embernek adott még egy-egy cukorkát, azután elutazott Ivanóéra Kubiczához; látta még egyszer Kubiczát. Utoljára. Onnan múlt csütörtökön testvére látogatására ment Bécsbe, s ott érte utol a halál.

Kedves emléket hagyott maga után. Felőle pártkülönbőség nélkül csak egy nézet lehet: hogy derék magyar ember szállt vele sírba.

HORVÁTH GYULA

Született. . Mert hiszen minden életrajz a »született« igéből kezdődve fut végig a hírlapírói sablonok serpentináin, a következő helyeknél állapodva meg:

Hol járt az illető iskolába? (Már ti. ha egyáltalán járt.)

Milyen hivatalokat viselt? Melyik dieten classisba tartozik?

Miféle rendjelet kapott öfelségétől?

Ebben lehet némi változatosság, de amit aztán közbül írnak az egyik nevezetes férfiúról, az teljesen ráillik a másik és harmadik nevezetes férfiúra is. A jelzők mindig ugyanazok: »Közéletünk derék bajnoka volt stb.« »Nagyszabású működést fejtett ki stb.«

De ilyenek a nekrológok is; száz meg száz ember hal meg, de csak egyetlen nekrológ kopik. A zszurnalisztika ugyanazokból a virágokból köt koszorút Cziráky Jánosnak, amelyekből Simonyi Ernőnek. Azokkal a frázisokkal fogjuk eltemetni Majthényi Lászlót, amelyek Ivánka Imrére illenek. A »gyár« teljesen érzéketlen a *színek* iránt. A fekete és a fehér mindegy neki. Csak egy tónust tud kihozni.

Arra meg éppenséggel nincs kilátás, hogy az ezernyi és ezernyi életrajzból, mely elevenekről és holtakról íratik, a későbbi kor gyermeke meglássa: ki milyen volt.

Ha holtról értekezik az író, rendszeren eszébe tartja: »A holtakról vagy semmit, vagy jót.«

Ha élőt énekel meg, azzal türtőzteti magát: »Legyünk kíméletesek az élők iránt.«

Nos igen — de hát az igazat kiról szabad aztán megírni, ha sem az élőről, sem a holtról nem?

Az igazat? Hm. Az igazat nem sok ember állja ki, se élő, se holt.

Mert ha minden arcképhez (pedig minden hétre kell a szépirodalmi képeslapoknak egy-egy nagy ember) az igazat írná meg valaki, húsból tizenkilencről sülné ki, hogy nem érdemes az arcképét közölni.

Ez pedig nem lehet. Az írástudó farizeusoknak komoly okuk van a status quo fenntartására. Mert roppant nagy hézag mutatkozik a produkció és a fogyasztás között.

A magyar anyák nem születnek évenként több nagy embert kettőnél-háromnál, de a képeslapoknak ötvenkettőre van szükségük, hát mesterségesen állítják elő maguknak a kellő mennyiséget. Egészen rendben van ez így.

Én magam azonban sohasem mentem bele ebbe, mert ellensége vagyok a hamis borok gyártásának, a hamis nagyságok gyártását se szeretem. Tollam szűz még az életrajzírástól. Vártam, míg egy olyan ember kerül, aki kiállja az igazat.

Ez Horváth Gyula.

Nem írok róla száraz életrajzi adatokat. Nem is igen tudom, nem is igen jártam utána, mikor született, hol járt iskolába, miféle tanulmányutakat tett, mikor, hol választották meg képviselőnek és mikor fog meghalni.

Pedig, noha még fiatal férfi (makacsul tartja magát a negyvenes évek tájékán), máris van igazi életrajza. Pláne kettő is. Egy regénynek való, egy esszének való.

Ha a regényíró tudakozódnék, azt mondanám:

— Hamarabb volt a kard a kezében, mint bajusz az ajka fölött. Eredj, tudakozódj utána. Legionárius volt. Száz kalandon ment át, néhány csatát végigküzdött. Egyet átaludott. Ellankadva a fáradságtól, leszáll lováról a táborban és ledől a gyepre. Az ellenség eközben megtámadja a tábor, folyik a csata, hull a kartács, de a gyermekkatoná edesdeden alszik. Mire fölébred, vége a csatának. Ha ez nem elég, gondolj ki, regényíró barátom, egy szép történetet ahhoz a forradáshoz, mely a balhomlokától kezdve végigszalad az arcán. Talán egy párbaj nyoma? Talán van is hozzá kész történet?

És ha még ez sem elég anyag, keresd fel őt a hetvenes évek végén Szegeden, hol Tisza Lajos, e nemes államférfiú oldalán várost épít. Vagy menj Szentesre, hol az elemek ellen folytat háborút diadalmasan. Sok érdekes epizódra találsz az ő viselt dolgaiban . . . Tudott aludni, mikor a többiek verekedtek s tud verekedni, mikor a többiek alusznak.

Am ha az esszéíró kérdezősködnék, azt mondanám:

— Íme, láss egy politikust, akit érdemes tanulmányozni. Egy sajátos elmét, melyben a gondolatok kergetik egymást, hol mélység és felületesség olyan csodálatosan ölelkezik. Ez az a materia, melyből a nagy államférfiak támadnak. Talentum, melyet félig a tudás, félig a divináció mozgat. Erő, mely megmérve és kiszámítva nincs, amely aszerint hajt, amint a szív fűti vagy a hangulat érinti. Egy ember, nem mestersége s mégis úgy ír, lendülettel, kolorittal, hogy már Gyulai Pál is szidni kezdi a stílusát. (Ez a legmagasabb, amit Magyarországon elérhetni.) Egy parlamenti szerepvívő, akinek vontatott előadása van, amit mondani akar, beleveszejt a szabálytalan konstrukciók káoszába, s mégis szívesen hallgatott szónok; aki már mondott gyenge beszédeket, de locus communisokat soha. Fölfogása többnyire magas, gyakran hibás, de mindig eredeti és vonzó. Íme egy csomó nagy tulajdon, s birtokosuk még mindig nem tudott nagy ember lenni a kicsinyek közt. Mondd meg, honnan van ez, esszéíró barátom?

De az esszéíró helyett te kiáltasz közbe nyájas olvasó:

Ugyan, ugyan, mit akartok még Horváth Gyulával? Őfelsége kitüntette a Lipót-renddel, Tisza a barátságával; a Ház megválasztotta alelnökének. Hát nem elég ez egy embernek?

Kétségkívül igen szép magaslát, amit Horváth Gyula elért, kivált ha azt vesszük, hogy e pozícióból minden talpalatnyit apródonkint kellett elfoglalnia. Némely ember rohammal veszi be a közvéleményt, ő lassan nőtt; egy-egy beszéd, egy-egy bátor föllépés, némelykor hírlapi cikk, sőt egyszer éppen egy toaszt (melyet a nemzeti kaszinóban tartott) emelték presztízsét, de aki tehetségét ismeri, a szívósságot és törhetetlen erélyt, mellyel a magára vállalt feladatot keresztülvizsi, aki tudja, hogy Horváth alkalmas koncepciókra, hogy eszméi vannak és hogy tud életet lehelni eszméibe, az méltán

csodálkozhatnak, miképpen lehet Horváth Gyula ebben az országban csak képviselőházi alelnök?

Pedig annak igen egyszerű oka van. Horváth Gyula azért nem lett még eddig több, mert egy nagy hibája van: *hangosan gondolkodik*.

Talán más politikust is nyomnak otthon tépelődések, gondolatot fűz gondolathoz, agya izzó, lelke háborog, elgondolja magában, hogy ez a javaslat, ez az irány rossz, nem, nem szavazom meg, kikelek ellene — de ha aztán mégis megszavazza (mert tessék elhinni, hogy megszavazza), senki sem tud a töprengéseiről, a gondolatmenetéről semmit. Mikor a nyilvánosság elé lép, már akkor csak a legutolsó kiforrt gondolatát mondja el, azt, amelyik a *cselekedetével összhangzik*.

Az államférfiaknak nemcsak utógondolataik vannak, hanem *előgondolataik* is; az utógondolatok még napfényre jöhetnek, az előgondolatok soha, azok — mint az impurum az írónál papírkosárba valók. Horváth Gyulának azonban se elő-, se utógondolatai nincsenek, mert ő minden gondolatát legott kimondja, egyszerűen fennhangon gondolkodik s innen van az, hogy politikai egyénisége szétfolyónak, kiforatlannak látszik — de csak látszik. Ez gátolja, hogy nagyobb pozícióra állítsák.

Horváth Gyulának külső alakja is érdekes, asszonysemeknek tetszetős. Kissé alacsony termet, de ruganyos és elég finom, hosszú arisztokratikus arc, domború homlokkal, melyre fiatalos hanyagsággal ősz haj borul, nem minden kellem nélkül. Kékesszürke szemeknek tekintete lágy, mosolya fáradt.

Ellenségei iránt nagylelkű, barátjaival szemben kissé zsarnok; szórakozott egész a mulatságosságig; jószívű egész a hihetlenségig. Van ereje szembeszállni valakinek az akaratával, de nincs ereje szembeszállni a kérésével.

Nemcsak a parlamenti teremben kedvelt, hanem a fehér asztalnál is. Lassan, terjengősen diskurál, elálmosító hangon, de bár tréfás vagy komoly dolgokról legyen szó, azokra, akik jól ismerik, mindezen hibák dacára nagy elbeszélő benyomását teszi. Nem mond el ócska adomákat, hanem ami élményét vagy megfigyelését elbeszéli, az az ő üde észjárásában epigrammatikus éllel bontakozik ki. Emberekről vagy a viszonyokról mondott ítéletei mindig találók, néha pompásak,

leszámítva azt, hogy ő is, mint minden szellemes ember, vagy nagyító, vagy kicsinyítő üveget használ. Az ő emberei vagy félistenek, vagy szamarak s a szóbahozott dolgok vagy rettenő ostobaságok, vagy szörnyű bölcsességek.

Esze gyors, ötletekben kifogyhatatlan.

Egy delegátusi ebéden azt kérdi tőle osztrák szomszédja, nézegetve mellén egy francia érdemrendet:

— Hol vette ön ezt?

— Kaffareltól — felelte Horváth Gyula.

Egy más alkalommal, midőn valamely instituciót akartak behozni a színházaknál, s vita közben az intendánst gyanúsították, egy rövid felszólalással némítá el a dolog személyi életét.

— Valahányszor Pythagoras egy igazságot fedezett fel, mindig feláldoztak egy csomó ökröt. Önök még ma sem lettek okosabbak. Pedig egész szépen lehetne megtalálni az igazságot, anélkül is, hogy áldozatul essék valaki.

Ilyen sziporkázó észjárása van, mely száz alakban, friss változatosságban pezsdül.

Amiből egyébiránt csak az következik, hogy mikor majd Horváth Gyula is benne lesz a kabinetben, valamivel szellemesebben ütnek ki a kormány autografált »gondolatai«.

A KIRÁLYFI HALÁLA

Egyszerre csöndes város lettünk. . . Hol van a tegnapi zaj, a pezsgés, hol vannak az ingerült tömegek az utcákról, akiket nem bírt eltisztítani innen a katonaság, hanem egyetlen egy szomorú hír elseperte, hogy »meghalt a leendő király«.

Senki sem haragszik már a 14. §-ra, senki se szidja többé a mamelukokat, hanem tüntető és megszavazó egyaránt gyászba borul, összefacsarodott szívvel részt vesz a király bánkódásában.

Aki tegnap látta Budapestet zajló tömegeivel, rakoncátlan csöcselékével, s aki ma nézi kihalt, zajtalan utcáit, a lehorgasztott fejeket, a megdőbbent arcokat, azt a csodálat foghatja el afölött: hogy tudja a magyar a királyát szeretni.

És ebből a gyászból még eddig semmi sem hivatalos. Az csak holnap jön. Ez teljesen igazi, a magyar karakterből nőtt lojalitás: »halott van a háznál, legyünk csöndesen legények«.

Halott van minden háznál ebben az országban, pedig csak egy ember halt meg s az is távol az országtól, de a király fia.

Nagy remények fűződtek hozzá; már maga az öreg Deák, mikor az emlékezetes bizalmas ebéden ott volt a királynál, s a trónörökösrel is beszélgetett, messzelátó szemmel így szólott felőle a klubban:

— Ha a jelek nem csalnak, egy nagy uralkodó lesz belőle.

S a jelek aligha csalnak, mert mindig több jel bizonyítékká lett. A fiatal főherceg egészen elütő nevelést kapott a királyfiak szokott egyoldalú kiképzetésétől. Nem titkoltak el előtte semmit. Nem nyírták ki tankönyveiből a »veszedelmes« magot. Kitérték előtte nyíltan a történelem tanulságait: »Hadd lássa a fiam — így szólott a király —, miben tévedtek az elődök.« Katonának nevelték őt is, mint hagyományszerűen minden Habsburgot, de a kaszárnánál egyebet is mutattak neki. Szépen domborodott jelleme, irányzata. Volt fogékonysága a kulturális érdekek iránt. Merészen tudott eligazodni a szellemi és a társadalmi élet áramlatai közt.

Hajdan egy osztrák főhercegnek talán nem is tanítottak egyebet, mint hogy háromféle elemből áll a birodalom: pap, katona, adófizető.

Rudolf trónörökös nagy általános műveltséggel bírt, s látta mindazokat a faktorokat, amikből egy erős államnak az erejét merítenie kell. Sokszor csillant ez ki tetteiből vagy mondanásaiból. A lecke, amit egyszer Prágában a magyar mágnásoknak adott, mutatta, hogy egy csöpp kedve sem lesz e »feudális semmittevőket« becézgetni. Később a barátság, mely egész bensővé fejlődött néhány magyar főúr és közötté, mutatta, hogy a száz Caesar ivadéka modern király akar lenni; nem üveg alatt, a korona dicsfényének ködében, a bűvös magaslaton, nagyító láthatatlanságban, hanem az érintkezés melegségében. Nem XIV. Lajos volt a mintaképe, de azt hiszem II. József. Sok vonás volt benne, e nagy fejedelemre emlékeztető.

A spiritisták leálcázása ékesszóló bizonyíték felvilágosodottsága mellett. Kalandjainak szerteröpködő híre is jól esett az okos embereknek: »Nem üvegházi növény, van benne akarat és vér.« Tanulmányszerű utazásai s a könyvek, melyeket útjairól írt, s melyek a természettani szakmában számot tesznek, megszerezték számára messze országokban a »tudós királyfi« nevet. Könyves Kálmán és Mátyás óta nem ült még a trónunkon olyan király, aki a könyveknek (az adókönyvecskéket kivéve) valami nagy fontosságot tulajdonított volna, olyan király pedig sohase ült, aki maga is író lett volna. . . És fájdalom már nem is fog ülni.

Franciaország a szellemével uralkodott Európa fölött. S Franciaország szellemét az irodalmat pártoló királyok egész sora tette világhódító óriássá. A Habsburgoknak csak puska-poruk volt, de az attikai sóval sohasem gondoltak. Nagyon *kellett* volna már egy olyan uralkodó, aminőt Rudolfban várt a birodalom. S ez a sok szép remény most váratlanul egyszerre elhervadt.

A magyarok eleinte cseh érzelműnek tartották a királyfit; mert ott lakott a Hradsin falai közt. De ez csak üres aggály volt. Mindössze egyszer-kétszer kellett érintkeznie Rudolfnak a magyarokkal, s legott elsimultak a borongós ráncok a szittyia homlokokon. Közeledése nyílt és nemes volt; nem nélkülözte a melegséget. Úgy beszélt Magyarországról, mint édes hazájáról. S míg ide a medvékre járt vadászni, a medve majd mindig elfutott előle, de az oroszlán (a nemzet) egyre közelebb jött hozzá.

Majd a »monarchiáról készülő nagy munka« (abból is mi lesz most már?) hozta őt körünkbe gyakorta, s itt megismerkedett a magyar szellemi élet munkásaival, valóságos benső viszonyba lépve velük.

Igazán elérzékenyítő kép volt ott látni a birodalom leendő királyát a szürke irodalmi napszamosokkal tanácskozni, egy-egy cikk szövege vagy egy kép fölött. S milyen jártassága, mennyi ízlése s mily ítélőtehetsége volt ezekben. Láttam mint elnököt, mikor egy hosszú, fárasztó tanácskozás után, rezumálta az összes elágazó véleményeket oly tömören, hogy Péchy Tamás is megirigyelte volna — de nagyon.

Ezt a könyvet szerkeszteni nem tréfa dolog. A közönségi összeütközések legalábbis annyiszor merülnek fel itt is, mint a politikában. Weilenék nem akarnak valamit, máskor Nagy Miklósék nem mernek valamit. Minden új cikknél ott vannak a »fekete pontok«, az »aggályok« és »konfliktusok«. Ezekben rendszeren a trónörökös döntött s mindig liberálisan, sokszor a vaskalapok ellenére. A forradalmat kellett leírni. Jó, de hát hogy adjuk a forradalmat Kossuth képe nélkül? Mit fog mondani a közönség? Igen, de ha a képet adjuk, mit fog mondani a trónörökös? A trónörökös aztán azt mondta: «Mit? Csak nem akarják talán eltagadni, hogy Kossuth volt?»

Váratlan halála nagy veszteséget jelent nemcsak a királynak, nemcsak ennek az országnak, hanem talán az egész huszadik század másképp alakul. Mert semmi kétség, egy nagy uralkodó oroszláncörmei látszottak belőle.

Igaz, hogy testszervezetben vékony, gyenge volt (de édesapja is az), a korai ráncok homlokán II. Lajos királyt juttatták az ember eszébe, mosolya is fáradtnak látszott, hangja tompa volt, sipító és halk, ami tüdőbajt látszott jelezni, de természetének hajlékonysága, ruganyos járása, élénken csillogó, rokonszenves kék szemei — még távolról sem engedték sejtetni, hogy a halál olyan közelről ólálkodik már a legszerettebb király fiára.

Nem így képzeltük mi ezt. . . reményeinkben, álmainkban, színes fonállal szöve jövő időknek fényes képét. Micsoda lapok jönnek majd a történelembé! . . .

A történelemnek mindegy, hogy ki jön, ki megy, hatalmas egykedvűséggel jegyezi a dolgokat, jókat, rosszakat; de a mi szívünk összefacsarodik a bizonytalanságban s midőn a sacra corona-ra reáborul a lenge fekete fátyol — megindultan siratjuk a fönséges fiút, akinek legjobban illenek a fejére.

PARLAMENTI KARCOLATOK

1888

A MAI ÜLÉS

[nov. 6.]

Meglehetős jó esztendő volt az idén, bor, búza, mák termett jócskán, de a legnagyobb bőségben mégis a törvényjavaslatok termettek. A miniszterek úgyszólván versenyezve szórják őket a Ház asztalára.

Ma is alig várta Fabiny, míg a szegény megboldogult báró Kemény Gábort elsratja Péchy »fába vésett szomorú szavakkal«, mindjárt benyújtott egy törvényjavaslatot, mely ezt az *ártatlan* címet viseli: »A bírósági hivatalnokok felelőségéről«.

Báró Fejérváry ellenben egy jelentést terjesztett be a Ludovika-akadémiáról és a közös hadsereg tisztképző intézeteiben lévő magyar ifjakról.

— Szegény mártírok! sóhajtott fel Polónyi, idegesen ütvén oldalára, oda képzelve azt a kardot, melyet nemrég Kaas Ivortól kapott azzal a felirattal: »A győztes a győzőnek«.

Ezzel be is végződött volna az ülés néhány perc alatt, ha Lukáts Gyula nincs, aki kifogásolta, hogy a Ház a pesti részvény-nyomdában nyomatja a naplót, holott a Pallas olcsóbban nyomná. Már pedig az olcsóságnak kellene lenni irányadónak.

— Úgy van, úgy — bólingatott a fejével Csávolszky.

Azonban Csávosity azzal felelt meg, hogy a részvény-nyomda éppen tízezer forinttal dolgozik olcsóbban, mint a Pallas.

Mire aztán Lukáts Gyula csendes mormogásba bocsátkozott: hogy nem mindig az a jó, ami olcsóbb. . . Mert például a rácalmási kerületet is akárhány ember képviselné olcsóbban, de nem ilyen jól.

Végül a mentelmi bizottság, az ülésszak kezdetének komor előhangjául, kiszolgáltatta a törvény szabad folyásának Bartha Miklóst és Ugron Gábort.

A HELYZET

(Csevegés)

Itt a tél a küszöbön, pokrócosan állnak már a fiákerosok lovai odakünn, az utolsó télükabát is előkerült a zálogházakból, csak a lapok vannak még nyári mezben, s nyári koszton. Mert a t. Ház még nem ülésezik.

A nyári és a téli koszt között az a különbség, hogy télen azt mondja az újságíró:

Mit kellene megírni?

Nyáron pedig azon tűnődik:

— Mit kellene kigondolni?

Azaz dehogy tűnődik; hiszen megvannak már az ős témák: egyet ütni a rendőrségen, belekötni az esztergomi érsekbe, vagy lehordani a megyei árvaszéket. Rászolgál mind a három.

Csináltuk is bőven mind a hármat, de a legnagyobb sikerrel ütöttük a primást. Mert őeminenciája fogta magát és per mops visszaütött. Kevés híja, hogy nem sikerült udvaroncainak kimarni a »Pesti Hírlap«-ot az ottani kaszinóból.

Ami éppen olyan akció volt, mintha mi megharagudván a primásra, a papi javak konfiskációjának terére lépve, amellet izgatnánk, hogy a primás földbirtokaiból el kellene kobozni *egy katasztrális holdat*.

De a publikum most nehezen melegszik, akár a papok ellen, akár a papok mellett, mikor olyan nagy kérdés tartja ébren, mint a regále megváltása.

Ez a kormány utolsó ötlete, amellyel még tartani lehet a dzsentrit. Több már nem lesz. Pedig nagy leleményességet fejtett ki.

Az első elmevillanat volt a *honvéd lovak*. Hogy mikor már a nemes urak lovait ellicitálja a bíróság — még mindig legyen mit fogni a bricska elé.

A másik mentő szikra a *kataszteri intézmény* volt. Hogy mikor már a honvéd lónak sem tud enni adni a nemes ember, akkorra meg legyen terítve az állami asztal számára.

Omne trinum perfectum. A harmadik isteni sugallat a regále-megváltás. Az utolsó kenyérmorzszak, amiket a fiók alján talált meg Tisza Kálmán.

Eleinte nagyon ridegnek ígérkezett a beváltás. A dzsentrí még haragudott is.

Hanem aztán lassankint kigömbölyödtek a predikátumos arcok. Tisza már az anketon engedett valamit. Most már bizonyos, hogy a Házban is engedni fog valamit. S ha a Házban is enged, méltán jogot tarthat rá a főrendiház, hogy ott is engedjen. Hiszen a méltóságos uraknak van a legtöbb regálójuk.

A regále-javaslat és a költségvetés letárgyalása után, mint politikai körökben biztosra veszik, Tisza leteszi a pénzügy tárcát, melyet olyan nagy tisztességgel, és nem minden virtus nélkül kezelt, s azt és a most már meggazdagított nemességet átadja Wekerlének:

— Én eleget adtam nekik. Próbáld meg tőlük visszaszedni!

Ő maga régi szerelméhez, a belügyi tárcához megy, s első dolga lesz új lakatot csináltatni az íróasztala fiókjára, ahonnan annyi ellenzéki beszéd-anyag került ki a múlt esztendőben.

A politikai világ legnagyobb eseménye egyébiránt nem az, hogy Tisza leteszi a pénzügyminiszteri tárcát tavaszkor, hanem hogy Krausz Lajost igazolták.

Kisült ugyan, hogy vesztegetett, hogy minden szavazatot pénzen vett, de azért igazolták.

Benne van a törvényben, hogy aki veszteget, nem lehet képviselő, de mégis igazolták.

Letették a képviselő-bírák a Ház színe előtt az esküt, hogy a törvény szerint fognak eljárni, de mégis igazolták.

Igazolták pedig azzal az indokolással, hogy a korrumpált kerületet jutalmaznák, ha még egy választás lenne ott.

És ebben legalább van bizonyos következetesség.

Mert négy év előtt a szentendrei kerületből is azért igazolták Krausz Lajost, hogy ne legyen megjutalmazva a korrumpált kerület.

És biztosra lehet venni, a jövő országgyűlésen is azzal fogják igazolni Krauszt (ha még akad olyan bolond, aki kérévnyez ellene), hogy azt a kerületet, ahol föllépett, ne jutalmazzák.

Tagadhatatlan, hogy nagy jutalmazása az a népnek, ahol Krausz föllép, de minek azt ilyen nyíltan kimondani, mert

egyszer csak megéljük, hogy minden kerület versenyezni fog érte, mint Homeroszért a városok, s a központi végrehajtó bizottság általános választások idején úgy fogja odaadni jelöltül mint valami nagydíjat.

A MAI ÜLÉS

[nov. 13.]

Ma volt az első »tíz órakor« kezdődő ülés. A Ház tagjai derekas számmal jöttek össze. Erdély itt van egészen, és a regáléra feni a fogát, a felső megyék hegyi lakói is beállítottak, mert már otthon tél közepe van. Az Urbanovszky csalóka nyaka az egész ülés alatt a »nem«-et jelezte. A Szitányi bonbonszelencéje megkezdte működését.

Kemény János, a fejedelem, örvendezve rázogatta a padból kilógó lábát, hogy »Pál urat mégis sikerült felhozni«. Wahrmann önérzetesen düllesztette ki mellét, mintha mondaná örömtől ragyogó arca: »Ma Márton napja van, a király libamáját fog ma vacsorálni.«

Általában minden a régiben van. Az emberek mindössze egy vonalnyival lettek öregebbek. Tisza mintha még szikárabb lenne egy kicsit, Fabiny határozottan kövérebb, Beöthy Ákos torzonborzabb, Vadnay egyre szőkébb, Péchy Tamás halaványabb, Fenyvessy Ferenc szebb. Egyszóval minden jól megy. Szilágyi Dezső megszegi nyakát, mint egy megvadult bölény, aki »ketrecbe jutott«; Mocsáry is sokkal törődöttebb, mint magyareMBER korában volt; Jókai megnövesztette a parókáját az idénre, Lukács Béla pedig Szerb Györggyel cserélt termetet.

De térjünk a napirendhez.

A karzaton egyetlen asszony sincs, tehát száraz téma van.

Az előadói széken Hegedüs ül. A hírlapírói rekeszben Enyedi Lukács, tehát pénzügyi dolog van.

Igen, a konverzió-javaslat.

Most már hát azt is tudjuk, kik fognak beszélni. Minden pártnak megvannak a maga »pénzügyi lumenjei«. A nagy lumenek és a kis lumenek.

A nagy lumenek mennek be először a csatatűzbe. Ez az ősi

szokás. Ezek költik ki a keretet számokból. Az apróbb lumenek aztán e keretben ugrálnak, vickándoznak tovább.

Természetes az, hogy Horánszky és Helfy beszélnek ilyenkor. Csak az a kérdés, hogy melyik beszél előbb és melyik utóbb. Mert, aki előbb beszél, az az eredeti. A másik kopizál.

Ma is így volt.

Hegedüs ösmertette a javaslatot, utána Horánszky állt fel s előadta az ő keserű arcával, hogy a javaslatot nem fogadja el, mert az eredménye rébusz, s mert az állam tőketartozása még szaporodni fog általa.

Erre felállott Roszner Ervin, és rögtönözve ügyes beszéd-ben cáfolta meg a Horánszky állításait.

Károlyi Gábor csodálkozva pislogott az új pénzügyi emberre:

— Ejnye, de furcsa báró!

Sal polgármester a karzatról atyailag bólingatott neki keskeny madárfejével.

Látván Helfy, hogy a Horánszky beszédje meg van cáfolva, elmondta még egyszer, hátha az ő előadásában jobban venné ki magát.

Tisza nyomban megfelelt mind a kettőnek, kimutatva érveik gyöngeségét, s a konverzió szoliditását. Asbóth János pedig a »rébuszt« magyarázta meg neki.

Azután jöttek a »mellék lumenek«. Hoitsy Pál előkerekedék rettentő számaparátussal. Noha kimondta Helfy, hogy a javaslat oly homályos, hogy semmit sem lehet benne látni, Hoitsy meglátott mindent. Hoitsy a sötétséghez van szokva. Ő az éjszakába is belát a teleszkópon.

Orbán Balázs volt a végső szónok. Nagy haraggal bömbölt a javaslat ellen.

De hogy is ne keserednék el hazafias lelke, mikor Tisza a vasutakat odaadja *kézi zálognak*.

Boldog ember — jegyzé meg Vadnai Károly —, ez még sohasem csapta be az óráját, mert akkor tudná mi az a kézi zálog.

Orbán is azt hajtotta egyre, hogy a javaslat homályos és az eredmény rébusz, ami pedig nagy meggondolatlanság őtőle.

Mert ha kitudódnék egész világosan, mi a deficit, akkor neki is egy ugyanazon numerushoz kell tartania magát a falusi kortesbeszédjeiben. Azt pedig ő ki nem állja.

A MAI ÜLÉS

[nov. 14.]

Egyhangúan és elálmosítón hatnak a pénzügyi beszédek a Ház laikus tagjaira, mint a lúgzó kád csöpögése. Az emberek annyira elszoktak nyáron át a beszédektől, hogy már a második napot sem állják. Hamar megnépesül a folyosó, hol Beöthy Algernon családi göggel figyelmezteti az érkezőket:

— A cousin beszél!

A cousin, Beöthy Ákos, a közjogi alapon álló ellenzék egyik legtanultabb embere. Nagy tuskés fejében, mely alig látszik ki a váll-lapockái közül, sok enciklopédikus ismeret kóvályog. Merészen állít, mélyen kalandozik, messze lát, de ferdén absztrahál a láttottakból.

Hangja hasonlít a harkályéhoz, előadása nem nélkülözi az elevenebb színeket és fordulatokat, de azok ritkán szerencsések.

Sokáig hallgatva fárasztó. Lankadtság fogja el a Házat, és bizonyos zibbadás az elméket.

Beszédje végefelé már csak Hagara Viktor figyel, a szónokok tüneményes türelmű meghallgatója. Homlokán egy-csomóban gyűlnek a ráncok a figyelemtől, szemei mohón falják fel a szónokok minden mozdulatát. Általában, Minervát nem a bagollyal, hanem Hagarával a lábainál kellene festeni.

A cousin után maga a »kapitány«, gróf Apponyi Albert szólalt fel. Mai rohama nem az úgynevezett nagyszabású beszédek közül való. A számok tömkelegébe bele nem ment, az egész tárgyat fel nem ölelte, mindössze néhány remarque-ot tett a javaslat ellen, de e megjegyzéseket is bizonyos kerekded formába öntötte, s olyan szónoki zsenialitással csoportosította, hogy szükségképpen hatást idézett elő a pártjánál.

Most Wekerle nevét kiáltá a jegyző.

— Ah, a szép államtitkár beszélt tehát — fogják mondani holnap az asszonyok.

Igen, ő beszélt. És hogy beszélt! Mint egy rafinírozott öreg szónok, aki biztosan érzi magát a talajon, ahol áll, aki míg argumentumaival leütögeti az ellenfelek argumentumait, ráér melleleg pajkosan évelődni is velök. Egészen a Tiszaiskola.

Reflektál a Beöthy és Apponyi némely állításaira, s ki-mutatja tévedésüket, tagadja a Helfy számításainak helyes-ségét, aki tegnap is ötmillió kamat-megtakarítást mondott.

— Négymilliót mondtam — szólt közbe Helfy.

— Először ötmilliót tetszett mondani — vágott vissza Wekerle. — De én nevettem, s erre a nevetésre rögtön egy-milliót engedett.

Olyan nagy nevetés támadt a jobboldali padokban, hogy Helfy szívesen engedett volna még egy milliót, hogy ezt a derűtséget kikerülje.

Wekerle beszéde után öt perc pihenőt engedett az elnök. A folyosón ezalatt még egyszer összegyűltek az ellenzék mag-talan tagjai, Helfy, Beöthy, Orbán Balázs, és sopánkodtak, hogy a jövő generációt hogy »eláztatja« Tisza. Szegény gyer-mekeink, hogy fogják kifizetni azt a tengernyi pénzt.

A szünet után még egyszer előjöttek a »drága« színjáték személyei. Hegedüs elmondotta a magáét. Még egyszer hallatá mérges hangját Horánszky, Helfy is elbúcsúzott a saját szám-adataitól, majd Tisza állt fel és végigböngészett az ellenzéki állítások tarlóján, s ahol egy-egy kalászt talált, amelyik olyan-formának látszott, mintha szem volna benne, azt kibontotta, szétfejtegette és kirázta.

Eleven és találó megjegyzéseivel összevissza csipkedte ellenfeleit úgy, hogy egyik elmés mondására Apponyi fel-förmedt:

— Nagy komolysági hiány!

Erre Tisza is átmelegedett, egyre mérgesebb, szúrósabb lett, s már-már arra a pontra hágott a vita, hogy bennünket (a karzatot) is érdekelni kezdett, mikor a miniszterelnök hirtelen leült, s az elnök berekeszté a tárgyalást.

— Akik elfogadják a javaslatot, álljanak fel.

Mint mikor darvak repülnek a levegőben, olyan suhogás támadt a mameluk tábor sokaságának felállásától.

— A többség elfogadja a javaslatot — mondá ki a hatá-rozatot az elnök.

— No, ez sikerült — szólt, nagy lélegzetet véve, Széll Ákos, mint akinek egy nehéz kő esett le a szívéről.

A T. HÁZBÓL

[nov. 18.]

Fölvirradt végre a nagy nap. A regále-vita, amelyről megjósolta Molnár Viktor, hogy akkor még Szunyogh Szabolcs is itt lesz.

Annyira ugyan nem ment a dolog – de a Ház benépesült erősen, a karzat pedig rogyásig megtelt. Új arcok tűntek fel minden párton. Odúikból előjöttek a legrestebb képviselők is.

A folyosó is tele volt zsbongással, zajjal. Szalay Imre azon panaszkodik, hogy a jachtja belefagyott a Balatonba, Pázmándy Dénest a Sarah Bernhardt adója keseríti, Nopcsa Elek arcát mély fájdalom önti el haloványra.

– Mi bajod? kérdik részvétellel mindenfelé.

– Lever, barátom, az a szomorú haláleset.

Miféle haláleset?

– Amit az elnök jelentett feleli fájdalomosan.

A Miksa herceg halála.

Míg a Nopcsa esze az udvarnál jár, addig Károlyi Gábor gróf is udvari ceremóniákon törí a fejét, Helfyvel egy fölkében.

Károlyi Székesfehérvár nevében egy albumban készűl átnyújtani Kossuthnak a díszpolgári oklevelet.

– Hanem egy kis külsőség feszélyez – közli bizalmasan a »palatinussal« – , félek, megneheztel érte a kormányzó.

– Valami hiba van a külsején?

– Az van rajta: »Kossuth Lajosnak«, s név fölött ötágú korona.

– Igazad van, megneheztel az öregúr.

– Tehát odaírássam?

– Igen, igen, kapartasd ki.

– Mit kapartassak ki? – kérdi csodálkozva Károlyi.

Mit akarsz odaírítani? – kérdi csodálkozva Helfy.

Ejh, hát a Kossuth predikátumát.

Úgy? Én a nemesi korona levakarását értettem.

Míg a két *elvtárs* végre megállapodik valamiben, azalatt bent Darányi Ignác referálja a javaslatot. Nem látszik rajta, hogy csak »kisegítő színész« Láng helyett, aki beteg; pompásan tudja a szerepét, kimerítón beszéli el a javaslatnak már eddig is *viszontagságos* történetét, kitarja velősen indokait,

kifesti, kidudorítja előnyeit, egypár csillapító szócsöppet önt a városok sebére, s egy kis bepillantást enged a jövőbe is. Csinos kis kép. Ott a javaslat minden hibája jóra van már fordítva.

Két óráig tartó beszéd volt. De a Ház egy percre sem volt türelmetlen, mert mindenki azt gondolta magában: hátha a Lángé még tovább tartott volna, s ezzel is későbbben kaptuk volna meg a váltságot!

Utána Polónyi Géza állott fel, ki lassankint magához ragadja pártján a vezényletet. Hosszan, unalmasan bömbölt, elmondva, hogy e kortesjavaslat szerint Tisza lesz az országban a főkorcsmáros.

— Törzsvendége leszek — mordult közbe Kőrösi Sándor.

A tanácsterem elnéptelenedett apródonkint. A büfében, a folyosón csoportok vitatkoztak hevesen. Maga a kormánypárt sem ért egyet. Olyan, mint az egy láncra fűzött kulcs-csomag, melyből azonban minden kulcs más-más zárba való. Külön éreznek a zárt városok, külön az erdélyiek. Külön rendezett városok. Külön a községek, külön a regáletulajdonosok. És mindenki a maga lakatját nyitogatja.

De a legnagyobb vihart hordja méhében a 10-ik §, mely a hamis adóbevallásról szól.

Itt válnak el erősen a nézetek. Egy fiatal párt, az »őszinte adófizetők« azt vitatják, hogy a hazát nem szabad megcsalni. Aki megcsalja, bűnhődjék. Szószóló Miklós Gyula.

Kemény János az ő jóízű humorával veti oda:

— Olyan háló lenne ez, fiaim, amelyik a legyet megfogja, de a dongót kiereszti.

Természetesen, mert a nagybirtokosok kibújnának. Az ő regálejövödelmüket a gazdatiszt vallotta be kisebbre. (Nagy imposztorok ezek a gazdatisztek.) Ahhoz azonban semmi közüik. Azért őket kár nem érheti.

Még Wahrmann is az érényes bevallás részére érvel, és szidja az erdélyieket:

Ti mindnyájan kisebbre vallottátok be a jövödelmeiteket. Nem bolond az állam, hogy többet fizessen. De mit is csinálnátok azzal a sok pénzzel?

— Azt csinálnánk vele — vág vissza elmésen Horváth Gyula —, hogy idejönnénk Budapestre és kisajátítanánk a bunkárokat az ő jövödelmi bevallásuk szerint.

Erre elvörösödött Wahrmann egy kicsit, és visszakullorgott inkább Polónyit hallgatni.

Az éppen a beszédje végére ért üres padok előtt, s azt a határozati javaslatot nyújtotta be, hogy a javaslat vétessék le a napirendről.

Meghökkennt ezen Apponyi Albert gróf, felállt, hogy ő ugyan beszélni akarna, de hátha a »belvárosi győző« most is győzni talál, s leveszik a javaslatot a napirendről: akkor az ő elmondandó beszédjét hogyan illeszti be könyvébe a jövőre kor Kónyi Manója? Beszéd egy nem létező javaslatról! Nem, ő addig nem beszél, míg a javaslatra nem szavaznak, hogy levétezzék-e vagy maradjon?

A szélsőbalon ülő nemesek, a Jeszenszkyek, Beniczkyek, Szentkirályiak ijedten néztek az üres kormánypárti padokra.

— Isten ments most egy szavazástól.

Valamelyik ki is gurult nyomban és bekiáltá a folyosót:

— Apponyi beszél odabent.

Erre aztán betódult az egész Ház, s Tisza eligazítván a dolgot a Ház-szabályokból, hogy ilyen szavazás sose volt, s veszedelmes precedens lenne, Apponyi elmondta a beszédjét.

Kevés újat mondott, de szép formában. Elfogadta a javaslatot, de fenyegetőzött a részletes vitára.

Tisza fejezte be a napot, egy szelíd, biztató beszéddel, melyre a városi ábrázatok is kiderültek.

Neiszidler befagyott toroka zajos »helyesekben« engedett ki, s Varasdy is édesdeden bólingatott a fejével.

A T. HÁZBÓL

I. Bánffy Béla

[nov. 20.]

Fekete zászló leng a homlokozaton. Vékonyra csavargatja a csípős őszi szellő.

— Ki halt meg?

— Gróf Bánffy Béla — felelgeti a kapus a kérdezőknek.

Tehát elment az öreg is. Nem látjuk többé az alelnöki székben, sem a tanácssteremben, hol hosszúkás, hamuszínű feje érdekesen kivált a sablon arcok között, sem a folyosón, ahol

nadrággzsebeibe mélyesztett kezekkel járt fel s alá, meg-meg-állt valamely csoportnál, egy adomát mondott el, vagy a napi eseményekhez szólt hozzá. Mindég tett, mozgott, kapacitált, komplánált, tervelt. Helyesen mondá valaki, hogy olyan, mint az »ébresztő óra«, amely szüntelenül jár, de vagy későn ébreszt, vagy korán.

Gróf volt, de pertu volt Grecsákkal. Abból a régi jó, egyszerű materiából gyúrták, amelyből a többi erdélyi főurakat. Azokból való volt, akik nem lábatlankodnak ott, mikor az udvar a medvét kergeti. De ha egyszer a medve kergetné az udvart, akkor ott volnának. . .

A Tisza leghívebb gárdájához tartozott, aki annyira identifikálta magát a generálissal, hogy együtt búsult, együtt örült a dolgain. De inkább volt búsulásra alkotva. Az örömet rendesen átengedte Ivánka Imrének, Móricz Pálnak vagy Kemény Jánosnak. Ám ha valami felhő tornyosult a Tisza csillaga elé, azt a »Carmen lugubre« sem bírta volna jobban kifejezni, mint az a végtelen savanyúság, mely sápadt, dudoros ajkait előnté, s az az ijedelem, mely apró szürke szemeiben megjegecesedett.

Az utolsó években előkelő állást foglalt el a pártban, annak minden praktikáiban részt vett, de nem szerette fitogtatni.

Ha az újságírók megszorongatták, hogy adjon felvilágosítást erről vagy arról, sohasem vallott semmit.

— Hagyjanak nekem békét. Tisza hallgatni szeret, Önök fecsegni szeretnek. Ő többet tud, mint amennyit mond, Önök többet mondanak, mint amennyit tudnak. Mi hát egészen a *kitalálásból* élünk.

A fiatal képviselőket (akikkel igen ridegen bánnak a mostani öregek) atyailag szerette. Minden szesszióban volt egy kedvence, akit kényeztetett, becézgetett, s akiből nagy embert jósolt. Azelőtt Szereday Aladár, az idén ifjabb gróf Andrássy Gyula volt a választottja. De a többiekhez is jó szívvel volt, s igazi magyaros őszinteséggel adott nekik tanácsokat.

Egyet nemrégén félrehítt, bizalmasan, barátságosan.

— Látod, te szellemes ember vagy, de ha boldogulni akarsz a parlamentben, nyomd el magadban, ha egy szúrós ötleted támad.

— Miért, Béla bácsi?

— Mert nem boldogulsz. Megharagusznak rád. Itt vagyok élő példa. Énbőlőlem azért nem lett miniszter, mert ha egy jó élc jutott eszembe, kikottyantottam.

— Ugyan, jutott is a te eszedbe valaha jó élc, Béla bácsi. . .

— Itt van ni kiáltott fel élénken. — Ez már mindjárt egy olyan, amit el kellett volna hallgatnod.

Becsületes, hótiszta ember volt, akit mindenki szeretett. Nagy tehetségekkel nem ruházta fel a természet, de azokat ő olyan ügyesen tudta egy rakáson tartani, hogy számbavehető erő volt velők. Több erénye volt, mint hibája. S még a hibái is olyan igazi magyar hibák voltak, amik szinte tetszetősebbek a némelyek erényeinél.

A Ház homlokzatáról leveszik a fekete zászlót holnapután. De a szívekben még soká azután megrezdül egy-egy fájó húr, ahol az ő nevét kiejtik. S a folyosókon, a Ház csöndes fülkéiben néptelen napokon el fog suhanni egy árnyék. Egy szellő besivít az ablakon. Egy lehellet, egy sóhaj támad fenn a nagy úrben, a nagy tanácsterem üvegburája alatt. S a merengő előtt a négyszáz ember zsbongásából elő fog bontakozni egy hang, ismerősnek tetsző, de egy halotté. . .

S az én tollam, mikor e rovatba fogok írni, és keresem a színeket, ötleteket az embereimhez, s embereket az ötleteimhez, igen sokszor fog még rájágni az ő nevére, talán már le is írom a papírra, amikor eszembe jut, hogy ő már nincsen többé, alszik csöndesen, mélyen, tovább álmodva századokra, ezredévekre a Tisza Kálmán kormányzását.

II. A napirend

Az ülés délben kezdődött, Unger Alajossal. Jóarcú ember, aki úgy néz ki, mintha Árpáddal jött volna be az országba, de olyan keserűen beszél, mintha Polónyival ki akarna belőle költözködni. Egyébiránt a községek embere.

Utána Vadnai Károly beszélt; Vadnai szellemes ember, okos fej, de az összes tehetségei abban az irányban fejlődtek ki (az átolvasott millió magyar színdarab által), hogy gáncsoljon,

maliciával és szarkazmussal. Ma a dicséretre adta magát. Hiszen megállta a helyét, sok helyes érvet hozott fel a javaslat mellett — de Hoitsy Pált azért mégsem bírta meggyőzni. Egy pompás aperçuje volt a Polónyi közbeszólására.

— Könnyű önöknek bravúrral beszélni, mert tudják, hogy abból úgysem lesz tény, amit mondanak és kívánnak.

— Halljuk, halljuk!

— A színész is azért tud meghalni bravúrral, mert tudja, hogy nemsokára fölkelhet és hazamehet vacsorálni.

Beszédjének másik része behorpadt kissé, de azért egész végig tetszett a mamelukoknak. Pedig már szerettek volna ők is hazamenni ebédelni. Vadnai egyébiránt városi ember. (Lásd a Sturm könyvét, 329. lap.)

Most Hoitsy Pál emelkedett fel. A legkedvesebb alakja a szélsőbálnak; szelíd, engedékeny künn a folyosón, mint egy bárány, bős és vérszomjas, mint Robespierre, ha megszólal. Néha hátrafordul, mintha várná, hogy a guillotine-t hozzák be az ajtón Szalay Imre és Papp Elek. Tán hallja is beszéd közben az emberirtó gép kerekeinek dübörgését.

Polemizál Vadnaival, és mentegeti a hamis adóbevallásokat. (Lásd a Nagy Iván könyvét: »Magyarország nemes családjai«.)

Felhossa a Sarah Bernhardt ölebecskéit. (E kedves állatok sikerrel időztek Budapesten: ellenzéki cikkeket és regále-ügyí argumentumokat kölykeztek.)

Hát igen, hogy ilyen országban, ahol így bánnak az ártatlan ölebekkel, nem csoda, ha a nép titkolózik.

De az se csoda, hogy ez a beszéd nagyon tetszett a szélsőbalon.

A MAI ÜLÉS

[nov. 22.]

Lassan gyülekeztek a képviselők. Már a negyedik napon érezhető a lankadság. Metzl Hugó, a verzátus eszű szász, úgyszólván üres Ház előtt szólaltatta meg a királyföldet. (Nem kell neki a javaslat.) Utána Hertelendy Béla, szűz politikus, polemizált ügyesen az ellenzéki urakkal. A végén azonban

abba a szőlőtulajdonosi óhajba lyukadt ki, hogy a borgyártás eltiltassék. Úgy látszik, ez fekszik a legjobban a lelkén.

A nap hőse Kaas Ivor volt. Hogy Kaas Ivor nagytehetségű író és publicista, az kétséget sem szenved. Színdús pompában ömlenek tollából ötletek és gondolatok. A szónok jóval mögötte marad az írónak, de így is jelentékeny sikert aratott. Hangja csekély, és nem a legkellemesebbek közül való, de az ő egyénisége annyira rokonszenves, annyira nemes, hogy mindenütt szívesen hallgatják.

Ma egyébiránt nem csillogtatta nyelvezetét, talentumának sajátos ragyogó bugyborékait elnyomta magában, száraz és szakszerű akart lenni; a főváros színeivel, annak lovagja gyanánt lépett a küzdhomokra. S valóságos bombát dobott a főváros kormánypárti képviselői közé, Budapestnek a *kivételességet* követelve.

— Mindent megadunk Budapestnek — kiáltá közbe Móricz Pál.

— Ha eddig *mindent* megadtak — folytatá Kaas Ivor az a reményem, hogy most is megadnak *valamit*.

Darányi Ignác a fejét rázta. Busbach idegesen fészkelődött helyén. Országgh felütötte nagy kevély fejét magasra, s szemüvege vészjóslón fénylett.

Kaas azután belement a részletek tömkelegébe. Kifejtette adatszerűen álláspontját, hogy Budapest zöme szegény, s kíméletre szorul.

Utána Darányi emelkedett fel, aki már négy napja fonnyad az előadói székből -- s fonnyadni fog még vagy két hétig, noha Láng Lajos már meggyógyult és megjelent a Házban, de az előadóságot nem veszi át.

— Sose állottunk egymáshoz ilyen közel -- mondá neki Apponyi Albert.

— Hogyhogy? csodálkozék Láng.

— Mert most te is pápista színben vagy.

Darányi Ignác helyesen jegyzé meg Kaas ellenében, hogy a főváros, melynek az ország annyit áldozott, szintén kötelezve van az országnak áldozatot hozni, ha az kívánja.

Ilyen értelemben beszélt Busbach Péter is.

— A főváros nem hullá, hogy fölötte Kaas Antonius izgató beszédet tartson.

Majd lendülettel emlékezett meg roppant szellemi és anyagi gyarapodásáról, s kijelenté, hogy a főváros meghírja a terhet, amit a javaslat reá rak.

Helyes, helyes! — zúgtak fel a jobboldalon.

Busbach megelégedetten ült le helyére, mintha mindent jól végzett volna.

Pedig mindent rosszul végzett, mert a Házban ugyan tetszett a beszéd de mit szól majd hozzá Gundel János?

A T. HÁZBÓL

[nov. 23.]

Sokan letörültették magukat a fekete tábláról, mely régen volt olyan tele. Másrészt elfogytak a hosszú szónokok úgy, hogy ma nyolc képviselő beszélt ki magát. Ha így megy, holnapra vége lesz az általános vitának.

Meg kell adni, hogy jó ideje nem volt ilyen csinos vita, mint a mostani. El nem sekélyesedett sehol. A tücsköt-bogarat összedaráló elemek úgy látszik háttérbe szorultak. Nagy orátorok nem teremnek, de nagy handabandázók sincsenek. Szépen simán folyik a tárgyalás, botrányos szcénák, idétlen megjegyzések és együgyűségek nélkül. Az arany középszerűség kellemetes. Gyenge és jobb beszédek összefonódva egy tisztességes nívót biztosítanak a Háznak. A szónokok elég tárgyilagosak, nem kalandoznak szerte. A parlamenti műszavak között szinte elavult e felkiáltás: »A tárgyhoz!« A frázisok is meggyérültek. Érvekre igyekszik még tán Gosztonyi is. Igaz, hogy amikor a frázisok kigyomlálódtak, velük együtt pusztult a lendületes melegség. Az most már ritka holló.

De két nagy tehetség uralja az alsóházat. Tisza Kálmán és Apponyi Albert. (A harmadik, Szilágyi Dezső, ugaron van.)

Apponyi Albert nagyobb Tiszánál, mint szónok, formában, nyelvezetben.

És mégis az a furcsa, hogy az egész Ház a Tisza modorában beszél. Ennek a hatása érzik jelesen és apróbbakon.

Tisza Kálmán mint vitázó, gyorsaságban, színekben, ötletgazdagságban messze felülhaladja Apponyit. És a szónokok érvelésén mégis az Apponyi iskolája üti ki magát.

A minta el van cserélve.

A mai felszólalók többnyire a városokkal foglalkoztak pártolólágg. Mindjárt az ülés elején két szent név. Szentkirályi Albert és Szentiványi Kálmán.

Egyet beszélt mind a kettő, csak a beszédjük utolsó szavaiban csavarodtak el.

Az első abban konkludált, hogy nem fogadja el a javaslatot, a másik, hogy elfogadja.

Mert noha egyformán érznek, de az egyik beljebb ül egy pár lépéssel a tanácsterem baloldalán.

Azután Liptay Pál beszélt gyér közönségnek. A Ház a folyosón volt, s a Horváth Gyula hatalmas cikkéről folyt a diskurzus, mely a katonai javaslatoknál várható viharos vitáknak előszele.

Horváth Gyula rohamos léptekkel foglalja el azt a pozíciót a magyar parlamentben, mely nagy tehetségét megilleti.

Az egész Háznak ő az osztatlan jelöltje az alelnöki székbe, miután Kemény János nem hajlandó elvállalni.

Horváth Gyula jól fog odailleni az elnöki székbe fiatalos fejének havával, szigorú szemöldökeivel; találekony gyors megjegyzései valóságos ostora lesznek a nyegleeségeknek.

Az is nagy előnye, hogy az »európai hatalmasságok« közül csak Madame Adammal van jó lábón. (Alatta a többi »vogel-frei« lesz.)

Nemkülönben erősen bíznak abban is, hogy gyakoriabban lesznek az ötperces szünetek; mert szenvedélyes cigaretteszívó.

Ahogy lesz, úgy lesz — szívesen humorizálnék ennél a témánál, ha hirtelen híre nem kerekednék a folyosón, hogy Krajszik Ferenc beszél odabent.

Mit, Krajszik? De már ezt meghallgatjuk.

Krajszik nem nagy ember, mert sokkal több, Krajszik kedves ember. Valóságos gyöngy a tótok között. Roppant kellemes, ha ébren van. Igaz azonban, hogy ritkán van ébren.

Mindenki szereti. Mindenki berohant, hogy meghallgassa.

És csakugyan ő beszélt. Érvekkkel, okosan polemizált Szalay Imrével és Hoitsy Pállal. Persze, persze, Krajszikot bosszantja ez a két ember. Úgy van velök, mint a mesebeli katona az elveszthetetlen garasokkal. Váltig kiadogatja őket

párbajdolgokban, mint a mentelmi bizottság előadója, s váltig bent vannak és galyibát csinálnak.

Végigkönyökölttem a karzaton hírlapíró kollégáim között, nagy édesdeden hallgatom Krajszikot, mikor egyszer csak az elnöki asztal mellől közbekiált egy ismerős hang:

— Úgy van! Igaza van!

Odanézek. Hát Krajszik kiabál ott és bólingat fejével.

Ijedten szalasztom vissza szememet a szónokra: hát ott is Krajszik beszél.

Mi volt ez? Káprázat-e vagy álom? Hiszen lehetetlen, hogy Krajszik beszéljen amott, és a saját beszédjébe »helyeseket« kiáltson ugyanegy szempillantásban emitt.

Kísérteties borzongás fogta el a hátamat.

Talán tükröt tétetett valahova Péchy Tamás?

De sehol sem jöttem nyomára a tükörnek.

Aha! Most kezdem a dolgot érteni. Az a közbeszóló alkalmasint Mohai Sándor. Eszembe jutott, hogy olvastam volt valamikor erről a frappáns hasonlatosságról.

Még egyszer megnéztem jól. Nem, nem; akármilyen legyek, ez a Krajszik.

— Krajszik képviselő úr! -- szóltam le a karzatról halkán.

Krajszik megfordult.

— Mi tetszik? — kérdé.

— Azt hittem, ön beszél ott.

Gondolkozott kissé, aztán így szólt meggyőződéssel:

— Nem én beszélek.

Kevés vártatva hozzátette:

De belőlem szól. Én is ezeket akartam elmondani.

Mohai kiváló beszéde után (mert konstatálva lett, hogy Mohai Sándor beszélt és nem Krajszik) Helfy mondta el többé-kevésbé (inkább többé) szigorú kritikáját a javaslatról, mire a jegyző Visi Imre nevét kiáltá.

Visi Imre (mondjuk ki bátran) az utóbbi években a Házba bekerült nemzedék közt a legnagyobb tehetség. Úgyszólván a politikára született. Erős jugementje van hozzá.

Áttekintése gyors, elméjének nagy egybefoglaló ereje van. Szerencsésen dedukál és absztrahál. Ahhoz járul rokonszenves külseje s kellemes, meleg hangja, mellyel tetszés szerint tud árnyalni.

Mai beszédje nagy sikert jelent. Magas elvi szempontból védte a javaslatot, új motívumokkal. Beszédjét sűrűn szakíták meg zajos tetszésnyilatkozatok a jobboldalon.

A képviselők, még az ellenzékiek is, elcsodálkozva mondogatták egymásnak:

— Ez tud beszélni. Ebből erős legény lesz.

Beszédje végén az ellenzékről többen próbálták közbeszólásokkal zavarni (amiben főleg Polónyi a nagymester), de Visi nem hagyta magát.

A VITA VÉGE

(Áttekintés)

A regále-vita véget ért a hetedik napon. Tegnapra maradtak az apróbb szónokok, ide nem számítva az óriási griff-madarat, Szilágyi Dezsőt, aki idegen név alatt rejtőzött a fekete táblán, s tegnap váratlanul előpattant.

Az apróbb szónokok gyakrabban ejtenek el egy-egy humorisztikus morzsát, mint a nagyobbak. Komlóssy azzal kezdte beszédét: »eltekintve minden emberi tekintettől fogok szólani, t. Ház«. (De így is szólott.) Demkó Pál (aki a nagy aranyláncáról nevezetes) kijelentette, hogy »elfogadom a javaslatot úgyis mint országos képviselő, úgyis mint városi képviselő, úgyis mint rendezett tanácsú képviselő«. Pap Samu behunyta szemeit, és úgy fújta el a dikcióját, nem törődve a Ház figyelmetlenségével, mely a tenger csendes mormogásához hasonló.

Helyft ma államtitkár úrnak nevezte az egyik szónok. (Ez még a jövőnél is *messzebb* lát.)

A legemlékezetesebb marad az egész vitából Steinacker tegnapi kirohanása.

Ezt a Steinackert úgy látszik azért fizeti a »hazafias érzésű« kereskedelmi kamara — hogy évenként egy-egy jó témát adjon a miniszterelnöknek. Az ellenzéken legalább az a gyanú, hogy a nagyfejű szász felsőbb rendeletre beszél; kommenciójába lévén évenként egy kisebb és egy nagyobb nemzetiségi felförmedés.

Tisza sohase bizonyította be olyan igazán, hogy mekkora nagy »Isten kegyelméből való« debatter, mint tegnap.

Az emberek azt hiszik, ő csinálja a Ház hangulatát.

Talán igaz is, ő csinálja. De viceverza, a Ház hangulatának nyomása alatt áll aztán maga is. Az viszi. . . ragadja föltétlenül.

Ha a Ház nyugodt, ő is az. Ha a Ház unatkozik, ő is bágyadt. Ha a Ház ingerült, ő is szúrós. Ha a Ház kedélyes, az ő szavai is derült színekbe öltöződnek. Ha a Ház emelkedett hangulatban van, az ő lelke is feljebb szárnyal. Benne fotografozódik le híven a Ház, aminő abban a pillanatban.

Tegnap mérges volt a Ház, Steinacker szavai felbőszítettek. Tisza is felingerült, s egy, a Ház *lelkéből nőtt* beszéddel sújtott le Steinackerre, ki összezúzva, remegő kezekkel csomagolta össze hírhedt viaszkosvásznát, melyben irományokat szokott a hóna alatt hordani.

Mint a vihar után rendesen, mély csend uralkodott ma.

Üresen feketéllett a jegyzők »táblája«.

Ki volt már löve minden golyó, minden puskapor. (Úgyhogy az utolsónak, Pap Samunak már nem is maradt.)

De Wekerle még erővel verekedni akart.

Egy pompás beszédben szúrt, ütött jobbra, balra a holtak között.

Mire aztán Darányi még egyszer elkezdte kapacitálni a győzőket, hogy ne hagyják magukat (mikor már nem volt, aki megtámadja őket).

Azahogy ott volt még Polónyi és Unger, akik elzengték a zárszót.

Felugrott Vadnai:

— Micsoda! Még mindig mernek ezek egzisztálni!

S miskolci pengéjű kardjával egyet-kettőt suhintott búcsúzóul Polónyi és Szalay Imre felé.

— Szavazzunk! Szavazzunk! — hangzott a tanács-terem minden tájékaról türelmetlenül.

Az ajtóban megjelent a Podmaniczky rokonszenves, kedves alakja.

Tisza ránézett a Ház órájára. Csak egy óra volt még.

— A pénzügyminiszteriumba menni már késő volna, hazamenni még korán volna.

Intett a kezével, hogy beszélni akar

Csend támadt, és egy óráig tartó, érvekben tömör, polemikus fordulatokban gazdag beszédet mondott, az ebéd előtti szellemi gimnasztika kedveért.

Mikor aztán kitelt a két óra, Péchy Tamás föltette a kérdést:

— Akik elfogadják a javaslatot, álljanak fel.

A többség felállt.

Tizennégy év óta minden vitának ez a vége; az örök refrén: »a többség felállt«.

A »HÁZ« [I.]

Ebben az országban az alkotmány a legnagyobb úr, melyet szeretettel becézgetünk gyermekkorunktól kezdve halálunkig, sőt néha meg is halunk érte, mert az alkotmány olyan plánta, amit sokszor kell vérrel öntözni. (»Még többet borral« — gondolják magukban a képviselő urak, akiknek ez a cikksorozat szánva van.) Az alkotmány s annak fő öre, a törvényhozó test, mint mondom, a legnagyobb potentát, s mégsem vitte annyira, hogy háza legyen.

A főrendiek a Múzeumot veszik igénybe; annak a díszterme képezi most a »temető előszobáját«; a népképviselők, akiknek a nevük együttvéve »Ház«, ideiglenes épületben tanácskoznak, míg igazi állandó palotájuk fölépül a Dunaparton. (Hej, mikor lesz az még!)

De ha azt vesszük, hogy valamikor a rákosi gyp is elég jó volt, s hogy a tanácskozó Garák és Omodék egy-egy hordóra vagy leoldott nyeregszerszámmra ültek rá, ha elfáradtak az állásban, ahhoz képest Kőrösi Sándor és Sprinczer János elég kényelmesen lógatják ki most a lábukat a zöld bőrrel bevont támlányos padból.

Aztán akármilyen szerény és szűk is a Sándor utcai Ház, elegen vágnak azért abba. A képviselői állásnak a nimbusza teszi ezt; mert hogy a soványapidíj volna a csalogató, alig hihetni. Olyan »öt forint« az, mint a régi bolondos alkímisták

aranya: hogy aranyat csináltak virtus okáért a fűzfából, de minden arany három aranyba került.

A közönségben is nagy az érdeklődés a képviselőház iránt. Ülésnapokon már jóval tíz óra előtt nagy csoport gyülekezik az épület előtt, nekidülve a Múzeum-kert vassorompóinak. Ott vannak a tipikus magyar alakok; a rajongó diák, aki lelkesedik a haza nagyjaiért, s szent áhitattal legelteti rajtok szemeit; a politikus csizmadia, aki minden héten megkívánja azt a lelki kosztot: »látni legalább egyszer Irányit«. A kíváncsi öreg anyóka is ott ácsorog, de őt csak a kapus fényes ruházata, országcímeres botja érdekli, nemkülönben ott áll a vidéki paraszt, aki a saját képviselőjét lesi egy nyaláb pörös írással kezében. A szemfüles takács a háború és béke fölvetett kérdéseit szeretné kigombolyítani a látottakból; meg kell annak »látszódni« a honatyák ábrázatán. Csak a csizmákat vivő suszterinas előtt nem lebeg semmi magasabb cél: azért álldogál ő, mert a többiek álldogálnak, vagy tán azért, hogy a »kundschaft« ezzel is későbben kapja meg a sürgetett lábbelit.

Eleinte lassan szállingóznak a képviselők. Nagy szenzációt csinál egy-egy jó magyar ruhás, pödört bajszú alak köztük. A néptömegben mozgás támad: »ki volt ez?« Az ismertebb arcoknál egy-egy önkéntelen »éljen« is kicsúszik a tömegből. Azután egyre népesebb lesz az országház környéke. Zsibongó élet gyűl össze körülötte. Fiákerek, magánfogatok robognak. A közel fekvő utcák egyre sűrűbben öntik az érkező képviselőket. Némelyik fogatból torzonborz pater patriae helyett elegáns delnök szállnak ki, a karzatra iparkodva.

Az épület középső bejárása úgy néz ki, mint esős időben a köpű szája; nagy szaporaságban befelé özönlik minden odavaló. Jönnek katonás sorban a rendőrök, akik »posztokon« állanak a Ház különböző helyiségeiben; vidéki deputációk frakkosan, fehér kesztyűsen; kék mándlis, ezüstgombos Haluska Jánosok. Megvillan egy-egy katonai egyenruha vagy püspöki talár. Mind elnyeli apródonkint a tágas lépcsőház, hol nappal is gáz ég, s egyenruhás szolgák sűrögnek-forognak, leszedve a képviselők kabátjait s nyomtatványokat nyújtogatva nekik.

Végre két fehér lovon megérkezik a »haza feje«, Tisza Kálmán. Az ácsorgó csoportokban hullámmzás támad. A kapus fűrgén szalad a kocsiajtót kinyitni.

A látványosság elérte tetőfokát. A politikus csizmadia, a Lavater-takács és a rajongó diák utánanéznek amíg láthatják, aztán szétszédnek a többiekkel.

A szolgák kiakasztják a táblát: »a karzatjegyek elfogytak«, s az utca apródonkint ismét visszanyeri hétköznapi formáját. Minden élet bent van a falak közt. Folyik az ülés. Péchy csengője nem hallatszik ki.

Csak szórványosan jönnek még elkésett képviselők, kik már gyakran hazamenőkkel találkoznak a kapuban.

— Ki beszél odabent?

— . . .

— Érdeemes bemenni?

—

Az utca csendes, már semmi sem mutatja, hogy ott bent törvényeket hoz a parlament, csak a lengő nemzeti zászló a homlokzaton s a hosszú kocsisor az országház előtt. Egyik-másiknak a bakján jóízűen hortyog a fiáker-kocsis.

Idekünn már nem lévén semmi dolgunk, menjünk fel a karratra (hátha még nem fogyott el minden jegy). No lám, milyen tele van minden zig-zugja! Mennyi kedves fiatal asszonyka egy csoportban! Egy báli teremben sincs több.

S ott lent egy pénzügyi javaslatot tárgyalnak — lehetetlen, hogy az országos pénzügyek érdekeljék őket annyira.

Nem akarok maliciózus lenni, de ez a hely, ahol a férfiak a magok szerencséjét megcsinálhatják, nem éppen reménytelen a hölgyekre sem. Ki tudja, miféle tervek lappangnak e mosolygó, örökké izgó-mozgó fejcskékből?

No de hagyjuk ennek a fejtegetését másorra. Most mindenekelőtt ismerkedjünk meg a *Ház* nevezetességeivel.

A T. HÁZBÓL

[nov. 28.]

Éppen már arról készültem írni, hogy a »folyosónak« vége van. A folyosó, az én domíniumom, amelyből négy országgyűlésen át éltem, kiszáradt, mint a Fertő tava.

Hiszen emberek most is járnak-kelnek a folyosón, de csak olyanok, mint a futóhomok, nem állnak meg, átszaladnak.

Kivesztek azok a terebélyes fák, amik megkötötték a homokot.

Csernátony Lajos beteges, ritkán jön a Házba, még ritkábban ül ki a folyosóra, árt neki a füst. Az öreg Pulszky nem képviselő, Szontagh Pál átkerült a nagyurak közé, Beöthy Algernon oda van ragasztva gumiarábikkal a jegyzői székhez, Jókai a nyíló ajtók közt a csúztól fél, gróf Bánffy Béla meghalt, Helfynek elfogytak az anekdotái — egyszerűen minden körülmény közbejátszott, hogy a folyosó megszűnjék »faktor« lenni. A derült trices-traccs, a vidám barátkozás kieszőben van.

Azelőtt itt dőltek el a dolgok. A tanácssterem olyan volt, mint a színpad, a folyosó olyan volt, mint az »öltöző«. A szónokok, mielőtt ott bent beszéltek volna, rendesen tanácsot kértek a künn üldögélő öregektől a mondanivalójukra nézve. S azok, mint valami gardedámok, egy félrecsúszott máslit vagy egy ráncot szívesen igazítottak helyre a beszédben.

Az öreg Pulszky akárhányszor meginformálta az ellenzékit, hogy melyik fulánkkal döfi az le a kormányt a legbiztosabban, s utána megtömté a kormánypárti szónok elméjét is a ríposztra.

Mindez ma nincs. A beszédekkel az ördög sem törődik. Beszéljen mindenki, amit akar. A pártlapoknak három kifejezésük van. »Csinos beszéd«, »hatásos beszéd« és »nagyszabású beszéd«. Ebből a három formából valamelyikbe okvetlenül beleillik minden beszéd, s ezzel el van igazítva, hogy melyik dieten klasszisba soroztatik a szónok.

A folyosói barátkozás közömbösséggé változott, a kedélyesség melege helyett hideg légáramlat fújdogál. A régi folyosóból nem maradt meg egyéb, csak a füst. Hanem az aztán igazán megmaradt.

Éppen elsiratni akartam a régi folyosót, midőn egyszerre fölpezsdült ott a régi élet — egy pillanatra: a Steinacker-üggel.

De tartsunk az eseményekben sorrendet.

A regale-javaslat volt napirenden. Tegnap egész nap az első §-sal birkózott a Ház, meg-megújuló fiók-általános viták dühöngtek roppant terebélyességben.

A Ház ma megnépesült egészen, a karzaton az előkelő

világ hölgyalakjai közül is többen megjelentek. Várják a 10-ik §-t. A rideg, száraz paragrafusok közt a tizedik a »divathős«. Ennél száll először csatába a haza deli ifjúsága. A mameluk-tábor tespedő katonáiból egy kis csoport tornajátékot rendez. Gróf Andrássy Gyula első beszédje lesz ez, akit nagy tehetségnek tart a Ház. Az esemény előrevetődő fénye csillog a Miklós Gyula szürkés szemeiben, a fürge gróf Teleki József nem találja helyét az izgatottságtól. Még Rezey Szilviusz is ennek a lassan megvirradó napnak a lefolyásán mereng, szétterpeszkedve a padban, könyökére lehajtott fejjel.

De mikor lesz az meg?!

Ma csak a második § járja. Gyors egymásutánban következnek a szónokok. Érdekesekek, érdektelenek vegyesen. A módosítványok s javaslatok labirintusát szinte lehetetlenség figyelemmel kíséreni. Méla, altató zsongás-bongás tölti be a tanácsstermet. A gukkerek előkerülnek a fiókokból, s parlamenti bírálathoz alá kerül a karzat:

— Ki az ott abban a fekete kalapban? Ejnye, be szép asszony az a tengerzöld ruhájú.

— A zöldruhás? — mondja Hegedüs Sándor. Az egy eleven kritika a beszédekre. (Hát nem elég jó vicc ez Hegedüstől?)

A hölgyeknek egyébiránt jó napjuk van, mert Apponyi is beszél, és Szilágyi is. Csak Fenyvessy, a harmadik kedvenc, hallgatag. Sőt, hogy az arisztokrácia se unja el magát, Grecsák is felszólalt két ízben. Grecsák érzi, hogy Károlyi Pista érdekessé tette.

Már-már elálmosodott az elnök is, a mediumon ácsorgó képviselők, elborítva a szóözöntől, arról kezdtek nagy unalmukban csevegni, hogy ha még egyszer özönvíz lenne és Tisza egy bárkát csináltatna a rendelkezési alapból, vajon kiket venne be, meg lévén neki hagyva, hogy egy pártból csak egyet szabad megmenteni.

— A szélsőbalból: Hoitsyt.

— Jó, legyen Hoitsy — hagyták helyben mindnyájan.

— Hát a kormánypartból?

— A kormánypartból bizonyosan Csernátonyt venné be.

— Valószínű.

— Dehát a habarékból?

Törték a fejüket sokáig, de tizenegy órától egész délután egyik nem bírtak megállapodni a megmentendő habaréki emberben.

Ha ezalatt üt ki valahogy az özönvíz, bizony mind itt veszett volna az menthetetlenül.

De özönvíznek sem híre, sem hamva, ott künn nincs egy csepp felhő sem csak idebent borul a Péchy homloka.

Egy írást tesznek a katedrára.

Az öregúr felteszi a pápaszemét, s megolvassa legelőször is a neveket.

Apponyi, Justh Gyula, Dárday Sándor, Fenyvessy Ferenc, Horváth Gyula stb.

— Mi ez? Hogy kerülnek ezek az urak össze? Kormánypárt, szélbal, habarékpárt! Mit akarhatnak?

A betűk táncolni kezdenek előtte. Míg egyszerre csak rávicsorog a *zárt ülés* szó.

Tizenöt képviselő zárt ülést kér! Zárt ülés! Ritka dolog! Emberemlékezet óta nem volt.

Villámként híre fut a Házban, hogy zárt ülés lesz.

A képviselők elhagyják helyeiket, csoportosan tódulnak ki a folyosókra.

— Mi történt? Milyen ügyben lesz a zárt ülés?

— A Steinacker-ügyben.

Hogyhogy? Mit csinált megint a derék Steinacker?

— Semmit. Hanem a kereskedelmi kamara instrukciót adott egy képviselőnek.

— Bírálni merészelte a parlamentben mondott beszédét, s elnyomja őt véleményének nyilvánításában.

— Szegény kereskedelmi kamara, egyetlen egyszer fogott okos dologba, s azt is bolondul csinálta.

A folyosó régi fényében ragyogott. Harminc-negyven csoportban folyt a vita. Steinacker nevével telt meg a Ház minden zuga.

Maguk a szász képviselők is előcammogtak és izgatták a magyarokat:

Nem kell a Házban megtérni olyan embert, ki a véleményét eladta egy koncert egy társulatnak. A szászoknak nem kell ilyen ember.

— Ősmerlek, ravasz juhocskák — vágott közbe egy kor-

mánypárti. — Nem kell Steinacker, mert már van jelöltetek a Steinacker helyére. Nem kell az énekesmester, ha a hangját elveszíti. Nem, csak hadd maradjon Steinacker képviselőnek, a kamara titkárságától kell megfosztani.

A legkülönösebb nézetek vetődtek fel.

— A kamara igen ügyetlen volt. Micsoda gondolat az, eltüntetni Steinackert a beszédétől. Mártírt csinálni egy Rabagasból, aki ott üljön a Házban, hírhedt viaszkos vásznára könyökölve, hallgatag ajkairól egy föllebbenő sóhajjal, melyből minden száz azt olvassa: »Ha én szólhatnék.«

Ahány ember, az mind pattogott.

— Meg kell a kamarát tanítani, micsoda egy képviselő!

— Állította volna fel a kérdést Steinacker elé így: vagy képviselő marad az úr, vagy titkár?

Nem a kamara a bűnös — vetette fel egy hang, hanem az olyan képviselő a hitvány, aki nem szégyenli meggyőződésének ilyenmő elnyomatását.

Úgy van. Most bántsuk a kamarát, mikor magyar érzés vezette? Nagyon zokon vehetné. Mert a német érzései sohasem ütöttek ki rosszul.

Így folyt pro és kontra érv érvre, a harag sziporkái egész lángokban lobogtak. Steinackert és a kamarát már négyelték, kerékbe törték, mikor előjött a folyosóra a generális.

— Zárt ülést akartok? — kérde flegmával. — Dehát mit fogunk azon a zárt ülésen határozni?

Mit? Meg fogjuk védeni a szólásszabadságot.

— Igen, de miféle módon? Mondjátok meg nekem a formát. Hogy mit képzelték ti ebben a dologban határozni?

— A parlament mindent tehet, csak a fiút nem változtathatja át leánnyá.

— Jó, jó. De mégis, mit fog hát tenni az a zárt ülés?

Erre azután minden ember elkezdett gondolkodni. Homályosan sok fejben kóválygott valami alaktalan gyurmája a holnapi zárt ülés határozatának, de azt eleven és akceptábilis alakba önteni senkisémb bírta.

A tizenöt aláíró egyenkint vont vállat, egyenkint adta fel az eszmét. Végre a kezdeményező Apponyi is belátta, hogy egyöntetű, méltányos és célszerű határozatra nem lehetne jutni, s odajárult az elnökhöz:

— Add vissza, kérlek, a zárt ülésünket.

Így múlt el a zárt ülés, egy kis izléses csemege a holnap-utáni lapoknak.

És jobb, hogy így történt, mert a kamara így is okulhat a dolgokból. Steinacker viselni fogja mérges nyálú száján a lakatot. Kinek baj az? A Ház könnyen beletörődik a gondolatba, hogy Steinackert nem hallja többé. Legfeljebb Tisza Kálmán lesz megakadva, hogy soha többé nem *felelhet* neki.

A T. HÁZBÓL

[nov. 29.]

Péchy Tamás pont tízkor megnyitotta az ülést, s aztán így szólt:

— Steinacker levelet intézett hozzám, melyben mandátumáról lemond.

— Helyes! Helyes! — kiálták a Ház minden oldalán. (Ez a helyeslés volt az epitáfiuma.) — Az első okos cselekedete — süvített közbe egy stentori hang. (Ez a közbeszólás volt a halotti prédikáció fölötté.)

Napirend előtt Horvát Boldizsár emelkedett fel, aki hajdan azt szokta mondani »én Vazs megyei ember vagyok«, most pedig azt hajtja »én *temezsvári polgár* vagyok«. Tegnapelőtt a városok mellett tartott beszédet. Érveire némely észrevételeket tett a miniszterelnök. Az öregúr túlságosan érzékeny, s szeretet a beszédeire visszatéregetni.

Tisza röviden felelt, hogy ő nem akarta kétségbevonni hazafiságát, mire aztán rendes folyását vette a történelem.

De Péchy Tamás (aki végre is megunja magát szerep nélkül) látta, hogy most meg lehetne eresztetni egy kis pohárköszöntőt.

S következőleg igazította el a kérdést:

— Horvát Boldizsár nem sértette meg a parlamenti illemet, mert én nem vettem észre, Tisza pedig nem vont a kétségbe a Horvát Boldizsár hazafiságát, mert én azt sem vettem észre.

A felek és a Ház megnyugodván abban, hogy amit az elnök észre nem vesz, az nem egzisztál, megindult a regálévita.

A negyedik paragrafusnak az a bolond szerencséje támadt, hogy szó nélkül fogadták el.

Az ötödiken szélsőbali reparációk fogadtattak el.

Kedvet kapott erre Irányi, s elkezdett a 6. §-nál mesélni.

— Hol volt, hol nem volt; de bizonyosan volt olyan ember is, aki azért nem használta a regáléját, hogy az iszákosság ne terjedjen. Az ilyen hadd kapja meg most a váltságot.

Egy kormánypárti közbeszölt:

— Az ilyen embereket Jókaitra kell bízni.

Temes megyében volt egy ilyen — bizonykodott Irányi.

— Meghalt már az azóta — kiáltott közbe Vargits.

A miniszterelnök most ez egyszer tehetett volna olyan koncessziót, ami az államnak egy garasába sem került volna, de ezt is megtagadta Irányinak, aki eszményi gondolkozású lévén, magához hasonló nemes alakokat képzel lappangani a nemesi kúriákban.

A mesebeli ember után jött a mesebeli város. Ez Szentes.

Szentes a legrokonszenvesebb város az országban. Egy ideál — hogy milyeneknek kellene lenni a városoknak. Népe hótiszta erkölcsi alapon áll, kicsiny intelligenciája eszményi magaslaton vezet.

Gazdag város és kevés igényű. Nem kunyorál előjogokat, de áldozatokat jó szívvel hoz.

Törs Kálmán védi ügyét, elmondva, hogy a város pénzért váltotta meg magát a földesúri hatóság alól, de kártalanítást nem kapott, az italmérési jogot is készpénzen szerezte. Törs Kálmán egy kivételes kárpótló módosítványt proponál.

De ellene van Szentes másik barátja, Horváth Gyula. Szentes sérelmét ő is elismeri, de azt másféleképpen kell meg-reparálni. Szentes többet érdemel, mint amennyit Törs kíván, de külön törvényt Szentesnek hozni nem lehet.

A vita ezentúl a városok érdekében dúlt. Ezek malmára beszél Visi, s nagy tüzzel Polónyi, aki a vita hevében »tisztelt polgártársaimnak« nevezte a Házat.

Nagy derűltség támad mindenfelé.

— Kár nevetni. Én a negyvennyolcadiki törvények szellemében növekedtem.

Az idő már egy óra felé járt, midőn a jegyző harsányan kiáltá a 7-ik §-nál:

— Gróf Andrássy Manó!

Ah! A Ház legnagyobb humoristája! Mindenki berohan a folyosóról. Mindenki odahúzódik a szélsőjebbire, s olyan gyűrű támad a jóltáplált gróf körül, mintha legalábbis Tisza beszélné.

Minden arcra kiül a kedélyesség, derűtség csillog a szemekben, mosoly hasadozik az ajkakon.

S amint úgy elnézi az ember e nagy csoportban az arcokat, sok hasonlatosságot talál az állatvilággal. Apponyi gróf úgy néz ki, mint egy kőszáli sas, Szilágyi, mint egy bölény, Bauszner valóságos strucc, Csátár egy tökéletes hiéna, Pulszky Ágoston fiatal kecskegidó, Thurn-Taxis herceg merinói kos, Bokros Elek félénk őzike, György Endre medvebocs, Hagara Viktor hasonlít a bagolyhoz, Fluger Károly öreg kanárihoz.

— Halljuk, halljuk! — hangzik fel, s Andrássy megrengeti testét, s elkezd szólani.

Ha a Gladstone beszédjét a fonográfba rakják, hogy az utókornak megmaradjon — az Andrássy Manó beszédjei is megérdemelnék. Az a csodálatos »Mhe he«, mely most olyan nagy hatást tesz a Házban, teljesen el fog veszni. Sem előtte nem használta senki, sem utána nem fogja használni senki. A »Mhe he« egy talizmán, mely négyszáz unatkozó emberből négyszáz jókedvű embert csinál.

Andrássy Manó egyébiránt okos ember, igen sokszor van igaza, s csak originális előadásmódjában rejlik az ok, hogy beszédjei nem bírnak nagyobb súllyal a parlamentben, melynek ő az első lordja.

Ma a városok ellen szállt síkra, s Szilágyi Dezsőn ütögetett nagyokat.

Sok érdekes részletet mondott el, szembeállítva a földbirtokos elemet a városokkal, folytonos hahota közt, melybe a tetszés zaja is viharosan közbevegyült.

A dzsentri-elemek animozitással harsogták közbe:

— Igaza van. Tökéletes igaza van.

Némely megjegyzését a szélsőbal is helyeslő morajjal fogadta:

— Azok a cégek a városokban, akik magyar és német táblákat tesznek ki, fizessenek dupla adót. Hm?

Igaz, igaz!

— Pozsonyban nagyon sok olyan kereskedő van.

Neiszidler búsan rázta a fejét, Andrássy pedig szórt a adó-ideákat:

— Azokon a városi kapitalistákon, akik nem helyesen vallják be a jövedelmeiket, haláluk után vétessék meg az adó a szukcesszióból. Hm?

— Hm — dünyögte utána Wekerle.

Volt a beszédjében bizonyos reakcionarius aroma, de azt ő mind azon a tituluson mondta el, hogy legyen egyenlőség.

Nagy ravasz a nemes gróf. Mhe. . . hee!

Felkelt most a megszurkált Szilágyi Dezső, s hatalmas verve-vel csapkodta vissza Andrássy Manót.

Egyik legsikerültebb rögtönzése volt ez Szilágyinak. Jobbra ennél annálék nem emlékeznek.

Volt gúny, lendület, gorombaság és csípősség a szavaiban.

Ez összecsapás úgy hatott, mintha a városi elem és a dzsentrí egy nagy szellemi csatát vívott volna meg.

Andrássy ősi kardcsapásaira egy modern mitrailleuse felelt.

A csatában persze senki sem sebesült meg. Még a hetedik paragrafus sem.

Ép kézzel-lábbal siklott keresztül.

A T. HÁZBÓL

I. Hogy ütött ki a mai ülés?

[nov. 30.]

Lázban volt az egész Ház. A karzat csordultig megtelt. A lihegve érkező képviselők mohón kérdezték még a korridoron:

— Nem késtem el?

— Nem, nem. Még csak a 9-ik szakasznál vagyunk.

A folyosói szivarozók minden pillanatban interpelláltak az ajtónállókat:

— Nem beszél még Andrássy?

— Nem még.

Lassan teltek a percek. A Ház órája lomhán csúszott odább-odább, a szónokok, akik a nyolcadik és kilencedik paragrafust gyúrták, toldták, faragták, úgy tűntek fel, mint közbejött kellemetlen akadályok. Mindenki szeretete volna a hajánál fogva előhúzni a jövő félórát.

Senki se figyelt, senki sem gondolkozott, mindenki a 10-ik §-t várta. Csak gróf Tisza Lajosban volt még annyi érdeklődés a regále összes paragrafusai iránt, hogy egy elaborátummal bízta meg a folyosón Horváth Gyulát:

— Csinálj nekünk egy olyan javaslatot, amelybe minden beérkezett kérvénynek elég legyen téve.

— Ha ezt kérte volna Hatvani professzor az ördögtől a »három teljesíthetetlen dolog« közt egynek, még ma is minden ördög kodifikálna.

Eközben megrezdült az elnöki csengettyű odabenn.

Mindenki rohant befelé.

De bizony még csak Varasdy beszél. Valamelyik jegyző rá talált könyökölni a villanygombra, s félrevezette a folyosót.

Ah végre! A jegyző elkiáltja:

— Ifjabb Andrássy Gyula gróf.

Nagy mozgás támad a teremben. »Helyre, helyre!« Mindenki siet a padjába. Aztán síri csönd váltja fel az elhelyezkedés robaját.

Érdekes, halvány ifjú áll fel a középén, gróf Teleki József és Miklós Gyula mellől.

Vékony, finom alak, rokonszenves, kedves arc, az ifjúság harmatával. . . és olyan ismerős valahonnan. . .

Ni persze. Az Andrássy Gyula régi képeiről. Szakasztott az az arc, azok a szemek, azok a mozdulatok.

Kellemes szerénység önti el egész egyéniségét, s ami elfogja, az a kis lámpaláz, az is illik neki.

Halljuk, halljuk! — zúg fel a terem hatalmas ívén végesvéig.

Halkan, fojtott hangon kezd beszélni, de egyre nagyobb biztossággal. Minden tetszészaj, minden közbekiáltott »he-

lyes« és »úgy van« erősíti hangját egy árnyalattal, míg végre tisztán, folyékonyan csengnek a szavak ajkairól.

Az öregek arcán, akik még apja táborában könyököltek egykor, az öröm sugara fénylik.

— Egészen ő! Ilyen volt.

Ugyanazok a történelmi gesztusok: ha valami nem jut eszébe, a nyakát vakarja, ha jól foly a beszéd, a feje búbján kaparász. Egészen ő. De az előadása folyékonyabb, mint az apjáé.

Sűrűn, majdnem szakadatlanul tarkítja beszédét a tet-szészaj, kivált a baloldalon. Polónyi helyeslőleg bólingatja fejét. Kaas Ivor két egymás tetejébe helyezett pápaszemen át nézi éledelegve. Irányi a szemhunyorgatásaival integet helyeseket.

De a kormánypárton is ki-kiszalad a szájukból egy önkéntelen »úgy van«, »igaz«. Pedig a fiatal szónok voltaképpen a a javaslat mostani szövege ellen beszél erkölcspolitikai szempontból.

Nem tartja helyesnek, hogy a hamis adóbevallások mintegy szankcionáltassanak a törvényben; aki kisebb jövedelmet vallott, mikor fizetni kellett, az most se vallhasson be nagyobb, mikor kapni kell.

A megcsontosodott mamelukok elgondolkozva csóválják a fejeiket.

— Kár volna a szegény dzsentriért. Hadd legyen nekik az a kis kolláció! Aztán, ami egyszer az államhoz jut, azt sohase látja többé az állampolgár, de ami az állampolgárnál marad, azt az állam mindig megtalálja.

Mások ellenben így okoskodtak a beszéd alatt:

— Jól beszél, szépen beszél, csakhogy eszerint a kis-birtokos károsodnék, mert az maga vallott hamisan; a nagy-birtokos nevetne, mert az a tisztartója által csalta meg az államot.

— Ej, hisz az egész adórendszerünk olyan — vágott közbe egy habaréki —, hogy az állam már a számítási tervezetében levon a csalásra bizonyos százalékot.

Igy okoskodott három ember. Három emberben az egész ország. Bajos ilyen atmoszférában etikai szempontra állni.

De a beszéd nagyban és egészben nagy hatást keltett.

Andrássy pompásan választotta meg a tárgyat. Közpályára induló fiatal politikus útításkájába nem mindjárt tepertős pogácsa való, hanem valami eszményibb.

Élénken, szabatosan vetette oda gondolatait, csinos formában, magas szempontból, nemes érvekkel.

Mikor bevégzé, s letette kezéből a ceruzát, amellyel gesztikulált, és az össze-vissza gyúrt fehér zsebkendőt, harsány »éljen«-zaj hullámozott a teremben.

Többen odasiettek kezét fogni. Legott felállott Ugron Gábor. Ugyanegy időben a miniszterelnök.

— Halljuk Ugront!

— Halljuk a miniszterelnököt!

Ugron leült, a kormánypárt idegesen, várakozásteljesen nyüzsgött, Tisza beszélni kezdett.

Meggyőzően védte a paragrafust, melyet a politikai célszerűség indokol, mert amit a városoknak megad, a törvény mért vonja azt meg más osztálytól? Ami Andrássyt illeti, lendületes hangon mondá:

— Örömmönek adok kifejezést, mert látom benne a haza sorsát jövőben átveendő generáció jelzését.

Percekig tartó tetszészaj morajlott fel a jobboldalon, ami még egyszer ismétlődött, mikor beszédjét elvégezvén, a nagy államférfi, ezer vitának győzedelmes hőse, odament az első szűzbeszédjétől kipirult ifjú szónokhoz, hogy kezét szorítson vele.

A mamelukok szent meggyőződéssel suttozták:

— A kis Gyulából nagy államférfi lesz!

II. Hogy ütött volna ki a mai ülés?

Leírtam híven, őszintén Andrássy Gyula sikerét, melyet akkor is megérdemelt volna, ha véletlenül Gyulai Andrásnak hívják.

De nehogy vérszemet kapjanak a Gyulai Andrások az Andrássy Gyula mai sikerétől, lefrom az ülést arra az eshetőségre is (hiszen az ilyen magamféle ember minden bolondságra ráér), ha a 10. §-nál nem Andrássy Gyula gróf szólal fel, hanem Gyulai András.

Nekem mindenesetre jobban ütött volna ki, mert csak egy karcolatot írnék, azt, ami alább következik (s azt is kisebb betűkkel), de Gyulai Andrásnak rosszabbul.

Az ülés képe körülbelül ez lenne:

A Házban csendes unalom terjengett. A karzaton Éles Henriknek három választója piszkálta a fogát, és az ismeretes Czincz bácsi.

A folyosón Szalay Imre mondott rossz élceket, amiknek csak Károlyi Gábor nevetett.

Bent a teremben Thaly Kálmán módosított a 9. szakaszhoz, kijelentve azonban, hogy most voltaképpen nem ő beszél, hanem egy barátja, akinek még valami mondanivalója akadt, de kétszer nem szólhatván a tárgyhoz a házszabályok szerint, hát ő most ahelyett beszél.

Az inkognitó szónok szép sikerrel perorált.

A 10. §-nál Varasdy Károly kezdte meg a vitát. Eszes, fiatal szónok, az Urbanovszky tanítványa a fejrázásban. Egy kis módosítványt adott be.

Most egyszerre felállt a kormánypárti padokból Hagara Viktor és Jónás Ödön mellől egy fiatalember, s elkezdett beszélni.

Ki ez? — kérdék a képviselők.

— Gyulai András, új képviselő.

— Ilyen nevű képviselő is van? Halljuk, no!

De a nagy zsongásban, mormogásban alig lehetett kivenni a szavát. Egészen a falaknak beszélt.

Jó szerencse, ott volt Hanzély Márton, aki mindent hallgat és mindent jegyez, mire egyszercsak elsápadva sűgja a körülötte ülőknek.

— Lázadás!

Micsoda? Kicsoda?

— Hát nem halljátok mit beszél? Kikel a 10. § ellen. Nem fogadja el. Korrupciót emleget, pártot bont.

Villámként híre futott a Házban. Nagy csönd támadt. Polónyi kirohant a folyosóra:

— Gyertek be! Belviszály van a kormánypárton!

Hagara és Jónás ijedten húzódnak el a padból. A szónok árván egyedül marad egy padban.

Szép csendesen és folyékonyan mondja el a maga dolgát, hogy aki hamisan vallotta be az adóját, bűnhődjék.

Nem volt ez az úr valaha finác? — bömböl közbe Kőrösi Sándor.

— Ezt a paragrafust — folytatja a szónok — nem szabad a törvényben meghagyni, mert az olyan volna, mintha maga a parlament szentesítené a törvénysértést.

Hegedüs Sándor ingerülten kiáltja:

— Ohó, ohó!

A roppant zajban minden szava elmosódik. A szélsőbaliak tombolnak: »Halljuk, halljuk!«

Péchy kétségbeesetten lóbázza a csöngettyűt. Tisza kedvetlenül pislog székében féloldalt dőlve, csak a Wekerle ajkán játszik a letéphetetlen mosoly.

A roppant lármától csak egyes szaggatott szavak hallatszanak a szónok ajkairól. . . korrupció. . . erkölcsi szempont. törvény szigora. . .

— Ez hallatlan! sóhajtja kimeredt szemekkel László Mihály.

Meg akarja ölni a dzsentrit — förmed fel Bornemisza Ádám.

— Eláll! Eláll!. . . — zúgják a felvidéki regáletulajdonosok.

A szónok beszédjének vége teljesen elveszett. Hogy miket mondott még ezután, azt már csak Szathmáry Károly fogja tudni, ha majd a Ház naplóját korigálja.

Mikor leült, s elcsendesedett a Ház, a jobbszívű mamelukok tisztes távolból sajnálkozva nézegették a hírességre vergődött fiatal képviselőt:

— No, ez ugyan betette maga után az ajtót.

A MAI ÜLÉS

[dec. 2.]

Rossz idők járnak az államtitkárokra és Podmaniczky Frigyesre.

Majd minden áldott nap két szavazás van. Közül beszédek özöne; elől-hátul szavazás.

Fél kettő táján minden élet a tanácsterembe gyűl. Minden ülés kicsiben egy-egy dráma; az utolsó jelenetekben lüktet erősebben.

Künn a folyosó egész néptelen. Messziről meghallatszanak a közelgő léptek. Kipp-kopp. Jön Matlekovits. Tipp-topp. Jön Podmaniczky. Megint új léptek: előcsoszog Lukács Béla, majd Teleszky István, s életuntsággal várják a »névsort«.

Ezek a »hámból« jönnek, mint az angol mondaná, s bizonyos fölnnyel nézik a nagy zsidongó köpű ki- s bejáró méheit.

Nem kérdik, ki beszél? Mit beszél? Csak azt, hogy: meddig tart? Közömbös arcukra oda van írva szürke betűkkel: »Bolondság ez mind!«

Gallopinek futkosnak, pártemberek medítálnak, suttognak, kapacitálnak, ellenkeznek, sűrögnek-forognak, lázas tevékenységben a szemük előtt, de őket ez sem érdekli. Csak ajkaikon játszik egy gúnyos mosoly, mely azt látszik kifejezni: »Ők azt hiszik, hogy dolgoznak.«

Sokszor elnézem élvezettel az *elaggott* képviselőket, kikre már nem bír delejes varázssal a parlament, túl vannak azon, produktív munkának élve, a Deák Ferenc beszédjénél is többre néznek egy elintézett aktát.

Milyen érdekes aztán bemenni utánok a fiatalok közé, kik közt ez idő szerint ifj. Andrássy Gyula mellett a Miklós Gyula rokonszenves alakja domborodik ki.

Mennyi hév, mennyi tűz. Folytonos izgatottság. A parlamenti akció istenasszonyának még a ruhasuhogásától is lázba jönnek, míg Podmaniczky Frigyes lankadtan int a kezével: »Eredj, te csúf boszorkány!«

A fiatalság részéről ma is valóságos szívdobogás közt folyt le a szavazás a 10-ik §-ra.

Nemmel szavazott az Andrássy tábora, de szerencsétlen szám jött ki, 47-en lettek. Még a *tizenhárom* is szerencsésebb szám lett volna, mert nem nevezhetnék őket »negyvenheteseknek«. Negyvenhét passzionátus adófizető van tehát a Házban; köztük Wodianer Béla (ezt jó lesz megjegyezni), Matuska Péter, Eötvös Károly (mit mond ehhez Perl öcsém) és Krajcsik Ferenc; a többi aztán mind fiatalember, aki még bele nem unt az adófizetésbe.

Győzván az eredeti szöveg, a »nemes embereké«, vérszemet kapott a felülkerelkedett dzsentri, és a tisztartókkal manipuláló nagybirtokosokra is rászabta a maga büntetés-kvantumát a hamis adóbevallásért. Felkiáltással ment keresztül az Apponyi módosítása, miután ahhoz Tisza is hozzájárult. Szép volt Apponyitól, hogy éppen ő nyújtotta ezt a kellemetlen, de igazságos poharat a nagyuraknak.

Kegyelmet csak a városok kaptak.

Ez az első eset, mióta a magyar történelem emlékszik, hogy a városok húzták a hosszabbat. Eddig mindig a »rövidebbel« dolgoztak. Csoda, hogy megálltak. Az ősök szűk esze, szűkké zsugorította a markukat is.

Lezajlott a nagy csata a 10. §-sal. A harcoló daliák babérjaikon pihentek. A babonásabb rész rohant a lutriba, megtenni ternóra a 47. 1. és 10. számokat, a vita nevezetes momentumait. Minden jel azt mutatta, hogy a három napig tartó vihar után leszáll a béke.

De nem úgy történt. A 11-ik szakasznál új heves harc támadt új csapatokkal.

Unger módosítása után, hogy nem tartván helyesnek, miszerint a pénzügyminiszter legyen magánjogi kérdésekben a legfelsőbb döntő fórum, ruházza e tisztelet a törvény a pénzügyi közigazgatási bíróságra, a szellemes Fenyvessy Ferenc állott fel, szép haboskék nyakkendőben, narancsszínű zsebkendővel a külső zsebben. Mondhatom, nagyon csinosan nézett ki.

Először kételkedve nézett szét a nemes szónok, nem tudva, hogy melyik ország parlamentjében van, de megpillantván a karzaton a »Pápai Lapok« egyik szedőjét, rájött, hogy hol van, s olyan »Pápai Lapok«-ba való vezércikket sziszegett el, hogy a karzaton átellenben ülő Malvinák, Herminák és Matildok szíve csak úgy hullámozott a téli mellénykék alatt.

Különben pedig ügyes ember. Mert a mézeskalács-kardjával mindjárt elsőnek nagyot ütött Fabiny, amire rögtön berzenkedni kezdtek a lutheránusok.

Aztán a miniszterelnök ellen fordult, mert egy olyan minisztere van, akinek nem tud imponálni, s ez Fejérváry császári királyi tábornok.

Az elnök ingerülten lóbázta meg a csengettyűt:

— Fejérváry nem császári-királyi tábornok, hanem császári és királyi tábornok.

— Úgy? Most már nyugodtak vagyunk vágott közbe gúnyosan egy hang a szélsőbalon.

Közbul még Horvát Boldizsárt dicsérte meg a szónok, »aki a túloldalt elhagyta, és most itt ül közöttünk«.

Harsogó éljen támadt a baloldalon.

Az öreg Horvát Boldizsár valóban ott ült a habarékiak közt, kik gyöngéd szeretettel tekintettek a jövevényre. Úgy látszik a múltkori beszédje óta hurcolkodott el. (Éppen egy olyan kérdésben ment át a kormánypártból a mérsékelt ellenzékre, melyben a mérsékelt ellenzék is a kormánnyal szavazott.)

Mikor aztán minden förmedvényéből kifogyott, az idézetekre adta magát.

Kistlingben és Bährben lapozgatott e napokban, s alkalmasint ez a két autor volt indító oka mai beszédjének. (Denique a németek mindig kellemetlenséget csinálnak.)

A derék államférfiú azonban vele született gyöngédségénél fogva akadozott a döntő pillanatban.

— Nem merem őket idézni mondá —, mert igen erősek és alig parlamentárisak.

Valaki felkiáltott a jobboldalról:

— Csak tán nem gorombábbak önnél?

S valóban elég udvariasnak bizonyultak, a pillanathoz képest, amelyben idéztettek.

Később aztán átcsapott egy másik olvasmánya, Cabet »Utazás Olaszországba« című művéhez, s erről mondott el egy anekdotát, rácsavarintva azt a miniszterelnök eljárására.

Valóban lélekemelő, hogy Fenyvessy Ferenc olvasmányokkal tölti szabad óráit, s hogy olvasmányairól koronkint számot ad a Háznak.

Utána Horvát Boldizsár csillogatta retori tulajdonságait.

Tiltakozott az ellen, hogy két fél között az egyik fél tétesék bíróvá. Oratori »kellékes kosara« most is tele volt a liberális toalettiéhez szükséges csöcsebcséssel.

Harsogó éljenek, zajos tapsok követték beszédét. Különösen a szélsőbal tombolt lelkesen.

De a fülsiketítő zúgást e pillanatban áthasítá egy éles szó, mely mintegy a magasból látszott jönni. Egyetlenegy szó:

— *Böszörményi!*

S ettől a szótól egyszerre megrekedt minden szélsőbali torok.

Mint éles bicska, levakarta a begyepesedett emlékezetekről a mohot és iszapot.

*

Most Perlaky Elek szólalt fel a § védelmére. És nagy zavarba ejtette az ellenzéket. Mert az ellenzék, hallván Perlakyt, egyáltalán nem bírta eltalálni, hogy mi gyengébb, a paragrafus-e vagy a szónok?

S miután az ellenzéknek végre is az a hivatása, hogy valami ostromolható gyengeséget találjon (amelyik előbb jön, az a jobb), nagyon megörült Perlakynak, s közbeszólásokkal bosszantotta.

Eközben bejött a folyosóról Tisza Kálmán, s fényesen sikerült beszéddel visszaverte a szakasz ellenfeleit, játszi könnyedséggel.

Újak jöttek. Erősebbek. Irányi, Apponyi lépett sorompóba (különösen Apponyi excellált).

Ezeket már Fabinynek hagyom — gondolta magában a pénzügyminiszter.

Wekerle bánatosan nézett rá, mint Nagy Sándor Macedoniai Fülöpre:

— Hát nekem semmi sem marad a verekedésből?

Fabiny a gyors eljárás szempontjából fejtegette a szakasz jogosultságát, kijelentve, hogy a bírói függetlenség magasztos eszméjét kebelében hordja.

— Nem elég, ha kebelében hordja — jegyzé meg maliciózus mosollyal Grünwald.

Fabiny után Győry szólott. Éppen kapóra Wekerlének, ki megint egy pompás beszéddel lepte meg a Házat.

A MAI ÜLÉS

[dec. 4.]

Uralkodó planéta még mindig a 11.§. Jövés-menésből, kivonulásból, bevonulásból állt az ülés.

Közbul persze beszéltek is némelyek, s a szónokok szerint telt meg a tanácsterem vagy a folyosó.

A vita, mint a megduzzadt folyam, új medret ásott magának: akörül folyt, valjon közjogi természetű-e a regálé, vagy pedig magánjogi?

A közjogi származást a kormánypárt vitatta, a magánjogit az ellenzék. A pártonkívüliekből még csak holnap fog beszélni Szilágyi Dezső, akinek most már a szimmetria kedvéért azt kell mondani, hogy közjogi apától és magánjogi anyától származik a regálé.

Egy ideig lankadtan ment a dolog, Polónyi Bluntschlit idézte, aki azt mondta a Machiavelli célszerűségi javaslatára: »a célszerűség oly bő köpenyeg, amely alá elfér minden, még a guillotine is«.

Schvarcz Gyula felriadt: — Bluntschli mondta volna ezt? Az én Bluntschlim?

Polónyi után Harkányi Frigyes mondta el aggszúzi beszédét, a magyarok pörlekedési hajlamát hozva fel érvnek, a rendszeres bíróság ellenében. Már-már »szavazzunk«-ot kezdtek kiáltani a türelmetlen elemek, mikor Gajári Ödön állt fel s új rőzséket rakott az elaludni készülő tűzre. Okos, átgondolt, érvekben gazdag beszédet tartott a javaslat mellett.

Tisza egy eleven polemiával rázta fel a Házat a fojtó levegő okozta kábultságából.

Általában a mai nap a kormánypárti felfogásnak kedvezett. Az ellenzék hátrálni kényszerült. Már csak egyetlen felszerelt ágyúját jelezte a fekete tábla: Hodossy Imrét.

Künn a folyosón is visszatért a bizalom a 11.§-hoz.

Pulszky Károly azzal az ötlettel izgatott az ellenzékiek közt:

— Hiszen a praktikumban csak az a kérdés köztünk, hogy Tisza bíraskodjék-e vagy Beniczky Gyula?

Egy öreg mameluk összegyűjtötte maga körül az ellenzékieket s elkezdett nekik mesélni:

— 1866-ban történt, mikor már folytak a kiegyezési tár-

gyalások. Deáktól azt kérdezte őfelségének egy minisztere: »A császár megadná a magyar miniszteriumot, de attól tart, hogy lázadás támad az országban. Mit gondol, kedves Deák?« Az öregúr vállat vont: »Még nem beszéltem — mondá — a papokkal.« — »A papokkal? Mi végből?« — »Mert csak ők csinálhatnák a lázadást, csak ők nem óhajtják a miniszteriumot.« Hát ezzel a paragrafussal én is így jártam az ankéten. Valaki azt kérdezte tőlem: »Nem lesz-e belőle lárma?« — »Még nem beszéltem — mondám — az ügyvédekkel.«

Hodossy ellen jobb felől is erős legény szállott a síkra Bokros Elekben, ki gyönyörűen fejtette ki a regále közjogi attributumait.

Zajos helyeslést provokált a fiatal szónok, kinek modorában, hangjában bizonyos papi szelídség van; csak Szilágyi Dezső rázta nagy hatalmas fejét elégedetlenül, s jegyzett az előtte levő papirosra.

— Holnap vihar lesz — jóstolták a köröskörül ülők.

S a tornyosuló fellegeket még feketébbre festette a Pulszky Ágoston fenyegetőzése.

— Ha Szilágyi beszél, én is beszélek.

Vége-hossza nem akart lenni az ülésnek és a szónokoknak; nagysokára az ülés mégis elmúlt, de a szónokok megmaradtak holnapra a paragrafussal együtt.

Á zárjelenetet Polónyi és Busbach összecsapása képezte.

Busbach egy kicsit nyers volt.

Polónyi finom vágással felelt:

— Egy jó alkalma lett volna a képviselő úrnak a hallgatásra és azt sem tudta kiaknázni.

Az egész Ház mosolygott és bámult, mert Polónyinak, aki rendszerint érdesen szokott visszavágni, egyetlenegyszer lett volna jó alkalma, jogosan gorombáskodni, — de éppen akkor (egyetlenegyszer) olyan finom lett, mint egy francia diplomata.

A MULATSÁGOS KABÁTOK

Ma, a Házba menve, a legelső dolgom volt megtudakolni a teremszolgáktól:

— Merre van a Csatár képviselő úr ruhaszöge?

— Legbelül az első szakaszban.

— Ott lóg már?

Ki? A Csátár úr?

Nem, nem, hanem a télikabátja.

A szolga beszaladott és megnézte.

Nem, még nincs ott a kabát. (Ami azt jelenti parlamenti nyelven, hogy Csátár képviselő úr sincs még bent a Ház helyiségeiben.)

Pedig szerettem volna megnézni a bekecsét, melyet a tegnapelőtti ülésben felajánlott a hazának. Tisza mosolygott, és azt gondolhatta magában: »Mindjárt délután elküldöm vele Wekerlét a zálogházba, s törlesztünk vele valamit az államadósságból.«

Azóta közbeszéd tárgyát képezi a nevezetes téli kaput. Azt mondják, egyszerű szürke krispin, rókatorokkal, de már meglehetősen viseltes. Mások kéknek állítják, és hogy egykor az újságok kishirdetési rovatja útján jutott Csátárhoz, hol »gavalléroktól levett öltönyök« cím alatt szerepelt.

Teringtét, okvetlenül látnom kell. Már csak azért is, mert láttam a Szent István palástját annak idején, láttam a Ház utolsó jegyzői atilláját Fenyvessy Ferencen, csak éppen a Csátár kabátját ne lássam? Hátha ez is a klenódiumok közé fog valamikor tartozni?

De Csátár nem volt bent a teremben. Általában üres volt a Ház. Valóságos végelgyengülés mutatkozott. A 11-ik §-nál annyira megfeszült a figyelem, hogy utána szükségképpen egy nagy kimerültségnek kellett bekövetkeznie.

Be is következett. A nagy szónokok megcsillogtatták elméjüket a nagy paragrafusoknál, a jelentéktelenebbeknél többnyire Gyulai Andrások beszéltek. A mezei hadak szétzaladtak az ünnepekre. Nem maradtak itt csak a csökönyös honatyák, akik a délelőttöt nem tudják másképp agyonütni, és azok, akik valami módosítványt hordoztak a keblükben.

Az utolsó időkben már olyan kevés volt a képviselő, hogy alig lehetett az üléseket megnyitni. Vagy pedig, ha megnyithatták, minden percben félelem szorongatta Péchy Tamást, hogy a Ház határozatképtelenné válik, ha valaki elmegy. (Nagyon meglátszik a Vizsolyi betegsége a párton.)

Napok óta semmi érdekes mozzanat nem zavarta a monoton unalmat. Gróf Csáky László viaskodék az almabor mellett. Valamelyik képviselő a kerti borokat magasztalta. Ez volt talán az egyetlen pont, amelynél a megbotránkozás jelei látszottak a képviselők arcán.

Én egy hátulsó padba vontam meg magam, a Csátár kabátjáról gondolkozva, mely végre is jó téma volna a lapba; mellettem édesdeden aludt Dániel Pál, s jóízű hortyogása félig álomba ringatott. Gépiesen keltem fel egy-egy módosítvány mellett, ha a mieink fölkeltek, anélkül hogy tudnám, miről van szó.

Egypár szomszédomat időnként megkérdeztem:

— Miről van szó, kérek?

— Nem tudja azt a világon senki ebben a roppant morgásban, csak Tisza és az elnök.

Ebbe aztán belenyugodva, szenderegni kezdtem, midőn nagy kacagás riaszt fel.

— Mi az? Mi?

Szétnéztem. A jegyzők szakaszonként olvastak bennünket. Minden ábrázaton a mosoly derűje ömlött el szélesen.

— Mit nevetnek?

— A kabát! — mondják. — A télikabát!

S egyszerre tíz kéz is Jónás Ödönre mutatott, aki ott állt az elnöki emelvény előtt, nyakig begombolkozva, télikabátban.

— Aha, értem már. Ez az a »haza kabátja«, amit Csátár ajándékozott. S most Jónás, mint afféle daliás legény, a saját természetén mutatja be a nemzet képviselőtestületének. De hisz ez egészen jó öltönydarab.

— Dehogyan, dehogyan — világosítottak fel. — Hanem a Neppel módosítványára van a szavazás, s a villanyos csöngettű olyan ijedősen riadozott a folyosókon, hogy a hú Jónás Ödön télikabátostól rohant be szavazni. Ezen nevetnek a képviselők.

— Úgy? Hát nem a Csátár télikabátja?

— Ugyan! De naiv vagy; hiszen Csátárnak nincs is télikabátja.

— Úgy?

Ezzel megint elszenderedtem. Két óra felé oldalba lökött a szomszédom.

— Ébredj fel. Vége a regálénak. Le van tárgyalva egészen.

— Hála Istennek.

Annyira megörültem, hogy most hálából egyetlen sor kritikát sem írok azokról a szónokokról, akik elaltattak.

A »HÁZ« II.

A magyar parlament legnagyobb része a nemesi kúriákból kerül ki. A megyei zöld asztal, melynek posztóján most már nagy lyukakat ütött az idő, adja a képviselőház háromnegyed részét. Az ügyvédekből, ahogy nevezni szokták, »a nagyszájú kaszt«-ból szintén sok kerül be, de az *ólombánya* is csinos kontingenst szolgáltat.

Nem olyan ólombánya ez, mint az oroszoké, Szibériában. Oroszországban odaviszik a politikusokat, Magyarországon onnan hozzák. Mert a mi ólombányánk a nyomda, ahol azok az apró ólombetűk állnak, szépen egymás mellé rakott fiókokban, azok az *ólombetűk*, melyek az egyedüli hadserege voltak ennek az országnak sok ideig.

A Ház tagjai közül azokat mutatja be a »Vasárnapi Újság« e csoportban, akik a szerény szerkesztőségi asztalok mellől kerültek be ide a parlament zöld bőrös padjaiba.*

*

Itt van mindjárt elsőnek *Csernátony Lajos*.

Halovány, szellemes arc, némi kesernyés árnyalattal az ajkak körül.

Hatalmas judícium, imponáló férfias egyéniséggel. A miniszterelnök rendületlen barátja.

* A képviselőház többi tagjait is csoportokra osztva fogjuk bemutatni a »Vasárnapi Újság«-ban, külön a jogászokat, a papokat, a fiatalokat, öregeket stb. *M—th K—n*

A pártban nagy tekintélye van, a kormánynál nagy befolyása. De az egyiket nem kereste, a másikat nem használja.

Szemén zordonan villog örökké a monokli. Szavaiban, ha polemizál az ellenzékiekkel (amit igen ritkán tesz), maró lúg van, »híres« »Rovás«-ában (e cím alatt ír a »Nemzet«-be elmés, szatirikus apróságokat) csípős méreg van, de alapjában olyan szelíd, mint egy bárány. Szíve a vastag kéreg alatt mélyen belül lágy és forró.

Mikor a legegésőbb cikkeket írja otthon »angol királynői« szállásán, egy-egy gyilkoló ötletnél egyszerre leteszi a tollat, rohan a csipogó madarait megegetni.

Egy-egy közbeszólása a »Ház«-ban néha többet ér, mint sok úgynevezett nagyszabású beszéd; egy-egy aperçuje a folyosón némelykor megfordítja a hangulatot.

A »korrupciós« Tisza-kormány első oszlopa, de kinek öreg napjaira is dolgoznia kell, hogy csekély szükségleteit fedezhesse.

Egyetlen luxusa: a kendermag, amit a madarai felesznek.

*

A másik nagyhatalom a pártban *Falk Miksa* nagyerejű lapjával, a »Pester Lloyd«-dal a háta mögött.

De ő a »Lloyd« nélkül is a legkiválóbb államférfiak közé tartoznék. Tekintélyének gyökerei pozitívabb talajon vannak, s messze nyúlnak. Már ő híres ember volt, mikor a mostani miniszterek neveit nem is ösmerték.

Nem a »Lloyd« tette őt nagygyá, de a »(Fk.)« cikkek a »Pesti Napló«-ban. Ragyogó publicisztikai talentum, nagy tehetségű politikus. Némelykor félelmetes is.

Mióta öregszik, kevesebbet ír és kevesebbet beszél. De nagy pillanatokban előjön az öreg és hatalmas tollát megvillogtatja.

*

Az újságírók közé számítjuk, *Horváth Gyulát* is, a Ház új alelnökét. Mert azért, ha valaki nem volt soha szabóinas, de tud kabátot varrni, miért ne tartoznék a cégbe?

Az írás mesterségét, igaz, meg lehet tanulni is, de jól mondja Eötvös Károly, hogy többet ér a rátermettség. Mert ha valaki kiskorától kezdve arra adja magát, hogy egereket fogdosson, bizonyos idő múlva némi ügyességre viszi azt is, de a kitanult mesternél mégis mindig ügyesebben fogja el az egeret egy tanulatlan macska.

Horváth szépen ír, kolorittal; a nyelv egész klaviatúráján tud játszani. Judíciuma éles. De ötletekben annyira gazdag, hogy ezek némelykor elterelik a tárgyilagosságtól.

Ugyanezt mondhatni a beszédjeiről is. Előadása azonban szaggatott, kissé terjengős, de nem kellemetlen.

Egész lénye eredeti és vonzó. A hatalmasokkal szemben túlságosan erős, az elnyomottakkal szemben túlságosan gyenge. Szókimondó és merész. Együtt repül ugyan a seregléyek csapatával, de egy vonallal mindig följebb náluknál.

Egyébiránt megadom hozzá az egész receptet a szakácskönyvek mintájára:

»Törj össze finom porrá egy forradalmárt, egy galambot, egy hőst, egy szeszélyes asszonyt, egy bölcslet, egy naiv poétát, egy közönséges mamelukot, egy könnyelmű gavallért, egy középkori zsarnokot és egy modern filantrópot, végy minde-
nikből két unciát, szitáld meg, gyúrd össze; és megkapod Horváth Gyulát.«

*

Hegedüs Sándor még a fiatal generációhoz tartoznék éveire nézve — de a parlamentben öregnek számít.

A pénzügyek labirintusában ő a Ház kalauza. Gyors esze, alapos készsége csaknem nélkülözhetlenné tette.

Annyit dolgozik, mintha ezer keze volna. Míg az előadói széken ül s figyel a beszédekre, mellesleg még vezércikket is ír a »Nemzet«-be hihetetlen gyorsasággal. Közbe azonban ráér diskurálni a körülötte állókkal.

Jellemzően mondta rá valaki:

— Ha Hegedüsre bízták volna a teremtés munkáját, hat nap helyett megcsinálta volna négy óra alatt.

*

Miskolc városát a csizmadiák lakják. Már Deák Ferenc is »csizslik város«-nak nevezte, de a követeit ügyesen válogatja meg. Mert a csizmadiák mindig jó politikusok voltak.

Vadnai Károly egyike a Ház legokosabb szónokainak.

Pompásan tud polemizálni. Hangja nem erős, de jól beosztja.

Annál erősebb a tolla, de azt nagyon ritkán koptatja a politika szolgálatában.

Ha szeretné a tarka kockás kabátokat, a jövődő inténdánst látnák meg benne a távol ködében fürkésző szemek.

*

Gyorsan csinált magának parlamenti rangot *Visi Imre*.

Szeretetreméltó, eleven ember, bozontos hajjal, nagy, értelmes dióbarna szemekkel.

Rajongva szereti Tiszát. Vele él, vele érez, vele gondolkodik.

Lassankint egész világa asszimilálódott a miniszterelnökével.

Míg Tisza belügyér volt, Visi is belügyér volt. Most, hogy Tisza átvette a pénzügyminiszteri tárcát, Visi is a szeszdó és a regále szövevényeibe hatolt, s meglepő az az érzék és instinktusz, mellyel a tanítvány beleilleszkedik a mester gondolatvilágába.

De Visi emellett önálló tehetség, eredeti és üde. Ami nagy dolog parlamentünkben, hol a java szónokok is sablonra dolgoznak.

Mint hírlapíró a »Memor« álnevet használja a »Nemzet«-ben, eleven verve-vel, erős polemikus érrel írt cikkek alatt.

Jó név ez neki, aki arról nevezetes az irodalomban, hogy minden tizenöt év óta megjelent cikkekre emlékszik. 1870 óta minden szónokról tudja, hogy mikor és mit beszélt.

Rémítő sors. Egy ember, aki nem tud felejtani.

*

A »Ház spanyolja« *Beksics Gusztáv*. Falk és Kaas mellett a legelevenebb publicista.

Igazi spanyol; heves és szenvedélyes. Fejében dübörögnek az ideák.

Lázban ír s pennájából színgazdag pompában ömlenek a gondolatok. Szinte *sisteregni* látszik némely mondata, olyan tüzes.

Beksicset a természet a szélsőbali padokba szánta, de ő maga a jobboldalra ült, ahol csend és pihenés van, ahol »generális«
gondolkozik mindenki helyett.

Kivált forradalmi időkben volna elemében, nagy, nemes eszmékért rajongó lelke ekkor lövellné kedvvel lángját.

De forradalmat már mégsem lehet csinálni a kedvéért.

*

Ha Beksics a Ház spanyolja, aki Cid mézét szította és a Castelar Emil tejét szopta fiatal író korában: *Asbóth János* »a Ház angolja«.

Nem azokból az angolokból való, akik sohase látták Angliát, hanem minden beszédjükben rá hivatkoznak, sem nem azoktól, akik egy-egy országot választanak maguknak s únos-untalan azzal példálózna (ahogy némely ember a szomszédasszonnyal a saját feleségének), hanem egy tökéletes angol, annak flegmájával, merev, hideg magatartásával, hogy mellette az igazi angol is csak utánzás.

Asbóth szép készültséggel jött a parlamentbe s logikus fej. Beszédjeiben mindig van tartalom.

Ha szerencséje lesz, miniszterségre viheti.

Ha pechben lesz, főispánt csinálnak belőle Krassónak.

*

György Endre jobban hasonlít egy fiatal medvéhez, mint egy meglett vasúti szakemberhez. Ami, tekintettel arra, hogy most sokkal kevesebb medve van már, mint vasúti szakember, csak előnyére válik a György Endre külsejének.

Asbóthnak olyan okos arca van, hogy még Bismarcknak is imponálna, György Endréé ellenben olyan, hogy még Lupa Péter is kétszer magyarázna meg neki valamit, ha nem tudná, hogy az György Endre.

De ez a fej roppant csalóka. Éles, messzelátó elmének héja.

György Endre a diplomáciai pályára volna utalva, mert előtte nem gombolóznának be annyira, tükörben tanult ravaszsággal, a többi diplomaták.

— György Endre őexcellenciája előtt bátran beszélhetünk — gondolnák magukban —, az úgysem érti a dolgokat.

Csendesen pislogna apró serét-szemeivel és túljárna az eszükön.

De helyén van ő a Házban is, hol fényes sikereket ért el nemzetgazdasági tárgyú beszédjeivel. Önálló véleménye van, s férfiasan előáll vele. Azért nevezik »mérésékelt mameluk«-nak.

*

Idáig érvén az olvasó, ahol az ellenzéki arcképek kezdődnek, szinte képzelem, hogy örül meg:

— No, hála istennek, hogy már elfogytak az *okos emberek*. A sok dicséret bizony unalmas volt, lássuk most a csipéseket.

Óhó! tisztelt közönség. Bennem is van tapintat. Darázs a darázsba fullánkot nem ereszt. Ha a harc mezejét írom le, hol sebet kapnak, osztogatnak, hol ádáz hévvel csattognak a fegyverek, ott az én tollam is hegyivel fog, de itt a »Vasárnapi Újság«-ban, hova megtisztelés okáért válogatott össze a szerkesztő a tollforgató honatyákból húsz darabot (hagyván a többit későbbre), itt már nincs ellenség, s nem hogy rossz tulajdonságokat fognék rájuk (mert teszem azt én akárhányszor), még a meglévő hibáikat is takargatom. Azért hát ne tessék fészkelődni. Az okos emberek még el nem fogytak.

Itt van mindjárt egyiknek *Eötvös Károly*, a legjobb ízű szónok a Házban, akinek a szájából úgy csurog ki a jó magyar zamat és észjárás mint a színméz.

A Kossuth táborában ül, de csak két embert bámul a világon. Önmagát és Deák Ferencet. A Ház legpompásabb adomázója. De ebben is ravaszkodik. A Deák ötleteit elmondja magáé gyanánt, a saját ötleteit pedig a Deák szájába adja, amiért Deák valamivel kisebbedik, Eötvös pedig valamivel nagyobbodik. Így fogy közöttük a távolság. Fogy is, marad is.

Sokszor beszél hasból, de mindig nagy hatással, élénk figyelem mellett, mert humorral, a legnemesebb oratori ingredienciával csak ő rendelkezik és Jókai. Népszónoknak pláne páratlanul áll az országban.

Mint a Fiáth főispán lelke, mely éjjelenként Veszprém és Budapest közt bolyong, úgy jár Eötvös örökké a népszerűség és gyűlölet két cölöpe közt. Mire saktervédői voltát feledtette — most újra a Doda-tügybe keveredett.

*

Kaas Ivor, a »belvárosi győző« egyik legnemesebb alakja a hírlapírói karnak.

Az övé a skriblerek szíve. Ő a »kapitány« köztük.

Szeretetremlő és amellet ragyogó publicisztikai talentum, kit széles e hazában mohón olvasnak.

Dicsérni őt annyi — mint vizet hordani a Dunába.

Szidni annyi — mint összeveszni a közönséggel.

Egyetlen egy hibás dolga van: hogy ő fegyverezte fel — de csak parádés karddal — Polónyit.

*

Nem minden pártnak van olyan jó ideális embere, minő a mérsékelt, vagyis most már »közjogi alapon álló ellenzék«-nek Kaas báróban, de a szélsőbálnak van: *Tórs Kálmán*.

Harmatos lírai kedély. Csupa szelídség, csupa jóság. Kenyérre lehetne kenni, mint a vaját.

Azt hiszem, nem volna képes végignézni, mikor a szakácsné a csirke nyakát leszeli, de abba már beletörődött, hogy az elvtársak mindennap a guillotine-t emlegessék, és egy minisztert megegyenek »fölstökömré«.

Ő talán az egyetlen ember a Házban, akinek nincsen epéje és ellensége.

A hangja gyenge, de a logikája erőteljes; előadása kellemes, szimpatikus, s olyan átlátszó, világos, aminő hótiszta a karaktere.

*

Egy mosolygós alak jelenik meg néha (nagyon ritkán) a Házban és a folyosókon, mindig siet, mindig dolga van, mindig elmenőben diskurál.

Az ismerősök körülötte, mögötte váltig suttogják:

— Szerencsés ember ez a *Csávolszky!*

Igen, ez Csávolszky, a régi kedvelt skorpió. Most a »Magyar Times«, az »Egyetértés« megalapítója és szerkesztője.

Nábobja az újságíróknak, kinek dolgairól, emelkedéséről regekör szárnyal Bohemiában.

Leleményes és merész: a tenger fenekéről is előhossa olvasóinak az érdekes friss dolgokat.

Azzal nem törődik, hogy ez a tenger feneké néha a belügy-miniszter asztalfiókjában, néha a király papírkosarában van.

*

Apponyi Albert közvetlen közelében, grófoktól, báróktól körülvéve ül ifjabb *Ábrányi Kornél*.

Érdekes arcán mindig visszatükröződik a vita. Vagy nevet, vagy morog, vagy haragszik, vagy helyesel, de soha sem pihen. Zajos, nyugtalan, örökké mozgó elementum. Valóságos halcsik.

Roppantul tud nevetni — de nevetetni is.

Egy-egy kacagtató ötlet, találó sziporka, szárnyra kerekedik a folyosókon, a büfében: ha útközben már elveszett volna is a gazdája, hát azt akkor bizonyosan a Kornél mondta.

Egyszóval: Apponyi vegyeskereskedésében ő és Grünwald Béla árulják az *attikai sót*.

Ábrányi másodszer képviseli a dédesdi kerületet. Kétszer beszélt, de mind a kétszer zajos hatással.

*

Bolgár Ferenc jeles képzettségű katonai író.

Elég jogcím, hogy a parlamentben helyet foglaljon. De nehezen jutott volna oda, ha véletlenül le nem lő Bécsben párbajban egy ezredest.

Azonnal híres lett Magyarországon.

A szélsőbaliak nem adnák egy vak lóért, ha Szederkényi mellé még egy olyan példányt kaphatnának, aki eleven embert

ölt valamikor, de Bolgár Ferenc a habaréki padokra ült. Egy komoly katona nem mehetett oda, ahol a Komjáthy pisztolyaival dolgoznak.

Ott ül Grecsák mellett, s csendes, rokonszenves modorával egy légynek sem vét. Legfeljebb Fejérváry panaszkodhatnék, akinek a javaslatait piszkálja, kritizálja.

*

Ugron Ákosnál csak egy mérgesebb »közbeszóló« van még a szélsőbalon, akinek a szemei zöld karikákat hánynak, mikor a fejét rázza a minisztereknek:

— Nem áll! Nem úgy van!

Finom alkatú, dzsentris modorú fiatalember, elegáns mozdulatokkal.

Egy csöppet sem érzik rajta az újságzag.

Pedig ő is ólombányából került ide: *Hoitsy Pál*, az »Egyetértés« vezércikkírója.

Künn a folyosón és még kijjebb az életben egy végtelenül udvarias gentleman, akitől soha nem hallani egy erős szót, előzékeny, sőt önfeláldozó. Mamelukoknak jó pajtása.

De bent a Házban valóságos sárkány, aki rüg, harap, kapál, sustorog, tüzet okádik.

Az ellenfél szónokait ingerli, megzavarja, s olyan alapos bősziútséget tud kifejteni egymaga, hogy apródonként az egész balvidék kannibáli gerjedelmekbe esik.

Hoitsy Pál nem pusztán hírlapíró, hanem mint természet-tudós is szép nevet vívott ki magának. A szélsőbal szónokai közt pedig az első helyek egyikét foglalja el.

*

Szederkényi Nándort mint hírlapírót és mint szónokot kell jellemeznünk.

Mint hírlapíró merészen ír és olyan sötéten színez, hogy aki olvassa, nem tud utána aludni.

Mint szónok olyan bágyadtan és monoton hangon beszél, hogy aki hallgatja, nem tud mellette ébren lenni.

*

A kis Erdélynek is van egy ügyes hírlapírója a honatyák közt. *Bartha Miklós*, aki nagy verve-vel ír.

Egy-egy suhogó cikke átveri magát a Királyhágón, s kézről-kézre adják a klubokban, a kaszinókban, mint a régi időkben, mikor még némely urambátyám házról-házra járt a zsebébe gyúrt »Jelenkor«-ral vagy »Tárogató«-val.

Bartha ritkán jár a Házba. Valóságos második Szunyogh Szabolcs. Néha egy év is elmúlik, hogy be nem kukkan.

De ha aztán benéz (rendesen Ugronnal jönnek egyszerre), van ünnep a szélsóbalon! Kezdődik az akció nagy sebbel-lobbal (Bartha ékes szónok, szép ezüst csengésű hangja van).

Új élet lüktet-forr az aluszékony hegypárti erekben is. De a nagy fergeteg csak addig dül a tanácsteremben, míg künn az idő kiderül.

— Még van vagy három beszéd tárgyam, de holnap már szántatni lehetne. Gyerünk haza, Miklós!

*

A hazajáró lélek Ugron. A mindenfelé »bolygó lélek« *Pázmándy Dénes*. Ah, a Dini! A nagy csacsogó. Aki sehol sem lakik, sehol sem található. Mindig útban van.

A múlt héten Boulanger-val sétált karonfogva az Eliséei-mezőn, tegnap még Smolkával dinírozott Sachernél, ma itt ül és Hoitsy Pállal fújja a követ a folyosón. De holnap már Bukarestben lesz, ahova egy csésze teára hitta meg az öreg Ghika.

Roppant svádája van. Mikor felszólal, többnyire polemikus irányban, eleven, maliciózus, sokszor elmés is, de soha sem unalmas.

Ha már jó ideig dikciózik, rendesen hátrafordul övéihez:

— Nos beszéljek még?

Ha azok javallják, még egy emeletet épít az orációra. Sőt ha nekik úgy tetszik, még hármat is azután.

Az újságokba »Coffrefort« név alatt ír.

Ő az egyetlen ember a zsurnalisztikában, aki ott kezdte, ahol a többiek végezni szeretnék.

Nagyúrnak született, de mindenáron újságíró akart lenni.

Emezek pedig újságíróknak születtek, de szívesen lennének nagyurak.

Neki sikerült. Ezeknek nem.

*

Íme a huszadik arcképhez jutottam, azazhogy a huszadikat, ott a túlsó oldalon, szándékosan hagytam a legutoljára, mert az a *magam ábrázatja*.

*

Most látom be csak, hogy jobb lett volna, ha e szöveget más írja, mert legalább rólam is megtudná a közönség, hogy milyen vagyok mint szónok. (Így még majd örökösen homályban talál maradni.)

Nem dicsekszem; de ha azt látjátok kedves olvasóim valahol az országgyűlési rovatban, hogy (»egy hang a jobb-oldalon«) vagy azt, hogy (»helyeslés jobbról«), gondoljatok rám és higgyétek akkor, hogy az talán én vagyok.

Hanem egyet bavallok, hogy ott ülve a kollegáim közt, látván őket, mint nőnek, izmosodnak a Ház levegőjében napról-napra, mint aratják tele marékkal a babérokot, kiütne rajtam az irigység cudar szeplője, ha nem élnék abban a karcolatírói hitben, hogy »hiszen ezek a jó emberek voltaképpen mindnyájan nekem beszélnek«.

A T. HÁZBÓL

[jan. 11.]

Már ötödik esztendeje vagyok kormánypárti képviselő, és még nem voltam az üléseken négyszernél többet, hanem ma reggel elolvastván a szabadelvű párti konferenciáról a tudósítást, egyszerre megbizseregtette véretem a kíváncsiság.

— Asszony — mondom a feleségemnek —, ma a Házba megyek.

— Lehetetlen! Talán valami bajod van?

— Nincs. De ma nagy dolgok fognak történni.

— Ej, ha eddig megélt nélküled Tisza, meglesz ezután is. Talán az a kis szőke lesz a karzaton? Odarendelted? Ej, ej, Pál, te valami turpisságban jársz.

— Hallgass! Nagy események előestéjén állunk. Hegedüs megtámadta a konferencián a javaslatot. Kőrösi Sándor duzzog, Matuska Péter fülébe is bele van eresztve az ellenzéki bolha. Rakovszky István harcra készül, Horváth Gyula fél-lábával a barikádokon áll. Ma okvetlenül ott kell lennem. Mert képzelheted, hogyha már a mamelukok ilyenek, minők lesznek a tigrisek. Add ide az esernyőmet!

— Az esernyőt elvitte a szakácsné a piacra. Várd meg.

A hó apró pelyhekben pilinkélt odakünn. Esernyő nélkül csakugyan nem mehettem. Be kellett várnom.

Ezért késtem el az ülésről. Már régen elharangozták a delet odakünn, mire a Sándor utcai palota elé értem, melynek homlokzatán a hótól megfihéredve leng a fekete zászló.

— Ki halt meg megint? — kérdem a korridoron Wahrmanntól.

— Szitányi. Örülhet, hogy meg nem élte ezt a szavazást, hogy szerencsésen kimászott.

— Hát olyan félénk volt az öreg?
— Sőt, megfordítva, Szitányi forradalmár hírében is állt.
— Lehetetlen!
— Hát még nem tudod? — kapott rajta Wahrmann. — Pedig olyan régi anekdota, hogy már Harkányi is tudja.
— Mondd el, ha ráérsz.
— Hát az öreg Ullmann, a Szitányi Bernát apja, valami üzleti összeköttetésben állt a bécsi kormánnyal a negyvenes évek elején. Szállított nekik egyet-mást. Főlme egy ember Bécsbe, s ott szemére veti a miniszter: »Hallja Ullmann, az ön fiával nem vagyunk megelégedve. Nagyon kellemetlen, sőt kínos benyomást tesz a legfelső körökben az ő ellenzékeskedése.« »Az én fiam? — kérdi csodálkozva Ullmann. — A Bernát?« »Igen, igen, a Bernát.« (A Bernát akkor aljegyző volt Hontban és valósággal a liberálisokhoz tartozott). Ullmann fejcsóválva távozott a minisztertől, s hűledezve beszélt el otthon a környezetének: »Hm, az uralkodóház nagyon rosszul állhat, ha már az én Bernátomtól is fél. Én nem hitelezek neki többé.«

Nevettem a Wahrmann anekdotáján, de most egyebet akartam tőle tudni.

— Mi lesz a javaslattal? Mit gondolsz?

— Semmi kétség, visszaveszi Tisza — humorizált Wahrmann —, csak benneteket akar kipróbálni, hogy jó hazafiak vagytok-e. Tartsátok magatokat erősen!

Észrevettem rajta, hogy tréfál, s szó nélkül siettem a terembe.

Megálltam az elnöki emelvénynél, s amint egy pillantást vetek balra, ott látom ülni Arany Lászlót. Nézem odább, mellette gömbölyödik Kőrösi Sándor. Nézek föllebb, ott könyököl egész otthonosan Molnár Viktor, s amerre a szem lát, csupa mamelukok ülik meg a baltájékat.

Elhült bennem a vér. Káprázat-e, álm-e? Lábaim a földbe gyökereztek, ajkaimat nem voltam képes kinyitni.

Szent Isten, mi történt itt?

Elkezdtem a kezemmel próbálgatni, merre van balra, merre van jobbra.

Hát csakugyan arra van balra, ahol a jobboldal volt. . . az egykori jobboldal.

Első gondolatom, mint jó mamelukhoz illik, Tisza volt. Hol van Tisza?

Megüvegesedett, ijedt tekintetemmél nagynehezen bírtam csak ráakadni. Ott ült piros székében halványan, árván, köröskörül üres padokkal a háta mögött.

Az a szép, gyönyörű párt nem volt sehol. Istenem, istenem, milyen mulandó minden földi hatalom.

E pillanatban valamit mondott a szónok, mire fölzúgott a tetszés zaja a mameluk-ajkáról.

— Úgy van! Igaza van!

Visi helyeslőn rázta nagy, bozontos fejét (Ki hitte volna, hogy még ez a Visi is!), Gajári arca ragyogott a megelégedéstől, Hanzély lázasan jegyezett, Jókai édesdeden mosolygott. Szinte kedvem lett volna rákiáltani szemrehányón: »Hát maga Móric bátyám így imádkozik Tiszáért?«

A mediumon összekavarodva álltak, jártak, futkároztak a képviselők. Szilágyi Dezső Helfyvel konferált. (Hm, ezek már alakítják az új kabinetet.) Nini, Károlyi István gróf is eljött. Valami sajtóságos lelkesültség honolt szép halovány arcán, mintha csak a szózat éneklésébe akarna belekezdeni.

»Hazájának rendületlenül, legyen ön híve, oh magyar!«

A levegő irtóztató volt a teremben. A különböző párák lilaszín ködben játsztak vastag rétegben, úgyhogy az elnök alakja a háttérbe vészett. A folyosóról beszivárgó szivarfüst kékes erekben oszladozott el a fülledt atmoszférában. Innen is, onnan is konvulzív köhögési roham szakította meg a szónokot. Szinte jólesik hallani, hogy még annyi eleven öreg emberünk van.

Engem is elfogott a fuldoklás, s hozzá a rendkívüli esemény felizgatott. Félig eszméletlenül rohantam ki levegőre.

Az ajtónál összeütdtem gróf Károlyi Gáborral:

— Te se hallgatod a »szökött katonát«? — kérdé keserűnyésen.

— Miféle szökött katonát?

— Hát Vadnay Andort, aki átszökött hozzátok?

— Hozzánk? Hát kik vagyunk mi voltaképpen?

— Osztrák-magyarok vagytok.

— Mit beszélsz? Hát miért ülnek akkor mieink a szélsőbalon?

— Fortélyból. Maszkírozni akarják, hogy a szélsőbal kivonult a Vadnay beszéde elől a folyosóra. Nem akarják, hogy ott tátongjanak az üres padok.

— Úgy? — szóltam megkönnyebbülve. — Hát nem bukkott meg Tisza?

— Álmodol?

— Nem, de most jöttem az ülésre. S a konferencia-leírások és a szituáció, amit a teremben találtam, megkonfundált egy kicsit. Igazán nem hagyták el Tiszát az emberei?

— Sőt, megszaporoztak eggyel.

Most már egész nyugodt hangulatban mentem vissza a terembe, s a régiben találtam mindent, mintha csak a szemcsés köthártyalobról tanácskoznának. Bezerédj Viktor levelet írt haza a padban a választóinak, hogy minden rendben van, Fabiny vígan dobolt ujjával egy árkus papirosón, az elnök szelíden nézegette csengettyűjét, Vargits nagyokat ásítózott, Kopácsy a bajuszát fésülgette, csak Kőrösi Sándor morgott, de nem a javaslat, hanem a köszvény ellen.

Egy padba húzódtam, s elmondattam magamnak az egész ülés lefolyását: ki beszélt és mit beszélt?

— A legelső szónok Münnich volt.

— Azután?

— Azután Bolgár beszélt szakszerűen, de unalmasan.

— És még?

— Utána Fejérváry rapszodice, de ügyesen. Azt mondja »tartsuk készen a puskaporunkat«, amire közbekiáltott Thaly Kálmán: »Hát van?«

— Történt még valami?

— Csáky tartotta az első beszédét. Ez volt az ülés legviharosabb része. Mihelyt fölállt, mindjárt egy maliciózus megjegyzés röppent el balról: »Beszéljen németül!« Nem jött zavarba. Folyékony, elegáns szónok, ki választékosan kezeli a nyelvet. Arca rideg, hangja tompa és színtelen. Egy megfordított Trefort. Oly féken vannak nála tartva az indulatok, hogy még a körmük hegye se látszik. Rossz materia az ellenzéknek: nehéz lesz fölingerelni. Föllépése férfias, gondolatai tartalmasok, de merészek. Két gondolatot élezett ki; hogy

»a jó magyar is csak jobb magyarrá válik, ha németül is tud« és hogy az állam közbiztonsága mellett a kultúra másodrendű. Ezekre támadt az ellenzéken a viharos zaj, kivált a németül nem tudó elemek közt.

— Ki beszélt még Csákyon kívül?

— Senki.

— Hogyan? A szélsőbal meg sem mozdult?

— Dehogynem. Mikor Münnich beszélni akart Bolgár után, orkánszerű »eláll!« kiáltásokkal nem engedték szóhoz jutni.

Így hát ma elég sikerült politikai akciója volt a szélsőbalnak is.

ESTE ÉS REGGEL

Napok előtt egy külföldi vendég érkezett Budapestre, akit egyik előkelő képviselőnk bevezetett a klubba, hol most zivataros konferenciák folynak, felhőt verő roppant füstben, hasonlók az angol parlamenti ülésekhez a XVI. században. Felül ül rövidre nyírt, tüskés ősz hajával Vargits elnök, mellette jobbról Tisza Kálmán, előtte egy giesshüblis üveg, melyből koronkint fölfrissíti magát. Távolabb a honvédelmi miniszter. A médiumon állnak vagy össze vissza tolt karosszékeken ülnek a parlamenti tagok.

Idegenek természetesen nem maradhatnak a nagy teremben, hol a tanácskozás folyik, hanem a szomszéd terem üvegfalán át beláthatnak, s ha nem hallják is miről van szó, észrevehetik a gesztusokról, a zajról, a pezsgésről, a hullámozásról, az álmélkodásról, az idegfeszítő csendességről, mely néha beáll, hogy egy erős ellenzék viaskodik nagy harci kedvvel, hevesen, izgatottan.

— Ez az alsóház? — kérdé érdeklődve a mi idegentünk, ki kíváncsian szemlélte őket az üvegfalon át.

— Igen, ezek alsóházi tagok.

— Dühös emberek. Melyik része ellenzék? Mert mind úgy néz ki.

— Ezek mind a Tisza pártja.

— Micsoda? Ezek a Tisza úr pártja? Lehetetlen. Hát kire haragusznak olyan nagyon?

- Arra a javaslatra, mit most nyújtott be a kormány.
- No, ez szép szituáció.
- Hja, már mi ilyen ménkő legények vagyunk!

Másnap már egy másik képviselő fogta gondozás alá előkelő vendégünket s vitte fel a képviselőház karzatára.

Ott nagy figyelmesen hallgatott, nézegetett, s kérdezősködött a viszonyok iránt.

— Mit tárgyalnak most?

— A véderőjavaslatot.

— Csak nem azt, amit tegnap tárgyaltak ott a dunaparti házban?

— De éppen azt.

— És hol ül a kormánypárt?

— Ott az a roppant tömeg a bal ajtótól kezdve, belenyúlva a patkó másik részébe.

— Az a sok csendes, mosolygó, jámbor, nevetgélő alak?

— Igen azok.

— Valóságos meglepedettség látszik rajtuk.

— Oh igen. Csendes emberek. Jó ezeknek minden. Megszavaznak mindent.

Az idegen úr csodálkozva rázogatta fejét, s amint hazaért az »Angol királynő«-i lakására, rögtön beírta naplójába az észleletét:

»Ebben az exotikus országban két pártot tart magának a kormányelnök: egy *reggeli* és egy *estéli* pártot. A reggeli-párt, mely külön épületben tanácskozik, szelíd, békülékeny elemekből áll, hanem az esteli párt a régi kurucok ivadékából fennmaradt nyughatatlan elemek gyűlése.«

Jegyzetben aztán odateszi: »Úgy vélem érteni, hogy a reggeli párt a pairek házában többsége, mely kinevezett gentlemanekből áll, míg az esteli-párt a puszták fiainak választottjaiból alakult.«

»*Postskriptum*: Tudakozódtam a két párt felől, melynek tanácskozásán részt vettem.

Azt mondják, hogy ez a két párt voltaképpen csak egy párt és hogy *ugyanazon emberekből áll*.

Ez lehetetlen. Valószínűleg felültetett az a gentleman, akitől kérdezősködtem.«

A HANGULAT

Péchy Tamás, kinek már szinte hozzáidomult arca a fune-rátorsághoz (majd mindennap jelentvén halálhírt), ma a bokrétás vőfélybottal jöhetett volna be a terembe, mert lakodalmi hírnek lett tudatója. »Ős Budavárának tavasszal született piruló rózsája«, Mária Valéria főhercegisasszony eljegyeztetett Ferenc Salvator főherceggel.

— Helyes! — bólintgatott fejével Nopcsa Elek. A Ház minden részéből »éljen« hangzott.

Ez ünnepélyes bekezdés után újra minden a próza vágá-nyába zökkent.

Gróf Pongrácz kezdte meg a vitát. Kiszolgált katona és mégis jó magyareMBER. Pártonkívüli és mégis a javaslat mel-lett szólt. Azt mondják, jobb katona volt, mint aminő po-litikus.

Ez a nap különben a szélsőbaliaké, mint ahogy a habaré-kiaké a tegnapi. Ugron Gábor mondott tüzes beszédet, majd Lits Gyula csinált nagy hatást, nevezve Fejérváryt a »bécsi hadügyér budapesti helytartójának«. Thaly Kálmán Csáky ellen fordult. Hejh, mennyivel különb ember volt Bercsényi, aki a diákokat meghagyta a könyv mellett!

De bármennyire hányta-vetette magát az ellenzék, kij-jebb eresztvén politikai ágaskodásainak nadrágszíját egy-két likkal (hogy az ő stílusukban beszéljek), mégis a kormánypárti padokon csüggött érdeklődéssel a zsúfolással telt karzat, s a hírlapírói padok szemfüles kíváncsi népe.

Most végre megjött az idő, mikor a mamelukok az ér-dekesek.

Azok, akik a konferenciák leírását olvasták, ezektől vár-ják a csattanós dolgokat. Valami titokzatosságot sejtjenek s lappangó forrongást, mely egyszerre fog kitörni, mint a Vezúv.

Ha két mameluk suttogva beszél, találgatják:

— Pszt! Miről beszélhetnek ezek?

A jegyzői táblák is, mintha rejtelmes ákom-bákomokkal lönnének teleírva. Híre kerekedik, hogy lázadozók idegen ne-vek alatt lappangnak a táblán.

— De hát mikor lép már ki az első?

Az egész ülés alatt valóságos tanulmánytárgyak a mame-

luk-arcok, s a jó megfigyelő csakugyan észrevehet bizonyos lehangozottságot a jobb padokon.

Nem jönnek dühbe az ellenzéki kifakadásokon. Nincs »zaj«, nincs türelmetlenség. Sőt azt se írták még le napok óta a sztenográfok, hogy »mozgás a jobboldalon«. Ellenzéki szónoklatba bele nem potyog a »nem áll«, »nem úgy van«; javaslatvédő szónok szomjan epedhet egy kis »helyes« után. Hallgatógon, komoran üldögélnek. A jó megfigyelő, ha akarja, leolvashatja egy kis fantáziával azokat a sokat emlegetett »aggályokat« a homlokokról.

Hanem ezekből az aggályokból szinte csak egy kis fantázia mellett lehet kiolvasni a párt dekompozicionális hajlamait. Mert ezekben az aggályokban csak egy uncia dinamit sincs, pedig még humor is van bennök.

X. kormánypárti képviselő meg van elégedve a javaslattal, csak a két évi önkéntesség aggasztja. (Két kamasz fia van a nagyságos úrnak.)

Y. kormánypárti képviselő nagyon meg van elégedve a két évi önkéntességgel (bár három évre tették volna, hogy egyforma lenne úr és paraszt), hanem a nyelvi kérdés aggasztja.

Z. kormánypárti képviselő meg lenne nyugtatva a nyelvi kérdésben, de a 14-ik §-t nem veszi a lelkére.

B. képviselőnek nincs kifogása se a 14-ik §, se a nyelvi kérdés, se a kétévi önkéntesség ellen, hanem azt az egyet megkövetelné, hogyha mi folyton adunk, szavazunk a hadseregnek egyet-mást, adjon már egyszer nekünk is valamit a hadsereg.

B. urat aztán kapacitálják:

— Ugyan, mi az ördögöt adjon nekünk a hadsereg? Hiszen az a mi közegünk, akit mi tartunk.

De B. úr makacs hazafi. Fejét rázza, morog. Játssza az önálló politikust, addig ameddig (amíg Péchy Tamás föl nem teszi a kérdést).

L. képviselő ellenben maga sem tudja, mit akar, s csak azért feszeleg, hogy »hátha le lehetne még valamit alkudni a németből«. Neki gyönyörűséget okoz az alkudozás. Hiába mondják: »Ez nem regále-javaslat!«

A kormánypárti ellenzék tehát olyan tábor, mely maga magát veri meg. Mert ha a 14-ik §-nak van például tíz ellensége, ez már mind barátja (ha nem is pertu barátja) a kétévi önkén-

tességnek, míg viszont a kétévi önkéntességet ostromló csoport védelmezője a 14. §-nak.

Báránnyfelhők ezek. A párt olyan szilárd, aminő volt. Hanem persze, persze. . . messziről másképp tetszik. A közvélemény nyugtalan. Hogyne! Nagy dolog az, mikor Éles Henrik is opponál! Egészen jogos a prófécia: »No, most már mindennek vége«.

De bármilyen kedvetlen a párt, ma mégis megmelegítette néhányszor a Tisza beszéde, ki az ülés végén ügyesen polemizált Thalyval, védve a Csáky rendeletét, s állását magyarázva a nyelvkérdésben.

A szélsőbalon sajátos ingerültség vett erőt. A párt nagy közbeszólói folyton csacsogtak.

— Csúr-csavar! — kiáltá közbe egy érdes fülhasító hang, amint beszélni kezdett.

Tisza méltatlankodva mondá:

— Én mindenkit meghallgatok és nem sértegetek senkit.

Hoitsy ingerülten felelt:

— Még csak az kellene, hogy sértegessen is egy ilyen javaslat mellett!

Majd Szalay Imre, Eötvös Károly kottyantották el magukat. Thaly minden mondatnál kieresztett egy röppentyűt. Hol elsült, hol el nem sült. Az elnöknek tetszett ez a mulatság s megjegyzé:

— Úgy látszik, minden embernek van egy jó élce.

Ebben ugyan tévedett az elnök, (mert ezekhez az élcekhez mindenekelőtt rossz ízlés kívántatik), hanem az bizonyos, hogy a közbeszólások megadták Tiszának az anyagot, aki egy rövid felszólalás helyett most már egy hosszú, érdekes s a párt zajos helyesléseitől kísért beszédet mondott, vitetve hatalmas rögtönző tehetségével, a sok idétlen közbeszólás által.

TISZA ISTVÁN

Nagy adakozó kedvében volt ma Hoitsy Pál. Az ülés elején a »lányunk« lakodalmáról lévén szó, Hoitsy Pál azon volt: »udjunk neki valami nászajándékot, például egy kastélyt«. (Jószívű emberek ezek a szélsőbaliak.)

Az ülés közepén a »fiúnk« beszélt, s a szélsőbal volt a legjobban elámulva. Hoitsy Pál fejcsóválva morogta: »Valóságos kész miniszter.« Kevés híja, hogy nem indítványozta: »Adjunk neki egy piros széket.«

A mi fiúnk beszélt, azazhogy a generálisé. Ő maga elszólta magát egy kicsit, mondván egy közbeszólásra: »sajnálja, hogy a miniszterelnök fia, de nem tehet róla.«

Pedig éppen szerencséje, hogy nem másnak a fia, (ti. annak a másnak szerencséje), mert úgy venné ki magát más fiául, mintha az illetőnek az apja volna.

Egy a közpályán megöregedett politikus érettségével beszélt; kerülve minden színt, minden zománcot, minden hímport. Csak az érveit mondta el, azokat is cicoma nélkül, egyszerűen. Hangját leeresztette, ne csengjen. A kiélezett helyeknél gyorsan siklott el, mintha megrettenne tőle, hogy hatást talál elérni. Gesztust nem használt, fejét föl nem vetette negédesen, mint a modern szónokok, ceruzájával nem kálimpált, nem volt a kezében csak a »Pesti Napló« egy esti lapja: abba fogódzott, azt suhogtatta meg néha; az volt a fegyvere.

Apponyi ellen polemizált belőle, idézve beszédjét és cáfolva, majd Thalyra mért egy oldalvágást, közbe Bolgár Ferencet szurkálta meg, s Horánszky se maradt megsebzetlenül.

Amint Fejérváry után (ki ma szerencsésen jóízű humorral dolgozott), Tisza István nevét hangoztatta a jegyző, mély csönd lett a Házban. A medium megtelt. A zsúfolt karzaton ideges hullámzás suhogása vonult el. A kis Tisza Lajos édesanyja mellett ott fönn a karzaton kíváncsian hajlott alá dús hajú, lányos fejcséjével, míg a nagy Tisza Lajos idelent valóságos lámpalázban nézte Tisza István első útra indulását.

Mert az igaz, hogy Tisza István beszélt már egyszer a Házban, de akkor olyan szerény témát választott, amivel Sprinczer János is restellne bíbelődni.

Ma pedig olyan nehéz témát választott, amivel régi vén szónokok sem mernének megbirkózni.

Maga a miniszterelnök az első alkalomnál szépen hátraült a képviselők háta mögé; mert akkor az apa hallgatta szárnypróbálgató fiát (s nem volt benne biztos, tud-e a szívéen uralkodni); de ma már a vezér figyelte a katonáját, aki erősen

ostromlott pozíciókról ver vissza hatalmas ellenfeleket, s ezt már a hadoszlop éléről nézhette a vezér.

Szép sugár magas alak Tisza István; rövidre nyírt fekete haj, kis bajusz, nyílt kékes szemek s az ifjúság hamva, pirossága az arcon.

A karzaton, mely tele volt köröskörül amerre a szem látott, szép asszonyokkal, lányokkal, tudom, sokan gondolták:

»De kár, hogy már házas ember.«

Csendesen, szinte szaggatottan indult meg a beszéd, egymáshoz lazán rakott, polemikus észrevételekkel. Néha hangzott fel bágyadt helyeslés. Gyakrabban egy-egy ellenzéki közbeszólás. (Polónyinak volt ma nagyon pihent az esze.) Egypár Beöthy Ákos-féle »halljuk halljuk« (mely képes volna egy Bismarck-féle beszéd alatt is nevetést előidézni) fülsértően hasogatta a levegőt.

A mamelukok csendesen, tartózkodva viselték magukat. Mert senki sem szeret abba a gyanúba keveredni, hogy valakinek azért kiált »helyeslés«-t, mert az egy hatalmas embernek a fia.

Hanem a hideg modorú fiatal szónok, míg maga egy per-cig sem melegedett meg, lassankint átmelegítette az egész pártot. Érv évrre csattant, itt egy logikátlanságra mutatott rá, ott egy homályt oszlatott el, s annyi ízléssel, olyan okosan, hogy lassankint mindenki elfelejté benne a Tisza Kálmán fiát.

Maga Tisza István ez !

Zajos, harsogó helyesekben tört ki a párt. Az ellenzék elnémulva hallgatta. A szélsőbal öreg fejei bánatosan himbálóztak:

— Vége van; sohasem szabadulunk meg. Meg van már a miniszterelnöknek a »folytatása« is.

S valóban egy-két remarque, az absztrahálás és a komprehenzív erő a miniszterelnökre emlékeztetett, de kiegészítve a Tisza Lajos gróf kifejezési szabatosságával és előkelő gúnycímével.

A mamelukok lelkesedése most már megeredt szélesen.

— Ez aztán a legény — lihegte Jókai.

Kőrösi Sándor és Darányi Ignác úgy néztek ki, mintha

pezsgőznének. Az öreg Boér szemeiből könnyek csergedeztek, mintha mondaná: »Lesz már nekem vezérem öreg napjaimra is.« A bihari képviselők összeverődtek egy padba és dicsérték a megyéjüket. Csak Fluger Károly vakarta a fejét kedvetlenül. »Most már megint több egy nagy emberrel, kivel nekem biliárdoznom kell.« (Mert esténként a klubban Fluger biliárdozik Tisza Lajossal és Csernátonyval, újabban Wekerlével is.)

Ezalatt Tisza István egyre beszélt s egyre nőtt. . . rohamosan nőtt a Ház szemeiben.

A vége felé már nem is látszott fiatalnak.

Hófehér gödrös homlokára csalóka ráncokat rakott a képzelet, s a behunytt szem hófehér szálakat vegyített a hajába.

Minden mondatánál kitört a tetszészaj.

De a legszebb volt a beszédje vége: tömör és magvas az a lecke, amit az ellenzéknek adott. Még ezt senki sem mondta el ily őszintén és bátran.

S még csak egy szisszenés sem hallatszott, ellentmondási zaj, visszatetsző morgás. Pedig nagyon fiatal ember mondta — két öreg kisebbségnek (mely valószínűleg matuzsálemi éveket él még mint kisebbség), de annyira minden pretenzió nélkül mondta, azon a szürke, fennhéjázás nélküli hangon (mely a legbecsesebb tulajdona az apának és fiúnak), hogy még Tomcsányi Lászlónak se jutott eszébe haragudni: pedig azt már úgy alkotta az anyatermészet, hogy örökké duzzogjon, haragudjék.

Éljen s taps viharzott fel, mikor a fiatal szónok végre leült.

Azazhogy már akkor nem volt fiatal szónok. Úgy kelt fel még az igaz, de már úgy ült le, mint meglett politikus, hogy azt ne mondjam, államférfi.

A Ház zsi bongva omlott ki a folyosóra. Még Horvát Boldizsár neve sem állította meg a kitódulókat. A felkelő napnál kisebb varázsa van a lehungónak.

Ott künn aztán a gratulációk özöne várta a miniszterelnököt, aki jobban el tudja viselni azokat a szavakat, amik neki keserűek, mint azokat, amik édesek: ki is tért előlük egyszerűbe:

— Mind nem ér a ti kritikátok semmit. Majd a kis Lajos fiam mondja meg, milyen volt a Pista beszédje. A pénteki ülést is jól megbíráta: »Olyan az, édesapám, mint a színház.«

— Mi is volt csak pénteken? — keregélte az emlékezetében valaki.

— Hát az Apponyi beszédje — akadt rá hirtelen a szomszédja, meglehet, hogy a kis Tisza Lajos észrevételéből.

A MAI ÜLÉS

[jan. 17.]

Cifrán néz ki a szónokok táblája. Egyetlenegy név, nagyritkán kettő a »Mellette« oldalon, beláthatatlan névsor az »Ellene« jelző alatt. Micsoda rettenetes szóáradatot jelent ez!

Ma mindössze négy ellenzéki szónok adta ki a mérgét, de újak is szállinkóztak be, úgyhogy mennél többen beszélnek, annál többen maradnak. Egymást szülik. Már is arról van szó, hogy péntektől kezdve délutáni három óráig tartsanak az ülések, s így tér vissza a rákosi országgyűlések négyszázados taktikája; kiéheztetni a duzzogó elemeket.

Az ellenzéki szónokok, a szélső padokból valók, mind a magyar hadsereget követelik, a szelídebb ellenzékiek Apponyi határozati javaslatával elégednek meg.

Hát a kormánypártiak?

Azok úgy vannak a javaslattal, mint (egy krónika szerint) Horvát Boldizsár volt miniszter korában az ismerőseivel, mikor leveleket íratott nekik a titkárával.

A titkár rendesen megkérdezte:

— Hogy van az illetővel, excellenciád?

— Ki nem állhatjuk egymást. De miért kérdezi?

— A címzés végett, kegyelmes uram.

— Írja neki, hogy »kedves barátom«.

A javaslatnak kevés olyan barátja van, amelyik a háta mögött ne mondana róla rosszat. Szidják, gáncsolják, de meg fogják szavazni, mert ha úgy állna a kérdés, hogy vagy Tisza, vagy a javaslat, akkor bizonyosan egyhangúlag Tiszát választaná a párt; ha pedig úgy volna felállítva a kérdés, hogy Tisza

megmarad, ha a javaslat nem marad is, akkor is tudnánk, mit csináljunk — de mikor úgy áll, hogyha leszavazzák a javaslatot, Tisza menne el és a javaslat még akkor is megmaradna: ez alaposan előli az ellenzéki gerjedelmeket, úgyhogy a javaslat legnagyobb ellenségei is mellette izgatnak.

Dániel Gábor azzal ijesztett meg egy kormánypárti papképviselet, ki élénk támadásokat fejt ki a folyosón az önkéntesség ellen:

— Vigyázz, tisztelendő atyám, nehogy gyanúba keverd magadat.

— Hogyhogy?

— Mert ezt a paragrafust csak azok nem fogadják el, akiknek fiaik vannak.

— Apage satanas — sompolygott el szégyenlősen a pap, és valószínűleg meg fogja szavazni a két évet.

Egyébiránt a hangulat enyhébb, mint volt. A vita kezd unalmas lenni, a Ház figyelme kimerült. A csúcspont az Apponyi pénteki beszéde volt, s azontúl szemlátomást hanyatlak az érdeklődés. Egy-egy eleven szituáció még fölfrissíti a fáradt idegeket, lendületet csinál, de múltót.

Ilyen volt a hétfői ülés; midőn Tisza István és Horvát Boldizsár beszéde esett össze. Mind a kettő szép volt — s még egyre tart felettük a kritika, áthömpölyögve a parlamenti körökből a közönség messzebb rétegeibe.

Persze, egy kis hiba csakugyan történt. De az újságok könnyűszerrel segíthettek volna rajta. A neveket kellett volna csak elcserélni a két beszéd szövege felett: Horvát Boldizsárnak adni a Tisza István orációját és Tisza Istvánnak a Horvát Boldizsárét. Mind a kettő jól járt volna.

A mai napról szólva, legkiválóbb szónok Pulszky Ágost.

Őnök, akik a lapok tudósítását olvassák, azt fogják erre mondani:

— Hiszen ma Pulszky nem is beszélt.

Ez igaz. De Pulszky Ágost mindig a következő nap szónoka; az ő beszédjei »hallhatatlanok«. Agyonkiabáltatnak a születési napjukon. Az ellenzék zümmög, zsöng, kopog, krákog, köhög, kiabál, huhog, förmedezik, fészkelődik, újságlapokat suhogtat, ceruzával dobol, a csizmatalpakat csoszogtatja. Egy szóval a Pulszky Ágost beszédjét csak a lapokból lehet kiven-

ni másnap. Azoknak, akik ott bent hallgatják, fogalmuk sincs róla, hogy mit beszélt.

Tegnap csak az ellenzéki bonmot-t hallottuk, hogy »szarkatojással etették csecsemőkorában«, de ma aztán kiviláglott, hogy igen szép, igen okos dolgokat mondott, s férfias őszinteséggel. Az ülés elején agyba-főbe gratulálták a folyosón, míg bent a tanácsteremben Orbán Balázs kezdé meg a vitát csekély számú földszint és karzat előtt.

A pártja sem igen hallgatta. Még a hú tigris Uray is kifordult egyet szivarozni:

— Mit hallgassam? Balázs olyan már, mint a miskolci csizmadia, mindig egy kaptára dolgozik.

A szép magyaros fejű, nagybajuszú szittyá beteges egy idő óta, halovány, bágyadt. (Csak a méreg tartja — mondta rá a folyosón valaki.)

Most is dühös volt, követelvén a magyar hadsereget.

Utána Vadnai Károly szólott, egyikét tartván legszebb, legtartalmasabb beszédjeinek, nagy figyelem és lankadatlan tetszészaj közt.

Vadnai Károlyt kétféleképpen kell megítélni mint szónokot; mikor a lába fáj és mikor a lába nem fáj.

Ha a lába nem fáj, akkor maliciózus, éles és ingerkedő, ha ellenben fáj a lába, akkor szelíd, enyelgő és melankólikus. De minthogy bizonyos fokig mindig fáj a lába (hisz ez a forradalom óta fájó láb adja meg neki a jogcímet, hogy mint szakember szóljon a javaslatához), bizonyos fokig mindig szelíd s gyöngéd stílusban karmolja az ellenzékét.

Vadnai után két ellenzéki szónok jött:

Justh Gyula Tiszára olvasott rá egyet-mást a régi beszédeiből; de voltak felszólalásának jelentős tartalmas részei is. Komjáthy Béla Tisza Istvánnal polemizált túl erősen.

A jobboldalról még Asbóth szólott érdekesen, csinosan, azzal a bevezetéssel, hogy ő nem demokrata. (No, ezt igazán nem tudtuk.)

Végül pécskai Gaál Jenő emelkedett fel, akinek olyan bámulatos szeszadó hangja van, hogy egyszeribe mindenki elfelejtette a szőnyegen levő javaslat izgalmas voltát. Karzat és Ház gyorsan ürültek. A karzaton egyetlen öreg anyóka maradt és hallgatta.

A gyorsírók felpislantottak a téli wiklerbe öltözött ma-
kacs alakra, és önkéntelenül sóhajtották:

— Szegény asszony!

A T. HÁZBÓL

I. Az örök derű

[jan. 18.]

Mély síri csönd honolt a folyosókon, mikor délfelé az
országházba léptem. Egy árva lélek nem ült künn. A falak
valóságos echóban adták vissza a lépéseimet.

Tán nincs ülés? Vagy valami nagy státusférfiú beszél?

Kérdem a teremszolgától:

— Mi történik odabent? Talán Tisza beszél?

— Nem; Beöthy képviselő úr.

— Úgy? Beöthy Ákos.

— Nem; az Algernon.

Az Algernon? Úgy vágtam földhöz a szivaromat, hogy
millió darabban hulltak szét a tüzes sziporkák.

Hát nem Tisza, se nem Apponyi, hanem Beöthy Alger-
non. S az érdeklődés mégis ugyanaz. Természetes. Hisz maga
Beöthy mondja: »Tisza vezetí ebben az országban a komoly
ügyeket, én meg a bolond ügyeket vezetem.«

Beléptem a terembe. Tömött padok, a karzaton ember
ember hátán, főrendek, szép asszonyok, Haluska Jánosok,
katonák, önkéntes palánták az ifjúsági rekeszben, az írói páho-
lyok tömve, a mediumon fej fej mellett. A Deák Ferenc utolsó
beszéde alatt sem nézett ki a Ház másképpen. Még tán a soha
nem létezett néhai gróf Kozsibrovsky is ott ült valahol a
kakasülő egyik sarkában.

Szétrézttem; csakugyan a mi »Aldzsink« beszélt, akiről
azt fogja megírni a jövődő kor valamelyik krónikaírója, hogy
»tetőtől talpig szeretetreméltó vén fiú volt«.

De mi az? Aldzsi beszél s az arcok nincsenek kigömbö-
lyödve! Komoly »helyesek« zúgnak a teremben. Tisza a fejével
bólingat, ahelyett, hogy hátradólna piros székében a kacagás-
tól. Az ellenzék mogorván hallgatja.

Ejh, micsoda degradálás az! A »nevető bölcs« egyszerű politikussá változott át.

Valóban úgy néz ki egészen. Jegyzékes papírszeletek állnak előtte. Ceruza a kezében. Cvikkerét hol leteszi, hol felteszi. S közben egy-egy okos argumentumot zúdít az ellenzék fejére, amelyről még Szathmáry György is azt gondolja: »Ejnye, de kár, hogy nem nekem jutott eszembe.«

A túlsó oldalról bámulva hallgatja a »cousin«. Csak akkor kezdi fejét csóválni s pattogatni az ujját, mikor Apponyi ellen indul meg a polémia.

Krajtsik áhítattal legelteti rajta szemét: »Mondtam én mindig, mondtam.«

Matuska Péter csalódva indul a teremből kifelé:

— Hisz ez egy tökéletes okos ember. S ha én okos embert akarok hallgatni, hát hazamegyek és beszélek a Széll Kálmánnal.

Erős fundamentumra van a Beöthy beszéde fölépítve: az egyik az a játszi érv a 14-ik §-nál, hogy amihez a mostani ellenzék ragaszkodik, a régi szöveg is rossz volt a régi ellenzék idejében, ennél fogva ez a szöveg is, melyet most nem akar az ellenzék elfogadni, ragaszkodás tárgyává nőheti ki magát valamikor a jövőben a kis Tisza Lajos miniszterelnöksége alatt. A kis Horváth Tamás (a Gyula fia) gyönyörű szpíceket fog tartani mellette a klubban.

Majd a kétévi önkéntességet védelmezi, objektív modorban, sikerült indokkal, lankadatlan, csalódással vegyes tettség mellett, s már-már egészen bevonul a száraz kedélyű parlamenti alakok szürke sorába. A szellemalak Kozsibrovszky elégedetlenül rázza fejét, s mintha suttogna a ködként gömörödő párák közül a magasból:

— Ne szállj le, Aldzi! Ne okoskodj! Minek akarsz te kevesebb lenni. Hiszen megállható javaslat-argumentumok ebből a négy száznegyven fejből mindnyájában megteremhetnek, de a fejedből tüzes szikrák pattoghatnának. Ne keverd őket a hamu alá.

Nemcsak Kozsibrovszky, de Schvarcz Gyula is hűledezik:

— Jézus Mária! Ez mindjárt Bluntschlit fogja idézni.

Úgy is végződött volna a beszéd, mint ahogy jónevelésű, magasra törekvő, közönséges okos ember beszéde szokott, ha a szónokból egy közbeszólás hirtelen ki nem hámozza az igazi, hamisítatlan Aldzsit.

Beszéd közbe őexcellenciájának nevezte Andrássy Gyulát, mire zúgás támadt az ellenzéken:

— Itt nincsenek címek!

Beöthy nem hallotta meg jól, s államférfiúi szerepéből kiköknenvén, kötekedve tudakozódék:

— Mit mond a »tisztelt zúgás«?

— Az »őexcellenciáját« helyteleníti — felelte egy hang.

— Bocsánatot kérek, visszavonom.

Nagy derűltség támadt erre. S azontúl megtört a varázs. A Ház szeniális kedvence visszaadatott önmagának. Elkezdet humorosan beszélni — de már nem olyan folyékonyan.

Míg a hahota tartott, eszébe jutott, hogy ő most a Házban van, tehát a fején nincsen kalap, s ha a fején kalap nincs, akkor bizonyosan látják rajta a karzatról a kopaszsgot.

Felillantott félénken. Huh, mennyi szép asszony! Szörnyűség!

Megzavarodott kissé; az is lehet, hogy nem tudta a beszédje másik részét olyan jól, folyton a jegyzeteihez kellett fordulni, s onnan olvasni.

Justh Gyula közbeszólt:

— Csak a trónbeszédet szokás olvasni.

— Csak a jegyzeteimet nézem, tisztelt képviselő úr — felelte szelíd hangon. (Persze, hogy szelíd az ember, ha nem tudja a beszédét.)

De jaj annak, akiről az ellenzék észreveszi, hogy szelíddé vált, most már sűrűn kezdtek vele ingerkedni.

Egyik talpraesett, de az ellenzék előtt kellemetlen argumentumnál követelőn dördült meg a Komjáthy szava:

— Vonja vissza ezt is!

De azért ügyesen folytatta véges-végig, s hatalmas helyeslési zaj közt ült le.

— Szép beszéd volt — dicsérték a feléje tóduló mamelukok.

— Vonja vissza az egészet! — kiáltá kedélyesen gróf Károlyi Gábor.

Ezzel ért véget a mai ülés kétségkívül legkellemesebb félórája.

Tisza csak annyit mondott hozzá a folyosón:

— Már most csak azt szeretném tőled tudni, Aldzsi, hogy miután visszavontad, excellenciás-e még Andrássy Gyula vagy nem?

II. Az örök homály

Erre az interpellációra nem adott Beöthy feleletet. Hát nem is tudtuk meg, hogy excellenciás-e még Andrássy Gyula? De megtudtuk azt, hogy Fenyvessy »a magyar Cassagnac« (így nevezi el a Pesti Napló a mai beszédje miatt), mert ifjabb Andrássy Gyula után (aki megint nagy sikert aratott) a Margitok, Malvinok kedvence és a legszebb selyem mellények tulajdonosa ragyogtatta elmésségét. A szabadelvű párt humoristája után a habarékpárt humoristája. Fenyvessynek Tisza felelt, aki ha ötlete van, mindjárt a síkra áll (ez talán hiba is a »generálisnál«), s az aránytalanul gyenge ellenfél legyűrését is jó munkának tartja. Hagyhatná az ilyet például Münnich Aurélnak.

De mindegy, nem erről van most szó, nagyobb témán énekelek most.

Ugyanis, kedves olvasóim, önök gyakorta olvasnak a hírlapi közlemények alatt két nagy betűt: »O. É.«

Ez az »Országgyűlési Értesítőt« jelenti, hanem külön az »O« jelenti a gömbölyű Maszákot, az »É« jelenti a karcsú Egyesít. Mind a ketten járulékaik a parlamentnek, s igazgatói a »magyar távirati irodának«.

Igazgatói? De két kard egy hüvelybe hogy férhetne meg? Egy bizonyosan fönök köztük. Mert ha egyik se fönök, akkor vége logikailag az összes államrendszereknek és az összes egyiptomi piramisoknak, melyek mind egy csúcsban csavarodnak ki. Csak egyetlenegy intézmény lenne hát a világon, amely két csúcsban végződik?

Lehetetlen az. Valamelyik okvetlen fönök közöttük.

Igen, de melyik?

Élőlény arra rá nem jöhetett, pedig egy évtized óta foglalkozik ezzel a kérdéssel a folyosó, a klub és cohaerentiája.

Politikai egünkön régóta ez az egy homály kóvályog eloszlathatlan köd gyanánt.

Éleslátó emberek egy-egy Stanley makacsságával láttak hozzá fölfedezni a valót, de nem sikerült.

Ők maguk, ha kérdik, mosolyogva hallgatnak róla. A mosolyban benne van: »a főnök én vagyok«.

De a fürkészők is ravasz emberek voltak. Kieszelték jól a dolgot. Egyszer közös szállást rendeltek valahol vidéken a két igazgatónak, s úgy csinálták ki, hogy csak egy ágy legyen, a másiknak a dívány a hálólhelye. Most minden kisül. Aki az ágyban fog feküdni: az a főnök.

Rájuk nyitottak: az ágyban Egyesí feküdt. Tehát Egyesí a főnök.

Már-már kétségtelen volt, mikor egy váratlan dolog sült ki; az, hogy Egyesí is próbált a díványon hálni, de a dívány kurta volt neki.

Valóban, a dívány is kurta, Maszák is kurta — tehát a díványon kellett aludnia Maszákknak, még ha ő is volt a főnök.

Maszák nemsokára egy villát vett a Svábhegyen:

— Maszák a főnök — mondák —, mert Maszákknak világa van.

Erre méregbe jött Egyesí és építtetett egy még szebb villát Rákospalotán.

Legott minden kombináció összedőlt. Megint nem lehetett tudni, melyik a főnök.

Évekig kellett várni, míg Szegedre jött a király, amikor a távirati iroda is tisztelkedni ment, ekképpen iratva be magát a ceremóniás lajstromba:

»A távirati iroda küldöttsége; két tag: Egyesí igazgató és Maszák igazgató. Vezető: Maszák igazgató.«

— Hát mégis Maszák a főnök!

Igen, ha a következő héten egy másik királylátogatásnál valahol Miskolcon, nem megfordítva játszódik le a dolog: »A távirati iroda küldöttsége két tag: Maszák igazgató és Egyesí igazgató; vezeti Egyesí igazgató.«

— Teringette, ott vagyunk, ahol voltunk!

Végre, úgy látszik, őfelsége is érdeklődni kezdett a dolog iránt, kíváncsi lett, melyik a főnök, s minthogy kifürkészni

sehogy se lehetett, elhatározta, hogy eldönti, és Maszákot megtette nemesembernek.

— Íme, tehát Maszák a főnök!

Hiú remény. Másnap Egyesi is »y«-nal kezdte írni a nevét.

— Ez egy kijátszott kártya Maszák ellen! Ezt nem meré tenni Egyesi, ha nem ő volna a főnök.

Denique nem lehetett megtudni. Úgy hittük, örök homály marad már. A földteke forog majd tovább is összes bolygóival egyetemben a nap körül, s a nap bevilágítja fényével minden réteget, de egy pont az idők végtelenségén túl is sötétben marad, hogy ki a főnök: Maszák-e vagy Egyesi?

A nyomozó történelem kisüti, miért haragszik a javaslatra Éles Henrik, miért van Fenyvessy minden nap benne az újságokban, miért demokrata Horvát Boldizsár, és hogy honnan idéz Beöthy Ákos — de ez az egy nem fog kisülni.

S íme, ma megtörtént a lehetetlen.

Tiszának, aki napok óta azon gondolkozik, miképp oszlassa el a homályt, mely a 14. § szövegezésére nehezül, Fenyvessyvel való mai polémiájában végre sikerült eloszlatni a homályt (de nem a 14. §-ról) az Egyesi—Maszák-viszonyról, mert Maszákot vévén védelmébe egy vélt támadás ellen, azt a távirati iroda főnökének címezte.

Az egész Ház föllélegzett.

Valahára! Mosoly villant meg száz ajkon. S a tudás fénye a homlokokon.

Egy hang közbeszólt:

— Hát Egyesi?

De a miniszterelnök zavartalanul folytatta Fenyvessy tő beszédjét, anélkül, hogy a közbeszólásra reflektált volna.

Parlamenti életünk egy sok derűtséget, sok tréfát keltő kérdése lett ezzel végleg megoldva ma; most már kétségtelen, hogy Maszák a főnök.

. . . Ámbár, uraim, még nem lehetünk egész biztosak.

Mert ha most egypár nap alatt például Bismarok a német birodalmi gyűlés előtt Egyesit találná nevezni a magyar távirati iroda főnökének, megint ott lennénk, ahol voltunk.

A MAI ÜLÉS

[jan. 20.]

Szilágyi Dezső, mint a hold, hol előbukkan, hol elbúvik. Valaha népszerűségével volt félelmetes, most a bizonytalanságával érdekes.

Híre kerekedik: »beszélni fog«. Egy óra múlva már azt suttogják az értesültek: »nem fog beszélni«.

Maga is kitérő feleleteket ad.

— Mikor beszélsz Dezső?

— Nem tudom.

— De beszélsz?

— Meglehet.

Ravasz, diplomatikus mosoly játszik ajkai körül;

Itt is, ott is előveszik a mamelukok és faggatják:

— Tetszik neked a javaslat?

— Szavazzátok meg Tiszának, mert azt mondja Perier

Kázmér: Akkor van szükségem a barátaim támogatására, mikor nincs igazam, mikor igazam van, akkor az ellenségeim is velem szavaznak.

Ma az ő beszédére számított a karzat (a földszint már nem számít semmire), de Szilágyi cserben hagyta az asszonyokat. Eötvös is kilátásban volt és Kaas Ivor. Mindnyája abszентálta magát.

A csömör első jelei kezdtek mutatkozni. A Ház künn a folyosón füstölődött, tarka csoportokra osztva. Maga a miniszterelnök is leült egy sarokba, és adomázott a környezetének, mint valamikor csendes, ködös napokon az öreg Deák.

Tisza Kálmán mint elbeszélő se utolsó. A Tisza László tegnapi ügyes beszédéről volt szó. Valaki fölemlítette, hogy hízik.

— Mindig kövér volt — mondá a miniszterelnök. — Mikor Debrecenben az első honvéd zászlóaljat felállították, a feleségem volt a zászlóanya. Nagy lelkesedéssel fogadtak. A kocsinkból kifogták a lovakat. Egy markos legény László bátyámhoz ugrott és fölemlte. De le is tette mindjárt, nagyot nyögve: »No, én se emelek ma többet.«

Majd a jó néhai Patay István jött valahogy szóba. Arról is volt egy története a miniszterelnöknek.

— Balközépi korunkban (szép idők voltak azok — tette hozzá kissé ellágyulva) Patay Istvánhoz egész közel szokott ülni Podmaniczky, aki nagyon finnyás ember. Kellemetlen szag üti meg az orrát, s bosszúsan tudakozódik: »Mitől van ez a szag?«

»Bizony nem tudom én édes öcsém — feleli Patay István — magam is azon töprenkedem.«

»Nem ettél rostélyost, Pista bácsi?«

Az öreg szittyva fájdalmasan sóhajtott fel:

»Hogy képzelhetsz olyat, beteg vagyok én, édes öcsém. Két hete élek már kőménymagos levesen; ma se tudtam volna az ágyból fölkelni, ha a házmesterném meg nem ken egy kis fokhagymás pálinkával.«

Míg a generálisnak olyan jó kedve van idekűnn, azalatt az ellenzék egész kedvére dőzsölhet a hazafias frázisokban bent a tanácsstetemben.

A kormánypárti padok, kivált a Győry Elek beszéde után (szépen megcsiszolt szónoklat volt) végképp elnéptelenednek.

Győry után csak a szélsőbali Gyulai Ándrások mennydörögtek.

Néha-néha megnyíltak a szárnyas ajtók, kijött valaki, és hírt hozott.

— Kun Miklós tartja szűzbeszédét.

Kun Miklós magas, marciális, fekete alak, a kuruc hadakból való fizionómia. A buzogányt oda lehet képzelni a kezébe.

— Mit beszél?

— Azon kesereg, hogyha a Habsburg-Lotharingi ház kihal s a királyválasztás joga a *pragmatica sanctio* szerint átszáll reánk, miképp érvényesítjük azt, ha nem lesz kezünkben a hadsereg?

(Hm! Erre csakugyan senki se gondolt.)

Kun Miklóst a szóban Horváth Ádám előzte meg. Jól táplált, nagy bajuszú, csinos fiatalember. Valóságos szélsőbali Vámos. Figyelmesen hallgattam és azt gondolom, hogy Katona szobra ezután is csak egymaga marad a kecskeméti promenádon.

Majd jó kálvinista hangon megkondult a harmadik Madarász, akit Karcag küldött. Sokáig harsogott, hányta magát, csapkodott az eszével jobbra balra, de csak a sztenográfok

hallgatták és Péchy Tamás, aki éppen megfordítva él és gondolkodik, mint a többi emberek.

Ő a nagy szónokok beszédei alatt sziesztázik, mert azok úgyse mondanak bolondot, vagy ha mondanak is, azt észreveszi az egész Ház, s közbezúdul, a nagy beszédek alatt elkalandozik képzelete, szeme bejárja a karzatokat, figyelmét a pihe-nés vánkosára bocsátja; de azokat a beszédeket, amiket senki sem hallgat, bámulatós éberséggel, feszülten vigyázza, s közbeszólási hatalmának éles ollójával mindjárt elmetszi a fonatukat, mihelyt a tilosba kezdenek kunkorodni.

Ma bő alkalma volt. Félbeszakította Horváth Ádámot, aki azon panaszkodott, hogy a beszédjét nem hallgatják (ezt már csak rá nem lehet parancsolni a nemzeti képviselőre), rend-reutasította Madarászt, aki az osztrák parlament alárendeltjének mondta a mienket, megfeddte Lukáts Gyulát, aki az interpellációjában gúnyosan drága testvéreknek nevezte a horvátokat.

Micsoda dolog is az éppen most, a szavazás előtt!

JÓKAI BESZÉL

Dacára, hogy a vita tizennegyedik napja van, megteltek a karzatok zsúfolásig, s benépesültek a képviselői padok. Egy csöpp lankadtság sem vett erőt a Házon, pedig Szentkirályi Albert kezdte az előadást, aki okos ember, de valóságos pesztonka hangja van, elaltató, olyan, mint a lúgzó kád csepegése.

Máskor a vita tizedik napja felé már türelmetlenül hangzik minden szónoknál a »Szavazzunk, szavazzunk« (most még üdén cseng a »halljuk, halljuk«), Podmaniczky Frigyes ott ólálkodik a folyosón (most még a színét se láttuk), Molnár Viktor robogva futkos százfelé. (Most még csendesen kontemplál.)

A Ház egyre eleven, pezsgő, s nem azt kérdezzeti, »mikor fogunk szavazni«, hanem »ki fog még beszélni?«

És azzal senki sem törődik, hogy a szegény Münnich Aurél ott hervadozik ezalatt, az előadói székén, sóhajtozva: »Itt fogok már én kitelelni«.

A szélsőbaliak napok óta kérdezzetik: »Lesz-e többsége a 25. §-nak?«

— Nem lehet tudni — felelik titokzatos hangon a rémeket látó mamelukok.

A statisztika-kedvelők számításokat csinálnak azokról, akik »nem«-mel szavaznak, és azokról, akik abszentálják magukat a szavazás előtt.

Ábrányi Kornél kedélyesen izgatja a fiatal kormánypárti képviselőket.

— Buktassátok meg Tiszát és a 14-ik paragrafust, aztán állítsátok újra vissza Tiszát, és nevesetek ki bennünket. Ez legyen a programotok.

De a kis csirkék is tudnak már reposztírozni:

— Csak az utolsó pontra vállalkozunk!

A tapasztalt, előrelátó Helfy azonban nem hisz a rózsás reményeknek, amiket a túlsó oldalon rémlátásoknak neveznek.

— Addig nincs — úgymond — semmi baj, míg Jókai meg nem szólal.

Ma aztán egyszerre híre kerekedik déli harangszókor, hogy Jókai fog beszélni.

— Baj van a kormánypárton sűgják-bűgják szerte az egész épületben. Csak Molnár Viktor, a »Wipp« neveti csendesen; az ő számítása az igazi, a hiteles, hivatalos:

— Skandalózus többség lesz. . . de skandalózus!

Jókai felszólalásának híre felvillanyozza a Házat. Régen beszélt már az öreg. Egy idő óta végképp szegre akasztotta a politikát.

Majd mindennap feljön a Házba, és kiosztogatja az írói karzaton az illető lapok munkatársainak a regényfolytatásokat, megkérdezi: »Nem volt-e itt Nagy Miklós?« s ezzel hazamegy, aminthogy Nagy Miklós is (akire azt a bonmot-t csinálták, hogy » a lábával szerkeszti a lapot«) bekukkan mindennap, hogy megkérdezze »Volt itt Jókai?«. . . Mindig keresik egymást, de még arra nincs élő tanú, hogy valaha találkoztak volna.

Az elnöki csengettyű hívogatóan megrezdül.

— Menjünk. Menjünk. Jókai beszélni kezd.

Mindenki rohan be, hol élesen hangzik: »Helyre, helyre!«

Egy pillanat alatt néptelen, csöndes a folyosó, mint egy kriptá. Csak az elhajigált szivardarabok füstölögnek szerteszét.

*

E napokban történt, hogy egy vidéki öregúr jött fel a folyosóra, s szóba hozta a Jókai legújabb regényét, a »Márvány kisasszony«-t.

— Nem jól van leírva — mondá. — Nem úgy történt az a »március 15-dike«.

— A költőnek szabad szépíteni — kapacitálta Gajári.

— Hiszen ha szebbre írta volna, de csúnyábbra írta. Nem azt a beszédet tartotta ő a néphez, amit leír. Egészen mást mondott. Még ma is emlékszem minden szavára.

— Hát mit mondott?

— Eső eredt meg, mikor szónokolt. A hallgatók erre előszedegették az esernyőiket, Jókai rájuk kiáltott izgató forradalmi hangon: »Le az esernyőkkel! Aki az esernyőjét felkapcsolja, az félti a ruháját, aki ruháját félti, az félti a bőrét is, aki pedig a bőrét félti, az menjen haza!« Ezt mondta Jókai.

Nekem akkor nagyon megtetszett ez a mondás, s ma is, mikor Jókai beszélni kezdett, folyton eszemben járt.

Nagy élvezettel hallgattam. Szelíd arcához, tiszta hamuszín parókájához pompásan illik hangjának lírikus, lágy esengése. Az a zamat, az a melódiaszerű édesség, mely az ő fenséges szórakásában a mi nyelvünkől előcsilingel; erdőzúgás, pataknak csevegése, országcsímerünknek szivárványos színei játszanak összekeveredve a nap verőfényével. S abból a napfényből imitt-amott szétpattan egy-egy szilánk bohókás, játsszi ötletnek.

Tele volt a beszéd ilyenekkel. Derültég ömlött el az arcon, majd harsogó kacaj.

Egy ideig el is feledtem, hol vagyok. Beleringattam magamat falusi idillbe. Mintha ez csak egy kukoricafosztó lenne, (ahol ni, a piros csó is, a Szathmáry Károly orra), s egy öreg ember meséket mondana, fölséges urunkról, Rákóczirol, vitéz Bercsényi hadakozásáról. Majd átugrik hirtelen vagy kétszáz esztendőtl Mészáros Lázárig, aki szeretett volna a pincéből fel-

beszéli. (De kár a pincét így ledehonesztálni. Mert az sokunk szólásjogának a fundamentuma.)

Eszembe se jutott, hogy itt most politika van, csak mikor az ellenzék zajos, viharos »helyesben« tört ki.

Akkor rázkódtam meg, mint az ébredező.

— Ni, hiszen Jókai beszél a véderő-javaslatról. De mért helyesli az ellenzék?

Elkezdttem figyelni — hát csupa ellenzéki dolgot mondott az öregúr.

— Teringette, hisz ez a javaslat ellen mennydörög. A nemzet nagy költője elpártolt tőlünk. Végünk van. A fülemile után a verebek is fölszedik a sátorfát.

Ugron, Justh Gyula és a nagy közbeszóló, gróf Károlyi Gábor, örömben úsztak. Polónyi tele torokkal harsogta: »Mienk már!« Még a vén sün Csatár is úgy tartotta két nagy szőrös kezét, hogy az egyiket rögtön belecsapja a másikba tapsra. De csak mégsem tette; van benne ösztön.

Mert a következő mondatnál már a kormánypárton gyúlt ki a tetszészaj — s komoran elhallgatott a balvidék. Jókai most a javaslat mellett mondott valamit.

Aha, értem már. Megvilágosodott az elmém. S kedvem lett volna közbekiáltani az ő március 15-i beszédjéből:

— Aha, költő-király! Fölséged félti ruháját, a hermelines palástját, a népszerűség drágakövével kirakott dolmányát, és felkapcsolta a szélsőbaloldali esernyőt. Csakhogy aki a ruháját félti, az a bőrét is félti, aki pedig a bőrét félti, az menjen haza és ne beszéljen. Az nem háborúba való. Le azzal az esernyővel!

De éppen nem fogadott szót, mert alighogy észrevette, miként morcosodik el az ellentábor, hogy vonja össze haragosra szemöldjeit Hoitsy Pál, s rázza fejét Szentiványi Árpád, hogy omlik végig arcról arca a csalódás borongós homályosságára odaát, megint egyszerre pezsgésbe hozta őket egy ellenzéki mondattal:

— Miért legyen én németebb Taaffe grófnál?

Erre megint a kormánypárt kezdett csodálkozni.

Jókai ezt is észrevette, s megint mondott egy kormánypárti argumentumot.

Mint egy nagy órainga, úgy himbálózott a két párt közt.
»Tik-tak! tik-tak!«

A »tikre« mindig Irányi bólintott és Fejérváry rázta a fejét, a »takra« Fejérváry bólintott és Irányi rázta a fejét.

— Mi lelte Jókait? — kérdezték a kormánypártiak.

Ugyanazt kérdezte az ellenzék is: »Mi lelte?«

Senki sem tudott rá megfelelni, pedig igen egyszerű a magyarázatja.

A nagy író tegnap este otthon az íróasztalánál elhatározta, hogy ma beszélni fog.

Fogta bővös tollát, s megírt egy beszédet a lelke szerint. Mikor megvult, felolvasta fennhangon.

— Hm, ha én ezt elmondanám, akkor nekem adná az ifjúság a fáklyászenét, és nem Ugronnak vagy Horváth Gyulának. De mit szólna hozzá a pártom? Mit szólna a trónörökös? Nem, nem! (a háta végigborsózott.) Másikat írok.

Újra leült vén zsöllyéjébe, maga elé képzelte klubbeli partnereit, a Kőrösi Sándor bömbölő helyeseit, a Szathmáry György dallamos »Úgy van«-jait, s megírt egy másik beszédet. Mikor megvult, felolvasta fennhangon.

— Hm, ha én ezt elmondanám, akkor nekem beverné ablakaimat az ifjúság. S ha még csak ez volna, de mit szólna a közönség, az ezer nyelvű szörnyeteg, aki annyi ideig hordott a tenyere legközepén, a közvélemény. Nem, nem, ezt se mondom el. Hanem heureka! Elmondom mind a kettőt. Akkor se fáklyászenét nem adnak, sem az ablakaimat nem verik be.

Így okoskodott a költő, s elmondta mindkét beszédét egybe.

Nem is valami új ez tőle.

Van egy olyan régenye, amelyiknek két különböző véget adott.

Ma pedig elmondott két különböző beszédet, amelyeknek egy vége lesz.

A vége ti. az lesz, hogy megszavazza az összes paragrafusokat, csakhogy két indokolással; azért mert jók, és azért, mert nem jók.

A VITA VÉGÉN

Mióta tart és meddig tart még a vita! Az első beszédekre már a legnagyobb memóriájú képviselők sem emlékeznek. Bátran lehetne őket kezdeni elülről. . . Mindamellettt éppen olyan animóval folyt a mai ülés, mint az első nap. A kedv egy csöppet sem csappant meg. . . A puszkapor sem fogyott még el, de teljesen elfogytak a kormánypárti szónokok, mára már nem akadt senki. Egyedül maradtak az ostromlók. Szelfiden indult meg a szóözön. Törs Kálmán rendszerint okosan beszél, de a kedélyeket nem zavarja fel. Utána Uray Imre eregetett el egy csomó adomát igen jóízűen, nagy tetszés mellett, midőn végre felállt a szélsőbali faltörő kos, Eötvös Károly. Népes Ház, zsúfolt karzat várta (a karzaton persze ott volt a híres »Perl öcsém« is, feketébe öltözve).

De ha a Ház népes volt is, a nyolc miniszteri piros szék üresen tátongott.

Valaki a szélsőbalról felkiáltott:

— Nincs kormány!

— Hol a kormány? — kérdé vagy húsz hang egyszerre.

Óriási zsvajv keletkezett. Eötvös nem bírt szóhoz jutni. Zagyva felkiáltások keresztezték egymást: »Küldjenek egy minisztert«. »A minisztérium leköszönt!« »Elhagyta helyét!« »A székek megürültek!«

Polónynak az az ötlete támadt, hogy ez most jó alkalom beleülni az egyikbe, és kikiáltani belőle a republikát.

Odaszaladt a legszélsőhöz, mely a honvédelmi miniszteré. Már éppen azon volt, hogy beleereszkedik, midőn előtoppan Fejérváry, s meghökkenve, zavartan állt meg egy percig.

Zajos derültség tört ki. Polónyi elvonult. Fejérváry leült helyére, s Eötvös elkezdé szónoklatát az ő jóízű, zamatos hangján.

Eötvösnek nagy, széles feje van, erős koponya, hatalmasan kidomborodott homlokkal; inkább rút, mint szép arc, a halántékcsonatok kiállnak szögletesen, a vonások durvák és érzékiesek, a szürke és a fej arányaihoz képest apró szemek feltűnően nagy távolságban vannak egymástól, de amikor beszélni kezd, lassankint széppé válik. A lélek előnti arcvonásait, s finomságokat vegyít középük.

Általában ajánlom a mélyen tisztelt karzatnak, ha meg akarja a szónokok tehetségét mérni anélkül, hogy beszédjük tartalmát bírálná, egyet vigyázzon meg. A nagy tehetségű ember megszépül, mikor beszél, mert agya, amint a szikrákat fölveti, gyönyörben úszik, s ennek kisugárzó fényéből juttat a homloknak, a szemnek, az ajknak, de a tehetségtelen ember eltorzul a beszéd alatt, mert annak az agya kínlódik.

Sokszor láttam már rúttá válni beszélő szép embereket. És még György Endre is szép, ha beszél. De azért persze mégsem éri utol a szépségben Fenyvessy Ferencet — ha az hallgat.

Így szépült meg, mondom, lassankint Eötvös. Beszédje első része egy kissé lapos volt, csak a hangja tartotta benne a lelket, nem is hang az, de harang; később azután egyre jobban belemelegedett, s Tisza Istvánt, Andrassy Gyulát aposztrofálva megeredt humora, gúnyja, zajos derűtség csattant meg sűrűn az ellenzéki padokon.

Ő maga, mint a vívó, féltettel állt a plénumnak, imitálva Deák modorát; a természetesség azon közvetlenségével beszélt, mely csak ritka emberek tulajdona, s mintha mindez csak most beszéd közben jutna eszébe, önmaga is mulatni látszott, a saját előadásán.

Mikor Andrassy Gyula, egykori miniszterelnök beszélgetését említette a királlyal, aki így szólt: »Fődolog a nemzet megnyugtatása«, lojális éljen harsogott fel a szélsőbalon.

— Milyen jóízűen beszélteti a királyt — jegyzé meg egy, az idézetekben tamáskodó kormánypárti.

— Éppen úgy hangzik az ő szájában, mintha egy Árpád-házi király mondaná — jegyzé meg egy másik.

— Igen, a varázs a hangjában van, éppen mint Apponynál. Csakhogy az Apponyi hangja megint más.

— Természetesen. Ha ő idézné ezt a mondatot, Anjouházbelinek látszanék a király.

A kormánypárt tiszteletreméltó higgadtsággal hallgatta Eötvös gúnyolódásait mindvégig, csak egyetlen egyszer hangzott zajos ellentmondás, mikor kereken kijelentette, hogyha nem hagyják meg az ország nemzetiségét, mindegy neki a muszka vagy az osztrák.

— Doda Traján! — dördült bele egy vádoló hang.

Eötvös egyébiránt hivatkozott mindenkire, akinek valami hitele van: előhozta Kossuthot (az a szélsőbalnak tetszett), idézte Deákot (a Horvát Boldizsárék kedvéért), hivatkozott Andrássyra, a királyra és végül az öreg Hunyadi Jánost megtette szélsőbali embernek.

A szélsőbal zajosan éljenzett, mikor leült, s hatalmas zúgással követelte az elnöktől:

— Öt perc! Öt perc!

Az »öt perc« annyit jelent, hogy öt percre az ülést felfüggesztik, s ez a parlament egyetlen koszorúja, amivel egy szónoklatot megjutalmazhat; öt percig kivonul a foyerbe és fecseg róla.

A parlamenti halhatatlanság öt percig tart.

Öt perc múlva azt kiáltotta a jegyző: »Szilágyi Dezső!« S többé senki sem beszél az Eötvös Károly beszédjéről.

Szilágyi egyikét tartotta nagy boncoló beszédeinek, amelyekről azt szokta mondani Ugron Gábor: »a pókhálókön táncol«.

Az egész Ház benn ült két álló óráig, s lélegzet elfojtva hallgatta. Csak néhány habaréki járkált odakünn zordonan, tépelődve.

Némelykor kihangzott a falrengető éljenzés, az ellenzék tomboló tetszészaja.

Hát ti mért nem hallgatjátok? — kérdé egy későn érkező a künn levőket.

— Féülünk bemenni. Nehogy megint beleszeressünk — feleltek a későn jövőknek.

Azazhogy későn jövők nem is voltak, mert a Szilágyi beszédeinek éppen az a természete, hogy nem lehet rájuk későn érkezni. A nagy orátor minden újonnan érkező kedvéért újra visszacsavarodik arra, amit már egyszer elmondott.

A SZCÉNA

(A képviselőház mai üléséből)

Csöndesen kezdődött az ülés. Apró emberek beszéltek a szó *szoros* értelmében szellemesen. Detrich Péter kezdte, aki azt tartja, amit Kubinyi György, hogy a »szellem« rossz a

hadseregben, Hevessy Benedeknek pedig a múlt éjjel (híhetőség a gyomrát terhelte meg a t. képviselő úr) megjelent az öreg Deák szelleme. (Ugyan tudott hová menni!) Hevessy meginterjuvolta: »milyen ítélet fog várni azokra, akik a javaslatot megszavazzák?« Deák meghozta a decíziót:

— Az utókor gyászmagyaroknak fogja őket nevezni.

Ötövös hátán hideg borzongás futott végig.

— Az öreg feljár éjjelenként a szélsőbaloldaliakhoz? Még egyszer hozzám is el talál jönni, és megrázza az üstökömet azért a sok citátumért, amit holta után a szájába adtam.

Péchy Tamás szintén nem szereti a kísérteteket. Önkéntelenül szólt közbe:

— Ne keverjen ilyeneket a beszédjébe.

— A szellem mondta! — igazolta magát kenetesen

Hevessy. (Nagy derültség.)

— Azt senki sem hiszi el, hogy szellemek így társalognának makacszkodott Péchy Tamás.

Hevessy elbeszélvén álmát, báró Roszner Ervin a fiatal, nagytehetségű politikus lépett először síkra Szilágyi ellen. Tárgyilagosan, világos logikával, a kormánypárt meg-megújuló tetszése mellett cáfolja Szilágyi egyes érveit, majd báró Kaas Ivor veszi át a szót, s minden jel odamutat, hogy egy rendes lefolyású ülés lesz, aminő ezer meg ezer van a Ház naplóiban, s ma elfogy minden név a fekete tábláról.

De egy non putarem közbejött. Különben is dél felé kezd megéhezni az ellenzék. S akkor lesz ingerültebb.

Zichy Jenő gróf kezdett beszélni, mégpedig ellenzéki szellemenben; a karzatról nagy érdeklődéssel hallgatta Rossi: a színész, a színészt. Drámai pátosszal szólott.

— Nem jó úton haladunk t. Ház, ha így haladunk — (s ezzel fölnezt a karzatbeli hölgyekre).

A póz, amiben beszél, a prepotens hang felingerelte a kormánypártot.

Az ellenzék éljenzett, a jobboldal zúgott.

— Halljuk Gelléri Mórt! — süvített végig a termen egy ingerkedő hang (ami nyilván azt akarta jelenteni, hogy Gelléri fabrikálja a Zichy beszédeit.) Nagy hahota támadt, s Zichy is ideges és piros lett, mint a paprika.

De még okvetlenül el kellett mondania Deák egy megjegyzését, amit őneki mondott (Gellérinek-e vagy Zichynek, nem tudni), hogy a nemzet azt a jogot, amit tőle elvesznek, még visszaszerezheti, de amit ő maga felad, az örökre elveszett. Elmondta ezt — úgymond — Deák a Házban is, azon helyről, ahol most Tisza Lajos gróf ül. . .

Ezzel volt elvetve a vihar magja.

De hiszen igaz ember Hevessy Benedek, s nemhiába jelent meg előtte a Deák szelleme az éjjel. A szellem már hihetőleg sejtette, hogy az ő széke fog ma egy szcénát csinálni.

Ott áll az a szék az első sorban, a miniszterelnök zsöllyéjétől balra, azazhogy nem áll ott, mert egyszer bele talált ülni valaki, aki nem jól vette ott ki magát, mire Kovách László kifűrészeltette a széket, csak a könyöklő maradt ott, melyen ezüst táblácskára van bevésve a »Deák Ferenc« neve, mintha még mindig köztünk volna, mintha még mindig oda várnák.

Ez a szék, mely az új országház fölépülése után hihetőleg a múzeumba fog kerülni a többi Deák-ereklyék közé, már másodsor szerepel. Egyszer a jó néhai Éber Nándor akart beleülni, s mivelhogy a szék voltaképpen nincsen meg, hanyat-terült a földön, mire babonás ijedtség futotta át a Ház csontjait.

Ma is ezen kezdődött az ingerültség.

— Hiszen nem a Deák helyén ül Tisza Lajos! — hangzott a jobb oldalról.

— Zichy szeretne ott ülni! — kiálták mások gúnyosan.

Tisza gróf észre sem látszott venni a nagy fraseur clown-szerű rugamait, csak az a szokott ironikus mosoly játszott az ajkán, ami sokaknak nem tetszik. Kevés vártatva fölkelt szé-kéről, mely közvetlenül a Deákéval van szomszédságban, s kifelé indult a teremből.

— Jobban is teszi, ha kimegy — szólt Zichy feléje mutatva a kiterjesztett szónokló kezeivel.

Ez már világos bosszantás volt. A Ház felzajlott, mint egy háborgó tenger.

Tisza gróf visszafordult, s néhány lépést tett Zichy felé, arca elhalványodott, s ingerült hangon mondá:

— Én azt teszem, ami nekem tetszik.

Leírhatatlan jelenet következett. Az ellenzékéről száz meg száz hang ordítá: »Menjen ki«. A szélsőbaliak felugráltak helyeikről bősziúlen és a kezeikkel fenyegetözték. A kormány-párt az elnököt keresgélve kiáltozott: »Rendre, rendre!« Az elnök kétségbeesetten rázta a csöngettyút. Fejét, hangját veszté. Késöbön azonban megtalálta mind a kettöt.

Rettentö képe volt a Háznak. Mintha egy nagy ököltu-sára készölne a két vérig sértett tábor. Az arcok kidagadtak a kiáltásoktól, a halántékok lüktettek, az arcok kivörösödtek a bösziúlségtől. A Szalay Imre szemei vérben forogtak, Ugron szilaj mozdulatai feltüzelték az egész környéket. Csatár nagy öblös szája tajtékzott, »éljen Zichy«-t harsogtatva, csak Poló-nyi úszott gyönyörben, mintha mondaná: »minden jól megy«.

Maga Tisza Lajos most már dacosan szállt szembe a fer-gebeteggel; megállt mint egy szobor, és nem mozdult; mereven, ridegen várta, mi fog történni. Ha édesség a közönség éljeneit hallgatni, abban is van valami csiklandozó, kéjes érzés, egy nagy fenekedö tömeggel farkasszemet nézni, (kivált, ha nem annak van igaza).

Percekig tartott az orkászserú lárma, mely még az utcára is kihangzott, mint valami földalatti morgás, dübörgés. A szolgák a foyerból rémülten rohantak az ajtókhöz. A karzatok ideggyenge hölgyei nyakra-főre menekültek.

— Az ónodi országgyűlésen vagyunk! — kiáltá Thaly egy Marat vérszagú hanglejtésével.

A kormánypart is lázba gyűlt az izzó atmoszférában.

Baranyi az ökleit emelgette: »Ne hagyjuk Tisza Lajost.« Ember ember hátán hömpölygött a medium felé. Minden élő lélek mozgott, fészkelödött, zajgott, még Hagara is, csak Zichy állt ott szónokképpen, megdicsöült arccal, elérzékenyedve, mint egy hős, és rakta zsebre az éljeneket. (Hogy csuklik most otthon Gelléri!)

Végre, mikor már mindenki elrekedt, szóhoz juthatott az elnök. A kis csengettyú hangja eröt vett a böszi üvöltéseken, lenyomta öket mindig jobban-jobban, végre végképp lecsukta a szájakat, csend lett, ünnepélyes, minö a vihar után szokott lenni.

— Méltóztassék folytatni — szölt az elnök vitéz hangon Zichy felé fordulva.

Erre aztán rohant ki Tisza Lajos, s becsapódott utána a szárnyas ajtó. A tömeg haragját kiálta, hanem a Zichy frázisai elől futva futott.

Pedig már nem sok volt hátra, a zajos éljenzés, a nagy dicsőség megzavarta a derék grófot, és csak annyit tudott már kirebegni, hogy »nem fogadom el a javaslatot«. Leszállt Rosinantérol.

Lett erre megint velőket hasogató éljenzés, tombolás, dörömbölés. Ezer kéz nyúlt Zichy felé gratulálni.

Thaly Kálmán odarohant hozzá, és átfogta gyöngéd szeretettel a derekát, mintha mondaná:

— »Jer, nagy férfiú! Átveszlek a történelemnek«.

Az elnök most öt percnyi fegyverszünetet adott az ellenzéknek. Azok egy része a büfébe rohant tojássárgáját inni, mely a következő beszédekre is megedzi hangjukat a kiabálásokra, a másik része pedig ott künn a folyosón folytatta a gyerekes komédiát, éltetve Zichy Jenőt.

A szünet után Liphay Károly szólalt fel — de már nem mertem bemenni.

Mert okos ember nem szívesen megy be olyan helyre a maga akaratóból, ahonnan aztán ki nem jöhet a mások akarata miatt.

A T. HÁZBÓL

[jan. 26.]

Még mindig tart a vita; de már szépirodalmi folyást kezd venni. A zöldséges kertek helyett jönnek a virágos kertek, tulipánokkal, rezedákkal és pipacsokkal. A 60-as évek versidézetei előcsillannak. Sőt, arra is van kilátás, hogy holnap Meszlényi Lajos rigmusokban mondja el beszédét a törvényjavaslat ellen. Péchy Tamás, hír szerint, már tanulja is a prozódia és költészettant, hogy esetleg ő is kádenciákban utasíthassa rendre, ha nagyon borsos talál lenni.

Meszlényi versei tetszenek az ellenzéken, pedig meglehetősen hasonlítanak az igali kántor híres búcsúztatójához:

Búcsúzó, búcsúzó felső, alsó szomszédimtól,
Nagy István sógortól, Kis Mihály komámtól.

— Istenem, hogy bírta kigondolni! — mondá az eklézsia elámulva.

A Meszlényi eklézsiaja is hálás. Semmi kétség, hogy nagy sikert fog aratni.

Ma különben ki is taposta némileg az ösvényt báró Jezsenszky Sándor. Ő volt az első szónok. Csinos, rokonszenves alak, aki atillában, nagy karneol gombos bundában jár; szakálla, haja őszbe csavarodik, de a szeme fiatalosan csillog.

Az a híre volt, hogy le fogja tenni a Ház plénuma előtt a mandátumot, és elszavalja egyik versét.

Nagy figyelemmel hallgatták. Kemény legény. Erős dolgokat mondott Tiszának, s nem egy helyütt verve-vel, és lapidárisan vágta ki a »ritkított« mondatot.

— Budán van a király helye.

Harsány tetszészaj viharzott fel utána, s hömpölygött végig az ellenzéki padokon.

Jogfeladással vádolta a parlamentet, s megfenyegette, hogyha így jár el a többség, minden jó képviselő leteszi a mandátumát, mert nem akar *ilyen* háznak a tagja lenni. (Zajos tetszés.)

Majd elszavalta önszerzette versét, igen gyöngécske, úgyhogy sokkal nagyobb hatást ér el, ha a verset tartja meg magának és a mandátumot teszi le; de ő inkább a mandátumot tartotta meg és a verset tette ki prédává.

Így is fülsiketítő »éljen« lett osztályrésze.

Az elnök közbeszólt:

— Nem tartom helyesnek, hogy valaki leckét tartson egy egész pártnak a hazafiságból.

— A lelkünkben beszélt — kiálták a szélsőbalon. — Mindnyájan magunkévá tesszük.

— Többet szenvedtem én a hazáért — felelte vissza Péchy —, mint bárki az ellenzéken.

— Mi is szenvedtünk rivalgtak az ellenzékiek. (Különösen Fenyvessy Ferenc hányta-vetette magát halcsík módjára.)

— Forniszek többet szenvedett — licitált Thaly Kálmán.

— Kőrösi Sándor még többet dicsekedtek a jobboldalról.

Nagy zaj keletkezett erre, tombolás, dörömbölés; a teg-

napi démon megint elszabadult a láncával, s csörömpölve rohogott végig a Házson. A hegyen ülő képviselők felugráltak helyeikről, ingerült mozdulatokkal fenyegetve az elnököt.

— Ne lekéztessen! Szálljon le a katedráról, ha polemicizálni akar velünk.

— Joga van — felelik viharosan jobbról.

Többen az emelvény elé rohantak. Marcona leventék, innen is, túlról is; mintha egy középkori torna készülődnék, csak a lándzsák hiányoznak és a pajzsok.

Szederkényi feláll: »A házszabályokhoz kérek szót.«

— Halljuk Szederkényit!

— Halljuk az elnököt!

Szederkényi aztán elmond néhány szót nagy zajban, hogy az elnök nem vitatkozás végett ül székén, ha vitatkozni akar, szálljon le, s adja át helyét ideiglenesen az alelnöknek, mert aki vitatkozik, azzal vitatkozhatnak is.

— Igaza van!

— Nincs igaza.

Újra megindul a pokoli rivalgás, falrengető tompa moraj, melyből elmosódva bontakoznak ki élesebb kiáltások: »Éljen Jeszenszky!« »Éljen az elnök!«

Péchy türelmetlenül rázza a csengettyűjét, míg végre szóhoz jut, s békülékeny hangjától csoda módon helyreigazodik annyira amennyire a csend.

E bizonytalan csendben Udvary Ferencet szólítja a jegyző. Ezt úgy készletben tartotta magának az elnök.

Egy apró emberke ez, lekonyult, szomorúfűzfa-bajusszal, a homlokára lelógó, katlan színű üstökkel, nyomott körtearcú, prototípusa egy vidéki csizmadiának.

Hanem a hangja az aztán olyan, hogy szembenálló hadseregeket képes volna elaltatni. Lett is olyan béke a két párt közt, hogy öröm volt elnézni. Ugron vörösre gyulladt arca visszanyerte nyugodt, hamvas színét, Hoitsy szempillái leereszkedtek bágyadtan, Polónyi gyönyörködve merült el a kabátjára tűzött nemzetiszín kokárda nézésében, csak Fenyvessy fészkelődött még és hadonászott, mert ő a békében való vitézséget sem veti meg.

Udvary után reszelős, ordító hangon megszólalt Csatár, és prédikált a morálról.

— Semmi közöm a közös hadsereghez — kezdé —, mert nincs róla szó a pusztaszeri vérszerződésben.

— Igaz! Úgy van! — bólintott Szendrey Gerzson.

Élénk derültséget keltett a jó Gerzson bólingatása. Még hát Csatárnak is vannak mamelukjai.

Fűt-fát összehordott a becsületes jó öreg, a keresztény erények mintaképe, elítélte a Csáky rendeletét, korholta a kormányt, de megkegyelmezett a »derék, jóra való királynak«. Aztán így folytatta beszédét:

— Most pedig átmegyek. . .

— Ide ne jöjjön — kiáltá ijedten egy hang jobbról, ropant hahotát kelve.

— Átmegyek a Tisza beszédjére.

— Az más.

Átment a Tisza beszédjére, s mint a hernyó, leevett mindent, amerre ment, s elpotyogtatta karakterének tojásait. Vádolta rikácsoló, bős hangján Ország Sándort, hogy hatezer forintot húz évenként, semmiért az új országház építésénél, s hogy más képviselők is nyolcvanhárom ezer forintot húznak.

Elnök közbevág:

— Ne szóljon a szenvedély hangján.

— Kérem, ez nekem természetes hangom — s tovább folytatja a vádaskodást.

— Eláll! Eláll! — zúg a jobb mező felháborodva.

— Dehogy állok el — feleli cinizmussal a vén sün, majd cigányos furfanggal sandít az elnök felé. — Ha azonban az elnök úr kijelenti, hogy a közvagyon elprédálásáról nem szabad beszélni, akkor elállok.

Ezzel a prókátoros megjegyzéssel kierőszakolta, hogy nyugodtan hagyták beszélni egy darabig, míg ismét el nem fogyott a Ház türelme, s újból, felhangzott »eláll, eláll«.

Erre a »jó arcú« öreg kaján tekintettel rázta meg rettentő bikafejét, s húsos, kurta ujjával vészjóslóan fenyegette meg a parlamentet.

— Ha hallgatnak, rövid leszek, de ha nem hallgatnak, három óráig beszélek.

— Apage! — hangzott fel nagy derültség közt, s azontúl a »Ház kedvence« szabadon beszélhetett.

*

Egy csillagot teszek Károlyi Gábor gróf és Csatár közé — hogy a nyomtatott papíron se keverődjenek össze.

Károlyi Gábor egy igazi »jó fiú«, könnyed, kedélyes, impraktikus. Annyira impraktikus, hogy még a Károlyi névnek se tudja hasznát venni.

A Károlyiak közt ő a legmagyarabb, de a legmagyarabb részt örökölte a Károlyi-hagyatékból is. A többiek uradalmaikat, ő egy pört.

Ezt a pörét Eötvös vitte. Eötvös elveszítette a pört, de megnyerte Károlyi Gábort — a pártnak. Eötvös is úgy tesz, mint spanyol Ferdinánd, aki először szegényekké, aztán katolikusokká tette az embereit.

Károlyi Gábor ott ül most a szélsőbalon, kedves, népszerű alakja a folyosónak, aki nem sok vizet zavar, hanem ahelyett megkínálja néha szelencéjéből a párttagokat finom cukorkákkal, s azonfelül elszórja köztük azokat a francia bonmot-kat, amiket Pázmándy Dénes nem tud. Ketten tesznek ki egy franciát.

Ma szűzbeszédét tartotta. Élénk figyelemmel hallgatta a Ház, bizonyos rokonszenvvel a jobboldal. S beszédéből valóban nem hiányzott sem az elmeél, sem a szellemesség.

Előadása szaggatott, temperamentuma nem szónoki, de van benne valami kellemetes csacsckaság, s vékony hangjában megnyerő lágyság. Mindvégig eleven volt, s színekből váltakozó.

Egy-két ügyes adomát melegített fel, à la Uray, csakhogy francia szószban, volt egy villogó ötlete az Eötvös »serdülő államférfiairól«, kiket »kis Herberteknek« nevezett zajos tetzés mellett.

De beletévedt egy zátonyba is, mondván, hogy Tisza Kálmán egy kapituláció felé vezeti a nemzetet.

— Volt egy — úgymond — a Görgey Világosnál, és újra lesz egy, a Tisza Kálmáné. . .

Ohó! — Szólt közbe valaki jobbról. — Volt egy harmadik is.

Hol? — kérdék a baloldalról nagyhirtelen.

A majtényi síkon; a Károlyié! — felelte az előbbi mamelukhang.

Mindamellet roppant hatást ért el a szónok. A szélsőbal

és a habarékpart percekig éljenzett az ügyes fordulat után, mellyel beszédét bezárta, sokan siettek hozzá gratulálni, Eöt-vös utat vert magának odáig, s megölelte: »Jó volt, szögám«. Perl öcsém pedig örömkönnyeket hullatott a karzaton.

A mai nap a Károlyiaké volt, mert az utolsó szónok (Gulácsy Dezső után) gróf Károlyi István. Az ő beszéde volt a »pièce de résistance«. Korgó gyomorral, kiéhezve, de szer- ves egészben várták meg a képviselők a Pista gróf kiroha- nását.

Mély csöndben szólhatott népes Ház, népes karzatok előtt. Pista gróf udvara, a kaszinó, benépesíté a kakasülöt.

A Ház fiatal mágnásai: Nopcsa, Haller, lázban voltak. Fenyvessy kítátotta a száját, hogy a méltóságos mondatok oda is beröpüljenek, ne csak a füleibe, és szopogathassa, mint a medvecukrot.

Szép, előkelő, halvány fej ez a Károlyié. Az egész alak imponáló. Gesztusai kimértek, finomak, hangja bágyadt, de egy kis melodikus zengése van.

Kiszedje nem volt jobb toasztjainál, de rosszabb se volt. Néhol jól eltalálta a hűrt, hogy az megrezegtesse a szíveket, amelyek most vajból vannak azon a környéken.

Néhol ismét erősen megvillanó műérzéssel gruppírozta érveit; ott, hol az alkotmánynak Tisza Kálmán kedvéért való csorbításáról szólt. Lett is riadalom, zajos tetszés. Még tán Grecsák is közbekiáltá: »Méltóztassék élni!«

Ami igaz, igaz — pompásan volt megépítve beszédének Csáky rendeletéről szóló része is, midőn a tapintatot prédikálta (ami különösen jól áll neki). Finom volt iróniájában Fejérváryval szemben, élénk, cikornyátlan és üde volt véges- végig, nyelve zománcos, csillámló, úgy nézett ki az egész be- széd, mint egy szépen megnyesett díszbokor, melyen szentjá- nosbogarak mászkálnak, s Károlyi István kétségkívül jelen- tékeny szónoki tehetség, de a beszéd politikai értéke nem állott magasabban egy kávéházi politikusénál.

Mindegy. A felharsogó lázas »éljenek« kielégíthettek volna egy Bismarckot is.

S végre is ez a földolog!

Még Tisza Kálmán állt fel utána a tetszészaj lecsillapul- tával.

— Le akar mondani? — Kérdék rakoncátlan, pajkos hangok a szélsőbalról.

De Tisza ezúttal csak egy rövid nyilatkozatot tett ingerült lárma, szüntelen közbeszólások közt, hogy egy gróf Csáky Lászlónak tulajdonított mondást (melyre Károlyi Pista a beszédjét építé) dezavualjon.

MEGINT EGY SZCÉNA

Valami elmés ember, aki látta délelőtt a viaskodást a háznagyi irodában a jegyekért, így fejezte ki a helyzetet:

— Ma többet ér egy karzati jegy, mint holnap egy szabadelvű párti mandátum. (Ti. holnap lesz a szavazás.)

Már az épület előtt roppant tömeg állt. Tanulók, asszonyok, öregek, akik be nem juthattak, sóváron nézegetve a lengő trikolórt a homlokzaton s a Ház bejáratát, melyen már tíz órákor özönleni kezdtek a képviselők.

A kíváncsiság óriási volt, aminőre még Boér Antal sem emlékezik. Bent a karzatokon ember ember hátán ült; szinte úgy látszott, mintha minden percben lerogyni készülne a karzat, a rettenetes teher alatt. Bent szédítő volt a levegő, oly forró gőz fejtett ki, mint a kemencéből, a sütés után. A képviselői padok teliden tele, sőt a medium is megrakva emberfejekkel, soha nem látott arcok tűntek fel a földszinten, a mezei hadak legmakacsabbjai, kik a nagy riadalom hírére összeröf-fentek. Még a betegek is eljöttek. Visontai Kovách László ott ült a helyén. Előtoppant Erdélyből Tibád Antal. Gróf Károlyi Sándor Tirolból utazott haza szavazni.

Odakünn csípős szél fújdogált, ott bent mintha augusztusi nap izzó heve sütné, sokan zsebkendőikkel törlik az izzadságot halántékaikról, s amellet a hangulat szintén telve van robbantó anyagokkal. Úgy ül szemben a két tábor, mintha minden percben összecsapásra kerülne. A szemek villognak, a gesztusok ingerültek.

Münnich Aurél előadói zárbeszéd helyett csak párbeszédet tarthat. Münnich Aurél mond egy mondatot, aztán, mint

a dialogizált művekben, a lázongók kara zúg egy mondatot. Megint Münnich szól. Közbe Hoitsy. Megint Münnich. Közbe Thaly. Megint Münnich. Közbe Károlyi. Újra Münnich s újra a lázongók kara. És ez így megy in infinitum.

— Hagyja el az előadói széket!

— Naiv baba!

— Cudar, aki megszavazza a javaslatot, azt mondja Kosuth. (Gróf Károlyi Gábor szerint.)

— Szégyelljék magukat!

Ez a tónus. Ezek a sziporkák. Egészen a Starcsevics stílusa.

Szerencsére Münnich bevégzi beszédjét, s Apponyi nagy, valóban nagy szónoklata következik, melyet sűrűn szakít meg felettségű tetszés, morajlás színpadi tapsok kíséretében. Vérszemet kap még a karzat is (ahol a kisebbség van többségben), s ott is elkezdődik a tapsolás. Dobránszky Péter lelkesedéstől nagyra dagadt szemekkel veri össze a tenyereit.

Apponyi beszédje majdnem harmadfél óráig tartott, s dacára az ellenzék folytonos ingerkedéseinek, a jobboldal illendő nagybecsüléssel hallgatta az oppozíció legnagyobb szónokát.

Tisztázta útját mindenfelé, a korona felé, lefelé, a szélsőbal felé, csak az a tíz-húsz arasznyi távolság maradt meg süpedékes, homályos, bizonytalan — a támlányok felé.

Öt percig tartó szünet alatt megtelt a folyosó a képviselők nagy tömegével; egészen új kép ez a szokotthoz képest, mindenki mérges, mogorva. A kormánypártiak méltatlan-kodva panaszkodnak a gyerekes modorra, melybe az ellenzék belelovalta magát; az ellenzékiek ott künn is folytatták a gerillaharcot. A jó kedélyből már csak Beöthy Algernonban maradt meg valami kevés. A Fejérváry lábainál leejt suttymban egy ifjúsági kokárdát, aztán lehajol érte nagy ravaszul.

— Nini, kegyelmes uram, leejtettél valamit.

Fejérváry odanéz, utána nyúl, de csakhamar ijedten kapja el a kezét.

— Eredj! Mindig ilyeneken jár az eszed. (De azért egy mosolyt mégis kiereszszakol a miniszter marcona arcára.)

A szünet után Tisza Kálmán szólalt fel, a Hoitsy rendes kérdezősködése mellett: »Le akar mondani?«

Tisza Kálmán azzal a higgadtsággal beszélt most is, mint-ha a legnagyobb béke uralkodnék a túloldalon. Ő az egyetlen, akit legkevésbé bosszant az ellenzék rendszerré vált hajszája. »Ennek is vége lesz!« — szokta mondani, mikor a hívei sopánkodnak:

— Hagyjátok őket haragudni!

Ma sem hozták ki sodrából a minduntalan közbehangzó, bosszantó aperçuk, maliciózus megjegyzések; hatalmas talentuma bámulatos elevenségével vágott és parírozott ide-oda.

Ezalatt az ellenzéki tájékra azt a hírt hozta valaki, hogy a karzaton detektívek vannak.

Eleinte vállat vontak rá: »Hát jó, ha vannak. Hisz a színházak karzatain is vannak detektívek.«

Majd mégis nézegetni kezdték a karzatot, s minthogy nálunk a detektíveket mindenki ismeri, legott ráismertek néhányra. Némi fészkelődés támadt. Szájról-szájra ment a hír, míg egyszer egy olyan forró szájba ért, amelyik beleharogta a Tisza beszédjébe:

— Detektívek vannak a karzaton!

Mintha förgeteg szabadult volna el és egyszerre meglóbná a fák gallyait, az egész Ház megmozdult.

— Detektívek vannak a karzaton — bömbölte most már száz torok.

Az elnök kezéből kiesett a csöngettyű, a gyorsírók kezéből a ceruza, Tisza megállt a beszédjében. A karzaton ijedt mozgás keletkezett. S lent a pokol tomboló lármája üvöltött.

— Ki velük! Ki velük! — Percekig tartott ez így. Az elnök idegesen tologatta a pápaszemét hol fölfelé, hol lefelé, Tisza maga is a karzatot kémlelte, s szólni próbált.

— T. Ház!

De hangját elseperte a lázas indulatok fölkorbácsolt rohama.

— Botrány! Gyalázat! Ki rendelte ide a detektíveket?

A falak reszketni látszottak az ordítástól. Az ellenzék honatyák májfoltos arca száz színben játszott. A kormánypártiak a médiumra tolongtak, hogy lássák a detektíveket.

Végre nagy sokára szóhoz jutott az elnök, aki elmondta, hogy a detektíveket nem ő rendelte, hanem e percben hallja,

hogy ott vannak, s máris kiharcolta őket. Valóban látni lehetett a karzat tömegei közt lopva kiosonó alakokat.

E sajtószertű és gyerekes incidens után Tisza gyorsan fejezte be beszédét, pártjának percekig tartó éljenzése közt.

A SZAVAZÁS

Korán reggel megcsókoltam otthon a két kisfiamat (»Viszlek gyerekek« — mondom nekik; azok nem értettek, nevettek, tapsoltak a kezecskéikkel), azzal elmentem a belvárosi plébánia templomba, meggyóntam, s minthogy már az idő túl járt a tíz órán, nagy sietve hajtattam a Házba szavazni.

Egy sovány fehér ló (de nem volt rajta vörös kanfár) húzta a kocsit s elég szapora léptekkel. Merengve ültem a koci hátában. Gyorsan tűntek el az utcák, s jöttek újak, csöndesek, néptelenek után vásári zajtól zsi bongók, majd újra csöndesek. Hát egyszer csak valami távoli zsolozsma üti meg a füleimet. »Miféle processzió lehet az?«

Egyre közelebb jöttek a hangok, azaz mi érkeztünk közelebb a hangokhoz, mígnem kibontakozott a szózat ezer torokból: »Itt élned, halnod kell.«

Kihajoltam az ablakon. A Sándor utca szögletén voltunk, s be egészen az országházig, még azon is túl, fej fej mellett tarkállott. Szerte lovas őrzékek cirkáltak. Az ifjúság nagy áhítattal énekelte a magyar zsoltárt, melynek szívet rezegtető melódiájából csak néha rikoltott ki egy-egy bömbölő »abcug« vagy lelkes »éljen«. Aszerint, amint az érkező képviselőkben mamelukot vagy ellenzékit ismertek fel a tüntetők.

A Ház ruhatárában tele volt minden fogas.

A folyosó tömve képviselőkkel és idegenekkel, kik valószínű inváziót csináltak. A foyerben gyönyörű asszonykoszorú ácsorgott, ismerős képviselőket lesve, kiktől jegyet kérhessenek.

Gyakran lehetett hallani a nyájas magyarázatot:

— Egy alma nem sok, de az sem férne már el a karzaton.

Az ellenzéki képviselők arcán bizonyos ünnepélyes dac ült. »Kelltek ez nektek?« — mondogatták gúnyosan vigyorogva. A kormánypártiak inkább kíváncsian, mint megilletődve beszélgettek a demonstrálókról. Maga a miniszterelnök is künn járkált barátaival, nyugodtan érvelgetve az aggályos §-ok mellett. Kívülről tompa morajként hangzott be egyre a szózat. Az ablaküvegeken át üdítő napfény lopta be sugarait. Ez igazán mosolygó forradalom.

Néha egy-egy riadás fölvert nesze zúdult be. Lovak patkóinak csattogása. Most a rendőr lova ficáncol egy kicsit a tömeg közt. Majd zajos éljenzés harsan. Ugron jött vagy Irányi. Majd inzultáló hujantások hasogatják meg a levegőt. Bizonyosan Pulszky Ágoston érkezik.

Benn a teremben Szentkirályi Albert folytatja a tegnapi gerekséget: a detektíveket. Úgy tetszik, le se feküdt az éjjel, mert ha aludt volna rá egyet, elő se hozná. Élvezettel szürösöli szavait az óriási karzat, de az ellenzéki padok gyérek, mert az ellenzék most áttette a hadi operációit az utcára, ott benn csak segélycsapatok vannak Papp Elek vezénylete alatt, aki szellemes közbeszólásokkal fűszerezi a Szentkirályi beszédét.

A szónok fölemlíti a halállal fenyegető névtelen leveleket, amelyekről tegnap Tisza szólott.

— Ő maga írta — zúg közbe Papp Elek.

— A miniszterelnök is magyar folytatja Szentkirályi.

— Dehogy az — rázta a fejét újra Papp Elek, s az ellenzék harsogó kacaja kíséri az ízetlen ingerkedéseket.

Miután a detektívekről kisült, hogy azok körülbelül az Apponyi beszédjét mentek a karzatra hallgatni, az ellenzék lecsendesült, de csak percekre, mert Ugron szép, gyújtó zárbeszéde ismét felforraltatta a vért az erekben. Percekig tartó éljenzúgások zajlottak fel. Az ifjúsággal megtömött óriási ketrecben, az elnöki mennyezet fölött, konvulzív mozgás volt észrevehető, minden tetszetős mondatnál, ahova Ugron a poént csapta.

Addig szórta a hazafias rakétákat, míg végre tüzet fogtak, addig éljeneztek alul, míg végre, mintha ennek lenne a visszhangja, falrázó éljenzúgás vegyült bele felülről. Egy tenger omlott bele a folyamba.

Mi ez? Mindenki fölnézett.

Az ifjúság tapsolt, dörömbölt, tombolt, rázta a kalapokat, kendőket lobogtatott le.

— A karzat összeomlik! — kiáltott fel egy ijedt hang.

— Ohó! Meg akarják ijeszteni a karzatot! — zúdultak bele baloldali kiáltások.

— A karzatnak nem szabad véleményét nyilvánítani!

— Elnök! Elnök! — fohászkodék hozzá száz hang.

Az elnök a csengettyút rázta, de a csengettyű nem ért semmit, halovány arca kivörösödött az ingerültségtől, méltóságteljesen csapott kezével a házszabályokra, majd fölemelte a füzetet és meglóbázta a kezében.

Erre aztán lecsendesedett a háborgó tenger. Az elnök harsány hangon kijelenté:

— Elrendeltem a karzat kiürítését.

Teremtisztek csörtetve rohantak. Regele, Gyöngyössy harcba indulának.

Pedig egy kicsit nehéz volt a feladat. Mert se pallos, se fringia nem volt a kezükben. A jogászokat pedig nehéz lesz megijeszteni azzal: »hogy a jegyzőkönyvben meg fognak rovatni«.

A képviselők izgatottan fészkelődtek: Mi fog történni? Micsoda dúlakodás lesz ott mindjárt! Tízen is rohantak az emelvényhez: »Föl kell az ülést oszlatni.« Nem akarunk csataképet látni!

A szélsőbal tombolt, ordított, a pokoli zsvivajból csak ritkán gomolyodott ki egy-egy érthető mondat:

— Előbb figyelmeztetnem kell a közönséget. Így szól a házszabály. Csak azután jöhet a kiürítés.

Péchy habozva ingott egy percig: Tegyem, ne tegyem? Talán a kabátgombján is számolgatta.

Körülbelül így gondolkozhatott magában: Ejh, ha eddig megoltalmaztam a támadások, inszINUÁCIÓK ellen mindenkit vér nélkül, még a Bourbonokat is, csak éppen Tiszát nem, minek nyúljak most is erőszakhoz? Szegény gyerekek!

S legott kijelentette, hogy csakugyan az ellenzéknek van igaza a házszabály szerint, tehát visszaveszi a rendeletet.

Sebbel-lobbal rohant a staféta Regele, Gyöngyössy után; fehér kendős parlamentér.

— **Kegyelem, kegyelem!** Maradhat a karzat.

Most már helyreállt a béke, Ugron befejezhette beszédét egy odalökött égő zsarátnokkal: »Vigyázzanak, nehogy a nemzet felöltözzék rémületbe, győzelembe.«

Percekig tartó »Éljen Ugron Gábor« hömpölygött a balvidéken, a mező egyik szélétől föl egész Horvát Boldizsárig és onnan vissza.

— Öt percet kérünk! — követelte harsányan az ellenzék.

— Legyen! — mondá az elnök.

— Nem kell! — bömbölt közbe Hevessy Benedek (aki most már nappal is álmodni szokott) — ha meg kell halnunk, haljunk meg hamarabb.

— Öt perc után a szavazás következik — szólott most az elnök, s benyúlt a dobozba, ahonnan a »V« betűt húzta ki.

— Oh weh! — kiáltá Wahrmann, kinek minden betűre van egy kész megjegyzése. (A Csáky rendelete óta németül.)

Sok éve már annak, hogy ilyen szavazást nem láttak e falak. Talán sohasem. A szavazás alatt rendszerint csak egy betű van odabent, az, amely éppen a szavazó prés alatt áll. Az ábécé többi részei a büfében lakmároznak, vagy a folyosón szivaroznak. Ma minden képviselő benn ült a helyén, s mély, síri csöndben kiáltotta ki Beöthy Algernon a neveket. Igazi szellemi vesszőfutás volt.

Az első név a Vadnay Andoré. Függetlenségi képviselő, aki »igent« mondott.

— Júdás! Áruló! — hangzott a szélsőbalon.

— Ez a vélemény szabadság? fakadt ki túlról Gajári Ödön.

De rögtön kiharadt a zajos éljenzés: Wenckheim Frigyes »nem«-je kiköszörülte a csorbát.

És valamennyi »nem«-nek, mely váratlan helyről jött, és valamennyi grófnak, aki nemet mondott, kijutott kóstolóba a népszerűség piskótájából egy morzsányi. Megéljenzették gróf Zay Albertet, gróf Zichy Jenőt és Kudlovich Imrét, nemmel szavazó kormánypártikat, a négy Károlyi gróf egymásután következő nemje nagy hatást keltett, kivált a köztük legnagyobb tehetségű »Pista grófé«, aki komótsipkában ült ott a teremben, mint egy keleti dinasztia. De legjobban járt Horváth Gyula, akit a kormánypártiak azért éljenztek, mert

dacára annak, hogy a kormánypártból kilépett, »igen«-nel szavazott, az ellenzékiek pedig azért, mert dacára, hogy igennel szavazott, kilépett a kormánypártból.

Arany László szavazatánál gúnyosan hangzott fel: »Ez az Arany János fia!«

Pulszky Ágostnál püsszögtek. Jókaik »igen«-jét lassú, kedvetlen morgás kísérte. Némely halk, szégyenlős igennél azt követelte az ellenzék: »Mutassa magát!«

Az egész szavazás így folyt le izgatott, gúnyos morgások, ezerszájú bosszantások közt.

A kormánypárt csendesen viselte magát, csak a T betűnél harsogott végig a jobboldalon tüntető lelkes éljenzés, mikor Tisza Kálmán lépett be a terembe, hogy leszavazzon.

Kevéssel egy óra után kihirdette az elnök az eredményt. Százhuszonhat szótöbbséggel győzött a javaslat.

Óriási üvöltés kerekedett erre a baloldalon.

— Gyalázat! Cudarság!

A szabad karzatról az echo felelt:

— Abcug! Abcug!

Ott künn a kapuk előtt ezalatt nagy tömeg verődött össze.

Mire e sorok írója kilépett, maga is egy kedélyes abcugban részesülve, már akkor javában pezsgett bennök a hazaszeretet, melynek élő szimbólumait, gróf Károlyi Gábort és Madarász Józsefet a vállaikon vitték. Egypár lelkes ifjú epekedve kacsingatott Komjáthy Béla felé is, méregették, nézegették — de csak mégsem mertek vele megpróbálkozni.

Deiszen, van ám meggondolás a mai fiatalságban.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

MK	= Mikszáth Kálmán
MKm	= Mikszáth Kálmán Munkái. 1–33. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1889–1908 között több kiadást megért sorozat.
Jk	= Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái. 1–32. köt. Bp. Révai testvérek kiad. 1910.
Hi	= Hátrahagyott iratok (A Jk folytatása). 1–19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
Krk	= a jelen kritikai kiadás
PH	= Pesti Hírlap
PN	= Pesti Napló
VÚ	= Vasárnapi Újság
AkadÉrt.	= Akadémiai Értesítő
KNapló	= Képviselőházi Napló [Képviselőházi ciklusonként az egyes kötetek római számmal való jelölése újrakezdődik.]
M	= megjelent (újságban, folyóiratban, könyv alakban)
K	= kézirat
OSZK	= Országos Széchényi Könyvtár
[Szögletes zárójelben]	= a sajtó alá rendezők kiegészítései és megjegyzései
<ékkészítés>	= a kéziratban (K) törölt szavak, illetőleg szövegrészek
<...>	= a kéziratban (K) olvashatatlanul törölt szavak, illetőleg szövegrészek
<<kettős ékkészítés>>	= a kézirat (K) olyan szövegrészeit jelöljük, amelyeken belül még olvashatóan, illetőleg olvashatatlanul törölt részek is találhatóak.

TUDNIVALÓK

E karcolatokkal az eddigi Mikszáth-irodalom érdemben nem foglalkozott. Jegyzeteinknek ezért nincs »Irodalom« rovata.

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

A Krk jelen kötete Mikszáth Kálmánnak az 1888. júl. 1-től 1889. jan. 31-ig keletkezett publicisztikai írásait tartalmazza. A korábbi kötetek szerkesztési elvét követve, külön csoportba soroltuk a cikkeket és tárcákat, illetőleg a parlamenti karcolatokat. Mind a két sorozatot szoros kronológiai rendben illesztettük kötetünkbe.

A cikkek és tárcák közé sorolt írások közül néhányra érdemes itt is külön felhívni a figyelmet. A társadalmi és a politikai élet sajátos mozgását vélte megtalálni MK a Trefort Ágoston halálát követő hetekben: a megürült miniszteri poszt és a belvárosi képviselői mandátum gyors cseréje vált szükségessé. Az új kultuszminiszter személye körüli kombinációkat és a kiválasztás lehetséges szempontjait, »műhelytitkait« villantja fel a *Miniszter kerestetik*, *Az új miniszter* és a *Tükös sürgönyök* című karcolataiban. A belvárosi mandátum körüli aspirációról és a gyorsan lebonyolított kortes-előkészületekről a »Korona« vagy »Árás«, *A flotta támogatója* és *A választás után* című cikkeivel tájékoztatja lapja olvasóit. Ezekhez a karcolat típusokhoz kötődik a szabadelvű párti klubról szóló, *A mamelukok fészke* című csevegő írása, amelyben egy négy és fél évvel korábban írt hasonló témájú cikkének tárgyát megismételve, a politikai élet belső világát akarta olvasói számára érzékelhetővé tenni. A két írás közt eltelt négy és fél év alatt MK helyzete is megváltozott: akkor csupán mint riporter nyitotta meg a klub termeit az olvasók előtt, a jelen karcolatban már mint kormánypárti képviselő, azaz mameluk tárta fel a Lloyd-palota titkait. A kétféle »távolságt« ellenére nem tapasztalhatunk lényeges különbséget a két írás szemlélete között. Ez a körülmény is érdekes adalékkul szolgál MK szabadelvű párti »átalakulásának« történetéhez.

Véleményt nyilvánít — és több más cikkében is ironikusan beszél — a parlamenti köröket pártkülönbség nélkül foglalkoztató eseményről: gróf Károlyi István képviselőnek Grecsák Károly képviselőtársra »pertu«, azaz tegező hangot használó levelét nyilvánosan visszautasító megnyilatkozásáról. *A reformer* c. cikkében összegzi saját korábbi véleményét, és hangot ad nemcsak az eseménnyel, hanem annak körülményeivel kapcsolatos vélekedésének is. A társadalmi kérdések más irányú megközelítését észlelhetjük a *Zólyom non bibit* c. karcolatában, amelyben egyetértő hangon kommentálja Zólyom vármegye közgyűlésének határozatát a mértéktelen ivászat és dorbézolás visszaszorítása érdekében. A közelmúlt történetének felidézésére ad alkalmat számára

a Kónyi Manó szerkesztésében kiadott »Deák Ferenc beszédei c. munka III. kötetének megjelenése a karácsonyi könyvpiacon. A *kezdet kezdete* c. karcolatában a kiegyezést követő politikai és társadalmi viszonyokról szól, míg a *Doktor Ferencziben* a kiegyezés előkészítésében nagy szerepet játszó Deák Ferenc és I. Ferenc József közötti létrehozott találkozóról — Kónyi Manó adatközlésén alapuló, annak előadásából ihletet merítő — balladés hangulatú, népmeszei fordulatokat is alkalmazó történetet írt. Érdekes és értékes adaléku szolgál a mikszáthi parlamenti karcolatok korabeli visszhangjának történetéhez A *st. Ház az Akadémiában* c. polemikus írása. Ebben Schvarcz Gyulának az Akadémia II. osztályán tartott felolvasó ülésén elhangzott bíráló megjegzéseit hátrította el, ugyanakkor szól azokról a kifogásokról is, amelyeket mások fogalmaztak meg A *t. Házból* típusú karcolatai kapcsán. A korábbi években több alkalommal is felfigyelhetünk arra, hogy fiktív riport formájában szólt hozzá különböző kérdésekhez. Ebben a hét hónapban is írt ilyen sajátos hangvételi karcolatokat (*A kis Sándor, Az új seprő, Egy zseniális miniszter*). Mind a három más-más súlyú kérdéshez szól hozzá, és más-más lehetett az oka annak, hogy a rejtőzködés e sajátos formáját választotta Mikszáth. Végezetül meg kell említenünk az ebben a kötetben napvilágot látott négy nekrológját: a klérus lapja, a Magyar Állam szerkesztőjének, Lonkay Antalnak a halálára írt *Meghalt lelkek* c. búcsúztatóját; a fiatalon elhunyt kezdő pályatársról, Mészáros Istvánról szóló, belső szerkesztőségi műhelytitkokat is feltáró *A utolsó gyümölcs* c. megemlékezését; a parlamenti folyosó kedvelt alakját, Sztányi Bernátot búcsúztató írását (*»Urunk*). Külön kell szólnunk a Rudolf trónörökös halálhírére frott, *A királyfi halála* c. megemlékezéséről, amely kitűnő példája kifinomult újságróli és politikai érzékének. A Monarchiát, de különösen Magyarországot megdöbbentő hír nyomán úgy írta meg nekrológját, hogy sikerült elkerülnie a halál körülményeinek szövevényébe való belebonyolódást (amelyről két nap leforgása alatt több »hivatalos« variációt is kolportáltak). MK arról szólt csupán, hogy milyen lehetőségeket veszített el halálával az ország.

Rudolf trónörökös halálhíre különben is felfokozott hangulatban érte az országot: 1889. január közepétől zajlott a parlamentben a véd-erő-törvényjavaslat általános vitája; az öngyilkosság előtt egy nappal, erőteljes utcai ellentüntetésektől kísérve fogadta el a többség részletes tárgyalás alapjául. Ezt megelőzően — valószínűleg taktikai megfontolásból — a kormány a regálemegváltásról szóló törvényjavaslatot tárgyalattatta le a parlamentben. A regále még a feudalizmusból megmaradt kiváltság volt, a földesurak, illetve egyes községek kezébe adta a korcsmatartás jogát. A korábbi kiváltságot eltörlő törvényeikk az 1882—86 közötti összjövedelem után állapította meg a kártérítés összegét. Mint ahogy ez a mikszáthi kommentárokból is kitűnik, ezzel a törvénnyel a birtokosok amolyan gyorssegélyhez jutottak.

A regálemegváltásról szóló törvényjavaslatot a parlament 1888. novemberi ülésein tárgyalta, fordulatairól MK parlamenti karcolatai részletesen beszámolnak. A nagy vihart kiváltó véd-erő-törvényjavaslatot Tisza Kálmán 1888. nov. 3-án terjesztette a Ház elé.

Az év hátralevő részében az illetékes bizottságok tárgyalták, a karácsonyi szünet után, a jan. 10-i ülésen kezdték meg a parlamenti általános vitát, amelyet jan. 29-én megszavaztak. A legnagyobb vitát a 14.§ váltotta ki, amely, a korábbiaktól eltérően, meghatározott létszámban állapította meg az évi újoncjutalékot, és ezzel gátat vetett a magyar honvédség részaránya lassú növekedésének. A másik heves vitát kiváltó paragrafus a 25. volt, amely az egyéves önkéntesek — akik elsősorban az uralkodó osztályok gyerekeiből kerültek ki — tiszti vizsgájára vonatkozott: a vizsgán megbukó önkéntesek számára még egy további szolgálati évet helyezett kilátásba. A vizsga német nyelvű volt, és ez eleve fokozta a magyar jelentkezők bukási arányát. A részletes vita — a Rudolf halála miatt elrendelt nemzeti gyász miatt — 1889. február közepén folytatódott és március végén ért véget. Az ezekről a viharos ülésekről írott karcolatokat a Krk 78. kötete fogja majd tartalmazni, a véderőtörvényről szóló részletesebb összefoglalót, a kialakított kompromisszumhoz vezető lépcsőfokokról szóló fejtegetést ott találja majd meg az olvasó a megfelelő helyen.

*

A Krk e kötetében közzétett karcolatok közül negyvenhétnek fennmaradt a kézírata. Ezeket a kéziratokat az OSZK Kézirattára őrzi, eredetükről korábban már szóltunk (ld. Krk 36. köt. 247—249. l.). A Mikszáth-kéziratokban fellelhető variánsokat a jegyzetapparátusban teljes betűhűséggel közöljük, ezzel kapcsolatos megfontolásainkat a Krk 71. köt. 215—216. lapján már indokoltuk. Még megjegyezzük, hogy a Krk 74. kötetétől a K szövegének közvetítésekor az idézőjelek esetében a MK által használt „ ” idézőjeltípusokat alkalmazzuk.

Megjegyezzük még, hogy a Krk e kötetében közzétett parlamenti karcolatok jegyzetapparátusát ezúttal is a korábban kifejtett módszer-tani elvek alapján állítottuk össze. (Ld. Krk 65. köt. 223—226. l.)

A korábbi kötetekhez hasonlóan, az azonos címmel (*A t. Házból, A mai ülés*) megjelent karcolatok és a hozzájuk kapcsolódó jegyzetek könnyebb és zavartalanabb követhetősége érdekében a főszöveg előtt, a jobb oldalon, szögletes zárójelben közöljük a megjelenés napját.

1979. október 1.

S. Fürth Éva—Rejtő István

CIKKEK, TÁRCÁK

1888

VÉDŐK ÉS VÁDLOTTAK

M *Pesti Hírlap. 1888. július 12., 10. évf. 102. sz. (1., 2.1.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Karcolat* alcímmel. Névjelzés: *C—s*.

Kötetben itt először.

Jellegzetes nyári történetek

A Curtius szignóból redukált *C—s* betűjellel jelölt csevegő tárcájában MK ügyvédi körökből származó négy jellegzetes történetet adott elő annak érzékeltetésére, hogy egy ügyes és jó védőügyvédnek nemcsak jogilag kell felkészültnek lennie, hanem értenie kell a lélektani fogásokhoz is, amelyek megfelelő alkalmazásával védence előnyére gyakorolhat hatást a bíróságra.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

8 : 9 *bacchánsnő* — A görög mitológiában a Bacchust kíséző papnő, illetőleg ennek az istennek ünnepét őrző, önkívületben lejtett táncokkal ünneplő asszony. — MK itt a feltűnően dekoltált, kicicomázott külső szinonimájaként használta a szót.

13 *Igazi Heléna* — a görög monda szerint Menelaosz spártai király csodaszép felesége, akit Paris trójai királyfi megszöktetett.

9 : 10 *verdőkt* — esküdszék határozata, bírósági ítélet

10 : 26 *ümög* — ingszerű, hosszú női alsónemű

A KIS SÁNDOR

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 58—59 folio.

M *Pesti Hírlap. 1888. július 18. 10. évf. 198. sz. (3., 4.1.)* Rovaton kívül. Névjelzés: *D*.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedési érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, C, C1/2, D, E, F, G betűkkel jelölték. A K első lapján a jobb felső sarokban maga MK adta meg a szedési utasítást a nyomdának: »borgis durch«.

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb, könnyedén és folyamatosan vetette papírra cikkét. A K és a PH szövege között semmi eltérést nem tapasztaltunk.

A gyermek szerb trónörökös és Mikszáth állítólagos találkozója

Az előző két-három évben a magyar sajtó visszatérő témája volt az ifjú szerb királyi pár családi viszálya, házasságuk megromlása, külön-külön tett külföldi útjaik és a felbomló házasság mögött álló politikai és főleg külpolitikai érdekek őrzékoltatása, körvonalazása. A napi sajtó különböző megnyilvánulásai, kommentárjai, elejtett megjegyzései mellett már a képes hetilapok is foglalkoztak a szerb királyi pár szembeötlő családi válságával. Ennek jellegzetes megnyilvánulása az a tény, hogy a VÚ külön-külön cikket íratott a királyné és a király gondjairól.

A VÚ 1888. júl. 29-i számában »Natalia királyné« címmel vezércikk foglalkozik a királyi párral. Ebben a következők olvashatók: »Családi életében azonban csakhamar kitört a viszály, mely egyre tűrhetetlenebbé tette az ifjú házaspár életét... A Bulgária elleni szerencsétlen hadjárat után azonban újult erővel tört ki a viszálykodás [a házastársak között], mind sűrűbbekké lettek a heves jelenetek király és királyné között... 1886 elején a baj már annyira fejlődött, hogy Natalia királyné magához vevén a trónörököst, elhagyta Szerbiát, s előbb oroszországi birtokaira utazott, majd Odesszában telepedett le. Egy békéltetési kísérletre, melyet a diplomácia is támogatott, a királyné visszatért ugyan Belgrádba, de csak rövid ideig maradt ott, s megint külföldre ment. Előbb a Bécs melletti Badent, majd Florencet választotta lakóhelyül, honnan néhány hét előtt Wiesbadenba költözött. Ide való utaztában Milán király még találkozott nejével Bécsben, s úgy látszott, hogy békés egyetértésben váltak el... Hogy mi volt a viszály valódi oka, az még most is találgatások tárgya, biztosan tudni semmit sem lehet. Milánt ellenségei ledér étellel, Natáliát az övéi alaptalan fültékenységgel gyanúsítják, s azt is mondják, hogy férje lemondatásán ármánykodott, hogy fiát kiáltva ki királlyal, annak nagykorúságáig az ő nevében kormányozhasson. Mind szóbeszéd csak, amelyből teljes bizonyóságot szerezni egyáltalán lehetetlen...« (I. h. 505—506. 1.)

A VÚ következő számának élén »Milán király«-ról szóló cikk áll, amelynek utalásaiból sokkal jobban kitétnék a családi viszály mögött meghúzódó politikai erők. Milán király »belátta azt — írja a cikk —, hogy országa orosz szövetségben ki volna szolgáltatva annak a befo-

lyásnak, melynek végcélja a szláv népek önállóságának megsemmisítésében, hazájuk elnyelésében áll, erélyes kézzel fordított az előbb követett politikán s monarchiáinkkal kezdett ápolni szorosabb viszonyt, mint amelytől Szerbia függetlenségét, területének épségét, népének szabadságát nem kell féltenie, mivel mindezek megóvása minékünk is elsőrendű érdekünk a Balkán félszigeten. A hatalmas cár neheztel is rá ezért s hálátlanságot emleget, míg a pánszlávok renegátnak nevezik, aki hűtlenné vált a szláv ügy iránt... † (I. h. 521. l.)

A hazai lapok politikai szimata megfelelőnek bizonyult, 1889. márc. 6-án Milán király lemondott Szerbia királyi trónjáról, fia, a tizenhárom éves Sándor javára, aki mellé három régenst neveztek ki addig, amíg el nem éri a nagykorúságát. (»Milán király lemondása.« VÚ, 1889. márc. 10. 10. sz. 153—154. l.)

MK a jelen karcolatában a különböző kombinációkra csak a bevezetőben utal, mintegy megteremtve a feltételeket a királyi házaspár viszályát leginkább megszenvedő tizenkét éves Sándor trónörökös-sel való tátrafüredi »találkozásához« és a kis herceggel folytatott »beszélgetés« atmoszférájához.

Az tény, hogy 1887 nyarán a szerb király és fia magyarországi tartózkodása egy részét Tátrafüreden töltötte. Erről a »Milán király«-ról szóló — fentiekben idézett — cikk záró sora és a cikkbe illesztett fénykép meggyőzően tanúskodik. A VÚ utalása a következő: »Múlt heti számunkban bemutattuk a szép királyné s a szerb trónörökös arcképét. Ezúttal Milán királyét mutatjuk be fiával, azon fényképi fölvétel után, melyet a király tavaly nyáron a Kárpátok tövében készíttetett, midőn magyarországi tartózkodása alatt Tátrafüredet is meglátogatta.« (I. h. 522. l.)

A szerb király és fia 1887 nyarán tehát valóban Tátrafüreden időzött. Kérdés, hogy Mikszáth Kálmán ugyanakkor valóban ott tartózkodott-e, találkozhatott-e a kis szerb trónörökössel, vagy ez az írása is azoknak a képzeletbeli riportoknak a számát gyarapítja, amelyeket az előző két évben a PH olvasói már érdeklődéssel és élvezettel olvashattak. Az egykorú napilapok arról beszámoltak, hogy Milán király fiával 1887. aug. 8. és 17. között a Tátrában járt, felkereste Otátrafüredet, Alsó-Tátrafüredet és Új-Tátrafüredet, aug. 17-én Budapestre érkezett, és itt Milán a trónörököst átadta Natáliának, aki a gyerekekkel azonnal továbbutazott. Arról viszont sem az egykorú sajtóban, sem másutt nem találunk semmiféle híradást, hogy Mikszáth ekkor megfordult volna a Tátrában. Tehát a jelen írás is képzeletbeli riport. Azt csupán a teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a beszélgetés — ha egyáltalán mód lett volna a találkozóra — nehezen jöhetett volna létre, mivel Mikszáth nem beszélt sem szerbül, sem más szláv nyelven, míg a kis trónörökös valószínűleg nem érthetett németül, amely nyelven Mikszáth még úgy-ahogy elboldogulhatott volna. A kis írásban különben a beszélgetés nyelvéről semmiféle megjegyzés nem olvasható.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 11 : 10—11 ki fuldokló zokogással szakadt (K: ki <...> fuldokló
<.....> zokogással szakadt)
- 12 Ha magyar lapot (K: Ha <?valaki?> magyar lapot)
- 12 megnyugvás érzete (K: megnyugvas <.....> érzete)
- 13 végre hazajutott (K: vegre <is> hazajutott)
- 18 lénye nemes, (K: lénye <.....> nemes)
- 22 alkalmával valami (K: alkalmával <is> valami)
- 23—24 elfedtetten, s ijedve kiáltottam (K: elfedtetten <s utana> ijedve kiáltottam)
- „ 29 kiáltja ön: »Sándor! ? (K: kiáltja ön <utanam> „Sandor”?)
- „ 33 — Hogy beszélhet (K: — <Ugyan ugyan> Hogy beszélhet)
- 12 1 éppen nem hagyta magát (K: éppen nem <akadályozta> <.....> hagyta magát)
- 2 Vigan futkározott (K: Vigan <ugrandozott> futkarozott)
- 3 lakóival; örülve, (K: lakóival <?s igen igen?> örülve)
- 12 gyakran fordult meg (K: gyakran <meg> fordult meg)
- 13 elfogultság látszott rajta: (K: elfogultság <?jelentkezett?> rajta) látszott rajta:)
- 24 Eszterházy hercegeknek (K: Eszterhazy<aknak> hercegeknek)
- 25 annyi, mint volt. (K: annyi <...> mint volt.)
- 26 mert sok adomát (K: mert <sokat> sok adomat)
- 32 főrendházban a census (K: forendi házban <...> a census)
- 35—36 leány lenne, az egyike volna (K: leány lenne <meg mindig egyike lenne> az egyike volna)
- 36—37 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Igen de ehhez a>
- 38—39 kellene lennie. S ezek (K: kellene lennie <az Eszterhazy hercegnek> S ezek)
- 13 : 1 csak én állítottam fel (K: csak <theoria> en allítottam fel)
- 5 — Mi hasznom lenne (K: — <? Épen?> Mi hasznom lenne)
- 8 maga helyzetét mérlegeli. (K: maga <?helyzetet?> helyzetét mérlegeli.)
- 9 Harcok, katonásdik, hadi kalandok nem érdeklk annyira, (K: Harcok katonásdik mozgalmas) hadi <<?tortenetek <...>> kalandok nem <igen> érdeklk annyira)
- 10—11 inkább a tudomány (K: inkább <az> a tudomány)
- 11 népek jellemének (K: népek <karakterében> jellemének)
- 12 kidomborodása hallatára kezd (K: kidomborodásainak hallatára <mely kezd> kezd)
- 18—19 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <— De nem tudja>
- 22—23 sor között a K-ban egy kihúzott szó olvasható: <— Es?>
- 24 — És ő maga sem tartotta (K: — Es <<aztan o maga <...>> ő maga sem tartotta)
- 25—26 sor között a K-ban törölt szavak vannak: <Ugy latszik>
- 26 akkor most a papát (K: akkor <a pa> most a papat)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 11 : 1—14 A szerb királyi pár családi viszálya. — Ld. ezzel kapcsolatban a bevezetőben kifejtetteket.
- 12 : 29—39 Anekdotá az Eszterházyak gazdagságáról. — MK ezt eszmefuttatást más korábbi írásában is alkalmazta, de nemcsak az Eszterházyak gazdagságának, hanem a parasztnábob Bagi uram gazdagságának érzékeltetésére is (ld. Krk 73. köt. 118. l.).
- 13 : 14—25 Kit tart a szerb trónörökös a világ legnagyobb emberének? — Ezt az anekdotikus érvelést MK 1887 őszén az ifjú Rudolf éleselmjűségének érzékeltetésére közreadta *A királyfi életéből* c. karcolatában (Krk 76. köt. 67. l. és jegyzeteink a 206. l.). Valószínű, hogy Rudolf trónörököstől származik a mondás, itt csak a közvetlenül a válasz előtt álló szerb királyi házaspárra való tekintettel tulajdonította az ifjú Sándornak ezt az érvelést.

AZ ÚJ SEPRŐ

K OSZK Kézirattára. Fol. Hun. 2169/2 76—77 folio

M *Pesti Hírlap*. 1888. július 27., 10. évf. 207. sz. (5. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül. Szerkesztői megjegyzéssel. [Szövegét ld. alább !]

Kötetben itt először.

A kézitrőről

A tárcát MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes darabokat I, II, III, III 1/2 római számokkal jelölték. A K első lapján a jobb felső sarokban maga MK adta meg a nyomdának az utasítást: »borgis ritk«.

MK javításainak száma a szokásosnál lényegesen alacsonyabb. Ez azt mutatja, hogy már jó előre kialakult MK-ban a cikk mondanivalója és felépítése. A korrektúrát valószínűleg maga végezhette el, erre mutat az 14 : 25, 15 : 33—34 sorokban található utólagos változtatása.

Egy fiktív találkozó fiktív leírása — félrevezető szerkesztői megjegyzéssel

Az OSZKban őrzött autográf kézirat bizonyítja, hogy Mikszáth Kálmán volt ennek a tárcának a szerzője. Az egykorú olvasót az írás címéhez fűzött alábbi lapalji jegyzet félrevezethette: »Lapunk egy

tisztelt barátjától vesszük ezt a jóízűen megírt apróságot, melyet az ötlet eredetisége miatt közlünk, anélkül persze, hogy intencióját osztanók. — A szerk. « A cikket elolvastva csak arra figyelhettünk fel, hogy MK-nak ezen az 1888. július elejéről származó — majd az alábbiakból kitűnik, hogy honnan a feltételezhető dátum —, képzeletbeli találkozón képzeletbeli fogadást kötő három alakja Podmaniczky Frigyes, Keglevich István és Beniczky Ferenc. Az egymást követő intendánsok a szabadelvű párt képviselői voltak. Nem valósínű, hogy a cikkben leírt témában bárhol és bármikor párbeszédet folytathattak egymással. Ezért hát az ugyancsak kormánypárti szerző személyének rejtőztetése.

A másik feltételezhető ok, amely miatt a bűjőcskát meg kellett ejtenie, és a szerkesztőségi elhatároló jegyzetet a cikkhez hozzá kellett fűznie, az ún. Káldy-ügy volt, Káldy Gyulának, az Operaház fegyelmi úton, azonnali hatállyal elbocsátott főrendezőjének az ügye.

A PH 1888. júl. 8-i számában, a 4. lapon az alábbi — itt kivonatolva — cikk jelent meg:

»Fegyelmi tárgyalás az operaszínházban

Még élénken emlékezetben áll azon országos botrányra fajult fegyelmi tárgyalás, amely a múlt év elején megteremtette a Keglevich — Komjáthy affért, s végeredményben Jósika Jánost megfosztotta a titkári állásától; — s ma ismét az intézet egyik elsőrangú tisztviselője állott súlyos vétségekkel vádolva ugyancsak a fegyelmi bizottság előtt.

A vádlott Káldy Gyula a m. kir. Operaház főrendezője, s a többrendbeli vétség, mely terhére rovatik „Az intézet kárára elkövetett hűtlenségben” találja betetőzését. . .

. . . A vád kimagasló pontja szerint ugyanis Káldy főrendező saját lakásán, saját zongorakíséretével külföldi impresszáriók előtt próbát énekeltetett az Opera néhány tagjával s ekképp mintegy közvetítőként szerepelt azok esetleges elszegődése érdekében. . . « A fegyelmi tárgyaláson Káldy jogi képviselőtét Eötvös Károly vállalta el, de Beniczky Ferenc nem járult hozzá, hogy Eötvös részt vehessen a fegyelmi tárgyaláson.

» . . . Az ítélet a lehető legszigorúbb, talán egy kissé túl szigorú is, Káldy főrendezőt a fegyelmi bíróság hivatalától való elmozdításra ítélte.

Mikor Beniczky kormánybiztos kihirdette az ítéletet, az elmozdított főrendező olyan nyomatékkal jelentette be föllebbezését, mintha a belügyminiszterhez azt a föllebbezést nem is Beniczky államtitkár terjesztené föl. . . «

A képzeletbeli találkozás és az ott megkötött fiktív fogadás időpontját 1888. július legelejére tehetjük, mivel Káldy Gyulát júl. 7-én fűggesztették fel állásából. MK jelen cikke nem egyéb, mint Káldy Gyula érdekében írt és Beniczky Ferenc szeszélyes intézkedése ellen intézett »felszólamlás«, amelynek olyan keretet adott, amely az intendáns számára nem lehetett sértő, és esetleg alapot teremthetett a cikk

megírásának napjaiban Eötvös Károly által Káldy Gyula képviseletében megírt felelkezés kedvező elbírálásához. Sem Eötvös ügyvédi lépése, sem Mikszáth támogató akciója nem hozta meg az eredményt, Káldy Gyula nem került vissza az Opera főrendezői székébe.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 13 : 1 A színházak ugyan (K: <Az uborkaideny a művészeté.>
A színházak ugyan)
- 14 : 1 elhalt császárok (K: elhalt <királyok> csaszarak)
6–7 elaludt, csak egy maradt (K: elaludt, csak egy <Káldy ügy> maradt)
- 25–26 vasidegzet — *nyögte* keserűen (K: vas idegzet *hajtotta* keserűen)
- 29 művészek és művésznők (K: műveszek <eng> es művesznők)
- 33 hiszem, hogy intézkedéseim (K: hiszem hogy <az> intezkedeseim)
- 15 1–2 — Egy fogadást, hogy kövess el ma egy nagy igazságtalanságot, valamely (K: — Egy fogadást <ajanlok neked, hogy menj a színházhoz es> hogy kövess el <ma> ma egy <akarmilyen> nagy igazságtalanságot <es> valamely)
- 2–3 fog haragba jönni, (K: fog <?okozni?> haragba jönni)
- 6 üdvös, teljesen igazságos dolgot, (K: udvös <nagy> teljesen igazságos dolgot)
- 12 vesztes. Fölteszem konyakgyáramat egy pityke ellen. (K: vesztes <<Fogadom <...> hát>> Fölteszem <?ra?> a cognac gyáramat <a feleséged regenyei ellen> egy pityke ellen)
- 16 Káldyt ok nélkül: (K: Káldyt <majd> ok nélkül:)
- 21 — Egy embert eltapostam, (K: — <Nepszerű vagyok.> Egy embert eltapostam)
- 22–23 sor között két kihúzott bekezdés-kezdés található: <Hannem hát> <S ha most Beniczky>
- 23 hogy ennyivel meg is (K: hogy <Benic> ennyivel megis)
- 31 körülmény legyen akkor, (K: körülmény legyen <kesobb> akkor)
- 33–34 abban rajzolt párbeszéd, (K: abban <megtörtent> rajzolt *kaszinói* párbeszéd)
- 16 : 2–3 hogy a Káldy-eknek ez lehetett (K: hogy a Káldy <...> esetnek <<csak fogadásból <tort> így tort>> ez lehetett)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 14 : 1 *Az elhalt császárok csöndesen pihennek...* — MK utalása a kilencvenhárom évesen elhunyt I. Vilmosra és 99 napos uralkodás után gégerákban elhunyt utódjára, III. Frigyes német

Lap Sor

- császárra vonatkozik, aki 1888. jún. 15-én halt meg. (Ld. MKnak *A rák* c. cikkét a Krk 76. köt. 41—43. l. és jegyzeteinket a 232—233. l.).
- 14 : 2—3 *Az ébredező Mars a nagy forróságban újra pajzsára hajtja fejét* — MK e képpel a Monarchia és a cári Oroszország közötti feszült helyzetre utalt, amelynek »csillapítása» érdekében, de tulajdonképpen erőfitogtatás céljából, nyilvánosságra hozták a Monarchia és Németország között 1879-ben kötött szerződés szövegét. (Ld. ezzel kapcsolatban MKnak *A háború a folyosón* c. cikkét a Krk 76. köt. 121—123. l. és jegyzeteinket a 336—341. l.)
- 4—5 *a való királyasszony fürdőn keres enyhülést fájo szívének* — Natália királynőre, Milán szerb király feleségére vonatkozik az utalás.
- 5—6 *még Zichy Jenőről sincs semmi hír* — A Zichy Jenőről szóló állhírekről ld. a jelen kötetben közölt *Miniszter kerestetik* c. cikk 31 : 24 sorához fűzött jegyzotünket.
- 15 : 12 *Fölteszem konyakgyáramat* — Keglevich konyakgyáráról MK korábbi írásaiiban is megemlékezett.
- 18 *a sajtó szelíden tárgyalta az egészet [ti. a Káldy-ügyet]* — MK itt a cikk elgondolása érdekében állítja ezt, a fentiekben idézett, a PH-ból merített tudósítás viszont nem arra mutat, hogy a napisajtó könnyedén átsiklott az elbocsátás felett.
- 16 : 2—3 *A Káldy-esetnek ez lehetett a genezise.* — Ld. ezzel kapcsolatban a bevezetőben kifejtetteket.

A PÉK MINT ORVOS

M *Pesti Hírlap. 1888. augusztus 9., 20. évf. 220. sz. (1., 2. l.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Bohókás történet* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A szerzőségről és a témáról

A kisméretű péksüteményről szóló jellegzetes gyerekszaj történetet kétségtelenül Mikszáth írta. A stílus jellegzetességeken, a sajátos fordulaton, a gyakori zárójelbe helyezett közbevetéseken kívül, a kis történet felépítése, a helyzetnek párbeszédeken keresztül történő exponálása, a különös indokolás ugyancsak dialógus formában történő feltárása — MK írói eszköztárába tartozik. Rá jellemző (különben ez már korábban is kedvelt írói fogása volt), hogy az íróelődök hosszas leírásait, helyzetteremtő bemutatásait a stílusparódia eszközeként használja fel a maga célja elérésére. Végezetül, de nem utolsósorban Mikszáthra jellemző a karcolat bevezetője, amelyben könnyeden,

ugyancsak iróniától vezetettve sorakoztatja fel az előző évtizedek kedvelt témáit mint a tárcák és az élelapok visszatérő humorforrásait.

A téma kevésbé igényes kidolgozása inkább a sikerültebb karcolatok sorába utalja a jelen írást. Ezért közöljük itt, ebben a ciklusban, és nem a »Rajzok és elbeszélések« számára fenntartott másik sorozatban.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

16 : 5 *antidiluvianus stichblatt* — özönvíz előtti céltábla (lat. és ném.)

16 : 12—13 (*Ez volt a magyar Boulangerizmus*) — MK ezzel a közbevetéssel egy tréfás szójátékot őrzött meg. Georges Boulanger, tábornok, majd francia hadügyminiszter nacionalista, németellenes jelszavaival szerzett magának hírnevet, de politikai visszaélései és jobboldali puccsista összeesküvésben való részvétele miatt még rangjától is megfosztották 1887-ben. A boulanger köznévi franciául péket jelent különben, ebből alkotta MK a szójátékot.

17 1—2 *az én barátom, Quintus* — A szignót a PH felelős szerkesztője, Kenedi Géza használta a lap hasábjain megjelent cikkei névjelzésekként.

18 : 25 »szóló« — whist kártyával játszható l'hombre nevű játék egyik figurája

19 : 25 *prozopopeia* — itt: fontoskodás, nagyképűség

ZÓLYOM NON BIBIT

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 78—80 folio

M I. *Pesti Hírlap. 1888. augusztus 17., 10. évf. 228. sz. (1., 2. 1.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

II. Jk 45. köt. = Hi 13. köt. Anekdoták II. Bp., 1917. 110—113. 1.

A kézitról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket 1, 2, 3, 4, 5 arab számokkal jelölték. A K első lapján idegen kéz adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »garm«, és a rovatbeosztást: »Tárca«.

MK javításainak száma az átlagosnál lényegesen alacsonyabb. Ez azt jelzi, hogy már az írás megkezdése előtt teljesen végiggondolta mondanivalóját, még az illusztrációként beleillesztett anekdotikus történetet is. A 20 : 12 sorban észlelhető utólagos javítás nem elegendő bizonyíték annak eldöntésére, hogy maga MK javította-e a nyomdai levonatot.

A jelen Krk a PH szövegét közvetíti.

Gondolatok egy megyei közgyűlés döntéséről

Mikszáth karcolata a maga extrém téma-megközelítésével csábít annak feltételezésére, hogy ez az írás azoknak a sorába tartozik, amelyekben írónk, szabadjára engedve képzelőerejét, elgondolt helyzetet és abból fakadó furcsa körülményeket fest olvasói elé. A PH négy nappal korábbi, aug. 13-i számában a megyei életről szóló tudósítások rovatában, a 6. lapon azonban a következő híreszke látott napvilágot:

»Zólyom vármegye törvényhatósági bizottsága Radvánszky Béla báró főispán elnöklete alatt e napokban rendkívüli közgyűlést tartott. Az ülés elején a főispán ünnepélyes beszéd kíséretében átnyújtotta Thebusz Jánosnak, a zólyomi ev. egyház lelkészének öfelsége által adományozott Ferenc József-rend keresztjét, mire Thebusz meghatottan válaszolt. Ezután következett az alispán 1887. évre vonatkozó jelentésének tárgyalása. Az e javaslatban foglalt indítványokat az állandó választmány magáévá tévén, javaslatba hozza a törvényhatósági bizottságnak: hogy 1. a vármegye egyes községeiben aggasztólag divatba jövő halotti torok, keresztelők és esküvők alkalmából rendezett ünnepélyek, amelyek az anyagilag amúgy is súlyosan terhelt községi lakosok vagyoni tönkremenésének, vagyoni és erkölcsi süllyedésének szintén okai, olyképp gát vetessék, hogy a halotti torok tartása szabályrendeletileg eltiltassék, a keresztelők és esküvői ünnepélyek korlátozása érdekében pedig az egyházi főhatóságok megkeressenek, hogy utasítsák a lelkészeket, hogy ez ünnepélyek tartásától vezetésük alatt levő híveiket óva intsék s szükség esetén egyházi tilalommal tartsák vissza...« A továbbiakban megyei álláshelyről, továbbá a jegyzők fizetésének némi emeléséről intézkedtek.

A Zólyom megyei közgyűlés tehát valóban úgy határozott, hogy korlátozza a nagy költségeket jelentő mulatozási alkalmakat. MK teljesen egyetértett a döntéssel és azt motiváló célkitűzésekkel, sőt az úttörőknek kijáró elismeréssel fogadta a megyei hatóság állásfoglalását. Egyetértése és rokonszenve jeléül két történetet fűzött a kommentárhoz. Az egyik falusi eset, minden vonatkozásában alátámasztotta a zólyomiak megfontolását. A másik a népi szokások városi elfajulását mutatja: itt a keresztelő már pénzforrás, amelyet a lumpensorba került alkalmi látogató jól kihasználódnak tókének tekintett.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 20 : 2 mégis igaz. Zólyom vármegye (K: mégis igaz. <Zólyom vármegye> Zólyom vármegye)
6 nemes vármegye megtiltja, (K: nemes vármegye <megfogja [sic!] tilt> megtiltja)
7 keresztelési, menyegzői lakomákat (K: keresztelési <lakodalmi> menyegzői <es> lakomákat)

Lap Sor

- 20 : 12 védszentje, égi képviselője (K: védszentje <kinek> égi képviselőnek)
15—16 kitárt kapuszárnyakkal (K: kitárt <kapuszárnya> kapuszárnyakkal)
- 21 6 ember is éppen az esztendő (K: ember <meg akkor is> epen az esztendő)
8—9 alkalmak, az igaz, úgyszólván összeforrtak a népélettel (K: alkalmak az <igazan> igaz ugyszolvan összeforrtak a <magyar> népélettel)
10 Mert ha a megszületett (K: Mert <rem> ha <a megkeresztelt kisdéd> megszületett)
12 helyén is van, legalább (K: helyen is <volt> van, legalabb)
13 torokat mint izléstelen, (K: torokat <mindig> mint izléstelen)
13—14 népszokást mindig el lehetett ítélni. (K: népszokást <volt> mindig ellehetett [sic!] <....> ítélni.)
15 rokonok, a torban (K: rokonok, <a tornal> a torban)
17 vidám, pajkos dalra (K: vidam <enegr> pajkos dalra)
17—18 gyűjtának rá, kurjongatnak, (K: gyujtanak rá <sok meg> kurjongatnak)
18—19 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<A magyar ember mikor a vilagra jon <....> boros kompania fogadja mikor a vilagbol>>
,, 20 világból kimegy, akkor (K: vilagbol <elmegy> kimegy akkor)
,, 20 hát miért legyen (K: hat <hogy> miért legyen)
,, 32 látok. (K: látok <itt>)
,, 33 Az öt temetés és öt tor. (K: Az <hat> öt temetes es <hat> öt tor.
,, 36 ilyen »muri« átlag (K: ilyen <....> „muri” átlag)
,, 37 Tizenegy muri (K: Tizenegy <ilyen> muri)
22 : 1 gyereke van, azzal (K: gyereke van <annak> azzal)
5 várnak. A fősvénykedés (K: várnak. <Ter> A fősvénykedés)
5—6 illetlenség. Szinte úgy (K: illetlenség. <Min> Szinte ugy)
7 minden erejét, hogy (K: minden <erejet> erejét hogy)
8 kitehessen magáért. (K: kitehessen <magaert> magáért.)
9 Ma már faluhelyen (K: <S ez> Ma mar faluhelyen)
19—20 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <No hat tiz forint>
20 Aztán csillapodottan (K: Aztán <megszelidülve> csillapodottan)
24 még vagy harminc (K: meg vagy <huszonöt> harminc)
32—33 sor között a K-ban törölt szavak olvashatók: <No maga>
36 — Hogyan gondolja ön ezt — vágtam közbe (K: — Hogyan <erti> gondolja on ezt — <....> vágtam kozbe)
37 ha jól értem, Ön a gyereket (K: ha <nem csalodom> jól értem ön a gyereket)
,, 37 alapot veszi? (K: alapot <tünteti ki> veszi?)
23 : 2—3 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <<— De hogy nem <....> en is valoszinunek tartom>> <Vallat vontam.>

Lap Sor

<<— Nem tudom; <ambar> lehetséges... <Ambár Tisza helyett> De a Tisza ötven forintja meg sem latszik előttem <egesen> biztos pénznek. Valasszon a foherceg mellé más valakit.>>
<— Ej, ej!>

- 23 3 utána elolvastam (K: utana <nehany napra> elolvastam)
4—5 jutottak e különféle hagyományos (K: jutottak e <sok ?cerem?> különféle <karos> hagyományos)
6 mentségük a tisztességük (K: mentségük <volt az> a tisztességük)
7 modern nemzedék (K: modern <?kor? ezek> nemzedek)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 20 : cím *Zólyom non bibit* — Zólyom nem iszik
1 *Ugocsa non coronat* — Ugocsa nem koronáz. — A szállóige eredetével Tóth Béla foglalkozik »Szájru! szájra« c. kötetében
21 5 *causa bibendi* — ivásra való ok

MEGHALT LELKEK

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 86 folio

M I. *Pesti Hírlap. 1888. augusztus 30., 10. évf. 240. sz. (1., 2. 1.)*

A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Osevegés Lonkay bátyánkról* alcímmel. Névjelzés nélkül.

II. *Jk 37. köt. = Hi 5 köt. Az én halottaím. Bp., 1914. 161—165. l.*

A kézitről

A nekrológ ránk maradt K-a csonka: a cikk elejétől csupán a 24 : 14 sorig terjedő rész szövegének fogalmazványa van meg az OSZK gyűjteményében. Ez valószínűleg a teljes K első lapja, kb. 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelv. Ezt a nyomdában kettévágták, és A, B betűvel jelölték. A K címéhez az »A« névelőt és a nyomdai utasítást: »garm« — idegen kéz jegyezte fel. A végleges cím és alcím kialakítása arra mutat, hogy a korrektúrát MK maga végezte el.

Megemlékezés egy politikai ellenfélről

Az előző nap, 1888. aug. 29-én hunyt el Lonkay Antal balatonfüredi villájában. Az öt búcsúztató cikkében MK a klerikális sajtó előtörténetét villantja fel Török János alakjának és lapjának, a Pesti

Hírnöknek jellemzésével. De ez inkább csak arra adott számára alkalmat, hogy szélesebb körben vázolhassa a Lonkay képviselte klerikális ultramontanizmust. Apró történetek, jellegzetes helyzetek felvillantásával érzékeltette Mikszáth azt a szellemi légkört, amelyben Lonkay Antal élt, amelyet terjesztett és szétsugárzott személyén keresztül, majd kenetteljesen szemforgató és minden haladást elítélő napilapja, a Magyar Állam hasábjain. Lonkay személyének és szemléletének ezt a kötöttségét érzékeltette még a VÜ megemlékezése is, amely közismer-ten politikamentes képes hetilap volt:

»A magyar hírlapirodalomnak egy egészen külön, elszigetelt irányát művelő munkása hunyt el múlt hó 28-án Lonkay Antalban Balatonfüreden, hova súlyos betegségében enyhülést keresni ment.

Lonkay a „Magyar Állam” nevű klerikális lapnak volt a szerkesztője, ki az ecclesia militans szolgálatában állva, harcias irányban szerkesztette lapját, s engesztelhetetlen háborút viselt minden olyan szabadelvű haladás ellen, melytől az általa képviselt egyház érdekeit féltette. Folyton támadott, s támadásaiban fáradhatatlan vala, amivel természetesen ő maga is nem kevésbé kíméletlen támadásokat vont magára. A nagyközönség előtt nem volt népszerű. Mindazonáltal voltak követői s előkelő támogatói is, akik azt hitték, hogy valamilyen ügynek jó szolgálatot tenni így módon is lehet. Egyébiránt éppen ebben a korban rejlett a közérdek szerencséje, mert a klerikális érdekek túlbuzgó harcosa valamennyire elfogadható más modor mellett sok kárt is okozhatott volna éppen a felekezetek közti béke terén, melyet Magyarországon zavarni senki sem akar, s valószínű, hogy ő maga sem akarta, ámbár sokszor ilyen színe volt cikkeinek, melyekben nem hiányzott a gyakorlott toll nyoma s nem a publicistai tehetség bizonyos neme... (VÜ, 1888. szept. 2. 36. sz. 595. l.)

A VÜ anonim nekrológijának véleménye — mint a fenti szövegből is kitűnik — szinte teljes mértékben összecseng Mikszáth megemlékezésének tónusával.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

23 : cím *Meghalt lelkek* (K: *A szegény Lonkay bátyánk*)

: alcím a K-ban még nem alakult ki!

3 Hírlap-pal, mely szabadelvűségénél (K: Hírlap”pal (a ko) mely(a) szabadelvűségénél)

5 melyek most (K: melyek(et) most)

8 kicsinyíteni), itt hagyta balatonfüredi (K: kicsinyíteni/(s) (es i) itt hagyta (a) Balaton-Füredi)

11 jövedelmezett az öregnek, (K: jövedelmezett a (kedves jo) z öregnek)

13 Az ultramontanizmus tollharcosai (K: Az (katholikus felekezet harcolo) ultra montanizmus toll harcosai)

16 Lonkay elődje, a néhai (K: (Az öreg) Lonkai elődje néhai)

Lap Sor

- 23 : 20 Az osztrák—porosz háború (K: Az <<koniggratzi <.....>> osztrák porosz háboru)
- 24 : 4—5 akkori »Pesti Hírnök« (K: akkori „Magyar Hírnök”)
- 9—10 Állam, melynek szerkesztése Lonkay Antal kezébe került, áthozván (K: Állam <melyet Lonkay Antal tett híressé> melynek szerkesztes(et)e Lonkay Antal <vette át> kezébe került át <nem> hozván)
- 11 régi lapja, az »Idők (K: régi lapja<nak> az „Idők)
- 12 gyűlölködőbb hangját (K: gyűlölködőbb <szellemet> hangját)
- 12 Pius levelét, mely (K: Pius <levelének bekezdő s> levelet mely)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 24 : 8—9 A »Pesti Hírnök« 1870-ben beolvasdt az »Idők Tanúé-jába, s a két egyforma szellemű lapból lett a »Magyar Állam« — A »Pesti Hírnök« konzervatív napilapként indult, kezdetül főmunkatársa volt Török János, aki 1860 vőgétől a lap tulajdonosa lett, 1867-től klerikális irányban szerkesztette. 1868. dec. 15-én szűnt meg és egyesült az »Idők Tanúé-jával. — A »Magyar Állam« egyházpolitikai napilapként indult 1868. dec. 16-án, az »Idők Tanúé-jának folytatásaként előbb Jósika Kálmán szerkesztette, majd 1870 májusától Lonkay Antal, 1872—1877 között más kezekbe került a szerkesztés, 1877 áprilisától bekövetkezett haláláig Lonkay Antal szerkesztette a klerikális napilapot.
- 24 : 12—13 mely 1867 óta minden áldott este megjelent — A dátumban MK tévedett, a »Magyar Állam« 1868. dec. 16-tól jelent meg.
- 13—14 »Gaudemus peculiariter gratulari tibi stb.« — A latin nyelvű köszöntő levél kezdő sorából való az idézet; »Különösen örvendezve kívánunk szerencsét neked« fordulattal adható vissza magyarul.
- 25 : 4—5 Lonkay pápai kitüntetései. — A Szent Gergely-rendet XVI. Gergely pápa alapította 1831-ben, a Sylvester-rendet IV. Pius 1559-körül; XVI. Gergely 1841-ben új alapszabályokat adott neki.
- 26 : 5—6 *in effigie* — képletesen

EGY ZSENIÁLIS MINISZTER

- K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 90—92 folio
- M *Pesti Hírlap. 1888. szeptember 2., 10. évf. 243. sz. (1., 2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK hat, átlagosan 30 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedési érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, B 1/2, C, D, E, F, G, H, I, K, K 1/2, L betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »garmond«, ez áthúzva, helyette: »borgis ritk.«.

MK javításainak száma az átlagnál lényegesen alacsonyabb. Ez a téma és a megformálás alapos átgondoltságára utal.

Képzletbeli riport a hatalom boszorkánykonyhájából

Ha a jelen karcolatnak nem maradt volna ránk az autográf kézírata, akkor nagyon nagy a valószínűsége, hogy a jelen karcolat a leggondosabb anyaggyűjtő munka mellett sem kerülhetett volna be még a gyanús Mikszáth-írások közé sem. Hiszen a karcolat elején »minapi« bécsi útjára hivatkozik a szerző, amikor ott felkereste Kállay Bénit, akivel »valaha kollegák« voltak (27 : 5), ismeretségük még a régi időkből származik, »amikor egy redakcióban« (27 : 8—9) dolgoztak. Három olyan állítás, amelyik mindegyike azt a látszatot kelti, hogy nem MK-ról lehet szó. Ami az elsőt illeti, közismert volt róla, hogy nemigen szokott Bécsbe látogatni, ami a másik két utalást illeti, az igaz, hogy Kállay Benjámint 1875 és 1878 között újságíró volt, szerkesztette a mérsékelt ellenzékhez közel álló Kelet Népe c. politikai hírlapot; az viszont irodalomtörténeti tény, hogy éppen ebben az időben MK a pályakezdés legnehezebb éveivel küszködött; szerkesztőségétől szerkesztőségig hányódott, de bármilyen nehéz helyzetben volt is, mindig az ellenzékhez, a függetlenségi párthoz közel álló orgánumnál talált állást. Ezekben az években oly nagy volt a társadalmi távolság a konzervatív lapszerkesztő Kállay és a megélhetéséért napi harcát vívó Mikszáth között, hogy az eleve kizárt minden, nemhogy baráti, hanem egyszerűen személyes kapcsolatot is.

A Mikszáthnál tíz évvel idősebb Kállay Benjámint politikai karrierje már a hatvanas évek végén megkezdődött, mint szerbül, bosnyákul és törökül kifűnően beszélő ifjú diplomatát 1869-ben kinevezték belgrádi főkonzullá, ahol a külpolitikai szolgálat mellett történetész kutatómunkát is végzett: összegyűjtötte az anyagot az 1877-ben megjelentetett »A szerbek története« c. munkájához. 1875-ben, a fúzió után leköszönt diplomáciai posztjáról, és a hazai belpolitikai életbe kapcsolódott be: országgyűlési képviselő lett, és a Sennyei-féle mérsékelt konzervatív párt közegéül szolgáló Kelet Népe c. napilap megalapításával segítette a párt küzdelmét, bár a külpolitikában inkább Andrásyhoz állt közel. Bosznia okkupációjának Andrásyval együtt egyik kezdeményezője volt, és az e kérdésben tanúsított álláspontja miatt szakított Sennyeiékkal. 1879-ben a bécsi külügyminisztérium első osztályfőnöke lett (ami gyakorlatilag a külügyminiszterhelyettesi posztnak felelt meg), 1882-től a Monarchia közös

pénzügyminisztere, és e minőségében Bosznia kormányzója is volt. Ez utóbbi tevékenységét a következőképp összegzi a Pallas Lexikon: »Alatta közigazgatás, igazságszolgáltatás, közoktatás s egészségügy bámulatosan fejlődött, s a nyugat-európai civilizáció mindinkább meghonosult; a kultúra s felvilágosodás évről-évre halad; a közlekedési eszközök, a rend, közbátorság [sic!], vagyonbiztonság folyton javul, az előítéletek oszlanak, a kereskedelem, ipar s mezőgazdaság virágzóbb lesz; a főváros, Szarajevó épül, szépül, európais kényelmekkel kínálkozik ...« (I. h. Bp., 1895. 10. köt. 58. l.) — A történettudomány legújabb kutatásai is pozitívan értékeli Kállay Béninek Boszniában és Hercegovinában gyakorolt kormányzói tevékenységét, megállapítva: »Történtek bizonyos lépések az ország gazdasági életének fejlesztésére s modernizálására is: vasútvonalak épültek, hitelintézetek, nagyipari üzemek létesültek, fellendült a bányászat, az erdőgazdaság és az állattenyésztés. Bosznia és Hercegovina azonban ennek ellenére mindvégig a Monarchia legkevésbé fejlett területe maradt.« (»Magyarország története 1848—1890« 6. köt. Főszerk.: Kovács Endre. Bp., 1979. 1199. l.) A későbbi korszakról is találhatunk megállapításokat Kállay Béni politikai koncepciójával kapcsolatban. (»Magyarország története 1890—1918« 7. köt. Főszerk.: Hanák Péter. Bp., 1978. 97., 162—163., 246. l.)

A boszniai átalakulás a kortársak figyelmét is felkeltette, és az a sokoldalú szervező tevékenység, amelyet Kállay és közvetlen munkatársai kifejtettek, ébreszthette fel MK érdeklődését és írathatta meg vele ezt a képzeletbeli riportot a »siker-ember«-ről.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 27 : cím Egy zseniális miniszter (K: <<Hogy kell <az> országot igazgatni?>> Egy genialis miniszter)
- 3 »jelen«-je van, hogy bátran (K: „jelen”je van <most is> hogy bátran)
- 4 fogadni múltnak is. (K: fogadni <még> multnak is.)
- 6 hogy én lettem volna miniszter, hanem (K: hogy <én is> én lettem volna miniszter <voltam valamikor> hanem)
- 10 még mindig (K: meg mindegy)
- 16 Azért közbe-közbe (K: Azért—<meg mindig> közbe-közbe)
- 17 is egyet. (K: is <együtt> egyet.)
- 24 Már többen várakoznak odakünn; (K: Már <<vannak (<....>> többen varakoznak odakünn)
- „ 34 hogy a kedélyderítő (K: hogy a <kedv> kedélyderítő)
- 28 8 ezen is. (K: ezen is. <<Most mar <.....> kedvence>>)
- 11—12 jött ön — szolt ismét (K: jött <en> ön <az előbb> szolt ismét)
- 12 hozzám. — Az imént (K: hozzam — <Mert> Az iment)
- 18 feldolgozni és értékesíteni: (K: feldolgozni es <eladni> értékesíteni:)

Lap Sor

- 28 : 19—20 mennyiségben természetnek (K: mennyiségben <terjesz-
tenek) természetnek)
24 a cikket ma este (K: a cikket <meg> ma este)
30 Hiszen nálunk, ahol már (K: nálunk <.....> ahol már)
37 turkál, betűzget benne (K: turkal <benne>, betűzget
benne...)
38 idea. Adóhivatal, mely (K: idea. <Egy> Adóhivatal <az>
mely)
29 1 — Hígyje meg, bizonyos (K: — Hígyje meg <hogy> bizonyos)
10 fog az ekék sorsáról. (K: fog a <miniszteri> z ekék sorsáról.)
13 — Fiaďzanak, kegyelmes uram. (K: — <Szepen megy a
dolog> Fiaďzanak kegyelmes uram.)
15—16 bizony lassan ment. Az ekék ott rozsdásodtak (K:
bizony lassan <meg> ment. <De most mar k> Az ekek ott
<allottak> rozsdasodtak)
18 hogy behízelegje (K: hogy <...> behízelegje)
20 szebb vetése lett, (K: szebb <.....> vetése lett)
21—22 hogy egy másik ember is jól járt a vasekével. Kezdték
(K: hogy <a> egy másik ember is jól jart <jol> a vasekével.
<..> Kezdték)
23 hogy a vaseke (K: hogy <az> a vaseke)
25—26 kaphatta, kezdték magukat (K: kaphatta <egyszerre no>
kezdték magukat)
29 miniszter kezeit (K: miniszter <...> kezeit)
33 hogy gyönyörűség lesz (K: hogy <orom> gyönyörűség lesz)
35 kölcsön másoknak, akire (K: kölcsön <a bosnyakoknak>
masoknak, akire)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 27 2 *Kállay Bénit, e tehetséges fiatalembert* — Ez MK ironikus
fordulata, hiszen Kállay ekkor 49 éves volt, és a korabeli
fogalmak szerint már közeledett az »öregúr« megjelöléshez.
22 *parva sapientia regitur mundus* — Tóth Béla szerint III.
Gyula pápának tulajdonított mondás (»Szájruľ szájra«. Bp.,
1896. 140. l.). Magyar jelentése: »Kevés bölcsességgel kormányozódik a világ«.
29 : 17 *hospodár* — vagy másként goszpodár a. m. uralkodó, fejedelem, itt: helyi vezető

MINISZTER KERESTETIK

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 93—95 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. szeptember 6., 10. évf. 247. sz. (4., 5. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében darabokra vágták, az egyes részeket 8, 9, 10, 10 1/2, 11, 12, 12 1/2, 13, 14, 15 arab számokkal jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »b.ritk.«.

MK javításainak száma az átlagosnál valamivel alacsonyabb. Egy-két helyen kompozíciós megfontolásokból változtatott szövegén, többségük stíláriis jellegű. A korrektúrát maga végezhette el, erre utalnak az alábbi sorokban található utólagos változtatásai: 30 : 15—16, 32 : 2, 32 : 5—6, 32 : 18.

A miniszteri bársonyszék utódlásának gondjai

Trefort Ágoston 1888. aug. 22-én hirtelen elhunyt. 1872-től, tehát több mint tizenhat éven át töltötte be a vallás- és közoktatásügyi miniszteri széket. Öt kormányban, a Lónyay-, a Szlávy-, a Bittó-, a Wenckheim- és a Tisza-kabinetben tartotta kezében ezt a fontos tisztséget. Gróf Lónyay Menyhért 1884 novemberében bekövetkezett halála után az Akadémia 1885-i közgyűlése őt választotta meg elnöknek. Ezt a funkciót három évig töltötte be. 1861-től Trefort megszaktítás nélkül országgyűlési képviselő is volt. Így halálával egyszerre három poszt várt gyors betöltésre. A közvéleményt leginkább az foglalkoztatta, hogy ki fogja követni a hetvenegy éves tudóst a miniszteri székben. Az érdeklődés mértékére jellemző, hogy MK karcolatának megjelenése napján a PH vezércikkben is tárgyalta a betöltetlen miniszteri székek várható sorsát.

»A csonka kabinet« c. vezércikk a gazdátlan belügyi, pénzügy-miniszteri és a megüresedett kultuszminiszteri poszttal foglalkozott. Ez utóbbival kapcsolatban a következőket írta: »...Egészen üres Trefort miniszter helye, akinek nehéz lesz utódot találni, nem mintha nem volna, de mivel a főrendek közül sokan szeretnék, ha legalább platonikusan megkínálgatná előbb Tisza Kálmán a puha üléssel egyiket-másikat. Egész lista van már a jelöltekről. Zichy József gr., Zichy Ágost gr., Zichy Antal gr., Csáky Albin gr., a szepesi főispán. Azonfelül dr. Berzeviczy Albert, Trefort megbízott államtitkárja és Szily Kálmán. Ha Tisza egy-két nappal tovább fürdik a sós habok között, lesz még egyszer annyi jelölt, s öszebolondítják a fél országot mindenféle nyers vagy félig sült kombinációkkal...« (I. h., 1888. aug. 24. 1—2. l.)

Mikszáth jelen karcolata a nyári szabadságát Ostendében töltő Tisza Kálmán távolléte miatt felfokozott kíváncsiságnak és találgatásoknak adott hangot. Mintegy tíz nap múlva már bizonyossá vált, hogy gróf Csáky Albiné lesz a miniszteri szék. MK ekkor írta az *Új miniszter* c. karcolatát, amelyben a szepesi főispáni posztot a vörös bársonyszékre cserélő Csáky Albint mutatta be olvasóinak, míg a *Tükös sürgönyök* c., két nappal később írott karcolatában (ld. e kötet

46—48. 1.) valószínűleg a klubból származó hírek alapján, Tisza »ki-választási« taktikáját »leplezte le« egy kedélyesen csevegő, de komoly konfliktushelyzeteket feltáró karcolatban. A király szept. 22-én nevezte ki Csáky Albint.

Itt említjük meg, hogy a Trefort után üresen maradt belvárosi képviselői mandátum sorsával foglalkozik MK »Korona« vagy »írás« c. karcolata a jelen kötet 32—34. lapján. A szept. 25-én tartott választáson báró Kaas Ivort választották a főváros IV. kerületének képviselőjévé. Az Akadémia ugyancsak betöltésre váró elnöki székével kapcsolatos kombinációkról a szept. 23-án megjelent *Csevegés a hétről* c. karcolatában szövegezőleg először MK (e kötet 49—50. 1.), az utódot báró Eötvös Loránd személyében találták meg, megválasztására az 1889. évi májusi közgyűlésen került sor.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 30 : 1 Üres a klub. Álmosan (K: Üres a club. <Almatago> Álmosan)
 2 gyűjteménye. A fogásokon (K: gyűjteménye. <Bent a termekben kísértetiesen kopognak a Daniel Márton léptei.> A fogásokon)
 4 alkonyatig (K: alkonyadtik)
 4—5 Akkor legalább kivan (K: Akkor <megvan> legalább kivan)
 7 pihen, s kísérteties (K: pihen s <<.....> csend>> kísérteties)
 9 vannak a hatalom (K: vannak <hat> a hatalom)
 9 Szanaszét. Nehány (K: szanaszét. <Egy egy> Nehány)
 12—13 is itt ógyeleg, meglehet, de feléje sem (K: is itt <idozik> ogyeleg <talan> meglehet, de <az sem megy> feléje sem)
 13 klubnak. Ott (K: clubbnak. <?Az aki?> Ott)
 15—16 él meg a legnagyobb forróságban (K: él meg a legizzobb forrosagban)
 18 Klub nincs, tehát (K: <A> Club nincs, tehát)
 19 hozza a híreket (K: hozza <?oda?> a híreket)
 22 az is csak Dániel Mártontól (K: az is <Nedeczky Istvantól> csak Daniel Mártontól)
 24 És Dániel Márton ilyenkor Osztrade felé (K: Es Daniel Marton <persze nem tud semmit hanem> ilyenkor <?kilencven?> Ostende fele)
 27 érdekes dolog is (K: érdekes <dolgot is tudhatna> dolog is)
 29 Egyik az: ki lesz (K: Egyik az <hogy> ki lesz)
 30—31 sor között a K-ban olvashatatlanul törölt szavak találhatók!
 33 — Azt csak Tisza tudhatja (K: Azt csak <<.....> tudná>> Tisza tudhatja)
 37—31 : I Lajos, aki nyáron át szintén az államférfiak közé tartozik, minden (K: Lajos aki <a ?kimaradt?> nyáron at

- <....> szinte az államferfiak <egyedüli képviselője a fő-
 városban> köze tartozik, minden)
- 31 : 3—4 kivezető út lenne: Kőrösi Sándor, aki hónapokkal (K:
 kivezető út lenne: <<az öreg Urbanovszky mert az hónapok-
 kal <.....> Janos>> <Csavolszky Lajos> Korosy
 Sándor aki hónapokkal)
- 4 megérzi valakin, (K: megerzi <hog> valakin)
- 6 Bénin. Megérezte Fabinyin, és megérezné (K: Bénin <meg-
 érezte Szechenyin is akivel a „Kelet Nepeben” együtt dolgo-
 zott> megérezte Fabinyin es megerezné)
- 6—7 ismeretlen is. De Kőrösi sincsen itthon. (K: ismeretlen
 is <— ha itthon volna —> De <Csavolszky> Kőrösy
 sincsen itthon.)
- 17 javasolhat, kombinálhat. (K: javasolhat <<....> combinal-
 hat>> kombinalhat)
- 18—19 rakhatja be. Senki bele (K: rakhatja be <.....>
 Senki bele)
- 21 S használja is ezt (K: S <vegzi> használja is ezt)
- 22—23 küldi horvát bánnak (K: küldi <?horvath?) horvat
 bánnak)
- 23—24 királykisasszonyt, s agyonlöveti (K: kiraly kisasszonyt
 <<s hol jora hol rosszra <....> forgatja a Koburg Ferdinand
 sorsat,>> s agyonlöveti)
- 28 Albin. Ez az (K: Albin<t>). Ez az)
- 30 sietéssel emel fel, (K: sietéssel <..> emel fel)
- 30—31 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Grof
 Szapary>
- 31 Albin máris főpohárnok. (K: Albin <?elegans?) mar is
 <....> fopoharnok)
- 33—34 kormányzó már kipihente (K: kormányzó <epen raerne>
 mar kipihente)
- 36 Ágosté. Egy gróf, aki (K: Ágosté. <Fiatal> Egy <...> grof
 aki)
- 39—32 : 1 sor között a K-ban kihúzott sorok: <Az otodik nap a
 Zichy Antalé> <A hatodik napon szí> <<Oreg <....>> <Az
 orodik nap azon topreng Ostendeben Tisza Kálmán atolvas-
 van a lapokat: Meddig>
- 32 2 aki folyton olvassa ezalatt a lapokat (K: aki <.....>
 ezalatt olvassa a lapokat)
- 5—6 megáll a hírharang, s hasábjain, mint a ringelspielen
 egyre csak ezek (K: megall <<.....> közvelemeny>> a
 hírharang s <.....> hasábjain mint a <.....>
 Ringelspielen váltig ezek)
- 10—11 Hogy ki lesz ezekből az új kultuszminiszter, majd kisül
 a királyi kéziratból. (K: Hogy ki lesz <hat> ezekből az új
 <...> kultusz miniszter <nem kutatjuk tovább nem is kombi-
 nalok> majd <meghozza> kisül a kiralyi kéziratból)
- 17 várjuk a kéziratot, (K: varjuk a <ket> keziratot)

- Lap Sor
 32 : 18 pendülni a közvélemény *ömlétségével*, nem (K: pendulni a közvélemennyel nem)
 19 találgatásokba, minthogy (K: talalgatásokba < mert > mint-hogy)
 23 említette senki. (K: említette senki << pedig < . . . > vegre mar evék óta a miniszterium dolgait, >>))
 25 idő óta ő vezeti (K: ido ota ő < ?vezette? > vezeti)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 30 : 31 a *Hangl-kioszk »kerek asztala«* — A Vigadó épülete mellett 1932-ig fennálló, kerthelyiséggel rendelkező kávéházban volt egy, a képviselők számára fenntartott asztal. Erre utal itt MK; a híres asztalról korábbi írásaiban is megemlékezett.
 31 : 11 *post scriptum* — utóirat
 23—24 *Házastíja a királykisasszonyt, s agyonlöveti a derék Zichy Jenőt* — MK e két utalással, két egykorú, jellegzetesen uborkaszezonra valló hírről emlékezett meg.

»KORONA« VAGY »ÍRÁS«?

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 96—97 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. szeptember 7., 10. évf. 248. sz. (3. 1.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kézitről

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, C, D, E, E 1/2, F, G, H, I, K betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borg.d.«

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb.

A polgári gondolkodás torzulásának szimptomája

Az előző napi *Miniszter keresztetik* c. karcolat jegyzetapparátusában már jeleztük, hogy Trefort Ágoston hirtelen halála a közéletben hármast ürt hagyott maga után: helyébe új kultuszminisztert kellett kinevezni, új országgyűlési képviselőt kellett jelölni, és az Akadémia elnöki posztjára is megfelelő egyént kellett választani.

A jelen karcolat a képviselőkeresés gondjait ecseteli. Míg az augusztus végi napokban csak csendes találgatás folyt, addig szeptember elején már élénkebb előkészületekre került sor: a Ház elnöke hivatalosan felszólította a főváros illetékes szerveit, hogy tegyék meg a szükséges előkészületeket a záros határidőn belüli választásra. Erről tájékoztat a PH szept. 2-i híre, amelynek végén az első lehetséges jelölt neve is felbukkant:

»(Képviselőválasztás a belvárosban.) A képviselőház elnöke a mai napon felhívta a főváros központi választmányát, hogy Trefort Ágoston elhalálózása következtében a főváros IV. választókerülete részére a törvény értelmében új képviselő választása iránt intézkedjék. Gerlóczy Károly h. polgármester ennek következtében a választási törvény 38. §-a rendelkezésének megfelelően a központi választmányt e hó 4-ikén, kedden tartandó ülésre még a holnapi nap folyamán ösze fogja hívni oly célból, hogy a választás napjának, helyének meghatározása s a szavazatszedő küldöttségek megalkotása iránt intézkedjék. Időközi választásoknál, a választás olyképp tűzendő ki, hogy a képviselőház átiratának vétele napjától a választás megkezdéséig 14 napnál rövidebb és 24 napnál hosszabb időköz ne legyen. A választásnak tehát az e hó 15-ike és 25-ike közti 10 napon belül kell megtörténnie. Hogy mely napon, ezt a központi választmány fogja meghatározni. Egy ma tartott szűkebb körű pártértekezlet, melyen mérsékelt ellenzékiek, függetlenségiek és „szapáriak” vettek részt [tehát kormánypártiak is], elhatározta, hogy Kaas Ivor publicistát lépteti föl mint párton kívüli jelöltet.«

A következő napok mindegyikén a felgyorsult előkészületek egy-egy újabb állomásáról számol be a lap olvasóinak:

A PH szept. 5-i száma hírül adta, hogy a fővárosi központi választmány Trefort megürült képviselő helyének betöltésére a képviselőválasztást szept. 24-re tűzte ki. Beszámol arról is, hogy »a belvárosi választók tekintélyes része tudvalevőleg b. Orczy Béla minisztert óhajtotta fölléptetni; megkérdezték tehát bizalmasan, hogy hajlandó volna-e a mandátumot elvállalni. Orczy báró azonban melegen köszönetet mondva a megtisztelő bizalomért, kijelentette, hogy mandátumot nem vállal a képviselőházban. A kormánypárt tehát most más jelölt után néz.« (I. h. 2. 1.)

A PH szept. 7-i száma — MK jelen cikkével egy napon — hírt közölt a számba vehető jelöltekről. Szontagh Pál és Vámbéry Ármint nevével említi meg a következő sorok kíséretében: »Szontagh Pál kétségkívül nagy tekintélyt szerzett magának a parlamentben, s egyike azon keveseknek, akik az ország első kerületébe is beillenek. A választók egy kisebb része Vámbéry Ármint is emlegeti, azt hozva fel Szontagh ellen, hogy „megyei ember”. Nekik városi ember kell. Szontagh Pálban nézetünk szerint nem kapják meg sem az egyiket, sem a másikat, mert Szontagh mindenekelőtt európai ember, s széles látókörével túl van az offéléken.« (I. h. 2. 1.)

A fenti kivonatos hírek egyértelműen mutatják, hogy MK jelen karcolatának satirikus alaphangjához maga az egykori helyzet szolgáltatotta a matériát. A lázas, kapkodó keresés, a minden szempontot kielégítő képviselőjelölt gyors megtalálásának vágya hajtotta a szervezőket. Mikszáth megérezte a vezető rétegeket mozgató társadalmi elgondolásokat: a Trefort elhunytával megürült három poszt mind-egyikében »korona« birtokosa követte Trefortot: a miniszteri székben gróf Csáky Albin, az Akadémia elnöki székében pedig báró Eötvös Loránd (ki ugyan kiváló kutató fizikus volt, de azért mégiscsak a bárói cím birtokosa). A harmadik megürült poszton is »koronás« lett Trefort utóda: a publicista báró Kaas Ivort választották meg a belvárosi IV. kerület képviselőjévé.

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
32	3	Ekörül folyt ma a harc a belvárosban. (K: E körül folyt. <most> ma a harc a <fővárosnál> belvárosban)
33	1	mondván azt, amit (K: mondvan <ho> azt amit)
	2–3	sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Jézus Maria hol van>
	5	fejére a polgári (K: fejére a <polgári> polgari)
	6–7	választók másik része (K: választok <egy> másik része)
	8–9	sor között a K-ban törölt sor található: <<.....>> hogy gróf ne legyen>>
	10	— De ha nincs. (K: — De <ni> ha nincs.)
	11	grófok is ritkák. (K: grofok is <ritkak> ritkák.)
	14	egy tudóst. (K: egy tudos<ot>t)
	17	maguknak (K: magoknak)
	31	Álljunk meg! (K: alljunk meg! <A V>)
	35	Anglia gusztusára? — szolt közbe (K: Anglia<na gusztusanak> gusztusara? — szolt közbe)
34	1	de hiába, megválasztását mégsem tartja helyesnek, (K: de hiába, <jelöltségét meg> megvalasztasat még sem tartja <keresztu> helyesnek)
	2–3	sohasem járt Bokharában. (K: soha sem <volt> jart Bockharaban)
	10–11	sor között a K-ban kihúzott sor található: <Rengeteg ismeretlen név:>
	11	Lepotyogott végig, a Hunfalvytól (K: <Lepergett> Lepotyogott végig, a Hunfalviaktól)
	13	Sehol egy fülbemászó név. A városi atyák (K: Sehol egy <nev. Egyetlen nev. A> fülbemaszo nev. <.....> A városi atyák)
	16	valami tévedés a dologban? (K: valami <<.....>> összeirasa>> <<.....>> egyleti tagok>> tevedes a dologban)
	23	belopózott gróf-párti (K: belopózott <korona> grófpárti)
	24	tagokkal? (K: tagokkal <mi ellenünk>?)

Lap Sor

- 34 : 27—28 gróf-párti választó elkezdett kacagni, mint egy (K: grófpárti <uri ember> választó elkezdett kacagni <ahogy csak kif> mint a)
- 29 maguk (K: magok)
- 30 grófot keresnek (K: grófot <keresgelnek> keresnek)
- 31—32 elejtették a kombinációt (K: elejtettek <ezt> a kombinációt)
- 33 S legott oda módosult (K: <Most mar> S legott oda modosult)
- 34—35 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <No ilyen ember sok van>
- 35 Most már hát (K: <Bravo> Most már hát)
- 36 vágányba zökkent, (K: vágány(ban)ba <van> zökkent)
- 37—38 gróf, elég nagy választék van az országban. (K: gróf <igen> elég nagy választék<ra>van <ebben all> az országban.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 33 : 1 *mint egykor Grill Richárd* — MK utalása olyan korábbi vagy egykorú eseményre vonatkozik, amelynek feloldását a rendelkezésre álló kézikönyvek, ill. egyéb források nem tették lehetővé.
- 13 *De Bobulát csak nem választhatjuk meg.* — Bobula János az 1887-es nyári képviselőválasztásokon Budapest terézvárosi kerületében Busbach Péter ellenjelöltje, de a választáson kibukott. Foglalkozására nézve építész volt.
- 33—34 *Vámbérynek mekkora tekintélye van Angliában!* — MK utalása arra vonatkozik, hogy Vámbéry türkméniai álsruhas utazása után a perzsa sah segítségével tért vissza Európába, és itt első útja Angliába vezette, ahol több előadásban beszámolt Közép-Ázsiában tett útja tapasztalatairól. Ahogy a Pallas Lexikon megjegyzi: *»az angol kormány és a londoni társaság vetekedett egymással Vámbéry kitüntetésében... A keleti viszonyokra vonatkozó politikai nézetei mindenütt méltó figyelemben részesültek és Viktória angol királynő éppúgy, mint Abdul-Hamid [török] szultán akárhányszor fordultak hozzá tanácsért.«* (I. h. 16-köt. 628—629. l.)
- 34 : 2—3 *az a gyanú van elterjedve ellene, hogy sohasem járt Bokharában.* — MK ezzel a fordulattal a terjedő pletykák arányait kívánta érzékeltetni, hisz már akkor is közismert volt, hogy Vámbéry számára az 1863 márciusában és áprilisában a khivai sivatagban álsruhában megtett, Bokharába elvezető zarándok-útja hozta meg nemcsak a nemzetközi, hanem a hazai elismerést is.
- 29—30 *maguk az akadémiai tagok is mindenáron egy grófot keresnek az Akadémia elnökének.* — Valószínű, hogy MK ezen

fordulata egyik korai nyomát őrzi annak az akadémiai körökben erősödő elgondolásnak, amely végül 1889 májusában báró Eötvös Loránd megválasztásához vezetett.

A FLOTTA TÁMOGATÓJA

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/107—111 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. szeptember 13., 10. évf. 252. sz. (7. l.) Rovaton kívül. *Belvárosi csevegés* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK öt, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes darabokat I, II, III, IV, V, V 1/2, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII római számokkal jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borg.rtk.«

MK javításainak száma átlagos, az esetek többségében a jobb, a található kifejezés miatt változtatott szövegén, de van néhány olyan hely is, hol kompozíciós megfontolásból törölt néhány sort. A nyomdai levonat javítását maga végezhetette, erre utalnak az alábbi sorokban található változtatások: 35 : 21—22, 36 : 38, 37 : 24—26, 38 : 37—38.

Választási előkészületek humoros mellékhatása

A jelen karcolatot MK úgy alakította ki, mintha a PH szerkesztőségében a többi újságot lapozgatva felfigyelt volna Reményi Antal furcsa, nyílt-térben közölt nyilatkozatára, az azt követő cáfolatra, majd az újabb dementire. Azt a benyomást kelti, mintha e furcsa színháború keltette volna fel érdeklődését, ennek főhőse iránt kérdezősködött volna újságíró kollégáinál a nyilatkozó személyéről, és így bontakoztak volna ki előtte az addig ismeretlen figura, a kiastíli politikai akarnok vonásai.

Válójában sem a Nemzet, sem az ellenzéki lapok hasábjain nem találtunk sem Reményi Antaltól, sem Reményi Antalról szóló nyílt-téri nyilatkozatot. A név viselőjéről sem sikerült semmi érdemleges nyomot felderítenünk, így azt sem állíthatjuk, hogy a figura bizony az író képzeletének alkotása, de arra sincs semmi híradásunk ezekből a hetekből, hogy valóban létező figura történetét vetette papírra Mikszáth. Annyi bizonyos, hogy a Trefort halálával megüresedett képviselői mandátum megszerzéséért folytatott, gyors választási felkészülés teremthette meg ezt a furcsa szituációt, amelynek ilyenén

rögzítésével Mikszáth egy sajátos politikai szélkakas portréját rajzolta meg.

A belvárosi választásokkal foglalkozik még az egy héttel korábban írt *»Korona«* vagy *»írás«*, továbbá a *Csevegés a hétről* és *A választás után* c. karcolat. (Mind a három írás a Krk jelen kötetében olvasható.)

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 35 : cím A flotta támogatója (K: <Hova fut asszonyom>)
alcím a K-ban még nem alakult ki!
3 A hírnév istenasszonya siető (K: A <dicsőseg istenas> hirnev istenasszonya siető)
6—7 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Remenyi Antal el>
9 mindig (K: mindig)
11 rózsás ujjá körmét (K: rozsas <körmöt> ujjá körmét)
12 csettentett, mintha mondaná: (K: csetintett <amint felhők-ké> mintha mondana)
12—13 sor között a K-ban két kihúzott sor található: <<Ezen almom után különösen kezdtem orleklődni Remenyi Antal iránt, <mely> mert>>
16—17 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<S <richtig> csakugyan Remenyi Antalnak vegre <.....> hosszu sora után sikerült a szep menyecsket <.....> megcsipni. (Azért nevezem menyecskének, mert Zichy Jenővel el vad hazasságban)>
De menjünk sorjában>>
17 Ezóta figyelemmel kezdtem (K: Ezota <kezdtem> figyelemmel kezdtem)
18 Kérdezősködtem utána, (K: Kérdezősköd<ni>tem <kezdtem> utána)
19 Babonás vagyok. Ki tudja, (K: Babonas vagyok. <<Hatha ennek valami nagy <.....>> Ki tudja)
21—22 Eppen egy delegacionális ebéden *voltam*, szemben egy csomó hírlapíró-képviselő *ült*, följebb az asztalnál miniszterek, (K: Epen egy delegationalis ebéden *ultem velem* szemben egy csomo hírlapíró képviselő, <tavolabb> följebb az asztalnál <fugyan a?> miniszterek)
24 — Nem tudjátok, (K: — <Ker> Nem tudjatok)
27 — Álmodtam róla. (K: — Álmodtam <vele> róla.)
29 — Boldog ember (K: — Boldog <eber> ember)
33 a leglázásabban dolgozol, (K: a leglázásabban <munkaban vagy> dolgozol)
36 „ 39 trics-traccsra. Ezzel (K: trics-tacsra” <S> Ezzel)
2 politikai események (K: politikai <eszmenek> esemenyek)
5 — Bah! Reményi úr (K: — Bach! <Akkor nem ösmered> Remenyi ur)

- 36 : 6—7 események mögött. Reményi úr (K: esemenyek <mon> <még> mogott Remenyi ur)
- 16 — Ó az egyetlen (K: — <Az egyetlen komoly magyar poli> Ó az egyetlen)
- 21 tárgyalják, évek hosszú (K: tárgyalják <már> évek hosszú)
- 26 öneki fáj az. Halántéka (K: ő neki fáj az <.....> Halan- teka)
- 28—29 s örömragyogás önti el (K: s öröm<nek> ragyogás<a> önti el)
- 32—33 Titkárom kikutatta (K: Titkarom <kitudta> kikutatta)
- 35 felelte ő —, szeretem (K: felelte ő — <nagyon> szeretem)
- 38 beteg volt, nem jött (K: beteg volt *talán* nem jött)
- 39 tudtam beszélni. Egyszóval (K: tudtam beszélni <mint a professzor aki a tanítványanak egyik kábat gombjait szokta nezni magyarázat közben> Egyszóval)
- 37 2 emelek fel, (K: emelek <?meg?> fel)
- 4 báró, miért (K: baro <ur> miért)
- 4—5 annyira a flottát? (K: annyira a flottat? <a flottat>)
- 10—11 van a karzaton, s örül (K: van a karzaton <s ezért ő> <az egyetlen magyar ember aki minden millionak orul> azért s örül)
- 19—20 sikerült őt megcsípni. (K: sikerült ot megcsipni <az isten- nőt>)
- 21 fogva híres ember. (K: fogva <teljesen> híres ember.)
- 22—23 ritkítva foglalkoznak (K: ritkítva <hozzák> foglalkoznak)
- 24—26 Jansky-ügyel baktatott, boncolgatván ezt politikai kontemplációinak (K: Jánuszky-ugyuel baktatott <pol> bon- colgatván ezt politikai <eles látásának> contemplatioinak)
- 26 penecillusával, egy szerencsés (K: penecilusával <?egy- szerre?> egy szerencses)
- 26—27 egyszerre a mai események (K: egyszerre <a valo> a mai események)
- 29 nem levén semmi mozgás, (K: nem leven <meg jelölt csak mellek> <Kaas Ivor mersekelt ellenzeki> semmi mozgás)
- Antal türelmetlenkedve (K: Antal <akinek véreben van a szereples ur előtt> türelmetlenkedve)
- 38 : 1—2 lába a konferenciába, (K: lába a <Kaas Ivor> konferenci- aba)
- 2 ott volt, nosza egy (K: ott volt <egy dikciot> nosza egy)
- 8 lépten-nyomon érzé a hibás (K: lepten nyomon <— Mi lett belőlem?> erze a hibás)
- 9 kérdék gúnnyosan (K: kérdék <szemrehanyolag> gunyosan)
- 12 akkor hökkent meg, hogy (K: akkor <jutott eszebe> hökkent meg hogy)
- 14—15 legnagyobb nyilszúrás. (K: legnagyobb <csapas: eszebe> nyilszuras)
- 19 fájdalmasan: (K: fájdalmasan <mintha mondaná>:)
- 23 a zöld vizű (K: a <kek> zöld vizu)

Lap Sor

- 38 : 27 kérdék ott fagyosan. (K: kerdek ott <<hidegen> <gyilkosan> <vasvilla szemeket meresztve ra>> fagyosan.)
29 felvétetni beceses lapjukba. (K: felvétetni <egy lapban> beceses lapjukba)
32 a nevemet nem én írtam (K: a nevem <tudtomon kívül jutott> et nem én írtam)
35 ellenzéki leleplezés, (K: ellenzeki <nyilatkozat> leleplezes)
37—38 megfenyegetvén: »Ha az úr nem (K: megfenyegetven őt: „Ha <Ha az ur n> az ur nem)
39 3 elnyomott honfiú! (K: elnyomott <lélek> honfiu!)
3—4 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Ami meg>
4 tartott sokáig. (K: tartott sokaig. <Mert a habarekpart nyilatkozott>)
7 ára adóssága. (K: ára adossága <a takar>)
7—8 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <Ez mar a harmadik nyilatkozat; de a tobbi még jön>
9 denique »divatva« jött. (K: denique <.....> „divatba” jött.)
9—10 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Egy par nap a>
11 volt eltévedt juh, (K: volt <habareki> eltévedt juh)
11—13 bárány, elnyomott adós és politikai mártír, s végre küsül, hogy csak egyszerű szelkakas. (K: bárány <agyon taposott hitelező> elnyomott adós es <vertanu> politikai martyr s vegre küsül <<t <.....>> hogy csak egyszeru <szelkakakas [sic!]> szelkakas)
15 léleknek előbb-utóbb (K: léleknek <ha>elobb utobb)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 35 : 18 *Morpheus* — a görög rege világában az álom tündére
36 : 8—9 a *Tolnay—Baross-féle konfliktushoz?* — MK ezzel az 1885-i nyári pletykával akarta érzékeltetni a karcolat hősének a napi hírek mögött való kullogását. A nézeteltérésről a *Kanapé-pörök* c. karcolatában írt különben MK. (Ld. Krk 71. köt. 19—20. l. és jegyzeteinket a 225—228. l.)
37 : 21—22 *Óróla* [Reményről] beszélnek a *Kaasisták és Steigeristák. Óróla fecseg az egész város, s ritkítva foglalkoznak vele a lapok.* — Ld. ezzel kapcsolatban a bevezetőben jelzettek.
24—25 *aki még a múlt héten, a Jansky-üggyel baktatott.* — Ezzel a fordulattal is érzékeltetni akarta MK a karcolat hősének »hír-elmaradását«, amikor az 1886 nyarán lezajlott eseményekre utal, a Jansky-féle Hentzi-síremlék megkoszorúzását követő heves tüntetésekre és forrongásokra (ld. a Krk 72., 73. kötetében közzétett írásokat).

AZ ÚJ MINISZTER

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 117—118 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. szeptember 16., 10. évf. 256. sz. (1. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták, és az egyes darabokat I—V római számokkal jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában idegen kéz adta meg a rovatbeosztást: »Tárca« és a betűtípusra vonatkozó utasítást: »garm«.

MK javításainak száma átlagos, úgy tűnik, hogy Csáky érdemeinek elősorolása kissé nehezebben formálódott MK tollán, erre utalnak a 40 : 15 és a 41 : 5 sor közötti részben található törlései. A korrektúrát maga végezhetette el, ezt bizonyítják az alábbi sorokban található utólagos javításai: 39 : 1—2, 39 : 20—40 : 1, 40 : 16—17 [ezt a két sort a nyomdai levonat javítása közben iktatta a karcolat szövegébe !], 40 : 32—34, 41 : 9.

A kiválasztott miniszterutód

A tíz nappal korábban írt *Miniszter kerestetik* c. karcolatában Mikszáth felsorakoztatta a közvéleménytől számításba vett miniszterjelölteket. A jelen karcolat fennmaradt K-ának 39 : 1—2 sorában lévő javítások arra mutatnak, hogy a sok híresztelés után, amikor bizonyossá vált, hogy Csáky Albin lesz az utód, Mikszáth a kiszivárgott hírek alapján már szept. 14-én délután megírta a cikket, de a hitelesség érdekében a szerkesztő csak a következő nap, szept. 15-én éjjel adta a nyomdába, amikor már hivatalosan is megerősítették, hogy a királynál tett gödöllői látogatás után megszületett az uralkodói jóváhagyás is.

A jelen karcolatban Mikszáth csupán arra szorítkozik, hogy az országos politikai életben meglehetősen ismeretlen Csáky Albint — a rendelkezésére álló adatok és saját újságírói ismeretei alapján — bemutassa a PH olvasóinak. Az egész cikk tónusa arra mutat, hogy túl sok előfeltételzésre kellett bízni magát, ezt érzékelteti a cikk befejezéséhez fűzött anekdotája is arról, hogy mi jellemzi a »kitűnő« főispán három típusát.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 39 : 1—2 Tisza, biztos forrásból halljuk, *ma volt* Gödöllőn, s a király elé *terjeszté* az új miniszter (K: Tisza, *mint* biztos forrásból halljuk, *holnap utazik* Gödöllőre <hogy> s *holnap terjeszti* a király elé az új miniszter)
- 2—3 javaslatot. Most már (K: javaslatot. <Ea> Most már)
- 8 1841-ben született, (K: <Cs> 1841 ben született)
- 10 szikár, magas, délceg, (K: szikár <finom> magas <es> délceg)
- 11—12 okos szemei, szelíd, (K: okos szemei <ruganyos> szelíd)
- 12—13 nemcsak a képviselők, (K: nem csak <a papo> a képviselők)
- 14 Vajjon betölti-e (K: <Valjo> Valjon betölti e)
- 14—15 Trefortét, aki adósa (K: Trefortét <a kinek nagy ?adós-a? maradt a nemzet> aki adósa)
- 16 Annyi bizonyos, hogy azok között, (K: Annyi bizonyos hogy <mint> azok <jelöltek> között)
- 19 szól. Mert a többit (K: szol <..> Mert a többit)
- 19 ismerjük (K: ismerjük)
- 20—40 I közepszerű miniszter lett volna *mindenikből* (az egy Berzeviczyt (K: kozepszerű miniszterek lettek <belőlük> volna *belőlük* (az egy Berzeviczyt)
- 40 : 10 Házban, amelynek egy (K: Házban, <ahol> amelynek egy)
- 12—13 Gergely-rend nagykeresztése. Ez jól fog (K: Gergely rend <tulajdonosa, No mar ez csak> nagy keresztése Ez jól fog)
- 16—17 sor a nyomdai levonat javítása közben kerülhetett a cikk szövegébe, a K-ban még nem szerepelt!
- 18 jel Csáknál, hogy (K: jel <az> Csáknál hogy)
- 24—25 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Csak egyetlen hibája van, nem szabad elhallga>
- 25 szűkebb politikai körökben (K: szukebb <parlamentí> politikai körökben)
- 26 okos embert s mint kitűnő főispánt. (K: okos embert s <Tavolban> <Ő soh se tartozott azon foispanok között akik feljárnak tarokkozni a clubban s ezzel tartjak> mint kitűnő <foispanoknal> foispant)
- 27—28 sor között a K-ban kihúzott sor található: <<Az is kitűno főispán aki ?egyhuzamban? esztendőn at ?csibukozik? csak tarokkozik s hagyja menni a dolgokat <...> mert mundus se>>
- 29 maguktól. (K: magoktól)
- 31—32 otthon, hanem ide jár (K: otthon, hanem <ott> ide jár)
- 32—34 barátkozik a hatalmasokkal, s az otthoni zúgolódóknak ordókat, címeket jár itt ki. Nem lévén soha (K: barátkozik a hatalmasokkal. <..> Nem leven soha)
- 35—36 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Csak Albin azonban>
- 36—37 kitűnő főispánokká (K: kituno <fisp> főispánokká)

Lap Sor

- 40 : 38—39 beletörlik a bicskája. Csáky (K: beletörlik <az emberek> a bicskája. Csáky)
- 41 : 1—2 csinált, értelmileg (K: csinált <kozgazdasagilag> értelmileg)
- 2 nivóját, s a közvagyonosodást (K: niveauját <.....> s <vagyonilag> a közvagyonosodást)
- 4 közszellemet teremtett. (K: közszellemet teremtett <....>))
- 4—5 sor között a K-ban két kihúzott bekezdés olvasható:
<<A főrendihazban a kozigazgatasi ügyekben fejtett <.....> elismert tevékenyseget>>
<Leven a ?protekciónak? is nagy barátja>
- 5 Nagy barátja a munkának és nagy (K: Nagy barátja a munkának. <Az a mondása az hogy a legszebb sors ha a „hámban dől ki”> <a legszebb halal ha az ember> <E> és nagy)
- 5—6 protekciónak; nem kell hát attól félni (K: protekciónak <amit ?fel? csak hallani> nem kell <?attol? félni hogy> hat attól félni)
- 9 idekerült Sáros vármegye. Elannyira (K: ide került Sáros Elannyira)
- 10 hivatal megürül, innen kell (K: hivatal <mar ott> megürül <innen kell haza> innen kell)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 39 : 14—15 *Trefortét, aki adósa maradt a primásnak is egy felelettel.* — MK valószínűleg arra a botrányra utalt, amely Bartal Rezső Esztergom megyei tanfelügyelő körül robbant ki még 1888. július végén. Bartal miniszteri megbízottként részt kívánt venni a nagyszombati érseki tanítóképző záróvizsgáin. A képezde vezetői közölték vele, hogy a hercegprimás utasítása szerint »a kormány küldöttének a vizsgálaton nincs helye, mert az intézet nem állami, hanem érseki«. Többszöri táviratváltás után, a vissza nem vont érseki tilalom ellenére Bartal Rezső a miniszteri kiküldetésnek megfelelően, biztosként részt vett a záróvizsgákon. A PH akkori cikke megjegyezte: »Az éles konfliktus széles körökben nagy feltűnést kelt, és bár az összeütközés részleteit nagy titokban tartják, mégis annyi kiszivárgott, hogy a dolognak a primásra nézve kedvezőtlen befejezése lesz.« (PH, 1888. júl. 26. 5. l.) — Valószínűleg ennek az összeütközésnek a slezárását akadályozta meg Trefort hirtelen halála.
- 19—20 *Mert a többi úgy ismerjük, hogy nagyon középszerű miniszter lett volna mindenikből* — MK a *Miniszter keresztetik* c. karcolatában felsorolta azokat, akikről feltételezték, hogy a poszt betöltésére számításba jöhetnek. (Ld. e kötet 30—32. l.)

Lap Sor

- 39 : 20—40 : 2 (az egy Berzeviczyt kivéve, akit bizonyosan csak fiatal-sága mentett meg sorsától) — Berzeviczy személyét korábbi cikkében is említette MK, a jelen cikkben használt fordulat arra mutat, hogy az egykorú közvélemény nagyobb részen Berzeviczy Albertet tekintette volna a leginkább alkalmasnak a miniszteri poszt betöltésére.
- 40 : 7—8 (gondolom, főpohárnokmester) — MK tévedett: Csáky Albin kir. főasztalnokmester volt.
- 8 *grata persona* — kedvelt személy
- 11 *egy másik Csáky az alelnöke*. — A képviselőháznak gr. Csáky László volt az alelnöke.
- 12 *a pápai Szent Gergely-rend nagykeresztése*. — A pápai szent-szék egyik rendjét XVI. Gergely pápa alapította 1831-ben.
- „ 28—37 A kitűnő főispán három típusa. — MK ezeket a jellemzőket már korábbi írásaiban is számba vette.
- 41 : 8—9 *hogy ő is idehozza apródonként maga után egész Szepes vármegyét, mint ahogy idekerült Sáros vármegye*. — A sárosiak Budapestre való tömeges felköltözéséről és minisztériumi állásvállalásáról szól MK *Az elvándorolt megye c. karcolata* (Krk 71. köt. 22—23. l.), ennek szövegét beillesztette jellemző történetként *A tisztelt Ház c. kötetbe* is (Krk 71. köt. 204—205. l.).

A MAMELUKOK FÉSZKE

- K** OSZK Kézirattára Fol. Hung. 2169/3 112—116 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. szeptember 18., 10. évf. 258. sz., (1., 2., 3. l.)*
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kézitról

A karcolatok MK három normál fogalmazási papírra és három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, az egyes részeket I, II, III, III 1/2, IV, V, VI, VI 1/2, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XV 1/2, XVI római számokkal jelölték. A K első lapján, a jobb felső sarokban idegen kéz írásával olvasható a nyomdai utasítás: »garm.«

Feltűnő, hogy a cikk 41 : 1—42 : 24 sor közötti részt a nyomdai levonat készítése során olyan nagy mértékben átjavította MK, hogy az áttekinthetőség kedvéért az alábbiakban a szövegváltozatok között teljes egészében közöljük a K-beli szöveget. A korrekktúra során még

változtatott a 45 : 6—7, 45 : 34, 46 : 5—6, 46 : 18—19 sorokban. De ezek a módosítások a bevezető részhez viszonyítva elenyészőek. Viszont a K arról tanúskodik, hogy MK az átlagónál több javítással, változtatással, szerkezeti módosítással írta meg a jelen csevegő cikkét.

A szabadelvű párti klub — belülről

A parlamenti ülés megkezdése előtt Mikszáth ezzel a csevegő tárcacikkkel mutatta be a PH olvasóinak a szabadelvű párt klubjának, a Lloyd-palotának hétköznapiját. Fentiekben a K rövid jellemzések már jeleztük, hogy a bevezető részt a nyomdai korrekció során igen jelentős mértékben átalakította. A végleges alakjában egy fiktív olvasónői levélre adott válaszá formálta át írását, ez a hangulatremtő bevezetémódosítás jobban igazodott a tárcsa könnyed hangvételéhez. A karcolatban a szemlélődő habitusát magára öltve szól a klub belső világáról, az estéiket ott eltöltő képviselőkről, fel-felvilantva parlamenti karcolatai egyik-másik figuráját, szól a klubbeli tarokk-partikról és hatásosan érzékelteti azt a hirtelen változást, amelyet Tisza Kálmán megjelenése a jelenlevőkől kiváltott.

Szükségesnek tartjuk még megemlíteni, hogy négy évvel korábban, 1884. febr. 15-én *A szabadelvű klub hétköznapon* címmel MK már írt egy karcolatot a Lloyd-palotában levő pártklub életéről. Az itt bemutatott képet az a tény befolyásolta, hogy akkor még nem volt ő maga sem szabadelvű párti képviselő, és csupán az odalátogató újságíró szemével látta és láttatta a helyiségeket és az ott tartózkodó képviselőket. A két, egymástól négy és fél évnyi távolságban lévő cikk között mégis több hasonló elemet fedezhetünk fel: a korábbi írásban is szólt a Deák-párti elődökről, megemlítette az Urbanovszky-féle mondást a klubhoz való kötődés jeleként, felvillantotta a tarokkozó képviselőket, és leírta a népszerűséggel kapcsolatos Tisza Kálmán-mondást. (A korábbi karcolat a Krk 68. köt. 20—24. lapján jelent meg, a hozzá fűzött jegyzetek a 230—232. lapokon.)

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

41 : cím *A mamelukok fészke* (K: *A klub*)

1—42 : 24 sor közötti rész helyett a K-ban a következők találhatóak:
<Nem értem a Nemzeti Kaszinót sem a kisebbik kiadását a a gentry kaszinót amit helyesebben „gentry pusztító” intézetnek lehetne elnevezni, hanem értem a szabadelvű clubbot>
<<Ah micsoda bűvös szó ez a ferfiaknak! <De milyen csuf>
Hogy szikrazik a szemők hogy fordulnak kíváncsian)>
Nagy zavarban vagyok hogy miről irjak (...) önöknek?
<Úgyan mirol?> Elmondjak talan egy történetet (...) ki-

gondolt szép asszonyokról. Ugyan bolondok volnanak <...> ha hallgatnák, mikor tele van a terem igazi asszonyokkal akikkel igazi történeteket lehet szólni.

Hat mit is tudok en olyat, ami érdekelhetné önöket? Nem igen tudok en semmit.

<A> Rendszeres szokasom mikor irni akarok valamit és nincsen tárgyam <rendesen> felszoktam [!] menni esténkint a clubba. Ott szedegetem <en> a themákat.

Hat talan jójjenek velem önök is a clubba. Szinte latom hogy razzak fejecskeiket a hólgyek. Brr. Ki menne <...> abba a fustos csuf clubba!

Igenis erterm elkéserekesuket. Tudom, hogy mikor a ferjeik hazajönnek éjjel s még az eloszobaban levetik cipőiket hogy fel ne koltsek önöket, de onok megis felebrednek s szemrehanyon kerdik: „ugyan hol voltal megint te rozsz ember” a rozsz ember erre azt felele „a clubban edesem” Hat hogy ne haragudnanak aztan arra az utalatos klubbra.

Elképzelem <azt is> e rozsz emberekröl mennyire befeketitik önök előtt Tisza Kalmant is aki ejszakanak idejét se tekintve folyton a haza ügyeivel gyötri a képviselőket. Éjfelig tanácskoznak, égetik az ország gyertyáját s torik a fejüket uj adokon. <Hat nem> Pedig elég lehetne annyi terhet rakni a népre a menynyi nappal jut eszukbe?

<Pedig> No de nincs igazok <multosagos es nagysagos asszonyaim> reg elhataroztam magamban hogy mar egyszer tisztara mosom Tisza Kálmánt e vadbol <...> lealczalom a képviselőket, és beleengedek latni a kozonsegnek a clubb gyomraba. Mert nem az a boszorkany konyha az, a minek képzelik, ahol titokzatos terveket főznek a nép megrontására, hol az egymás mellé rakott bögrékben rotynognak forrnak az uj politikai intézmenyek, sem az a csodálatos meleg homok, ahova csak el kell ültetni valakit s az nem sokára kihajt es kiviragzik ott államtitkárnak.

Nem; ami [!] clubbunk egy csöndes szelíd fészek ahol sok mindenféle rendű es rangu ember összezorog?. Nem esnek itt falrengető viták viharos jelenetek. Palota forradalmaknak se híre se hamva. Neha hónapokig nincsen más zaj csak a gróf Csáky László köhögése.

42 36 uralkodott e helyiségben. A nagy (K: uralkodott <itt>) e helyiségekben. <Itt> A nagy)

43 : 1 öregúr és adomázott. Nincs itt (K: öreg ur <<es adomázott en lattam napról napra hogy fogy <.....> pártjának ma mar nincs itt mas nyoma csak az <.....> ó arc képe>> es adomázott Nincs itt)

3 átjött a Tisza-párt (K: atjott <ide> a Tisza párt)

3 akkorról datálódik (K: akkorrol <törtent meg> datalodik)

13 kerevetek elválhatatlan (K: kerevetek <mind elvalhalan> <elvalhatl> elvalhatatlan)

- 43 16 Sokan megszűnnek lenni (K: <Nagy ritkan történik hogy valaki a clubbot elhagyja> Sokan megszűnnek lenni)
- 17—18 szereplésről, de a klubtól lehetetlen nekik elválni. (K: szereplésről <de elválnak a feleségeiktől> de a <clubbb> clubtól <az> lehetetlen nekik elválni. <<Csak az egyetlen Molnar Jozsef tette meg eddig a club <.....> habituei közül <hogy> hogy <all> alm>>>)
- 20—21 gyakran gondolkoznak ilyenképpen: »Odamegyek (K: gyakran <indulnak olyan motivumok utan hogy> gondolkoznak <...> ilyenképen „odamegyek)
- 27—28 mint a Deák idejében volt, és tíz (K: mint a <...> Deak idejében <.....> volt es <ot ev m> tíz)
- 30 fehérteni, de az mindegy. (K: feherleni, <de meglehet hogy> de az mindegy.)
- 32—33 ahol a ló és a huszár teste meg van festve (K: ahol a ló <maga> es a huszar <teste> teste megvan festve)
- 33 huszár haza akarja (K: huszar <gyerek> haza akarja)
- 35 Ilyen a többség is. (K: Ilyen a <mameluk had> többség is)
- 36 volt rajta, s akkor Deákat ábrázolta minden (K: volt rajta <most a Tiszái> s akkor <a> Deakot <arcképe volt> abrazolta minden)
- 37—38 Tisza feje van, tehát a Tisza arcképe az egész tábor. (K: Tisza <arcképe> feje van <tehat o most> tehát a Tisza arcképe az egész tábor <de ő szavait visszhangozza>)
- 38—39 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<Delelött <nincsen elet a clubban, miota Szontagh Pál nem tag nincsen együtt a kep, uresek a termek <es csak> a Moricz Pal hires aggastyangyujtemenye a korszolgak <acsorognak ott> az ablakon kihajolva pipazgatnak s nezik az oreg Deak <Ferencet aki hat> Ferenc szobrát. Este fele aztan kezdenek meg- telni fogasokkal a kalapok>>
- 44 : 2—3 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <A nyitott ablakokon>
- 3 Estefelé kezdenek (K: <...> Este felé <aztan> kezdenek)
- 5 Darányi Ignác és friss (K: Daranyi Ignác <es rögtön egy politikáló kompaniat> es friss)
- 10 — Mit? Mit? — kérdezik (K: — <Ugyan mit> Mit? Mit? kérdezik)
- 13 — S ha néha-néha feltéved, (K: <?Aztan? ha felmegy> S ha néha néha fel<megy> teved)
- 14—15 sor között a K-ban kihúzott sor található: <<— Ugyan ne <.....> Alzsi>>
- 15—16 hiszen reggeltől (K: hiszen <hajnaltol> reggeltol)
- 18—19 Mire elneveti magát a párt »vidám fiú-ja és más csoporthoz gurul, hol megint új (K: Mire elneveti magát a <trefak nagy mestere> part „vidam <fiuja> fiu”ja es mas csoporthoz <?tart?> gurul hol megint <...> uj)

- 44 : 22—23 ismeretes ábrázatokra. (K: ismeretes <országos> ábrázatokra. <A streber>)
- 24 A kedélyesség melege (K: <A kartya szobákban lassankint> <bent> A kedélyesség melege)
- 25—27 mögé. Barátságos, nyájas hangulat uralkodik, mintha egy család volna valamennyi; csak a dunai (K: mögé. <Csak a> Baratsagos nyájas <beszelgetesi modorban> hangulat <<all be, Jekellfalusy <.....>> uralkodik. <Jekelfal> mintha egy család volna valamennyi csak a <legutolsó> dunai)
- 31 de hamar rájön, (K: de <csak> hamar rájön)
- 31—32 Tibád fenyegetőzése (K: Tibad <hangja> <.....> fenyegetozese)
- 33 Az olvasóban néhány (K: Az olvasó <szobaban> ban nehany)
- 34—35 Athanaz turkál a lapokban. Mindössze néha-néha mordul egyet rezes (K: Athanaz <betuzgeti> turkal a lapok<at>ban <es egy> <Csak par> Mindossze néha neha <morog> mordul egyet rezes)
- 36 a Bismarck! Bizony isten (K: a Bismarck! <Nagy> Bizony isten)
- 38 »politika« a nagy tükörteremben zajlik. Itt (K: „politika” <egesen> a nagy tükör teremben <tanyazik> <.....> <.....> zajlik. Itt)
- 39 igazi vásár. Az »aranyások« (K: igazi <vásár> <politikai> vásár <A ?politikuskok?) Az „aranyások”)
- 45 : 1 akik arra játsszák magukat, (K: akik <jatszok> <<a <.....>> egyszerű <.....>> arra jatszok magokat)
- 4 mozognak. Stréberek (K: mozognak. <es> Stréberek)
- 5 de hamar. Sokan protezsálással (K: de hamar <Olyanok akik szerepet akarnak> Sokan protegalással)
- 6—7 élnek. Vannak, akik semmit (K: elnek <Tovabb ott vannak azok> *Vannak olyanok akik készek nyomban kocsira ülni es elhajtani a rakos palotai erdocskebe. Tovabba ott vannak azok is, akik semmit sem csinálnak, semmit*)
- 12—13 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Vegre hat ora tajjan>
- 14 Pál, fáradtan, kiizzadva, (K: Pál, <kifáradt> faradtan kiizzadva)
- 15 Fabiny Teofil, szerényen, (K: Fabiny Teofil <mintha k> szerényen)
- 17 megverjen. Jó kuruc (K: megverjen <.....> <.....> Jo kuruc)
- 19—20 táján teremből-terembe, asztaltól-asztalhoz fut a hír: (K:táján <más> terembol terembe asztaltol asztalhoz <mint a szél sustorgás> fut a <a hír> <a rendes napi> hír:)
- 20—21 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <— Itt van a generalis.>
- 21—22 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Valosagos sustorgas tamad a tükör>

Lap Sor

- 45 : 22 A kártyaszobákban a Szontagh (K: A kártya szobákban <a bol> <...> a Szontagh)
23 skíz dominál ilyenkor (K: skiz <uralkodik> dománial <m> ilyenkor)
23–24 de a tükörteremben valóságos (K: de a tükör teremben <de a tukor teremben> valosagos)
27–28 jóbarátok, ráleső főispánok (K: jo barátok <A szegeny> raleső főispanok)
33 Egy-egy bizalmas (K: <Egyik> Egy egy bizalmas)
34 – Nem unalmas neked (K: – *Úgyan nem unalmas neked*)
37 is megunja, s kioson (K: is megunja <s egy felorara leül a tarokkozni> s kioson)
38–39 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <– No ki adja ide a helyét?> <?Mind? adja.> <De a generalis> <s az a boldog>
46 : 1–2 Persze mind engedi, s egy vagy félórára leül a »generalis« is. (K: Persze <akarmelyik> mind engedi <magat kitaratni> s egy vagy felorara <hosszat> leül a »generalis« is <<.....>> <.....> leül <olyan akit ember akit nagy kedvtelessel> <.....>>>))
2–3 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <A gazok fényre vidaman lobog, az ar>
4 politika« – dohogjak (K: politika” – <mondjak> dohogjak)
5–6 fénye a játszó termekben (K: fénye a kártya termekben)
6 élet-pezségés. Itt-ott harsogó (K: elet pezsges <Neha ?harsany> <Majd h> Itt ott harsogo)
9 hogy »vulpes« van a <K: hogy „vulpes” <valamely> <valakinek a k> van a)&br/>14 Künn ezalatt ott ül a csendes (K: <Ott> Künn ezalatt <az esti szemben a clubbal> ott ul a csendes)
15–16 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <Járó kelők kíváncsian nez> <A járo kelők kíváncsian neznek fel mogorva ablakjara> <<szeme mogorva alakját nezve felteved a clubb <club> fenyben uszó ablakjara>> <<A jarokelők fe <...> keresztül at>>)
16 A laikus járókelők (K: A<z esti> laikus járokelők)
18–19 termeire, s az ellépkedő alakokat *árnyékaikból találgatva*, nagy áhitattal *mondogatják* (K: termeire <s egymast oldalba lökve mondogatjak> s az ellépkedő alakok *árnyekat nezegetve* nagy ahitattal *talalgatják*.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 41 21–22 *Herman Ottó nem képviselő* – Az 1887-es nyári választásokkor Herman Ottó nem került be a parlamentbe, egy kormánypárti jelölt kiszorította szegedi mandátumából.

Lap Sor

- 42 : 25 *Garrick, a nagy színész* — MK utalása a XVIII. századi nagy angol színészre vonatkozik, akinek alakját Deinhartstein »Garrick Bristolban« c. vígjátéka megörököltette. A darabot 1838 októberében a pesti Nemzeti Színházban is bemutatták Csató Pál fordításában.
- 43 : 3—8 Urbanovszky Ernő mondása — MK Urbanovszky híressé vált mondását korábbi írásaiban is felidézte. Ld. *A szabadelvű klub hétköznapiakon* (Krk 68. köt. 21. l.), *A mi képviselőházunk* (Krk 69. köt. 89. l.) c. karcolatokat, valamint *A tisztelt Ház* c. kötetben (Krk 71. köt. 149. l.).
- 22—26 Molnár József indoka. — MK ezt a fordulatot korábbi írásában már szintén felidézte.
- 44 6—17 Beöthy Algernon beugrató tréfája. — MK ezzel az anekdotikus fordulattal egy Baross Gábor munkastilusára vonatkozó korabeli vélekedést örökített meg.
- 45 : 22—23 Szontagh Pál mondása a skizről. — MK ezt a fordulatot több korábbi írásában is megörököltette. (Ld. Krk 70. köt. 103., Krk 71. köt. 164. l.)
- 34—36 Tisza Kálmán mondása a népszerűségről. — Tiszának ezt az érvelését MK már az 1884-es *A szabadelvű klub hétköznapiakon* c. karcolatába is beleszótta. (Krk 68. köt. 22. l.)
- 46 9 »vulpes« — latin szó, a. m. róka; lapjárs a tarokkban
- 14—15 *ül a csendes éjben ércszékén mozdulatlanul az öreg Deák, háttal a klubnak fordulva.* — A Deák-szobor elhelyezéséről szóló korabeli élcelődést MK több korábbi karcolatába is beleszótta (ld. Krk 70. köt. 27. l.; Krk 75. köt. 36. l.).

TITKOS SÜRGÖNYÖK

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 119—120 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. szeptember 18., 10. évf. 258. sz. (4. l.) Rovaton kívül. *Kedélyes leleplezések* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm hosszú szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes darabokat I—VII római számokkal jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borgis ritk«.

MK javításainak száma átlagos, többségükben a jobb, a találóból fordulat érdekében módosított szövegén. Néhány helyen pár soros bekezdés áthúzásával találkozhatunk, ez a kényes téma pontosabb megfogalmazásának gondját érzékelteti. Érdemes felhívni a figyelmet

az 47 : 4 sor közötti többszörös módosítására. A nyomdai levonat javítását maga végezte, erre utalnak az alábbi sorokban észlelhető további változtatásai: 46: cím, 47 :27, 48 : 19.

Anekdotikus történet Tisza miniszterválasztási módszeréről

A korábbi *Miniszter kerestetik* és az *Új miniszter* c. karcolatokból kitűnt, hogy a közvéleményt erősen foglalkoztatta, hogy ki fogja követni Trefortot a megüresedett miniszteri székben. (Ld. a jelen kötet 20—32., ill. 39—41. l., valamint a jegyzeteket a 214—218. és 226—229. l.)

Mikszáth a jelen karcolatában, már Csáky Albin kinevezésének királyi jóváhagyása után — valószínűleg a szabadelvű párti klubban hallottak alapján — azt a folyamatot kísérelte meg rekonstruálni, hogy milyen módon döntött Tisza a felmerült személyi javaslatok közül, miként választotta ki azt a jelöltet, akire a klérus a legkevesebb befolyást gyakorolhatja. Az anekdotikus történetnek az volt a biztos valóságmagva, hogy a kiválasztandó kultuszminiszterre várt az a feladat, hogy a már közel két évtizede esedékes, polgári házasságról szóló törvényjavaslatot a parlament elé terjessze, Csáky a későbbiekben ennek a liberális várakozásnak eleget tett; 1891 februárjában kibocsátotta a klérus körében nagy vihart kiváltó elkeresztelési rendeletet, majd 1892-ben megkezdte a kötelező polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslat kidolgoztatását. A nagy viharokat kiváltó javaslatot végül 1895-ben fogadták el, de már Wlassics Gyula kultuszminisztersége idején.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 46 : cím *Titkos sürgönyök* (K: *A Tisza titkos sürgönye*)
 2—3 a tengerparton. Még Tarkovichot (K: a tengerparton
 <hogy kit kellene> Meg Tarkovichot)
 3 kérdezte, mit gondol. (K: *kikérdezte* <kit> mit gondol.)
 8—9 újra elbámeszkodtak a tarajos habokon, (K: újra <nez-
 tek> elbámeszkodtak a tarajos <habokat> habokon)
 12—13 hogy milyen tulajdonságokat (K: hogy <miknek kel-
 lene> milyen tulajdonságokat)
 47 1 E jegyzetek (K: <Jegye> E jegyzetek)
 3 »Legyen liberális, és tessék (K: „Legyen <libe> liberalis
 <<.....> de>> es tessék)
 4 kitörülte később és odajegyzé (K: kitorulte kesobb <<es ezek-
 kel potolta: „Tessék a papoknak de ne legyen az o kreatura-
 juk> <.....> <Meg kesobb oda modositotta egy uj mon-
 dattal: Ne látszassék az ő kreaturajuknak.> <Ne legyen se
 tulsagosan liberalis se tulsagosan papi>> és odajegye)

Lap Sor

- 47 : 6 sor a K-ban nem olvasható, lehetséges, hogy a nyomdai levonatot javításakor illesztette a cikkbe !
7—8 túlságosan katolikus. (K: tulsagosan <papi> katolikus)
15 Szógyény László. (K: <Gróf> Szogyén Laszló)
17—18 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Ezt a négy nevet írta be a „Notes” ebe>
18 indult. Sürgönyözött (K: indult. <Irt egy surgöny> Sürgönyözött)
20 választ. Új kérdezősködő (K: választ. <Turelmetlenkedve> Új kérdezősködő)
27 Szapárynál, de *ma még* nem beszélhettem (K: Szapárynál, de *nem* beszélhettem)
33—34 sor között a K-ban két törölt szó olvasható: <Nehany nap>
38 keresztülhúzta a kellekek (K: keresztülhuzta a <.....> kellekek)
- 48 : 2 Tisza Bécsbe, sietett fel a külügyminisztériumba. (K: Tisza <.....> Becsbe sietett fel <hozza> a külügyminisztériumba <Szogyényihez>)
3 előszobába lép, szembe rá nyílik (K: eloszobaba lep <egyszerre csak> szembe ra nyilik)
4 Haynald. (K: Haynald <.....>)
5 — Servus humillimus, (K: — Servus <humill> humilimus)
6 Tisza összerázkódott. (K: Tisza <hatra hőkzent> összerazkodott)
7—8 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <— Minek köszönhetem ezt a szerencset? — kerde az elokp>
<Alig varta hogy ott hagyhassa>
9 sietett vissza a hotelbe, (K: sietett <haza sürgönyözni> vissza a hotelbe)
13 »Csodálkozom kérdésed (K: <Csaszkaval? Br. Nem> „Csodálkozom kérdésed)
16 a lelkiismeretem. Csáky után úgy (K: a lelkiismeretem <Ez lesz a kultuszminiszter> Csaky utan ugy)
19 Aminthogy ő is (K: Aminthogy <Csaky> ő is)
19 Tegnap írta alá kinevezését (K: Tegnap *előtt* <.....> írta ala kinevezeset)
19—20 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók:
<Mely aktus után>
<.....>
<Tisza pedig a bevégzett aktus után elutazott>
20 Mire a miniszterelnök, szerencsésen eligazítván (K: Mire a miniszterelnök <re bene gesta elutazott Papara> szerencsésen eligazítvan)
20—21 katolikus klérus dolgát (K: katolikus <<.....> dolgot>> klerus dolgat)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 47 14—17 A négy esélyes. — A bevezetőben jelzett korábbi MK-cikkekben Szőgyény László neve nem szerepelt a lehetséges miniszterjelöltek között.
- 38—39 keresztlúszta a kellekek harmadik pontját is »és értsen a dolgokhoz«. — MK ezzel a Tiszának tulajdonított gesztussal is érzékeltette, amit az Új miniszter c. cikkében meg is írt, hogy Csáky Albin távol állt a kultuszárca körébe tartozó tevékenységtől, azaz nem volt a tárca szakembere.
- 48 5 *Servus humillimus. Domine excellentissime.* — Alázatos szolgálja, excellenciás uram
- 11 »Beszéltél Császkával? — Császka György ekkor Szepes megye püspöke volt, azé a megyéé, ahol Csáky volt a főispán.
- 21 [Tisza] elutazott Pápára kálvinstánának. — MK ezzel az ironikus fordulattal azt érzékeltette, hogy a protestáns Tisza addigi »kiválasztási tevékenységét« a klérusellenesség vezette be nem vallottan, Pápára tett látogatása viszont egyházi főgondnoki tisztéből fakadt.

CSEVEGÉS A HÉTRŐL

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 123—126 folio

M *Pesti Hírlap*. 1888. szeptember 23., 10. évf. 263. sz. (6. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes darabokat A—G betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borgis ritk.«.

A javítások száma az átlagosnál alacsonyabb számú, bár MK néhány helyen egy-egy bekezdést újrafogalmazott. A nyomdai levonatot maga javította: ekkor alakította ki a karcolat végleges címét, és még a további sorokban láthatjuk változtatásait: 48 : 12, 49 : 6—7, 50 : 19, 50 : 34—35, 50 : 36, 51 : 13—14 (itt a K-beli csattanót átírta, erőteljesebbé tette, és az eredeti zárómondatot — 51 : 14 sor után lévő — elhagyta).

Tallózás a hét eseményei között

A korábbi években is tapasztalhattuk, hogy MK meg-megkísérelte áttekinteni az elmúlt hét politikai, kulturális és művészeti életnek eseményeit. (Ld. Krk 69. köt. 42–46., 51–55., 57–61., 66–70., 75–78., Krk 73. köt. 88–90., 93–95., 145–146.) E próbálkozások mindegyike három-négy összefoglaló után megszakadt. Ezt tapasztalhattuk e kötet anyagának sajtó alá rendezésekor is: a jelen frászon kívül csak okt. 14-én és még okt. 21-én találkozhatunk hasonló jellegű áttekintéssel.

Az első részben kisebb-nagyobb eseményekhez fűz néhány soros megjegyzést. Ezekről a Tárgyi magyarázatok között szólnak részletebben.

A csevegés második részében a Trefort helyébe elnököt »kereső« akadémiások felett élcelődik. A »*Korona*« vagy »*írás*« c. karcolatában korábban már megírta, hogy az a hír járja, hogy az Akadémián is főrangút szeretnének az elnöki székbe ültetni. Lefrja a két »párt« érvelését, és csattanóként egy korabeli trefát örökít meg: középutat talál a két párt, és jelöltként kiszemeli Herczeg Mihályt. A névválasztás a kompromisszumra való hajlást óhajthatta kifejezni. Meg kell jegyeznünk, hogy sem korábban, sem ekkor az *Akadémiának nem volt Herczeg Mihály* nevű levelező vagy rendes tagja. Viszont élt és működött *Herczegh Mihály* jogászprofesszor, aki 1868-tól a győri jogakadémián, majd a pesti egyetemen a polgári törvénykezés és a magyar magánjog nyilvános rendes tanára volt.

A harmadik téma a kedvelt korzói kioszk tulajdonosválsága. A főváros tulajdonában lévő helyiség bérleti jogát az addig üzemeltető Hanglnak felmondta a város. A távozni kényszerített bérlő különböző »retorziókra« készült. Valószínűleg ez készítette Mikszáthot a reflexiók megírására. Az eset olyan visszhangot váltott ki, hogy még a főváros szept. 12-i közgyűlésén is felvetődött a kérdés, és az ügy tárgyalásáról a lapok is hírt adtak. A PH így számolt be erről:

»...Másik odiózus ügy a vigadó-kávéház ügye volt.

Hangl úr, a kávéház bérlője herozstrateszi tetre készül. Hír szerint úgy akarja megbosszulni magát a városon, amiért elűtötték a béreltől, hogy a kávéházat és kioszkot a szerződés lejárta előtt, már októberben bezárja s ezzel az üzletet megakasztja és tönkre teszi.

Császár Jenő interpellált ez ügyben, és Gerlőczy polgármester kijelenté, hogy kötelességének tartja a dolog mibenlétéről azonnal tudomást szerezni. Hajlandó azonban föltenni, hogy Hanglnak ilyen helytelen célzata nincs, mert nem hiszi, hogy Hangl, kit szolid polgárnak ismer mindenki, ily úton akarja megkárosítani a várost. Azt a várost, melynek, ha bérlője meg is szűnik lenni, de polgára marad, s melynek végre is köszönheti az elért anyagi előnyöket.

Részünkről is igen furcsa befejezést látnók ebben az eljárásban egy tisztos polgári pályának. És mély hálátlanságot a közönség iránt...» (»A főváros közgyűlése«. PH, 1888. szept. 13. 3. l.).

Alig másfél hónap múlva megnyugtató hír jelent meg a lapokban: a kedvelt kioszk új vezetése alatt megnyílt; a körülményeket tekintve minden a régiiben maradt. Következzék maga az »örvendetes« hír:

»Megnyílt a Rémi. Már hetek óta némán becsukva meredeztek a Redout balszárnyának ablakai és ajtói, hirdetve a Montechi és Capuletti hecc bús következményeit. De bent azalatt lázas munka folyt, kárpítozás, díszítés, kalapácsolás. Ma végre, három heti síri csönd után kinyíltak az ablakok és ajtók, s megtelt a nagy kávéház telidentele közönséggel. A vendégek bámulva látták, hogy minden a maga helyén van, régi megszokott asztalaik ott állnak, s a régi pincérek fogadják őket hajlongva. Denique nincs pótolhatatlan ember...« (PH, 1888. nov. 7. 6. 1.)

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
48		cím Csevegés a hétről (K: <A hét eseményei>)
	4	eszlári (a K-ban a szó nincs kiemelve !)
	5	Eszlárba (a K-ban a szó nincs kiemelve !)
	5—6	Eötvös Károly. (K: Eötvös Karoly <<Csáky <Albint k> Albin grofot>>)
	7—8	lesz a szittyia magyarokból. Tudniillik (K: lesz a <magyarokból> szittyia magyarokból. <Az egyik> Tudniillik)
„	12	E héten kaptuk meg (K: <E heten> Most kaptuk meg)
49	2	(Ilyen szerencsésen csak (K: (ilyen <ugyesen> szerencsésen csak)
	6—7	Néhány lap <i>kövérbetűsen</i> közölte, hogy Szegednél az orientvonatot (K: Néhany lap <i>átvette a hírt</i> hogy <a szegedinel vonatot> Szegednél az orient vonatot)
	8	rabolni Rózsa Sándor (K: rabolni, <s geren> Rozsa Sandor)
	11	lapokba is belejutott. (K: lapokb<an> a is <szétment; marpedi> belejutott.)
	14	szándékosan csinálnánk, hogy (K: szandekosan csináln<nak> nánk, hogy)
	16	Tavaly néhány hanyási esetet (K: <Harmadéve> Tavaly néhány <...> <choleras> hanyasi esetet)
	20	A belügyi politikában (K: A <politikai világában> belügyi politikában)
	23	csinálta annak idején (K: csinálta <az a> annak idején)
	25	javaslat ellen. Pedig azt (K: javaslat ellen. <Hanem annal nagyobbak a mozgalmak elevenebb az élet a tudoman> Pedig azt)
	26.	Tisza-érának: amiben pénz (K: Tisza aerának: <?ha?> amiben penz)
	29—30	húsz előkelő akadémikus (K: husz <ember> előkelő akadémikus)

Lap Sor

- 49 : 33 amelyből a Dessewffyek (K: amelybol <az Eotvosok es> a Dessewffyek)
- „ 34—35 sor között a K-ban törölt szavak található: <Az ariszt>
- 50 : 5 találunk. (K: találunk. <Megválasztják t>)
- 6 Megválasztják például (K: Megválasztják <.....> például)
- 7 Hangl—Rémi ügy. (K: Hangli <ügy> Rémi ügy.)
- 10—11 »szöglet-asztalnál, szívében megnyillik (K: „szöglet asztalnál” <?mutatk?) szívében <megnyillal> megnyillik)
- 11—12 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <Rem hírek szállnak ajkrol ajkra, hogy a kioszkot mar nehany nap mulva bezarjak>
- <Miért>
- <— Lehetetlen! Miért?>
- 16 Rémi, pótolni fogja-e Hanglt, (K: Rémi, <milyen le> potolni fogja e Hanglit)
- 18 melyek a közönséget (K: melyek a <?várat? mozgat a> közönséget)
- 19 ahogy *illik* egy ilyen megrázó katasztrófához (K: ahogy egy ilyen megrazo <esemenyhez> <valtozashoz illő> catastrofához)
- 24 (Legalább azok a régi (K: (<Tehat> Legalabb azok a regi)
- 25—26 sor között a K-ban kihúzott szó található: <Remi s>
- 30 Novemberig csukva marad. (K: <S> Novemberig <<ez <.....>> csukva marad)
- 34—35 az üzlet szenved, ha hetekig *lesz csukva*. (K: az uzlet szenved <<A polgarmester az elnoki székből anathemat mond a tavozóra <az előbb ..... ha ne> <s meginti hogy ne siessen olyan nagyon. Mire az oreg Remi> <Remi mar mod>> ha hetekig *csukva lesz*.)
- „ 36 pártra oszlik, az elkeseredés nőttön nő. (K: partra oszlik)
- 51 2 mód, mint elővenni a kasszakulcsot és (K: mod <—m> mint elővenni a <penzt> kasszakulcsot es)
- 6 diktum-faktum meginterpellálják (K: diktum faktum <meginterpellalj> meginterpellálják)
- 7—8 hangon proklamálja, hogy Hanglnak nem illik (K: hangon <figyelmezteti Hanglt> hogy <ne siessen oly> Hanglnak nem illik)
- 9 fekete pontok még el nem (K: fekete pontok <egyre gyűlnek> még el nem)
- 11 ez a kérdés is (K: ez a <K o> kérdés is)
- 12 marad örökkön-örökké (K: marad <örökké> örökkön örökké)
- 13—14 *hogy, ha minden változik, múlik, jön és megy a nagy világegyetemben miért marad olyan állhatatosan Széchényi Pál?* (K: *hogy Szechenyi Pal mikor megy már?*)
- 14 sor után a K-ban a következő bekezdés található:
A <...> Remi párt <egy> uj atakra készül a polgármesterrel a szivere beszéltet Hanglnak.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 48 : 1—2 *pedig csak egy dolog történt : a Strossmayeré.* — Az ügy nyár végén történt: Strossmayer belovári horvát püspök üdvözlő táviratot küldött Kievbe egy pravoszláv ünnep alkalmából. A magyar sajtó felháborodott hangú cikkben ítélte el a püspök »hazaáruló« tettét. Viszont nagy meglepéssel vették tudomásul, hogy a hadgyakorlatok alkalmával szept. 13-án és 14-én Belováron tartózkodó Ferenc József a cercle alkalmával feltűnő módon megróttá Strossmayer püspököt.
- 3—4 *Recsky Bandi felakasztotta magát, s ezzel megint emlegetésbe jutott az eszlári dráma* — A tiszaezlári per vizsgálatai idején Recsky volt a Szabolcs megyei csendbiztos; fogásaival erősen befolyásolta a vizsgálat elhúzódsát, és a per kibontakozását is akadályozta. (Ld. a Krk 66. kötetében az ügyre vonatkozó írásokat.) — Az említett hír igaz volt, csak a választott halál-nem volt más: »Recsky Bandi öngyilkossága. Recsky Bandi volt Szabolcs megyei csendbiztos, az országos hírv Recsky András fia, a „Tóvik tanyán” Heves megyében főbe lőtte magát. Az ő élete is nagyon mozgalmas és zaklatott volt, mint az atyjáé, nem csoda, hogy belefáradt, s oly módon dobta azt el végre magától, mint atyja és testvérbátyja, Miklós. Öngyilkosságának közelebbi körülményeiről nem értesültünk.« (PH, 1888. szept. 18. 7. l.)
- 4—6 *Eötvös Károly Doda Trajant védte, s ezzel megint Eszlárba jutott Eötvös Károly.* — A román nemzetiségi képviselő bírósági ügyében Eötvös vállalta a védő szerepét, és ezzel felkeltette a nacionalista körök ellenszenvét. Ezt érzékelteti MK hivatkozása Tiszaezlárra. — Doda Trajan peréről a PH 1888. szept. 18-i száma a 10—11. lapon a következőt írta: »Doda Trajan elítelve . . . a főügyészhelyettes terjesztette elő vádbeszédét. Elmondta Doda Trajan képviselővé választásának történetét, utalt a választás után ama kijelentésére, hogy a képviselőház tanácskozásaiban nem akar részt venni, de azért nem is mond le mandátumáról. Ebbeli elhatározásáról egy izgató kiáltványban értesítette választóit. . . Ha mást nem is mondott volna, mint csak azt, hogy a román nép ki van zárva az alkotmányos jogok gyakorlatából, már ez által is elkövette volna az izgatást. . . Az esküdtszék bűnösnek mondta ki Doda Trajant és a bíróság két évi államfogházra ítélte.«
- 8—10 *Eötvös, Mocsáry és Pázmándy Dénessel kapcsolatos híresztelések.* — Ez a fordulat sem MK ironikus megjegyzése, hanem a PHban megjelent hír átvétele. A Doda Trajan-perrel kapcsolatban a bukaresti Telegraful azt a hírt közölte, hogy »Mocsáry Lajos, Eötvös Károly és Pázmándy Dénes egyesült, ezek vezérlete alatt egy önálló párt alakul, amely a nemzeti-ségek kibékítését írja fel zászlójára. E párt a nemzetiségek-

nek nagyobb szabadságokat biztosítand, több jótéteményt az állam részéről; hivatalokat számarány szerint s a népek nyelvének nagyobb gyakorlatot és szabadságot ott, ahol azok nagyobb tömegekben előfordulnak.» (PH, 1888. szept. 18. 11. 1.) — E hírrel kapcsolatban Eötvös Károly a következő levelet intézte a PH szerkesztőjéhez: »Kedves Barátom! Köszönöm szíves kérésedet és sietek arra válaszolni. Csak tegnap este későn jöttem a fővárosba, s nem ismertem valódi alakjában azt a közleményt, amely szerint én, Mocsáry Lajos és Pázmány Dénes képviselőtársammal új pártot alakítanék a nemzetiségek kibékítésére, s hogy e tárgyban én az aradi esküdtsek előtt érdemleges nyilatkozatot akartam volna tenni. Előtted alig szükséges kijelentem, hogy e közlemény alaptalan. Én maradok változatlanul a 48-as függetlenségi párt keretében, mint marad, meg vagyok győződve, Pázmány Dénes és Mocsáry Lajos is. Üdvözöl híved: Eötvös Károly.« (PH, 1888. szept. 22. 2. 1.)

- 48 : 12 *E héten kaptuk meg az új kultuszminisztert is.* — Csáky Albin kinevezéséről van szó. Ld. az *Új miniszter* c. cikket e kötet 39—41. l. és jegyzeteinket a 226—229. l.
- 49 : 3—4 *Hanem a belovári örömmámor közepette, kevés hija, hogy egyszerre bele nem pottyantunk a bellovai állapotokba.* — A belovári örömmámorról ld. fent a 48 : 1—2 sorhoz fűzöttet. A bellovai állapot mögött a következő események húzódnak meg: 1888. júl. 10-én a Kelet-Ruméliában lévő bellovai vasutállomáson egy kb. negyvenöt fős banda körülvette az állomást és foglyokat ejtett, köztük több osztrák állampolgárt is. A kivonult katonaság elől a rablóbanda a hegyekbe menekült, és a foglyokért fejenként nagy váltságdíjat követelt. Hosszas alkudozás után a rablók növelték követelésüket, már nemcsak pénzt, hanem ékszert és töltenyt is követeltek. Végül mindent megkaptak, csak a puskáikhoz való töltenyt nem. A lapok hírlí adták, hogy »29 nap után tegnap végre szabadon bocsátották a foglyokat«. (Egyetértés, 1888. aug. 12. 3. l.)
- 6—13 *A szegedi vonatrablás álhíre.* — A kommentált ténnyel kapcsolatban a PHban a következő cáfolat jelent meg: »Az alföldi rablási esetek. . . . A Félegyháza alatt állítólag tervezett vasúti merénylet hírére vonatkozólag az osztrák—magyar államvasút-társaság igazgatósága arról értesíti lapunkat, hogy külső közegeitől nyert hivatalos jelentések szerint a síneken gerendát nem találtak s így nem is távolítottak el, és a vonatokat sem kísérik csendőrök«. (PH, 1888. szept. 17. 4. l.)
- 28—50 : 6 *Az Akadémia elnökválasztási előkészületei.* — Ld. a Bevezetőben írottakat.
- 50 7—51 : 10 *A Hangl—Rémi-ügy fejleményei.* — Ld. a Bevezetőben összegezett mozzanatokot.

Lap Sor

50 : 13—15 *Hogy Csáky milyen miniszter lesz, mit felel majd a primásnak abban a bizonyos nagyszombati ügyben (hogy mégis az államé legyen az utolsó szó) — MK utalása az 1887. július végén — még Trefort életében — nagy port felkavart ügyre vonatkozik. Az esetről korábban is említést tett már MK Az új miniszter c. cikkében, hasonlóan vetve fel a kérdést (ld. e kötet 39. l. és jegyzeteinket a 226—229. l.).*

A VÁLASZTÁS UTÁN

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 127—128 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. szeptember 26., 10. évf. 206. sz. (3., 4. l.)* Rovaton kívül. *Csevegés* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK két, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A—F betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában idegen kéz adta meg a nyomdai utasítást: »g. durch«.

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb, inkább csak stiláris jellegű módosításokat észlelhetünk. Arra nincs egyértelmű és biztos fogódzónk, hogy látta-e MK a nyomdai levonatot, mivel a K és a PH szövege között semmi eltérést nem találtunk.

Trefort utódja a képviselői székben

Trefort váratlan halála után, hamarosan megindult a találgatás, hogy különböző posztjait ki fogja örökölni. A *Miniszter kerestetik* és a »Korona« vagy »írás« c. karcolatok tükrözik ezeket a híreszteléseket. (Ld. e kötet 32—34. l.) A hozzájuk fűzött jegyzetekben arról is szólunk, hogy a képviselői helyre is főrangút akart a választók nagyobb része (ld. e kötet 221—222 l.). A jelöltek keresése nagy irammal folyt, hiszen a választás szept. 25-re volt kitűzve. Végül ketten indultak: a kormánypárt Steiger Gyulát, a takarékpénztár igazgatóját támogatta; az ellenzék közös jelöltje: Kaas Ivor báró volt. Mikszáth korábbi cikke úgy tette fel a kérdést, hogy »korona« vagy »írás« képviselje-e a belvárosi polgárokat. Ők a »koronás írás« mellett választottak, hiszen Kaas nemcsak báró volt, hanem aktív és elismert újságró is.

Mikszáth a jelen karcolatban a választás hangulati elemeivel foglalkozik, amelyet a következőképp tükröz és magyaráz az egykorú sajtóbeszámoló:

»A belvárosi választás. A boldogult Trefort csöndes választása után ma viharos következett. Fülünk még most is cseng és zúg a pártok kortes zajától, a vesét rázó „Éljen Kaas Ivortól” és a melébb „Éljen Steigertől” ... Beadatott összesen 1565 szavazat, melyből Kaas Ivorra esett 816, Steiger Gyulára 749. E szerint Kaas Ivor 67 szónyi többséggel a belváros megválasztott képviselője... « Kaas »érzelmeiktől elfogult hangon köszönte meg a polgárok kitüntető bizalmát. Megemlékezett a faktorokról, melyek győzelmét lehetővé tették. Elsősorban Kossuth Lajosról, akinek levele a függetlenségi választókat zászlaja alá csoportosította. Megköszönte a mérsékelt ellenzék vezérférfiának, Apponyi Albert grófnak, úgyszintén lelkes korteseinek buzdító támogatását... « (PH, 1888. szept. 26. 5–6. l.)

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
51	3	még Apponyiék is ott (K: még <...> Apponyiék is ott)
	5	hogy oda ne tennék (K: hogy oda <f> ne tennek)
	6–7	megalkotásában. Úgyhogy (K: megalkotásában” <dacara annak hogy a> Ugy hogy)
	8	hogy az ember szinte (K: hogy <az öreg Deakn> az ember szinte)
	11	mely a várost (hiábavaló volna (K: mely a várost <?lazba?) (hiabavalo volna)
	14	Ma még tart (K: <Azonban> Ma meg tart)
	15–16	oroszlánrész a sikerben, vagy a »kapitány uram«-é? (K: oroszlany resz <...> a sikerben vagy a <„kapitány”?) „kapitány uram”é? <Azon is ?merengnek? egy kicsit?)
52	1	Mindegy, akármí (K: <De> Mindegy, akármí)
	1	oka, megtörtént a meglepetés, (K: oka <megvan> megtortent a meglepetes)
	2	elvész a varázsa is. Kétszer (K: elvész <a dolog jelentősége> a varazsa is. <Egy p> Kétszer)
	3	lesz a világ, ahol volt. (K: a világ a <hol?) hol volt: <s mindenki belátja hogy nem törtent egyeb csak hogy a mersekelt ellenzek megszaporodott egy soknak>)
	6–7	sor között a K-ban kihúzott mondatkezdés látható: <A n>
	7	annak, találkoztam az utcán (K: annak, <mikor> talalkoztam az utcan)
	21	Egypár ember pláne (K: Egy par ember <vagott mindössze savanyu képet> plane)
	21–22	sor között a K-ban kihúzott mondatok található: <Nehanyan amellet sajnalkoztak Steiger eseten> <Mert hat>
	23	Steiger bukásán (K: Steiger <estén> bukásán)
	31–32	De mint igazgatónak (K: De [utólagos korrektúrajellel való ceruzás beszúrás, valószínűleg MK-tól] mint igazgatónak)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

51 : 2—3 *a kormányzó segélycsapatai mellett* — MK egyértelmű utalása Kossuth Lajosra vonatkozik. Ezt megerősíti a PH alábbi híradása is:

»Kossuth a belvárosi választásról. Kossuth Lajos egy helybeli napilap szerkesztőjéhez intézett levelében arra a kérdésre, vajon a belvárosi függetlenségi párt tagjai támogatják-e a mérsékelt ellenzéki jelöltet, azt felelte: Amennyire én képes vagyok mások állásába magamat belegondolni, én, ha a függetlenségi és 48-as párt tagja volnék, azt tekinteném feladatomnak, hogy a Trefort miniszter halála által megürült választókerület képviseléséből a bécsi burg családi politikájának jármát szolgálai készséggel viselő kormánypárt kiszorítására minden lehetőt elkövessek. Számba venném saját pártom erejét, és ha azt a külön álláspont elfoglalására biztatónak találnám, függetlenségi párti jelöltet léptetnék fel; ha pedig úgy látnám, hogy ezzel csak erőszlatást eszközölhetnék, mely könnyítené és biztosítaná a kormánypárti jelölt diadalát, minden habozás nélkül a mérsékelt ellenzékkel fognék kezét annak jelöltjét támogatnám, és biztosnak érzem magamat arra nézve, hogy ez eljárással nemcsak nem sértettem meg zászlómat, de sőt pártom érdekét mozdítottam elő...« (PH, 1888. szept. 12. 3. l.) — Kossuth idézett álláspontja egyértelműen jelzi, hogy őt az vezette a Kaas Ivor jelölésének támogatásában, hogy a fővárosban egy kormánypárti posztot szerezhet meg az ellenzék. Az kevésbé érdekelte, hogy Kaas egyben báró is volt.

12—13 *csak talán arra az »alkonyra« nem, melyet az új képviselő említett.* — Kaas Ivor megválasztása után adott rövid nyilatkozatában kissé pesszimista hangot ütött meg, és ebben az összefüggésben beszélt a politikai élet »alkonyáról«. (PH, 1888. szept. 25. 6. l.)

52 : 9—19 *Jókai két válasza.* — MK ezzel a fordulattal valószínűleg Steiger Gyulával kapcsolatos egykorú érveléseket örökölt meg.

8—30 [Steiger] *a bukott jelölt is (aki oly szép, férfias hangú nyilatkozatban adta jelét higgadságának nyomban a választás után)* — A kisebbségben maradt Steiger Gyula az eredmények összeszámlálása után adott rövid megnyilatkozásában gratulált ellenfelének, Kaas Ivornak.

32—33 *Nem kell legalább annyi tömérdek emberrel »pertus« lennem.* — MK a Steiger Gyulának tulajdonított megnyilatkozással a képviselőházi tegezéssel kapcsolatos, ekkor forrongó, Károlyi István gróf teremtette botrányos esetre utalt (ld. *A reformer* c. karcolatot és jegyzeteit e kötetben 54—56., l. 249—251. l.).

AZ ÁLLAM GYERMEKE

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 140—141 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. október 5., 10. évf. 275. sz. (5. l.) Rovaton kívül. *Törvényeszéki csarnok két felvonásában* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A tárcát MK két, kb. 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes részeket A, B, C, C 1/2, D, E, F, F 1/2, G betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában idegen kéz adta meg a nyomdának az utasítást: »bd«.

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb; néhány stiláris módosítást találhatunk. A korrektúrát maga nézte át, ezt bizonyítják az 53 : 11, 54 : 9, 54 : 14—15 sorokban lévő lényeges változások.

Egy kedélyes történet és az olvasói hiszékenység

A korábbi években MK több történetet merített a rendőrségi riportertől, a törvényeszéki híreket összeállító újságíró kollégáktól származó, az esetek többségében »megírhatatlannak« minősített esetekből. Ilyen históriát írt meg *A tizforintos fiúban* (Krk 73. köt. 114—117.; 236—237. l.), *A kisasszony feleség* címűben (Krk 75. köt. 7—8. l. és jegyzeteink a 158—159. l.), és ezekhez áll közel *A kecskeméti »kínos ügy«* c. karcolata (Krk 76. köt. 82—86. l. és a jegyzetek a 273—278. l.). A szerkesztőségi világ jellegzetes termékei ezek a történetek, a munkát megszakító műhelybeszélgetések karcolatban, krockiban megvalósult emlékeit őrzik ezek az írások.

A jelen történet kissé frivol témát örökölt meg: arról ír könyveden és szellemesen, hogy miként szerzett bizonyítékot egy sarki rendőr jelentése alapján a kiküldött nyomozó egy Üllői úti »foglalkozás nélküli« lengyel leány könnyű erkölcséről. Az igazi poén a történet második részében csattan el.

A kis történet megjelenését követő napon a PH »Szerkesztői üzenetek« rovatában (1888. okt. 6. 276. sz. 11. l.) az alábbi üzenet látott napvilágot: »„Az állam gyereke”. Persze, hogy nem kell ezt a karcolatot szó szerinti értelemben venni. Hiszen nem is lehet. Már a címéből is láthatja.

Az ilyen kis történetkéik adoma gyanánt bujkálnak a társadalomban, rendesen valamely félszepségnek a jellemzésére. Ez is csiszol rajta, amaz is; végre valahol egy író fülön csipi és kiköszürüli, mintha csak igazi gyémánt volna. Úgy van vele, mint valamennyien vagyunk

az ún. *turnúrral*, mely tudvalevőleg egy oly hazugság, amelynek van valami kevés alapja.

Ha éppen kíváncsi rá, hát ennek a derült adomának is ilyen alapja van. Vagy két évvel ezelőtt némely detektív csinált hivatalos buzgalmában olyas valamit, s voltak olyan akasztófáralvók is, akik rendőri jelleget színelve, ilyen módon zsaroltak a félvilágban.

Annak idején a sajtó és a főkapitány végzett velük és a főváros is „tisztult”. Dehát ez az adoma azóta mindig bujkált és most kiütötte a fejét. Ebből láthatja, hogy a Velszka Mária és az M. I. detektív neve is „csak úgy” van odatéve. Hiába keresné a lajstromokban.

Hanem maga az adoma, az pompás. Si non e vero, e bene trovato! Ne legyen belőle botránkozása senkinek.

Eddig a szerkesztőségi üzenet. Az utolsó mondat arról árulkodik, hogy nagyon valószínű, hogy az érintett testület vagy a rendőrkapitányság, vagy detektívek közül valaki még az előző nap, a cikk megjelenésének óráiban írásban tiltakozhatott a PH szerkesztőjénél. Így került a fenti üzenet nagy sietve a következő számba. A szerkesztőségi üzenet *egy-két fordulata azt sem teszi kizárttá, hogy maga Mikszáth írta meg a furcsa helyreigazítást*, de az is lehet, hogy a szerkesztőség másik valamelyik tagjával írtatták meg e megnyugtató sorokat.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 53 : 1—2 gyűlöli: az újságokat (K: gyűlöli, az <...> ujságokat)
3 erélyes: a koldusok (K: erélyes: a <vak> koldusok)
6—7 hat forint van (K: hat forint <penzbír> van)
8 hanem csak egy hamis hölgyecskét találni. (K: hanem <talal> csak egy <gyanus> hamis holgyecsket talalni)
10 sugártermetű lengyel leány). (K: sugar termetű <szoke> lengyel leány)
11 rendőrnek *felőlött* a (K: rendőrnek *feltűnt* a)
13—14 hogy bele ne botoljanak az emberek, (K: hogy <valaki> bele ne <botoljon> botoljanak az emberek)
15 mert a rendőrségnek semmi (K: mert a <kapitánynak> rendőrségnek semmi)
16 a botlás szingulárisban van. (K: a botlas <ok singularisban tortenn> singularisban van.)
18—19 rendőr rettentő (K: rendőr <jelen> rettentő)
24—25 nincs a világegyetemben, hogy (K: nincs a <birodalomban> világegyetemben, hogy)
28 akarta kisütöni (K: akarta <kitudni a> kisütöni)
33—54 : 1 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók: <Velszka Klára Krakóban lakó hajado> <Egy level erk>
54 : 1 kilenc hónapra egy Krakóból (K: kilenc hónap <mulva> ra egy Krakóból)
3 Felbontották. Apasági (K: <A levelben> Felbontották. Apasági)

Lap Sor

54 : 12 kérem aléssan. (K: Kérem alásan. *Én csak az állam szolgálója vagyok* <Tessek az államot megidézni>)

14—15 Igenis, én az állam szolgálatában tettem, amit tettem, én az államot kérem megidézteni. (K: Igenis en az államot kerem megidéztetni. <Az az apa.> <A biro gondolkozásba esett.>)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

53 : 4 *ad captam* — mintájára

19 20 *morte saison* — holt idény

27 28 *agent provocateur-ség* — beugrató, rendőrkémhöz illő eszköz, magatartás

A REFORMER

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 171—172 folio

M *Pesti Hírlap*. 1888. október 5., 10. évf. 275. sz. (4. l.) Rovaton kívül. Névjelzésként: *Egy vén képviselő, Deák Ferenc »pertu«* barátja.

Kötetben itt először.

A kézitről

A karcolatot MK öt, átlagosan 20 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában részekre vágták és az egyes darabokat H, I, K, L, M, N, O, P betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában idegen kéz adta meg a nyomdai utasítást: »bd«.

MK javításainak száma átlagos. A korrektúrát valószínűleg maga is láthatta, ekkor még az 55 : 5—6, 56 1, 56 : 6 sorokban kisebb stiláris módosítást eszközölt.

Egy országos szenzációt keltő levél

Károlyi István grófnak a képviselői pertu ügyében Grecsák Károly képviselőtársához intézett kurta levele országos feltűnést keltett. Valószínűleg előbb szóbeszéd tárgya lehetett ez a furcsa grófi állásfoglalás, amelynek Grecsák úgy kívánt véget vetni, hogy a PN 1888. okt. 3-i számában, a hír-rovatban közzétette. Az alábbiakban részleteket közlünk Grecsák körülményeket felelevenítő bevezetőjéből, és teljes egészében közöljük gróf Károlyi István hozzá intézett levelét:

»A walesi herceg tartózkodása fővárosunkban, bennem, a szerkesztőben azt a gondolatot ébresztette fel, hogy keresném módját annak, hogy az angol trónörökös nézetei bizonyos politikai napi kérdésekről a közönséggel miként volnának közölhetőek?

...Károlyi István képviselőtársamat kerestem meg... tudakolná meg... hajlandó-e tárgyban [a herceg] valakit fogadni? E levélben a gróf urat társadalmi rangjánál fogva megillető címzéseken kívül, támaszkodva egy, a képviselőház tagjai közt évtizedek óta dívó szokásra a megszólításban a „Te” szóval is éltem, mint hogy föl kellett tennem, hogy ama szokás a tegező megszólítást, ha csak vele nem élnem különösebb okom nem vala, egyenesen képviselőtársi kötelességemmé teszi.« Ezt követően Károlyi István az alábbi levelet intézte Grecsák Károlyhoz:

»Tisztelt képviselő úr!

29-ről kelt levelét vettem, de miután nem emlékszem arra, hogy akár a képv. úr nekem, annál kevésbé pedig én a képviselő úrnak a tegezést valaha fölajánlottam volna, azon meggyőződésre jöttem, hogy a levélborítékra téves címet tetszett írni.

En nem tudnék, se nem mernék soha senkit tegezni, akitől erre előre felhatalmazva nem lettem; épp oly kevésbé fogadom el és tűröm a „Te” szót olyantól, akit én erre fel nem jogosítottam.

Felhatalmazom képviselő urat arra, hogy e sorokat mindenkinek megmutassa és ítéletét kikérje.

Maradok tisztelt képviselő úrnak

képviselőtársa:

Gróf Károlyi Pista, s. k.»

A Károlyi-level közlése után a következőekben összegezte Grecsák álláspontját:

»...Károlyi István gróf úrnak joga van a megszólításban a tiszteletnek azon mértékét megkövetelni, mely az ő felfogásának megfelelő, nekem viszont kötelességem, miután én vagyok az első, akinek alkalma volt e mérték fölél tájékoztatást nyerni, tapasztalataimat képviselőtársaimmal és a nyilvánossággal csak azért is közölni, mert — mint fentebb említettem — mindenféle mendemondával ezen ügyet hamis megvilágításba helyezni igyeksenek.«

Eddig a PNban megjelent kommentált levél. Az ügy ezt követően országos visszhangot keltett. A napilapok pártállásra való tekintet nélkül foglalkoztak vele, döntő többségükben elítélve a fennhíjazó grófi magatartást. A PHban Pulszky Ferenc »A tegezés« címmel egy történeti visszatekintő vezércikket kanyarított az ügyből. Mikszáth erre a cikkekre hivatkozik, ezért idézzük Pulszky fejtegetésének ezt a szakaszát, amelyet ugyanakkor — mint a karcolat szövegéből is kitérünk — MK némi ironikus fenntartással fogadott. Pulszky ugyanis a következőképpen fogalmazott:

»A régi időben összesen sem volt több, mint száz megyei követ az országgyűléseken; a kerületi követekkel együtt 104. Ezek a rendi alkotmány szellemében valamennyien nemes birtokosok voltak, tehát a társadalom ugyanazon osztályának tagjai. Nevelésre nézve, nem volt közöttük egy sem, aki az ügyvédi vizsgát le nem tette s Verbóczyvel és a corpus jurissal nem foglalkozott volna. Esmekörünk, természetesen, hol szűkebb, hol szélesebb volt, de ugyanazon színvonalon állott... Pozsonyban, a német városban, ahol helybeli ismerősünk alig akadt, legalább egy esztendőre kizárólag egymásra voltunk utalva. Dél előtt az üléseken, délután hol a sétákon, hol az értekezleteken, este pedig a követi kaszinóban mindig, pártkülönbség nélkül találkoztunk. Természetes tehát, hogy összeszoktunk és egymást szívélyesen tegeztük... Ott voltak azonban az országgyűlésen a káptalanok és a királyi városok képviselői is. Ezekkel pedig csak ülésteremben találkoztunk. Az országházon kívül alig érintkeztünk velük, mivel társadalmi állásuk, foglalkozásuk és nevelésük másféle volt, mint a mienk. Alig ismerjük s azért nem is tegeztük őket...«

E történelmi visszatekintésben, úgy tűnik, mintha Pulszky megértő lett volna Károlyi gróf vélekedését illetően. A cikk további gondolatmenete és konklúziója egyértelműen azt bizonyítja azonban, hogy őt is felháborította ez a nagyúri pökhendiség.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 54 : cím A reformer (K: A <...> reformer)
 3–4 nem nagy eset, (K: nem nagy <dolog> eset)
 6 szokást érint. (K: szokást érint <a dolog>.)
 6–7 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Graf Karolyi Istvánnak>
 9 követeket (talan csak (K: követeket <a ?nemes?>) (talan csak)
 10–11 tegezték, s cikkének (K: tegezték s <okos> cikkének)
 11 megy ki, ha jól (K: megy ki <hogy> ha jól)
 12 viszonyok közt, melyek (K: viszonyok közt <<a pertuság mikor nagy <...> ur es szegeny <proletart> embert egy kalap ala hajtott>> melyek)
 13 hajtottak, a tegezés (K: hajtottak, a <per tu> tegezés)
 15 valami. Magunk (K: valami. <?Mi?> Magunk)
 18 gőgös, merev Sennyei Pált (K: gogos merev <Sennyejt> Sennyei Palt)
 55 1–2 demokrata urak (K: demokrata <képviselők> urak)
 5–6 arra kapacitálta egy szavazásnál: »De, reménylem, kedves (K: arra <ka> kapacitálta egy szavazásnál: „<Ne szavazás> <Ad be a szavazatodat> Te reménylem, kedves)
 7 tudjuk honnan keze, (K: tudjuk <hogy> honnan keze)

Lap Sor

- 55 : 9 mert kettőnk közt (K: mert kettonk <re> közt)
10 szavazhatok. (Hanem azért (K: szavazhatok" <.....
...>) (Hanem azért)
13—14 tekintélyesebb népeknél mind per „ön” titulázzák (K:
tekintélyesebb <parlamentari> népeknél <parlamentben> mind
per „on” <.....> titulázzak)
15—16 „te Jócó” járja, amiből (K: „te Jócó” <nak nevezik egy-
mást> járja amiből)
20 sorába igyekeznek (K: soraba <fognak> igyekeznek)
21—22 Gróf Károlyi István méltóságos képviselőtársamnak ju-
tott eszébe ez az eszme legelőbb. S Greccák (K: Grof Karolyi
<Istvannak> Istvan méltóságos képviselőtársamnak jutott
eszébe <először> ez az eszme legelőbb. <S igazan?> S Gre-
csak)
23—24 kezdte meg. Igazuk volt (K: kezdte meg <<aki ketes
<...>> Igazuk volt)
26 imitt-amott, élénk (K: imitt amott, <nagy> élénk)
29—30 István nagy tehetségei (K: Istvan <semmit se> nagy te-
hetségei)
30—31 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Egy
evi gondolkodás után végre>
3 Dehogy nem! Magát (K: Dehogy nem! <A> Magat)
33 ahol a civilizáltabbak állnak. (K: a hol a <tobbiek> civilizal-
tabbak allnak)
34 akik Károlyi (K: akik <a> Karolyi)
35 levelét úgy fogják föl. S hogy abban (K: levelét <megszóljak:
hogy azzal a parlamenti szokások megsértése es arisztokra-
tikus jelei> úgy fogják föl <az> s hogy <Ő csak következetes
maradt magához> <Neki> abban)
37 A tegezés vagy nem (K: A tegezes <kerd> vagy nem)
39 az emberek). (K: az emberek) <<Aztan Károlyi Istvan gróf
<.....> grof következeteségei <.....>>>
56 1 A gróf nézetem szerint egész következetes önmagához. (K:
A grof <Ez> nezetem szerint <csak fokozatos> <egy követke-
zetesseg a gróftól> <nyilvánul ebben> egész következetesen
jar el.)
5—6 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <Aprodon-
kint mindenről lemond. Most mar csak a puszta mandatum
marad meg.>
6 *Hát nem elég szép ez tőle? (K: önzetlen ember, punktum.)*

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 54 : 7—14 Pulszky Ferenc vezércikke. — Erről részletesebben szól-
tunk a bevezető fejtegetésben.
17—55 : 1 A konzervatívokhoz átvilló képviselő és a tegezés. —

Lap Sor

- A jellegzetes történetet MK korábbi írásaiban is megírta már, két héttel korábban, *A mamelukok fészke* c. karcolatában (ld. a jelen kötet 43. l.) is elmondta.
- 55 : 3—11 Lukács Béla és a képviselői pertu. — Lukács Béla humoros esetét MK először *A mi képviselőházunk* c. karcolatában írta meg (Krk 69. köt. 92. l.), majd *A tisztelt Ház* c. kötetébe is beleillesztette (Krk 71. köt. 198—199. l.). — Mindkét esetben az üres, tartalom nélküli formális megnyilatkozás jellegzetes példaként idézte fel az esetet.

A HÉT TÖRTÉNETEI

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 142—144 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. október 14., 10. évf. 284. sz. (1., 2. l.)* A Pesti Hírlap tárcaja rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes részeket A, B, C, C 1/2, D, F, F 1/2, G, H, I betűkkel jelölték.

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb. Csupán két helyen találhatunk olyan módosításokat, amelyek a mondanivaló megformálásának gondját érzékeltetik: a 58 : 15—16, 58 : 17—18 sorokban eszközölt változtatás, ill. 59 : 3—4 sor közötti négy kihúzott bekezdés utal erre.

Hét nap eseménytelenségéről

Az előző, szept. 23-án megkezdett sorozat folytatásaként MK az elmúlt hétről szóló beszámolójában három eseményt állított a csevegés középpontjába: Károlyi István gróf tegezéssel kapcsolatos megnyilatkozását; Bartók Lajos »Thurán Anna« c. történelmi színművének akadémiai pályadíjjal való jutalmazását és az új német császár bécsi látogatásának két epizódját.

Gróf Károlyi István akcióját követően első megnyilatkozása *A reformer* c. karcolata volt (ld. e kötet 54—56 l.). Az ehhez fűzött jegyzetekben részletesebben szoltunk e nagy konsternációt kiváltó főúri lépésről. A jelen visszapillantásban MK két további mozzanattal színezi az előző cikkben kifejtett álláspontját: megörökítette Beöthy Algernon éleledését, és ezzel a képviselők többségének — egyúttal a saját — véleményét is leszögezte. Felidézte továbbá a már korábban többször megírt történetet, a demokrata színekben fellépő képviselője-

lőlt haragos sértődését a kortesétől »elszenvedett« tegezés miatt. A témát később *A demokraták* c. hosszabb elbeszélésében dolgozta ki (ld. Krk 10. köt. 5—45. l.), e kötetben Király István »Vázlatok és változatok« címmel közzétette az 1881-es *A magyar demokrata*, az 1882-es *A borsai ünnep*, az 1886-ban keletkezett *Magyar demokraták* és az 1887-es évben papírra vetett *A demokrata* c. rajzok szövegét is (ld. uo. 219—231. l. és a hozzájuk fűzött jegyzetek a 376—382. l.). *A jelen kis epizód további adalék a téma fel-felbukkanására, a látszatdemokratáság megnyilvánulásának gunyoros-ironikus kifigurázására.*

A második mozzanat Bartók Lajos »Thurán Anna« c. történeti színművének a Péczely József-féle díjjal való jutalmazása. Az Akadémia 1888. okt. 1-i ülésén Beöthy Zsolt ismertette a bíráló bizottság döntését, amellyel Bartók művét javasolták díjazásra. A kifogások részletezése után a következőkkel indokolta a bizottság döntését:

»A Péczely-pályázatnak eddig érvényben állott s még ez alkalommal kötelező szabályzata szerint, a díj csak „jutalomra érdemes” műnek ítéltető oda. A jelen bíráló bizottság abban a véleményben volt, hogy az Akadémia tekintélyének csorbitása nélkül alkalmazhatja e kifejezést olyan pályaműre, mely lényeges fogyatkozásai mellett is, kétség-telenül irodalmi színvonalon áll, költői tehetségről és törekvésről tartás-kodik s a színház műsorára bizton felvehető. Tisztelettel kéri ennél-fogva a bizottság a tekintetes Akadémiát, hogy felfogását helyben hagyván, a jutalmat Bartók Lajos Thurán Anna című történelmi drá-májának ítélje oda.« (AkadÉrt. 1888. 155. l.)

A harmadik témáról, az új német császár, II. Vilmos bécsi látogatásáról a napilapok az előző napokban részletesen beszámoltak. Mikszáth a protokoll helyzeteket mellőzve, két kérdéssel foglalkozott: az egyik mozzanat, amely figyelmét felkeltette, az volt, hogy az ifjú német császár felkészítőjéből hiányzott az osztrák hadsereg melegebb hangú aposztrofálása. Erre az eseményt követő beszámolóik is felfigyeltek, a PH 1888. okt. 6-i számában megjelent »Vilmos császár Bécsben« c. beszámoló erről a következőképpen emlékezett meg:

»Az általános megalégedést, melyet a két fejedelem tegnapi beszédei keltettek, némileg csökkenti az a körülmény, hogy Vilmos császár az osztrák — magyar hadseregére mondott felkészítőjében az elismerés legcsekélyebb kifejezését sem alkalmazta. Miután Ferenc József király a német hadsereget „a katonai erények fénylő mintájának” nevezte, kétszeresen feltűnhetett, hogy a német császár szövetséges hadseregéről oly *száraz és rideg* szavakban emlékszik meg. — Azt hiszik ennél-fogva, hogy Vilmos császár, akin bizonyos látható izgatottság és elfoglultság vett erőt, nem teljesen a fogalmazványhoz ragaszkodott és a beszéd hevében — ő is könny nélkül beszélt, mint királyunk — éppen a nélkülözött kifejezést (talán az igénytelen „*derék*” szócskát) kifejejtette és elhagyta. Tudvalévőleg nem ez lenne az első eset a fiatal császár beszédeinél, hogy szavait utólagosan helyre kell igazítani...«

A másik, kombinációkra alkalmas adó kérdés, melyre Mikszáth kitért, a kitüntetések adományozása, illetőleg annak elmulasztása. A PH előbb említett beszámolója ezzel is foglalkozott:

»...Gróf *Taafe* kabinetjének hivatalos köreiben nagy megütközést okoz az a bánásmód, melyben *Vilmos császár* az osztrák miniszterelnököt részesíti. A német császár határozottan ignorálja gróf *Taafe*-t; az még megjárná, hogy rendjellel nem tüntette ki, minthogy *Taafe*-nek már több magas porosz rendjele is van. De még csak *nem is fogadta*, és ez annyival inkább feltűnik, minthogy *Vilmos császár Tisza Kálmánt hosszabb kihallgatáson fogadta és minduntalan demonstratív módon kitünteti*...«

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
56	1	folytonosan visszük (K: folytonosan < ?hétről? > visszük)
	4	ahogy gondoltuk, eszünkbe (K: ahogy gondoltuk < mert az > eszünkbe)
	6	egy egész cikk. (K: egy egész < ka > cikk.)
	7	Itt még mindig (K: < Meg > Itt még mindig)
	10	Algernon alázatos arccal (K: Algernon < gonosz nyajasaggal vagja magát poezba > alázatos arccal)
	18–19	megyében, de nincs annyira (K: megyében < s n > de nincs annyira)
„	21	behajtatott pompás (K: behajtott < a fo > pompás)
„	25	sokszor volt már (K: sokszor < volt > volt már)
57	9	S miután az ő természete (K: S miután < o ezt > az ő természete)
	16	nem tréfádolog! Mert könnyebb (K: nem tréfa dolog! < Kon > Mert könnyebb)
	20	s minden fázisát ősmertem, (K: s minden < . . . . . > fázisát ősmertem)
	24	nagy selymák; makacsul (K: nagy selymák; < s > makacsul)
	28	asszonyosság. Thurán Anna (K: asszonyosság”. < Thurán Anna > Thurán Anna)
„	30	Volt is tanakodás. (K: Volt is nagy tanakodás)
58	5	alaposak. Latoljuk meg azt is, (K: alaposak < lassuk > Latoljuk meg azt is)
	12	érzi a mardosó (K: erzi < . . . . > a mardosó)
	14	azt a mi Akadémiánktól (K: azt < ak > ami [sie !] akademiánktól)
	15	hogy eddig csupa (K: hogy < ?bukásra? > eddig csupa)
	15–16	sor között a K-ban kihúzott bekezdések olvashatók: < A holtaktól kapja az adományokat illő hogy holtaknak adja > < Mert nezzuk adományaira >
	17–18	sor között a K-ban törölt sorok olvashatók: << Ugyan-

- Lap Sor
- csak <.....> <.....> volna, hogy most egy élő szalad az aranyaival>>
- 58 : 18 szót a német császár (K: szót a <bécsi> nemet csaszar)
- 20—21 te még tőröd, hogy tegezzelek, ha meg sem emliteném (K: te még <megengeded> tőröd hogy tegezzelek <<.....>> <<.....>> meg nem szólnám előtted>> <<.....>> nem ?emlitem?)> ha megsem emliteném)
- 22 Hiszen az efféle (K: Hiszen <az> az efele)
- 23—24 hogy könnyebb (K: hogy <a> könnyebb).
- 26 bizonyos, hogy egészen más (K: bizonyos, hogy <könnyű> ezeknek a császároknak. Egészen) egészen mas)
- 27—28 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <En pedaulsoha>
- 29—30 kevésbé dicsérnek azért, ha (K: kevesbé <latolgatja a közvélemény> dicsernek azért ha)
- 30 cselekszünk, sokkal (K: cselekszünk, <m> sokkal)
- 34 Egyik a „vitéz” epitheton, melyet a hadseregre ivott (K: Egyik a „vitez” <...> epitheton <amit> melyet a hadseregre <m> ivott)
- 59 2 császár takarékosági (K: császár<i> gazdalkodasi</i> takarékossági)
- 3—4 sor között a K-ban négy kihúzott bekezdés olvasható:
 <<De Magyarország nem busul <ezen Hisz> Tisza dicsősegteljesen csaszari keggel elhalmozva tert vissza s derult homlokkal unnepli neve napjat hü mamelukja kőzt>>
 <<Csernatony kedvtelve <nézegeti a generalist a clubban> dörzsölgeti a kezeit>>
 <<S amint ott setal<nak> a club <hatalmas> nagy s most meg ures termeiben Csernatonyval beszélgetve, az ember szinte kedvtelve néz<a ket madar barát> hogy osszetart ez a ket madar tulajdonos<ra>>
 <<Az egyiknek <kanariai vannak> cinegei vannak es csizei, a másiknak sasai.>>
- 6 amin legfeljebb Csernatony bosszankodhatnék: (K: amin <s derult homlokkal uli itthon a neve napját, elbeszelgetve> <<.....>> bosszankodhatik>> <csaszarok baratsagaval elhalmozva> legfeljebb Csernatony bosszankodhatnék)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 57 16—17 *Könnyebb volt Viletorisznak elhozni a fekete sereget* — MK utalása Bartók Lajos színművének főhősére, Viletorisz Henrikre vonatkozik, aki a Bártfát fenyegető cseh seregek ellen Mátyás király fekete seregével tér vissza a felvidéki városba.
- 58 16—17 *Legyünk tárgyilagosaak. Nézzük adományainak forrásait. Holtaktól kapja. Holtnak kell hogy adja.* — MK utalásával arra

Lap Sor

célzott, hogy a pályadíjak alaptőkéjének nagy része végrendeletileg meghatározott célú díjtételekre vonatkozik. Hasonló fordulattal kommentálta MK az Akadémia döntését több korábbi cikkében is: Krk 69. 38—39. l., Krk 75. köt. 36. l.

- 59 : 5—6 *Tisza elhozta a vörös sas mellé még a fekete sast is*, — MK utalása arra vonatkozik, hogy 1887 legelején Tiszát kitüntették a fekete sas-renddel, erről MK cikkben is megemlékezett, *A vörös sas és kollegái* c. karcolatában (Krk 76. köt. 7—9. l.).
- 7—8 *a politikusok közül csak neki magának [Csernátynak] volt madárgyűjteménye*. — Csernátony Lajos e szenvedélyéről MK több alkalommal megemlékezett, így az 1888 júniusában keletkezett *A »öpdex új lakója* c. karcolatában (Krk 76. köt. 179—183. l.).

A BOHEMIEN VILÁG

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 145—148 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. október 21., 10. évf. 291. sz. (1—2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *A hét krónikája* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes részeket A—G betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »petit ritk.«

MK javításainak száma az átlagnál valamivel alacsonyabb, változtatásainak többsége stiláris jellegű. Két-három helyen észlelhetünk olyan módosítást, amely az elgondolásnak írás közben való alakulásából fakadhatott. A nyomdai levonatot minden valószínűség szerint maga javította, ezt bizonyítják az 59 : 20, 60 : 16—18 sorokban található szövegmódosításai.

Három reflexió a hét kulturális eseményeiről

Vértesi Arnold és Náday Ferenc jubileumának külsőségei közötti különbség kézzel fogható mércét nyújtott Mikszáth számára ahhoz, hogy arról elmélkedjen: vajon miért csökken az irodalom megbecsülése. E gondolatsort kitűnően kiegészíti a Vértesi-jubileumon tószet formájában elhangzott Visi-adoma, amelyet frónk beleillesztett karco-

latába. A két jubilánsról a lapok is megemlékeztek: a Vértesiéről szóló híradások közül az alábbiakat érdemes feljegyezni:

»Vértesi Arnold vasárnap, 14-én olvassa fel a Petőfi Társaságban ezredik elbeszélését. A Petőfi Társaság és az írói kör ez alkalomból megünnepeli a jeles elbeszélőnk harminc éves írói működését. A fiatal írói nemzedék hálával emlékezhetik meg róla, mert ő a kezdő íróknak mindig pártfogója volt, s emellett szép, természetes irmodorával miniatúr szolgált...« (Napi hírek. PH, 1888. okt. 14. 5. l.)

»Ezer elbeszélés« címmel tárca jelent meg Vértesi jubileumi teljesítményéről és rövid beszámoló a Petőfi Társaság üléséről. (PH 1888. okt. 15. 1., 2. l.)

»Vértesi lakoma. Az írók és művészek társasága helyiségében ma este, abból az alkalomból, hogy Vértesi Arnold a Petőfi Társaságban felolvasta ezredik elbeszélését, lakoma volt a jeles novellista tiszteletére. Mintegy negyvenen, a Petőfi Társaság tagjai s más írók, továbbá Simonffy debreceni polgármester, Körösy Sándor országgyűlési képviselő, Kuklay János, az ünnepelt apósa gyűltek össze ez alkalommal, hogy a magyar irodalom egy szorgalmas, régi, derék munkásának a hódolat aprópénzével fizessenek. Ami az ünnepély fényéből hiányzott, bőven pótolta annak melegsége. Természetesen egymást érték a tósztok, melyek legtöbbje Vértesit éltette. Maga az ünnepelt felköszöntötte az újabb elbeszélő-nemzedéket, keresztapját, Vadnai Károlyt stb. Éltették a jubiláns jelen volt apósát, Kuklay János fővárosi bizottsági tagot is. Két üdvözlő távirat érkezett; az egyik Teleki Sándor gróftól, a másik a debreceni kaszinótól. A jókedvű társaság késő éjjelig maradt együtt, vígan poharazva.« (PH, 1888. okt. 15. 4. l.)

Náday Ferenc jubileumáról a lapok bővebben szóltak, már ez jelezte, hogy a közvélemény nagyobb figyelmet szentelt kedvelt szívesze közelgő évfordulójának, mint a debreceni író nem mindennapi jubileumának. Ennek érzékeltetésére két hírt emelünk ki a sok közül. Úgy tűnik, az utóbbi váltotta ki MK kesernyés reflexióit.

»Náday jubileumán. Ha valaki meg akarja állítani az utcán Nádayt, sietve menekül előle. Még csak a szokásos bocsánatkérő kifogást sem halljuk tőle, hogy nem érek rá. Az, hogy igyekszik lehetőleg senkivel sem szóba állani, eléggé mutatja, mennyire nem ér rá szót váltani valakivel. El van mélyedve; készűl a kivégzésre, amint ő mondja. Mert az ilyen jubileum, bármilyen kellemes legyen is az ünnepeltre nézve, nagyon hasonlít a kivégzéshez. A készülétek minden lépése föl van jegyezve a lapokban...« (PH, 1888. okt. 17. 3., 4. l.)

»Náday Ferenc jubileuma a Nemzeti Színházban ma este rendkívül szívélyes tüntetések közt folyt le... a színpadon a lebocsátott függöny mögött már fél 7 órakor gyülekezett a szerencsekívánó küldöttségek sokasága...« Beniczky Ferenc kormánybiztos a vezetés,

Bercsényi Béla a pályatársak nevében, Hajós Zsigmond az Operaház nevében köszöntötte, Ditrói Mór a kolozsvári Nemzeti Színház üdvözlétet tolmácsolta, míg Dezső József a színtanoda nevében beszélt, Vadnai Károly pedig a sajtó képviselőjében üdvözölte. Az ünnepelésre táviratot kapott Tisza Kálmánétól, Jókai Mórtól, Falk Miksától, Ágai Adolfától. A színházi előadás után lakoma következett, amelyre 150-en gyűltek össze a Hungária földszinti nagy termében. Ott voltak Beniczky Ferenc államtitkár, Apponyi Albert, Podmaniczky Frigyes, Horváth Gyula, Pulszky Károly, Visi Imre, Mikszáth Kálmán, László Mihály és Vadnay Andor képviselők. Hajós az opera nevében üdvözölte, Apponyi Albert a közönség nevében köszöntötte. (PH, 1888. okt. 18. 5—6. l.)

A harmadik hír is a művészet világból való volt: 1888. okt. 18-án az Akadémia épületében az Arany-szobor bizottság által kiküldött hetes bizottság Stróbl Alajos pályázatát minősítette kivitelezésre méltónak, a Zala György által tervezett pályaművet az elhelyezés szempontjából kivihetetlennek tartotta. Ezt követően huszonegy szobrász nyilatkozatot tett közzé az egyik napilapban, és azt követelte, hogy zsűrizésnél a szobrászok véleménye legyen a döntő. A nyilatkozatról a PH még hírt sem adott, szövegét kivonatolva a VÜ ismertette — ennek alapján adjuk vissza a szobrászok sajátos állásfoglalását —, amelyet MK joggal karikírozott karcolatában: „Huszonegy művész az Arany-szobor bizottsághoz hírlapi úton felszólalást intézett, tiltakozván, hogy Zala és Stróbl pályázati szoborterve fölött nem szakértőkből álló bíráló bizottság döntött. A felszólalást aláírták a következő festők és szobrászok: Benczúr Gyula, Benczúr Béla, Bezeredy Gyula, Bruck Miksa, Greguss Imre, Kardos Gyula, Kimnach László, Margitay Tihamér, Roskovics Ignác, Római József, Pártos Gyula, Petschacher Gusztáv, Senyey Károly, Stetka Gyula, Szárics Imre, Szirmai Antal, Tolnai Akos, Tornay Gyula, Tölgyesy Artúr, Vastagh György, Vágó Pál. Nyilatkozatukban kijelentik, hogy mellőzve látják a művészet legáltalánosabb érdekeit, midőn a szobor-bizottság a kebeléből alakuló véleményező bizottságból kizárta azokat, akik a képzőművészettel gyakorlatilag és szakszerűen foglalkoznak s elvül kimondják, hogy csak olyan szobor-bizottság illetékességét ismerik el, mely túlnyomó számban a mai kor színvonalán álló művészekből van alakítva. Ez elv által vezéreltetve az aláírók ama nézetüknek adnak kifejezést, hogy nem érheti felelősség a magyar művészetet oly munkákért és mellékszobrokért, melyek lételüket a művészettel gyakorlatilag is nem foglalkozó bizottságoknak köszönhetik. A közlemény előtt a felszólalók előre is megtagadják hozzájárulásukat ama bizottság ítélőletéhez, mely képzőművészetek által véleményezett szakértők kizárásával hoz határozatot.» (VÜ, 1888. okt. 21. 709—710. l.)

A szobrászok furcsa protestálása joggal váltotta ki Mikszáth gunyoros megjegyzéseit, amellyel számunkra az egykorú pesti humor több szellemes kiszólását is megőrizte, illetőleg közvetítette: A József nádor, Deák Ferenc, Petőfi Sándor és Eötvös József ma is meglévő és a régi helyükön álló szobraira tett csúfondáros megjegyzéseket.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 59 : alcím (Röck Szilárd csomagjai. Ezer novella. Az ezeregyedik elbeszélés. Náday-jubileum. Szobrok és szobrászok.) (K: (Röck Szilárd csomagjai. Ezer novella. <Es Visi ezer elbeszelese> Az ezeregyedik elbeszélés. Náday jubileum. <A Haz megnyilt> Szobrok es szobraszok.))
- 2—3 tenni a csomagjai. Mert szakadatlan (K: tenni a csomagjai. <De még unalmasabb> Mert <olyan> szakadatlan)
- 4 kettő esett. (K: kettő esett? <<Kemény Endre sokaig híres lesz arról a mondasarol hogy a jubileumon <..... nem egyebek>>>))
- 6 Vagyis a Petőfi Társaság (K: vagy is <az iroi kor unne> a Petofi társaság)
- 9—10 kedve — az írás mesterségétől. (K: kedve — <a magyar> az iras mesterségétől)
- 13—14 mesélte el az írói (K: mesélte el <egy> az iroi)
- 20 nagy traktát? (K: nagy költészet?)
- 20—21 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók:
<— Kibirjuk mi azt ige>
<<— Igen szivesen adjuk <...> azt>>
- 60 : 1 — Tudjuk, hogy (K: — <Tehat> Tudjuk hogy)
- 2 hivatalos büdzsége: (K: hivatalos <szamadasokba> budgetbe)
- 4—5 nekünk egy rovatunk, ahová beszurjuk. (K: nekunk <erre> egy rovatunk, a hova <ezt betesszük> beszurjuk)
- 11 A másik jubileum a Náday Ferencé, melyet a (K: A másik <bankett> jubileum a Naday Ferenc <volt> melyet a)
- 12 aki az ő hatalmas (K: aki <annyi ?jozan? p az az > az ő hatalmas)
- 14—15 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <Sok jo barat sok jo ismeros es tisztelője jott itt össze>
- 16 amaz, ragyogó ez. (K: amaz <pompas> ragyogó ez.)
- 16—18 társadalom elitje jött össze, s impozáns ragaszkodás nyilvánult a *kitűnő művész* iránt. Nem volt itt (K: tarsadalom <elete elytje> elitje jott <itt> össze, s <igazi> impozans ragaszkodas <öröm es tisztelet> nyilvánult. Nem <M hazu> volt itt)
- 18—19 mely egy harmincéves fiatalembert (K: mely egy <husz> harminc éves <fiatal> fiatal embert)
- 20 Ha találó az a (K: Ha <igaz> találó az a)
- 21—22 vethetünk, hogy miképp (K: vethetünk <magunkkal> hogy miképp)
- 24—25 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók: <<Pedig egyforman dolgoztak <az> a muza szőlőjében mind a ketten.>> <De ne p>
- 26—27 sor között a K-ban kihúzott bekezdés található:
<Es vegre is nem olyan kivاناتos dolog az egyiknek sem: az ezredik novellanál tobbet er az első vers megírása Nincs>

Lap Sor

- 60 : 28 a huszonötéves jubileumnál (K: a huszonötéves <szineszi dicsőségnel> jubileummal)
- 29—30 éretlen vers, amit a szerkesztő (ez a kegyetlen hóhér) (K: éretlen vers <eretlen vers> amit a szerkesztő <nagy közömbösen> (ez a <szornyú> kegyetlen hoher))
- 31 papírkosárba, fitymálólág (K: papir kosarba <?fumiga?) fitymalolag)
- 32—33 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Ezen a heten nyílt meg a képviselőház is>
- 33 Ez a bohemien hete (K: Ez <egészen> a bohemien)
- 33—34 közt felütötte fejét a lázongás szelleme. (K: kozt <is kuttott> felütötte fejét a <forradalom> lazongas szelleme.)
- 35 Mert már hála (K: Mert mar <Pesten> hala)
- 35 egész csoport szobrászunk (K: egész <szo> csoport <el szobraszokból> szobrászunk)
- 36—61 : 1 sor között a K-ban kihúzott szó áll: <Csupa>
- 61 : 7 hát nagy sokára rájön: (K: hat <rogtón> nagy sokara rajón:)
- 8—9 beszédjét hallgatja. (K: beszédjet <láteszik> hallgatja.)
- 11—12 székben és panaszkodik Bónis Samunak: (K: székben es <<azt meseli Bonis Samunak <.....>>> panaszkodik Bonis Samunak)
- 19 micsoda rossz ortográfiájú jelentéseket (K: micsoda <korrekturat küldött ez a Gy> rossz <helyesi> ortografiaju <<jelentest küldött be ez a <.....> magyar tanfelügyelő>> jelentéseket)
- 23 süttötték ki Zala (K: süttötték ki <hogy> Zala)
- 28 melyik a remek szobor, (K: melyik a <legre> remek szobor)
- 29 közönség neve: (K: közönség <...> neve)
- 36 újságírók, hogy melyik helyen (K: ujsagirok <.....> ...> hogy melyik helyen)
- 38 gondolom, hogy ezen (K: gondolom <mo> hogy ezen)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 59 : 1—2 *Lassanként mindenre ráun az ember, még a Rökk Szilárd adományaira is. Már idegessé kezdenek tenni a csomagjai.* — Rökk Szilárd 1888. szept. 23-án hunyt el nyolcvankilenc éves korában. A VÜ nekrológja szerint három évvel korábban egy csomagot helyezett el a városházán azzal a kikötéssel, hogy csak halála után bontható fel. Amikor a végrendelet értelmében felbontották, több betétkönyvet találtak benne száz-húszezer forint értékben, amelyeket jótékony célokra hagyományozott. (VÜ, 1888. okt. 7. 672. l.) Okt. 14-én a VÜ hírül adta, hogy Rökk Szilárd testvére további három, magas összegű betétkönyvet talált az elhunyt hagyatékában, amelyet az elhunyt ugyancsak jótékony célokra hagyott (i. h. 694.

1.). A következő VÜ-szám újabb Rökk-adományról számolt be: »... Legnagyobb hagyománya a múlt héten jutott el a közoktatásügyi miniszterhez, a többi hagyományokhoz hasonlóan ez is egy lepecsételt csomagban, amelyet a miniszter bontott fel. Kétszázezer forintot érő takarékpénztári könyv volt a csomagban. Ehhez Rökk Szilárd csak azt a megjegyzést mellékelte, hogy a pénz tudományos és művészi célokra fordíttassék a közoktatásügyi miniszter bölcs belátása szerint. Rökk a tud. Akadémiának is hagyott 10.000 Frtot, a Nemzeti Színháznak pedig 4.000 frtot.« (VÜ, 1888. okt. 21. 43. sz. 710.) — Ez az adományáradat váltotta ki MKból az ironikus reflexiókat.

60 : 13—14 [Náday] még Kármán Lajosból is jóízű alakot tudott csinálni. — Kármán Lajos, volt újverbászi képviselő figurája MK korábbi parlamenti karcolataiban többször felbukkant, az utalás arra vonatkozik, hogy Náday egyik színpadi alakításában a képviselő habitusának jellemző vonását elevenítette meg.

AZ UTOLSÓ GYÜMÖLCS

M *Pesti Hírlap*. 1888. október 22., 10. évf. 292. sz. (1. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

Megemlékezés egy fiatalon elhunyt kezdő pályatársról

A meleg hangú nekrológot kétségtelenül MK írta. Jellegetes stílusfordulatai, zárójeles közbevetései, a személyes élményekkel átszőtt megemlékező sorok biztossá teszik, hogy az ő tollából származik a búcsúztatás.

Mészáros István nevét a feledés homálya borítja, hisz írásainak többsége az egykorú hírlapok és hetilapok hasábjain rekedt. Színyvei József is csak a következőket jegyezte fel róla:

»Mészáros István számtiszt volt három évig a pénzügyminisztériumban. Meghalt 1888. okt. 20. Budapesten 30 éves korában. — Költeményeket, elbeszéléseket és cikkeket írt a Képes Családi Lapokba (1880—81. költ. elb. és Németh Béla életrajza, 1885—89. költ. elb. és Anyja leánya c. regény); a Pesti Naplóban jelent meg halála után Megtorlás után c. hosszabb beszélye (1888. 319—339. sz.) — Munkái: 1. *Cigány vér*. Regény Budapest, 1886. (Ism. Főv. Lapok 216. sz.). — 2. *Költeményei*. Hátrahagyott irataiból sajtó alá rendezte özvegye Janicsáry Mariska. Bpest, 1889. — Szerkesztette az Ország-Világot 1883. okt. 6-tól dec. 8-ig. — Kéziratban maradt: Cigány vér, eredeti népszín-

mű három felv., zenéje Orbántól (elsőször adatott 1884. aug. 14. a budai színikörben). [Irodalom:] *Pesti Napló*, 1888. 291. sz. — *Fővárosi Lapok* 1888. 292. sz. — *Arad és Vidéke* 1888. 247. sz. *Képes Családi Lapok* 1889. arck. *M. Könyvészet* 1893. (Szinnyei: »Magyar írók élete és munkái.« Bp., 1902. VIII. köt. 1156. hasáb)

A Mikszáth-nekrológ kapcsán — amely még Szinnyei figyelmét is elkerülte — érdemes felidézni a PH előző napi híret, amely a hirtelen eltávozott külső munkatárs rövid életútját idézte fel a lap olvasóinak. (Erre az írásra sem utal Szinnyei bibliográfiája !)

»Mészáros István íróársunk, aki a hírlapírói tollat pár éve cserélte föl a hivatalnoki pályával, de ezalatt sem maradt hűtlen Múzsájához, rövid betegség után ma reggel kiszenvedett. Alig egy hete, hogy életerősen és vidáman, úgyszólván még a mézeshetek boldogságában beszélgetett szerkesztőségünkben. A holnapra szóló kézszorításról senki sem hitte, hogy az búcsúkézsorítás lesz örökre. Körülbelül tíz éve, hogy írogatni kezdett, eleinte költeményeket, melyeknek hangulatossága hivatottságra mutatott. Később különböző szakmákban tett kísérletet; aránylag rövid időközökben jelentek meg szétszórtan a lapokban elbeszélései, melyek friss elbeszélő hangjukkal, érdekes mese-szövevésséggel tűntek ki. Megbetegedése előtt egy nappal is adott át egy kis rajtot lapunknak, melyet legközelebbi számunkban közlünk. Egy regényét, a Cigányvért, mely mintegy három éve jelent meg, kedvezően fogadta a kritika, s szerzője bátorságot merítve, inkább a nagyobb elbeszélést kezdé művelni. Egy kis vígjátékát is elkadták a krisztinavárosi színikörben, a »Gellért hegy rózsája« címűt. Egy időben szerkesztője volt az Ország-Világnak, még a lap a Pallas tulajdonába nem ment át, a közleményei megválogatásában nemcsak a nagyközönség érdeklődésének kielégítése, hanem magasabb irodalmi becsvágy vezetett. Három évvel ezelőtt a honvédelemügyi minisztériumban lett számtiszt, majd innen a pénzügyminisztériumba lépett át. Keresztül élván az ifjúság forrongó korszakát, az idej nyár elején nőül vette Janicsáry Mariskát, akihez pár év óta dalainak legszebbjeit írta. Meghatottan állunk ravatalánál, látva az emberi élet gyors mulandóságát, mely oly rövid idő alatt elsorvaszt egy ifjú erős életet, boldogságát, szép reményeit.« (PH, 1888. okt. 21. 6. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 62 1—2 *Könnyű a Hugo Victoroknak, Turgenyeveknek örök álomra hajtaniok a fejüket* — Victor Hugo 1884-ben, Turgenyev pedig 1883-ban hunyt el.
 12 *piktúra* — itt: színezés
 21—23 *az alábbi tárcában az olvasónak, a szegény Mészáros István utolsó munkájában, kinek korai halálát mai lapunkban említettük.* — MK cikke után közölte a PH a tárcarovatában Mészár-

- ros »A bűnbak« c. rajzát. A mondat utolsó része azt bizonyítja, hogy MK már okt. 20-án megírta ezt a megemlékezést, de valószínűleg helyhiány miatt sem ezt, sem a Mészáros-írást nem tudták már a lapba illeszteni. Az említett hírt a bevezetőben közöltük, az valóban még okt. 21-én jelent meg.
- 62 : 25—34 Mészáros István mint a PH belső korrektora. — Mikszáthnak az e sorokban olvasható fejtegetése arra figyelmeztet, hogy a belső korrektornak a PHnál meglehetősen széles hatásköre volt; nemcsak a nyomdai hibákat javíthatta, hanem bele is javíthatott az újságírók szövegébe, átfésülhette a gyors munkával írt, néha-néha döccenős mondatokat. Az a mód, ahogy MK Mészáros korrektori tevékenységéről szól, feltételezhetővé teszi, hogy az ő szövegeit is javította, és így az OSZK kéziratrábában őrzött kéziratok leírása során a jelen Krkban tett visszatérő jelzésünk, hogy a K és a PH-beli szöveg között lévő eltérések arra utalnak, hogy a cikk nyomdai korrektúráját MK maga végezhette — csak fenntartással alkalmazható, és csak olyan esetekben tekinthető bizonyító érvnek, amikor a javítás mértéke már túlnő az apró stílusis vagy grammatikai módosításon. — Ezek alapján a jelen kötetnél és az ezt követőknél csak ott jelezzük MK sajátkezű korrigálására vonatkozó feltevésünket, ahol érdemi módosítást mutathatunk ki.
- 32 *sőt lapot is szerkesztett* — Mészáros rövid ideig, 1883. okt. és dec. között volt az Ország-Világ szerkesztője.
- 63 : 3—23 Mészáros lapkiadási terve. — A tervezett lap a »Magyar Család« címet viselte volna, és már nemcsak az előfizetési felhívást adták ki, hanem egy mutatóvényszám is megjelent, amelyről a PH 1888. szept. 29-i száma a 4. lapon az alábbi hírt közölte: »Új szépirodalmi hetilap. „Magyar Család” címmel egy új szépirodalmi képes hetilap mutatóvényszámát vetjük. Mint az előfizetési felhívásban olvassuk, az új lap főleg a magyar házi és családi élet közlönye kíván lenni. A mutatóvényszám ügyesen van összeállítva; dolgozatokat hoz Endrőditől, Muraitól stb. Kívánjuk, hogy továbbra is irodalmi színvonalon maradjon, ellentétben más selejtes közlönyökkel. A lap szerkesztője Abrai Károly, főmunkatársa Mészáros István.«

A KEZDET KEZDETE

- K** OSZK Kéziratára. Fol. Hung. 2169/3 149—151 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. október 28., 10. évf. 298. sz. (1., 2. 1.)* A Pesti Hírlap tárcája. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-t a nyomdában részekre vágták, és az egyes darabokat A—G betűkkel jelölték.

MK javításainak száma átlagos, a javítások többsége a jobb és találhatóbb kifejezések, fordulatok keresését tükrözi. A korrektúrákat maga végezhette, erre utalnak az alábbi sorokban található változtatások: 63 : 1, 63 : 2—3, 64 : 8, 64 : 37, 65 : 10, 67 : 3—5.

A huszonkét évvel korábbi »régmúlt« emlékei

A következő, a *Doktor Ferenczi* c. Deák Ferencről szóló karcolat jegyzeteiben szólnak majd a Kónyi Manó gondozta Deák Ferenc Beszédei III. kötetének megjelenéséről és arról, hogy ez újból felidézte Deák Ferenc alakját és a kor légkörét.

MK jelen karcolata számára a Deák Beszédei III. kötete csak alkalom arra, hogy a kiegyezés létrejöttének időpontjából két eseményt felelevenítsen: az egyik történet bevallott elbeszélője Lónyay Menyhért volt, aki nyilván sokszor felidézte azt a időszakot, amikor pénzügyminiszteri tevékenységét megkezdte. Mikszáth ezt a situációt elevenítette meg a tőle megszokott módon, a helyzetre jellemző párbeszédet komponálva idézte olvasói elé a több mint két évtizedes történetet. A másik korfestő történet is ebből az időből az ugyancsak minisztertől, Eötvös Józseftől származik. A történet jellegzetes, de valószínűleg közvetett forrásai miatt haloványabb, inkább csak adomaszerű. A benne szereplő személyek kilétét legfeljebb csak a történettudomány szakkutatói volnának képesek megfejteni, a benne leírt két alakra fényt deríteni.

A mikszáthi karcolatot vagy a téma, vagy dicsőnek tűnő közelmúlt felidézése polemikus hangsúlyává tette. Fitymálóan említi azokat a nézeteket, amelyek szerint »minden visszafelé megy, hogy az alkotmány egyre összebb zsugorodik, hogy a hivatalnoki kar egyre rosszabb, hogy nincs semmi komolyság az ország kormányzásában stb.«. Az igazsághoz tartozik, hogy más írásaiban — amelyeket nem az emlékezés emelkedett hangulata jellemez — maga Mikszáth is számtalanszor hangot adott elégedetlenségének, gúnyolva, ostromozva a kor furcsa vadhajításait. A Kónyi kötetét forgatva a nosztalgia lett úrrá frónkon is, és ez mondatott vele elítélő szavakat a bírálók felett.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 63 : cím A kezdet kezdete (K: <A chaosz es a> (A kezdet kezdete)
1 Tegnap jelent meg a Deák (K: <Ma> Tegnap jelent meg a *Kónyi Manó* Deák)
2—3 kötet, tele érdekes adatokkal, melyek sok szemünk előtt

- történt (K: kötet <?Alig? egys> *kitűnő munka* tele érdekes adatokkal melyek sok <<.....> dolognak m>> szemünk előtt történt)
- 63 : 9 E könyvet lapozgatva látjuk, mik (K: E könyvet <olvasva> lapozgatva látjuk *hogy* mik)
- 64 : 5 míg egy akkora (K: míg egy <akkora> akkora)
- „ 8 *A könyv* csak a kiegyezésig (K: *Könyvi* csak a kiegyezésig)
- „ 10 kiegyezés! (K: kiegyezés.)
- „ 12 emlékszünk vissza (K: emlékszünk <ra> vissza)
- „ 17 íróasztalok. Olyan volt az egész palota, (K: író-asztalok <Ugy nevezett> Olyan volt az egész <épület> palota)
- 20 kabátú öregember: (K: kabatu öreg <szolga> ember)
- 21 maga, öregúr? — kérde a miniszter jó kedéllyel. (K: maga öreg <bacsi> ur? kérde a miniszter jó <kedelyben> kedéllyel.)
- 24—25 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <— Hívjon nekem ide egy tanácsost>
- 25 — Hogy van az, (K: — <Micsoda dolog> Hogy van az)
- 34 — Hm. Nem tudna (K: — <Hhm> Hm. Nem tudna)
- 36 — Sokat akar az úr. Mi (K: — <<Hat majd <.....> az ur?>> Sokat akar az ur. Mi)
- 37 — Én *Lónyay* vagyok, a pénzügyminiszter. (K: — Én vagyok a pénzügyminiszter)
- 38 — Úgy? — szolt ez (K: — Úgy? <szolt> — szolt ez)
- 38—39 pénzügyminiszter... ami talán (K: pénzügy miniszter.. <Mar mint ?hisz> ami talán)
- 65 : 1 vagyok az új főnök. (K: vagyok <a> az új fonök)
- „ 10 — Mondta ki vagyok? (K: — *Megmondta neki* <hogy> ki vagyok)
- 21—22 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Ez egy kic>
- 26 hogy kiüzente nagy durván: (K: hogy <durvan visszauzen> kiüzente nagy durván:)
- 30—31 szívélyes volt, azok pedig (K: szívélyes volt. <En mind azokra> azok pedig)
- 32 tovább is közreműködni (K: tovább is <m> közreműködni)
- 34 mindnyájukat, maradjanak (K: mindnyajukat <...> maradjanak)
- 34—35 mellettem otthonosan. (K: mellettem <is> otthonosan.)
- 37—38 megmaradt, de többnyire (K: megmaradt <A tovább> de többnyire)
- „ 39 A régi elemhez új (K: <Ezek> <Ez volt a> A régi elemhez új)
- 66 : 1 valami reszortra (K: valami <szak> <ressortot be> reszortra)
- 3 mint telt meg a (K: mint <toborozn> <valogattak> telt meg a)
- 5 Mondjunk el egyet (K: Mondjunk el <peldaul> egyet)
- 13 úgyyszólván el lehetne (K: úgyyszólván el <is> lehetne)
- 14 ugyanis pénze volna (K: ugyanis <lett volna> penze volna)
- 23 el sem csaphatják. (K: el sem csaphatják <a papok> <<potan-tatok <...>>)

Lap Sor

- 66 : 26 a munka, s így történt, hogy évek (K: a munka s <<mikor Eotvos József elfoglaltván a miniszteriumot egy evangélikus miniszteri tanácsost keresett — ez a munka volt a <világító> lámpása>) így történt hogy évek)
27 nemes sürgönyt (K: nemes <egy szep> sürgönyt)
23—29 sor között a K-ban olvashatatlanul törölt szavak találhatóak!
30—31 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Amit a küzdelem v>
36—67 : 1 alkotmány egyre összességesebb zsugorodik, hogy a hivatalnok (K: alkotmány <De ha meggondoljuk> egyre összességesebb zsugorodik, hogy <a kiegyezés> a hivatalnok)
67 1 rosszabb, hogy (K: rosszabb <stb> hogy)
3 végignézzük, nemcsak azt, (K: végignézzük <mi volt> nemcsak azt)
3—5 mi volt a primitív időkben, bizony nagy meglepetéssel vehetjük (K: mi volt <bizony szinte csoda mennyit haladtunk azóta> a primitív időkben, úgy meglepetéssel <verjük> vehetjük)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 66 : 6 *pátens* — A kormányhatalom által kibocsátott, törvényerővel bíró rendelet. Különösen 1850 és 1860 között, majd az 1861-es országgyűlés feloszlása után az osztrák közigazgatás esz-köze volt a pátenssel való kormányzás.
18 *restoráció* — restauráció, itt: megyei tisztújítás

DOKTOR FERENCZI

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 152—155 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. november 1., 10. évf. 302. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes darabokat A, B, C, D, E, E 1/2, F, G, H, I, K betűkkel jelölték. A K első lapján felül idegen kéz adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »garm.†.

MK javításainak száma átlagos, többségükben stiláris jellegűek. A nyomdai levonatot maga nézhetette át, ezt bizonyítják a következő sorokban található utólagos módosításai: 67 : 4—5, 67 : 8—9, 67 : 9—10, 67 : 14—15, 68 : 2, 69 : 29, 70 : 23, 70 : 36—38.

Népmesei hangulatot keltő Deák-történet

Az előző év őszén, a Lloyd-palota előtt felállított Deák-szobor felavatása új lendületet adott a nagy politikus körül támadt adomák felidézésének. Maga MK is három történetet írt Deákról. Az egyikben, *A két bronzemberben* a felavatásra váró szobrot szólaltatta meg, és egy képzeletbeli beszélgetést teremtett a vele szemben álló Széchenyi István bronzalakjával. (Ld. Krk 75. köt. 35—38. és a jegyzeteket a 181—185. l.)

A jelen történet megírásának kiváltó oka »Deák Ferenc Beszédei« III. kötetének megjelenése volt, amely az 1861 és 1866 között keletkezett írások kommentált és bevezetett szövegét tartalmazta Kónyi Manó gondozásában. A kiadás dátumaként az 1889-es év szerepelt, de minthogy a mű a karácsonyi könyvpiacra jelent meg, a kor szokása szerint már a következő év dátumát nyomtatták rá.

A Kónyi Manó gondozta Deák-kötet 582—583. lapján, a kiegyezés felé vezető események felidézésekor egy álneves Deák-távirat szövegének magyarázataként idézi fel az egykori szemtanú előadása alapján a történeteket Kónyi. Ennek a kis fejezetnek »Deák Ferenc találkozás a öfelségével a köni-grázi csata után« címet adta. Az alábbiakban közöljük ezt a visszaemlékezést, mely minden vonatkozásában forrása volt a Mikszáthot megragadó szituációnak:

»1866. július 17-én — így beszélt Szegedy György e gyűjtemény szerkesztőjének — reggel valamivel tíz óra előtt hivatalomba, a magyar kancelláriába mentem, s itt már a kapustól hallottam, hogy a kancellár türelmetlenül várakozik reám. Íme egy levél — így szólott hozzám Mailáth György nagybátyám — Deák Ferenchez; azonnal a vasúthoz hajtatsz és személyesen elviszed neki Pusztá-Szt-Lászlóra. Még csak annyi időm sem volt, hogy előbb lakásomra menjek, s azért a pályaháztól atyámnak Acsádra táviratot küldtem, hozzon ki a vasúthoz számomra ruhaneműeket. Ötöle tudtam meg, ami iránt Bécsben nem adhattak fölvilágosítást, hogy legjobban cselekszem, ha Zalaegerszegen elhagyom a vasutat és fogadok kocsit Szt-Lászlóra. Estve kilenc óra felé értem ide. Deák Ferenc a levél elolvasása közben elkomorodott; azt kívánják tőle — így szólott környezetéhez —, hogy menjen fel Bécsbe öfelségéhez; legjobb lesz — tette hozzá —, ha már holnap indul. Kérdésemre, parancsolja-e, hogy vele menjek, azt felelte: én Szt.-Mihályon fogok vasútra szállni, te pedig, öcsém, holnap korán reggel térj vissza Zalaegerszegré, ülj ott ugyanabba a kocsiba, ahol én leszek, de ha még más valaki is volna benne, találkozásunkat véletlennek kell feltüntetned. A vasúti kocsiban kivülről egy ügyes-bajos nő volt, akit ő vigasztalni igyekezett. Bécsűjhelyen fogta kézi kis

bőröndjét és ki akart szállani. Megjegyzésemre, hogy a kocsit, ahol ülünk, a gyorsvonathoz kapcsolják, azt felelte, ő a közönséges vonattal megy tovább, és Meidlingben fog meghálni, hogy hol, azt távirati úton, még pedig ezen név alatt Dr. Ferenczi fogja velem tudatni; én hassak nagybátyámra, hogy őfelsége lehetőleg korán reggel fogadja, mert szeretne mentől előbb hazamenni. Miután nagybátyámnak elmondtam a történeteket, fölszólított, menjek azonnal Meidlingbe és vigyem hírül Deák Ferencnek, hogy őfelsége másnap korán reggel fogadja. Lakásomra érvén, ott találtam a következő, általam a mai napig megőrzött táviratot:

Meidling, július 18-án, du. 6.35.
Szegedy György úrnak, Bécs, Augustinergasse 12. sz. 17.
ajtó.
Itt lakom a „Hase” vendégfogadóban, I. emeleten 2. szám
alatt.

Doctor Ferenczi.

Meidlingben kérdésemre, nem jött-e a délutáni vonattal ilyen és ilyen külsejű úr, a korcsmáros azt felelte: Szegény jó öregúr, súlyos gondoljai vannak: nem tudja, hogy a katonaságnál levő fia él-e még, azt keresi; nagyon el volt fáradva s már lenyugodott, s ő — a korcsmáros — nem engedheti meg, hogy zavarják. Magamra vettem ezért a felelősséget, kopogtam szobája ajtaján, azt kiáltottam be német nyelven, mai útitárs óhajt önnel beszélni, s erre Deák Ferenc leszállott ágyáról és kinyitotta az ajtót. A következő nap reggelén egyfogatú bérkocsiba ült, a bakon elhelyezte kis bőröndjét, és úgy ment a Burgba.«

(A Deák-levelezés második, kibővített kiadásába e résznél Kónyi Manó Mailáth György volt kancellár hagyatékából még ideiktatta a bécsi meghívással kapcsolatban Mailáthhoz írott levelét Deák Ferencnek, amelyben érkezési körülményeit vázolta fel. — »Deák Ferenc Beszédei«. III. köt. Bp. 1903. 768—769. l.) — De folytatódjék az első kiadás szövege:

»A beszélgetés őfelsége és Deák Ferenc között háromnegyed óráig tartott. Őfelségének a monarchia nehéz körülményei közepett — miként e gyűjtemény szerkesztője Mailáth Györgytől tudja — jól esett, hogy Deák Ferenc a vész perceiben éppen úgy nyilatkozik, mint nyilatkozott a béke idején; különösen megörült azon kijelentésének, hogy hite szerint a magyar nemzet Königrätz után is csak azt követeli, és semmivel sem többet, mint amit követelt Königrätz előtt. A rendszer változását Deák Ferenc a békének a poroszokkal való megkötése előtt nem tartotta opportunusnak; de szükségesnek mondotta, hogy a békekötés után azonnal megindíttassék. Őfelsége fölhívására, kész-e akkor kormányt alakítani, Deák Ferenc határozottan nyilvánította, hogy erre semmi körülmények között nem vállalkozik, valamint hogy a kormányba sem lépne be. Azt a kormányt azonban, amely az ő

eszméinek megvalósításán igyekeznek, pártolná. Andrássy Gyula grófot jelölte meg mint oly férfiút, aki kormány alakítására alkalmas.

Ófelségétől Deák Ferenc kocsiján a magyar kancelláriába ment, ahol Mailáth György kancellárral és Belcredi osztrák államminiszterrel találkozott.

Még aznap visszatért Pusztá-Szt.-Lászlóra.◀

Eddig a Kónyi Manó művéből idézett rövidke fejezet. Ha ennek szövegét összevetjük a mikszáthi szöveggel, azonnal szembeötlik, hogy ennek minden mozzanata megtalálható a karcolatban. MK a Kónyitól kapott materiálval, csupán annyit tett, hogy a helyzetek, illetőleg a fordulatok érzékeltetésére Deák és kísérője között párbeszédet teremtett, az események leírását sejtelmes hangulatba öltöztette, és szaggatott ritmussal teremtett írásában.

A karcolat további kommentárt nem igényel, két mozzanatot azonban meg kell említenünk:

1. A VÜ 1888. okt. 28-i számában — tehát MK jelen karcolatát megelőzően három nappal — első helyen álló cikként terjedelmes közlemény ismertette a Kónyi Manó által sajtó alá rendezett kötet alapján Deák Ferenc 1860-as évekbeli tevékenységét »Deák Ferenc és a kiegyezés« címmel (713—717. l.). E közleményen belül, a 717. lapon teljes szövegében idézik Szegedy György fent általunk is lenyomtatott vizsgálata emlékeztetését a Deák-kötetből kölcsönzött »Deák Ferenc találkozása öfelségével a königrátszi csata után« címmel. — Azt ma már nem tudjuk eldönteni, hogy MK az eredeti kötet vagy a VÜ-beli közlemény alapján írta meg népmesei hangulatú történetét. Az bizonyos, hogy a kötetet látta, foglalkozott vele, hiszen Kónyi munkájáról szól az előző, *A kezdet kezdete* c. karcolat is, amely a PH 1888. okt. 28-i számában jelent meg, tehát a VÜ említett közleményével egy napon. Ez a párhuzamos megjelenés talán azt sejteti, hogy MK annak ellenére, hogy ismerte a kötetet, mégis a VÜ közleménye nyomán figyelt fel igazán Deák regényes bécsi útjára, és kapott kedvet a körülmények rekonstruálására.

2. Kilenc és fél év múlva, 1898. márc. 13-án az Országos Hírlapban Mikszáth *Két legenda Deák Ferencről* címmel karcolatot jelentetett meg. Egy bevezető történelmi eszmefuttatás után első történetként *A meidlingi fogadó vendége* címmel a jelen *Doktor Ferencziben* leírt eseményeket új köntösbe öltözteti. A jelenlegi írást a meseszerűség jellemzi, a későbbit viszont az, hogy hőseit a történelmi regék világába helyezi. Minthogy ez a közel tíz évvel későbbi újrafogalmazás egy más helyzetben más írást eredményezett, mind a két írást külön-külön közöljük a *kronológiai sorrendnek megfelelően*, természetesen majd ott is hivatkozunk a jelen közlésre. (Mégemlítjük, hogy a Hi 16. köt., azaz a Jk 49. köt. a 113—123. lapon közölte a *Két legenda Deák Ferencről* c. karcolatot.)

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 67 : 2—3 komoly valósághoz forduljon (K: komoly valóság<tol>hoz <kérje kölcsön> forduljon)
- 4—5 most. Olvasom édesdeden, olvasom a Deák beszédjeit (K: most. <Szen> Olvasom édesdeden *olvasom a Konyi Manó könyvét*, <<amit meg nyelvbe utott s <....> Deák bolcs beszédeit látogatásat a királynál>> <magyarok vergodeset> a Deák beszédjeit)
- 5—6 diadalmát, Deák látogatását (K: diadalmat <es ?latogatasat?> Deák látogatását)
- 8—9 s azzal az irigységgel sóhajtok fel, amit csak a *meselró* érezhet ilyenkor: „De (K: s <mert> azzal az irigyseggel sohajtok fel amit <az iro> csak a <szep iro> *szepiro* érezhet <sohajtok fel> ilyenkor: „De)
- 9—10 megtörtént, kigondolt (K: megtörtént <hanem> *mikor ez kigondolt*)
- 10 jó volna (K: jo volna” <Kar ez valosagnak. Mit er ha igaz.>)
- : 11 kandallótűznél ködös (K: kandalló tűznél <szé> ködös)
- 12 elmesélni. Lássuk (K: elmeselni. <Talan> Lassuk)
- 14—15 szétszórta a burkus ellenség; *ügyetlen* tábornokok a dolgát (K: szét szorta <az ellenség> a burkus ellenség; tábornokok <harci> a dolgát)
- 19—20 sor között a K-ban kihúzott két szó található: <Nosza hivat>
- 22 Deákot; bármerre lenne is. Köszöntetem (K: Deakot; <ha a föld alól is> barmerre lenne is <hogy> koszontetem)
- 25 édes szógám, Szegedy (K: édes <fiam> szogam Szegedy)
- 26 Pusztaszentlászlóra. Köszönti (K: Pusztá Szent Lászlóra <siess> Koszonti)
- 28 Szegedy, a sebes góz szárnyán, se étele, se itala (K: Szegedy, <se ete> a sebes goz szárnyán, <majd etle> se etele se <napj> itala)
- 29 haza bölcsére (K: haza <nagy> bölcsére)
- 68 : 1 Otthon ül vén Deák, (K: Otthon ul <ven> ven Deák)
- 2 Toldi, *midőn* kopogtatnak az ajtón (K: Toldy *hogy ep* kopogtatnak az ajtón az ajtón)
- 3—4 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <Adjon>
- 9—10 öreg az akom-bákomot (K: öreg <a pergamen> az akom bákomot)
- 13—14 elvált társától Bécsújhelyen. (K: elval <va az uti> tarsától <az uton> Becsujhelyen)
- 19—20—12 sor között a K-ban kihúzott bekezdések olvashatók: <<....> Ő egy külvárosban fog <ugymond> meghálni ki tudja mire jo ez a kis ravaszag>> <<— Csak az az egy <megjegyzesem> kikotesem van — monda hogy kora reggel fogadjon őfelsége, mert én sietek haza>>

Lap Sor

- 68 : 21 otthon, hogy hova (K: otthon <taviratban> hogy hova)
35—36 hogy micsoda alattvaló (K: hogy <mifele> micsoda alattvaló)
- 69 : 1 Megviszi Szegedy (K: <Vi> Megviszi Szegedi)
2 hogy merre keresse: Meidling külvárosban (K: hogy <hol az> <hol> merre keresse: Meidling <en> külvárosban)
6 egy kis paktaskával (K: egy <paktaskava> kis paktaskával)
9 hagyja a becsületes (K: hagyja <szegény> a becsületes)
11 nagy dolog az (K: nagy <feladat> dolog az)
12 — Ön tán tudja? — szól Szegedy ijedten. (K: — <Micsoda?> Ön tan tudja? — szól Szegedi <megdöbbenve> ijedten)
16 morogta: »No lám, (K: morogta: <„Micsoda ravaszság> No lám)
20 Reggel egyfogatú (K: <Masnap koran reggel egy konf> Reggel egyfogatú)
20 az öregúr. Föltette (K: az öreg ur <s hogy a p> Feltette)
22—23 egy lovon jött, s (K: egy lovon <megy> jött s)
23 magával hozta, mert noha (K: magával <<viszi <viszi> s megis azt kívánja>> hozta mert noha)
24 bölcsen, de hogy (K: bölcsen, <azt> de hogy)
25—26 odajár, annak az eligazítását nem (K: odajár <azt sehogy s> annak az eligazítást <nem sikerül maskép> nem)
,, 26—27 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <Bezzeg>
,, 29 a király. *Száz Caesar utódja.* (K: a király.)
,, 33 semmit — feleli (K: semmit <mondja> — feleli)
,, 38 öreg Deák. (K: öreg Deák <mint egy oroszlan>)
70 : 7 ígéretet. Bajban (K: ígeretet. <A> Bajban)
7—8 nem köt szerződést a magyar, mert az sokszor ígérhet (K: nem köt <a magyar> szerződést a magyar, mert <a bajban levo ember könnyen íger> az sokszor ígerhet)
10—11 lesz, hogy megtagadhatja a (K: lesz: hogy <csak annyit ad mennyit igazan nekünk szánt> megtagadhatja a)
13 Deákot, kezét fogott (K: Deákot <?Rohant?> kezét fogott)
13—14 messze az ajtóküszöbön túl. (K: messze <tul az> az ajtó küszöbön túl.)
15 király embereihez, (K: a király <apro csepro> embereihez)
18 Belcredi tele volt panasszal, (K: Belcredi <azt kerdi tőle> <<panaszkodott a <.....> haborura>> tele volt panasszal)
23 mogorván felelt: (K: mogorva felelt *fel*.)
24 — En úgy tudom, hogy (K: — En <azt hiszem> úgy tudom hogy)
26 örökre az egész (K: örökre <ez> az egész)
27 Ez volt a Doktor (K: <Igen> Ez volt a Doktor)
29—30 Szentlászlón a báránytokány vacsora mellett, s amint az összegyűlt komposzessorok (K: Szent Lászlón <az ambituson szivarozgattott es regi anekdottakat meselt es evődött a sogorával s mikor> a barany tokany vacsora mellett s <mikor> amint az összegyűlt <szomszed> komposzessorok)

Lap Sor

- 70 : 31 Bécsben?, csintalan mosollyal (K: Bécsben?'' <jo kedellyel
b) csintalan mosollyal)
36—38 sor a K-ban még nem található, valószínűleg a nyomdai
levonat javításakor tette MK a karcolat zárómondatává.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 67 : 14 *Megverték a királyt, hadait szétszórta a burkus ellenség; — Az utalás az 1866. júl. 3-i, a cseh területen megvívott königráti csatára vonatkozik, ahol a porosz seregek döntő vereséget mértek az osztrák csapatokra. A cseh városka az Adler és az Elba összefolyásánál fekszik, csehül Hradec Královénak hívták mindig.*
16 *Búsult is a király egész háznépével, hogy mitevő legyen. — MK itt alkalmazza először a jellegzetes népmesei fordulatot. Ld. még 67 : 25—27, 67 : 28—29, 70 : 1—3 sorok hasonló intonálását.*
20 *Legott hivatja a király kancellárját. — 1866-ban Mailáth György volt a kancellár.*
70 : 16—17 *meglátogatta Mailáthot és Belcredit. — E látogatás tényét a Kónyi-kötet is rögzítette, — Belcredi volt ebben az időben az osztrák belügyminiszter, konzervatív, magyarelles politikus volt, jelentős szerepet vállalt az osztrák—porosz háború kirobbanásában. Az 1867-es kiegyezés után még fenn tudta tartani hatalmát, 1870 februárjában mondott le.*
21—25 *Deák válasza a kétszeres újoncozásról. — MK ezzel a Deáknak tulajdonított fordulattal egy korabeli, több ízben általa is idézett mondást elevenített fel.*
30 *komposzesszor — közbirtokos*

[AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACHJA 1889-re. ELŐSZÓ]

- M I. *Az Egyetemes Regénytár Almanachja 1889-re. Bp., 1889. Egyetemes Regénytár IV. évf. V., VI. kötet. (3—8. l.) Teljes névjelzéssel.*
II. *Pesti Hírlap. 1888. november 3., 10. évf. 304. sz. (5. l.) Rovaton kívül. Teljes névjelzéssel.*
III. *Az Egyetemes Regénytár Almanachja 1897-re. Bp., 1897. (5—6. l.) Teljes névjelzéssel.*
IV. *Jk 35. köt. = Hi 3. köt. Tudós írások. Bp., 1914. 5—7. l.*

A sikeres vállalkozás útján

Az Egyetemes Regénytár sorozatban az előző 1887-es év végén jelent meg az első, az 1888-as évről szóló Almanach, élén MK előszavával. (Ld. Krk 75. köt. 63—64. l.) Az elmúlt évi előszóhoz fűzött jegyzetekben részletesebben szoltunk a vállalkozásról és MK korábbi sorozatbeli szerepléséről (ld. uo. 200—202. l.).

Az 1889-es évről szóló előszóban MK könnyed stílusban az elbeszélő irodalomnak a romantikától a realizmus felé megtett útjára hívja fel olvasói figyelmét, és e gondolatsorba belefűzi a maga realizmusról vallott írói ars poeticáját is (71 : 33—72 : 5).

A csevegés másik fő gondolata az előző évi Almanach kedvező sajtó- és közönségvisszhangja. Az inkább előszóban, mint írásban tett ellenvetést sem hallgatja el Mikszáth: a közzétett elbeszélések, novellák mindegyike legalább másodközlés, azaz a felvonultatott szerzők olyan írásokat engedtek át az Almanachnak, amelyek valahol már nyomdafestéket láttak. Ezt a kritikai észrevételt szerkesztőként megszívlelte és mint megjegyezte: »a mostani Almanach azonban nem eshetik e kifogás alá« (3 : 1). — E szerkesztői nyilatkozatot nem feladatunk ellenőrizni, azt megállapíthatjuk, hogy saját elbeszélése, A »Burkus« valóban itt jelent meg először nyomtatásban. Az alábbiakban felsoroljuk az Almanachban közölt elbeszéléseket:

Jókai Mór: »A pusztai rózsza« [részlet »A lélekidomár« c. regényből]	9—26. l.
Beniczkyné Bajza Lenke: »A néma szerelme«	29—41. l.
Tóth Béla: »Fatma«	45—64. l.
Vadnai Károly: »A vörös kereszt eszszony«	67—98. l.
Gyarmathy Zsigáné: »Az utolsó Gyeróffy«	101—112. l.
Berczik Árpád: »A pipa«	115—127. l.
Sebők Zsigmond: »Anna«	131—142. l.
Rákosi Viktor: »Sparadrap«	145—158. l.
Ágai Adolf: »A Viola Vera«	161—182. l.
Tolnai Lajos: »A boldogság előtt«	185—205. l.
Bársony István: »A szűz Mária bolondja«	209—226. l.
Mikszáth Kálmán: »A „Burkus“«	229—242. l.

Az előző évi Almanachban Mikszáthtal együtt tizenegy író szerepelt a gyűjteményben, itt tizenkettő. Többségük már az előző évben is szerepelt, új szerzőként Gyarmathy Zsigáné, Berczik Árpád és Bársony István nevét említhetjük meg. Az előző kötet szerzői közül ebben az összeállításban Petelei István, Hevesi József, Kazár Emil, Bródy Sándor és Vértesi Arnold nem szerepel, a többi itt felsorolt író már másodsor publikált az Almanach hasábjain. Az első két kötet huszonhat elbeszélését tizenhét író terméséből válogatta tehát Mikszáth.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 71 : 6—7 *Nem volt se háború, se kolera. Csak egy kis »jó szív.«* — Az utalás arra vonatkozik, hogy az 1888-as évben nagyarányú nyári árvíz pusztított, és az árvízkárosultak megsegélyezésére alakult a »Jó szív« egylet, amely rendezvények és kiadvány árából befolyt összeggel támogatta a kárt szenvedetteket. MK több cikket írt e témákról. Ld. Krk 76. köt. 68—70., 151., ill. 400—401. l.)
- 30—32 *annyira elővigyázó vagyok a személyeim iránt, hogy még orvost sem szerepeltetek közöttük.* — Ezzel a fordulattal is tanújelét adta MK az orvosok iránt táplált bizalmatlanságának és kialakult ellenszenvének.
- 72 : 18—19 *Egy lap azt jegyzé meg róla: »E könyv tartalma olyan, mint a puskapor...«* — Az 1887 novemberében megjelent Almanach sajtóvisszhangjában e fordulattal nem találkozunk. Lehet, hogy valamelyik sajtótörmékben napvilágot látott egy ilyen megjegyzés, de az is elképzelhető, hogy MK a következő sorokban elhelyezett csattanót kívánta e fordulattal előkészíteni.
- 23—24 A másik kritika. — Itt már MK olyan forrást jelölt meg, amelynek eredetét még kevésbé tudjuk fellelni.

HAZAHÍJÁK AZ ÖREGET

- M I. *Pesti Hírlap. 1888. december 1., 10. évf. 332. sz. (1. l.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.
- II. *Jk 45. köt. Anekdoták II. Bp., 1917. 129—130. l.*

Mikszáth szerzőségéről

A névjelzés nélkül közzétett történetet kétségtelenül MK írta. A jellegzetes stílusjegyeken kívül szerzőségét az is bizonyítja, hogy két héttel korábban, a nov. 18-i *A t. Házból* c. karcolatában már megírta a Kossuthhoz készülődő Károlyi Gábornak az albummal kapcsolatos dilemmáját.

Egy Kossuth-anekdota lojális konklúzióval

MK e rövid karcolatban — mint a fentiekben már jeleztük — egy korábban rögzített történetet, Károlyi Gábor gróf Helfy Ignáccal megbeszélte dilemmáját (ld. e kötet 98. lapján), a jelen írás elején, a Turinból visszatért gróftól hallott történetként megismételte, majd a gróf interpretációjában — párbeszédese formában — felelevenítette a Kossuth Lajossal folytatott turini mentegető beszélgetés fordulata-

it. Ennek feloldásaként fűzte hozzá Kossuth a naiv népi érvelést hazahívásával kapcsolatban.

A konklúzió már független a Károlyival folytatott beszélgetéstől vagy esetleg a hallott történettől: MK a furcsa népi vélekedésben és következtetésben a változó idők jelét látja, ez viszont frónk lojális túlzása még akkor is, ha sorait némi ironikus felhang is áthatja.

A »T. HÁZ« AZ AKADÉMIÁBAN

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 199—202 folio
M I. *Pesti Hírlap*. 1888. december 4., 10. évf. 335. sz. (1., 2. 1.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Védelem és program* alcímmel. Névjelzés: *Scarron*.
II. *Jk* 33. köt. = *H* 1. köt. *A saját ábrázatomról*. Bp., 1914. 107—110. l.

A kézitről

A tárcát MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a szedés érdekében részekre vágták, és az egyes darabokat A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, K 1/2 betűkkel jelölték.

A személyes jellegű témából adódóan a javítások száma az átlagosnál magasabb; a stiláris módosításokon kívül tartalmi és szerkezeti változtatásokra is találhatunk példát. A nyomdai levonatot MK maga nézte át, ezt bizonyítja az alcím korrektúrában való beiktatása és az 74 : 6, 75 : 23, 76 : 22—23 sorokban található változtatás is.

A jelen Krk a PH szövegét közvetíti.

Egy általánosító támadás kivédése

Schvarcz Gyula, az Akadémia rendes tagja 1888. dec. 3-án a II. osztály felolvasó ülésén »Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez« címen felolvasást tartott, amelyben az államélet és a társadalom kölcsönös kapcsolatát boncolgatta. Fejtegetése végén a képviselőház és a közvélemény kérdésével foglalkozott, sajnálkozott afelett, hogy komolyabb tanulmány nem tűzte ki vizsgálat tárgyául ezt a kérdést, meghagyta teljes egészében a publicisztikának. Ezen belül csupán a Kecskeméthy Aurél-féle Kákay Aranyos szignóval jelzett »fény- és árnyképek« és a Mikszáth-féle parlamenti karcolatok sajátos torzító szemléletéről szólt.

Az értekezésnek erre a részére felfigyelt a sajtó is. A PH beszámolója röviden ismertette az előadást, e szakaszáról a riport hangnemébe csapott át. Érdemes idézni ebből az egykorú tudósításból — mert mint majd az alábbiakból kiténik —, ez tükrözte az eredeti szöveg hangsúlyait.

»... Persze, volt az ő szelídségében egy kis malícia is — jegyezte meg a PH tudósítása. — Főképpen akkor, mikor a *sajtóról* beszélt, ami (különös tekintettel a riporterekre és reklámra) mindig fölötte háládatlan vállalkozás, különösen egy akadémikusra nézve.

De Schvarcz Gyula szelíd volt és jóakarátú abban is. Elmondta nagy jó tapintattal, hogy a sajtó a politikai és társadalmi irodalomban egyaránt ferdt, sőt torzít. Az újabb irányt Kákay Aranyos és Mikszáth Kálmán humoros és szatirikus közleményei jelzik őszerinte. Ők az egész politikai életet, de különösen az embereket élcelve, összevissza forgatva, humorizálva és torzított alakban tálalják a publikum elé. A publikum mohón falja ezeket a közleményeket, s ebből ítéli meg azután az egész közéletet. Eltelik velük, s nem érdeklődik más iránt (egy hang: Mi az a más?) csak a hírlapok s ezekben is csak az eleven humoros közlemények iránt.

Az akadémikusok erősen mozgottak az ülőhelyeiken (ami már rég nem történt velük), s úgy látszik, megértették Schvarcz Gyula ravaszkodását...» (A m. t. Akadémiából. PH, 1888. dec. 3. 4. 1.)

Két nap múlva a PHnak erre a tudósítására »Az Akadémiából, Egy kis helyreigazítás» címmel Schvarcz Gyula reagálása jelent meg a PH szerkesztőségének következő bevezető soraival:

»Schvarcz Gyula országgyűlési képviselő és akadémiai r. tag úrtól, a második osztály előtt tegnap tartott értekezésre vonatkozólag egy kis levelet vettünk. Szívesen adunk neki helyt.

Nekünk mindig is örömeinkre szolgálna, ha az akadémiai ülési fölött módunkban volna ily pro és kontra beszélgetésnek helyet nyitni. Az akadémia azonban, fájdalom, nemigen szokott részolgálni az ekkora érdeklődésre.

A levél pedig itt következik...»

Schvarcz Gyula a továbbiakban közzétett soraiban a tudósítás egy pontját helyesbíti, amelyben a referáló félreértette a virilisták listájával kapcsolatos megjegyzését. A levélben semmi utalás sincs sem a jelzett cikknek a Mikszáthról frott mondataira, sem Mikszáthnak a tárcarovatban közölt írására. (PH, 1888. dec. 5. 5—6. 1.)

Ezt a kis kitérőt azért tartottuk szükségesnek, mert úgy tűnik, hogy az 1888. dec. 3-án elhangzott előadást követően, egy félév múlva a »Magyar Tudományos Akadémia Értekezések a társadalomtudományok köréből» c. sorozata X. kötete 2. füzeteként közzétett »hivatalos» szövegében Schvarcz Gyula *átfogalmazta előadásának Mikszáth Kálmánra vonatkozó részét*. A PH fentiekben idézett szövege még egyértelműen arra mutat, hogy Schvarcz nem tett semmiféle különbséget Kecskeméthy Aurél és Mikszáth Kálmán karcolatainak szemlélete és hangvétele között. Az előadásnak 1889-ben megjelent alábbi szövege viszont sokkal differenciáltabb elemzésről tanúskodik:

»A magyar országgyűlés képviselőházáról egyáltalán csakis a journalistika és pártpublicistika beszélt eddig bőségesen; a komolyabb tanulmányt igénylő irodalomban vajmi ritkán szoktak róla tüzeteseb-

ben megemlékezni. Mindössze is egy rövidre szabott „Országgyűlési Almanach” [Lábjegyzet: Új Országgyűlési Almanach. Sturm Albert, Budapest 1888. Az előző évben Dr. Halász Sándor tett már e téren hasonvállalattal kísérletet. A Sturm „Almanach”-ja szabatosabb, teljesebb, mint a Dr. Halászné volt; ámde a Sturm „Almanach”-jában is oly töredékszerűleg csekély az, ami az egyes főrendiházi tagokról és képviselőről elmondatik, hogy az ugyan a komolyabb tanulmányozónak, sőt még a valóban tudványó politikai olvasónak sem szolgálhat komolyabb mérvekben tájékoztatóul. Talán e derék publicista kezdeményezése ösztönszerűleg fog hatni komolyabb irányban is.] az, amelyet, mint némileg közhasznú terméket, fölmutatni képesek vagyunk: mert még a tágabb körű művelt közönség számára dolgozó ún. szalonirodalom is csak a humor meg az élcelődés szempontjából tartotta érdemesnek 1861 óta hozzászólni a magyar parlament szereplő alakjaihoz és azok viselt dolgaihoz. Azt mondják, a közönséget egészen kifárasztják úgyis a hírlapok és a pártpolitikai röpiratok; annyit olvas ezekben a parlamentről, hogy egészen kimerül, érdeket csakis az irodalmi caviar és mixed-pickles ébreszthet immár azon alakok iránt, akikről 20—25 év óta mindennap olvas, és mindennap lát; természetes tehát, hogy nem vágyakozik ma már a Szalay László, báró Kemény Zsigmond és Csengery Antal államférfiakat és szónokokat tanulmány-szerűleg ismertető esszéinek folytatása után, hanem ha már nem akar tovább ástozni, csakis a Kákay Aranyosék „Fény- és árnyképei”-hez hasonlók, meg Mikszáth Kálmán karcolatai után nyúl, mert ezek legálább mulattatják.

Hát megvan e genre-nak is a maga jogosultsága tagadhatatlanul, és a Mikszáth parlamenti karcolataiban van nemcsak irodalmi érték, de enyelgő köntösbe öltötetett, éles megfigyelésen alapuló egy-egy darabka politikai korrajz is, amit a Kecskeméthy Aurél kétrendbeli, álnevű vállalatáról ugyan nem mondhatni, mert ha úgy tehetségre és készültségre, mint írói rutinra a jelesebb publicisták közé tartozott is Kecskeméthy Aurél: az ő „Fény- és árnyképei” határozottan az álcázott iránypamflet alantas színvonalára tartoznak, tekintve nem a kompozíció és a nyelv humortelt szépségeit, de tekintve a jóhiszemű munkára vállalkozó politikai szalonirodalom föladatát. Alig van kiválóbb államférfia, politikusa, szónoka a manap idősebb nemzedéknek, akit ezen „Árnyképek” szerzője kisebb-nagyobb mértékben a nevetségesség színében feltüntetni vagy éppen torzalakká törpíteni ne igyekezett volna: ilyesmi azonban egészséges irodalmi viszonyok közt csak még sem képezheti parlamentáris országban az egyesegyedül kapós terméket, sőt egyáltalán napvilágra jutó termékét a politikai szalonirodalomnak! (I. h. 65—67. l.)

Az újságban ránk maradt tudósítás szövege és az előadás nyomtatásban megjelent textusa között tehát szembeszökő az eltérés. Még ha számításba vesszük is, hogy a PH anonim riportere csupán hallgatója volt az előadásnak, annyira nem érthette félre, hogy amit Schvarcz Gyula Kecskeméthy Aurélról mondott, azt Mikszáth Kálmánra is érthette volna!

De ennél fontosabb érv a kétféle szöveg mellett MK jelen karcolata, amelyet a többször említett PH-beli beszámolóval egyazon számban jelentetett meg. Ez az érzékeny, visszautasító tónus egyértelműen azt bizonyítja, hogy Schvarcz Gyula minden differenciálás nélkül ítélte el a Kákay Aranyos és a Mikszáth ábrázolta parlamenti képet, és követelte a képviselőház »becsületének« helyreállítását. Közvetett módon ezt bizonyítja a korábban idézett, Schvarcz Gyulától származó helyreigazítás is, amelyben — mint már említettük — egy szó sem esett a PH ugyanazon számának tárcarovatában lévő Mikszáth-cikkéről. Pedig biztos, hogy ezt is elolvasta Schvarcz Gyula, és ha Mikszáth bármiben is félremagyarázta volna előadását, akkor azt sem hagyta volna megjegyzés nélkül. (E filológiai kérdést az dönthetné el végérvényesen, ha reánk maradt volna a nyomtatott szövegen kívül az 1888. dec. 3-án elhangzott Schvarcz-előadás teljes és hiteles szövege is!)

MK válaszában a szövegről itt még csupán annyit szeretnénk megemlíteni, hogy ez az írás annyiban színezi a korábbi, a parlamenti karcolatok védelmében írott reflexióinak érvelését, hogy az Akadémián elhangzott támadásról lévén szó, ellenérveiben a tudománytörténethez szóló argumentumokat is felsorakoztat akkor, amikor megjegyzi, hogyha saját írásaihoz hasonló XVII. vagy XVIII. századi kortársi beszámoló fennmaradt volna az akkori dieták légköréről, akkor Marczali Henrik vagy Thaly Kálmán becses forrásként hivatkoznának ezekre. De ezt a gondolatot is a szatíraíróhoz méltó formában illeszti érvei közé Mikszáth, amikor saját parlamenti beszámolóí stílusában idézi fel a múlt két történelmi eseményét. . .

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

74 : cím A »t. Ház« az Akadémiában (K: <A „karcolatok az akadémiában) A „t. Ház” az akademiában)

alcím a K-ban még nem található !

1 sort MK a korrektúrában írhatta karcolatába, a K-nan még nem található !

2 Az én t. barátom, (K: Az en <igen> t barátom)

3 egy jeles (K: egy <ert> jeles)

3—4 irodalmunkat, s Kecskeméthy Aurél mellett (K: irodalmunkat <s többi közt utal ?ream?) s Kecskeméti Aurel<t> <s engem emlit, mint aki eleget járkáltam> mellett)

4—5 s nevezetesen a »t. Házból« című rovatot. (K: s nevezetesen <a rov> a „t. Hazból” című rovatot. <Hizelgő szavait> <<okoskodása odamegy ki <.....< hogy Magyarországon csak ezt olvassák, mely pedig>> <Engem ?elismer? de a rovatomat>)

6 okoskodása oda vág, hogy (K: okoskodása oda megy ki hogy)

7 üvegén át egész (K: üvegén at <harnis> egész)

10—11 rovat önkényesen bánhat (K: rovat <zsarnoki módon es> önkényesen banhat)

Lap sor

- 74 : 12—13 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Az o dicsérő szavát>
- 13—14 mond el Schvarcz Gyula, köszönöm is, (K: mond el Schvarcz <meg azt is elösmérem magamról ami dicsérete> <dicséretekből> Gyula, köszönöm is)
- 14—15 rovatomat nem hagyhatom megvédetlenül. (K: rovatomat <nem> nem hagyhatom <megvédtel ve> megvédetlenül. <.....> <<Nem allitom hogy valami nagy haszon van belöle, de kár <meg> épen nincs.>> <Gondolja> <Mert amiota en ezt a rovatot csinalom mindig az igaz vonásokat kerestem ki,>)
- 16 látom, nagyon (K: látom, <.....> nagyon)
- 19 keresztül olvassa (K: keresztül <nezi> olvassa)
- 22 Én magam szeretném (K: En magam <is> szeretném)
- 23—24 írök is foglalkozzanak e dolgokkal, különböző irányokban: (K: irok is <kerülj irányban> <.....> foglalkozzanak e dolgokkal <mert amikor mar semmi nem jut> különböző irányokban)
- 26—27 sor között a K-ban törölt szavak olvashatók: <Hanem hogy az igazságot>
- 27—28 de irtak-e már valaha eleven emberek eleven (K: de irtak <meg> e mar valaha eleven emberek<rol> eleven)
- 30—31 írö belelovagolta magát? (K: iro <belöva> belelovagolta magát?)
- 33—34 látását a humoros rajz, (K: látását a <torz> humoros rajz)
- 34 hanem kiegészíti. (K: hanem <kiegésziti> kiegésziti.)
- 35—75 : 1 Marczali Henriknek, ha a Mária (K: Marczali Henrik <barátomnak>nek ha a Mária)
- 75 : 2 leírtam volna a királynőt (K: leírtam volna <Pechy Tamás helyén> a királynőt)
- 2—3 (aki valahol Péchy (K: (aki <ott ult> valahol Pechy)
- 3—4 bontakoznék (K: bontakozna)
- 5 S az akkori Szalay Imre, aki (K: S az akkori <Nemet Albert> Szalay Imre aki)
- 7—8 volna Thalynak az ónodi országgyűlés egyik »nagyszabású (K: volna Thalynak <az onodi országgyűlés> <.....> <<kardjat szepen <.....>> <felkoncoljak a ?szabalyaval? Rakovszkyt s leteszik veres fejét a Ház asztalára> <nem eljen tamadt hanem> az onodi országgyűlés <hires> egyik „nagyszabasu”)
- 9—10 hanem az, hogy »haljon«. Száz kard pengéje (K: hanem az hogy <<„Haljon meg” <.....>> „haljon”. <Az elnöki csongetyü.helyett száz kard suvitett> Száz kard pengéje)
- 10—11 hogy tette le a követ urak (K: hogy tette <tel> <az akkori Polonyi a> le a követ urak)
- 13 Bezzeg milyen tanulmányt (K: Bezzeg milyen <akademiai értekezést> tanulmányt)

- 75 : 14 — 16 Akadémiában ezen cím (K: akademiában: <Egy nagy> ezen cím)
- 14—15 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <De így>
- 15 hadd mondjam el a maival (K: hadd <mondjak el egyet most — a karcolatok eleteből melyek mintegy megvilágítják hogy talan Swarcz Gyula itelete> mondjam el <az est> a maival)
- 17—18 sor között a K kéziratárai feldolgozása során idegen — bizonyosan egy más MK-parlamenti karcolat — szövegből egy nyolc soros szövegrészletet e karcolat kézirati anyagába illesztett az egykori feldolgozó. Ennek szövege a következő: <<jobbfelol is erős legény szállott a sikra Bokros Elekben, ki gyonyoruen fejtette ki (hogy) a regale <maganjogi> közjogi attributumait>>
- <<Zajos <helyesles> helyeslest provokalt a fiatal szonok <<(kit <bizonyos> <szembetűnő> <fajta> szelidség) csak Szilágyi kinek modoraban hangjaban bizonyos papi szelidseg van <.....> csak Szilagyi Dezso rázta meg nagy hatalmas fejet elégetlenül s jegyzett az előtte levő papirostra>>
- 18 Dicséret illeti (K: <Dicsereite legyen mondva> Dicséret illeti)
- 18 parlamentet; oly magas (K: parlamentet <hogy> <mely> oly <an>magas)
- 19 minden tagja; (K: minden <ember> tagja;)
- 22 Évek előtt egyetlen egy képviselő haragudott (K: <Egyetlen> Evek előtt egyetlen egy képviselo <barátom> haragudott)
- 23 referálta (K: líferálta)
- 24—25 szpicsbe. Egy kicsit megcsipkedtem. (K: szpicsbe. <Azt> Egy kicsit <duhbe jött> megcsipkedtem)
- 26 rovat ellen: (K: rovat<om> ellen:)
- 29 Erre meg én (K: Erre meg <azt>én)
- 31 maguk! (K: magok.)
- 34—35 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Sok rosz vic>
- 36 amit akarok. Vagdalkozhatnám (K: amit akarok. <Sőt ha Tisztat nagyon megkernem talan azt is megtenne hogy minden hetre ide engedne egy minisztert> <<Most se <.....> Nem>> <De a kezem megis megvan kötve> Vagdalkozhatnek)
- 37 tetszik... nem bánja (K: tetszik... <de nem lehet> nem banja)
- 37—38 ott senki. De azért (K: ott senki. <Hanem a> de azért)
- 76 : 1 mindenkivel, s ha megvagdalom a barátaimat (K: mindenkivel <<neha <.....> tarokkban>> s ha <magamra haragitom> megvagdalom a barataimat)
- 4 mégiscsak bizonyos (K: megis csak <egy> bizonyos)
- 5—6 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <Más rnezet?> <<Hisz az igaz hogy az ellenzék egészen megvan — <oda> azt <üthetem> üthetem, de az meg olyan sovany hogy szinte hallani a>>

Lap Sor

- 76 : 6 megvolna; de valamint (K: megvolna; de <<abbol ha az <.....>> valamint)
- 7 abból a publikumnak, (K: abbol <Hisz az igaz hogy megvan az ellenzek> a publikumnak)
- 8 öt ütik. A publikumnak (K: ot ütik <Sokszor gondolkozom en azon magamban: — Vagy a rovatnak kell elpusztulni vagy pedig a mamelukokra kell> A publikumnak)
- 13 követek egyre-másra (K: követek <mindig> egyre masra)
- 14 ügyetlenségeket, ha szóltak, (K: ügyetlenségeket, <most> ha szoltak)
- 15 pedig remekül (K: pedig <csupa okos, kiváló> remekul)
- 15—16 dolgokat mívelnek. (K: dolgokat <csinaltak.> muvelnek)
- 17—18 országgyűlésre mind erre (K: országgyűlésre <olyan> mind erre)
- 18—19 embereket a kerületek? (K: embereket <kuldték fel a választok> a kerületek?)
- 20 egy dolog meghökkenett. (K: egy dolog <megijesztett megis> meghokkentett)
- 21 mikor maguk (K: mikor magok)
- 22 lehet olvasni (K: lehet <el>olvasni)
- 22—23 karcolatokat a belbiük kigözölgő sok dicséret (K: karcolatokat a sok dicseret)
- 23 akkor igazán (K: akkor <mar komolyan> igazan)
- 24—25 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <S ?arra? a megallapításra> <Mit tegyek? Vagy a rovat pusztu>
- 25 — Mit tegyek? A rovatot (K: — Mit tegyek? <A rovat pusztuljo> A rovatot)
- 25—26 vagy a mamelukokat? (K: vagy a mamelukokat? <De hatha>)
- 26—27 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <Hatha megelhetne> <megelhetne mind a kettő> <Egyiknek>
- 27—28 Órákig eltűnődöm ezen. Keresgélem elmémben a kiirtandókat, de valamennyi kedves a szívemnek. (K: Orakig<ig> eltűnődöm <en> ezen <latolgom> keresgelem elmémben a kiirtandókat <— okoskodom hogy> de valamennyi kedves <nekem, csak legalabb a szegeny Dole> <Tavaly> <Harmad> a szívemnek.)
- 28—29 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<Egyelőre hat nem is tehetek egyebet: <minthogy> valamivel <gyengébb beszéd> <?gyatrabb?> gyengébb beszédekről intézkedem. Scarron.>>
- 29 eszköz áll még (K: eszköz <t probalok még> all meg)
- 31 sor után a K-ban megtalálható az aláírás: Scarron

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 75 : 4—6 *A diéta Ivánka Imréje, aki azt kiáltja »Vitam et sanguinem!« S az akkori Szalay Imre, aki közbeug: »Sed avenam non«.* — Az 1741-i országgyűlésen, amelyen Mária Teréziának minden segítséget felajánlottak, hangzott el a »Vitam et sanguinem! Moriamur pro rege nostro Maria Theresia!« [Életünket és vérünket! Haljunk meg királyunkért, Mária Teréziáért] felkiáltás. Ennek parafrázisa a MKtől idézett »Vitam et sanguinem, sed avenam non« [életem és vérem, de zabot nem] fordulat, amelynek eredetéről Tóth Béla sem tud biztosan mondani (»Szájru, szájra«. Bp., 1896. 54. l.), de megjegyzi, hogy igen elterjedt volt, és »Kossuth Lajos Pesti Hírlapja nemegyszer gúnyolta ezzel a „nem adózunk” jelszavát hangoztató nemességet«. (Uo.)
- 7—12 Rakovszky lefejezése. — MK utalása az 1707. évben tartott ónodi országgyűlésre vonatkozik, ahol Rakovszky Menyhért Turóc megye képviselőjében követségével, Okolicsányi Kristóffal együtt a királlyal való békét ajánlották. A felháborodott követek a két békét ajánlót a helyszínen lekasabolták, és az általuk képviselt Turóc megyét büntetésül törölték a megyék sorából.
- 15—17 *...hadđ mondjam el a maival egy kalap alatt az összes csapásokat, amik e karcolatokat érték, nyolc évi életük alatt.* — Mikszáthnak ez a megjegyzése is alátámasztja Bisztray Gyula korábban hangoztatott érvét, amely szerint MK 1891 őszétől írta rendszeresen parlamenti beszámolóit (ld. Krk 62. köt. 289—292. l.).
- 22—23 *Évek előtt egyetlenegy képviselő haragudott meg, aki három évig buzgón referálta nekem az ötleteket a folyosón.* — Hasonlóan nyilatkozott MK az 1885. márc. 5-én megjelent *Tízsa a gyaránál* c. karcolatában, amikor következőképp jellemezte módszerét: »Csinálják azokat [ti. a karcolatokat] maguk a képviselők. Belebeszél azokba kormánypárti, függetlenségi, antiszemita, mérsékelt ellenzéki, egyszerűval mindenki... Ha ott vagyok a karzaton vagy a folyosón, és valakinek valami jó ötlete van, vagy valami érdekes megfigyelése, szívesen közlöm velem...« (Krk 70. köt. 172. l.)
- 27—28 [Mikszáth karcolata] *Lerontja a Ház tekintélyét. Tönkreteszi a képviselők nimbuszát.* — MK ezt a karcolatokat ellen felhozott érvet többször megemlítette. Legutoljára Komlóssy Ferenc egyik parlamenti beszédében is felmerült, és akkor az ülésről szóló beszámolójában nagy iróniával elhárította.
- 38—76 : 5 MK képviselő volta mint a karcolatok »elsorvasztója«. — Az 1887-es év őszén, a parlamenti képviselők padjában töltött első hónapok során MK többször említette ezeket az alkotói »nehézségeket«. (Ld. Krk 75. köt. 102—103., 126., 127. l.)

Lap Sor

76 : 12—16 Panaszos levél a »megokosodott« mamelukokról. — Az 1887-es »alkotói« gondok között MK az ilyen kifogásokat is megemlítette. (Ld. Krk 75, köt. 127. l. és a hozzá fűzött jegyzeteinket.)

29 *palliatív* eszköz — féleszköz, a kérdések pillanatnyi, nem gyökeres megoldása.

[ELŐSZÓ]

- M I. *Ország—Világ.* (Szerk.: Benedek Elek.) 1888. december. Karácsonyi különszám. [Jelenleg közgyűjteményeinkben nem lelhető fel. Mivel nem volt szerves része az évfolyamnak, nem kötötték hozzá az 1—52. számokhoz, így az idők folyamán elkallódott.]
- II. *Pesti Hírlap.* 1888. december 8., 10. évf. 339. sz. (4. l.) Az Irodalom c. rovatban. *Teljes névjelzéssel.*

Kötetben itt először.

Portré az író, újságíró képviselőkről

Az Ország—Világ karácsonyi albumát különös vállalkozási kedv hozta létre: a szerkesztő Benedek Elek, mintegy seregszemlét tartva, be akarta mutatni a képviselőház tollforgató tagjait. A kiadvány, mint általában az ilyen ünnepi kiadványok, már december elején napvilágot látott, szerencsénkre a PH hírt adott róla. Miként a fenti címléírásból kitűnt, e rendkívüli számot a közgyűjtemények nem őrizték meg, mivel nem tartották a hetilapok évfolyamának szerves részének. Hogy milyen lehetett ez a külön füzet, arról a PH rövid kommunikéje ad némi képet:

»Az Ország—Világ című szépirodalmi lap, melyet Benedek Elek országgy. képviselő szerkeszt, díszes karácsonyi számot adott ki ma a külföldi, különösen a francia képeslapok mintájára. A külön lap 50 krért került forgalomba. A füzetet majdnem egészen az „író képviselők” jól sikerült arcképsorozata tölti meg. Minden író-képviselő egy kisebb-nagyobb cikket, visszaemlékezést, tanulmányt, elbeszélést, verset vagy gondolatot írt a füzetbe autografrizott aláírásával. A kiadványhoz egy nagy műmelléklet van csatolva: Thuman „A szerellem tavasza” című képének gondos kivitelű mása.

Az írócsoportot Mikszáth Kálmán vezeti ezzel az előszóval: . . . »

Ezután következik a jelen karcolat szövege. Arról azonban nem szól a PH híradása, hogy ki volt az az ötven író-újságíró képviselő, aki itt szerepelt. A MK-szöveg után csupán hármójuktól: Jókai Mórtól, Wekerle Sándortól és Falk Miksától tettek közzé írásokat. Mindhármójuké néhány röpke sorból áll.

MK bevezetője a szakmai büszkeséget tükrözi, azt a meggyőződést, hogy a foglalkozási rétegek képviselői közül a tollforgatók, írók, publicisták, tudós emberek alkotják a többséget lélekszámban megelőzve a prókátor képviselőket.

Ez a büszkeség soroltatja fel Mikszáthtal a reformkor vezéralakjaivá nőtt íróembereit. És ezzel a büszkeséggel utasítja vissza az írókat és az írást magát degradáló »skribler« jelzőt is, amellyel egy hevesebb vitában az író-újságíró képviselők doyenjét, Jókai Mórt illették.

Itt jegyezzük meg, hogy a VÚ dec. 16-i *A »Ház« II.* c. darabja hasonló ötletből született, abban a karcolatban MK húsz újságíró képviselő collegáját mutatja be a hetilap olvasóinak. (Ld. e kötet 134—144. l. és jegyzeteinket a 370—373. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 76 : 4 *Az egyik újságíró egykor Magyarország kormányzója lett.* — Az utalás Kossuth Lajosra, a reformkori Pesti Hírlap szerkesztőjére vonatkozik.
- 77 1 *primipilus* — vezér, főember
 9—11 *az öreg Deák is minden költeményt elolvasott: »mert kell, hogy valami nagy dolog legyen benne, ha valaki nyolc—tíz sornak aláírja a nevét.«* — Ezt a Deák-mondást MK egy korábbi, Deák előkerült alkalmi versét bemutató kis karcolatába is beleillesztette (ld. Krk 75. köt. 45. l.).
- 14 *Hypocrene forrása* — a. m. »Lóforrása«, a görög mitológia szerint, aki e forrásból iszik, az költői ihletet nyer.
- 20—26 A »skribler« közbekiáltás — MK valószínűleg egy Jókai felszólalása közben elhangzott, bántó szándékú közbeszólásra utalt, amelynek nyoma az egykorú karcolatokban nem található, de hasonló tónusú megjegyzést más alkalommal rögzített. (Ld. Krk 70. köt. 138—139. l.)
- 38—39 Csernátony biztatása. — Csernátony Lajos mondását MK már korábban, az 1885 végén keletkezett *A tisztelt Ház* c. kötetében is megörökítette (ld. Krk 71. köt. 159. l.).

1889

»URUNK«

M I. *Pesti Hírlap. 1889. január 8., 11. évf. 8. sz. (1. l.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

II *Jk 37. köt. = Hi 5. köt. Az én halottaim. Bp., 1914. 166—168. l.*

A szerzőségről

A névjelzés nélkül közzétett nekrológot kétségtelenül MK írta. Ezt bizonyítják a jellegzetes stílusjegyek, a tőle ismert és megszokott megemlékezés »építkezése»: a hangulatot megteremtő íráskezdet, a jellegzetes elemek felsorakoztatásával kibontakozó jellemkép, az ebbe észrevétlenül beleillesztett pályaképmozaikok.

Szitányi Bernát emlékezete

Hetvenhárom éves korában váratlanul elhunyt Trencsény megye egyik szabadelvű párti képviselője, Szitányi Bernát. A szerzetreméltó öregúr távozásával Mikszáth parlamenti karcolatainak egyik kedvelt alakját veszítette el. Közel kilenc éve számolt be Mikszáth a PH olvasóinak az országgyűlés hétköznapijairól, a jeles és kevésbé jeles szónokok megnyilvánulásairól. De ezek sorában egy alkalommal sem szerepelt Szitányi Bernát. Alakja ott tűnt fel, ahol MK a helyzetet jellemző koloritot alkalmazta: a padosok leírásakor, a folyosói beszélgetések-kor, néha-néha a szavazásokkor. Mozgékony figurájához hozzánőtt a cukrosszelencéje, amellyel sorra kínálta képviselőtársait, pártkülönb-ség nélkül. Ez volt az a »közéleti tevékenység«, amely nevéhez fűző-dött, amellyel odakerült a scarroni freskó szélére, a viharos és unalmas ülések egyaránt maradó figurájaként.

A róla szóló nekrológba is csak ezek a mozzanatok kerülhettek, hiszen az 1880-as évekre már csupán ezek a gesztusok jellemezték parlamenti aktivitását. Három nappal később, a jan. 11-i *A t. Házból* c. karcolatban Mikszáth még egy, a reformkorból származó anekdotát jegyzett fel róla, abból az időből, mikor Szitányi még »forradalmár hírében« állt (ld. e kötet 146. l.). A Mikszáth-nekrológba feljegyzett személyi adatok kiegészítésére álljon még itt a PH előző napi szá-mában közzétett rövid életrajz is:

»Szitányi Bernát született 1816-ban Budapesten. Iskoláit Eger-ben járta s 1837-ben letette az ügyvédi vizsgálatot. 1838-ban Hont megyében jegyző lett, 1839-ben szolgabíró, 1842-ben főszolgabíró; 1845-ben az opposzió megbukása következtében visszalépett; 1847-ben már alispáni jelölt volt, de a közbejött mozgalmas események folytán a tisztújítás elmaradt s csak 1849-ben lett alispánná. Ugyanez évben, a világségi katasztrófa után, Törökországba menekült, honnan Párizsba költözött. Az amnesztia megadása után hazajött s vissza-kapta elkönfiskált javait. Hazajövele után életét a közjó és köz-művelődés előmozdítására szentelte; számos alapítványt tett. 1861-ben a vágbesztercei kerület választotta képviselőjévé s azóta folyvást képviseli azt, mindig egyhangúlag választatván meg. A koronázás alkalmával aransarkantyús vitéz lett. 1875-ben a Lipót-rend kis-keresztjével tüntettetett ki. Szitányi halálának híre a családhoz távirati úton ma éjjel fél 12 órakor érkezett Budapestre Bécsből, hol az elhunyt testvérénél, Szitányi Lászlónál látogatóban volt...« (PH, 1889. jan. 8. 6. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 79 : 7—8 *amikor ő tartotta kezei közt a Trencsén megyei viszonyok szálait* — Részletes életrajzi adatok hiányában ma már nem tudjuk megállapítani, hogy megyei tisztségénél vagy személyes hatalmánál fogva jellemezte Szitányit ilyen módon MK.
- 80 : 1—7 Kubicza »fogadtatása«. — MK korábbi parlamenti karcolataiban is felidézte a nagyhatalmú főispán fogadására kivonuló Trencsén megyei képviselők feltűnő készülődését (ld. Krk 74. köt. 63., 76. köt. 170. l.).
- 20—30 Szitányi életrajzi adatai. — A felsorakoztatott tények azonossága arra mutat, hogy MK lapja előző napi megemlékezéséből »emelte át« ezeket az adatokat (szövegét ld. feljebb a bevezető részben).
- 39—81 : 5 Szitányi utolsó útjai. — MK ezeket az adatokat is a PH előző napi megemlékezéséből vette át.

HORVÁTH GYULA

- M I. *Ország—Világ*. (Szerk.: Benedek Elek) 1889. január 8., 6. évf. 2. sz. (36—37. l.) *Teljes névjelzéssel*.
- II. *Pesti Hírlap*. 1889. január 12., 11. évf. 12. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. *Teljes névjelzéssel*. — A következő szerk. megjegyzéssel: »Az „Ország—Világ” alelnökké választása alkalmából Horváth Gyula arcképét közölvén, Mikszáth írta hozzá életrajzot, melyet egész terjedelmében átveszünk.«

Kötetben itt először.

A képviselőház új alelnökének köszöntése

Bánffy Béla, a parlament alelnöke 1888. nov. 19-én hunyt el. A következő napi *A t. Házról* c. karcolata első részében az ő alakját idézte a PH olvasói elé Mikszáth (ld. e kötet 100—102. l.). December közepén közbeszéd tárgya volt, hogy az elhunyt Horváth Gyula fogja követni az alelnöki székben. Dec. 14-én már arról adott hírt a PH, hogy »Horváth Gyula alelnökké való megválasztása oly élénk rokonszenvenvel fogadtatik a parlamenti körökben, hogy barátai a Ház minden pártárvyatából szombat este fényes lakomát rendeznek tiszteletére«. (PH, dec. 14. 5. l.) A választásra 15-én került sor, a jelen lévő képviselők közül 127-en Horváth Gyulára szavaztak, heten viszont Krausz Lajosra. Ez a furcsa »ellenszavazat« glosszára készítette a PH ismeretlen újságíróját, és »A Ház vén gyerekei« címmel képviselőházi tréfának aposztrofálta a Krauszra adott szavazatokat. (PH, 1888. dec. 16. 5. l.) A lap ugyanezen száma viszont arról is hírt közölt, hogy dec. 15-én este a Hungáriában megtartották a Horváth Gyula tiszteletére rende-

zett bankettet, amelyen igen sok, különböző pártágyalatú képviselő részt vett. Az ünneplők között ott volt Mikszáth Kálmán is.

Mikszáth régóta ismerte Horváth Gyulát. Szegedi újságíró korában, a Szegedi Napló 1880. febr. 1-i számában mint a királyi biztos udvarának egyik tagjáról írta róla »fény- és árnyképét«. Tevékenységének egy-egy mozzanatát kifigurázva azzal zárta a torzképet, hogy »nincsen benne annyi jó tulajdon, hogy az árnyoldalait érdemes volna élesen kiemelni, s nincsen benne annyi árnyoldal, hogy rászorulna a kíméletre. Középszerű ember éles judiciummal. Sok szellem, kevés tudomány, érző kedély, egészséges világnézet, de nagy adag erélytelenség...« (Krk 58. köt. 57—58. l.)

A szegedi évek után a PH szerkesztőségében töltött idő alatt MK szemé előtt bontakozott ki Horváth Gyula képviselői tevékenysége. Alakja, megjelenése, parlamenti magatartása folyamatosan motiválódott a parlamenti beszámolókbán, *A t. Házból* című karcolat sorozatában. Nincs olyan képviselőházi ülészak, amelyen Mikszáth Horváth Gyula kisebb-nagyobb szereplését meg ne örökítette volna.

A Krk jelen kötetében is szerepel Horváth Gyula a Ház fortyogó világában, de alakja felvillan a VÚnak írott sorozat, *A »Ház« II. c.* darabban, az újságíró képviselőkről írott körképben is (jelen kötet 135—136. l.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 81 : 2 *szerpentina* — kanyargó, körbe-körbe vezető
5 *dieta classis* — hivatali rangfokozat, besorolás
20—82 : 4 Hogy lehet megírni az igazat a holtakról vagy az élőkrol. — Hasonló gondolat foglalkoztatta már Mikszáthot egyik korábbi megemlékező cikkében is.
83 : 12 *divináció* — sugallat, sejtés
„ 15 *kolorit* — színezet, színhatás
„ 19 *konstrukció* — szerkezet; itt: a beszéd felépítése
„ 20 *locus communis* — közhely, elcsépekt kifejezés
84 : 16 *impurum* — fogalmazvány

A KIRÁLYFI HALÁLA

M *Pesti Hírlap. 1889. január 31., 11. évf. 31. sz. (2., 3. l.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

Mikszáth szerzőségéről

Rudolf trónörökös halálhíret a PH első lapon vastag gyászkeretben adta tudtul. A lap tárcarovatában közzétett írás kétségtelenül MK-tól származik. Az ő stílusára és komponálókészségére mutat az a mód, ahogy a véderőharcok miatt pattanásig feszült belpolitikai helyzetet eceteli, és kontrasztként érzékelteti azt a benuult megdöbbenést, amelyet Rudolf váratlan halálhíre keltett. A körülményekhez képest méltóságteljes higgadtsággal sorolja fel az elhunyt trónörökös jellemvonásait, a Habsburgoktól eltérő aspirációit és azokat a kapcsolatokat, amelyek Magyarországhoz fűzték.

A hamis hír és a közzétett féligazság

A PH-nak ugyanabban a számában, amelyben a gyászkeretes vezércikk, MK jelen megemlékezése, a trónörökös életéből felvillantott apró epizódok napvilágot láttak, közreadták a hivatalos lap, a Budapesti Közlöny előző nap, 1888. jan. 30-án este megjelent rendkívüli számában közzétett gyászjelentést:

»Borzasztó sorscsapás érte Magyarország Felsőges uralkodó Házát és minden magyart. Mély gyász borult Magyarországra és az egész Osztrák—Magyar Monarchiára. *Rudolf, szeretett trónörökösünk, meg van halva!*...

...A megrendítő halálesetről a következőket közöljük:

Ő cs. és kir. fensége Rudolf főherceg trónörökös tegnapelőtt több vendégével vadászati kirándulást tett Baden melletti Meyerlingbe. Hivatalosak voltak Coburg Ágost herceg öfensége és gróf Hoyos József önagyemlétsége is. Öfensége azonban már tegnap kissé rosszul érezte magát és emiatt a Burgban megtartandó családi ebédről is ki kellett magát mentenie. Midőn a vadásztársaság tagjai ma reggel egybegyűltek, s öfensége a trónörökös körükben meg nem jelent, rögtöni részvételteljes tudakozódásukra fájdalomtól megtörtén vették azt az irtózatos hírt, hogy öfensége szélhűdés következtében meghalt. Mint villám a derült égből sujtott le ennek a megrázó eseménynek híre a cs. és kir. Burgban... « (PH, 1888. jan. 31. 1.)

A PH ugyanabban a számában egy kevésbé feltűnő helyen a következő kis hír is napvilágot látott:

»Bécs, jan. 30. Szemben a „Wiener Zeitung”-ban közölt hivatalos jelentéssel maguktól elesnek az esti lapok azon verziói, melyek a borzasztó szerencsétlenségről Bécsbe jutott első híresztelések nyomán más halálokokat, különösen a vadászatnál előfordult állítólagos bal esetet emlegetnek. A gyász hír eleinte zsibbasztólag hatott... « (PH, 1889. jan. 31. 9. 1.)

Ez a hír, mint majd a későbbiekben kitűnik, érzékeltette azt a bizonytalanságot, amelyet az udvari kommuniké kiváltott. Valószínű-

leg valamilyen csatornán át kiszivárgott a híre annak, hogy a hivatalos közlemény valamit takargat, valami olyan eseményről akarja elterelni a figyelmet, amely vagy magasabb körök érdekeit érinti, vagy valamilyen formában az uralkodóházra nézve fontos, eltitkolandó mozzanatokat tartalmaz.

A következő nap híradásai arra mutatnak, hogy a közvélemény bizonytalansága tovább fokozódott, képtelenebbnél képtelenebb hírek kaptak szárnyra, olyannyira, hogy a Neue Freie Presse két számát el is kobozták. A PH a magyar közvélemény tájékoztatására közvetítette ezeket a Bécsben kerengő »információs« értékű szóbeszédeket:

»Kalandos hírek. Bécs, jan. 31. (Saját tudósítónk távirata) Ma végre elnémultak azok a hírek, melyek tegnap arról beszéltek, hogy a trónörökös a vadászaton meglőtték, hogy saját magát lőtte volna meg, hogy megmérgezte magát, hogy merénylet vagy bosszú áldozata lett — de helyette megint új másnemű *kalandos hírek* merülnek fel. Beszélték, hogy a trónörökösne meg akarta mérgezni magát, azután az kapott lábra, hogy Taaffe gróf agyonlőtte magát, és utána mindjárt hogy Tisza követett el Budapesten öngyilkossági kísérletet. . . A N. Fr. Presse tegnap esti lapját és mai reggeli lapját lefoglalták, mert tegnap az esti számában azt közölte, hogy a trónörökös lösebbel találta meg, és mert ma reggel azt írta, hogy a börzén bosszú-merényletnek tulajdonítják a trónörökös váratlan halálát. . . « (PH, 1889. febr. 1. 9. 1.)

A következő nap meghozta a fordulatot: Ferenc József — a sajtóba kiszivárogtatott hírek szerint — elfogadva két miniszterelnökének, Taafének és Tiszának javaslatát, hozzájárult ahhoz, hogy hivatalos közleményben jelentsék be: nem szívroham vetett véget Rudolf életének, hanem öngyilkosságot követett el Meyerlingben.

1889. febr. 2-án a Budapesti Közlönyből átvéve a kommuniké szövegét a PH a következőket közölte:

»Az öngyilkosság

A hivatalos lapközlemény így hangzik:

Az ő cs. és kir. fensége Rudolf főherceg trónörökös elhunytának leújtó eseményéről általunk tegnap közölt adatok, a magas elhunyt legközelebbi környezetének a végzetterhes esemény kábító benyomása alatt szerzett első észleleteire voltak alapítva. A környezet, miután a hálószoba ajtaja feltörtetett, ő cs. és kir. fenségét ágyában élettelenül találta s ezen benyomásra támaszkodtak aztán a Bécsbe érkezett jelentések, valamint az a föltevés is, hogy a halált szívszélhűdés okozta.

A jelenvoltak sürgős táviratban kérték Meyerlingba dr. Weiderhofer udvari tanácsost, ki ennek következtében a legközelebbi vonattal azonnal odasietett.

A haladéktalanul megejtett vizsgálat alkalmával dr. Weidenhofer megállapította, hogy a boldogultnak fején egy meglehetősen nagy seb van, a koponyafalnak és koponyacsontok nagyobb kiterjedésű leválásával, melynek rögtöni halált kellett előidéznie, s amely lösebbnek ismer-

tetett fel. Az ágy mellett, a jobb kéznek közvetlen közelében megtalálták a kilőtt revolvért, s a fegyver helyzete semmi kétséget sem hagyott fenn arra nézve, hogy a halál önkezűleg okoztatott.

Az a körülmény, hogy ő cs. és kir. fenségének szolgazemélyzete a melléképületekben volt elhelyezve, és hogy a boldogult mellé beosztott szolga a vadászat megrendelése végett őfensége parancsára a házat rövid időre elhagyta volt: érthetővé teszi, hogy a lövés durranását senki sem hallotta meg. . .

. . . El nem hallgathatjuk, hogy ő cs. és kir. fensége közvetlen környezetéből többen az utolsó hetekben idegzavarodottságnak gyakori tüneteit észlelték rajta, úgy hogy azon nézethez kell ragaszkodni, hogy e borzasztó esemény pillanatnyi elmozvarnak volt kifolyása. . . »

Eddig a Budapesti Közlönyből átvett hír, ehhez a PH a következő kommentárt fűzte:

»Az egész városban szavakkal alig kifejezhető fájdalmas izgatottság keletkezett erre a hírre. A gyász, melyet az egész lakosság a trónörökös halála miatt érzett, most sokkal mélyebben hatott a résztvevő szívekbe. Így tehát valónak bizonyult a legelső hír, mely azt jelenté, hogy a trónörökös baleset áldozatává lón. S öngyilkosságának hivatalos közlése azután, hogy először hivatalos részről eltitkolták, nem kevés emberben támasztá azt a gondolatot, hátha még az sem a való, hanem az a hír, amely Bécsben szélitében-hosszában el volt terjedve, hogy a trónörököst az erdőben találták meglőve, és sebesülten szállították szobájába, ahol kiadta lelkét.

A természetes lelkét már tegnapelőtt sem akarták nagyon hinni Budapesten, úgyhogy a képviselőház elnökének határozott kijelentésére is szükség volt, mely kijelentés most már szintén egy nagy tévedésnek bizonyult.

Őfelsége igen helyesen cselekedett, mikor maga akarta, hogy ne titkolják el népei előtt, hogy fia nem halt meg természetes halállal. Az ő fájdalmit legkevésbé sem enyhítette volna az a tudat, hogy a népek nincsenek felvilágosítva a haláleset oka felől, mely előbbutóbb is kiderült volna.« (PH, 1889. febr. 2. 2. l.)

A PH aznapi száma az első oldalon »Öngyilkos királyfi« címmel vezércikkkel kommentálja a halálhír módosulásait.

A PH visszatartott kommentárja kellőképp érzekeltette, hogy a korabeli közvélemény jól érezte, hogy az öngyilkosság »bevallásával« csak a féligazságot ismerték el. A valóság az volt — és erről a kortársak csak igen szűk köre szerezhetett tudomást —, hogy 1889. jan. 30-án a kora reggeli órákban nem egy, hanem két pisztolylövés dördült el a meyerlingi kastélyban: az első golyóval Rudolf halálosan megsebesítette Vetsera Mária bárónőt, a pisztoly csövét ezután saját halántékához illesztette, és a második lövéssel saját életének vetett véget. — E kritikai kiadásnak nem feladata, hogy a meyerlingi események kiszivárgását, a híreszteléseknek történelmileg értékelhető tényvé válá-

sát nyomon kövesse. Tény az, hogy az Osztrák—Magyar Monarchiának kellett felbomlania, a Habsburg-ház titkos irattárának kellett hozzáférhetővé válnia előbb ahhoz, hogy a tudomány vizsgálata alá vehesse a fennmaradt dokumentumokat, azokat vallathassa és e vizsgáladásairól a tudományosság elemi szabályai szerint a nyilvánosságot tájékoztathassa. Az ilyen hiteles dokumentumok között meg kell említenünk Oskar Freiherr von Mitis »Das Leben des Kronprinzen Rudolf« c. munkáját, amely a weimari Németországban, Lipcsében jelent meg 1928-ban. A kérdés iránt érdeklődők számára a 32 közzétett dokumentum közül az egykorú híradásokban is — az általunk is idézett hírekben is szereplő — Josef Hoyos gróf emlékiratára hívjuk fel a figyelmet. Hoyos gróf ugyanis ott volt a Meyerlingbe meghívott vadászvendégek között, és az ő jelenlétében tört fel a trónörökös lakosztály ajtaját a személyi inas. Egyszóval Hoyos gróf koronatanú volt. Elkészített Emlékirata pedig Ferenc József felszólítására, személyes tájékoztatására készült. Ebben a dokumentumban részletesen beszámol Hoyos gróf a feszült jan. 30-i reggelről, arról, hogy Rudolf inasától megtudták, hogy Rudolf nem egyedül tartózkodott lakosztályában, hanem nála volt a fiatal Vetsera báróné is, és amikor az ajtót az inas feltörte, jelentette a kívül maradt főuraknak: »... dass Beide als Leichen im Bette lägen«, azaz »mindketten holtan fekszenek az ágyban«. A dokumentum Mitis idézett munkájában a 385—399. lapon olvasható, az idézett félmondat a 391. lapon. Ugyanitt megemlíti Hoyos, hogy Vetsera báróné holttestét jan. 31-ről febr. 1-re virradó éjjel egy udvari titkár utasítására bundába burkolva fiákeren Meyerlingből Heiligenkreutz temetőjébe szállították és ott koporsóba helyezve eltemették (uo. 397—398. l.). — A kérdés iránt érdeklődők számára itt még megemlítyük Emil Franzel »Kronprinzen-Mythos und Mayerling-Legenden«. Wien—München 1963-ban megjelent könyvét, továbbá Paul Frischauer »Die Habsburger. Geschichte einer Familie«. Wien—Hannover—Bern, 1961. c. munkáját.

Végezetül álljon itt egy rövid idézet Gonda Imrének és Niederhauser Emilnek a legfrissebb hazai kutatásokat összefoglaló »A Habsburgok« c., 1977-ben megjelent monográfiájából. A szerzők röviden elemzik a Ferenc József és Rudolf közötti ellentéteket, majd így folytatják az öngyilkosság vezető út jellemzését: »Rudolf trónörökös tragédiájának utolsó szakasza 1888 végével kezdődött, akkor feltételezhetően Larisch grófnő közvetítésével megismerkedett a fiatal s igen csinos Vetsera Mária bárónéval, egy görög származású özvegy, társaságbeli hölgy fiatalabb leányával. E közvetítés célja homályos, következményei azonban vézetesek lettek. Tény, hogy a fiatal főhercegnek sok női hódolója volt a bécsi társaságban, az azonban egy pillanatig sem lehetett kétséges, hogy e kapcsolat nem csupán a trónörökös családi állapota, de egyéb okok folytán sem léphette túl egy főhercegi flört kereteit. Hogy a kapcsolatból mégis sokkal több lett, az elsősorban a trónörökös ideg- és lelkiállapotából következett, másrészt az ifjú hölgy kezdeti romantikus ábrándjaiból, hogy e férfiút egészében meghódíthatja. Tény, hogy Rudolf hamarosan közvetlenül a pápához fordult, házasságának felbontását kérve. Az ebből keletkezett szóváltás

során, mely Ferenc József és fia között lezajlott, az uralkodó megtiltotta a válási tervet, s azonnali szakításra utasította Rudolfofot. A trónörökös nyilván nem tudta és nem is akarta az ügyet megszakítani, s ezért minden egyéb sérelmének sűrűsödése folytán egyetlen megoldásként a kettős öngyilkosságot választotta, amelyet 1889. január 30-án Baden melletti mayerlingi vadászkastélyában végre is hajtott...» (I. h. 257—258. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 85 : 1—3 A tüntető utca. — MK a véderőtörvény általános elfogadását követő heves utcai tüntetésére utal. Erről *A szavazás* c. karcolatában részben tudósított (e kötet 188—192. l.)
- 5 *Senki sem haragszik már a 14. §-ra* — Ez a paragrafus a német nyelvű tisztvi vizsga letételéről intézkedik, a törvényjavaslat általános vitájában ezt a paragrafust támadta a legerőteljesebben az ellenzék.
- 86 8—12 Deák Ferenc mondása az ifjú trónörököséről. — MK ezzel a Deákot idéző fordulattal egy akkor élő és közzsájon forgó értékítéletet örökített meg.
- 30—32 A trónörökös és a magyar mágnások prágai megleckéztetése. — A korábbi évtizedekre visszanyúló anekdotikus történetnek ma már nem ismerjük alapját.
- 87 : 1—2 *A spirítiszták ledálcázása ékeesszóló bizonyíték felvilágosodottsága mellett.* — MKnak ez az utalása is, a kortárs olvasó számára ismert helyzetre és személyekre vonatkozott. Feloldására ma már nem állnak források rendelkezésünkre. Egy 1897-ben megjelent cikk említi, hogy Rudolf 1886-ban leleplezett egy Bastien nevű szellemidőzőt. (Új Idők 1897. I. köt. 60. l.)
- 2—3 *Kalandjainak szerterőpködő híre is jól esett az okos embereknek:* — MK utalása feltétlenül a gáláns kalandokra vonatkozik; a bevezetőben említett legfrissebb történet-sz. forrásmunkák természetesen nyíltsággal szólnak már a házasemberként is gáláns kalandokba bonyolódó Rudolf ismertté vált kapcsolatairól.
- 4—6 *Tanulmányyszerű utazásai s a könyvek, melyeket útjairól írt, s melyek a természettani szakmában számot tesznek,* — Rudolf-tól ornitológiai cikkeit tartja számon a szakirodalom, 1880-ban a bécsi, majd a pesti tudományegyetem tiszteletbeli tagjává választotta. 1878-ban jelentek meg »Fünfzehn Tage auf der Donau«, 1881-ben »Eine Orientreise«, 1887-ben »Jagden und Beobachtungen« c. munkái, amelyeket magyarra is lefordítottak. (Szinnye J.: »Magyar írók élete és munkái«. Bp., 1906. XI. köt. 1373—1376. hasáb.)
- 6—10 *A »tudós királyok« és Rudolf összevetése.* — Hasonlóan érvelt MK az 1884-ben írt *A királyfi könyve* c. karcolatában,

Lap Sor

amelyet az »Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képekbent c. vállalkozás elindítása alkalmából írt. (Krk 68. köt. 69. l.)

87 : 28—39 Az »Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képekbent belső műhelytitkai. — Az itt felidézett jelenetet 1885 júliusában *Konferencia a királyfinál* c. karcolatában — az akkori helyzetnek megfelelően kissé polemikus éllel — megírta MK. Erre Jókai azonnal válaszolt és *A Jókai helyreigazításáról* címmel MK viszonzválaszt közölt. (Ld. Krk 71. köt. 14—18. l. és a hozzá fűzött jegyzeteket a 222—225. l.)

PARLAMENTI KARCOLATOK

1888

A MAI ÜLÉS

M *Pesti Hírlap*. 1888. november 6., 10. évf. 307. sz. (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

Mikszáth szerzőségéről

A jelen karcolat kétségtelenül Mikszáth parlamenti frása. Bizonyítja ezt a megírás módja. A KNApló szerint az ülés rendkívül rövid és formális volt. Mikszáth ebből a »rossz alapanyagból« egy formás, kerek karcolatot alakított. Különösen jellegzetes a Lukács Gyula—Csávósy-polémia megfogalmazása. A KNAplóban feljegyzettek szerint ez a vita pénzüsszegek és más adatok ötletszerű megemlítéséből és egymás túllícitálásából támadt. A parlamentben az összecsapás — az ülés egészéhez képest hosszúra nyúlt —, de MK ezt is frappáns rövideggyel, csak a vita alapját jelezve adta vissza. Az utolsó mondat stílusfordulata is az ő szerzőségét bizonyítja.

A parlament üléséről

Az 1888. nov. 6-i ülés, mint az őszi ülészak minden induló szakasza, rövid és viszonylag formális volt. Elsőként Kemény Gábor báró halálát jelentették be. Majd egyéb személyi ügyek felsorolása után, az elnök az italmérsi jog megváltásáról szóló törvényjavaslatra beérkezett kérvényeket ismertette, és a kérdést vizsgáló bizottsághoz továbbította. *Fabiny Teofil* igazságügy-miniszter a bíróságok és a bírósági hivatalnokok felelőségének szabályozásáról szóló törvényjavaslatát nyújtotta be. *Fejérváry Géza* honvédelmi miniszter két jelentést nyújtott be a katonai akadémia költségvetéséről és a katonai nevelőintézetekben tanuló magyar fiatalok előrehaladásáról. A következő téma: a parlamenti iratok nyomási és egyéb költsége volt. *Lukács Gyula* hozzászólásában nem fogadta el a bizottsági előterjesztést. A nyomdai minőséget rossznak, a költséget soknak találta. A felszólalóval *Csávósy Béla*, a bizottság előadója szállt vitába. Ezután még két képviselő mentelmi ügye került szóba. (KNApló, 1887—92. VI. köt. 19—25. l.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 91 5—6 *míg a szegény megboldogult báró Kemény Gábort elsíratja Péchy* — Péchy Tamás a következő szavakkal búcsúztatta az elhunyt képviselőt: »Szomorú jelentéssel kell ismét kezdenem az ülés tárgysorozatát, amennyiben a szünetek alatt b. Kemény Gábor Háromszék vármegye kézdi-vásárhelyi választó kerületének képviselője elhunyt. Báró Kemény Gábor a Háznak 1868 óta volt folyton tagja; 1875. márc. 15-én államtitkárrá és 1878. dec. 7-én magyar királyi földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterre neveztetett ki, és e hivatalában 1886. szept. 19-ig működött. Azt hiszem, felesleges volna érdemeit elősorolnom a Ház t. tagjai előtt, kik azokat mindnyájan jól ismerik és azt gondolom, méltányolják is. (Helyeslés.) Elhunyt mindenesetre nagy csapás hazánkra nézve, melyet ez év folytatán sok hasonló csapás látogatott meg. Azt hiszem, a Ház tagjai méltóztatnak beleszegni először is abba, hogy jegyzőkönyvileg kifejezés adassék a Ház fájdalmas részvételének és másodsor, hogy b. Kemény Gábor családjának a Ház részéről részvét fejeztessék ki. (Általános helyeslés.)« (KNapló, i. h. 19—20. l.)
- 7—8 Fabiny törvényjavaslata. — A bemutatás a KNapló tanúsága szerint is így hangzott: »T. Ház! A bírák és bírósági hivatalnokok felelőségéről és az ezzel kapcsolatban lévő kérdések szabályozásáról szóló törvényjavaslatot a hozzácsatolt indoklással együtt van szerencsém bemutatni...« (KNapló i. h. 20—21. l.) A törvényjavaslatot a PH november első felében folytatásokban részletesen ismertette.
- 15—25 Lukáts Gyula vitája Csávósy Bélával. — A KNaplóban szereplő vita Csávósy Bélának, a gazdasági bizottság előadójának beszámolójával kapcsolatban alakult ki. Lukáts Gyula kifogásolta, hogy a parlamenti iratokat és írásokat nem pályázat útján választott nyomdában fogják nyomtatni. Az MK által említett Csávósy-ellenvetés így hangzott: »Az összes nyomtatványokért esik különbözet a Pallas javára 4,748 frt, a pesti könyvnyomda-részvénytársaság javára meg 10,370 frt.« Ezt az adatot jegyezte meg Mikszáth. (KNapló, i. h. 23. l.)
- 28—30 A két képviselő mentelmi bizottsági ügye. — A két képviselő ellen felhozott vádakra csak ennyit tudunk meg: »... a sajtó útján elkövetett rágalmozás és becsületsértés vétségével vádolt Bartha Miklós...« »... harnis vád és rágalmozás vétségével vádolt Ugron Gábor országgyűlési képviselő...« (KNapló, i. h. 24. l.) Mind a két képviselőt szavazás után megfosztották mentelmi joguktól. Feltételezhető, hogy politikai ügy érdekében követték el a fent említett »vétségeket«.

A HELYZET

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 164—165 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. november 11., 10. évf. 312. sz. (5. l.) Rovaton kívül. *Csevegés* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A K eredetileg három kéziratlapból állott. A lapok átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvek. A harmadik lap 15 cm hosszú. A K-ot a gyorsabb szedés érdekében a nyomdában szétvágták, és az így keletkezett darabokat A, B, C, D, E, F, G és G 1/2 betűkkel jelölték.

A javítások száma és aránya arra mutat, hogy az átlagosnál könnyedebben fogalmazta meg Mikszáth karcolatát, a 92 : 22 sortól, a Krausz Lajos igazolását tudtul adó résztől találkozunk nagyobb arányú törlésekkel, átfogalmazásokkal. A korrektúrát valószínűleg maga végezte, ezt érzékelteti két szövegmódosítása a 92 12—13 és a 93 : 4 sorokban.

A parlament üléséről

A képviselőház mindössze huszonöt perces ülésén az elnök az előző ülés jegyzőkönyvét ismertette, *Láng Lajos* benyújtotta a regáléről szóló törvényjavaslatot, majd rövid ügyrendi vita után megállapodtak a következő ülések napirendjében. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 26—27. l.)

*

Ez a karcolat az előbbi évek gyakorlatához híven átfogó jellegű írás. Az író foglalkoztató két olyan esemény áll a középpontban, amely nem szorosan vett parlamenti téma: az esztergomi érsek környezetéből származó események és Krausz Lajos mandátuma. Különösen jól sikerült a nyári eset leírása. Maga az esemény nem vert fel különösebb port. Mint a karcolathoz fűzött tárgyi magyarázatból (92 :14—15) kitűnik, az esztergomi érsek ügye ott vált különösen izgalmassá, mikor a PH állásfoglalása szembe került a hivatalos — a klérus részéről kialakított — véleménnyel. Ezt a tényt emelte ki és írta meg eleven, fordulatos stílusban az író. Szó került ebben a karcolatban természetesen a parlament központi eseményéről, a regálemegváltási törvényjavaslatról is. Itt is meg kell említenünk, hogy a regálékérdést egy folyamat részeként ábrázolja MK. A másik kiemelt esemény Krausz Lajos mandátumának kérdése. Ez a kérdés két ok miatt is vonzotta Mikszáth érdeklődését. A négy évvel azelőtti viharos ese-

ményeknek még erősen antiszemita jellege volt. Az egykorú Mikszáth-frások is ezt húzzák alá. Akkor Krausz képviselői mandátumát egy antiszemita párti képviselő támadta meg. A kérdés is úgy hangzott, hogy antiszemita helyett zsidó képviselő legyen-e a parlamentben. Akkoriban ez a kérdés még sokkal élesebben esengett. 1888-ban már nem ebből a szempontból közelíti meg írónk a kérdést. Most a hangúly a képviselőválasztás módszereire esik. Az eset tanulsága az, hogy a vizsgálat nemcsak azt derítette ki, hogy Krausz vesztegetett, hanem azt is, hogy a bejelentő, Keglevich is hasonló eszközökkel élt. Mikszáth már korábban is sokszor írt a választási visszaélésekről.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 92 : 5 téli koszt között (K: teli <kost> koszt között)
 12—13 árvaszéket. *Rászólgál mind a három.* (K: árvaszéket. *Ezek mindég rászólgálnak.*)
 16—17 sikerült udvaroncainak (K: sikerült <neki illetve> udvaroncainak)
 17 az ottani kaszinóból. (K: az <helybeli> ottani kaszinóból)
 19 terére lépve, (K: terére <?teve?> lépve)
 20 primás földbirtokaiból (K: primás <jövedelmeiből> földbirtokaiból)
 23—24 tartja ébren, mint (K: tartja <lazban> ébren mint)
 24—25 sor között a K-ban két kihúzott szó található: <Az utolsó>
 25 Ez a kormány (K: Ez <mar> a kormány)
 27 fejtett ki. (K: fejtett<ek> ki.)
 29 a nemes urak (K: a<z> nemes urak)
 33 meg legyen terítve az állami (K: meglegyen <mar> terítve <az államasztal> az állami)
 33—34 sor között a K-ban két kihúzott szó olvasható: <A harmadik>
 „ 35 az utolsó (K: az <az> utolsó)
 „ 35—36 fiók alján (K: fiók <alatt> alján)
 93 : 4—5 engedett valamit. Most már bizonyos (K: engedett valamit. *A bizottságban megint engedett valamit. Most mar bizonyos*)
 7 Hiszen a méltóságos uraknak (K: Hiszen <nekik van a leg> a méltóságos uraknak)
 9 A regále-javaslat (K: A regale <törvény> javaslat)
 12—13 nemességet átadja (K: nemességet <a tarcaja> atadja)
 14 — Én eleget adtam nekik. (K: — <Szedd vissza toluk!> Én eleget adtam nekik.)
 16 megy, s első (K: megy <vissza> s elso)
 17 lesz új (K: lesz <meg> új)
 18—19 sor között a K-ban kihúzott mondatok találhatóak:
 <<A politikai <koroket> világot egyébiránt a Krausz teg>>
 <<A het <.....> esemény>>
 19 politikai világ (K: politikai <esem> világ)

Lap Sor

- 93 : 20 Tisza leteszi (K: Tisza <megy> leteszi)
21 Krausz Lajost igazolták. (K: Krausz Lajost igazolták. <<s megint azzal az <.....> indokolással mivel Szent Endren, hogy csak korrumpált. A mindent igazoló bizottság csak magához maradt hű>>>)
27—28 sor között a K-ban a következő törlött mondat olvasható: <Igazoltak pedig azért mert azt mondja a mindent>
33—34 sor között a K-ban a következő kihúzott mondat található: <<Furcsa csak az a dologban hogy <az az indok: Krausz Lajos> epen Krausz Lajos botlik bele ezekben a korrumpált kerületekbe.>>
34 És biztosra lehet (K: Es <ugy latszik> biztosra lehet)
35—36 bolond, aki kérényez (K: bolond <<.....> amelyik aki)> aki kervevényez)
94 : 1 versenyezni fog érte (K: versengni fog <<.....> Krauszért)> erte)
2 központi végrehajtó (K: központi <bi> vegrehajto)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 92 : 14—15 a legnagyobb sikerrel ütöttük a primist — A nyári esemény, amelyre Mikszáth itt utal, valószínűleg a következő lehet. A PH júl. 29-i számának 4. lapján »Az esztergomi aulából« címmel közölt cikket. A cikk alcíme: »Palotaforradalom Simor környezetében«. A cikkíró valóban szokatlanul bátor hangon ismerteti az ebben az időszakban még csak kiszivárgó, meg nem erősített hírt, hogy Simor esztergomi primás két belső embere: dr. SEDA ERNŐ és REINER KANONOK otthagyták állásukat. Másnap júl. 30-án a PHban megerősítették a hírt. A mikszáthi »visszavágás« alapja a következő szerkesztői üzenet is lehet: »— Dr. Igaz Ferenc. Se nem dr., se nem igaz, se nem Ferenc. Semmi más, mint egy érdekeiben sértett individuum. Ezt a speciést már mi nagyon jól ismerjük s vele szemben megengedtük mindig azt a bátorságot magunknak, hogy hízeléseit éppen oly kevéssé becsültük, mint amilyen kevéssé féltünk fenyegetéseitől. Ezúttal is úgy van. Hogy mégis válaszolunk, ez azért van, hogy közönségünk lássa, milyen marásokat és durvaságokat kell eltűnünk, valahányszor egy-egy bátor és szabad szót merünk kimondani — fölfelől is. De hát mit vádaskodik Ön? Hiszen esztergomi közleményeink az utolsó betűig hivatalosan meg vannak erősítve. ...Ami dr. SEDA ERNŐ esztergomi primási titkár és REINER KANONOK primási irodaigazgató lemondását illeti — hát nem igaz az utolsó betűig?

Tehát mit akar Ön mitőlünk? Hogy hallgassunk? Ezt nem tesszük meg senki kedvéért. Hiszen ha mi is hall-

- gatunk és nyelünk, akkor az „egyházi ügyekben” egyáltalán nem beszél senki a közérdek nevében. Titkos fenyegetőzése is pusztulásunk megígérése nem nyom előttünk semmit, bár úgy látszik, olyan helyről jön, ahol makacs bosszúálló szándék lakozik. Állunk elébe. . . » (PH, júl. 31. 12. 1.)
- 92 : 15—16 *per mops* — mopszi kutya módjára fintorogva
- 23—24 *olyan nagy kérdés tartja ébren, mint a regále megváltása* — Ld. a 92 : 34—35 sorok magyarázatát.
- 28 *a honvéd lovak* — A honvédség állományából nemesi birtokosnak »kikölcsönzött» lovak. MK több korabeli elbeszélésében előfordul, többször humoros helyzetbe hozva a »bírlót».
- 31 *a kataszteri intézmény* — Az intézmény felállításáról 1885. április végén, május elején folyt a vita. MK ezt az intézményt a beteg dzsentri elhelyezésére alkalmas, új kórházi ágyaknak tekintette. (Krk. 70. köt. 210. 1.)
- 34 *Omne trinum perfectum* — Minden ami három, tökéletes (lat.) Szabadabban: Három a magyar igazság.
- 34—35 *A harmadik isteni sugallat a regálemegváltás* — »Az italmérségi illeték szabályozásának. . . » nevezte a PH a regálemegváltást (1888. nov. 4. 2. 1.). Az akkor heves vitákat kiváltó törvényt így jellemzi, így foglalja össze a mai olvasó számára is az egyetemi történelem jegyzet: »Széles köröket érintő intézkedés volt a regálemegváltás. E feudális előjog megváltásáról szóló javaslat kidolgozásához, amit a földbirtokosok is sürgettek, már 1876-ban hozzáálltak. Az 1888. XXXVI. tc. a nemesi jogon, kiváltságon alapuló italmérést az 1882—1886. közötti összjövedelem után állapította meg a kárterítést.» (Magyarország Története IV. Tankönyvkiadó, Bp., 1975. 234. 1.)
- 93 : 19—94 : 4 Krausz Lajos megválasztásának története. — A PH nov. 9-én a következő címen jelentetett meg cikket: »A vesztegetés bachanáliája«. A cikk éles hangon leplezi le a képviselők választási praktikáit. Krausz Lajos ügye jellegzetes eset, néhány sorban felidézzük a PH cikkének megállapításait: »A bíráló bizottság Ivánka Imre elnöklete alatt állott Horváth Lajosból, Beöthy Algernonból, Györy Elekből, Szathmári Györgyből és Lőrinczy György előadóból. A kérvényezőket Králik Lajos, a védelmet Robicsek képviselte. Lőrinczy György előadó egymás után olvasta föl a terjedelmes jegyzőkönyveket. A vizsgálat tudvalevőleg úgy a február végén tartott eredeti, mint a márciusi egyhangú választásra kiterjedt, s azt volt kiegészítendő, Krausz Lajos maga vagy valaki az ő megbízásából adott-e, vagy ígért-e pénzt olyan célból, hogy Krauszra szavazzanak vagy a szavazástól tartózkodjanak. Továbbá, hogy Keglevich-párti embernek adtak-e pénzt oly célból, hogy Krauszra szavazzon. A vizsgálóbiztos azt mondja, a vizsgálatból kitűnt, hogy igenis adtak e célból pénzt, de nemcsak a Krausz-, hanem

többé-kevésbé a Bartal- és Keglevich-párt is hasonló eszközökkel élt. Az ügyel a nov. 10-i PH még két cikkben is foglalkozott. A vezércikk: »A dunaszerdahelyi választás« címen jelent meg, ugyanebben a számban »Krausz Lajos igazolva« címmel még egy cikket közöltek. Ebből idézünk: »A képviselőház IV. bíráló bizottsága a dunaszerdahelyi választás érvényben tartása mellett Krausz Lajost szótöbbséggel végleg igazolt képviselőnek jelenti ki.« A PH mindkét cikke felháborodott hangon írt a »törvénytelen« döntésről.

- 93 : 31 — 32 *négy év előtt a szentendrei kerületből is azért igazolták Krausz Lajost* — A négy évvel korábbi esemény nagyon hasonló volt az itt tárgyalt eseményekhez. 1884-ben egy antiszemita képviselő támadta meg Krauszt, hosszú vizsgálat után mégis igazolták. Mikszáth több karcolatban is írt erről az ügyről. A Krk. 69. köt. 165. lapján található *A folyosóról* c. karcolatnak ez az esemény állt a középpontjában. Vö. még az ehhez kapcsolódó tárgyi magyarázatot. Uo. 314. l. (A Krausz-ügyhöz kapcsolódnak még a következő tárgyi magyarázatok: uo. 261., 286., 287., 318., 322. l.) — Az ügyet csak 1885 márciusában zárták le. Az erre vonatkozó karcolatok a Krk 70. kötetében található. Az 1885. márc. 11-i parlamenti karcolatában írt MK a jóváhagyott képviselői mandátumról (175. l.). A meghozott ítélet indoklását nem részletezte. (Vö. *A t. Házból* c. karcolattal. Krk 70. köt. 165. l., a jegyzetek a 381. l.)

A MAI ÜLÉS

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 166—168 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. november 13., 10. évf. 314. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kézitról

A képviselőházi beszámolót MK három, többségében 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában hat darabra vágták, és az egyes részeket A, B, C, D, E, F, G, G 1/2 ceruzás jelzéssel látták el. A cím után maga MK adta meg a nyomdai utasítást: »borgis ritkítva«.

A szöveget MK az átlagosnál többet javított, változtatásainak többsége stíláriis jellegű. Néhány változtatása azt is jelzi, hogy írás közben formálódott a kompozíció, a bemutatandó jelenségek leírásának sorrendje is.

A parlamenti ülésről

A képviselőház nov. 12-i ülésén az előző ülés jegyzőkönyvének felolvasása után *Dárdai Sándor* jegyző jóváhagyta Irányi Dániel indítványát a képviselői választások fölött ítélandó független bíróságok tárgyában. Ezt követően *Hegedűs Sándor*, a pénzügyi bizottság elnöke az állami vasutakat terhelő adósságok kötvényének s a földtehermentesítési adósságnak beváltásáról s a mérsékeltebb kamatozású államkötvények kibocsátásáról szóló, az ún. konverzió-törvényjavaslat indokoltságáról szóló fejtegetését mondotta el előterjesztésében. *Horánszky Nándor* a kormány által előadott indokokat nem találta kielégítőnek — ennek okait beszédében részletesen ki is fejtette —, határozati javaslatot nyújtott be, amely kimondja, hogy még általános tárgyalás alapjául sem fogadják el a törvényjavaslatot. *Roszner Ervin* báró felszólalásában a rendezés szükségességét hangsúlyozta, a javaslatot általános vita alapjául elfogadta. *Helffy Ignác* a függetlenségi párt aggályait ecsetelte és ugyancsak határozati javaslatot nyújtott be a javaslat elvetéséről. *Tisza Kálmán* pénzügyminiszteri minőségben cáfolta az ellenzéki képviselők megjegyzéseit és a kormányt ért vádjait. Felszólalásával a vitát élénk és szenvedélyessé tette, több részletérvvel kapcsolatban *Asbóth János*, *Hoitsy Pál* és *Orbán Balázs* tett észrevételt. Az idő előrehaladt volta miatt a vitát a következő napra halasztották. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 28—51. l.)

*

Az ülés egészében egy téma megvitatása körül zajlott: az ún. konverzió-javaslat körül. Az ülés menetét az író szorososan követi, a felszólalásokat a valóban elhangzott sorrendben ábrázolja. Ami a karcolatból nem tűnik ki, az csak annyi, hogy a két ellenzéki felszólaló: *Horánszky* és *Helffy* határozati javaslatot terjesztett elő — külön-külön — a javaslat elfogadása ellen. *Tisza* pénzügyminiszterként ezeket a határozati javaslatokat utasította el.

Mikszáth — mint mindig, ha pénzügyi kérdés volt a parlament napirendjén — csak kevéssé időzik el maguknál a tényeknél és számadatoknál. Ebben az írásban a vitáról sajátos csoportosításban szolt, bár a valóságos tényekhez ragaszkodott. Véleménye szerint először a jelentősebb felszólalókra került sor, később a kevésbé fontos hozzászólások következtek. Ellenpontozással is élt ebben a karcolatban. A pontozás ezúttal nem az ülés egészére vonatkozik, csak az egyik képviselő — *Orbán Balázs* — személyére, aki különben gyakran célpontja MK karikázó kedvének.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

94 : cím felett a K-on a következő szöveg olvasható: (Ma volt az első érdekes ülés. Szép számmal jöttek össze a képviselők.)
2—3 és a regaléra (K: es <..) a regalera)

Lap Sor

- 94 : 3 fogát, a felső megyék hegyi (K: fogát, a <megyek is itt> felső megyék hegyi)
4 otthon tél közepe van. Az Urbanovszky (K: otthon <....> tél közepe van. <?Ugyan? csaloka> Az Urbanovszky)
5 ülés alatt a »nem«-et (K: ülés a <nemet> alatt a „nem”-et)
5–6 Szitányi bonbon-szelencéje (K: Szitányi <?bol?> bon bon szelencéje)
7 örvendezve rázogatta (K: örvendezve <rázogatta> rázogatta)
8 hogy »Pál urat mégis sikerült (K: hogy <„Palit> „Pál urat mégis <felhoztak> sikerült)
9 ki mellét, (K: ki <a> mellétt [sic!])
10–11 a király libamáját (K: a király <ma a ?zsidólakomahoz?> libamáját)
11–12 sor között a K-ban a következő kihúzott bekezdés olvasható: <Az öreg Csatár jóízűen torposzkodott el a széles padban, s apró szemei fitymalva függnek a „jövevény Krausz Lajoson)>
14–15 kővérebb, Beöthy Ákos (K: kővérebb, <Szilagyi Dezsó> Beöthy Ákos)
15 szőkébb, Péchy (K: szőkébb <az elnök> Pechy)
20 Szerb Györggyel (K: Szerb <Györgyöt> Gyorggyel)
25 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <De szó> <A karzaton egyetlen holgy sincs>
23 tehát száraz téma (K: tehát <erdektelen> száraz tema)
24 Hegedüs ül. A hírlapírói rekeszben (K: Hegedüs ül, <<tehát pénzügyi dolog <.....>>> <Igen a konversio.> <A karzaton> A hírlapírói rekeszben)
95 : 2 keretben ugrálnak, vickádoznak tovább. (K: keretben <mozognak> ugrálnak vickádoznak tovább.)
7–8 állt fel s előadta az ó (K: állt fel, s <elmondta> eladta az ó)
9 rébus, s mert az (K: rébus, s <hogy> mert az)
11 Roszner Ervin, és rögtönözve (K: Rosner Ervin es <azt a> rögtönözve)
13 Károlyi Gábor (K: <Fay Las> <Nopcsa Elek> Karolyi Gabor)
15 – Ejnye, de furcsa (K: – Ejnye <tud> de furcsa)
18–19 beszédje meg van cáfolva (K: beszédje <a ?habarek?> meg van cáfolva)
19 elmondta még egyszer, (K: elmondta <...> meg egyszer)
21 Tisza nyomban megfelelt (K: <<.....>> Tisza replikázott s a ket>> Tisza nyomban megfelelt)
22 szoliditását. Asbóth János (K: soliditását <Most jöttek az-tan a „mellék lumenek”> <Tisza után Asbóth János állt fel> Asbóth János)
24–25 Pál előkerekedék (K: Pal <jött> előkerekedék)
28–29 sor között a K-ban a következő törölt szavak olvashatók: <<Orban Balázs pedig akart <.....> javaslatra, mert ez>>

Lap Sor

- 95 : 29 szónok. Nagy haraggal (K: szónok. <<Az ő haragja> <.....> javaslat rosszul van indokolva, de>> <<Orban haragja ellen <.....> indokolt, mert>> Nagy haraggal)
- 33 Boldog ember — jegyzé meg Vadnai (K: <O is homalyosnak tartja? az indoklast> Boldog ember — <monda> <mon> jegyze meg Vadnay)
- 34 óráját, mert akkor (K: óraját <a Lövész utcabeli> <<utcai <.....>> mert akkor)
- 37 Mert ha kitudódnék (K: Mert ha <vegre kit> kitudodnek)
- 37—38 a deficit, akkor neki is (K: a deficit <hogy fog ő akkor a falusi felekben> akkor neki is)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 94 : 1 *Ma volt az első »tiz óraker» kezdődő ülés.* — A KNapló tanúsága szerint is az időszak első, 10 óraker kezdődött vitája volt. Az előző ülések később, 12—1 óra felő kezdődtek. Ez a bevezetés az akkori újságolvasó számára azt a tájékoztatást is magában hordozta, hogy a szünet utáni első komoly ülésre került sor, hogy ezzel az őszi parlamenti időszak valóban kezdetét vette.
- 3 *a regáléra feni a fogát* — Ld. az előző, *A helyzet* c. karcolat idevonatkozó jegyzetét a 300. lapon.
- 18—19 *Mocsáry is sokkal törődöttebb, mint magyar ember korában volt* — MK utalása Mocsáry 1886-os politikai kiállítására (ld. Krk 74. köt. 101—103. l.) és 1887-ben román nemzeti-ségi párti képviselőként való megválasztására vonatkozik (Krk. 74. köt. 295—296. l.).
- 26 *a konverzió-javaslat* — A konverzió a korabeli közgazdasági életben mindazokat a változtatásokat jelentette, amelyeket az államadósságok egyes címleteinél oly módon eszközölnek, hogy ezáltal az államnak hitelezőivel kötött szerződésai módosulnak. (Ld. részletesebben Pallas Lexikon 10. köt. 755—756. l.) A pénzügyi vonatkozású kérdés, amely a napirenden volt, az előterjesztés címeként a következőképpen hangzott: »az állami vasutakat terhelő adósságok kötvényeinek s a földtehermentesítési adósságnak beváltásáról s mérsékeltebb kamatozású államkötvények kibocsátásáról» szülő törvényjavaslat. A lényegét az előadó Hegedüs Sándor, a pénzügyi bizottság elnöke így foglalta össze: »T. Ház! E törvényjavaslatban a kormány általános felhatalmazást kér egy nagy hitelműveletre, melynek célja az, hogy a vasúti, az államadósságoknak és a földtehermentesítési kártalanításnak, valamint némely más kölcsönöknek kisebb kamatozású papírra való konvertálása által 462 milliónyi papír vonassék be a

- forgalomból, s annak megfelelő új, kisebb kamatozású papírok bocsátassanak ki...» (KNapló, i. h. 29. l.)
- 95 : 7—10 Horánszky felszólalása. — A felszólalás, amelynek lényege az volt, hogy a képviselő nem látja biztosítottnak a konverzió ilyen módja által az adósság tényleges csökkentését, tartalmazta azt a megjegyzést, amelyre MK a későbbiekben azután ráépítette a karcolat csattanóját. Horánszky a következőket mondta: »Azon rébusz, t. Ház — mert pénzügyi eredményre nézve ez a törvényjavaslat valóságos rébusz —, mely a törvényjavaslatban foglaltatik, megközelítőleg kikombinálható.« (KNapló, i. h. 33. l.)
- 11—12 *Rozner Ervin* . . . *cáfolta meg a Horánszky állításait* — A felszólaló vitabeszédének alap gondolata így hangzott: »A mostani állapotot Horánszky Nándor t. képviselő úr a jövő helyzettel hasonlította össze, a konklúziók azonban, melyekre ő jut, homlokegyenest ellenkeznek azokkal, amelyekre én jutok, ha ugyancsak a mostani helyzetet a jövő helyzettel hasonlítom össze.« (KNapló, i. h. 38. l.)
- 18—19 *Látván Helfy, hogy a Horánszky beszédje meg van cáfolva, elmondta még egyszer* — Helfy Ignác maga is utalt arra, hogy felszólalása az előző felszólaló, Horánszky Nándor véleményéhez kapcsolódik: »Nem lehet tagadni, hogy nagy súllyal bír két más dolog is, melyet Horánszky t. képviselőtársam felhozott.« (I. h. 41. l.) Tisza Kálmán beszédében ugyancsak utalt a két beszéd megegyező véleménynyilvánítására: »Különben t. Ház, mindenekelőtt Horánszky képviselő úr felszólalásával szándékozom foglalkozni. De nem is szükséges külön a két képviselő úr beszédével foglalkoznom minden pontban, mert hiszen állításaik legnagyobb részben egymással összeválnak, vagy ha nem egészen egyformák is, de mindegyikre édes testvérek és így együtt vehetem atyjai gondjaim alá. (Derűtség a jobb oldalon.)« (KNapló, i. h. 43. l.)
- 22—23 *Asbóth János pedig a »rébuszt« magyarázta meg neki* — »Nem akarok visszaélni a t. Ház türelmével, (Halljuk! Halljuk!) nem fogok oly technikai és üzleti részletekbe bocsátkozni, melyeket nálam hivatottabb tagjai a t. Háznak sokkal hatályosabban fognak kifejtteni. Hanem a t. Ház kegyes engedelmével, csekély erőmtől telhetőleg hozzá kívánok járulni azon rébusz megoldásához, melyet Horánszky Nándor t. képviselő úr felállított.« (KNapló, i. h. 46. l.) Az idézet is jelzi, hogy Mikszáth nyomon követte az elhangzottakat.
- 24—25 *Hoitsy Pál előkerekedék rettentő számapparátussal.* — Illusztrálásul álljon itt beszédének egy olyan részlete, amely a felsorolt tények miatt sem érdektelen: »Így például az 1867-iki adósságból még 71 millió van hátra, ennek félfévi annuitása 2 324 000 forint és hátra van még 59 fél esztendő. Ha ebben az 59 fél esztendőben minden egyes fél évre lefizetjük ezt a 2 324 000 frtot, akkor fizetünk összesen 137 169 000

- frtot, s ezzel az egész adósság törlesztve van. Ha mármost a 30 milliós kölcsönt vesszük, melyből még hátra van 30 fél év, ennek az évi annuitása kamattal és törlesztéssel együtt 949 125 forint; ha ezt az összeget még 30 fél éven át fizetjük, az lesz 28 473 000 forint, s ezzel ez az adósság is törlesztve lenne. Így sorra kiszámítottam minden egyes adósságra nézve, hogy mit fizetnénk tőle, ha úgy folyna tovább a törlesztés, amint eddig meg volt állapítva.» (KNapló, i. h. 49. l.)
- 95 : 31—34 A »kézi zálog« említése a felszólalásban. — Orbán Balázs a következőket mondotta: »Elszörnyedett a miniszterelnök úr, mikor oly helyzetet talált, hogy Magyarország csak kézi zálogra kapott kölcsönt, s most ő köté le kézi zálogul vasutainkat.« (KNapló, i. h. 50. l.) — Erre a képzavarra alapult a Vadnai Károlynak tulajdonított megjegyzés.
- 38—39 Orbán falusi kortesbeszédei. — MK korábbi karcolataiban többször ironikusan leírta, hogy Orbán Balázs a kormány gazdasági tevékenységéről szólva, mindig más és más összeget jelölt meg a deficitről szólva. (Ld. Krk. 71. köt. 201. l.)

A MAI ÜLÉS

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 168—169 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. november 14., 10. évf. 315. sz. (3. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kézitról

A parlamenti beszámolót MK két, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében tíz részre vágták, és kék ceruzával A—K betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában MK maga adta meg a nyomdai utasítást: »borgis ritk.«

Az átlagos számú javítások jelzik, hogy MK viszonylag könnyeden fogalmazta meg beszámolóját. A korrektúrát maga végezte, ezt két — a K szövegétől eltérő — fordulat is bizonyítja: 96 : 23, 97 : 36—37.

A parlament üléséről

A nov. 13-i ülésen a konverziójavaslat fölötti további vita folyt. (A javaslatról ld. az előző, *A mai ülés* c. karcolat vonatkozó tárgyi magyarázatát a 304. lapon!) Elsőnek *Beöthy Ákos* szólt a vitához, hosszasan fejtegette a javaslat ellen felhozott érveit, majd a javaslat

ellen az előző napon felszólaló Horánszky határozati javaslatához csatlakozott. Az ülés következő szónoka *Apponyi Albert* volt, aki megerősítette Beöthy Ákos állításait, valamint megtoldva ezeket, a konverziót előnytelen pénzügyi akciónak festette le és ellenezte elfogadását. A két ellenzéki felszólalásra *Wekerle Sándor* pénzügyminiszteriumi államtitkár válaszolt. A konverzió elleni érveket cáfolta, és azok előnyös voltát ecsetelte. Miután több felszólaló nem volt, a vitát a pénzügyi bizottság elnöke *Hegedűs Sándor* foglalta össze. Beszéde után ismét vita lángolt fel, az előző napi ülés vitaszónokai, *Horánszky Nándor* és *Helfy Ignác* kértek szót. A polémia során *Tisza Kálmán* is felszólalt. Mint pénzügyminiszter szólalt itt fel, de természetesen kitért a törvényjavaslat vonatkozásában a kormány helyzetére, a kettőnek szoros kapcsolatára is. A beszédet még gyorsan pergő párbeszéd követte, majd szavazás következett. Ennek eredményeképpen a két ellenzéki határozati javaslatot a többség elvetette, és elfogadta a konverziójavaslatot a részletes tárgyalás alapjául. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 51—75. l.)

*

Mikszáth karcolata meglepően híven közvetítette az ülés eseményeit. Még a száraz pénzügyi vita fordulatai is olyanok voltak, hogy színezésükre sem kellett írói eszközeihez folyamodnia. A Helfy—Wekerle-szóváltás, majd Apponyi megjegyzése Tisza beszéde közben szinte szó szerinti közvetítése az eseményeknek.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 96 : 3 nyáron át a beszédektől (K: nyáron át a <hosszu> beszédektől)
- 8 embere. Nagy tuskés fejében (K: embere, <aki rosszul beretvált fejében> <<mely egy <.....>> Nagy tuskes fejében)
- 9 sok enciklopédikus (K: sok <tudomány van> encyclopedikus)
- 10 mélyen kalandozik, messze (K: mélyen kalandozik, <de tanferden> messze)
- 12 hasonlít a harkályéhoz, (K: hasonlít a <pavaehoz> harkályéhoz)
- 17—18 Hagara Viktor figyel, a szónokok tüneményes türelmű (K: Hagara <figyel> Viktor figyel a szonokok <tunemenyszerű> tüneményes türelmű)
- 19—20 mohón falják fel (K: mohón <eszik> faljak fel)
- 21 kellene festeni. (K: kellene <ezutan> festeni)
- 21—22 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <<?Ezutan? felkelt a vezér Apponyi> <.....>>
- 22 »kapitány«, gróf Apponyi (K: „kapitány” <szóltál föl> gróf Apponyi)
- 23 szólt fel. Mai *rohama* nem az ügynevezett (K: szólt fel)

Lap Sor

- <Mert nem a> Mai <?beszedjet?> *felszólalása* nem <volt> az ugynevezett)
- 96 : 25 fel nem ölelte, mindössze (K: fel nem ölelte <hanem csak> mindössze)
- 26—27 kerekded formába öntötte, s olyan szónoki zsenialitással (K: kenekded <.....> formába öntötte, <<?mely? jegy hogy <.....> neme maradt a p)> s olyan <ugyese- sen> szónoki genialitással)
- 33—34 talajon, ahol áll, aki míg (K: talajon <?azon?> ahol áll <<minden> <.....> szót megfigyelve minden gyenget megtapogatva)> aki míg)
- 97 : 1 Reflektál a Beöthy (K: <<Reflektál a Beöthy Akos es Helfy <vadjaira> allitasaira)> Reflektál a Beöthy)
- 6 nevetésre rögtön (K: nevetésre <egy> rögtön)
- 7—8 sor között két kihúzott szó olvasható: <Hatalmas derült- ség>
- 8 nagy nevetés támadt (K: nagy <derultseg> nevetes támadt)
- 8—9 hogy Helfy (K: hogy <a> Helfy)
- 19—20 ellenzéki állítások tarlóján, s ahol egy-egy kalaszt (K: ellenzéki <allitas> allitasok tarlóján s ahol <egy olyan> egy egy kalaszt)
- 23 Eleven és találó (K <Elmes> Eleven es találó)
- 24—25 egyik elmés mondására Apponyi felförmedt: (K: egyik <<...> megjegyzesere> Apponyi <?felfortyogott> felför- medt:)
- 27—28 mérgesebb, szúrósabb lett, (K: mergesebb <lett> szúró- sabb lett)
- 28 pontra hágott a vita, hogy bennünket (K: pontra <<került <.....>> hagott a vita, <a karzatot is> hogy bennünket)
- 33 tábor sokaságának (K: tábor <...> sokasaganak)
- 36—37 — No ez sikerült — szólt, nagy lélegzetet véve, *Szél Akos, mint akinek egy nehéz kő esett le a szívéből.* (K: — No <ezt kiszorítottuk> ez sikerült — szolt <örvendezve> nagy lelekzetet véve *Luppa Péter. Kiszorítottuk.*)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 96 : 4 *Hamar megnépesül a folyosó* — Az író ezen megjegyzése való- színűleg nem felelt meg a valóságnak. Beöthy Akos elsőként beszélt ezen a napon a parlamentben. Nem valószínű, hogy már ekkor is ilyen élénk »folyosói élet« zajlott volna. Ugyan- csak a KNaplóban lejegyzett tények cáfolják azt is, hogy Beöthy Algernon a folyosón tartózkodott volna. Jegyzőként vett részt az ülés munkájában és közvetlenül Beöthy Akos felszólalása előtt az előző napi ülés jegyzőkönyvét ismertette a képviselőkkel.

Lap Sor

97 : 4—7 A Wekerle Sándor—Helfy Ignác párbeszéde. — Annak illusztrálására, hogy a karcolatban felrajzolt párbeszéd mennyire valóságú (mint azt előljáróban már említettük), álljon itt a KNapló néhány sora: »WEKERLE SÁNDOR: Maga Helfy képviselő úr 5 milliót [kamatmegtakarítást] mondott. HELFY IGNÁC: 4 milliót mondtam. WEKERLE SÁNDOR: Először 4—5 milliót mondott, mire én nevettem, s azután 4 millióra ment vissza. Egy millió frtot sikerült tehát elnevetnem. (Élénk derűltég jobb felől!)« (KNapló, i. h. 62. l.)

24—25 *Apponyi jelförmedt*: — A KNapló lejegyzése szerint ez a szóváltás a következőképpen zajlott le: »TISZA KÁLMÁN: ... Hát én a t. képviselő urat, úgyszintén Horánszky képviselő urat most is voltam szerencsés nevetni látni. Különben nagyon sajnálnám, ha nem szoktak volna nevetni, mert a nevetés a jó és nyugodt kedélyállapothoz hozzátartozik. (Élénk tetszés jobb felől.) APPONYI ALBERT: De a komolyság hiányához is. (Úgy van! Bal felől.)« (I. h. 72. l.)

A T. HÁZBÓL

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 170—171 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. november 13., 10. évf. 319. sz. (1., 2. l.)
A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot Mikszáth három, többségében 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot öt nagyobb részre vágták, és ceruzával A, B, B 1/2, C, D, E betűkkel jelölték. A K jobb felső sarkában Mikszáth maga adta meg a nyomdai utasítást: »garmond ritkítva«.

MK javításainak száma átlagos, a tárca első felében valamivel többet módosított szövegén, mint a második részben. A nyomdai korrektúra maga végezhette, ekkor tovább csiszolta, javítgatta szövegét a következő helyeken: 98 : 34—35, 99 : 3, 99 : 3, 99 : 5, 99 : 6—7, 99 : 9—11, 99 : 12, 99 : 29—30, 100 : 10, 100 : 19.

A parlamenti ülésről

Az 1888. nov. 17-i ülésen — a karcolat indításával szólva: »Felvirradt végre a nagy nap.« Már az őszi ülésszak előző ülésein szó esett a regale-vita kérdéséről, de az általános vita ezen az ülésen kezdődött meg.

A regale-vita (erről ld. még a nov. 11-i karcolat ide vonatkozó jegyzetét a 300. l.) két törvényjavaslatot tartalmazott. »Az állami italmérési jövedékről« szóló 202. és „Az állami jövedékről szóló 1888. évi 204. törvénycikket folytán adandó kártalanításról« szóló 203. számú törvényjavaslatok kerültek a képviselők általános vitájának középpontjába. Először is a bizottsági előadó, *Darányi Ignác* terjesztette elő az italmérési jog megváltásának módját, és részletesen kitért a megváltási összegekre is. Ugyancsak elemezte az ország különböző jogállású területeire vonatkozó javaslatokat, ebben a vonatkozásban megkülönböztettek rendezett tanácsú városokat, zárt városokat (ide tartozott Budapest is) és törvényhatósági joggal rendelkező városokat. Ugyancsak részletesen ismertette a különböző nemzetiségi területekre vonatkozó — a bizottság által előterjesztett — javaslatokat is. A bizottsági elnök előadása után elsőként *Polónyi Géza* szólalt fel. A törvényjavaslat előkészítését bírálta, hiányosnak tartotta az összegyűjtött hivatalos adatokat, és ezek beszerzéséig — határozati javaslatában — azt indítványozta, hogy vegyék le a javaslat vitáját a napirendről. Ezt a javaslatot *Tisza Kálmán* — az elnök *Péchy Tamás* megerősítésével — ellenezte, a vita a további folytatását indítványozta. *Apponyi Albert* gróf volt a következő felszólaló. A javaslatot ő sem tartotta minden vonatkozásban kifogástalanának, de a pénzügyi helyzet nehézségeire való hivatkozással az előterjesztést általánosságban elfogadta. *Tisza Kálmán* válaszában a regálejogot régi hűbéri maradványnak nevezte, amely — véleménye szerint — akadályozza az ipar és kereskedelem törvényszerű fejlődését. Apponyi ellenvetéseire részletes válaszokat adott. (K.Napló, 1887—92. VI. köt. 78—99. l.)

*

A karcolat szerkezete egymásba kapcsolódó láncszemekhez hasonlít. Az indítás a napirend felvetése, a folytatás azonban megszakítja az események leírásának menetét, és két szélsőbaloldali ellenzéki képviselő beszélgetését vetíti elénk. Ezután kanyarodik újból vissza az ülésterem eseményeihez, és szorosan követi az eseményeket. Majd ezt követően egy átvezető mondattal (»A tanácssterem elnéptelenedett apródokint«) helyszínt változtatva kivezeti olvasóit a parlament folyosóira. Az itt elénk vetített képből a kormánypárton belüli véleménykülönbségeket érzékelteti. A következőkben megint az ülésterem eseményeit ecseteli, de egy ügyes írói fogással utal az előző részbeli folyosói jelenetre is, ti. hogy »becsábítja« az író a képviselőket Apponyi beszédjére. A karcolat befejezése — mint az indítás is — tartalmaz hangulatfestő elemeket is.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

98 : 4—5 de a Ház benépesült erősen, (K: de a haz <meglehetősen a karzat> benépesült <egesz> erősen)

- 98 : 6 párton. Odúikból (K: párton. <Od> <videki oduikból> Oduikból)
- 6 legrestebb képviselők is. (K: legrestebb képviselők is. <<Ott íltek mogorvan a zart városok, ijedt képpel a királyi <.....> alázatosan a községek, <?kapu?> ravasz mosollyal <a regale> <.....> <a nemesek, s kegyetlen döllyffel a főurak. A terem és a folyos> <A fo>>)
- 7 tele volt zsbongással, (K: tele volt <zsongással> zsbongással)
- 7–8 Imre azon panaszkodik, (K: Imre azon <busul> panaszkodik)
- 11–12 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <– Hat ?Miksa? semmi – feleli szomoruan> <– Hát meg nem tudjatok hogy meghalt>
- 12 – Lever, barátom (K: – <Hat> Lever barátom)
- 15 Miksa herceg (K: Miksa <királyi> herceg)
- 15 Nopcsa esze (K: Nopcsa<nak az> esze)
- 18 Károlyi Székesfehérvár nevében (K: Karolyi <A> Szekesfehérvár <varosa> nevében)
- 19 oklevelet. (K: oklevelet. <Hanem egy>)
- 20 külsőség feszélyez – közli bizalmasan (K: külsőség <<bant mondja Karolyi <.....>> feszélyez közli bizalmasan)
- 22 – Valami hiba van a külsején? (K: – <Hat mi van az> Valami hiba van *album* külsején?)
- 23 – Az van rajt: »Kossuth (K: – <Csak annyi hogy> Az van rajt „Kossuth)
- 25 – Igazad van, megneheztel (K: – Igazad van <hi> megneheztel)
- 27–28 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <– Mit? kerdi csodalkozva>
- 29 – Mit akarsz (K: – <Hat> Mit akarsz)
- 31 – Úgy? Én a nemesi korona levakarását értettem. (K: – Úgy? Én <azt gondoltam hogy a> a nemesi <koronát> korona levakarását értettem)
- 32 két elvtárs végre (K: két elvtárs <együtt döntö> végre)
- 33 a javaslatot. Nem látszik (K: a javaslatot. <Nagy figyelemmel hallgatja> <Vilag> Nem látszik)
- 34–35 aki beteg; *pompásan tudja a szerepét, kimerítőn* beszél el (K: a ki beteg; <alaposan fejt> <szepen> *vilagosan* beszél el)
- 99 : 2–3 bepillantást enged a jövőbe is. Csinos kis (K: bepillantást <vet a jövőbe> enged a jövőbe is. <Persze a jövőben> Csinos kis)
- 3 Ott a javaslat (K: Ott *mar* a javaslat)
- 3 van *már* fordítva. (K: van fordítva.)
- 4 beszéd volt. De a Ház egy percig (K: beszéd volt. <Minde> De a Ház <tűrelme> egy percig)
- 4–5 volt türelmetlen, mert mindenki (K: volt <tűrelmet> türelmetlen <a szonokra> mert mindenki)

Lap Sor

- 99 : 5 magában: hátha a (K: magaban: *hogy* hátha a)
6—7 tartott volna, s ezzel is későbbben kaptuk volna meg a vált-
ságot! (K: tartott volna.)
9—11 unalmasan bőmbölt, elmondva, hogy a *kortesz* javaslat
szerint Tisza lesz az országban a főkorcsmáros. (K: unalma-
san <?danalt?> bőmbölt, elmondva hogy <az új javaslat sze>
a javaslat szerint Tisza lesz az országban a főkorcsmáros *aki*
kenye szerint osztogatja kortes szolgálatokert az italmeresi jogot)
12 — *Törzsvendége leszek — mordult közbe Kőrösi Sándor.* (A
K-ban e mondat nem található!)
12—13 sor között a K-ban a következő kihúzott bekezdés olvas-
ható: <<A kormánypárt kivonult a beszéd alatt a folyósóra s
ott <folyt> minden szögletben folyt a regale vita. Mert ma-
gában a szabadelvű partban is sok különállást teremtett a
javaslat.>>
13 A tanácsterem elnéptelenedett (K: A <haz> tanacsterem
elnéptelenedett)
15 ért egyet. Olyan, mint (K: ert egyet. <Feloszlik> Olyan mint)
16—17 zárba való. Külön érkeznek a zárt városok, külön az
(K: zárba való. <Ez a zárt városoknak> Külön eeznek a zárt
városok, <A savanyu abrazatokról leolvasni hogy a zart
város> külön az)
18 rendezett városok. Külön (K: rendezett városok <Kulon a
maganosok.> Kulon)
19 És mindenik (K: Es <Kulon a főnemesek> mindenik)
21 adóbevallásról szól. (K: adóbevállásrol szól. <Itt valnak kü-
lön a rajok> <Miklos Gyula Andrassy Gyula, Teleky Géza>)
28—29 kibújnának. Az ő regálejövödelmüket (K: kibujnanak.
<Helyettük> Az <o adojukat> ő regalejövödelmüket)
29—30 kisebbre. (*Nagy imposztorok ezek a gazdatisztek.*) Ahhoz
(K: kisebbre. Ahhoz)
32 Még Wahrmann (K: Meg <az öreg> Wahrman)
34—35 jövödelmeiteket. Nem bolond (K: jovedelmeiteket <Illó
hogy lakoljatok> Nem bolond)
„ 37 vele — vág vissza (Ö: vele — <feleli> vag vissza)
„ 38 hogy idejönnénk (K: hogy <kisajatitaná> ide jönnénk)
100 : 6 Meghökken ezen Apponyi Albert gróf, felállt, hogy (K: <Ka-
pott ezen> Meghokkent ezen Apponyi Albert grof <felallt s
azt ?mondta? hogy> felállt hogy)
7 de hátha a »belvárosi győző« (K: de hátha <most már> a
<nagy> „belvarosi gyozo”)
10 Manója? Beszéd (K: Manója? Egy beszéd)
14 néztek az üres (K: néztek <körül> az ures)
16 Valamelyik ki is gurult (K: Valamelyik <gondolom Komja-
thy> ki is gurult)
19 Ház-szabályokból, *hogy ilyen szavazás sose volt. s veszedelmes*
precedens (K: Házszabályok<ka>bol *hogy a szavazas vesze-*
delmes praecedens)

- Lap Sor
- 100 : 20 Apponyi elmondta a beszédjét. (K: Apponyi <elkezdte> elmondta <hosszú> a beszédjét)
- 22—23 sor között a K-ban olvashatatlanul kihúzott szavak találhatóak!
- 23—24 napot, egy szelíd, biztató beszéddel, melyre a városi ábrázatok is kiderültek. (K: napot <egy a városokat simogató beszéddel> egy szelíd <bek> biztató beszéddel melyre <a városok ábrázata is> még a városi ábrázatok is kiderültek.)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 98 : 9 *Pázmány Dénest a Sarah Bernhardt adója keseríti* — Sarah Bernhardt (1844—1923) híres francia színésznő, családi nevén Rosine Bernard, ebben az időben Budapesten turnezett. A lapok terjedelmes cikkekben számoltak be megérkezéséről (vö. »Sarah Bernhardt Budapesten«. PH, nov. 16. 5. l.) és fellépéseiről. A fenti megjegyzéshez a PH egyik cikkének következő sorait idézzük: »A mai előadás jövedelme a legnagyobb volt az eddigiek közt: ti. 7800 frt. Az előző esték jövedelme a következő: Kaméliás hölgy 6500 frt, Fedora 7777 frt, Francillon 6142 frt. Ebből kétharmad részt kapnak a franciák, egyharmad részt a népszínház. Sarah maga 2000 frt-ot kap egy estére.« (PH, nov. 19. 3. l.)
- 15 *A Miksa herceg halála* — A nov. 16-i PH 4. oldalán olvashatjuk: »Királynénk atyja, Miksa bajor herceg, mint a táviró Münchenből jelenti, ma hajnalban elhunyt.« Az udvar féltéves gyászt rendelt el. A parlament részéről az elnök nyilváníttotta részvétét.
- 16—32 Károlyi Gábor és Helfy beszélgetése. — E történettel MK a magyar demokrácia értelmezésének egy sajátos esetét öröklítette meg. Jellegzetes volta miatt beleillesztette a *Haza-hívják az öreget* c. karcolatának bevezetőjébe is (ld. e kötet 72. l.).
- 30 *predikátum* — nemesi előnév
- 33 *Darányi Ignác referálja a javaslatot* — Az előadói beszéd nyitó mondatai az ügy magyarázatát is adják: »T. Ház! (*Halljuk!*) A napirenden levő két törvényjavaslat elválthatatlan összeköttetésben áll egymással. Egyik a másiknak természetes kiegészítését képezi, egyik a másik nélkül törvényverőre nem emelhető. A bizottság is így fogván fel a dolgot, jelentését a két törvényjavaslatra nézve együttesen terjesztette elő. Előbb azonban a kártalanítási törvényjavaslatot tárgyalta, azon nézetből indulván ki, hogy ha az állami jövedék behozatala céloztatik: akkor mindenekelőtt is elsősorban a szerzett jogok kártalanítása iránt kell intézkedni.« (KNapló, i. h. 79. l.) A beszéd további részében az italmérségi jog külön-

böző vonatkozásait tárta fel az előadó, hiszen az előző jogi megfogalmazás (a korábbi évek ide vonatkozó törvényei) sok nehézséget támasztott a törvényjavaslat megalkotóinak. A legfontosabb kitétel álljon itt még szó szerint: »A kártalanítás tárgyában nyilatkozván, legyen szabad a kártalanítás alapjára rátérnem. A törvényjavaslat és a törvényjavaslat nyomán a bizottság azt az álláspontot fogadta el, hogy a kártalanítás alapját az 1882—86. években tényleg gyakorolt jog és tényleg fizetett adó, vagy legalább az ez időszakon belül egy éven át fizetett adó képezze.« (KNapló, i. h. 79—80. l.)

- 99 : 8—10 Polónyi Géza beszéde. — Az ellenzéki beszéd egyik érvelési pontját itt idézzük: »Én tehát a szőnyegen levő javaslatokat nem fogadhatom el általánosságban, először azért, mert ezek kiindulási pontja és alapelve az állami monopólium. Márpedig ez sem az én meggyőződésemmel s úgy vagyok tájékozva, hogy azon pártnak a meggyőződésével sem egyezik meg, amelyhez tartozni szerencsém van. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Mellőzve a kormány iránt táplált és teljesen megérdemelt bizalmatlanságot, elvi szempontból sem járulhatok ahhoz, hogy e kormány kezében a monopóliumok szaporíttassanak.« (KNapló, i. h. 86—87. l.)
- 10—11 *Tízszá lesz az országban a főkorcsmáros* — Ez a megjegyzés valóban elhangzott Polónyi beszédében, a KNapló szerint a következőképpen: »De, t. Ház, van ezen törvényjavaslatnak egy sajátos diszpozíciója, amely természetesen a monopólium elvéből folyik és ez az, hogy ezentúl Magyarországon korcsmáros csak az lehet, akit a t. pénzügyminiszter úr akar, aki akkor veszi el tőle a jogot, amikor akarja, s annak adja, akinek akarja. Magyarország főkorcsmárosa, a pénzügyminiszter, tehát (*általános derűltség*) rendelkezni fog egy kortes hadsereggel, mely ezen, az etetés-itatás által már úgyszólván agyonkorrumpált országban a korcsmárosok kezébe adja azon választási hatalmat, melyet az ő kezükből kivenni halandónak többé nem adatott.« (KNapló, i. h. 88. l.)
- 12 — *Törzsvendége leszek — mordult közbe Körösi Sándor.* — Ez a közbeszólás az írói képzelet szülötte. Nincs nyoma a KNaplóban.
- 100 : 6 Apponyi Albert gróf és Polónyi határozati javaslata. — Polónyi Géza beszédének (ld. a fenti tárgyi magyarázatokat) végén olyan határozati javaslatot terjesztett elő, hogy vegyék le a javaslatot a napirendről: »Tekintettel arra, hogy az állami italmérési jövedék fejében adandó kártalanításról szóló törvényjavaslat előmunkálatai annyira hézagosak . . .« (KNapló, i. h. 90. l.) Apponyi gróf így reflektált erre: »T. Ház! Minthogy indítvány tétetett arra nézve, hogy a törvényjavaslat tárgyalása bizonyos adatok beszerzése előgett a napirendről levéssék, azt hiszem, a t. Háznak előbb ez

- indítvány fölött kellene dönteni. Mert mégis sajtóságos volna, ha a Ház napokon át folytatná a vitát valamely tárgy fölött, amelynek azután napokon át tartó vita után a napirendről levételét határozná el. Kérem tehát, méltóztassék előbb, mintsem a tárgyalást folytatnók, a napirendről való levétel iránt határozni. (*Helyeslés bal felől*)» (KNapló, i. h. 91. l.)
- 100 : 9—10 *a jövőendő kor Könyi Manóju* — Könyi Manó (1842—1917) gyorsíró, publicista. 1865—1885-ig az országgyűlés gyorsíróirodájának vezetője volt. Sajtó alá rendezte és hat kötetben közreadta Deák Ferenc beszédoit.
- 18—19 *Tisza eligazítván a dolgot* — A miniszterelnök a következőket jegyezte meg: »T. képviselőház! (*Halljuk!*) Engedelmet kérek, hivatkozom a t. Ház állandó praxisára. Valahányszor egy általános vita megindul, számtalan esetben adatott be ily indokolt indítvány, mely a tárgyalásnak elhalasztását, az illető törvényjavaslatnak a napirendről levételét proponálta. De afelett a szavazás mindig akkor történt, amikor az általános vita befejeztetett . . . Én tehát igen kérném, hogy méltóztassék az általános vitát folytatni, mint az eddig szokásban volt. Méltóztassék elhinni, igen veszedelmes precedens volna, ha a tanácskozás ilyen stádiumában provokálnék szavazás, mert akkor ilyen indítvány éppen az ellenzéknek alig lehetne pártolni, még kevésbé beadnia.« (KNapló, i. h. 91. l.)

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 173—175 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. november 20., 10. évf. 321. sz. (1., 2. l.)* A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A parlamenti beszámolót MK öt normál méretű kéziratpapírra írta, az egyes K-lapokat nem darabolták fel, de a nyomdában megjelölték A, B, B 1/2, C, D, E betűkkel.

Mikszáth javításai az átlagosnál valamivel gyakoribbak, érzékeltek a megfogalmazás gondosságát. A korrektúrát maga végezhette, ez alkalommal további hat helyen módosított szövegén. E helyek a következők: 100 : cím, 101 : 16, 102 : 16, 102 : 21, 102 : 23, 102 : 28, 103 : 20—11.

A parlamenti ülés

A nov. 19-i ülés legelső mozzanata az elnök bejelentése volt, amely Bánffy Béla képviselő halálát és a képviselőház részvétnyilvánítási formáit tette közzé. *Tisza Kálmán* két törvényjavaslatot nyújtott be, az egyik az 1889. év első negyedévi közterheiről, a másik a Monarchia közös bizottságai által jóváhagyott, a »rendkívüli katonai övintézkedések fedezésére szolgáló 47 300 ezer frt-nyi hitel Magyarországra jutó részének fedezetéről szót. A regale-vita folytatása következett, elsőként *Unger Alajos* képviselő kapott szót. Az italmérsi jog megváltását időszerűnek tartotta, de csatlakozva az előző ülés ellenzéki szónokához, Polónyihoz, a képviselőválasztások »szabadságát« feltette, és ezért ellenezte a jog állami monopóliummá tételét. A szélsőbaloldal nevében a törvényjavaslatot elutasította, nem fogadta el általános vita alapjául sem. A következő hozzászóló *Vadnai Károly* volt. A kormánypárt álláspontját támogatta, és az állami megváltás-, ill. állami rendelkezési jogot pártfogolta. A regale-kérdésben elfogadta a javaslatot részletes vita alapjául. A felszólaláshoz *Hoitsy Pál* képviselő fűzött megjegyzéseket. Érvelésében arra hivatkozott, hogy az állami monopólium jellegében van »valami szocialisztikus«, és intette a kormányt, hogy ennek nagy veszélye van, hiszen könnyen a magántulajdon ellen fordíthatja a tömegeket. Ennek megakadályozása végett elvetette a törvényjavaslatot és Unger álláspontjához csatlakozott. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 99—111. l.)

A karcolat két — külön alcímekkel ellátott — részből áll. Az első rész egy nekrológ. Péchy Tamás az ülés elején jelentette be Bánffy Béla gróf halálát. Az író ezúttal nem szentel külön karcolatot a róla szóló megemlékezésnek, hanem *A t. Házból* c. karcolat elé fűzte azt. Külön érdekessége az írásnak, hogy a saját személyét is beleemlítette a visszaemlékezésbe. Bánffy külön erényeként emeli ki szilárd Tisza-támogató politikáját és a régi típusú nemes vonásait. Ezeknek a vonásoknak mint erényeknek kiemelése Mikszáth karcolataiban viszszatérő motívum. A második rész az ülés rövid leírása. A felszólalásokat a tényleges sorrendben vonultatta fel. Mikszáth azok lényegét is jól jellemzi egy-két mondattal.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

100 : cím *A t. Házból* (K: *T. Házból*)

1 homlokzaton. Vékonyra (K: homlokzaton. <Szelíden> Vékonyra)

4 kapus a kérdezőknek. (K: kapus <a kérdezősködőknek> a kérdezőknek.)

5 öreg is. (K: öreg <ur> is.)

- Lap Sor
- 100 : 7 érdekesen kivált a sablon arcok (K: érdekesen <tarkita> kivált a chablon <alak> arcok)
- 101 1 ahol nadrágzsebeibe (K: a hol <nadrágzsebebe> nadrágzsebeibe)
- 1—2 fel s alá, meg-megállt valamely csoportnál, (K: fel s alá <s ahhoz a csoporthoz tartozott mely a napi ügyeket dominálta s> meg megállt <egy-egy> valamely csoportnál)
- 3—4 kapacitált, komplanált: (K: kapacitált <comp> komplánált)
- 5 amely szüntelenül (K: a mely<ik mindig> szüntelenül)
- 6—7 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <<Tiszának azon <.....> gardajához tartozott>> <<Azon jó materiából> <Magnas volt. De ez nem latszott rajta. Grecsakkal>>
- 7—8 jó, egyszerű (K: jó <erdelyi> egyszerű)
- 11—12 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Apro természetével>
- 14 örült a dolgain. (K: örült <volt> <vele> a dolgain)
- 16 valami *felhő* tornyosult (K: valami <kellemetlenség volt> *kodjolt* tornyosult)
- 19 mely apró szürke (K: mely <tiszta> apró szürke)
- 20—21 sor között a K-ban kihúzott bekezdés található: <<Kicsiny termete összeesett, kurta nyaka egészen eltűnt a vallapockai közt s szotlanul járt <oraig> orakig a folyoson>>
- 21—22 a pártban, annak minden praktikáiban (K: a pártban <de ő akkor is szerény maradt, s mindig> annak minden <trafikáiban> praktikáiban)
- 24 hogy adjon (K: hogy <mondjon valamit, mert> adjon)
- 25 sohasem vallott semmit. (K: soha sem <arult el> vallott semmit)
- 25—26 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <— Tisza semmit se mond el egyikünknek sem, amiből az következik hogy>
- 31 öregek atyailag szerette. Minden (K: öregek <szerette> atyailag szerette <Banffy>. Minden)
- 33 az idén ifjabb gróf Andrássy (K: az idén <grof A> ifjabb grof Andrássy)
- 34 a többiekhez is jó szívvvel (K: a többiekhez is <oktatgatta> <.....> jó szívvvel)
- 35—36 sor között a K-ban törölt szavak olvashatók: <Egy szelletes fiatal képviselőt>
- 102 : 2 rád. Itt vagyok élő példa (K: rád. <De> Itt vagyok <en magam> élő példa)
- 4 jutott eszembe, (K: jutott <az> eszembe)
- 6—7 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <— No látod te javíthatatlan! Ezt mar el kellett volna>
- 7 — Itt van ni — kiáltott fel élénken. — Ez már (K: — Itt van ni <edes fiam> — kiáltott fel élénken — <Ezt> Ez már)

- Lap Sor
- 102 : 9 szeretett. Nagy (K: szeretett. <Aki használni akart. Nagy tehetseget nem> Nagy)
- 10—11 természet, de azokat ő olyan ügyesen (K: természet, de <ami viszonyaink közt szamba vehető erő volt. Erényei nem voltak> <A folyoson> azokat ő olyan ügyesen)
- 13 olyan igazi magyar hibák voltak, amik (K: olyan <?magyarok?> igazi magyar hibák voltak a mik)
- 16 De a szívekben (K: De <az érző> a jó szívekben)
- 19 Egy lehellet, egy sóhaj (K: Egy lehellet <megrezg> egy sóhaj)
- 21 S a merengő előtt a négyszáz ember (K: S a negyszáz <.....> ember)
- 22 egy hang, ismerősnek (K: egy hang <egy jól> ismerősnek)
- 23 S az én tollam, mikor (K: S az én kezem mikor)
- 23 fogok írni, (K: fogok <.....> kedélyes irok>> írni)
- 27 csendesen (K: csendesen)
- 28 ezredévekre a Tisza Kálmán kormányzását. (K: ezredévekre a Tisza aert)
- 29 Az ülés délben (K: <A mai ülés ?keson> kezdődött) Az ules delben)
- 34 okos fej, de az összes tehetségei abban (K: okos fej, de <a ?természet arra> az összes tehetségei <arra> abban)
- 35 átolvasott millió magyar (K: atolvasott <mag> millio magyar)
- 103 : 2 sok helyes érvet (K: sok <okos dolgot tu> helyes érvet)
- 3—4 meggyőzni. Egy pompás (K: meggyőzni. <Egyebirant a varosok embere.> Egy pompás)
- 6 úgysem lesz tény (K: ugy sem lesz <semmi> tény)
- 8 — A színész is (K: <Mert> A szinesz is)
- 11 Pedig már szerettek volna (K: Pedig már <éhesek kezdtek lenni.> szerettek volna)
- 14 emelkedett fel. A legkedvesebb (K: emelkedett fel. <Községi ember Hoitsy Pál> A legkedvesebb)
- 18 Imre és Papp Elek. (K: Imre es <Horvath Adam> Pap Elek.)
- 20—21 adóbevallásokat. (Lásd a Nagy Iván könyvét: <Magyarország nemes családjai.>) (K: adóbevallásokat. <Egyébiránt <nemes> a gentry szoszoloja.>)
- 23 Felhozza a Sarah (K: Felhozza a <.....> Sarah)
- 23—24 kedves állatok sikerrel (K: kedves <joszagokat akik> állatok sikerrel)
- 26—27 bánnak az ártatlan ölebekkel, nem (K: bannak <meg> artatlan olebekkel <is>, nem)
- 28 De az se (K: <Beszedje gyujto hatást tett a szelsobalon.> De az <Az> se)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 100 : 4 *Gróf Bánffy Béla* — A VÜ 1888. nov. 25-i száma nagy terjedelmű cikket közöl a parlamentről. (Ld. e kötet 110—112. l. és jegyzeteinket a 336—338. l.) A hangulatot teremtő bevezető írás Mikszáthé. Az ismeretlen szerzőtől származó képviselőportrék között Bánffy Bélát is megtaláljuk, aki nov. 18-án már meghalt. A VÜ jelzett számában, a 790. lapon a következőket írta a képviselőről: »Régi szokás, hogy az elnökök egyike az erdélyi képviselők közül választatik. A mostani országgyűlés ez állásra Bánffy Bélát választotta, ugyanazt, akinek elhunytáról éppen akkor vesszük a gyászjelentést, mikor arcképét e csoportozatban bemutatni készülünk. A megboldogultnak is 1848-ban kezdődött a nyilvános pályája, amikor is — nagy fájdalmára — nem fogadták be honvédeknek — még csak 17 éves volt —, s így nemzetórró lett, később pedig tiszteletbeli fogalmazó a Csányi László miniszteriumban. Mikor 1861-ben gróf Mikó Imre lett Erdély kormányzója, őt közlekedés-, ipar- és kereskedelemügyi osztálytitkárrá nevezte ki, Schmerling alatt azonban ez állásáról leköszönt s a magánéletbe vonult, de számos cikke jelent meg az Apponyi vezetése alatt álló magyar konzervatív pártnak „Debatte” című, Bécsben megjelenő politikai lapjában, amiért sok zaklatásnak volt kitéve. A kiegyezést előkészíté Mailáth — Sennyei-kormány alatt Szilágy megye főispánja lett, 1876 óta pedig képviselő. Utóbb a közlekedésügyi bizottság elnökévé választotta. Pártjában előkelő állást töltött be, s miniszteri tárcára nemegyszer emlegették nevét. Mint író is gyakran fogott tollat, s „Erdély ötven év előtt” cím alatt megjelent korrajza feltűnést keltett eleven színeivel.«
- 101 : 7 *Gróf volt, de pertu volt Grecsákkal* — A megjegyzés valószínűleg Károlyi István és Grecsák afférjára utal. (Ld. *A reformer* c. cikket e kötet 54—56. l.)
- 17 *Carmen lugubre* — gyászdal
- 21 *Az utolsó években előkelő állást foglalt el a pártban* — Bánffy Béla gróf az országgyűlés több bizottságának tagja volt, 1880-tól állandó elnöke a közlekedési bizottságnak, a közösügyes tárgyalásokon mint delegátus négyyszer vett részt, egy alkalommal a delegátus vezetője is volt.
- 102 : 29 *Az ülés délben kezdődött, Unger Alajossal* — A nov. 19-i ülés a királyné névnapi istentisztelete miatt a szokottnál 2 órával később, 12 órakor kezdődött. A szokásos formaságok és Tisza Kálmán előterjesztése után Unger volt az első szónok.
- 103 : 4 *aperçu* — észrevétel, megjegyzés, elmés, szellemes mondás, ötlet
- 4 *Egy pompás aperçuje volt a Polónyi közbeszólására* — A KNapló szerint Polónyi kétszer szólt közbe Vadnai Károly beszédénél. Az első válasz a közbeszólásra így hangzott:

- »Lám, én nem neveztem meg a képviselő urat, mert tudom, hogy közbeszólásával rögtön jelentkezni fog. (*Derűltség jobb-ról.*)» (KNapló, i. h. 105. l.) Majd valamivel később: »Ezen az oldalon sokan ülünk... [ti. a kormánypárt oldalán] POLÓNYI GÉZA: Fájdalom! (*Derűltség bal felől.*) VADNAI KÁROLY: Én részemről nagyon örülök neki, s legyen meggyőződve a t. képviselő úr, hogy minden választás után többen és többen fogunk itt ülni;» (I. h. 105. l.) Az első közbeszóláskor tett »pompás aperçut pedig így hangzott a valóságban: »Nagyon emelheti a szónoki bátorságot, a kívánságokat, de sőt az előadási tehetséget is, ha valaki tudja, hogy abból, amit mond nem, lesz való tény. Például a színész épp azért tud nagy bravúrral halni meg a színpadon, mert bizonyos abban, hogy nemsokára teljes erőben kel föl s nyugodtan mehet vacsorálni. (*Zajos derűltség jobb felől.*) De érezné csak, hogy a tapsolt színjátékból komoly valóság lesz, egyszerre vége szakadna a bravúrnak.« (I. h. 105. l.)
- 103 : 13 *Lásd a Sturm könyvét, 329. lap.* — Itt az »Új Országgyűlési Almanach (1887—1892)« c. könyvre utal Mikszáth. A kötetet Sturm Albert szerkesztette. A jelzett helyen, a 329. lapon Vadnai Károly adatai találhatók.
- 21 — 22 (*Lásd a Nagy Iván könyvét: »Magyarország nemes családjai«*) — A 13 kötetes munka, amelyre MK itt utal, a »Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal« címet viseli. 1858-ban jelent meg Budapesten, Ráth Mór kiadásában.
- 23 *Felhossa a Sarah Bernhard ölebecskéit* — Sarah Bernhardt, híres francia színésznő ekkor Budapesten tartózkodott (Ld. a nov. 18-i *A t. Házból* karcolat 98 : 9 sorához írt tárgyi magyarázatot.) Hoitsy Pál a következőképpen szötte parlamenti beszédébe Sarah Bernhardt ölebeit: »Az egyik körülmény az, hogy akkor, midőn már az állam által követelt terhek oly súlyosak, midőn az adófelügyelők által valóságos hajsza és vadászat indítatik az adózás tárgyául szolgáló alapok kikutatására, akkor, midőn az állam odáig megy, hogy külföldi művésznőnek, ki négy napig tartózkodik itt, még az ölebeit is megadóztatja, akkor ne csodálkozzunk azon, hogy egyesek kényszerítve vannak elrejtteni kis vagyontájkukat.« (I. h. 110. l.)

A MAI ÜLÉS

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 176 folio
M *Pesti Hírlap.* 1888. november 22., 10. évf. 323. sz. (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A rövid parlamenti beszámolót MK egy 45 cm hosszú és 15 cm széles, továbbá egy 16 cm hosszú és 51 cm széles szerkesztéségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében öt részre vágták, és A—E betűkkel jelölték.

A karcolatot MK az átlagosnál könnyedebben fogalmazta meg, keveset módosított szövegén. A nyomdai levonatot maga nézte át, és ekkor további három helyen javított. Ezek a következők: 104 : 1, 105 : 5—6, 105 : 7—8.

A parlament üléséről

A jelen karcolat az 1888. nov. 21-i ülésről szól. Ez az ülés azonban szerves kapcsolatban áll az előző napi üléssel, amelyről MK nem készített karcolatot. Az események jobb nyomon követése érdekében röviden felvázoljuk a nov. 20-i ülés menetét. Ezen a napon is folytatódott a regále-vita. A nap első hozzászólója *Neumann Armin* volt. A kormány szempontjait helyeselte, és az ellenzéki állásponttal szemben ellenérveket sorakoztatott fel. A következő szónok *Holló Lajos* volt, aki az előző napi ellenzéki szónok, a szélsőbaloldali *Unger Alajos* javaslatához csatlakozott. *Kőrösi Sándor* beszédének első részében az elhangzott felszólalásokhoz fűzött megjegyzéseket, majd általánosságban fejtette ki a regáléről alkotott nézetét. *Szederkényi Nándor* a regálemegváltást nem »a jogrend alapján állónak« tartotta és elvetette. *Grecsák Károly* rendkívül hosszú felszólalásban taglalta a törvényjavaslat negatív oldalait és hibáit. Külön kitért a dzsentri szerepének elemzésére. Erre a megjegyzésére *Tisza Kálmán* válaszolt. (KNapló, 1888—92. VI. köt. 112—137. l.)

A nov. 21-i ülés — erről szól a jelen karcolat — első szónoka *Metzl Oszkár* szász párti képviselő volt. Az italmérségi jog megváltásának kérdésében két pontban tért el a véleménye a javaslatban előterjesztettektől. Először csak a nemesi jogon kapott italmérségi jogot szüntette volna meg, a városok és községek jogát meghagyta volna, másodsor az állami monopólium ellen foglalt állást. A következő felszólaló, *Hertelendy Béla* éppen az állami pénzügyek rendezése érdekében a törvényjavaslat elfogadása mellett szólt. Kizárólag Budapest szempontjait vizsgálta *Kaas Ivor*, és kifejtette, hogy a fővárost különleges helyzete szerint külön elbánás illetné meg a törvényjavaslatban. Néhány, a javaslat előterjesztésekor felmerült pontatlanságra is felhívta a figyelmet. Ezekre *Darányi Ignác*, a bizottság előadója azonnali válaszában reflektált, és megvédte a bizottság által előterjesztett adatok hitelességét. Kettőjük között még rövid szökváltásra is sor került. A törvényjavaslat elfogadása mellett felszólt *Periaky Elek*, ellenezte és a községek fejlődésének gátját látta benne *Madarász Imre*. A nap utolsó szónoka *Busbach Péter* Kaas Ivor felszólalására válaszolt. Mint

a főváros egyik kerületének képviselője nem osztotta azt a nézetet, hogy a főváros ne hozzon bizonyos áldozatot az állam pénzügyi helyzetének javítására. (KNapló, i. h. 138—160. l.)

A karcolat rendkívül rövid, de nagyon jellemző képét adja az elhúzódozó regále-vitának. MK remekül válogatta ki az általa kiemelt felszólalásokat, és egy-két rövid mondatban összefoglalta a lényegét. A jellegtelen, ismétléseket tartalmazó felszólalásokat meg sem említette. Csak Kaas Ivor beszédénél időzött el, de ez a beszéd a KNapló szerint is heves vitát váltott ki.

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
103	5	polemizált ügyesen (K: polemisalt <fiatalos modorban de meglehetős> ügyesen)
104	1	szőlőtulajdonosi óhajba lyukadt ki, (K: szőlőtulajdonosi <i>remarkba</i> lyukadt ki)
	3	Ivor volt. Hogy (K: Ivor volt; <a nap> Hogy)
	4	nem szenved. Szindús (K: nem szenved. <.....> .....) Szindus)
	5	gondolatok. A szónok (K: gondolatok. <Mint szónok> A szónok)
	6—7	sikert aratott. (K: sikert <okoz> aratott.)
	8—9	annyira nemes, hogy mindenütt szívesen hallgatják. (K: annyira nemes <<minden szava hogy mindenki s <.....> oly eleven>>, hogy igen szívesen hallgatják. <Pedig akadozik is néha néha.>>)
	12	lenni; a főváros (K: lenni <mindenaron> <Ma> <egesz> a főváros)
	13	lépett a küzdhomokra. (K: lépett <fel> a küzdhomokra.)
	13—14	dobott a főváros kormánypárti (K: dobott a <fővárosi képviselők közzé> foveros kormánypárti)
	14—15	kivételességet követelve. (K: kivételességet <kivanv> követelve)
	23	Kaas azután belement a részletek (K: <Hosszadalmasan időzött a részleteknél> Kaas ezután <.....> belement a részletek)
	28—29	megjelent a Házban, de az előadáságot (K: megjelent <ma> a Házban, de <meg min> az előadáságot)
	30—31	neki Apponyi (K: neki <?ma?> Apponyi)
	35—36	ország annyit áldozott, szintén kötelezve van az országnak (K: ország <mindent megadott mintegy> annyit áldozott szinten kötelezve van <az ország iránt> az országnak)
	37	értelemben beszélt (K: értelemben <szolott> beszélt)

- Lap Sor
 105 : 3—4 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Nagy helyes-
 les viharzott fel a jobboldalon>
 5—6 helyére, *mintha mindent jól végzett volna.* (K: helyere.)
 7—8 *Pedig mindent rosszul végzett, mert a Házban ugyan tet-*
szett (K: A Házban tetszett)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 103 : 2 *Metzl Hugó, a verzátus eszű szász* — Metzl Oszkár nagyszabeni
 képviselő, akiről itt szó van.
 „ 2 *verzátus* — jártas, gyakorlott, tapasztalt, világlátott
 104 : 2 Hertelendy Béla szűzbeszédének befejezése. — A karcolat-
 ban leírtakkal egybevégtően valóban így hangzott a beszéd
 befejező része: »Még egy van, mit fölemlíteni kívánok, a gyártott bor.
 Megnyugtató ugyan az, hogy a gyártott borok tekintetében is
 gondoskodott a törvényjavaslat, de a bortermelő közönség érdekében
 ez mind kívós, s ezek érdeke azt kívánná, hogy azok gyártása és
 elárúsítása végleg eltiltassék.« (KNapló, i. h. 145. l.)
 3 *A nap hőse Kaas Ivor volt* — Kaas Ivor korának egyik ismert
 publicistája volt. Dolgozott a Reform, a PN, a Budapesti Hírlap
 és később az Alkotmány c. lapoknál.
 16—17 *Mindent megadunk Budapestnek* — *kiáltá közbe Móricz Pál.*
 — A közbeszólás valóban megtörtént, a következőképpen hangzott:
 »KAAS IVOR: Hivatkozom, t. Ház e tekintetben a korábbi országgyűlésekre,
 melyek sohasem vonakodtak Budapestnek megadni a kivételes állást ott, ahol
 ennek szükségét látták. Megadta ezt az országgyűlés 1870-ben a
 sorsolási kölcsön alkalmával; megadta, midőn Budapest számára
 külön kisajátítási törvényt alkotott; megadta, midőn Budapest
 számára külön kisajátítási törvényt alkotott; megadta, midőn
 Budapest törvényhatóságát külön rendezte; megadta, midőn
 Budapesten a házépítéseknek különös adókedvezményt nyújtott;
 megadta, midőn az állami rendőrséget Budapesten külön szervezte;
 megadta akkor is, mikor az omnibuszok ügyének rendezését
 „sikeresen” keresztöltvítették. MÓRICZ PÁL: Mindent megadtak!
 (*Tetés a jobboldalon.*) B. KAAS IVOR: Ha mindent megadtak,
 akkor ez csak azon reményre jogosít, hogy most is meg fognak adni
 — valamit. (*Helyeslés és tetés bal felől.*)« (KNapló, i. h. 446. l.)
 26—27 *Darányi . . . aki már négy napja fonnyad az elbódó székben*
 — A nov. 18-i A t. Házból c. karcolat 99 : 33—36 sorai-
 ban említette Mikszáth, hogy Láng betegsége miatt Darányi a
 bizottság elbódója. Erre utal most ez a megjegyzése is.
 34—36 Darányi megjegyzése. — A beszéd ide vonatkozó része így

hangzott: »De annyit, t. Ház, mégis ki kell emelnem, hogy midőn az országnak minden városától megköveteltetik az, hogy hozza meg a tőle telhető áldozatot — mert azt mindnyájan elismerjük, hogy a regále jövedelme a vidéken inkább csökkenőben, a városoknál pedig emelkedőben van —, midőn az országnak minden városától megköveteljük, hogy e nagy művellet létesítése érdekében áldozzon valamit: akkor, azt hiszem, nincs a fővárosnak igazi érdekében az, hogy magát ezen áldozat alól kivonni akarja. (Élénk helyeslés jobb felől.)« (KNapló, i. h. 151. l.)

- 104 : 37 *Ilyen értelemben beszélt Busbach Péter is.* — Busbach érvelése így hangzott: »Én a főváros érdekeit még akkor is fel merném ajánlani kerületem nevében a haza oltárára, anélkül, hogy ellentmondásra találnék, ha azt látnám, hogy valódi és nagy károsodás érné a fővárost, de az ország érdeke ily áldozatot megkíván.« (KNapló. i. h. 158. l.)

A T. HÁZBÓL

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 177—180 folio

M *Pesti Hírlap. 1888. november 23., 10. évf. 324. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és ceruzával A, B, C, D, E, E 1/2, F, G és H betűkkel jelölték.

MK javításainak száma átlagos, a karcolat második felében található nagyobb számú törlés. A korrektúrát maga végezte, a nyomdai levonaton végrehajtott módosításai bizonyítják az újabb átfésülést a 105 : cím, 105 : 17, 106 : 23—24, 106 : 38—39, 107 : 18 sorokban.

A parlament üléséről

A nov. 22-i ülésen az italméresi jog megváltásáról benyújtott törvényjavaslat általános vitáját folytatták. A vitának ez volt az ötödik napja. A felszólalók már csak az előző vitákba bekapcsolódva foglaltak állást, megerősítették a már elhangzott érvek helyességét vagy ellenük szóltak. Új gondolat, új vélemény már nem hangzott el. Általában nem keltettek a felszólalások heves visszhangot. A KNaplóban kevés megjegyzés található közbekiáltásról vagy közbeszólásról.

A felszólalók a következő sorrendben követték egymást. *Szentkirályi Albert*, a szélsőbaloldali szónok, az Unger Alajos által beterjesztett határozati javaslat mellé állt, kifejezve, hogy általánosságban sem fogadja el a törvényjavaslatot. *Szentiványi Kálmán* Apponyi véleményét fogadta el, és a törvényjavaslat legnagyobb részét a részletes vita alapjául nem ellenezte. *Liptay Károly* három kérdésben fejtette ki a kormánytól eltérő véleményét: a kártalanítást viselő szerv tekintetében, a kártalanítással járó pénzügyi végrehajtás kérdésében, valamint arra vonatkozóan, hogy kinek a javára történjék a kártalanítás. *Török Zoltán* képviselő hazafias cselekedetnek nevezte a regálejog átadását állami kézbe, de a városoknak kivételes helyzetet kért. *Szalay Imre* a megváltás módját kifogásolta, és a kormány megalkuvó gazdasági politikáját bírálta. Hozzászólott az előző üléseken felmerült »dszentri-kérdés«-hez is, véleménye szerint még nincs olyan polgár-réteg, amelyiknek joga lenne a dszentrit bírálni. A gyártott borok kérdésében annak eltüntetése mellett szólalt fel. *Mohay Sándor* reflektált az előző felszólalásra, majd a kormány álláspontját védte az ellenzéki szónokok ellen az italmérés állami monopóliummá tétele ügyében és a rendezett tanácsú városok érdekeinek kérdésében. *Helgy Ignác* először a vita módját bírálta, kevésnek találta a kérdésben feltárt adatokat. Az italmérési jog megváltását a függetlenségi párt is helyesnek tartja, fejtette ki, de nem az államosítás útján; majd a pénzügyi megvalósítást tette nagyítóüveg alá. *Visi Imre* a regálemogváltás előterjesztett módját elfogadta. A kérdéshez még *Komlóssy Ferenc* képviselő szolt hozzá. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 161—186. l.)

*

A karcolat tágabb kitekintéssel kezdődik: MK a vita általános rajzát vetíti az olvasó elé. A bevezető rész záró ötletét — a két nagy szónok megemlítését — az ülés két első felszólalójának keresztnévvel folytatott játék ötlete adhatta. A felszólalások ismertetése során Horváth Gyula alakjánál időz el kissé hosszasan. A karcolat további részében is a személyekhez fűzött játékos megjegyzések eszközével él, míg két képviselő külső megjelenésbeli és nézetbeli hasonlóságon alapuló »összetévesztése« a karcolat egyik humoros alapötlete. A karcolat záró részében Visi Imrének, a kormánypárt képviselőjének alakját állítja előtérbe Mikszáth. A befejezés erőtlenebb, mint a többi parlamenti írásában. Elképzelhető, hogy az író nem várta be az ülés végét, mert Komlóssy antiszemita felszólalása, amely pedig remek »csattanó« írására adott volna alkalmat, szóba sem került.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

105 : cím *A t. Házból* (K: *A mai ülés*)

1 Sokan letörültették (K: Sokan <kitorul> letörültették)

2 olyan tele. Másrészt (K: olyan tele. <Érveiket elmondták mások> Másrészt)

- Lap Sor
- 105 : 3 ma nyolc képviselő beszélte (K: ma <het szónok> nyolc képviselő beszélte)
- 5 hogy jó ideje (K: hogy <régen volt> jó ideje)
- 6—7 tücsköt-bogarat összedaráló (K: tücsköt-bogarat <összebes> összedaráló)
- 7—8 Nagy orátorok nem teremnek, (K: Nagy <szó> orátorok <nincsenek> nem teremnek)
- 10 megjegyzések és együgyűségek nélkül. (K: megjegyzések <naiv> es együgyűségek nélkül)
- 12—13 A szónokok elég tárgyilagosak, (K: A szónokok <a tárgy-nál maradnak nem> elég <kalan> tárgyilagosak)
- 13 A parlamenti műszavak (K: A parlamenti <felkiáltások> műszavak)
- 14 elavult e felkiáltás: »A tárgyhöz !« A frázisok (K: elavult <az hogy> e felkiáltás „a tárgyhöz !” <A frazisok is lesz> A frazisok)
- 16—17 együtt pusztult a lendületes (K: együtt <kitepedett a> pusztult a lendületes)
- 17 melegség. Az *most* már ritka holló. (K: melegség <is>. Az *is* már ritka holló. <.....>)
- 18 két nagy tehetség (K: két nagy <ember uralja> tehetség)
- 19 Dezső, ugaron (K: Dezső <pihen> ugaron)
- 20—21 szónok, formában, nyelvezetben. (K: szónok <<Tisza> Tisza nagyobb mint logikus>> formában nyelvezetben.)
- 24 mint vitázó, gyorsaságban (K: mint vitazo <és analizáló> gyorsaságban)
- 25—26 És a szónokok érvelésén (K: Es a szónokok <megis az Apponyi> érvelésén)
- 106 1 sor között a K-ban kihúzott sor található: <<Az első <szónok> felszólaló Szentkirályi Albert volt ma.>>
- 5 beszédjük utolsó (K: beszédjük <vegso> utolsó)
- 7 Az első abban konkludált, hogy nem fogadja el (K: Az első <azt a con> abban <conclu> konkludált hogy nem <fogadta> fogadja el)
- 16 tehetségét (K: tehetségeit)
- 17 Az egész Háznak (K: <Ma> Az egész Háznak)
- 18—19 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <Az o elnökleite alatt> <Szepen fog odaileni az a >
- 19—20 fiatalos fejének (K: fiatalos <arcaval> fejének)
- 21 megjegyzései valóságos ostroma (K: megjegyzései <vel egész> valóságos ostroma)
- 23 csak Madame Adammal (K: csak <Adam asszony> Madame Adammal)
- 23—24 jó lábbon. (*Alatta a többi »vogelfrei« lesz.*) (K: jó lábbon.)
- 24—25 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Es a Haz>
- 32 Krajszik nem nagy ember, mert sokkal (K: <Mert> Krajszik <nem ?magyar?> nem nagy ember <. De sokkal> mert sokkal)

- Lap Sor
- 106 : 33—34 tótok között. Roppant kellemes, (K: tótok között. <Aluszekonyabb a nehaj jo Karatsonyi Guidónál de kellemesebb Szilágyi Dezsónél is.> Roppant kellemes)
- 34—35 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Az egész folyoso>
- 36 ő beszélt. Ervekkkel, okosan (K: ő beszélt. <Szépen és folyekonyan> Ervekkkel, okosan)
- 38—39 mint a *mesebeli* katona az elveszíthetlen (K: mint a katona <<a mesebeli zsakkal mely mindig visszater ha az <.....> ajt>> az elveszíthetlen)
- 107 : 2—3 sor között a K-ban két törölt szó olvasható: <Nagy élve>
- „ 8 Ijedten szalasztom vissza szememet (K: Ijedten <nezek> <szalajtom> szalasztom vissza <a> szememet)
- 11—12 és a saját beszédjébe helyesoket (K: es a saját <.....> <beszedjenek> <.....> beszedjébe „helyeseket”)
- 12—13 sor között a K-ban két kihúzott szó található: <Valami kísérteti>
- 16—17 érteni. Az a közbeszóló alkalmasint Mohai Sándor (K: érteni. <Ama> Az a kozbeszóló <Mohay> alkalmasint Mohay <volt> Sándor)
- 18 erről a *frappáns* hasonlatosságról. (K: errol a hasonlatosságrol.)
- 18—19 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <— Fori szoltam le a karzatról sottogva — Te beszelsz?> <Mi>
- 21 karzatról halkan. (K: karzatról <suttogva> halkan)
- 23—24 sor között a K-ban két törölt sor található: <— Nem ő beszél. Azt akarom>
- 24 ön beszél ott. (K: ön beszél ott. <Egy darabig meg go>)
- 26 én beszélek. (K: en beszélek. <De belólem> <Majd hozza tette kis vártatva szerényen> <— Pedíg mindnyajan azt hitték hogy ön beszél> <— Hm — mormogta nagy mosolygossan majd hozza tette kis vartatva szerényen> <— Eleg okosan beszél — Belólem beszél. En is ezeket akartam elmondani>)
- 30 Krajsaik) Helfy mondta (K: Krajsaik) <Ki> Helfy <szólalt> mondta)
- 31 többé-kevésbé (inkább többé) (K: tobbe kevesebe (inkabb <<többé erdekes <.....> ?talalekony?>> tobbe)
- 33—34 utóbbi években a Házba bekerült (K: utobbi években <bekerült nemzedek> a Házba bekerült)
- 35 van hozzá (K: van hozzá. <<Gyors atnézése nagy <memoriája> attekintese a tárgy fölött s nagy memoriaja. Gyorsan tekintint át tárgyát, nagy memoriaja roppant segitseg. Egybefoglalo s <.....> nagy egybefoglaló ereje van. gyorsan)>>)
- „ 38 kellemes, meleg hangja, (K: kellemes <hangja> meleg hangja)
- 108 : 1—2 jelent. Magas elvi szempontból védte a javaslatot, új motívumokkal. Beszédjét (K: jelent <Egy kiss> Magas elvi szempontból <fogta fel> védte a javaslatot <Beszedjet> új motívumokkal Beszedjet)

- Lap Sor
 108 : 4 ellenzékiek is, elcsodálkozva mondogatták (K: ellenzékiek <...> is elcsodálkozva <beszel> mondogatták)
 7—8 Beszédje végén az ellenzékről többen próbálták közbeszólásokkal zavarni (amiben főleg (K: <A> Beszédje végén az ellenzékiek többen <meg> próbáltak <ugyan> közbeszólásokkal <meg> zavarni (a <ellenzékrol> miben főleg)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 106 : 5—6 *Egyet beszélt mind a kettő, csak a beszédjük utolsó szavaiban csavarodtak el.* — A két képviselő: Szentkirályi Albert függetlenségi párti volt, Szentiványi Kálmán pedig mérsékelt ellenzéki. Beszédük hangneme valóban hasonló volt. A befejező részeket itt közöljük: Szentkirályi Albert: »Ez volna, tisztelt Ház, azon megjegyzés, melyet ezen törvényjavaslatra tenni bátor vagyok. Konkrét indítványt nem teszek részint azért, mert a Ház ezen oldaláról tett konkrét indítványok nem sok szerencsében részesültek eddig, részint pedig azért, hogy ha az igen tisztelt kormány ezen eszmét életrevalónak vagy használhatónak találná, ne legyen a keze megkötve egy konkrét indítvány által és ne legyen feszélyezve abban, hogy az intézkedéseket megtegye, melyeket e tekintetben jónak lát. . . hozzájárulok Unger Alajos tisztelt képviselőtársam határozati javaslatához.« (KNapló, i. h. 163—164. l.) Szentiványi Kálmán beszédének záró mondatai pedig a következők voltak: »Egyebekben általában a javaslatok diszpozícióinak legnagyobb része engem lehetőleg kielégít, s miután a javaslatokban nem találok elvi intézkedéseket, melyek oly szervezetszerű láncolatot összefüggésben volnának, hogy valamely szakasz módosítása vagy elvetése okvetlenül maga után vonná általában a javaslatok módosítását vagy elvetését . . . csatlakozva gróf Apponyi Albert alaposan kifejtett nézeteihez, a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadom.« (KNapló, i. h. 165. l.)
 12—13 *Horváth Gyula hatalmas cikkéről folyt a diskurzus* — Horváth Gyula cikke a Nemzet 1888. nov. 22-i számában látott napvilágot, az 1. és 2. lapon »Az új véderő-javaslat egy rendelkezése« címmel. — Tekintettel a napilap nagy formátumára, MK jelzője egyaránt vonatkozhat a terjedelem nagyságára és a fejtegetés szenzációs voltára.
 17 *Az egész Háznak ő [Horváth Gyula] az osztatlan jelöltje az alelnöki székbe* — Bánffy Béla gróf halála miatt megüresedett az alelnöki tisztség. Erre utal itt MK. A parlament nov. 22-i ülésén is tett egy rövid említést erről Péchy Tamás: »Szükséges lesz továbbá a Ház egyik alelnökének s mivel gróf Bánffy Béla a közlekedési bizottságnak is tagja volt, a közlekedési

- bizottság egy tagjának megválasztása iránt intézkedni. Ezen választások megejtésére nézve egy alkalmas időpontban leszek bátor javaslatot tenni.» (KNapló, i. h. 161. l.)
- 106: 22—23 az »európai hatalmasságok közül csak Madame Adammal van jó lábon. — MK e fordulattal Juliette Adam 1884. márciusi magyarországi utazására utalt, amikor az Alföldön tett látogatásakor Horváth Gyula is kíséretéhez tartozott. J. Adam Magyarországon tett útjáról hamarosan könyvet is írt »La patrie hongroise« címmel, amelyben többször hivatkozik Apponyi Albertra és Horváth Gyulára. A magyarul is megjelent műről MK bírálatot írt a *Szép asszony könyve* címmel. (Krk 69. köt. 34—38. l. «a jegyzeteink a 209—216. l.)
- 23 *vogelrei* — szabad, kötetlen
- 36—37 *És csakugyan ő beszélt. Érvekkel, okosan polemizált Szalay Imrével és Hoitsy Pállal.* — Mint erre a karcolatból is fény derül, nem Krajszik, hanem Mohay Sándor beszédéről van itt szó. A fent említett polémia Szalay Imre beszédével kapcsolatban így hangzott: »Két állítása van azonban az előttem szólott igen t. képviselőtársamnak, melyet megjegyzés nélkül hagyni nem kívánok. Az egyik az, hogy az adóeltiltásokat mintegy mentegetni törekszik, utalva az abszolútizmus korszakában történt azon adómeztagadásokra, amelyek mintegy a hazafiság színében tűntek fel. Már engedelmet kéret, t. képviselő úr, akkor midőn a nemzetnek az abszolútizmus nyomása alatt egyébre, mint passzív rezisztenciára alkalma nem volt: igenis, méltán lehetett hazafiság az abszolútizmus pénzeszközeinek meztagadása, most azonban ilyesmire hivatkozni ezen cím alatt egyáltalában nem helyes.« Majd Hoitsy felszólalásával kapcsolatos ellenvélemény a következőképpen hangzott el: »De nem zárkozhatom el azon felfogás elől, hogy a szocialisztikus irányzatnak oly felfogása, melynek Hoitsy, t. képviselőtársam kifejezést adott, a magyar képviselőházban megjegyzés nélkül nem maradhat. (*Halljuk! Halljuk!*) A szocializmus lényege, t. Ház, nem a gazdasági erőforrásoknak egy kézben való egyesítésében, mégpedig oly módon való egyesítésében áll, hogy az illető a termelőket saját nézete vagy bizonyos szabályok szerint kiválasztja és mintegy vállalkozóként tekint, hanem a gazdasági eredmények mikénti felosztásában áll, vagyis a szocializmus lényege a termelésben való közességben nyilvánul, oly módon, hogy a termelők vagy munkájuk eredménye, vagy a termelésre fordított ügykezetek szerint részesülnek. Ez, t. Ház, alapvonalában az, amit a szocialisztikus felfogás e tekintetben a magáévá tesz. Már most azt kérden, hol itt a kritériuma annak, hogy az állam kezében levő italméresi jog bizonyos szocialisztikus velleitásokra adhat alkalmat. Nézetem szerint sehol.« (KNapló, i. h. 171—172. l.) — Az idézetekből az az érvelés is világosan látszik,

- amelynek logikája és egyértelmű okfejtése megnyerte MK tetszését.
- 108 : 1—2 *Magas elvi szempontból védte a javaslatot, új motívumokkal.* — Visi Imre beszédét emelkedett stílus és bizonyos szenvedélyesség jellemezte. A fenti mikszáthi megállapítást alátámasztja a beszéd következő részlete is: »*En ebből nagy megnyugvást meríttek, t. Ház. Nem mint e párt tagja, hanem mint magyar ember, mint alkotmányos és a kor eszméivel haladó ember. (Helyeslés jobb felől.) Mert azt látom belőle, hogy e tekintetben az értékek fokozódtak, a vagyonalap emelkedett, és hogy a korszellemnek, a szabad eszméknek és a kultúrának megvan áldást hozó, termékenyítő hatása (Úgy van! Jobb felől.), és akik az ellenkezőt hirdetik ebben az országban és sok helyt Európában, azok nem a valót hirdetik . . .*» (KNapló, i. h. 180. l.)
- 2—3 *Beszédjét sűrűn szakították meg zajos tetszésnyilatkozatok a jobboldalon.* — A KNApló feljegyzése szerint is gyakori a jobboldalról elhangzó tetszésnyilvánítás. Erre jó példa az előző tárgyi magyarázatban idézett rész is!
- 7—8 *Beszédje végén az ellenzékéről többen próbálták közbeszólásokkal zavarni* — Visi beszéde közben Polónyi Géza kétszer szólt közbe, egyik megjegyzése inkább a felszólalás közepe felé hangzott el. Kaas Ivor szólt még közbe a beszéd vége felé, de egyik közbeszólás sem zavarásait célzattal történt. Ez a megjegyzés már inkább Mikszáth véleményét tükrözi. Mint az előző tárgyi magyarázat is bizonyítja, a beszédet végig a jobboldal helyeslő közbekiáltásai kísérték.

A VITA VÉGE

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 181—182 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. november 25., 10. évf. 326. sz. (3. l.)* Rovaton kívül. *Attekintés* alcímmel. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A képviselőházi ülésről szóló beszámolóját MK három, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes részeket A—G betűkkel jelölték.

Az átlagosnál valamivel kevesebb javítás észlelhető a K-on, ezek többsége stíláriis jellegű. A korrektúrát valószínűleg maga Mikszáth végezte el, ezt bizonyítja az az újabb stíláriis módosítás, amellyel a nyomdai levonat javítása közben tovább csiszolta a karcolat szövegét a 109 : 2 sorban.

A parlamenti ülésről

Mikszáth ebben a karcolatban két ülést ír le, így itt is két egymást követő nap eseményeit soroljuk fel.

A nov. 23-i ülésen már a hatodik napja tartott a regále-vita. Az általános vita e napi első felszólalója *Demkő Pál* volt. A városok érdekeiért emelt szót, de elfogadta a javaslatot. *Csatár Zsigmond* a városok fejlődésének akadályát látja ebben a törvényjavaslatban, és felolvasta ezzel kapcsolatban Gyula város kérvényét. A főváros ügyében *Kaas Ivor* véleményét támogatta. *Neppel Ferenc* bizalommal fogadta a megváltásról benyújtott törvényjavaslatot. *Steinacker Ödön* felszólalásában a regálebérlok érdekeit látta veszélyben. Szólt Komlóssy előző napi kirohanása ellen. Beszédének fő gondolata azonban, ami nagy vihart kavart a képviselők között, a nemzetiségi jogok megtiprásának kérdése volt. Olyan hevesen támadt az erőszakos »magyarosítás« ellen, hogy *Tisza Kálmán* azonnal válaszolt a beszédre. Cáfolta a szász képviselő érveit, és kifejtette, hogy a regálemegváltási javaslatnak első sorban az állam érdekeit kell képviselnie és csak másodsorban a bérlokét, a városokét stb. *Szell Akos* támogatta a törvényjavaslatot. *Hevessy Benedek* a magántulajdoni jognak az államra ruházását kifogásolta, és nem fogadta el a javaslatot. *Molnár Antal* a városok érdekeit emelte ki, és elfogadta a tárgyalásra a javaslatot. *Szilágyi Dezső* a regálemegváltást egy új adó bevezetésének nevezte. Az egyenlő teherviselést azonban nem látta biztosítottnak, ezért erre új javaslatot tett. *Papp Samu* felszólalásában a szeszisital-fogyasztás veszélyeire is felhívta a képviselők figyelmét, túl az ügy pénzügyi részén. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 187—211. l.)

A nov. 24-i ülés az italméresi jog megváltásáról szóló törvényjavaslat általános vitájának záró napja. A vitának ebben a szakaszában elsőként *Wekerle Sándor* fejtette ki a javaslatról a kormány állásfoglalását. Szilágyi Dezső és a függetlenségi párti szónokok beszédeire válaszolt. A vita lezárásának első mozzanata, a bizottság elbádojójának, *Darányi Ignác*nak összefoglalója volt. Beszédéhez *Szederkényi Nándor* fűzött rövid megjegyzést. *Unger Alajos* is újból felhozta a javaslat — és egyben a kormány politikája — elleni érveit és kérte a határozati javaslatának támogatását. *Polónyi Géza* mielőtt újból a határozati javaslata megerősítése mellett szólt volna, kitért a Wekerle és Darányi által elmondottakra. Beszédére *Vadnai Károly* reflektált röviden, majd *Tisza Kálmán* kért szót. Újból és újból az állam érdekeit fejtegette, válaszolva az egyes felszólalásokra. A szavazás után, amely a jobb-oldal győzelmével, az általános vita elfogadásával végződött, *Ugron Gábor* nyújtott be interpellációt. A budapesti Valéria-laktanyán történt állítólagos embertelen büntetési módok vizsgálatát kérte. (KNapló, i. h. 212—240. l.)

Mikszáth a karcolat elején egy sietős felsorolást tesz az előző, nov. 23-i ülésre vonatkozóan. Ide belekeveri egy korábbi ülés felszólalását is. A nap középponti eseményének Steinacker megnyilatkozás-

sát tartja. Ironikus hangneme a korábbi évekkal egyező véleményét fejezi ki a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban. Tiszát jellemezve azonban nagyon jellegzetes képet fest a »felbőszített« miniszterelnökről. A nov. 24-ről szóló karcolat — ez volt a befejezés napja — magja az az ötlet, hogy Tisza korainak találta volna az időt a szavazásra. A befejező mondat világítja meg a helyzetet. Az előzőekben nem egy képviselő hangsúlyozta, hogy a regalekérdésről folytatott vita pontosan olyan formális, mint a korábbiak hosszú sora. Ez a vélemény pártkülönbség nélkül szinte minden oldalról elhangzott. Valóban, ahogy végignézzük például az ellenzéki határozati javaslatok sorsát, bennünk is a mikszáthi befejező sor fogalmazódhatna meg: »Tizen-négy év óta minden vitának ez a vége; az örök refrén: „A többség felállt.»«

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
108	:	cím A vita vége (K: <A mai ülés> A vita vége)
	1	A regale-vita véget (K: A regale vita <vegre a hetedik napon> véget)
	13	a Ház figyelmetlenségével (K: a Ház <rettento zsbongásával> figyelmetlensegevel)
	12—14	mormogásához hasonló. (K: mormogásához <hasonlít> hasonló)
	14	Helfyt ma államtitkár (K: Helfyt ma <allatitkar> államtitkár)
	19	hogy évenkint egy-egy (K: hogy <a derék százsz> évenkint egy egy)
„	21	rendeletre beszél; (K: rendeletre beszél<get>);
109	2	nagy »Isten kegyelméből való« debatter, mint tegnap. (K: nagy debatter mint tegnap. <<Öt a Haz inspirálja <.....>>>)
	9	derült színekbe öltöződnek. Ha a Ház emelkedett (K: derült <színekben gombolyódnak> színekbe öltöződnek. Ha a Haz <lelkesült> emelkedett)
	10	feljebb szárnyal. (K: feljebb <<szárnyal> szárnyai mindegy eltalálva a pillanat hangulatát>> szárnyal.)
	10—11	fotografírozódik le híven a Ház, aminő abban a pillanatban. (K: fotografírozódik le <a pillanat> híven, a Haz, <olya> aminő abban a pillanatban. <Ez mutatja hogy Tisza>)
	11—12	sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Tegnap a part>
	13—14	beszéddel sújtott le (K: beszéddel <<sujtotta <....>> sújtott le)
	14—16	kezekkel csomagolta össze hírhedt viaszkosvásznát, melyben irományokat szokott a hóna alatt hordani. (K: kezekkel <rakta össze> csomagolta össze hírhedt viaszkos vásznát <melyet> melyben <nagy iromany paksamétat> iro-

- manysokat szokott a hona alatt hordani. (<<A (<.....>) méregből (<...>)>>)
- 109 : 17 Mint a vihar (K: <A tegnapi> Mint a vihar)
- 17—18 sor között a K-ban kihúzott bekezdések olvashatók:
 <Csak meg Vadnay mer> (<<De a mi kegyetlen (<.....>)>>
 <Wekerle megjelent a csatateren es szokott bravurral szurkalta meg bucsuzora az ellenzoki szónokokat.> (<<Az elesett <bajno> agyonvert bajnokok közt elevennek képzelte Vadnay Polónyit es Szalay <Karolyt> Imret. <Kiranta> Ine hat kirántá <jó pengeju> miskolci pengéju kardjat s egyet sujtotott a ket dalia felé.>>)
- 19 minden golyó, minden puskapor. (K: minden <puskapor> golyó, minden puskapor.)
- 24—25 kapacitálni a győzőket, (K: kapacitálni <az eleven> a gyozoket)
- 30 ezek egzisztálni! (K: ezek <beszelni> exisztálni!)
- 31 S miskolci pengéjú kardjával egyet-kettőt suhintott (K: <Felugrott Vadnay> S miskolci pengeju kardjával egyet <sujtotott meg> kettőt <vágott> suhintott)
- 36—37 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók: <De Tisza meg fe> <Tisza ranezett az órájára Már csak egy fele>
- 37 ránézett a Ház órájára. (K: ranezett <az> a Haz órájára.)
- 38—39 — A pénzügyminiszteriumba menni már késő volna, hazamenni még korán volna. (K: — <Ejt> A penzügyminiszteriumba menni mar keső <felmenni> volna, haza menni koran <van elmenni> volna.)
- 110 : 2—3 tartó, érvekben tömör, polemikus fordulatokban gazdag (K: tartó <hatalmas erv> érvekben <gazdag ?duzzadt?> tömör polemikus fordulatokban <valtakozó> gazdag)
- 7 — Akik elfogadják (K: — A kik el <nem> fogadjak)
- 7—8 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Talan> <Csak a szelbali mező maradt ülte>

Tárgyi magyarázatok

- 108 : 1 *A regále-vita véget ért a hetedik napon.* — Mikszáth megjegyzése pontos. A regále-vita nov. 17-én kezdődött és hét napon át tartott. A vitának ez a része az ún. általános vita volt.
- 3—4 *Szilágyi Dezső, aki . . . tegnap váratlanul elpattant.* — Szilágyi Dezső az ülészakon, 1888 őszén először szólalt fel. Ezt a PH 1888. nov. 24-i számának vezércikke — amely »A vita végén« címmel jelent meg — is megismétli: »Szilágyi Dezső, aki a jelen országgyűlésen most szólalt föl először.«
- 6—7 *Komlóssy azzal kezdte beszédét . . .* — Mikszáth itt egy korábbi beszédre utal. Komlóssy nem szólalt fel sem nov. 23-án, sem 24-én. A nov. 22-i ülésen azonban a karcolatban tett Mikszáth-megjegyzéssel egybevégeően így kezdte felszólalá-

sát: »T. Ház! Ha a vita jelen előrehaladott stádiumában felszólalok, ösztönöz engemet arra azon szempont, hogy én legkevésbé sem vagyok érdekelve ezen javaslatnál, azonkívül, miután semmiféle pártfegyelem sem köt, azon kellemes helyzetben vagyok, hogy tisztán meggyőződésemet követve minden emberi tekintetektől eltekintve fogok hozzászólhatni. (Nagy derültség.)« (KNapló, i. h. 184. l.) — Mikszáth megjegyzésére — »(De úgy is szólott.)« — idézzük Komlóssy beszédének egy jellegzetes mozzanatát: »Ami a főváros egyéb viszonyait illeti, még Busbach képviselő úr igen rózsás színben tünteti fel az állapotokat, addig Kaas Ivor képviselő úr a legszomorúbb színben festi a szegénységet, mely Budapesten úton-útfélen észlelhető. Én nem akarok a vitába harmadikul bebecsátkozni, de konstátalom — és pedig azért, hogy némileg kiegyenlítssem a kontraverziákat —, hogy vannak Budapesten szegények és gazdagok is, de a gazdagok nagy része zsidó, a szegények nagy része keresztény. (Derültség.) És ha Kaas t. képviselőtársam azon lamentál, hogy Budapesten nagy a szegénység, jegyezze meg magának, hogy Budapest azért a legszegényebb a többi eruópai fővárosok közt, mert Budapesten legtöbb a zsidó, ez pedig maga után húzza a szegénységet.« (KNapló, i. h. 185. l.)

- 108 : 8—11 Demkó Pál fordulata. — Az itt idézett kijelentés nem MK szatirikus ötlete, a KNapló is megőrizte e furcsán hangzó szónoki fogást: »Én igenis érdekelve vagyok, t. Ház, úgy is mint országgyűlési képviselő, úgy is mint választókerüiletem képviselője, úgy is mint egy rendezett tanácsú város polgára, és végre úgy is, mint az összhaza, a nagyközönség szerény tagja.« (I. h. 188. l.) Felszólalása végén valóban elfogadta a törvényjavaslatot. A két megállapítást MK — némi ironiával — összevonta.
- 15 *Helpyt ma államtitkár úrnak nevezte az egyik szónok.* — Polónyi Géza határozati javaslatának lényegét foglalta a szavazás előtt ismételten össze, mikor a következő »elszólás«-t tette: »Hogy ezen adatokra mennyire szükség van, Helpy Ignác képviselőtársam és a t. államtitkár úr felszólalásaival látom leginkább igazolva, Helpy Ignác államtitkár úr . . . (Nagy derültség. Adja isten, hogy nemsokára az legyen! Felkiáltások jobb felől: Osak!) Sajnálom, hogy lefokoztam tisztelt képviselőtársamat, mert remélem, hogy nemsokára pénzügyminiszter lesz.« (KNapló, i. h. 227. l.)
- 17—18 *Steinacker tegnapi kirohanása.* — A képviselő a nov. 23-i ülésen felszólalásában nem annyira a regále-vitába kapcsolódott be, mint inkább a kisebbségben levő nemzetiségek jogairól, ezek követeléséről szólt. A felszólalás hangnemét és mondanivalóját a következő idézet is illusztrálja: »Nincs józan eszű ember, t. Ház, aki az állam nyelvének jogosultságát, annak praerogatíváját tagadná; ámde emellett az or-

- szág nem magyar ajkú polgárai joggal követelik a jogegyenlőséget abban a tekintetben és abban az irányban, hogy nemzetiségüket szabadon ápolhassák.» (KNapló, i. h. 196. l.)
- 109 : 13 *Tisza is felingerült, s egy, a Ház lelkéből nőtt beszéddel sújtott le Steinackerre* — A miniszterelnök válaszbeszédében erőteljesen reagált Steinacker Ödön felszólalására (ld. fentebb !): »En, t. Ház . . . — csak sajnálhatom, hogy egy hazánkban élő, mindenesetre sok jeles tulajdonnal bíró népfaj, minők az erdélyi szászok, ily szerencsőtlen vezérferfiak ilyen felszólalásai által (*Helyeslés.*) gyűlöltté teszi magát, és úgy állítatik oda, mintha a magyar államnak ellensége volna; (*Igaz ! Úgy van !*) pedig meg vagyok róla győződve, hogyha ezen vezérek nem vernék ok nélkül félre a harangot, azon munkát szerető nép nem fogna soha egyebet tenni, mint híven teljesíteni kötelességét (*Élénk helyeslés.*) azon haza iránt, melyben nemzetiségi szempontból nem volt még soha semmi néven nevezendő üldözésnek kitéve. (*Általános élénk helyeslés.*) (KNapló, i. h. 198. l.) — Az idézetből következtetni lehet arra a véleményre is, amelyet az író is őrzökeltet, hogy a jobboldal állandó hangos helyeslése mellett tartotta ezt a beszédét Tisza. Így az a megjegyzés is érthető, hogy »a Ház lelkéből nőtt beszéd«.
- 21 *De Wekerle még erővel verekedni akart.* — Az író megjegyzése, hogy a felszólaló Wekerle »szúrta, ütött jobbra, balra a holtak között« — arra vonatkozik, hogy beszédében Szilágyi Dezső előző napi felszólalására és a szélsőbal képviselőinek korábbi felszólalásaira válaszolt az államtitkár. Azonban a vita állása ekkor már világosan mutatta, hogy a kormánypárt álláspontja győzött.
- 24 *Darányi még egyszer elkezdte kapacitálni a győzőket, hogy ne hagyják magukat* — A regále-vita szavazása előtt még egyszer szót kapott a törvényjavaslat előadója. Összefoglalóan válaszolt az elhangzott ellenvetésekre, és bizonyos részletekre is kitért. A beszéd hangnemére talán jellemző, amit itt az író megfogalmazott, de szó szerint ilyen biztató kitétel nem hangzott el. További felszólalásra nem biztatta a kormánypárti képviselőket.
- 27 *Az ahogy ott volt még Polónyi és Unger,* — A két függetlenségi párti képviselő határozati javaslatot nyújtott be a regále-ügyben, amelyben kérték a törvényjavaslat levételét a napirendről. A szavazás előtt őket is megillette a szó. Először Unger Alajos beszélt, utána Polónyi Géza.
- 29 *Felugrott Vadnai:* — A képviselő hozzászólásának az az előzménye, hogy Polónyi Géza a zárszavában a következő megjegyzést tette: »De Vadnai Károly képviselő úr szellemes ötletekben nem is szegény beszédében jónak látta álláspontot foglalni a városok ellen;« (Napló, i. h. 231. l.) Polónyi beszéde után Vadnai kapott szót: »T. Képviselőház ! Egész

- beszédemnek és nemcsak egyes szavaimnak helyreigazításul rövid felszólalásra kérek engedélyt.» (KNapló, i. h. 232. l.) A »miskolci pengéjű kardja« megjegyzés azt jelenti, hogy Vadnai Miskolc város képviselője volt.
- 109 : 33 *Szavazzunk! Szavazzunk!* — Polónyi Géza beszédét követően nem hangzott el ilyen közbekieltás, de Tisza beszéde után, mielőtt Polónyi újra szót kért, hogy helyesbítse a miniszterelnök kijelentéseit, valóban ilyen megjegyzést találunk a KNaplóban: »(Hosszas zaj. Felkiáltások: *Eláll! Szavazni! Halljuk! Halljuk! Nagy zaj.*)« (KNapló, i. h. 238. l.)
- 110 : 2—3 [Tisza] *egy óráig tartó, érvekben tömör, polemikus fordulatokban gazdag beszédet mondott* — A miniszterelnök hozzászólásával kapcsolatban az a megjegyzés, hogy az óráját nézve állt fel Tisza beszélni, természetesen csak írói fordulat. A beszéd a KNapló szerint azonban nem lehetett túl hosszú, Tisza röviden válaszolt egyes felvetett problémákra. (KNapló, i. h. 233. l.)
- 8 *A többség felállt.* — A szavazás során először az ellenzék által benyújtott két határozati javaslatról döntöttek. Ezután került sor a törvényjavaslat megszavazására.

A »HÁZ« [I.]

- M *Vasárnapi Újság.* (Szerk.: Nagy Miklós.) 1888. november 25., 35. évf. 48. sz. (789. l.) Négy tollrajzzal. Névjelzés: *M—th K—n.* [Itt jegyezzük meg, hogy a szignó után, három csillaggal elkülönítve hűsz képviselő életrajza következik, melyek a Sturm-féle Almanach alapján készült rövidítések. Semmi sem mutat ezek összeállításában MK közreműködésére.]

Kötetben itt először.

Újabb próbálkozás újabb fórumon a karcolatok hetenkénti összefoglalókká való átalakítására

A Krk korábbi köteteinek sajtó alá rendezésekor több alkalommal megfigyelhettük, hogy Mikszáth kísérletet tett arra, hogy a PH hasábjain nagy elismerést aratott *A t. Házból* c. karcolatsorozatát havi vagy heti lapok hasábjain tovább folytassa úgy, hogy kissé eltávolodva a napi eseményektől, mintegy medártávlatban mutassa be a parlament és a képviselők tevékenységét. Az első kísérlet a Magyar Salon hasábjain észlelhető 1884 októberében. Mikszáth is, a szerkesztőség is sorozatot ígért, de ez nem valósult meg, a következő évben még nagy időközökben három parlamenti tárgyú írással jelent meg a folyóirat hasábjain. (A sikertelenség okairól ld. részletesebben fejtegetésünket a Krk 69. köt. 251—253. l.)

A második próbálkozás szintén az 1884-es évből datálódik. Az Ország—Világ öt egymást követő számában (október—november) jelent meg heti összefoglalója, amelyben főleg kulturális és társadalmi kérdésekkel foglalkozott, de szót ejtett a parlament fontosnak tartott eseményeiről is. Ez a kísérlet nem jutott tovább, kifulladt. (Feltételezett okairól ld. Krk 69. köt. 221—222. l.)

A harmadik nekifutás eredményes volt: a Gondúzó 1885. szept. 20. és nov. 29. között megjelent 11 számában folytatásokban és folyamatosan közölte MK az 1886-ban kötetben megjelent *A tisztelt Ház* c. kötetének fejezeteit. (E kötet történetéről és fogadtatásáról részletesen szólunk a Krk 71. köt. 331—362. lapján.)

A negyedik kísérlet újból hamvába fulladt ötlet maradt: a Magyar Salon hasábjain 1885 decemberében — tehát a Gondúzóban aratott siker után, annak mintegy folytatásaként — a szerkesztő újból bejelentette hogy MK havonként parlamenti tárcával irányvezetési meg olvasóit. Az abban a számban megjelent közleményt több nem követte. (Ld. Krk 71. köt. 310—311. l.)

Majd három évi szünet után az ötödik nekilendülés tanúi lehetünk a VÜ hasábjain. A lapnak ebben a számában nem találunk semmiféle utalást arra vonatkozóan, hogy volt-e valamilyen távolabbi elképzelése az írónak vagy a szerkesztőnek. Csak a szöveg tónusa, az alább közlendő, idegen szerzőtől származó összejelent szöveg, továbbá az 1888. dec. 16-án közzétett *A Ház* [II.] c. íráshoz fűzött megjegyzés beszél a tervezett sorozatról (ld. e kötet 134. l.).

A jelen közlemény — mint már jeleztük — két részből állott. Az első tagja általános bevezető, amelyben — korábbi cikkeihez hasonlóan — Mikszáth megteremtette a Ház jellemző atmoszféráját, felvillantotta az apróbb műhelytitkokat. A szignót követő három csillog után az alábbi, nem Mikszáth tollából származó áthidaló szöveg olvasható:

»A közlendő arcképcsoportok összeállításában nem kötjük magunkat szigorú rendszerhez. Párt- és korkülönbség nélkül, vegyest mutatjuk be a képviselőház tagjait, s polgári foglalkozosaikra is csak kivételesen leszünk tekintettel, amennyiben a nemzet életére fontos pályán törvényhozói működésükön kívül is oly szolgálatokat tettek a közügynek, mely külön följegyzésre érdemes. Sok ismerős arcra fog közöttök akadni az olvasó, olyanra is, melyet talán éppen a „Vasárnapi Újság” hasábjairól ismer korábbi időkben. De tudjuk, hogy az idő eljár, az események gyorsan követik egymást, s mindenik rajtahagyja a maga nyomát az emberen. Akit évekkkel ezelőtt mint délceg ifjút mutatott be lapunk, ma már túl lehet az élet delén s a gond és küzdelem meglátszik homlokán; más, aki már akkor is férfiszámba ment, mikor arcképe a közönség előtt utolszor megjelent, ma már, meglehet, törődött, élemedett ember, s ha lelki ereje tán nem lankadt is meg, de az évek nem maradtak följegyzetlenül arcvonásain, s terhük meglátszik vállain. A múltó idő kérlelhetetlen törvénye hozza magával így, s nem

végez fölösleges dolgot, aki annak különböző fázisairól tudomást vesz. Az öregebbek kidőlnek a sorokból, jönnek helyükbe fiatalabbak. (VÜ, i. h. 789—790. l.)

Ezután az összekötő szöveg után a következő képviselőkről olvashatott a VÜ egykori olvasója: Péchy Tamás, Bánffy Béla, gr. Csáky László, Tisza Kálmán, Baross Gábor, br. Kemény János, Podmaniczky Frigyes, Darányi Ignác, Móricz Pál, Vizsolyi Gusztáv a kormánypártból; Irányi Dániel, Helfy Ignác, Ugron Gábor, Orbán Balázs, Madarász József a függetlenségi és 48-as párt tagjai közül; gr. Apponyi Albert, Horánszky Nándor, Királyi Pál, Grünwald Béla és Bujanovics Sándor a mérsékelt ellenzék tagságából (i. h. 790—792. l.). — Az említett képviselők arcképei a hetilapnak ugyanabban a számában jelentek meg (780—781. l.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 110 : 10—13 ... a népképviselők ... ideiglenes épületben tanácskoznak, míg igazi állandó palotájuk fölépül a Duma-parton. (Hej, mikor lesz az még!) — A mai parlament épületének megépítésére vonatkozó törvényjavaslatot a Ház 1884. máj. 1. és máj. 6. közötti ülésén tárgyalták. (Ld. MK ide vonatkozó cikkeit Krk 68. köt. 186—195. l.)
- 111 : 26 *pater patriae* — honatyá (lat.)
- 112 : 2 *Lavater-takács* — E szókapcsolattal MK az írás elején 111 : 13—15 felvillantott takács figurára utalt. — Johann, Kaspar Lavater svájci író 1775—78-ban megjelent — saját megfigyelésein alapuló — fiziognómiai munkájában rendszerezte az arcvonásokból való olvasás »tudományát«.

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 183—187 folio
- M** *Pesti Hírlap*. 1888. november 28., 10. évf. 329. sz. (3. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A parlamenti beszámolót Mikszáth hat, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, B 1/2, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P betűkkel jelölték.

MK javításainak száma az átlagosnál magasabb. Főleg a találobb kifejezés keresése miatt javított kéziratán, de találhatunk né-

hány kompozíciós meg gondolásból származó változtatást, ill. törlést is. A korrektúrát maga végezte, és ez alkalommal tovább csiszolta a szöveget a 113 : 13—14, 114 : 8—9, 115 : 25—26, 116 : 16—17, 116 : 21, 116 : 37—117 1, 117 : 5—6, 117 : 7 sorokban.

A parlamenti ülésről

A jelen karcolat, mint az előző is, két parlamenti ülést foglal össze. Ezért itt is két ülés rövid leírását adjuk.

A nov. 26-i ülésen, mielőtt a regálekőrdés részletes tárgyalására sor került volna, *Horváth Lajos* az előző ülésen elhangzottakat helyesbítette, és *Irányi Dániel* egy »független választási bíróság» felállításáért szólalt fel. Az indítványra *Fabiny Tcosil* válaszolt, komolynak tartotta ezt az ügyet, és felhívta a képviselők figyelmét, hogy a kormány foglalkozik a választási visszaélések megakadályozására szolgáló törvény kidolgozásával. Szavazás után az indítványt levették a napirendről. Ezután következett az állami italmérésről szóló törvényjavaslat részletes vitája. *Simonfay János* a javaslat címét kívánta módosítani, de *Láng Lajos* előadó elvetette a javaslatot. *Unger Alajos* módosító indítványa olyan városokra és községekre vonatkozott, amelyek saját jogon mérhettek italt, ezeknél meghagyná ezt a jogot. *Polónyi Géza* és *Holló Lajos* is nyújtottak be módosító javaslatot. *Móricz Pál* felszólalásában nem fogadta el az ellenzéki javaslatokat. *Kaas Ivor* báró Budapestre kért külön intézkedést. *Wekerle Sándor* válaszolt Unger és Kaas Ivor módosító javaslatára, és maga is tett módosításra egy javaslatot. Erre *Láng Lajos* válaszolt. *Papp Elek* Polónyi javaslatához csatlakozott. *Apponyi Albert* a főváros kérdésében fejtette ki a kormánnyal szembeni álláspontját és támogatta Polónyi elhalasztási javaslatát. *Tisza Kálmán* a főváros és a megváltást ellenőrző bizottság felállítása ügyére tért ki. A szavazásnál elvetették Polónyi javaslatát, majd Unger Alajos indítványát szavazták le. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 240—261. l.)

A nov. 27-i ülésen először bejelentették, hogy a közoktatásügyi bizottság elnökül Firczek Gyulát választották meg. Az italméresi jog megváltásáról szóló törvényjavaslat részletes vitájának 2. napján a 2. §-t vitatták meg. Elsőnek *Horváth Lajos* tett módosító javaslatokat. *Grecsák Károly* olyan gyakorlatra hívta fel a figyelmet, ahol a városok regálejogát magánüzemélyek vagy családok megvásárolták és ezek gyakorolják. *Papp Elek* a megváltás mértékének megállapításával kapcsolatosan nyújtott be módosítást. *Láng Lajos* felelt az indítványokra. Az itt felvetődött kérdéshez röviden hozzászólt *Irányi Dániel*, támogatva Horváth Lajost és Apponyi Albertet is. A 3. §-hoz elsőként *Mohay Sándor* szólt hozzá, egy-két kisebb pontatlanságot javított ki. Horváth Lajos azt az időszakot nem tartja jól átgondoltnak, amelynek alapján a törvényjavaslat a megváltás összegét meg akarja állapítani. *Papp Elek* és *Veres József* is támogatta a módosító javaslatot. *Tisza* felszólalásában azonban nem fogadta el az indítványt. *Horvát Boldizsár* csatlakozott Horváth Lajos véleményéhez a városok kérdésében, és

magá is módosító indítványt nyújtott be. *Grecsák Károly* az előző felszólalásában foglaltakhoz adott be módosítást. *Bokross Elek* Mohay felszólalását támogatta. *Thaly Kálmán* Horvát Boldizsár beadványához csatlakozott. A vitában még *Szederkényi Nándor* és *Szilágyi Dezso* kért szót, majd *Tisza Kálmán* zárta le a nap vitáit. A szavazáskor Horváth Lajos indítványát nem fogadták el. (KNapló, i. h. 262—284. l.)

*

A karcolat Mikszáth különböző eszközökkel komponált írásai közé tartozik: több, szorosan egymásba illeszkedő láncszemből áll. Mint az író megjegyzi, a »folyosóról« volt szándékában írni, ez pedig jó alkalmat ad egy kis visszaemlékezésre, a régi parlamenti folyosó »nagy« alakjainak felidézésére. A múlt és a jelen folyosói életének összehasonlításával teremti meg a keretet a két ülés eseményeiről szóló beszámolójához. A pénzügyi vonatkozású vita azonban nem tartja sokáig fogva az író fantáziáját, inkább a karzat, majd a teremben ülők felé fordul a figyelmé, majd egy hirtelen támadt ötlettel az özőnvíz-tréfát rögtönzi. Az egyhangúság mélypontjának érzékeltetése után bedobja a zárt ülés kérelmének témáját, és ezzel a »Steinacker-ügy« kellős közepébe vezeti olvasóit. A karcolat záró részében újra a folyosóra viszi az olvasókat, ahol megtudjuk, hogy a Steinacker-ügy — még mielőtt kibontakozhatott volna — véget is ért.

A kézirat szövegjavításai

- Lap Sor
- 112 : cím *A t. Házból* (K: *A mai ülés*)
- „ 1 készültem írni, (K: készültem <volna> írni)
- „ 3 éltem, kiszáradt, (K: éltem <kiapadt> kiszáradt)
- 113 : 1 amik megkötötték (K: a mik <.....> megkötöttek)
- 3—4 ritkán jön a Házba, még ritkábban (K: ritkán <ül kűnn, Pulszky Fere> jön a Házba <s irt me> meg ritkábban)
- 7 közt a csúztól fél, (K: közt a <?fejet? félti> a csúztól fél)
- 10—11 barátkozás kiveszõben van. (K: barátkozás <meleg-sége> kiveszõben van.)
- 13—14 mint az »öltözõ«. A szónokok, mielőtt (K: mint az „öltözõ”, s a kűnn ildogelõ õreg urak olyanok voltak mint a „kellekes kosar” a melyben minden <szerep dologra> szerephez volt egy kosztium... <.....> A szónokok mielőtt)
- 17 ráncot szívesen (K: ráncot <mindig> szívesen)
- 17 igazítottak helyre (K: igazítottak <meg> helyre)
- 23—24 pártlapoknak három kifejezésük (K: part lapoknak <van egy formájuk (olyan mint a torta suto pleh)> három kifejezésük)
- 25 Ebből a három formából valamelyikbe (K: Ebb<e>ol a három <tepsibe> forma<ba>bol <(mely mint a torta suto tepsi) bele> valamelyikbe)

- Lap Sor
- 113 : 28 barátkozás közömbösséggé (K: barátkozás <hideg> közömbösséggé)
- 28—29 kedélyesség melege helyett (K: kedélyesség <melegét? bizonynyal?...> melege helyett)
- 29 fújdogál. A régi (K: fujdogál <a folyosóról>). A régi)
- 32—33 egyszerre fölpezsdült (K: egyszerre <új élet foly> fölpezsdült)
- 36 A regale-javaslat (K: <Ma> A regale javaslat)
- 36 Tegnap egész nap (K: Tegnap <az egész Ha> egész nap)
- 37 a Ház, meg-megújuló (K: a Ház, <ma a másodikkal és harmadikkal. Meg-megújuló fiok viták> megmegújulo)
- 38—39 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <A karzaton egy egész holgy koszoru>
- 114 : 1—2 a 10-ik §-t. A rideg (K: a 10 ik § t. <Minden paragrafusok> A rideg)
- 3—4 ifjúsága. A mameluktábor (K: ifjusaga. <Mindenik tabor-nak> A mameluk tabor)
- 4—5 rendez. Gróf Andrassy Gyula (K: rendez. <a 10-ik §-nál Gróf A> Gróf Andrassy Gyula)
- 5—6 lesz ez, akit nagy tehetségnek (K: lesz ez. <Előre izgatott mar a grof mert a furge dere grof Teleky József> akit nagy tehetségnek)
- 6—7 Miklós Gyula szürkés szemeiben, (K: Miklos Gyula <kékes> szürkés szemeiben)
- 8—9 ennek a lassan megvirradó napnak a lefolyásán (K: ennek a felvirradó napnak <az eseményein> a lefolyasan)
- 12—13 egymásutánban következnek (K: egymásutánban <jonnek a szónokok> következnek)
- 15 Méla, altató (K: Méla <faraszo> altato)
- 16—17 a fiókokból, s parlamenti (K: fiokokból <A tengerzöld> <A tenger mormogásánál (mert ez a haz figyelmetlenségének műneve)> s parlamenti)
- 19 tengerzöld ruhájú. (K: tengerzöld ruhaju! <Hat a főispáni karzaton ki ül?> <Banffy Dezső>)
- 23—24 sort MK minden valószínűség szerint a nyomdai levonat javításakor írta meg; helyén — bár áthúzva — a következő sorok olvashatók: <<Egy <kep> egy képviselt aki traccsolni megy fel megszapultnak, megrostálnak: „Valjon azért <mert e fel> van <Valjon udvarolni ment-e vagy azért menekült hogy ne kelljen> <ma nem akar> e ott hogy az asszony kegyeibe akar bejutni, vagy azért hogy a kerulete kegyeibol nem akar kiesni <Oda menekül> A szavazas elől menekült oda.>>
- 26 Karolyi Pista (K: Karolyi <Istvan> Pista)
- 28 elnök is, a mediumon (K: elnök is <<a nagy unalomban <Darday a köz jegyzoi> <.....>> a mediu-mon)

- 114 : 35 hagyták helyben mindnyájan. (K: hagytak <a tobbi jegyzők bele> helyben mindnyájan)
- 115 : 1 fejüket sokáig, de tizenegy órától (K: fejüket <a jegyzők> sokaig de <deltol> tizenegy oratol)
- 6 sem hamva, ott künn (K: sem hamva, <hanem> ott künn)
- 7 felhő sem (K: felhő <be> sem)
- 8 Egy írást (K: <Egy t> Egy irast)
- 17 Ritka dolog! Emberemlékezet (K: Ritka dolog! <Nagy ?halványan?> Ember emlékezet)
- 19 híre fut a Házban, (K: hire fut <az egész> a Házban)
- 25—26 kereskedelmi kamara *instrukciót adott* (K: kereskedelmi kamara <csinált bolondot> <csinált mert> <<.....>> — Tegnap a Steinackerral. — Mit. — Egyetlen egyszer csinált!))
- 27—28 merészelte a parlamentben mondott beszédét, s elnyomja (K: merészelte <azt egy képviselőnek> a parlamentben mondott beszédét <s ?rez? komp> s elnyomja)
- 29—30 egyetlen egyszer fogott okos dologba, s azt is (K: egyetlen egyszer <csinált bolondot> <bele bolondozott bele> fogott egy okos <dolgot s azt bolon> dologba s azt is)
- 32 Steinacker nevével (K: Steinacker <nevével> nevével)
- 33 minden zuga. (K: minden <zugja> zuga)
- 34 Maguk a szász (K: Magok a szász)
- 38 kell ilyen ember. (K: kell <az> ilyen ember.)
- 39 — Ősmerlek, ravasz juhocskák — vágott közbe egy (K: — Ősmerlek <<ravasz <....> lutheranusok <kis>>> ravasz juhocskák — vágott közbe *ingerkedve* egy)
- 116 : 3—4 képviselőnek, a kamara titkárságától kell megfosztani. (K: képviselőnek <de> a kamara titkársagától kell<ene> megfosztani.)
- 4—5 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <Az egyik csoportban a miniszterelnök> <A miniszterelnök körül nagy csoport kepzodott>
- 5 vetődtek fel. (K: vetődtek <itt> fel.)
- 9—10 sóhajjal, melyből (K: sóhajjal <melyet> melyből)
- 10—11 sor között olvashatatlanul törölt szó található!
- 12 tanítani, micsoda egy (K: tanítani <mi egy képviselőnek a jog> micsoda egy)
- 13 kérdést Steinacker elé így: vagy (K: kerdest <ugy> Steinacker elé így: <hogy> vagy)
- 15 vetette fel egy hang (K: vetette fel <a negyedik> egy hang)
- 16—17 aki nem szegyenli *meggyőződésének ilyenmő elnyomatását.* (K: aki <lakatot> nem szegyenli *hogy a szájára lakatot tesznek.*)
- 18 a kamarát, mikor magyar (K: a kamarát <kar volna pellengerre állítani most mikor hazafiasan viseli magát, most mikor magyar volt> mikor magyar)
- 19 vezette? Nagyon zokon (K: vezette <<A német érzései <.....>>> Nagyon zokon)

- Lap Sor
- 116 : 20 ütöttek ki rosszul. (K: ütöttek ki <olyan> rosszul.)
 21 folyt pro és kontra (K: folyt volna pro és kontra)
 22 lángokban lobogtak. (K: langokban <lobbantak volna, ha elo nem jon maga a gerialis a folyosora> lobogtak)
 26—27 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <— Megfogjuk vedeni a szolas szabadsagot. — Mivel? — kifogjuk mondani hogy a kamara helytelenul járt el.>
 28 képzelték ti ebben (K: képzelték ti <mit lehessen> ebben)
 31 De mégis, mit (K: De <hat> megis, mit)
 34 zárt ülés határozatának (K: zárt<ulesnek> ülés határozatának)
 34 eleven és akceptábilis (K: eleven <alakba okos> es acceptabilis)
 37—117 : 1 eszmét. *Végre a kezdeményező Apponyi is belátta, hogy egyöntetű, méltányos és célszerű határozatra nem lehet jutni, s odajárult az elnökhöz: — Add vissza, kérlek a zártülésiinket.* (K: eszmét: <s néhány perc múlva mar ott allott a jegyzo az> — *Vigyé el az ordog <az egész> Steinackert <ügyet>. Vegyük vissza <a zart ules iranti> az elnöktol a kérvényt.* <S így nem lett semmi a kilatasba levő „csemege”>)
 117 2—3 ülés, egy kis ízléses csemege a holnaputáni (K: ülés <pedig> egy kis izleses csemege <lett volna> a holnaputani)
 3—4 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <A haz végre megbirja <A konc így is>
 5—6 lakatot. *Kinek baj az? A Ház könnyen beletörődik* (K: lakatot. A Ház <elszivleli hogy> könnyen beletorodik)
 7 Steinackert nem hallja (K: Steinackert <soha> nem hallja)
 7 többé. *Legfeljebb Tisza* (K: többé. *Csak Tisza*)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 112 : 2—3 *A folyosó. . . amelyből négy országgyűlésen át éltem* — E fordulat MK írói túlzása: 1881 őszétől kezdett rendszeresen írni képviselői beszámolót, és ez — az 1887-es választásokat is beleszámítva — két és fél ciklus.
 113 : 27 *dieten klasszis* — hivatali beosztás, rangfokozat
 33—34 *a Steinacker-ügy.* — A képviselő korábban, nov. 23-án szólalt fel. Beszédéről és annak visszhangjáról ld. a nov. 25-i *A t. Házból c.* karcolathoz fűzött tárgyi magyarázatokat (334. l.). Arról, hogy mi lehetett a Steinacker-ügy, a kereskedelmi kamara késői krónikása, Szávay Gyula nem írt testes monográfiájában. (Szávay Gyula: »A magyar kamarai intézmény és a Budapesti Kamara története«. Bp., 1927.) E korszakról szólva igen nagy vonásokban összegezi az eseményeket (i. m. 301—324. l.). Azt azonban a kronológiai összeállításból meg tudhatjuk, hogy a Budapesti Kamarának Steinacker Ödön fizetett alkalmazottja volt, 1869-től előbb »osztálytollvivő-

je«, 1875-től »tollvivője«, 1881-től titkára volt, és ebben a funkcióban az 1892-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig meg is maradt. (I. m. 619., 620., 621. és 623. l.) Az 1888-as évről szóló krónikában arról is olvashatunk, hogy a jegyzőkönyv nov. 26-i dátummal »Steinacker k. titkár képviselőházi beszédének ügyé«-vel is foglalkozott (i. m. 622. l.). De hogy ez az ügy mi volt, arról többet e forrás nem árul el. A Steinacker-beszéd KNaplóbeli szövegét ismerve, valószínűleg arról lehetett szó, hogy a Kamara fórumán kifogásolhatták Steinacker Ödön nemzetiségi sérelmeknek elfogultan hangot adó beszédét. Erre utalnak különben az egykorú sajtó alábbi kommentárjai és megjegyzései is. Így felidézzük a PH nov. 24-i számának 2. lapján lévő cikk megjegyzését: »És azon kívül a mai vitának kellemetlen füstje is volt. A szász Steinacker áll elő egy idéetlen beszéddel . . . Ritkán hallottunk még szász embertől is ennél igaztalanabb, üresebb és bolondabb beszédet. . . « Nov. 27-én pedig a PHban a 9. lapon cikk jelent meg a »Steinacker-affér« címmel, amelynek »A kereskedelmi és iparkamara ülése« volt az alcíme. A cikkíró rendkívüli módon elmarasztalja a kamarát, hogy csak nyilvános »bocsánatkérésre« ítélték Steinackert, majd részletesen ismertették a vitát. Nov. 28-án a vezércikk foglalkozott a Steinacker-üggyel. A cikk címe: »A szusz«. Idézzük egy idevágó részét: »Ázt, hogy ez a szusz a politikában és a képviselőházban is megvan, nem is kell külön mondani. Hol volna meg, ha ott nem, ahol a társadalom korhadása és enerváltsága természet-szerűleg visszatükröződik. Ez a szusz mozgott ma is, mikor 15, túlnyomó számban mérsékelt ellenzéki képviselő az áldatlan Steinacker-affért újra akarta kezdeni a Ház zártülésén, azon cím alatt, hogy a kamara Steinackernek mint képviselőnek szólásszabadságát támadta meg, s ezáltal alkotmányos természetű sérelmet ejtett a képviselőház szabadságán.« Hasonló hangnemben írtak a Belpolitikai hírek rovatban a 2. lapon is. (PH, nov. 28.)

- 114 : 26—27 *Grecsák érzi, hogy Károlyi Pista érdekessé tette.* — MK a Grecsák által használt tegező megszólítás miatt kirobant botrányra utal. Ld. ezzel kapcsolatban A reformer c. cikket és a hozzá fűzött jegyzeteket a jelen kötetben.
- 115 : 8 *Egy írást tesznek a katedrára.* — A KNaplóban így örökítették meg ennek a mozzanatnak a leírható vetületét: »T. Ház ! (Halljuk ! Halljuk !) Minthogy valószerű, hogy akkor, amikor vége lesz a név szerinti szavazásnak, az idő már nagyon előre fog haladni, (Halljuk ! Halljuk !) miután több képviselő holnapra zárt ülést kíván, kötelességemnek tartom, már most (Halljuk ! Halljuk !) a t. Ház tagjainak tudomására hozni, hogy holnap délelőtt a Ház pontban 10 órakor zárt ülést fog tartani, s ez lesz a holnapi ülés tulajdonképpeni megkezdése.« (KNapló, i. h. 282. l.)

Lap Sor

- 116 : 7—8 *Mártírt csinálni egy Rabagasból* — Rabagas Sardou hasonló című vígjátékának hőse, aki a köpenyegforgató politikai stréber típusává lett. — MK egy 1883. őszi írásának címébe is bevette a fogalomná vált színpadi figura nevét: *Glavina Lajos és Rabagas*. (Krk 67. köt. 87. l.)
- 23 *mikor előjött a folyosóra a generális* — A PH nov. 28-i tárcájában ezt olvashatjuk: »A zárt ülés indítványozói közül többen megbeszélték a mai ülés végén ezt az ügyet Tisza miniszterelnökkel s a szabadelvű párt több befolyásos tagjával.« (Ld. jelen kötet 344. l.) Ez a megjegyzés tehát nem az író fantáziájának szülötte, MK valószínűleg tanúja lehetett a megbeszélésnek.
- 117 : 1—6 A zárt ülés elmaradása. — A KNaplóban így találjuk meg az ide vonatkozó megjegyzést. A nov. 28-i ülés elején Péchy Tamás ezt jegyezte meg: »T. Ház! Tegnap zárt ülés tartását kívánta néhány képviselő úr, de mivel e kívánságukat visszavonták, a zárt ülés nem fog megtartatni.« (KNapló, i. h. 285. l.) A PH nov. 28-i, már több ízben általunk idézett cikke így fogalmazta meg ezt a fordulatot: »Kiemelték [a szabadelvű párt képviselői], hogy a képviselői szólásszabadság védelme voltaképpen a hatalom esetleges túlkapásaival vagy a tömegek terrorizmusával szemben szükséges, s hangsúlyozták végül azt is, hogy ez az ügy máris nagyobb feltűnést keltett, mint amennyit megérdemel, s a Házban a jelzett alakban való újabb felvetése csak a kelletén túl fokozná e feltűnést.« A felsorakoztatott érvek olyan döntésre készítették Apponyiekat, hogy visszaléptek a zárt ülés kérésétől.

A T. HÁZBÓL

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 188—191 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. november 29., 10. évf. 330. sz. (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A parlamenti karcolatot Mikszáth öt, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes szeleteket A, B, C, C 1/2, D, E, F, G, H, I, I 1/2, K, L, M, N, N 1/2 betűkkel jelölték.

MK javításainak száma átlagos, a cikk második részében könnyedebben fogalmazott, így kevesebb számú javítással találkozhatunk. A nyomdai szedést minden bizonnyal maga javította, ezt bizonyítják a K állapotához viszonyított további szövegmódosításai is az alábbi sorokban: 118 : 28, 118 : 34—35, 119 : 18, 120 : 20.

A parlamenti ülésről

A jelen karcolat az 1888. nov. 28-i parlamenti ülésről szól. Az ülésen a regálemegváltási törvényjavaslat részletes vitáját folytatták. A vita megkezdése előtt *Péchy Tamás* bejelentette *Steinacker Ödön* képviselő lemondását. Az előző napi vitához pedig *Horvát Boldizsár* fűzött még észrevételt, amelyre *Tisza Kálmán* azonnal válaszolt. A képviselők a 3. és a 4. §-okat elfogadták. Az 5. §-hoz *Szentkirályi Albert* szólt elsőként, azt javasolta, hogy »illetékes pénzügyi közege« kifejezés helyett »adófelügyelőt« használjanak. *Szederkényi Nándor* is kisebb jelentőségű módosítványt nyújtott be. Mindkét hozzászólásra *Wekerle Sándor* válaszolt. Rövidebb módosítványokat nyújtott be még *Szendrey Gerzson* és *Almássy Sándor*. *Gulner Gyula* Szentkirályi javaslatát támogatta. Velük szemben a kérdés előadója, *Láng Lajos* foglalt állást. A 6. §-hoz *Irányi Dániel* szólt elsőként. Javaslatá ellen *Tisza* szólt. *Törs Kálmán* Szentesnek kért külön elbírálást. *Horváth Gyula*, bár egyetértett *Törs Kálmán* helyzetelemzésével, a megoldást nem tartotta helyénvalónak. *Láng Lajos* csatlakozott a *Horváth Gyula* felszólalásában elmondottakhoz. *Törs Kálmán* hajlandónak mutatkozott visszavonni javaslatát. A 7. § vitájában *Visi Imre* a különböző jogállású városokért emelt szót. *Polónyi Géza* újra betervezte a városokkal kapcsolatos — az általános vita során már előterjesztett — javaslatát. Beszéde után rövid szóváltásra került sor *Polónyi* és az elnök között a szövegre való feliratkozás mikéntjéről. *Andrássy Manó* Szilágyi Dezsővel szállt vitába, *Szilágyi* válaszában »feudális felfogásnak« nevezte *Andrássy* kifejtett nézetét. *Tisza Kálmán* összefoglalta a 7. § vitáját, és *Visi* javaslatával egyetértve a többi javaslatot elvetette. A képviselők a 7. §-t elfogadták. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 285—311. l.)

A karcolat — amint ez a fenti rövid összefoglalóból is kitűnik — szorososan követi az események menetét. *Mikszáth* az ülés bemutatásakor váltogatja írói eszközeit. *Horvát Boldizsár* beszédével kapcsolatban azzal a fogással él, hogy a hosszabb felszólalás mondanivalóját egy-két mondatba tömöríti és a köré szövi saját reflexióit. De találunk példát más módszerre is: kiemel, kinagyít egy-egy beszédrészt, és ezzel jellemzi a felszólaló egyéniségét. Így járt el a karcolat csattanójává váló *Andrássy Manó*-jelenetben. Harmadszor azzal a módszerrel találkozunk, hogy egy-egy nagyobb közönségtetszést vagy éppen visszatetszést kiváltó mozzanathoz időz el az író. A jelen karcolatba így kerül be a *Polónyi Géza* által tett »elszólás«.

A kézirat szövegjavításai

- Lap Sor
- 117 : cím *A t. Házból* (K: *A mai ülés*)
- 6 — Az első okos (K: — <Ez volt> Az első okos)
- 7 — süvített közbe (K: <?bucsuztatta? el egy kegyetlen kozbeszolo> suvitett <bel> közbe)
- 9 Napirend előtt Horvát (K: <?Aztan?> Napirend előtt <<az <...>> Horvath)
- 9—10 aki hajdan (K: aki <mint teneza> hajdan)
- 15—16 kétségbevonni hazafiságát, mire aztán rendes folyását (K: ketségbevonni <a Horvath Boldizsar> hazafiságát mire aztan <szent lett a béke> rendes<en> folyasat)
- 18 most meg lehetne ereszteti egy kis (K: most <egy> meglehetne ereszteti <ket> egy kis)
- 19—20 sor között a K-ban kihúzások találhatók: <.....> <...> <A következőleg szolt közbe>
- 20 S következőleg igazította el a kérdést: (K: *A következőleg igazította el <.....> a kérdést*)
- 22 illemt, mert én (K: illemt, <mert nem> mert en)
- 118 : 1 A felek és a (K: <Ebben> A felek, es a)
- 6—7 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Az otodiknél a szelsőbaliak>
- 7 Kedvet kapott erre Irányi, s elkezdett a 6. §-nál mesélni. (K: <Verszemet> Kedvet kapott erre Irányi <s egy olyan> <<s egy csomo mesébeli ember <...>> lépett sikra>> s elkezdett az 5 § nel meselni)
- 8 — Hol volt, hol nem (K: <Iranyi kivansaga korubelul így hangzott> — Hol volt, hol nem)
- 10—11 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók: <<Ilyen <emberről> embereket csak Jokai ír le>> <— Ezeket>
- 12 — Az ilyen embereket (K: — <Ezeket> Az ilyen embereket)
- 12 kell bízni. (K: kell bízni. <Ezek nem a penzügyminiszter>)
- 18—19 megtagadta Irányinak, aki eszményi gondolkozású lévén, magához (K: megtagadta <.....> Iranyinak aki <nemes gondolkoz> eszményi gondolkozású lévén <.....> magához)
- 19—20 lappangani a nemesi (K: lappangani a <falvakban> nemesi)
- 20—21 sor között a K-ban kihúzott bekezdések olvashatók: <Most a legszerényebb város a kedves Szentés ügye került elő.> <<Most Törs jött a Szentés bajával. Szentés a legrokonszenvesebb város az országban, idealja a városoknak, népe intelligenciája oly magas niveaun <olyan> oly nem>>
- 23—24 Népe hótiszta erkölcsi (K: Nepe <magas> hotiszta erkölcsi)
- 26—27 előjogokat, de áldozatokat (K: előjogokat, de <meghozza az> áldozatokat)
- 27—28 sor között a K-ban kihúzott bekezdés található: <<Most azonban nagy ügye baja van. Ó pénzért <vette a regáliját,

- mert pénzért) váltotta meg magát a földesuri hatóság alól, (mert) nem kapott semmiféle karpótlást))
- 118 : 28 védi ügyét, elmondva, hogy a város pénzért (K: vedi <az> ügyét, elmondva hogy a pénzért)
- 29 magát a földesúri hatóság alól, de (K: magat <az urberi> a földesuri hatóság alól <a regalejat> de)
- 30 nem kapott, az italmérési (K: nem kapott, <mert az it> az italmérési)
- 33 Szentés sérelmét ő is elismeri, (K: Szentés <jog> serelmet ő is elismeri)
- 34—35 Törs kíván, de külön törvényt Szentésnek hozni nem lehet. (K: Tors kíván.)
- 35—36 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <A paragrafus úgy maradt ahogy volt.>
- „ 37 aki a vita hevében (K: aki <...> a <szolas> vita heveben)
- 119 6 Mindenki berohan (K: Mindenki <betodul> berohan)
- 13 talál az állatvilággal. (K: talál <a madarak vi> <állatvilagga> az állatvilággal)
- 16 Pulszky Ágoston (K: Pulszky <Gusztii> Agoston)
- 18 Viktor hasonlít a bagolyhoz. (K: Viktor <bagoly,> <egy kedves bagoly> a bagolyhoz hasonlít)
- 24 »Mhe, he«, mely most (K: „Mhe, he” <teljesen elfog> mely most)
- 27 »Mhe, he« egy talizmán (K: „Mhe he” <fölött> egy talizmán)
- 30 csak originális (K: csak <original> originalis)
- 31—32 parlamentben, melynek ő az első (K: parlament<nek>ben melynek, <.....> <Andrassy az első lordja o a nev> o az első)
- 32—33 sor között áthúzott szó a K-ban: <Most>
- 38 elemek animozitással (K: elemek <tele tudóvel> animozitással)
- 120 : 6—7 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Neiszidler közbeszól:>
- 13 reakcionarius aroma, (K: reactionarius <?aramlat?> aroma)
- 17—18 sor között a K-ban két kihúzott bekezdés található: <?Szónoklatának? ostora hol gunyosan csattant hol>
- <<Egyik legsikerultebb rogtonzese volt ez Szilágyinak <mióta> minőt <valaha hallottunk> meg nem hallottunk tőle.>>
- <<Eles gunyja <.....> pathosza>>
- 20 Volt gúny, lendület, gorombaság és csipősség (K: Volt gúny <.....> lendület és csipősség)
- 23 Andrassy ősi kardcsapásaira (K: Andrassy <buzogany> ősi kardcsapásaira)
- 25—26 hetedik paragrafus sem. (K: hetedik <§ sem> paragrafus sem)
- 27 kézzel-lábbal siklott (K: kezzel lábbal <valt torvenny> siklott)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 117 1—4 Steinacker lemondása. — A KNaplóban ez a mozzanat így maradt fenn: »Jelentem a t. Képviselőháznak, hogy Steinacker Ödön képviselő úr írásbelileg értesített arról, hogy képviselői állásáról lemond. (Helyeslés.)« (KNapló, i. h. 285. l.)
- 6 *epitáfium* — sírfelirat, sírvers
- 6 *Az első okos cselekedete* — Steinacker Ödön mint a százás párt tagja, ellenszenves volt a képviselőknek, MK is korábbi karcolataiban sokszor ironizált rovására. Ezért tekinti mandátumáról való leköszönését »okos cselekedet«-nek.
- „ 10—11 Horvát Boldizsár mondásai. — MK arra utalt, hogy Horvát Boldizsár Szombathelyen, tehát Vas megyében született, így Vas megyei dialektusban beszélt Temosvár képviselője is.
- „ 12—16 Horvát Boldizsár és Tisza Kálmán vitája. — A parlament ülésén nov. 27-én felszólalt Horvát Boldizsár. Még ugyanezen az ülésen Tisza Kálmán, válaszolva az aznapi felszólalásokra, ilyen megjegyzést tett Horvát Boldizsár megnyilatkozására: »Arra a térre menni, hogy egy általános szövegezéssel, mint aminő Horvát Boldizsár t. képviselő úr, mindazok kárpótoltassanak, akik a városokon kívül jövedelmet húztak a regáléból, menni nem lehet és t. Képviselőház, ha volna pénzügyminiszter — nem Magyarországon, de százszorta gazdagabb országban —, aki vállalkoznék arra, hogy egy ilyen diszpozíciót elfogadjon és keresztülvigyen; akkor azon ország törvényhozását igen kérném, hogy azt a pénzügyminisztert nyomban tiltsák ki a teremből és a kormányból; (Tetszés jobb felől!) mert ily könnyelmű dolgot kívánni sem kellene; teljesíteni pedig annak, aki hazafi, nem szabad.« (KNapló, i. h. 281. l.) Nov. 28-án még a regále-vita további folytatása előtt Horvát Boldizsár a következőképpen válaszolt: »T. Képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) A t. miniszterelnök úr tegnapi beszédemre, később, mikor már nem voltam jelen az ülésen, reflektálván, némely kifejezéseimet ferde világításban tűntette fel, úgy hogy téves magyarázatok elkerülése végett kénytelen vagyok felszólalni.« (KNapló, i. h. 285. l.) Beszédében a továbbiakban Tisza vitázó módszereit bírálta. A miniszterelnök röviden válaszolt, majd Péchy Tamás szólt hozzá a vitához, hozzátéve: »Kérem egyébként a t. képviselő urat, ne méltóztassanak minden válasza ily hosszú viszontválaszt adni;« (KNapló, i. h. 287. l.)
- 21—24 Péchy Tamás megjegyzése. — A fenti tárgyi magyarázatban idézett Péchy-hozzászólás valóban tartalmazott egy, a Mikszáthéhoz hasonló megjegyzést: »Én is konstatalom, hogy a t. képviselő úr nem vétett a parlamenti illem ellen, mert különben én nem teljesítettem volna kötelességemet, ha azt elhallgattam volna. (Helyeslés.)« (KNapló, i. h. 287. l.)
- 118 : 4—5 A negyedik paragrafus. — Valóban a KNapló egy mon-

- datban így rögzíti a paragrafus vita nélküli elfogadását: »ELNÖK: A 4. §, ha nincs észrevétel, elfogadjatik.« (KNapló, i. h. 287. l.)
- 118 : 6 *Az ötödiken szélsőbali reparációk fogadjattak el.* — Az 5. § tárgyalásánál Szentkirályi Albert, Almássy Sándor és Szederkényi Nándor tett változtatási javaslatot. Ezek egy részét a parlament el is fogadta. (Ld. erről: KNapló, i. h. 293—294. l.)
- 7 [Irányi] *elkezdett a 6. §-nál mesélni.* — Irányi az itt említett felszólalását így kezdte el: »T. Képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) A 6. § 1. pontjában azon jogosultak kártalanításáról történik gondoskodás, akik hatósági intézkedés következtében nem gyakorolhatják teljes mértékben a magok italmérsi jogát. Lehetnek azonban esetek, hogy nem ilyen hatósági intézkedés következtében, hanem saját jószántából függesztette fel valaki bizonyos — hosszabb vagy rövidebb — ideig a maga italmérsi jogát, mert a községben, amelyben lakott, a szesz italoknak mértéktelen fogyasztása úgy a közegészséget, mint az erkölcsöket nagyon aláágyasztotta. Ilyen esetet tudok és azt a t. Ház elé terjeszteni kötelességemnek tartom. Egy Temes megyei földbirtokos levelet intézett hozzám ezelőtt pár héttel, amelyben arról értesít, hogy — miután az ő községében az iszákosság nagyon elterjedt — ő emberbaráti és hazafíúi kötelességének tartotta 1879-ben a maga korcsmáltatási jogát abbahagyni, és azt csak idén vette fel újra, akkor tudniillik, mikor a regálemegváltás kérdése szőnyegre került, alkalmasint azért, nehogy a megszüntetés folytatása arra magyaráztassék, mintha ő a maga kártalanításáról teljességgel és végleg lemondott volna.« (KNapló, i. h. 294. l.) Ebből a beszédrészletből is kiderül, hogy milyen jó jellemzést ad MK egy-egy jellegzetes mondattal.
- 21—35 *A Szentestől folytatott vita.* — Törs Kálmán felszólalásában Szentes különleges helyzetét sok adattal támasztotta alá, beszéde végén a következő módosító javaslatot terjesztette be: »Azon rendezett tanácsú városoknál, melyek kimutatják, hogy az 1848 előtt, de az 1836: XII. tc. kihirdetése után magokat a földesúri hatóság alól örökváltsági szerződéssel megváltván, az italmérsi jogot is pénzen szerezték meg, de nem az 1848: XII., hanem az 1868: XXXIII. törvényeikre által semminemű kártalanításban nem részesültek, az italmérsi jog megváltásának alapjául az 1887. évi zárszámadásokban kimutatott egész jövedelem, minden kezelési költség levonása nélkül szolgál, a megváltás alapjául szolgáló jövedelemhez lévén számítandó azon érték is, melyet a közcélú — művelődési, jótékonyági — intézeteknek ingyenadott italmérsi jog képvisel.« (KNapló, i. h. 300. l.) — Horváth Gyula hozzászólásában a következőképpen vélekedett erről a javaslatról: »T. Ház! Teljes készséggel teszek magam is

- tanúságot mindamellet, mit előttem szólott t. barátom Szentes városára vonatkozólag felhozott. . . . Én azonban, éppen azért, mert meg vagyok győződve, hogy úgy a törvényhozás, mint a kormány annak idejében és annak módja szerint Szentes városának valódi sérelmét igyekezni fog reparálni, jelenleg ezt a kérdést nem tartom a jelenleg szőnyegen levő nagy kérdéssel konnexióba hozhatónak. . . » (KNapló, i. h. 300. l.)
- 118 : 37—38 *Polónyi, aki a vita hevében tisztelt polgártársaimnak nevezi a Házat.* — A jelenet, amelyet az író itt beleszőtt a karcolatba, a KNapló szerint a valóságban még »zajosabb» volt. »Ott, t. polgártársaim, ahol ennyire süllyedtek az erkölcsök. . . (Zajos derűtség jobboldalon.) Hát nem akarnak polgártársaim lenni? (Élénk derűtség.) Én 48-as vagyok, én ezt a díszes, megtisztelő megszólítást a 48-iki hagyományokból tanultam meg. (Élénk helyeslés és tetszés a szélsőbaloldalon.)» (KNapló, i. h. 302. l.)
- 119 : 22—28 *Andrássy Manó beszédmódoráról.* — MK már korábbi karcolataiban utalt a gróf hebegő, önmaga kijelentéseit kommentáló előadásmódjára (ld. Krk 70. köt. 148., 71. köt. 126. l., 72. köt. 171. l.).
- 31—32 [*Andrássy Manó*] *a parlamentben, melynek ő az első lordja.* — MK utalása ma már nehezen megfejthető. Talán egy korabeli ironikus fordulatot őrzött meg abból az eseményből, hogy a walesi herceg 1888. szept. 28. és okt. 2. közötti magyarországi tartózkodása idején Andrássy Manó feltűnően sokat időzött az angol trónörökös társaságában.
- „ 38 *animozitás* — ingerültség (latin)
- 120 : 11 *szukcesszió* — utódlás, jogutódlás
- 13—14 *Andrássy beszédének két arca.* — Ami a törvény-szakaszt magát illeti, a földolog, hogy egyenlőség legyen mindenben — fejtette ki felszólalásában. MK megjegyzése nagyon találó, hogy a gróf ezt csak a szavak kedvéért mondta, a beszéd valójában a földbirtokosok érdekeit vélte.
- 17 *verve* — hév, tűz, lelkesedés (fr.)
- 23 *mitraïlleuse* — géppuska (fr.)

A T. HÁZBÓL

M *Pesti Hírlap. 1888. november 30., 10. évf. 331. sz. (2. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A parlamenti ülésről

Az 1888. nov. 29-i ülés elején a különböző kisebb fontosságú bejelentések után a 8. § részletes vitája indult meg. Elsőként *Szederkényi Nándor* kérdést intézett a paragrafussal kapcsolatban *Wekerle*-hez, aki a kérdésre nyomban válaszolt. *Madarász Imre* a Jászkun megyei községek és városok érdekében emelt szót. *Apponyi Albert* támogatta *Madarász* kérelmét, és a kérdéses pont felülvizsgálatát kérte. *Tisza Kálmán* indokolatlannak tartotta a felülvizsgálatot. Csatlakozott ehhez a véleményhez az előadó *Láng Lajos* is, *Madarász Imre* visszavonta javaslatát. A 9. § első szónoka *Szeniczey Ödön* volt, módosítványt nyújtott be, hogy azok a községek, amelyek államtól vásárolt regálejoggal rendelkeztek, ugyancsak kapjanak kárpótlást. *Tisza* válaszában nem fogadta el a módosítványt. *Irányi Dániel* is kiegészítési javaslattal élt a 9. §-nál. *Tisza Kálmán* itt is azonnal válaszolt, és elutasította a javaslat elfogadását. *Helpy Ignác* csatlakozott *Irányi* javaslatához. *Simonfay János* módosítványa is kiszélesíteni kívánta a 9. § által leírtakat. *Apponyi Albert* a kártalanítás címletére tett javaslatot. Az ülésen a 9. §-hoz benyújtott javaslatokat támogatta a következő felszólaló *Perczel Miklós*. *Wekerle Sándor* is a módosítványokra reflektált. A vita lezárása előtt még rövid szóváltás következett *Gaál Jenő*, *Éles Henrik*, *Thaly Kálmán* és *Tisza Kálmán* részvételével. A 10. §-hoz elsőként *Varasdy Károly* szólt hozzá. A paragrafusban foglaltakkal egyetértett, és csak két apró kifejezésbeli módosításra tett javaslatot. *Andrássy Gyula* a parlamentbeli első beszédét tartotta, kemény hangon szólt a korrupció ellen, és ellenindítványt nyújtott be a 10. §-sal szemben. *Tisza Kálmán* üdvözölte az új generáció képviselőjét, és a paragrafussal kapcsolatos észrevételeivel is egyetértett. Ugyanakkor elfogadásra javasolta az eredeti szövegezését. *Ugron Gábor* a korrupció kodifikálása ellen emelt szót. *Holló Lajos* is az adóeltitkolás ellen szólalt fel, és olyan értelmű indítványt tett, hogy a 10. §-t utalják vissza a bizottsághoz. (KNapló, 1887—92. VI. köt. 331—337. l.)

*

Érdekes karcolat szól a fentiekben ismertetett ülésről. Pontosabban szólva az ülésről csak nagy vonalakban ír MK. Remek ötlettel kiragadja a nap legnagyobb eseményét, az ifjabb *Andrássy* szűzbeszédét. Nem áll meg azonban itt, talán egy folyosón kapott ötlettől indítva tovább medítál, és azt a helyzetet feltételezi, hogy ugyanezt a szűzbeszédet egy ismeretlen családfejű, még a politikai pályán nevet nem szerzett ifjú mondaná el. Remek szatíra kerekedik ki ebből az ötletből, amit még azzal is tetéz *Mikszáth*, hogy az ifjú gróf családi és keresztnévét felcserélve *Gyulai Andrásnak* titulálja képzeletbeli hősét. Két karcolatot helyez egymás mellé: az egyik a valódi beszámoló, az ifjú *Andrássy Gyula* beszédének leírása és főként annak fogadtatása, a másik az »ismeretlen« *Gyulai Andrásé*. A szatirikus helyzet abból adódik, hogy *Mikszáth* érzékelteti: ugyanaz a beszéd egészen más visszhangot kelt akkor, ha az ismert családból származó, a képviselő

nagy része által jól ismert politikus fia a szónok, és megint más, ha ugyanazokat a gondolatokat egy újdonsült szónok, ismeretlen fiatalember adja elő. A reagálás a valódi és képzeletbeli szónoklatot tehát kétféleképpen kíséri végig. A karcolat igazi csattanóját az élet produkálta, Mikszáth megörökítette, hogy maga a miniszterelnök is beállt a gratulálók sorába, olyan beszédhez gratulálni, amelyet ha nem ifjú Andrassy Gyula gróf mondott volna el, hanem egy Gyulai András, akkor még ellenzéki támadásnak is minősíthettek volna.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 121 : 16 *Ha azt kérte volna Hatvani professzor az ördögötl...* — Hatvani István debreceni professzor alakja vissza-visszatér Mikszáth írásaiban. A hármask feladatról és Hatvani alakjáról részletesen ld. a Krk 35. kötetében *A magyar ördög* c. elbeszélést a 190. l. és a hozzá fűzött tárgyi magyarázatokat a 340—346. l., ahol a monda fejlődéstörténetéről, alakulásáról, továbbá a mondának a mikszáthi életműben való felbukkanásairól is találhat adatokat az olvasó.
- 122 : 1—2 Andrassy beszédének közönségvisszhangja. — A karcolat nagyon hűen jellemzi a Ház hangulatát. Idézzünk erre néhány példát: »Ezen törvényjavaslat 4. §-a nem tesz mást, mint egyszerűen alkalmazza azon elvet, melyet a 2. és 3. § állít fel. (Úgy van! Bal felől.) Hogyan lehet tehát jogtalan büntetés egy szabály vagy elv alkalmazása, ha maga az elv jogos? (Úgy van! Bal felől.) Vagy van az államnak joga ezen műveletnél egy általános kártalanítási kulcsot felállítani, vagy nincs. (Halljuk! Halljuk!) Ha van, jogos maga a 4. § is. (Úgy van! Bal felől.) Ha nincs, akkor jogtalan az egész javaslat minden alkalmazásában. (Úgy van! Bal felől.)« (KNapló, i. h. 330. l.)
- 19—22 Andrassy beszédének idevágó vonatkozásai. — A karcolat mondataival egybevégt a KNaplóban olvasható, következő megjegyzés: »A kedvezmény azok részére, akik az államot már hosszú éveken át csalták, kik magukat kivonták azon közteher alól, melyet a többiek viseltek, ez esetben tehát vagy az állam, vagy az adóközönség kárára történik. (Helyeslés.) Midőn pedig mindnyájan tudjuk, hogy az állam legnagyobb feladatait alig képes megoldani, mert nincs pénze; (Élénk helyeslés.) midőn tudjuk, hogy elment a takarékoság azon határáig, amelyen túl nem mehetünk, ha nem akarjuk veszélyeztetni létfeltételeinket; midőn tudjuk e mellett, hogy az adózók csakugyan komolyan meg vannak terhelve: akkor én a magam részéről semmiképp sem tudok belenyugodni abba, hogy egy garas is adassék ezek hátrányára azoknak, kik az államot csalták.« (KNapló, i. h. 331. l.)
- 123 : 9—10 *Legott felállott Ugron Gábor. Ugyanegy időben a miniszter-*

Lap Sor

- elnök.* — Ezt a mozzanatot nem örökíti meg a KNapló, de valószínűsíti az a tény, hogy valóban Tisza és Ugron beszéltek Andrassy után. Ugron Gábor hevesen polemizált Andrassyval.
- 123 : 19—20 Tisza megjegyzése. — A KNapló szerint szinte szó szerint így hangzott el ez a mondat: »Örömmel adok kifejezést, mert látom benne a haza sorsát jövőben átveendő generációnak jelzését.« (KNapló, i. h. 332. l.)
- 124 : 6—7 az ismeretes Czincz bácsi — Híres alföldi kortesvezér volt, az 1884. tavaszi karcolatokban MK többször megemlégtette. (Krk 68. köt. 83., 84., 187. l.)

A MAI ÜLÉS

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 192—195 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. december 2., 10. évf. 333. sz. (1., 2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK öt, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes részeket A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, N 1/2 betűkkel jelölték.

MK a karcolatot az átlagosnál nehezebben fogalmazta. Változtatásai részben stílárius jellegűek, részben kompozíciós megfontolásokból hagyott ki, húzott át megkezdett bekezdéseket, szakaszokat. A korrek-túrát maga végezte, és ekkor is tovább csiszolta a cikk szövegét. Javításai a 127 : 4—5, 127. : 29—30, 128 : 10, 128 : 16—17, 128 : 26—27, 128 : 34—35, 129 : 14 sorokban találhatóak.

A parlamenti ülésről

Az 1888. dec. 1-i ülés legelső mozzanata a 10. §-sal kapcsolatos szavazás volt. Ennek során a képviselők az eredeti megfogalmazásban fogadták el a paragrafus szövegét. Csak az ötödik bekezdésre vonatkozóan vették figyelembe Apponyi módosító indítványát. A 11. §-hoz elsőként *Ungher Alajos* szólott hozzá. Beszédében kifogásolta azt a rendelkezést, hogy magánjogi kérdésekben nem a bíróság, hanem a pénzügy-minisztérium, legvégső esetben a miniszter dönt. *Fenyvessy Ferenc* magát az igazságügy-minisztert vádolta a »lehetetlen« törvényjavaslattal. *Horvát Boldizsár* is alkotmányos eljárást, valamilyen független bíróság létrehozását javasolta. *Perlaky Elek* szerint az állam lényegé-

ben azonos az egyes minisztériumokkal. Ezért szükségtelennek vélte az előző javaslatokat. *Tisza Kálmán* válaszában azt bizonygatta, hogy az abszolutizmus korában alkalmazott módszerek, amelyekre pl. Horvát Boldizsár hivatkozott, »korrektebbek» voltak ugyan, de már nem alkalmazhatók. *Irányi Dániel* élesen megcáfolta Tisza ellenérveit, és Unger indítványát támogatta. Ugyancsak ehhez csatlakozott beszéde végén *Szentkirályi Albert* is. *Apponyi Albert* is kétesnek tartotta a miniszterelnök érveit, és hivatkozott arra, hogy a parlament legjobb jogásza is szólta a javaslat ellen. Csatlakozott Unger ellenjavaslatához. *Fabiny Teofil* azt fejtette ki, hogy az amúgy is sok terhet viselő bíróságok nem vállalhatják a regálemegváltás vitás ügyeinek jogi eldöntését. *György Elek* támogatta azt a nézetet, hogy a életszerűség a jog előkerekedjen. *Wekerle Sándor* a külföld példáira is hivatkozva állt ki a bizottság elgondolása mellett. (KNapló, 1887 92. VI. köt. 363—386. l.)

*

A karcolat egy hosszabb bevezető résszel indul, amelyben Mikszáth két nemzedék eltérő reagálási formáit szemlélteti: az idősebb nemzedék már nem sokra becsüli a parlamenti tevékenységet, az akkor indulók pedig még nagy lelkesedéssel vetik bele magukat a vitákba. Ezt követően MK visszadöccen a krónikás szerepébe, és szorosban követi az ülés eseményeinek menetét. Több alkalommal, így például Fenyvesy beszédéről vagy Perlaky felszólalásáról szólva, szinte szó szerint rögzíti az elhangzottakat. A karcolatban csupán a Tisza-beszéd jellemzése elnagyolt és túlzó. Mikszáth nem tud írni szokásos elfoglaltságán, és túlértékeli a valóságban üres járatú, szónokias, gyenge érvelésű miniszterelnöki megnyilvánulást.

A kézirat javításai

Lap Sor

- 126 5 léptek. Kipp-kopp (K: leptek. <Kopkop> Kip kop)
 6 Podmaniczky. Megint új (K: Podmaniczky. <Bom bum. Jön Lukács Béla> Megint új)
 6—7 Béla, majd Teleszky István, s életuntsággal (K: Béla, <s ham> majd Teleszky István, s <bizonyos> életuntsággal).
 9 a nagy zsi bongó (K: a nagy <országos> zsi bongó)
 12 tart? Közömbös (K: tart? <.....> Közömbös)
 14 futkosnak, partemberek (K: futkosnak <szonok> <politik> partemberek)
 16—17 Csak ajkaikon (K: Csak <az> ajkaikon)
 17—18 mosoly, mely azt látszik kifejezni: »Ők azt hiszik, hogy dolgoznak.« (K: mosoly: <.....> <„Ti meg mindig azt hiszitek hogy dolgoztok !”> <„Azt hiszik hogy dolgoznak !”> <mintha> mely azt látszik kifejezni: <„Ezek a ?hivek?> „Ők azt hiszik hogy <ők> dolgoznak”)
 18—19 sor között a K-ban kihúzott bekezdés található: <<Sok-

- szor elnezem élvezettel ez elaggot képviselőket akikből
 <elvesztek> bizonyos évek mulva kieg az <.....> érdeklődés
 <.....> mint ahogy bizonyos korban>>
- 126 : 20—21 vannak azon, produktív (K: vannak azon <.....>
 produktív)
- 21 élve, a Deák Ferenc (K: élve s <kik> a Deák Ferenc)
- 26—27 izgatottság. A parlamenti akció (K: izgatottság A <politi-
 ka> parlamenti actio)
- 30 A fiatalság részéről (K: <Ma is> A fiatalság reszeről)
- 32 Andrassy tábora, de szerencsétlen (K: Andrassy <tábora a>
 tabora <igenre a> de szerencsetlen)
- 37 Eötvös Károly (mit mond (K: Eotvos Karoly <(ej ej szól-
 gám!) Ej> (Mit mond)
- 127 : 4—5 Felkiáltással ment keresztül az Apponyi (K: felkiáltással
 fogadtatvan el az Apponyi)
- 6—7 hogy éppen ő nyújtotta ezt a kellemetlen, de igazságos
 (K: hogy <ep> epen o nyujtotta <be> ezt a kellemetlen <po-
 harat> de igazságos)
- 7—8 sor között a K-ban kihúzott rész található: <Kegyelmet
 csak a városok kaptak. S ha az első gy> <Im ez az első győzel-
 me>
- 10 hogy a városok (K: hogy <nem a v> a városok)
- 12 szűkké zsugorította (K: szűkké <?varazsolta? a markuk>
 zsugorította)
- 14—15 lutriba, megtenni ternóra a (K: lutriba <<.....>
 a mai datumhoz megteve ternora a 47 I számot. A harmas
 számot>> megtenni a ternora a)
- 18 történt. A 11-ik szakasznál (K: törtent, a <.....> 11 ik
 szakasznál)
- 20 Unger módosítása után, (K: Unger <kifogasa> modositasa
 után)
- 22 fórum, ruházza e tisztet (K: forum <hanem> ruhazza e
 tisztet)
- 28 a karzaton a »Pápai Lapok« (K: a karzaton a <par lapok>
 „Pápai Lapok”)
- 29—30 sziszegett el, hogy a karzaton átellenben ülő (K: sziszegett
 el <hogy olyat meg XXVI Reusz Henrik herceg sem hallott>
 hogy a karzat más részeiben ülő)
- 31 hullámozott a téli mellénykék alatt. (K: hullamzott a <mider
 alatt a melegseg> a téli mellénykék alatt.)
- 31—32 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Azzal kezdte,
 hogy egy nagyot utot> <Különben is ügyes ember>
- 35 miniszterelnök ellen fordult, mert egy olyan (K: miniszter-
 elnok <fele> ellen fordult <akinek csak> mert egy olyan)
- 128 : 3 vagyunk — vágott közbe (K: vagyunk — <kialta> vagott
 kozbe)
- 5 Közül még Horvát (K: <Majd> Kozbül meg Horvath)
- 10 hurcolkodott el. (Éppen egy (K: hurcolkodott oda. (Épen egy)

- 128 : 11—12 ment át a kormánypártból a mérsékelt ellenzékre, melyben a (K: ment át (az ország ur) a kormánypártból a mérsékelt ellenzék(i)re (partba ahol) melyben a)
- 13—14 kifogyott, az idézetekre (K: kifogyott, (elkezdte) az idézetekre)
- 14—15 sor között a K-ban olvashatatlanul törölt sor található!
- 16—17 autor volt *indító oka a mai beszédjének*. (Denique a németek mindig kellemetlenséget csinálnak.) (K: autor ((.....)) a mai vitát (Denique ez az oka a mai vitanak)) (Denique minden bajt az oko) a *mai beszédjének indító oka* (Denique (nem) mindig minden) a németek mindig kellemetlenséget (a németek csinálják) csinálnak))
- 18—19 A derek államférfiu azonban vele született gyöngédségénél fogva akadozott a döntő pillanatban. (K: A (gyöngéd) derek államferfiu azonban (szinte) restelte oket) vele született gyöngédségénél fogva akadozott a döntő pillanatban (.....).)
- 24 S valóban elég udvariasnak bizonyultak (K: S valóban (.....) elég (?nemeteknek?) udvariasnak bizonyultak)
- 26—27 átcsapott *egy másik* olvasmánya, Cabet »Utazás Olaszországba« című művéhez, s erről (K: átcsapott (Fenyvessy) az az *elotti* olvasmányához Cabet: „Utazás Olaszországban” című művéhez s (eből) erről)
- 31—32 sor között a K-ban törölt, illetőleg a korrektúrában kihúzott sorok olvashatók: (De mégis sokkal jobba) (De ha valamivel kevesebbet olvas) *De meg mindig nem elég. Olvasgasson* (meg) *egy kicsit többet es beszéljen jó sokkal kevesebbet.*
- 32 csillogtatta retori tulajdonságait. (K: csillogtatta (meg hangját) rhetori tulajdonságait. (Zajos eljeneket aratott veluk. De ezek az eljenek) (De a szakasz melyhez szólott nem volt szerencsés.))
- 33 az ellen, hogy két fél (K: az ellen ((hogy a XIX század végén (.....)) hogy két fél)
- 34—35 tele volt a *liberalis* toalettjéhez szükséges csecsebecsékkel. (K: tele volt (szokott csecsebecseivel) a toalettjéhez szükséges csecsebecsékkel (Csergedez patakokká a liberalizmus, viranyzó XIX ik század szelleme))
- 36 Harsogó éljenek, zajos tapsok (K: Harsogo (elne) eljenek (suru) zajos tapsok)
- 37 tombolt lelkesen (K: tombolt lelkesen. ((Mire (.....) a levegőt)))
- 38—39 egy éles szó, mely (K: egy eles (tompá hang) szo, mely)
- 129 : 2—3 szélsőbali torok. (K: szélsőbali torok. (.....))
- 4—5 levakarta a begyepesedett emlékezetekről a mohot (K: levakarta (az emlékezetekrol) a begyepesedett emlékezetekről (a vastagon) a mohot)
- 6 sor előtt a K-ban kihúzott sor olvasható: (Meg Iranyi beszelt a paragrafus)

Lap	Sor	
129	7—8	Perlakyt, egyáltalán nem bírta eldönteni, hogy mi (K: Perlakyt <.....> egyáltalán nem bírta eltalálni hogy <a a paragrafus> mi)
	9	— 10 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Mert roppant jonak kell annak a § nak>
	10	végre is az a hivatása, hogy valami ostromolható gyengeséget (K: végre is <<csak gyengeségeket keres <.....>> <csak> az a <feladata> hivatása hogy valami <?tamadható?> ostromolható gyengeséget)
	14	Kálmán, s fényesen (K: Kálmán s egy <.....> fényesen)
	15	beszéddel visszaverte (K: beszéddel <fölmenté> visszaverte)
	21	Wekerle bánatosan (K: Wekerle <szemrehanyag> bánatosan)
	24	Fabiny a gyors eljárás (K: Fabiny <jogi szempontból> a gyors eljárás)
	27	hordja — jegyzé meg (K: hordja <vélte> jegyeze meg)
	28—29	— 29 sor között a K-ban kihúzott bekezdés található: <Fabiny utan Györy beszélt. Így hat Wekerlenek is jutott valaki. Meggyozo érvekkel zajos>

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
125	3—4	Beszédek és szavazások. — Az itt említett »rossz idők« azzal jellemezhetőek legjobban, hogy volt olyan megelőző ülés, amelyen 3—4 paragrafus felől szavaztak a képviselők. A regále-vita során Wekerle Sándor, a pénzügyminisztérium államtitkára valóban sokszor kért szót. Mikszáth tréfás megjegyzése Podmaniczky és a szavazás viszonylatában — visszatérő írói motívum.
126	20—33	A 10. § szavazásának menete és eredménye. — A 10. §-t név szerinti szavazásra javasolták. A kérdés az Andrássy-féle javaslat elfogadása volt. A javaslatról ld. e kötet 352—353. l. A szavazás eredménye így alakult: »A szavazatok összehámozgatván, 451 képviselő közül — 40 horvát képviselő és az elnök nem szavazván — igennel 193, nemmel 47 képviselő szavazott, távol volt 170 képviselő. E szerint a Ház a 10. §-t a bizottság szövegezésében fogadta el, szemben gr. Andrássy Gyula képviselő úr ellenindítványával.« (KNapló, i. h. 365. l.)
	34	nem nevezhetnék őket »negyvenheteseknek«. — MK ezzel a fordulattal — feltehetően a »negyvennyolcasok« analógiájára — azt akarta érzékeltetni, hogy megtorpantaknak, tovább lépni nem merészelnének tekinthetnek majd a képviselőket.
127	2—4	a tisztartókkal manipuláló nagybirtokosokra is rászabta a maga büntetéskvantumát — Apponyi Albert az előző nap a 10. § ötödik bekezdéséhez javasolt módosítást. Ezen az ülésen

- pontosabb kifejezést javasolt. Mivel ez a hozzászólás magyarázhatja ezt a mikszáthi sort, idézzük a pontos fogalmazást: »Szavazás közben beszédet tartani nem szabad; szabad azonban a módosítás visszavonására vagy magyarázatára nézve nyilatkozni. Miután az a félreértés merült fel, mintha ezen szakaszhoz beadott módosítványom értelme és rendelkezése a közösekre is vonatkoznék, holott én ezt nem úgy értem, nagyobb világosság céljából tehát kijelentem, hogy az én módosítványom csak a magán roglátulajdonosok alkalmazottjaira vonatkozzék.« (KNapló, i. h. 366. l.)
- 127 4—5 *Felkiáltással ment keresztül az Apponyi módosítása* — A KNaplóban feljegyzettek szerint is szavazás nélkül ment keresztül az Apponyi-féle módosítás. Három részletben fogadták el »igené felkiáltással a képviselők a szövegben történő változtatásokat. Ld. erről KNapló, i. h. 366—367. l.
- 9—12 A városokra vonatkozó megjegyzés. Mikszáth e fordulattal arra előzhatott, hogy a vármegyékkel szemben mindig a városokra nézve volt hátrányos a parlament döntése, mivel a képviselők döntő többsége — pártkülönbség nélkül — a megyei érdekeket tartotta szem előtt.
- 28—30 Fenyvessy és a »Pápai Lapok«. MK utalása arra vonatkozott, hogy Fenyvessy Pápin lakott, tövékenyen részt vett Veszprém megye közéletében, kiadótulajdonosa és szerkesztője volt a »Pápai Lapok«-nak.
- 36—128 : 2 Fenyvessy megjegyzése a hadügyminiszterre és az elnök kigazító szava. — »Az egész Tisza-kormányának csak egy minisztere van, akinek a t. miniszterelnök úr nem tud és nem mer imponálni, s ez a császári királyi tábornok, báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter. (Mozgás jobb felől. Zajos tetszés a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Igaz! Úgy van.) ELNÖK (Csenget): T. Ház. (Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Úgy van! Úgy van! Halljuk! Halljuk!) Nekem csak egy megjegyzésem van és ez az, hogy báró Fejérváry Géza nem császári királyi tábornok, hanem császári és királyi tábornok.« (KNapló i. h. 370. l.)
- 128 : 3 *Úgy? Most már nyugodtak vagyunk* — A KNaplóban (370. l.) Péchy Tamás megjegyzése után »(Helyeslés jobb felől. Élénk derűlttség a szélsőbaloldalon.)« megjegyzés olvasható. Tehát MK lényegében a hangulatot adta vissza a fordulattal.
- 5 *Közül még Horvát Boldizsárt dicsérte meg* — A KNapló tanúsága szerint MK pontosan idézte Fenyvessyt, aki a következőket mondta: »... a 67-es korszak igazságügy-minisztere: Horvát Boldizsár, aki a túlóldalt otthagyta és itt ül máris közöttünk. (Éljenezés a baloldalon.)« (KNapló i. h. 370. l.)
- 10—12 Horvát Boldizsár csatlakozása a mérsékelt ellenzékhez. — Horvát Boldizsár átpártolásáról Fenyvessy a következőket mondotta: Magyarország »jogi állami bázisát lerakták az igazi jogászok és nem Fabinyek. (Mozgás jobb felől. Igaz!

- Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) Lerakták 1848-ban az akkori igazságügy-miniszter: Deák Ferenc és lerakta a 67-es korszak igazságügy-minisztere: Horvát Boldizsár; az a Horvát Boldizsár, aki a túldoldalt otthagya és itt ül maris közöttünk. (Éljenzés a baloldalon.)» (I. h. 370. 1.)
- 128 : 15 Kistlingben és Bährben lapozgatott e napokban — A beszédnek ez a fordulata szinte szó szerint került a karcolatba. Az összehasonlíthatás kedvéért idézzük: »Idézem Kistling és Bähr ez iránti nyilatkozatát; nem merem citálni azokat a szavakat, amelyeket ő mondott, mert igen erősek és alig parlamentárisak.« (I. h. 371. 1.)
- 26—28 Cabet műve és a róla idézett anekdota. — Fenyveesy beszédében ezeket mondta: »Cabeknek szemére hányták, hogy „Utazás Itáliában” című művében semmi elv nincsen. Azon kérdésre: mi hát önnek az elve? Azt felelte: a barátság. Mi a tudományi tétele? Azt válaszolta: a barátság. Mi a teóriája? Azt felelte: a barátság. Mi a szisztemája? Azt válaszolta: a barátság.« (KNapló, i. h. 371. 1.) — A KNapló idézett soraiból is kitűnik, hogy MK nem ismerte Cabet művét, az 1840-ben megjelent Voyage en Icarie [Utazás Ikariában] c. utópisztikus regényt. A KNaplóból az is biztossá válik, hogy Fenyveesy Ferenc is csak hallomásból ismerte a francia szerzőnek a kommunisztikus társadalomról szóló művét, mert csak ezzel magyarázható az Icarie-nek Itáliára való »módosítása«. A reformnemzedék — Vasvári, Tánicsics és Petőfi — olvasta Cabet művét, de ismerte munkáit Eötvös József és Lónyay Gábor is.
- 32—35 Horvát Boldizsár beszédének jellemzői. — Kiragadunk a jól eltalált jellemzéshez vágó részletet, például »a liberális toalettjéhez szükséges csecsebecse«-t: »Azóta két évtized röpült el fejünk fölött s ezen idő alatt, t. Ház, mi annyira haladtunk volna alkotmányos fogalmak és liberalizmus dolgában, amúgy visszafelé, mint a rák — hogy most az egyik érdekelt felet akarják bírává tenni a saját ügyében?« (KNapló, i. h. 372. 1.)
- 36—129 : 5 Horvát Boldizsár beszédét végigkísérő tetszésnyilvánítás. — A KNapló szerint a beszédet állandó a baloldaltól jövő — tetszésnyilvánítás és helyeslés követte.
- 29 : 6—13 Perlaky Elek hozzászólása és a közbeszólások. — A beszédet végig hangos érzellem- és véleménynyilvánítás kísérte a szélsőbaloldali képviselők részéről. A beszéd azonban, miként az író is megfogalmazta, még a paragrafusnál is »gyengébb« volt.
- 18 excellált — (latin) kiemelkedett, jeleskedett, kitűnt
- 27 Grünwald közbeszólása. — Fabiny Teofil beszéde közben Grünwald reagálása a KNapló szerint is így hangzott: »[Fabiny] T. Képviselőház! A bírói függetlenség magasztos eszméjét én is keblemben hordom és legkevésbé érzem maga-

mat abban a helyzetben, hogy Fenyvessy képviselő úrtól ez irányban bármilyen lelkét elfogadhassek. GRÜN WALD: Nem elég, ha keblében hordja.» (KNapló, i. h. 380. l.)

A MAI ÜLÉS

K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 196—198 folio
M *Pesti Hírlap*. 1888. december 4., 10. évf. 335. sz. (2., 3. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A parlamenti ülésről szóló beszámolót MK három, átlagosan 45 cm hosszú és 16 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták és az egyes részeket A—E betűkkel jelölték.

MK javításainak, változtatásainak száma átlagos, néhány bekezdést — kompozíciós okokból — kihúzott és a beszámoló későbbi részébe illesztett. A korrektúrát maga végezhette, ekkor még tovább csiszolta szövegét: így az 130 : 17, 130 : 26, 131 : 21—23 sorokban.

A parlament üléséről

Az 1888. dec. 3-i ülésen az italméresi jog megváltásáról készített törvényjavaslat vitája folytatódott. A 11. § vitája még az ezt megelőző ülésen kezdődött. A jelen karcolathoz tartozó vitán *Polónyi Géza* szólalt fel elsőnek. Azt vitatta, hogy valóban a pénzügyminiszter személyét helyes-e végső döntő fórumnak kinevezni. *Harkányi Frigyes* beszédében arra hivatkozott, hogy a regálekérdés nem jogi, hanem gazdasági ügy. Megemlítette, hogy külön tőzszebíróság is létezik. *Ugron Ákos* az ország jogügyi állapotát bírálta. *Gajári Ödön* a meglévő gyakorlatra hivatkozott, valamint azt fejtette ki, hogy a javaslat elfogadása a kormány iránti feltétlen bizalom jele kell legyen. *Grecsák Károly* az ellenzék álláspontját támogatta, független pénzügyi bíróság felállítását látta jónak. *Tisza Kálmán* a vita ezen szakaszában másodszer szólalt fel. Beszédét több közbeszólás szakította meg. *Tisza Polónyi* beszédében azt kifogásolta, hogy a pénzügyminisztérium helyére a minisztert tette. *Demkó Pál* a paragrafusról szóló vita jellegét támadta. Véleménye szerint a kormánypárt érveire mindenféle történeti utalást kap válaszként, egyenértékű választ azonban nem. *Hodossy Imre* a bíróság »érdektelenségét« hozza fel érvül, a szerinte elfogult minisztériummal szemben. *Bokross Elek* az ellenzék vitamódszerét ellenezte. Szélesebb, »társadalmibb« ügynek tartotta a regálekérdést, mintsem hogy ezt a jogászokra lehetne bízni. A vitában *Unger Alajos* és *Fabiny*

Teofil reflektált a szavaikhoz fűzött megjegyzésekre. A vitában már érdemlegesen senki sem szólalt fel. A Polónyi Géza—Busbach Péter-polémia nem érintette az ülés témáját. (KNapló, 1887—92. VII. köt. 3—29. l.)

A jelen karcolaton is érződik az író ellanyhuló figyelme a hosszán elhúzódó vita követésében. Stílusa és kedve is csak akkor derül fel, mikor a folyosón adódó beszélgetési lehetőség: anekdotázásra ösztönzi. Majd a karcolat végén megint csak egy kitérő úton időzik el kissé. Részletesen leírja a Polónyi és Busbach közötti szóváltást, amelyet a valóság, a parlamenti ülés, szinte készen nyújtott neki.

A kézirat javításai

Lap Sor

- 130 : 1 sor előtt a K-ban törlés található: <Kivonulásból meg bevonulásból állt az egész ülés.>
- 3—4 is némelyek, s a szónokok szerint telt meg a tanácsterem (K: is némelyek <uj pontra, mederbe> << . . . . . > a vitát>> s a <szert> szonokok szerint telt meg a <Haz vagy> tanácsterem)
- 7—8 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatók: <Ha maganjogi akkor az> <A kozjogi a kormány valal>
- 12—13 sor között a K-ban törölt szavak, mondatok találhatók: <?Zaporozva?> <Zajos elevenséggel> <Vege fele mikor a Haz e nagy tehetőségű fiatal tagja új eszemeket>
- 17 Schwarcz Gyula *felriadt*: — Bluntschli (K: Schwarcz Gyula *újdeden kiáltott fel*: — <Micsoda?> Blunchli)
- 18 Az én Bluntschlim? (K: Az én Bunchlim? (<Schwarcz Gyulára egyebkent más rovatban még visszatérek>))
- 18—19 sor között a K-ban kihúzott mondat olvasható: <Harkányi Frigyes szusz beszede>
- 20 pörlekedési hajlamát (K: pörlekedési <hajlamaival> hajlamaít)
- 21 bíróság ellenében. Már-már (K: bíróság ellenében <Hosszan beszélt Ugron Ákos Fabinyt tamadja <. . . . .> keszult a vita mint az erett>> Marmár)
- 24—25 sor között a K-ban kihúzott három bekezdés olvasható: <Pulszky Karoly élénken kialtozta a kavargo ellezék fele:> <— Hiszen a praktikumban csak az a kérdés, hogy Beniczky Gyula iteljen e vitas ügyekben, vagy Tisza Kálmán?> <Csak az ügyvedek elegend> <— Nem elegendetlen e paragrafussal senki csak az ügyvedek.> <Tisza polemizalni>
- 26 okozta kábultságából. (K: okozta <kabultsagga> kábultságából. *Utána Bokross Elek fejtegette szépen a kérdést.*)

- Lap Sor
- 130 : 28 kényszerült. Már csak (K: kenyszerült. <Meg> Már csak
36—37 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <— Egy
anekdotát irtam ki a Konyi könyvből>
- 131 2 de attól tart, (K: de attól <fel> tart)
3—4 kedves Deák? Az öregúr vállat (K: kedves Deak <<nem
kell attól <felni> tartani?>> Az öreg <Deak< ur vállat>
6 lázadást, csak ók (K: lázadást, <mert> csak ók)
6—7 miniszteriumot. Hát ezzel (K: miniszteriumot” <Hat
ennek a § nak is az a baja, hogy Tisza nem beszelt előlegesen
az ügyvedekkel mert az csak ő nekik nincs inyókre> Hat ezzel)
7 jártam az anketén. (K: jártam az <anquetteben> anketten)
8 tőlem: »Nem lesz-e belőle lárma? — Még nem beszéltem —
mondám — az ügyvedekkel.« (K: tőlem: <„Jónak tartom-e>
„Nem lesz e belőle <elégedetlenség> larma”? <<„Nem lehet
<.....> mondám mert>> <Az tőletem vállat vonva:> —
Még nem beszéltem — mondám — az ügyvedekkel” <S íme
csakugyan itt a lárma> <Ott b>)
- 9—10 sor között a K-ban áthúzott bekezdés olvasható: <<Az
elnök csepenyüje új szonokot jelzett. Hodossy Imret
<beszelt> egyik legtiszteltebb alakját a Haznak. <Az ügyved
Hodos> Beszédét melyben nem voltak újabb motívumok,
nagy tetszessel fogadta az ellenzék, de <a .....> jobboldal
is.>>
- 10—16 sor szövegének K-a nem maradt fenn, az ilők folyamán
elkallódhatott!
- 20 — Ha Szilágyi (K: — Ha <Dezso> Szilagyi)
- 21—23 szónokoknak; *nagysokára az ülés mégis elmúlt*, de a
szónokok megmaradtak holnapra a paragrafussal együtt.
(K: a szokoknak <vegre az idő mégis> az ules<nek> *nagysokara
mégis* <vege lett> <.....> *elmult*, de a szonokok meg-
maradtak holnapra a <parag> paragrafussal együtt.)
- 25 kicsit nyers volt. (K: kicsit <erdes> <goromba> nyers volt.)
- 26 Polónyi finom (K: <S Polonyi at> Polonyi <egy> finom)
- 29 Az egész Ház mosolygott és bámult, (K: Az egész Haz mosoly-
gott <<Csodálkozva hogy> <Hogyne mosolygott mert> <hi-
szen csodaltos az hogy Polonyi aki mindig> <.....>
.....> <nyersen vag vissza a finomsagokra, egyszer
veletlenül egy gorombasággal találkozik> <és finoman felel
ra> s oly finomma lesz mint a damaszkuszi acél>>) és bámult)
- 29—30 mert Polónyinak aki rendszerint érdesen szokott vissza-
vágni, (K: mert Polónyinak aki <rendesen nyersen> rend-
szerint <elesen> érdesen szokott <visszafogni> visszavagni)
- 32 finom lett, mint (K: finom <volt> lett, mint)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 130 : 6—7 ... *közjogi természetű-e a regalé, vagy pedig magánjogi?* — Ezt a szembeállítást a beszédek során Gajári Ödön vetette fel. A megfogalmazása a következő volt: »... a t. államtitkár úr szombati beszédében is rátért ezen témára és már körülményesebben kifejté, hogy itt tulajdonképpen nem magánjogi viszony rendezéséről van szó, hanem itt a közjog áll szemben a magánjoggal.« (KNapló, i. h. 11. 1.)
- 13—14 *Polónyi Bluntschlit idézte* — A KNaplóban így áll az itt említett idézés: »... méltóztassék nekem megengedni, hogy a jogászvilág egy kiváló tekintélyének: magának Bluntschlinak szavait idézzem, ki ezen férfiről röviden a következőket mondja: (*Halljuk! Halljuk! Olvassa.*) ... Ha a törvényekről az illető államtitkár úr — majd megnevezem, kicsoda — a törvényekről vagy intézményekről megemlékszik, bennök csak politikai rendszabályokat lát, melyek értékét kizárólag politikai célszerűségük foka szerint mérlegeli — Machiavelli, mert róla van szó —: vak az igazság eszménye iránt...« (KNapló, i. h. 6—7. 1.) A MK által a beszédből Bluntschlinak tulajdonított idézetet, valójában Polónyi saját maga fűzte az idézetéhez: »T. Ház! A célszerűségnek ezen elméletébe belefér a világom minden; belefér a guillotín; (*Zajos ellenmondások a jobboldalon.*) belefért ezen célszerűségi elméletbe a hugenották lemészárlása is. (*Zaj a jobboldalon.*)« (KNapló, i. h. 7. 1.)
- 17—18 Schvarcz Gyula megjegyzése. — Természetesen ez a fordulat Mikszáth hangulatfestő megjegyzése volt csupán.
- 19—20 *Harkányi Frigyes mondta el agyszúzi beszédét* — Harkányi Frigyes 1827-ben született, 1870 óta tagja a parlamentnek. A pénzügyi bizottság egyik résztvevője. MK tréfás megjegyzése arra vonatkozhat, hogy nagyon ritkán kért szót a parlamenti vitákban.
- 20—21 Harkányi a »magyarok pörlekedési hajlamáról«. — A KNapló szerint így hangzott ez a megjegyzés »Méltóztassék megengedni, talán pesszimistának fognak tartani, de kimondom, hogy nekünk sok jó és nemes tulajdonságaink mellett gyengéink is vannak, és ezek egyike kétségtől elválasztó pörlekedési vágy.« (KNapló, i. h. 9. 1.)
- 23 [*Gajári új rózsákat rakott az elaludni készülő tűzre.* — Ez a mondat inkább írói eszköz, mintsem a valóságos helyzet érzékeltetése. Gajári egy nagyon szokványos, különösebb reakciókkal nem tarkított beszédet mondott el. A 11. § vitáját sem elvileg, sem hangulatilag nem befolyásolta. (Ld. erről KNapló, i. h. 10—13. 1.)
- 33—34 *csak az a kérdés ... Tisza bíraskodjék-e vagy Beniczky Gyula* — Mikszáth a két név megemlítésével a paragrafusban

- megfogalmazott döntési szint kérdését érzékeltette, azt, hogy a miniszter vagy az államtitkár a felső döntési fórum.
- 131 : 24—28 Polónyi és Busbach összecsapása. — A két képviselő az ülés elején — miközben Polónyi beszélt — rövid szóváltásba keveredett. Erre válaszolt az ülés végén Busbach Péter. A vitának semmi kapcsolata nincs a regále-üggyel. A karcolatban szereplő megjegyzése Polónyi Gézának így hangzott el a valóságban: »... ami a mostani felszólalásomat illeti, az semmi egyebet nem akar mondani, mint annyit, hogy konstataáljam, hogy a t. képviselő úr e mai napon ismét egy kitűnő alkalmat szalasztott el arra, hogy közbeszólás helyett hallgasson«. (KNapló, i. h. 29. l.)
- 25 *Busbach egy kicsit nyers volt.* — Az író megjegyzése a következő mondatra vonatkozhat: »Hát t. képviselőtársam, nem tudom a Pucher-féle ügyet akarja-e azzal összekötni, hanem általánosságban csak annyit jegyzek meg, hogy karakter integritásért nem megyek Polónyihoz kölösdn kérní. (*Derült-ség jobb felől.*)« (KNapló, i. h. 28—29. l.)

A MULATSÁGOS KARÁTOK

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 203—205 folio
M *Pesti Hírlap. 1888. december 8., 10. évf. 339. sz. (4. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolat K-át MK négy, átlagosan 45 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében szétvágták, és az egyes részeket A, B, C, D, E, F betűkkel jelölték.

MK-nak a K-on tett javításai, módosításai az átlagosnál alacsonyabb számúak. Csupán a végleges formába öntés alkalmával oszította a kiérlelt történetet. A korrektúrát maga végezte, erre mutatnak a nyomdai levonat javítása közben kialakított végleges cím és az 131 : 3, 132 : 2, 132 : 16—17, 132 : 20, 132 : 30—31, 133 : 9, 134 : 1—2 sorokban található apró módosításai.

A parlament üléséről

A jelen karcolat az 1888. dec. 7-i ülés után íródott. De alapját két ülés, a dec. 5-i és a 7-i teszi ki. Nem írt MK a dec. 4-i és a dec. 6-i ülésről sem.

A dec. 4-i ülésen a 11. § megszavazására került sor. Ezt még heves vita előzte meg, majd a 12. §, a 13. és 14. §-ra tértek rá. (KNapló, 1887—92. VII. köt. 30—53. l.)

A dec. 5-i ülésen nagy lépésekkel haladtak, a regálejog megváltásáról benyújtott törvényjavaslatot végigtárgyalták. Még ezen az ülésen hozzákezdtek az állami italmérési jövedelemről szóló, 202. számú törvényjavaslat részletes tárgyalásához. Ennek a 2. §-ához szólt hozzá *Csáky László*, akinek felszólalására MK is kitért. A vita során felszólt *Tisza Kálmán* is. Ugyancsak ebben a vitában került sor *Csatár Zsigmond*nak a karcolat alapötletét képező kijelentésére is. (KNapló, i. h. 54—72. l.)

1888. dec. 6-án folytatódott az italmérésből származó jövedelem, a korcsmаныítás jogának vitája. A vitában felszólt *Grünwald Béla*, aki a közegészségügy érdekében tett módosító javaslatot. A továbbiakban arról szólt a vita, hogy milyen különbséget tegyenek a csak saját borukat áruló termelők és az egész éven át — mások borát is árusító — kereskedők között. Ehhez *Szilágyi Dezső* is hozzászólt. (KNapló, i. h. 73—98. l.)

A dec. 7-i ülésen az évi költségvetés kérdése került először szóba. Majd folytatódott az italmérésből származó jövedelem vitája. *Wittmann János* a borok fajtája szerint kívánt különbséget tenni, ugyancsak különbségtévő javaslatot tett *Szederkényi Nándor*. A két felszólalásra *Láng Lajos* reagált. A vitában szót kért *Tisza Kálmán* is, aki a szöveg változtatlanul hagyása mellett érvelt. *Irányi Dániel* javaslatot terjesztett be a városok zárt várossá nyilvánításáról. *Horánszky Nándor* csatlakozott Irányi javaslatához. A felvetett kérdéshez *Wekerle Sándor* szólt hozzá. Ezek után a 32. §-ig megszavazták a törvényjavaslatot, hozzászólás nélkül. A 33. §-nál *Láng Lajos* tett kiigazítást, és a parlament vita nélkül megszavazta a 48. §-ig az egyes javaslatokat. *Szalay Imre* és *Szederkényi Nándor* a 49. § első két szakaszának elhagyását javasolta. A szavazáskor azonban meghagyták eredeti állapotában. Majd az 50—54. §-okat szavazták meg. Egészen rövid kiigazításokkal fogadták el 68. §-ig az egyes fejezeteket. A 68. §-hoz *Molnár Antal* szólt hozzá, észrevételét az előadó elfogadta. A 69. §-hoz *Visi Imre* javasolta, hogy a különböző helyzetű regálebérlők más-más százalékból részesüljenek az italmérési jövedelemből. *Tisza Kálmán* válaszában részben elismerte a kérdés jogosságát. A 70. §-nál *Neppel Ferenc* nyújtott be módosító javaslatot, amire *Szentkirályi Albert* reagált. Szentkirályi véleményét *Apponyi Albert* támogatta. A 70. § megszavazásával lezárult a regále-vita. (KNapló, i. h. 99—122. l.)

*

A jelen karcolat elüt a parlamenti élet szokásos leírásától és az elbeszélő Mikszáth felé mutat. Egy apró, jelentéktelen esemény megragadta az író fantáziáját: Csatár Zsigmond ostoba frázisából remek alaphangulatot teremtett írásában. Az ülésről magáról alig tudunk meg valamit. Nem is titkolja Mikszáth, hogy milyen unalom lebeg a vita utolsó szakaszában. Egy már nyomon nem is követhető ese-

mény, a kabátban szavazni berohanó képviselő alakja révén válik kerékké a karcolat. Ezek a mozzanatok teszik az egész írást és szerkesztését utólérhetetlenül mikszáthivá.

A kézirat javításai

Lap Sor

- 131 : cím *A mulatságos kabátok* (K: *A haza téli kabátja*)
 3 képviselő úr ruhaszöge? (K: képviselő ur <ruhafogasa> ruhaszöge?)
- 132 : 1 — Legbelül az (K: — <Ott van> *A* legbelül az)
 2 — Ott lóg már? (K: — <Rajta> *Ott függ* már?)
 4—5 sor között a K-ban kihúzott sor található: <A szolgálta nagyot bamul>
 9 Pedig szerettem (K: Pedig <okvetlenül> szerettem)
 12—13 államadósságból. (K: államadosságokból”)
 14 Azóta közbeszéd tárgyát (K: <De Csatár valóban nem volt az ülésen> Azóta közbeszéd tárgyát)
 16—17 állítják, és hogy *egykor* az újságok (K: allítják, <de> es hogy <mar nem új korában jutott Csatárhoz hanem a „gavallero” levetett> az újságok)
 19 Teringettét, okvetlenül (K: Teringettet <pedig a kabatot> okvetlenül)
 20 mert láttam a Szent István palástját annak idején, (K: mert <.....> láttam <mar> *a nemzet összes garderobját; láttam a Szent István <palája> palástját annak idején*)
 22 atilláját Fenyvessy Ferencen, (K: atilláját <Abranyi Korne> Fenyvessy Ferencen)
 29—30 jelentéktelenebbeknél többnyire (K: jelentéktelenebbeknél <csak> többnyire)
 30—31 hadak szétszaladtak az ünnepekre. (K: hadak szétszeledtek a *karácsonyi* ünnepekre.)
 31—32 a csökönyös honatyák, akik a délelőttöt (K: a csökönyös honatyák, <<kiket a tarokk vonz a clubhoz> <.....> <.....>> a kik a délelőttöt)
 33—34 keblükben (K: keblükben <és azok>)
 35 Az utolsó időkben (K: Az utolsó <napokban> időkben)
 36—37 megnyithatták, minden (K: megnyithattak <is> minden)
 38—39 valaki elmegy. (Nagyon (K: valaki elmegy. <Tegnap például deltaiban> (Nagyon)
 39—133 : 1 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <De az ege> <Sermmi>
- 133 : 4 amelynél a megbotránkozás jelei (K: a melynél <zajos ellenmondások hallatszottak a szorvanyosan benepesult padokról> a megbotranyokozas jelei)
 8 édesdeden aludt (K: édesdeden <hortyogott> aludt)
 9 keltem fel *egy-egy* módosítvány (K: keltem fel egy módosítvány)

- Lap Sor
- 133 : 16—17 midőn nagy kacagás (K: midőn <<a terem <.....>> nagy kacagás)
- 18 — Mi az? Mi? (K: — Mi az? Mi? <Mit nevetnek?>)
- 20 derűje ömlött el (K: derűje <volt ?elomolva? szélesen> ömlött el)
- 26 — Aha, értem már. Ez az a »haza kabátja«, (K: — Aha értem mar. <<Jonasra Jónás a Csatar kabátját vette fel. S mint afele szep <.....> dalias legény magan mutatja be a <nemzetnek> haza <.....>> Ez az a „haza kabátja”)
- 31 szavazás, s a villanyos (K: szavazás <s az ?elnok? olyan> s a villanyos)
- 33—34 nevetnek a képviselők (K: nevetnek a képviselők. <Mert meg ebben a teremben nem>)
- „ 35—37 sorok kézíratszeletkéje az idők folyamán elkallódott!
- 134 : 1—2 felé oldalba lökött szomszédom. (K: fele <meglokott a> oldalba lökött *Daniel Pal.*)
- 3 regálnak. Le van tárgyalva (K: regálnak <Az egész javaslat> Le van tárgyalva)
- 6 megörültem, hogy most hálából egyetlen sor (K: megörültem, hogy <meg azt sem kerdeztem hogy „miota alszom en ift es hogy micsoda nap van ma”> <.....> most halából <egyet sor kritikát> egyetlen sor)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 132 : 9—10 Szerettem volna megnézni a bekecsét, melyet a tegnapelőtti ülésben felajánlott a hazának. — Csatar Zsigmond a dec. 5-i ülésen a következő kijelentést tette: »Jól tudom t. képviselőház, hogy az ország megingott pénzügyi állapotának kell, hogy meghozzuk az áldozatot és méltóztassék elhinni, hogy ha tudnám, hogy hazám pénzügyei rendezhetők, nem szólalnék fel a szegény községekre mért ezen súlyos csapás ellen sem, sőt többet mondok, a kabátomat hajlandó vagyok odaadni, (egy hang a szélsőbaloldalon: Nem hisszük el!), ha tudnám, hogy ezáltal segíthetek hazámon.« (KNapló, i. h. 69. l.) Az író az írásmű egész alapötletét ebből a fellengzős, semmitmondó kijelentésből vette.
- 15 *szürke krispin, rókatorokkal*, — finom gyapjuszövetből készült prémgalléros férfiköpeny
- 22 *klenódiúm* — drágaság, kincs, ereklye (latin)
- 30 *többszöve* Gyulai Andrások beszéltek. — Ez a kijelentés visszautal MKnak egy korábbi parlamenti karcolatára, amelyben Andrásy Gyula gróf szűzbeszédének leírásakor annál a gondolatnál időzött el, hogy mi lenne, ha az ifjú gróf helyett egy ismeretlen fiatalember: Gyulai András beszélt volna. Erre vonatkozik itt a megjegyzés; érdektelen, kis emberek beszé-

- dét jellemzi így Mikszáth. Az említett karcolatát és a tárgyi magyarázatot ld. e kötet 120—124, ill. 351—354 lapján.
- 132 : 39 *Vizsolyi betegsége* — Vizsolyi betegségről az újságok közvetve adnak hírt, így dec. 11-én a szabadelvű párt ülésén Vargits Imre elnökölt, míg az 1889. jan. 1-i tisztelegésekről beszámolva a Nemzet hírül adta: »Felkereste betegágán a szabadelvű párt ragaszkodása Vizsolyi Gusztávot is... kinek alakja úgy hiányzott az utóbbi hetek parlamenti munkáiban« (jan. 2.).
- 133 : 2 *gróf Csáky László viaskodék az almabor mellett.* — A dec. 5-i ülésen Csáky László a következő javaslatot terjesztette elő: »Miután pedig ezen törvénynek célja a termelés fejlődését nem megakadályozni és lehetetlenné tenni, hanem előmozdítani, azért egy indítvánnyal vagyok bátor a t. Ház elé járulni. Tudniillik sajnosan tapasztaljuk legújabb időben, hogy a filoxéra által igen sok telep használhatatlanná válik a bor-termelésre s ezáltal hazánk rendkívül nagy károkat szenved. Ezen telkek másra nem használhatók, mint gyümölcs-, főleg pedig almatermelésre, mert ez a silányabb talajban is jól terem. Tudjuk és tapasztaljuk, hogy az alma- és gyümölcstermelés kezdetben csak csekélyebb eredményt hoz, de vannak olyan gyümölcsök, melyek hosszú idő tartama alatt bőven hoznak és ha nagyobb mennyiségben termeltetnek, [alkalmasak] gyümölcsbor, különösen almabor készítésére...« (KNapló, i. h. 60. l.)
- 3 *Valamelyik képviselő a kerti borokat magasztalta.* — A két-fajta bor — »hegyi és kerti bor« — különválasztását Wittmann János javasolta a dec. 7-i ülésen. Javaslatát így hangzott: »En ezt a két kategóriát óhajtanám megkülönböztetni, éspedig úgy, hogy a hegyi bor után zárt városokban két, nyílt helyen három frt, ellenben a kerti bor után zárt városokban egy forint, nyílt helyeken 1 frt 50 kr. legyen fizetendő.« (KNapló, i. h. 103. l.) A kerti borok »magasztalása« Láng Lajos előadói válaszában így hangzott: »Igen sok esetben a hegyi bor éppoly gyenge, mint a kerti bor.« (KNapló, i. h. 105. l.)
- 23—34 *Jónás Ödön és a kabát.* — Ezt a tréfás mozzanatot természetesen sehol sem követhetjük nyomon. Hogy megtörtént-e ez a szórakozottságból fakadó eset, nem is olyan fontos; figyelemre méltó azonban mint az író remek szerkezeti megoldása az unalmas ülés leírására.
- 134 : 3 *Vége a regálénak.* — Az italmézési jog megváltásának módjáról benyújtott törvényjavaslattal november közepe óta foglalkozott a parlament. Az általános vita után hosszúra nyúlt a részletes, paragrafusonkénti vita. MK a részletes tárgyalás vége felé már nem is titkolta mennyire untatja a semmitmondó felszólalások hosszú sora. Ez az örömteli, felkiáltászerű megjegyzése ebből az érzésből fakadt.

A »HÁZ« II.

M *Vasárnapi Újság.* (Szerk.: Nagy Miklós.) 1888. december 16., 35. évf. 51. sz. (839—842. l.) Névjelzés: *M—th K—n.* [Itt említjük meg, hogy a folyóirat 832—833. lapján megtalálható a cikkben megemléített hűs újságíró-képviselő arcképe, köztük természetesen Mikszáth Kálmán portréja is.]

Kötetben itt először.

A parlamenti összefoglaló folytatása

Az előző, a nov. 25-én a VÜ hasábjain közzétett parlamenti beszámoló kapcsán a jelen kötet 336—338. lapjain már szóltunk azokról a kísérletekről, amelyekkel MK próbát tett annak érdekében, hogy ne csak napilapja, a PH hasábjain, hanem nagyobb időszakokban megjelenő orgánumok lapjain is képet fessen a parlament életéről, a képviselők mindennapjairól.

A jelen karcolat a képviselők egy sajátos csoportját: az újságírókat mutatja be. Mikszáth már közvetlenül az 1887-es nyári választások után egyik, az eredményeket mérlegelő írásában szólt arról a feltűnő tényről, hogy megnövekedett az újságíró-képviselők száma, létszámuk, éppúgy, mint az ügyvédeké, szinte egy külön csoportot is jelez a Ház üléstermében. (Ld. Krk 74. köt. 46—47. l. és jegyzeteinket a 205—207. l.)

A jelen karcolat éppen azért figyelemre méltó, mert ebben MK különböző pártállású újságíró kollégáit mutatja be. Módszere a parlamenti karcolatokéhoz hasonló — néha egyik-másik korábbi írása poénjét eleveníti fel —, villanásnyi képet rajzol a bemutatotról, hol magatartásáról, hol szónoki képességéről, hol pedig az újságírásban betöltött szerepéről. Szakmabeliekről, kollégákról lévén szó, egyik pártárványlatnál sem él a gúny, az ironia eszközeivel, ennek okáról nyíltan szól a karcolat 139 : 13—26 sorában. Érdemes még megemlíteni, hogy Jókai Mórt nem sorolja az újságíró-képviselők körébe, ezzel is érzékeltetve a sajtóban és az irodalomban betöltött kiemelkedő helyét.

*

A »Ház« II. c. írás esetében a szerző és szerkesztő részéről meg nyilvánuló sorozatalkotási intenciót két mozzanat bizonyítja. A cím után következő II. római szám, továbbá a hetilap 844. lapján olvasható alábbi szerkesztőségi közlemény: »Mikszáth Kálmán mai számunkba a második cikket írja a „Ház”-ról, s ezt több is fogja követni az ő kedvelt karcolatai alakjában, arcképcsoporzatokkal és a „Vasárnapi Újság” rajzai által készített jelenetes képekkel illusztrálva. Ugyancsak Mikszáth Kálmán elbeszélést is ír lapunk részére, melyet Vágó Pál fog illusztrálni.«

E szerkesztői sorok már inkább a következő évre vonatkozhatnak, de hiába lapozzuk március közepéig a Vasárnapi Újság 1889-es

évfolyamát, sem a parlamenti karcolat folytatását, sem a fenti közleményben ígért Végő Páltól illusztrált Mikszáth-elbeszélést nem leljük. Végre a márc. 24-i (12. sz. 194—195. l.) számban újból feltűnik »A „Ház” — III. közlemény —« címmel és sorszámmal jelzett írás. Szerzője nincs jelezve, az írás módja és stílusa pedig egyáltalán nem vall Mikszáthra. Rövid bevezető után, amelyben előzményként hivatkozik a nov. 25-én megkezdett sorozatra, további húsz képviselőről közül rövid életrajzi összefoglalást, hozzátéve, hogy »leginkább azokat válogatván ki, kik a véderőről szóló törvényjavaslat fölött most folyó vitában szerepeltek.« (I. h. 194. l.) Ez az utóbbi mondat minden valószínűség szerint magyarázatul is szolgál arra, hogy miért nem közölt a VÜ a parlament »hétköznapijait« bemutató tárcát, és magyarázat egyben arra is, hogy miért nem MK írta azt az 1889. márciusi cikket. Ezekben a hetekben tárgyalta a parlament ugyanis 1875 óta a legnagyobb viharokat és erőösszecsapásokat kiváltó törvényjavaslatát.

Egy hét múlva márc. 31-én a 13. számban a 209. lapon jelent meg *A »Ház«* IV. közleménye. Ennek csevegő részét — *th.* — *n.* szignóval újból Mikszáth írta. A cikk komponálása hasonló a novemberi első közleményhez: a szignó után három csillag következik, majd a hetilap következő lapján újabb húsz képviselőről olvashatunk néhány soros bemutatót, a húsz honatya arcképe a 204—205. lapokon található. A cikkkel itt nem foglalkozunk részletesebben, szövegét a Krk következő, 78. kötetében fogjuk közölni. Az azonban a tervezett sorozat történetéhez hozzátartozik, hogy a tárca MK-tól származó része a következő sorokkal végződik: »Horváth Lajos és Hodossy Imre annyira komoly ember, hogy nehéz róluk humorizálni; ellenben Olay és Almássy olyan jó téma, hogy érdemes lesz visszatérni alkalmilag a róluk elmondandókra.« (I. h. 209. l.) ... A VÜ teljes 1889-es évfolyamának tüzetes átnézése azt bizonyítja, hogy a kialakult körülmények nem teremtették meg a megfelelő helyzetet MK számára, hogy »alkalmilag« újból foglalkozzék képviselőtársai bemutatásával. E IV. közleménnyel a VÜ hasábjain tett kísérlet is zátonyra futott. Az új formát valószínűleg csak a Katánghy Menyhért figurájának megkomponálásával sikerült kialakítania Mikszáth Kálmánnak, ami egyrészt eltávolította a képviselőház napi eseményeitől, másrészt megteremtette annak a lehetőségét, hogy a karcolatok síkjáról fokozatosan át-emelje a témát a szépirodalom szférájába, amely majd *Az új Zrínyiaszban* éri el tetőfokát. De addig még öt év anyagát kell közrebecsátanunk, hogy a Krk jelen ciklusában elérkezzünk a 82. kötethez, amelyben sorra kerülnek majd a híres Katánghy-féle képviselőházi levelek.

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
135	: 19	Csernátony és a madarak. — MK korábban több karcolatában megöröklítette az idős képviselő röpdéjét. (Ld. Krk 72. köt. 97—98. l., 76. köt. 179—183. l.)
136	: 7	<i>kolorit</i> — itt színhatás

- Lap Sor
- 137 : 20—21 *instinktus* — ösztön
- „ 26 [Visi Imre] a »Memor« álnévet használja a »Nemzet«-ben — Gulyás Pál álnévlexikonja a Memor álnévet csupán Visi egyik politikai röpirata szignójaként tartja számon (Bp., 1956. 298. l.), így MK cikke a kortárs autentikusságával egy újabb alkalmazási térre is kiterjeszkedik.
- 138 : 15—17 Angliára való hivatkozás. — MK a képviselőknek ezt a furcsa szokását korábbi karcolatában is már elítélte. (Ld. Krk 75. köt. 137. l.)
- 139 : 30—35 Eötvös Károly és a Deák-adomák. — MK az 1887-es év őszén, a Deák-szobor felavatása idején maga is több Deák-anekdotát örökölt meg, egyik karcolatában hivatkozott Eötvös utolsóinak megírt Deák-adomájára. (Ld. Krk 75. köt. 44. l.)
- 140 : 3 *ingrediencia* — alkotórész, kellék
- 5—6 *Mint a Fiáth főispán lelke, mely éjjelenként Veszprém és Budapest közt bolyong* — MK e fordulattal egy, az akkori olvasó számára ismert, de má már felidézhetetlen helyzetre utalt.
- 7—8 *Mire saktervédői voltát feledtette — most újra a Doda-ügy-be keveredett.* — MK a korábbi, *Csevegés a hétről* karcolatában szolt Eötvös Károly újabb védői tevékenységéről. (Ld. e kötet 48—49. l., jegyzeteinket a 242. l.)
- 9 *Kaas Ivor, a belvárosi győz* — Az utalás a szeptember közepén megtartott belvárosi pótválasztásra vonatkozik, ahol Kaas Ivor a szabadelvű párti jelölt elől megszerezte a mandátumot. (Ld. *A választás után* c. karcolatot a 51—53. l.)
- 141 : 12—13 [Csévolszky] *azzal nem törődik, hogy ez a tenger feneké néha a belügyminiszter asztalfiókjában, néha a király papirkosarában van.* — MK utalása a Széchenyi Pál mandátumával kapcsolatos Tallián főispán-féle, a belügyminiszterhez intézett szigorúan titkos levélnek az Egyetértés hasábjain való publikálására vonatkozik (Ld. Krk 75. köt. 94—96. l. és jegyzeteinket a 238—241. l.).
- 30—31 Bolgár Ferenc halálos párbaja. — A halálos párbajt mint a mandátum megszerzésének egyik fontos eszközét, MK egyik korábbi karcolatában is megemlítette Bolgár Ferencsel kapcsolatban. (Ld. Krk 75. köt. 144. l.)
- 143 : 15—16 Ugron Gábor és az otthoni mezei munkák. — Korábban MK egy külön kis cikkében foglalkozott azzal, hogy miért hevenyészettek Ugron parlamenti felszólalásai, és akkor az okot a mezei munkával való fokozott törődésben látta. (Ld. Krk 75. köt. 134—136. l.)
- 20 *Boulanger-val sétál karonfogva az Eliséi-mezőn* — MK ezzel Pázmány párizsi tartózkodására és francia kapcsolataira utalt.
- 21 *tegnap még Smolkával dinirozott Sachernél* — E fordulattal MK Pázmány osztrák kapcsolataira célzott.

144 : 11—14 MK képviselőházi »megnyilvánulásai«. — MK ezzel az önironikus fordulattal szól arról, hogy még mindig nem szólalt fel a Házban. Még két évnek kell majd eltelnie, hogy egy rövid beszéd erejéig szót kérjen.

1889

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 1—4 folio
M I. *Pesti Hírlap*. 1889. január 11., 11. évf. 11. sz. (1., 2., 3. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 200—204. l.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes részeket I—XV római számokkal jelölték.

A javítások száma az átlagosnál magasabb, ez részben a stílárís csiszolás következménye, részben abból is származott, hogy a kompozíció egyik-másik eleme a megírás közben alakult ki véglegesen. A korrektúrát MK maga végezte el, ezt mutatják a következő sorokban található további javítások: 145 : 20, 146 : 38, 147 : 31.

A parlament üléséről

Az 1889. évi ülések jan. 8-án kezdődtek az ünnepek miatti szünet után. Ez a 8-ai, nyitó ülés félórás, rendkívül formális volt. Személyi kérdések kerültek sorra. Az elnök tette meg szokásos havi jelentését, és *Baross Gábor* vasúttal foglalkozó előterjesztéséről tesz említést a jegyzőkönyv. (KNapló, 1887—92. VII. köt. 194—196. l.)

Jan. 10-én, a karcolatunk témáját adó napon, azonban már megkezdődött az érdemi munka. Mint a későbbiekben világossá fog válni, egy különlegesen nagy jelentőségű esemény: a véderőtörvény javaslatának vitája indult el ezen a napon. *Münnich Aurél*, a bizottság előadója indította meg a vitát. Előadói beszédében hangsúlyozta a kérdés jelentőségét. Beszélt az európai helyzetről, majd pontról pontra kitért a törvényjavaslat lényeges új vonásaira. Az előadó után egy különvélemény betérjesztőjére, *Bolqár Ferenc* képviselőre került sor. Hosszú beszédében megkérdőjelezte az előadó által mondottak lét.

jogosultságát, az önkéntesi intézmény, a katonaköteles kor stb. megváltoztatásának jogosságát. Felvetette a tiszti vizsga nyelvének a kérdését is. Beszéde után közte és Münnich Aurél között rövid szóváltásra került sor, amelyet a képviselők hangos közbeszólása kísért. *Fejérváry Géza* a haza védelmében hozandó »áldozatokat« kevésbé tartotta súlyosnak, mint azt sokan gondolták. Reflektált Bolgár felszólalására, és ígéretet tett, hogy a részletes vita alkalmával az ellenvetésekre válaszolni fog. *Csáky Albin* beszédében — mint a tárgyi magyarázatok között is utalunk erre — a haza érdekét, annak védelmét a kultúra elé helyezte, és állást foglalt a törvényjavaslat elfogadása mellett. *Vadnay Andor* bevezetőben bejelentette, hogy a javaslatot elfogadja, de felszólalásában részletesen foglalkozott azokkal a szakaszokkal, amelyek szerinte hibásan kodifikálják a javaslatot. (KNapló, i. h. 197—220. l.)

A korábbi években, amikor Mikszáth még nem volt képviselő, többször élt azzal az írói fogással, hogy egy régóta mandátummal rendelkező, a parlamentbe csak nagyrítván bejáró kormánypárti képviselő nézőpontjából írta meg az aznapi, a szokástól eltérő parlamenti ülést. Ilyen esetekben a maga teremtette hős belezavarodott a szokatlan szituációba, és ezzel fokozta Mikszáth az ülés bemutatásának »érdekességét«. Ezt a fogást alkalmazta az 1884. dec. 14-i *A t. Házból* c. karcolatában, ill. az 1885. dec. 8-i *A t. Házból* c. beszámolójában (ld. Krk 69. köt. 168—172. l., ill. Krk 71. köt. 121—125. l.).

Szabadelvű párti képviselővé választása óta ez az első alkalom, hogy egy képzeletbeli, a karcolat szövege szerint már öt esztendeje kormánypárti képviselő mezét öltötte magára. Az ok most is egy rendkívüli helyzet volt: a javaslatot elfogadó ellenzéki Vadnay Andor beszéde alatt a baloldal padsorai tüntetőleg kiürültek. Az üres padsorokat a kormánypárt képviselői foglalták el. A Mikszáth teremtette mamelek figura ekkor toppant be, és az észlelt szituációba érhetően belezavarodott. A furcsa helyzet kiaknázásával írónk egy átlagosan és szabályosan megkomponált beszámolónál sokkal erőteljesebben tudta olvasói számára a körülményeket bemutatni. A karcolat nagy részét az önmaga teremtette figura zavart bizonytalansága tölti ki, ezzel a fogással MK a szabadelvű párton belüli tétováságot is érzékeltette. A karcolat befejező részében a bizonytalanság megszűnik, az ellenzéki Károlyi Gábor gróf »felvilágosítja« a karcolat szenvedő hőseit, hogy tájékozatlansága áldozata lett. Ezt követően a karcolat tónusa visszatér a szokásos hangvételű parlamenti beszámolók módszeréhez: jellemzi és bemutatja a fontosnak tartott felszólalásokat.

Szövegváltozatok

A parlamenti karcolat PH-beli közlése után Mikszáth a szöveget az 1892-es kötetbe is beillesztette minden javítás és csiszolás nélkül. A karcolat záró csattanóját (149 : 5—12) számunkra ismeretlen okból

elhagyta. A jelen Krk a korábbi elveknek megfelelően az 1892-es kiadás szövegét közvetíti, de az elhagyott záró sorokat a PHból beillesztettük a főszövegbe. A korábbi gyakorlatnak megfelelően a kiadás címet — *Megkezdődik a véderő vita* — itt közöljük, és megjegyezzük, hogy dátumként az ülés napját, 1889. január 10-ét tüntette fel MK.

Lap Sor

- 145 : 1 sor előtt a következő kihúzott részlet található: <<Tegnap>>
 <<Ma reggel elolvastam a lapokból a szabadalvüparti konferenciáról a tudositást s így szoltam a feleségemhez
 — Asszony tudod e mi jutott <az> eszembe?
 <— No?>
 — Elmegyek ma az ülésre
 <— ?Marmar? ideje. Mar ugyis piszkolodnak a választoid hogy soha se vagy ott>
 — Lehetetlen.>>
- 1 esztendeje vagyok kormánypárti (K: esztendeje <ulök a kormányparton> vagyok kormánypárti)
- 9 — Ej, ha eddig megélt (K: — <Hogy hogy?> Ej ha eddig megélt)
- 12 — Hallgass! Nagy (K: — <Nem ám. Asszony> Hallgass. Nagy)
- 12 állunk. Hegedüs (K: állunk. <Képzeld> Hegedüs)
- 13 javaslatot. Körösi (K: javaslatot. <Rakovszky> Korosy)
- 15 Rakovszky István harcra (K: Rakovszky Istvan <.....> harcra)
- 19 — Az esernyőt (K: <?Bah?> — Az esernyőt)
- 20 A hó apró pelyhekben (K: A hó <szep> apro pelyhekben)
- 22 Ezért késtem el az (K: Ezert *azutan* elkéstem az)
- 23—24 értem, melynek homlokzatán (K: értem <mely ott> <melyen fekete zasz> melynek homlokzatán)
- 27 — Szitányi. Örülhet, (K: — <A szegény> Szitányi. Örülhet)
- 146 : 2 forradalmár hírében is állt. (K: forradalmár <volt> híreben is állt)
- 4—5 Wahrmann. — Pedig olyan régi (K: Wahrmann <<Szerencsed <pajtas> hogy <velem találkozol> elottem nyilatkoztak, mert ha Harkányi megtudja, hogy meg nem tudod a Szitányi anekdottat>> Pedig <az mar> olyan régi)
- 8 kormányval a negyvenes (K: kormányval a <harmincas> negyvenes)
- 9 elején. Szállított nekik egyet-mást. (K: elején. <Lifer> Szállított [sic!] nekik <valamit> egyet más.)
- 10 szemére veti a miniszter: »Hallja, Ullman, az ön (K: szemére <vetik Ullmannak> veti a miniszter: <hogy az nem> <hogy a fia Bernat> Hallja Ullman az on)
- 11 megelegedve. Nagyon (K: megelegedve <sok> Nagyon)
- 12—13 körökben az ő ellenzékeskedése. (K: körökben <hogy> az o ellenzékeskedése”)

- Lap Sor
- 146 : 15 valósággal a liberálisokhoz (K: valósággal <az ellenzek> a liberálisokhoz)
- 17 »Hm, az uralkodóház nagyon (K: „Hm az <osztrak> uralkodo haz nagyon)
- 18 Én nem hitelezek (K: Én <?megszaki?) nem hitelezek)
- 19—20 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <Megnevettem>
- 23 — Semmi kétség, visszaveszi (K: — <Alkalmasint> Semmi kétség visszaveszi)
- 25 vagytok-e. Tartsátok magatokat (K: vagytok e. <Azert csak> Tartsatok magatokat)
- 25—26 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <— Tréfálsz ?>
- 27—28 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak: <Besietek s egyszerre elhul bennem a vér>
 <<Vadnay Andor beszélt. Megismertem a hangját. Csinos hajlékony beszélő organuma van De amint odapillantok elhul bennem a vér. <Körülötte ült Arany L> <A kormánypart>>>
- 30 mellette gömbölyödik (K: mellette <...> gombolyódik)
- 32 ülik meg a baltájékat. (K: ulik meg a <balta> baltajékat)
- 38 arra van balra, ahol a jobboldal volt... (K: arra volt balra ahol a jobboldal *ült*...)
- 147 8 fölzúgott a tetszés (K: folzugott a <helyesles> tetszes)
- 10 Igaza van! (K: Igaza van. <Visi helyeslőleg raz>)
- 11 bozontos fejét (Ki hitte volna, (K: bozontos fejét <No lam meg ez a Visi> (Ki hitte volna)
- 12—13 ragyogott a meglepédestől, Hanzély (K: ragyogott a <?tabor? tetszéstől> a meglepédestől <sőt még> Hanzély)
- 13—14 mosolygott. Szinte (K: mosolygott <<<M> Pedig ha valamikor>> szinte)
- 18—19 kabinetet.) Nini, Károlyi István gróf is eljött. Valami (K: kabinetet.) <Karolyi Istvan gróf> Nini Karolyi Istvan grof is eljött <<Talán ez is> <ő is> <.....> valami tárcát. Szinte tudatosan véltem <ajkain> ajkaról a mondatot: Edes hazám őse>> Valami)
- 20 csak a szózat (K: csak a <szozatb> szozat)
- 26—27 meg a szónokot. Szinte jól esik (K: meg a szónokot. <De lam mennyi eleven öreg emberünk van> Szinte jól esik)
- 27—28 eleven öreg emberünk van. (K: eleven öreg<ünk van> emberünk van.)
- 28—29 sor között a K-ban kihúzott szó olvasható: <A tüdővesztő>
- 29—30 esemény felizgatott. (K: esemény <.....> felizgatott.)
- 30—31 sor között a K-ban kihúzott ezavak találhatóak: <Majd s> <Osszeutodtem>
- 31 összeütődtem gróf Károlyi Gáborral: (K: összeütődtem *Meszlenyi Lajossal: a „költővel”*)

- Lap Sor
- 147 : 37 — Osztrák—magyarok vagytok. (K: — <Hat mamelukok> Osztrak—magyarok vagytok)
- 148 : 1 — Mit beszélés? Hát miért ülnek akkor mieink (K: — <Mamelukok?> Mit beszélés? Hat mért <ülünk> ulnek akkor mieink)
- 3 — Fortélyből. Maszkírozni akarják (K: — <Mert> Fortelybol maszkírozni <akarjatok> akarják)
- 4 a folyosóra. Nem akarják (K: a folyosóra. <Ne tettesd magad olyan naivnak.> Nem akarják)
- 5—6 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <De kerlek én epen m>
- 12—13 sor között a K-ban törölt sor található: <— Nem, de megszaporodta>
- 14 a terembe, s a régiben (K: terembe <s rendbe> s a regiben)
- 20 morgott, de nem a (K: morgott <hogy o nem> de nem a)
- 23—24 sor között a K-ban kihúzott sor található: <<— Tudom. Az <.....> olyan mint a <.....>>
- 25 beszélt szakszerűen, (K: beszélt <igen figyelmen> szakszerűen)
- 27 — Utána Fejérváry rapszodice, de ügyesen. Azt mondja (K: — Utána Fejervary <szóltott. Ügyesen védve a javaslatot> rapszodice, de ugyesen. Azt mondja)
- 29—30 sor között a K-ban két kihúzott sor olvasható: <— Hát még ki beszélt?> <— Ki következett utána?>
- 31—32 legviharosabb része. Mihelyt fölállt, mindjárt (K: legviharosabb <pontja> része. Mihelyt felallt <valaki beleki> mindjárt)
- 33 megjegyzés röppent (K: megjegyzés<sel fogadtak> röppent)
- 33 »Beszéljen németül!« Nem jött (K: „Beszeljen nemetül!” <hangzott fel balról.> <Elmondta> <Megmagyarázta> <ki-magyarázta> Nem jött)
- 35—36 szintelen. Egy megfordított (K: szintelen <Az indulatait féken tartja> Egy megfordított)
- 39 de merészek. Két gondolatot (K: de mereszek. <Comprehensiv erő.> Ket gondolatot)
- 149 : 1—2 is tud« és hogy az (K: is tud” <a másik> es hogy <a katonai> az)
- 2—3 másodrendű. Ezekre támadt (K: masodrendu <kérdés>. Ezekre támadt)
- 6—7 sor között a K-ban olvashatatlanul törölt szó található!
- 7 — Hogyan? A szélsőbal meg sem (K: — Hogyan a szelsőbal <nem is lépett ma akcióba> meg sem)
- 10—11 sor között a K-ban kihúzott szöveg olvasható: <Igy hat a szélsőbalnak is sikerült actioja volt ma>

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 145 : 1 *Már ötödik esztendeje vagyok kormánypárti képviselő* — Ld. a bevezetőben kifejtetteket.
- 3 *a szabadelvű párt konferencia* — A véderőjavaslat vitája előtt mind a három parlamenti párt tartott értekezletet. A Nemzetben csak a szabadelvű párt konferenciájáról írtak, míg a PH írt mind a három értekezletről. A szabadelvű párt jan. 9-én, 10-én és 11-én tartott értekezletet, külön érdekessége volt — mint a karcolatból is világossá válik —, hogy néhány kormánypárti képviselő komolyan hangot adott kétségeinek. A Nemzetben említett cikk alapján Horváth Gyulát, Rakovszky Istvánt, Éles Henriket stb. említhetjük meg. Hozzátehetjük, hogy az értekezlet elnöke Vargits Imre volt. A függetlenségi és 48-as párt Irányi Dániel elnöklete alatt tartott értekezletet. A mérsékelt ellenzék Királyi Pál elnökletével dolgozta ki a vitára vonatkozó taktikáját.
- 12—13 *Hegedűs megtámadta a konferencián a javaslatot.* — Hegedűs felszólalását így összegezte a PH: »Hegedűs Sándor tart a javaslatnak úgy pénzügyi, mint alkotmányjogi következményeitől... Garancia szükséges arra nézve, hogy a 2-ik év nem fog szisztematice alkalmaztatni, ily garancia pedig nem fekszik előttünk. Szóló sajnálja, hogy a tanulmányi kedvezményekre vonatkozó előmunkálatok nem öltöttek még oly alakot, hogy elő lettek volna terjeszthetők...« (PH, 1889. jan. 9. 5. l.)
- 13—15 *A kormánypárti képviselők »ellenzékben«.* — Az itt felsorolt képviselők a szabadelvű párt konferenciáján felszóltak, és kétségeiket tárták a párt vezetősége elé. A Nemzet-beli jan. 10-i és 11-i tudósítások név szerint is említik őket.
- 20 *pilínkél* — A hópelyhek lassú szállingózását érzékeltető tájszó MK más írásaiban is felbukkan. (Ld. Rubinyi Mózes: »Mikszáth Kálmán stílusa és nyelve«. 208. l.)
- 27—28 *Szitányi Bernát halála* — Az 1889. jan. 5-i Nemzet (esti kiadása) így méltatta: »Az elhunyt egyike volt azon férfiaknak, akik soha nem csökkenő kötelességérzetet tudnak magukban egyesíteni lankadatlan hazafiságot [sic!].« Ez a mondat magyarázhatja a karcolatban vele kapcsolatban írtakat. Ld. még MK »*Urunk*« c. nekrológját e kötet 79—81. lapján.
- 146 : 32 *csupa mamelukok ülnek meg a baltájékat.* — A mamelukok baloldala való átülésének okát később MK adja meg a 148: 3—5 sorban. Erről a cselről a lapok is megemlékeztek, így a PH is a következőket írta: Vadnay »beszéde alatt pártfelei tüntetően elhagyták a termet, mire a szélsőbaloldali padokba számos kormánypárti képviselő telepedett le, élénk tetszéssel hallgatva a szónokot...«. (PH, 1889. jan. 11. 3. l.)

- 147 : 8 *E pillanatban valamit mondott a szónok* — A későbbiekből (147 : 32—37) kiderül, hogy Vadnay Andor beszédjéről van itt szó. A beszédről ld. a 147 28—30 sorokhoz fűzött tárgyi magyarázatot.
- 18—20 Károlyi István és a Szózat. — MK a Szózat szövegének kisebb módosításával Károlyinak és Grecsáknak a pertuval kapcsolatos országos hírűvé kapadlt botránýára utalt, valószínűleg egy korabeli tréfát örökítve meg ezzel. (Az ügyről ld. részletesebben *A reformer* c. karcolathoz fűzött jegyzeteinket e kötet 249—253. l.)
- 32—37 *Vadnay Andor »szökése«* — A véderőjavaslat, mint ezt már az előzőekben is láttuk (145 : 3, 146 : 32 sorokhoz fűzött tárgyi magyarázatok), a kormánypárton belül is vitához vezetett. Ezért okozott különös meglepetést, hogy a baloldali képviselő, Vadnay Andor így kezdte felszólalását: »T. Ház! (*Nagy zaj. Halljuk!*) A véderőről szóló törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. Elfogadom, mert egyetlenegy lényegesebb intézkedése kivételével a külpolitikai helyzet és az európai nagyhatalmak felcsigázott hadi készülődései által teljesen indokoltnak találom azt; legfontosabb részében pedig annyira szükségesnek ismerem fel, hogy elmaradása esetén kórnem, sürgötnem kellene előterjesztését.« (KNapló, i. h. 216. l.) Világos tehát a karcolatban Károlyi Gábor szájába adott megjegyzés — Vadnay, a szökött katona — értelme.
- 148 : 14—15 *szemcsés köthártyalob* — MK a szem köthártya-hurutjának (conjunctivitis catarrhalis) nyelvújítási műszavát használta.
- 27—28 [Fejérváry] *Azt mondja »artsuk készen a puskaporunkat«* — Fejérváry báró beszédében az európai hadseregek korszerűsítéseiről beszélt, meg arról a kötelezettségről, amit a hármas szövetségbeli tagság a magyar hadseregre ró. A fenti megjegyzése is ebbe a gondolatmenetbe illeszkedik és a következőképpen hangzott: »Meggyöződösem az, hogy e t. Házban, pártkülönbség nélkül nincs senki, aki ezen törekvésünk helyességét el nem ismerné; mert aki az európai politikai helyzet mozzanatait csak némileg figyelemmel kíséri, az előtt kétségtelenül tudva van azon körülmény, hogy mennyire haladtak és haladnak folyton a külföldi államok — nagyja és apraja — véderejük tökéletesítésében; annak figyelmét továbbá ki nem kerülhetne azon körülmény, hogy bár öröndetesen konstátálható jelen percben a nyugodtabb áramlat, fájdalom, sokkal több gyúanyag halmozódott fel Európában, mintsem a veszély rögtöni feltámadhatásától nem kellene tartanunk, és hogy ennél fogva a béke fenntarthatása iránti minden törekvésünk dacára résen állva, minden eshetőséggel szemben, szárazon kell tartanunk puskaporunkat.« (KNapló, i. h. 213. l.)
- 28—29 Thaly közbeszólása. — Fejérváry fentebb idézett hozzászólásának utolsó részét itt ismét felidézük a közbeszólás

- érthetőbbé tétele érdekében: »... minden eshetőséggel szemben, szárazon kell tartanunk puskaporunkat. (*Egy hang bal felől: Ha van! Derűtség.*)» Tehát a KNaplóból nem derül ki, hogy tényleg Thaly Kálmán volt-e a közbeszóló. Fejérváry így reagált a közbeszólásra: »Igenis van! (*Derűtség jobb felől.*) Méltóztattak megzavarni.« (KNapló, i. h. 213. l.)
- 148 : 31—149 : 4 Csáky Albin első miniszteri beszéde. — A karcolatban az író két középponti gondolatot emelt ki a beszédből. Az egyik a kultúra és a véderő viszonya volt, melyet Csáky Albin így fogalmazott meg: »... mert a véderőnek harcképessége, mert az állam biztonsága szerintem még magasabb fokon áll, mint a kulturális érdek;«. (KNapló, i. h. 214. l.) A másik gondolat a kötelező német nyelv oktatása melletti érv volt: »A törvényhozás szerintem igen helyesen és bölcsen járt el, mert azon szempontból indult ki, hogy okvetlenül szükséges művelt emberre nézve, hogy a magyar, hazai nyelven kívül egy élő nyelvet is tudjon.« ... »A germanizálás vádjával kapcsolatban még két dolgot kívánok felemlíteni. (*Halljuk!*) Az egyik az, hogy teljes meggyőződésem szerint a jó magyar is csak jobb magyarrá válik, ha németül is tud.« (KNapló, i. h. 215. l.)
- 33 [Csáky] »Beszéljen németül« — A karcolatban említett mozzanat magyarázatát a Nemzet január elejei vitájából érthetjük meg. A vita indulását a következő idézettel illusztráljuk: »Készakarva tartózkodtunk minden kommentár írásától ahhoz a rendelethez, mely a tegnapi hivatalos lapban megjelent s a gróf Csáky név aláírásával a német nyelv eredményesebb tanítására szólítja fel a középiskolák e részben illetékes tényezőit.« Nemzet, jan. 5. (esti kiad.) A jan. 7-i vezércikkből az is világos lesz, hogy a középiskolák kötelező német nyelv oktatásáról kezdődött a lap hasábjain vita. Erre utal a közbeszólás.
- 149 : 3—10 A baloldal »politikai akciója«. — Ez a rendkívül gúnyos megjegyzés kicsit eltér a karcolat eddigi gondolatmenetétől. Hiszen a jobboldalon belüli és a véderőtörvény-javaslattal szembeni egységes ellenállás képével indított MK. Az ülésen valóban főleg a kormány és a szabadelvű párt politikusai jutottak szóhoz.

ESTE ÉS REGGEL

- K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 5—6 folio
 M I. *Pesti Hírlap*. 1889. január 12., 11. évf. 12. sz. (3. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
 II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Össze-
 gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 204—205. l.

A kéziratról

A karcolatot MK két, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában feldarabolták, és az egyes részeket I–IV római számokkal jelölték.

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb. Az ötletet és annak megformálását már valószínűleg a megírásig kialakította és szinte egyetlen lendülettel vehette papírra a kormánypárt sajátos magatartását kifigurázó történetet. A korrekktírárt valószínűleg maga nézte át. Ezt az is bizonyítja, hogy a 149 : 7 és 149 : 11–12 sorban két utólagos módosítást találhatunk.

A parlamenti helyzetről

A rövid karcolat témáját és formáját tekintve is szorosan kapcsolódik az előző karcolathoz. Mint már ott jeleztük, Mikszáthot nagyon foglalkoztatta a kormánypárton belüli vita. Az előző karcolatban egy kitalált figura — egy rémült és megzavarodott kormánypárti képviselő — szemével nézhettük az eseményeket. A jelen karcolatban ugyancsak a kormánypárton belüli heves vitáról, majd ugyanazon képviselők parlamenti magatartásáról olvashatunk, a közvetítő azonban egy külföldi. Nem új írói fogása Mikszáthnak, hogy egy kívülálló és tájékozatlan külföldi szemléletén keresztül láttatja az eseményeket. Hasonló ötlettel élt például *A nemzet szája* c. írásában (KrK 73. köt. 70–72. l.). A módszer alkalmazásával jobban rá lehetett világítani a »meghasadt« állapotnak a visszásságára. Az idegen joggal azt hiheti, hogy különböznek a kormánypárt konferenciáján hevesen tiltakozó és a parlamentben békésen jóváhagyó képviselők egymástól, pedig a valóság az, hogy ugyanazok az emberek viselkednek, reagálnak kétféleképpen.

Szövegváltozatok

A karcolatot a PH-beli közlés után MK az 1892-es kötetkiadásba is beleillesztette. A szövegen semmit sem változtatott, sőt szokásától eltérően még a PH-ban közölt címet is meghagyta, csupán a cím alatt az ülés napját feltüntette: *1889. január 11.* A jelen Krk az 1892-es kötetkiadás szövegét közvetíti.

Lap Sor

- 149 : 2 Napok előtt egy külföldi (K: <<A <.....> Ház.>>
<Egy> Napok előtt egy kulföldi)
3 folynak, felhőt verő (K: folynak, <<eget verő> <?szivar?>
eget v>> felhőt verő)
5 Felül ül rövidre nyírt, tüskés ősz hajával (K: Felül ül <ro-
vidre nyírt hajával> rovidre nyírt, tüskés ősz <arcaval> ha-
jával)

- Lap Sor
- 149 : 6 előtte egy giesshüblis üveg, melyből (K: előtte egy <Gieshubl is üveg> gieshublis üveg <melyből koronkint megnevesíti kornyadt> mellybol)
- 7 Távobbb a honvédelmi miniszter. (Tavolabb a hadugy miniszter)
- 10 Idegenek természetesen (K: <Az idegen po> Idegenek természetesen)
- 11—12 szomszéd termék üvegfalán (K: szomszed terméknek <roppant> uvegfalan)
- 12 ha nem hallják is (K: ha nem <ertik> halljak is)
- 12—13 szó, észrevehetik (K: szó <(hiszen ha hallanák sem értenék)> észrevehetik)
- 15 hogy egy erős ellenzék (K: hogy egy <ellenzék> eros ellenzék)
- 16 izgatottan. (K: izgatottan. <Kurucok tabora ez itt>)
- 20 — Dühös emberek. Melyik része (K: — Dühös emberek. <Ez talan az ellenzék?> <Ezek a Tisza ur> Melyik resze)
- 22 Tisza pártja. (K: Tisza <ur> partja.)
- 150 : 1 most nyújtott be a (K: most <benyujtott> nyujtott be a)
- 2 szép szituáció. (K: szép szituáció. <Nem irigylem az ilyen pártot.>)
- 4 Másnap már egy másik (K: Masnap <elvittek az idegen urat a képviselohaz karzatara> mar egy masik)
- 5—6 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Ott is elkezdett kardoskodni>
- 6 figyelmesen hallgatott, (K: figyelmesen <megnezett es> hallgatott)
- 14—15 kezdve, belenyúlva (K: kezdve <belehaladva> belenyulva)
- 15 patkó másik részébe. (K: patko masik <részébe> <sarkába> részébe.)
- 19 Csendes emberek. Jó ezeknek (K: Csendes emberek <ezek> Jo ezeknek)
- 21 csodálkozva rázogatta (K: csodalkozva <razta> razogatta)
- 25 egy reggeli és egy (K: egy <nappali és eg> reggeli es egy)
- 30 a reggeli párt a pairek házának többsége, (K: a reggeli párt <<a felsőházból <...>> a pairek házának többsége)
- 31—32 választottjaiból alakult. (K: valasztottjaibol <?kerult?> alakult)
- 33 Postszkriptum: Tudakozódtam (K: Post skriptum: <Megtudakoltam> Tudakozodtam)
- 33 párt felől, melynek (K: part felől, <kiknek> melynek)
- 37—38 az a gentleman, akitől kérdezősködtem. (K: az a gentleman <aki mondta> akitől kerdezősködtem.)

Tárgyi magyarázatok

Lap- Sor

- 149 : 2—3 *hol most zivataros konferenciák folynak* — Mint azt az előző, jan. 11-i *A t. Házból* c. karcolathoz fűzött (145 : 3) tárgyi magyarázatból is tudjuk, ezekben a napokban mind a szabadelvű párt, mind a másik két parlamenti párt konferenciát tartott, ahol a véderőjavaslat vitája során kialakítandó álláspontjukat tisztázták. Legnagyobb érdeklődést azonban a kormánypárti konferencia keltette, hiszen a véderőjavaslat a párton belül is heves tiltakozásokat váltott ki. Ld. erről a Nemzet és a PH 1889. jan. 9-i, 10-i és 11-i számait.
- 5 *ósz hajával Vargits elnök* — Ugyancsak az előző, *A t. Házból* karcolathoz (145 : 3) írt tárgyi magyarázatban már idéztük: a szabadelvű párti konferencia elnöke Vargits Imre volt.
- 6 *giesshüblis üveg* — Az Osztrák—Magyar Monarchia idejében az akkori csehországi karlsbadi kerületben levő Giesshübl-Puchstein falu savanyúvízes forrásából importált ásványvízzel töltött üveg.
- 150 : 30 *páirek háza* — a főrendek háza

A HANGULAT

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 7—9 folio
M *Pesti Hírlap*. 1889. január 13., 11. évf. 13. sz. (1., 2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes részeket A—L betűkkel jelölték.

MK javításainak száma átlagos, és változtatásai a jobb, a találhatóbb kifejezés vagy fordulat keresését tükrözik. A nyomdai levonatot is maga javíthatta, ekkor még néhány kisebb javítást tett a 152 : 7—8, 152 : 34 sorokban.

A parlament üléséről

Az 1889. jan. 12-i ülésen az igazságügyi bizottság jelentése és *Dániel Ernő*nek, a pénzügyi bizottság előadójának felszólalása után, rátértek a véderőtörvény-javaslat általános vitájának folytatására. Elsőnek *Pongrácz Károly* gróf szólalt fel. Az önkéntes szolgálat rend-

szereinek megváltoztatását indokoltnak és az európai helyzetnek megfelelő lépésnek tartotta. *Ugron Gábor* a nemzeti érdek megsértését látta a törvényjavaslat bizonyos vonatkozásaiban. Ugyancsak ellenezte, hogy a parlament fennhatóságát a törvényjavaslat értelmében egészen csekélyre szorítsák vissza. Végül a törvény ellen határozati javaslatot nyújtott be a maga és még harminckét ellenzéki képviselő nevében. *Rohonyi Gyula* felszólalásában elmondta, hogy benne is kétségek támadtak a törvényjavaslatot tanulmányozva, de a haza érdekében belátta, hogy az itt előterjesztett változtatások szükségesek. *Lits Gyula* az egyén érdekeit látta elveszettnek a törvényjavaslat elfogadásával. *Thaly Kálmán* azt kifogásolta, hogy a törvényjavaslatban foglaltak elnyomják az állam minden más fontos érdekét és felülemelik a katonai érdeket. Véleménye szerint az önálló hadsereg felállítása lenne a helyes megoldás. *Tisza Kálmán* Thaly hozzászólására reflektált, különösen a német nyelven való vizsgázás kérdését vette védelmébe. Beszéde párbeszéddé alakult Thalyval. (KNapló, 1887–92. VII. köt. 243–270. 1.)

MK karcolatában a lezajlott ülés tényleges sorrendjében követi az eseményeket, de a középpontba továbbra is — mint a két előző karcolatban — a kormánypárton belüli véleménykülönbségeket helyezi. Valószínűleg a korabeli közvéleményt és a képviselőket is ez a kérdés izgathatta leginkább, ezt a feszült érdeklődést közvetíti állandó visszatéréseivel MK is.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 151 : cím A hangulat (K: A <<vita < . . . . . >> hangulat)
 2—3 ma a bokrétás vőfélybottal (K: ma a <vofe> <viraggal> bokrétás vőfélybottal)
 3—4 mert lakodalmi hírnek lett tudatója. »Ős Budavárának (K: mert <lakodalmi> lakodalmi hírnek lett <bejelentője: hogy Kaas Ivorral fejezve ki magamat> tudatója „Ős Budavárának)
 5—6 főhercegekisasszony eljegyeztetett (K: főherceg kisasszony <eljegyzőset> eljegyeztetett)
 7—8 Nopcsa Elek. A Ház minden (K: Nopcsa Elek. <Mire fölhangzott a Ház minden részéből az „éljen”> A Ház minden
 11 a vitát. Kiszolgált (K: a vitát. <Regi> Kiszolgált)
 12—13 mellett szólt. Azt (K: mellett szólt <szakszerűen>). Azt)
 13—14 aminő politikus. (K: a minő politikus <is lesz>)
 15 szélsőbaliaké, mint ahogy (K: szélsőbaliaké <volt> mint ahogy)
 17 Lits Gyula csinált nagy (K: Lits Gyula <aratott> csinált nagy)

- 151 : 18—19 Thaly Kálmány Csáky ellen (K: Thaly Kálmán <fel-
idézte megint Bercsenyit ki a katonái> Csaky ellen)
22—23 egy-két likkal (K: egy ket <lyikk> likkal)
24 padokon csüggött érdeklődéssel (K: padokon <fuggott> csüg-
gött érdeklődéssel)
24—25 karzat, s a hírlapírói padok szemfüles kíváncsi népe.
(K: karzat s <a szemfüles kíváncsi írói> a hírlapírói padok
szemfüles kíváncsi népe.)
26 megjött az idő, (K: megjött <az> az idő)
27—28 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Mi lesz val-
jon?>
30 egyszerre fog kitörni (K: egyszerre <ki> fog ki törni)
33 A jegyzői táblák is, (K: A <fekete> jegyzői táblák)
37—152 : 1 mameluk-arcok, s a jó megfigyelő (K: mameluk-
arcok. <Laszlo Mihaly nez ki sotet arcával elborult szemeivel
mint egy összeesküvő> s a jó megfigyelő)
2 lehangoltságot a jobb padokon. (K: lehangoltságot a <par-
ton> jobb padokon.)
3 kifakadásokon. Nincs (K: kifakadásokon. <Nem> Nincs)
4 türelmetlenség. Sőt azt se írták (K: türelmetlenség. <Rit-
kan esik egy kis> Sőt azt <a szot> se írták)
152 5—6 szónoklatba bele nem potyog a »nem áll«, (K: szonokok-
latba <beeszedje> bele nem potyog<nak> a „nem all”)
6—7 »nem úgy van«; javaslatvédő szónok (K: „nem úgy van”
<kormányparti szokok> javaslat vedo szokok)
7—8 szomjan epedhet egy kis »helyes« után. Hallgatagon (K:
szomjan <halhat> epedhet egy kis „helyes” miatt. Hallga-
tagon)
11 aggályokból szinte csak (K: aggályokból <is csak jo> szinte
csak)
12 kiolvasni a párt dekompozicionális (K: kiolvasni <az ugy-
nevezett fekete pontokat a láthatáron> a part decomposi-
tionalis)
26 hogyha mi folyton adunk, szavazunk (K: hogy ha mi <adunk>
folyton <adunk> adunk, szavazunk)
28 B. urat aztan kapacitálják: (K: <Hiaba minden kapacitalas
B urnak hogy:> B urat aztan kapacitaljak:)
33—34 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Ebbol lat-
ható hogy a>
34 mit akar, s csak azért (K: mit akar, *hanem* csak azért)
36 németből. Neki gyönyörűséget (K: németből”. <Hiaba no>
Neki gyonyoruseget)
” 38 tehát olyan tábor (K: tehát <csak> olyan tábor)
” 38—39 maga magát veri meg. (K: maga magát <veri> veri meg.)
” 39—153 : 1 ellensége, ez már (K: ellensége <van> ez mar)
153 : 1 nem is pertu (K: nem is <pert> per tu)
1—3 a kétévi önkéntességnek, míg viszont a kétévi önkéntes-
ségét ostromló csoport védelmezője (K: a <<nyelvi>).....)

Lap Sor

- paragrafusnak)) két évi onkentessegnek, mely viszont a <<.....> paragrafust) ketévi önkénytessegét ostromlo csoport <dühös> vedelmezője)
- 153 : 4 Báránnyelők ezek. A párt (K: Baranyfelhők ezek. <Csak kívülről látszik beborulva> A part)
- 4—5 aminő volt. Hanem persze, persze . . . (K: aminő <valaha> volt <s csak delibab jelek> Hanem persze, persze . . .)
- 5—6 tetszik. A közvélemény nyugtalan (K: tetszik. <Hogy ne! Mikor ?mindig? Eles Henrik Petur bant> <Eleg> <A> A közvelemeny nyugtalan.)
- 6—7 mikor Éles Henrik (K: mikor <meg> <egyszer> Éles Henrik)
- 7—8 mindennek vége. (K: mindennek vege <a vilagnak>)
- 9 De bármilyen kedvetlen a párt (K: De bármilyen <kenyelmetlen szituacioban van is a> kedvetlen a part)
- 10 ki az ülés végén (K: ki <ugy> az ülés végén)
- 13 A szélsőbalon sajátos (K: A szelsőbalon <.....> sajátos)
- 17 méltatlankodva mondá: (K: méltatlankodva <felelte> monda:)
- 22—23 Eötvös Károly kottyantották el magukat. (K: Eotvos Károly <köszörültek az elmejükét kottyantották el magukat.>)
- 30 rövid felszólalás helyett (K: rovid <beszed> felszolalalás helyett)
- 32 tehetségével, a sok idéten közbeszólás által (K: tehetsége <által> vel a sok idéten <közbeszolasok> közbeszolas által.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 151 1—2 *funerátorság* — temetkezési vállalkozás
- 5—6 A főhercegnéasszony eljegyzése. — Az eseményt a KNapló szerint a következőképpen jelentette be Péchy Tamás: »Bemutatom a miniszterelnök 161/M.E. sz. átiratát, melyben — őfelsége első főudvarmesterének őfelsége meghagyásából tett tudósítása és legfelsőbb megbízás folytán — tudatja, hogy őcsászári és apostoli királyi felsége legmagasabb beleegyezésével, Mária Valéria főhercegnő őcsászári és királyi felsége eljegyeztetett. (*Éljenzés.*)» (KNapló, i. h. 243. l.)
- 17—18 Lits Gyula megjegyzése. — A karcolatban idézett rész a KNaplóban a következőképpen szerepel: »Mert a t. honvédelmi miniszter úr ugyanazon kötött marsrutával lépett Magyarország törvényhozása elé, amelyet a véderőbizottság tárgyalása előtt neki Bécsben a kezébe adtak. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.*) És a t. miniszter úr e felszereléssel e pillanatban inkább hasonlít előttem a bécsi közös hadügyminiszter helytartójához, mint Magyarország felelős honvédelmi miniszteréhez.» (KNapló, i. h. 256. l.)

- 151 : 19—20 Thaly utalása Bercesnyire. — A karcolat Thaly beszédének a következő elhangzott mondataira céloz: »... a Nagyszombatban levő egyetem ifjúsága fellelkesülve a szabadság hadseregének zászlói által, tömegesen ment Bercesnyi hadvezér elé, kérve, hogy külön légióba vegye be, mert ők külön csapatban akarják fegyverrel szolgálni a hazát. És mit tett a kuruc fővezér? Előzőleg szívlehető leckét adott és azt mondta: „Tanuljatok, hogy idővel a hazának derék polgáiraivá válhassatok; katonát, kardforgatót kapok én eleget, de a haza nem fog kapni tanult embereket, kik a kultúrát mimeljük, ha ti elestek. Ezért tehát maradjatok itt az egyetem falai közt!”» (KNapló, i. h. 263. l.)
- 31—152 : 2 A kormánypárt az érdeklődés középpontjában. — Mint azt a két előző karcolatból és azok tárgyi magyarázataiból megtudhattuk, a kormánypárton belül ellenzói akadtak a törvényjavaslatnak. A párt konferenciát szervezett, hogy tisztázza a nézeteket és egységessé hangolja a kormánypárt álláspontját. Ld. még erről a 378. és 383. lapokon lévő tárgyi magyarázatokat.
- 152 : 15—37 A kormánypárton belüli különböző vélemények. — Az író által itt jellemzett különböző álláspontok valóban így váltak szét. Nehéz itt a leírt véleményeket nevekhez kötni, de egészében jól látszik a Tisza-párt megosztottsága és az egyes véleménykülönbségek kialakulása.
- 153 : 6—7 *Éles Henrik is opponál* — A sajtóban közölt cikkek valóban azok között említették Éles Henrik nevét is, akik a szabadelvű párti konferencián ellenvéleményt nyújtottak be.
- 10—11 *Tisza beszéde, ki az ülés végén ügyesen polemizált Thalyval* — Tisza és Thaly között heves, pattogó vita keletkezett. Tisza reagált Thaly beszédére, Thaly szinte minden mondatnál kiigazította vagy válaszolt az elhangzottakra. Majd a beszéd végén Thaly még szót kért, és hosszabban igazította helyre a »félremagyarázott« szavakat. (KNapló, i. h. 265—270. l.)
- 15—21 A szélsőbal közbeszólói. — A karcolatban felsorolt közbekiáltások valóban elhangzottak. Például: »TISZA KÁLMÁN: Ismétlem, csakis e szempontból jött és jöhet szóba e törvényjavaslat kapcsán a német nyelv kérdése. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Egészen másról beszél! Csűrős-csavarrás! Felkiáltások jobbról: Rendre!*) T. képviselő urak, én mindenkit meghallgatok egész nyugodtan, nem bántok, nem sértegetek senkit. (*Egy hang a szélsőbaloldalon: Az kellene még csak, ilyen törvényjavaslat mellett.*)» (KNapló, i. h. 266. l.)
- 26 Az elnök megjegyzése. — MK ezt az elnöki megjegyzést helyeslőbbre írta, mint a valóságban volt. Péchy Tamás a következőket mondta: »Kérnem kell a t. képviselő urakat, hogy bon-mot-jaikat egészen csendben mondják el.« (*Tetszés.*) (KNapló, i. h. 266. l.)

TISZA ISTVÁN

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 10—12 folio
M I. *Pesti Hírlap*. 1889. január 15., 11. évf. 15. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban.
II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlés Karcolatai. Bp., 1892.* Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 206—209. l.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A—M betűkkel jelölték. A K jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borgis ritk.«

MK javításainak száma az átlagos körül mozog. Tisza István beszédének leírásakor viszonylag több változtatás észlelhető a K-on. E korrektúrákat maga végezte, ezt bizonyítják a K és a PH közötti eltérések az alábbi sorokban: 153 : 3, 156 : 16, 157 : 2—3, 157 : 4, 157 : 6—7

A parlament üléséről

Az 1889. jan. 14-i ülésen folytatták a véderőjavaslat általános vitáját. Az ülés nyitó mozzanata, mint a későbbiekben is látni fogjuk, Mária Valéria főhercegnő eljegyzésének tárgyalása volt. Az előző napi bejelentésre *Hoitsy Pál* reagált, javaslatát a tárgyi magyarázatok között (153 : 1 sor) tárgyaljuk. *Hoitsy* javaslata ellen felszólalt *Irányi Dániel*, majd *Tisza Kálmán* közbevetése után az elnök által javasolt »szerencsekívánata« mellett döntöttek. Az ülés érdemi részének első felszólalója *Ivánka Imre* volt. A törvényjavaslatot a részletes vitára elfogadta, csak az egyéves önkéntesi intézmény megváltoztatásával nem értett egyet. *Horánszky Nándor* a törvényjavaslat szövegezését kifogásolta. Részletesen kitért a pénzügyi és közigazgatási vonatkozásokra, és túlzottnak tartotta az előirányzott költségeket. *Fejérváry Géza* honvédelmi miniszter azonnal reflektált a felszólálásra. A törvényjavaslatot jó kompromisszumnak nevezte, és a költségvetés érdekében sem látta lehetetlennek a katonai kiadás emelését. A honvédelmi miniszter után a miniszterelnök fia, *Tisza István* kapott szót. Határozottan kiállt a törvényjavaslat elfogadása és egyben a katonai kérdés határozott megoldása mellett. Az ülés végén *Horvát Boldizsár* emelkedett szólásra. A törvényjavaslatot antidemokratikusnak tartotta, a kiegyezés hagyományait nem látta biztosítva. Különösen az alkotmányos jogok fenntartása mellett szállt síkra ebben a rendkívül fontos katonai vonatkozásban. (KNapló, 1887—92. VII. köt. 270—298. l.)

*

A karcolatot, mint ezt a cím világosan megmutatja, a kormány-párt ifjú tagjának, Tisza Kálmán fiának a beszéde köré építette fel az író. Mikszáthról közismert, és az itt végigkísért karcolatok nyomán is világossá vált, mennyire kedvelte a Tisza családot. Számunkra ma már ez a beszéd inkább arról tanúskodik, honnan is indult Tisza István, Mikszáthot azonban büszkeséggel töltötte el a »jól sikerült« be-mutatkozás, a nagy vihart kavarázó törvényjavaslat vitája során el-hangzott beszéd. A beszéd leírása epikus jellegű: a beszédről áttér a hallgatóság, a Tisza család leírására, majd visszavált a beszédre, utána Tisza István külsejét veszi »szemügyre«, majd ismét a karzatra tér át. Ezután ismét a beszédre és a közbeszólókra irányítja a figyelmet, és ezzel egy időben a kormánypárt lassan induló és egyre hevesebbé váló lelkesedését írja le. Így jut el a szónoklat befejezéséhez és a szónok ünnepléséhez. Ez a módszer hozzásegíti az író-t ahhoz, hogy ki-emelje, felnagyítsa az ifjú Tisza alakját, ugyanakkor aláhúzza — a környezet rajzával — a beszéd által kiváltott siker jelentőségét.

Szövegváltozatok

A karcolat szövegét MK a PHban való megjelenés után boiktatta az 1892-es gyűjteményes kötetébe is. Az újságbeli közlés szövegén semmit sem változtatott, csupán csak a címet módosította *Tisza István beszél* címre, és alá illesztette a megírás napjának dátumát: 1889. jan. 14. A Krk korábbi gyakorlatának megfelelően a PHbeli eredeti címet hagytuk meg. Itt említjük még meg, hogy a 156 : 1 sorban a PHban és az 1892-es kötetkiadásban szövegmorolás észlelhető, ezt a K alapján javítottuk.

Lap	Sor	
153	3	neki valami <i>násza</i> ajándékot (K: neki valami ajándékot)
154	1—3	legjobban elámulva. Hoitsy Pál fejcsóválva morogta: »Valóságos kész (K: legjobban <elragadtatva> <elcsodalkoz- va> elamulva Hoitsy Pal fejcsóválva (monda) morogta: < ?Nincs? »Valóságos kész)
	3	nem indítványozta: (K: nem <mondta> indítványozta)
	5	a generalisé. Ő maga elszólta (K: a „generalisé”. <Tisza Ist- ván> O maga <szolt> elszólta)
	6	közbeszólásra: »sajnálja (K: kozbeszolasra <hogy> „saj- nalja)
	8—9	a fia, (ti. annak a (K: a fia, <mert> (t i annak a)
	13	az érveit mondta (K: az <érveket> érveit mondta)
	14	Hangját leeresztette, (K: hangjat <is> leeresztette)
	17	szónokok, ceruzájával (K: szónokok, <de azért meg> ceru- zájával)
	17—18	kalimpált, nem volt (K: kalimpált, <szemeivel csak a P> nem volt)
	22—23	se maradt megsebzetlenül. (K: se maradt <szarazon> megsebzetlenül)

Lap Sor

- 154 : 23—24 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <<A Haz nagy figyelemmel hallgatta, amint a jegyző (fel) kis>>
26—27 megtelt. A zsúfolt karzatokon ideges (K: megtelt (fejek) A zsúfolt karzatokon (zges) ideges)
27—28 Tisza Lajos édesanyja (K: Tisza Lajos (?ott?) (anya) edes anyja)
29 lányos fejcskéjével, (K: lányos (fejcskével) fejcskejével)
31 hogy Tisza István (K: hogy (mar) Tisza Istvan)
32—33 témát választott, amivel Sprinczer (K: themat választott (?amit? nagy ritkaság fiatal ember választani mertje) amivel Sprinczer)
35—36 sor között a K-ban kihúzott sor található: (Csendesen lassan indult mintegy habozva indult meg,)
36 miniszterelnök az első alkalomnál (K: miniszterelnök aki az első alkalomnál)
36—37 hátraült a képviselők háta mögé; mert akkor (K: hatraült (elbujva) a képviselők (hatam) hata mögé; (ma ?nagy? mar megedzve a helyéről hallgatta mert ak) mert akkor)
39 a vezér figyelte a katonáját (K: a vezér (hallgatta) (nezte) figyelte a katonáját)
155 2—3 sor között a K-ban törölt szó található: (Eleinte)
4—5 pirossága az arcon. (K: pirossága az arcon. <<Egyenisege megnyerő rokonszenves. Van benne valami grof Tisza Lajos Hangjában (<.....>) az oszintesez rezeg modorát a keresetlenség teszi kellemessé. Se nem kevely, se nem nyájas.>>))
7—8 lányokkal, tudom, sokan gondolták: (K: lányokkal (tudom sajnalkozott rajta:) tudom sokan gondolták:)
11—13 hangzott fel bágyadt helyeslés. Gyakrabban egy-egy ellenzéki közbeszólás (K: hangzott fel (egy egy) bágyadt helyesles Gyakrabban (egy egy bosszanto) egy egy ellenzeki kozbeszolas)
13 volt ma nagyon (K: volt ma (<....>) nagyon)
15 Bismarck-féle beszéd (K: Bismarck (be) fele (beszédet is ?kozbe? beszed)
15 fűlsértően (K: fűlsértőn)
17 csendesen, tartózkodva (K: csendesen (illen) tartozkodva)
17 magukat. (K: magokat)
21 Hanem a hideg modorú (K: Hanem (lassan) a hideg modoru)
23 itt egy logikátlanságra (K: csattant (hol ?grammatikusan?) itt egy logikátlanságra)
24 oszlatott el, s annyi (K: oszlatott el, (<....>) s annyi)
25—26 elfelejté benne a Tisza Kálmán fiát. (K: elfelejte (hogy) benne (ez) a Tisza Kalman fiat (<<hanem ha nem az lesz (<.....>))>>))
27 István ez! (K: István ez! (<Nem allitom hogy tunem) (<Nem allitom hogy egy tünemeny hanem mindenesetre egy jelen-ség>>))

- Lap Sor
- 29 fejei bánatosan (K: fejei <csodalkozva> banatosan)
- 33 egy-két remarque, az absztrahálás (K: egy ket <remar> remark az <inductio> abstrahálás)
- „ 37 A mamebukok (K: A mamebukok<ra>)
- 156 : 1 K, Krk: Boér szemeből könnyek (PH 1892: Boér szemeből könnyek)
- 2—3 öreg napjaimra is. (K: öreg <koromra> napjaimra is'')
- 3 képviselők összeverődtek (K: képviselők <Makrovits Roszner Berthy> összeverődtek)
- 4 megyjüket. Csak Fluger (K: megyjüket [sic!] <Fluger Károly> Csak Fluger)
- 5 megint több (K: megint <több> több)
- 9 egyre beszélt (K: egyre <nott nőtt> beszélt)
- 16 beszédje vége: (K: beszédjenek a vége)
- 16—17 az a lecke, amit az (K: az a <hatalmas> lecke amit az)
- 20 zaj, visszatetsző (K: zaj <visszatetszes> visszatetsző)
- 21 két öreg kisebbségnek (K: két <regi> öreg kisebbségnek)
- 23 nélkül mondta, azon (K: nélkül <nel> mondta, azon)
- 24—25 hogy még Tomcsányi (K: hogy meg <<.....> a haragot a>) Tomcsányi)
- 28 Éljen s taps viharzott (K: <Hatalmas> Éljen s <es> <es> taps viharzott)
- 28 mikor a fiatal (K: mikor <Tis> a fiatal)
- 30 Azahogy már (K: <Ugy> Az az hogy már)
- 30 fiatal szónok. (K: fiatal <ember> szónok.)
- 31 még az igaz, de (K: meg <de> az igaz, de)
- 33 omlott ki a folyosóra. (K: omlott ki <ki> a folyosóra.)
- 34—35 napnál kisebb (K: nap <után> nál kisebb)
- 36 aztán a gratulációk (K: aztan <<ezer meg száz meg száz gratuláció <..> özőnével>> a gratulációk)
- 37 aki jobban el tudja (K: aki <az apai öröm jobb> jobban <..> el tudja [sic!])
- 157 2—3 beszédje. A pénteki ülést (K: beszédje. <A tegnapi> a szombati ülést)
- 4 csak pénteken? — keresgélte (K: csak szombaton? — <kerdez> keresgélte)
- 6—7 beszédje — akadt rá hirtelen a szomszédja, meglehet, hogy (K: beszédje — <akar> <felelte más valaki> akadt ra <valaki hirtelen. Meglehet, hogy>)
- 7 Lajos észrevételéből. (K: Lajos észrevételéből <akadt ra>)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 153 1 Nagy adakozó kedvében volt ma Hoitsy Pál. — Az elnök bejelentése után, amelyben Mária Valéria főhercegnő eljegyzését tudatta, Hoitsy emelkedett szólásra. MK remekül jellemezte

e pár sorral a felszólalást. Ennek érzékeltetésére idézzük a beszédnek egy rövid részét: »T. Ház! A magam részéről én is tökéletesen hozzájárulok mindazokhoz, amiket a Ház mélyen tisztelt elnöke az imént előadott. Azonban engedje meg a t. Ház, hogy egyetlenegy körülményre felhívjam becses figyelmét. (Halljuk!) Mi magyarok megszoktuk a fenséges főhercegnőt, Mária Valériát bizonyos tekintetben magunkénak tekinteni. A hódolat hideg érzésén felül hozzája az is köt, hogy őt mindenekfelett magyarnak és magunkénak tartjuk. (Helyeslés.) . . . ily alkalmakkor nászajándékkal kedveskedtek a királyok leányainak. . . Ez nekünk is bizonyos tekintetben ujjsmutatást nyújt a mostani alkalomhoz; ha mi az uralkodó család egyes tagjainak oly kellemes otthont nyújtunk idehaza, hogy kellemesebb ne legyen máshol, mint itt, ha szép palotáik, szép vidéken lesznek nálunk, akkor itt fognak köztünk tartózkodni a magyarokká lesznek minden érzületeikben.« (KNapló, i. h. 270—271. l.)

- 154 : 5—6 *Ő maga elszólta magát egy kicsit* — Az író itt híven idézi Tisza Istvánt, de a körülmények jobb megértéséhez itt a megjegyzés »előzményét« is közöljük: »Méltóztassanak összehasonlítani az önkéntesek helyzetét a mi hadseregünkben és más külföldi hadseregekben. Nyugodt lélekkel merem állítani, hogy sehol az önkéntes szolgálatban és szolgálaton kívül oly humánus és jóindulatú elbánásban nem részesül, mint éppen a mi hadseregünkben. (Úgy van! jobb felől. Egy hang: a szélsőbaloldaltól: A miniszterelnök fia! Halljuk! Halljuk!) Nagyon sajnálom, hogy a miniszterelnöknek vagyok fia, de nem tehetek róla. (Derűtségg. Halljuk! Halljuk!)« (KNapló, i. h. 290. l.)
- 20—23 Tisza István polémiái. — A beszéd során az ifjú képviselő végigvette a törvényjavaslat főbb pontjait, és így mondta el a már elhangzottakról a véleményét, többségében az ellenvéleményét. Apponyit az egyéves önkéntesi intézménnyel kapcsolatos érveit támadta, mielőtt valóban idézte szavait. Utána Bolgár Ferenc álláspontját vitatta, különösen a katonai ügyekben való jártasságát. Majd Thalyval szállt vitába, és ugyancsak az önkéntesi intézmény megváltoztatása mellett állt ki. (KNapló, i. h. 288—292. l.)
- 24—25 . *Fejérváry után (ki ma szerencsésen jóízű humorral dolgozott)* — A honvédelmi miniszter a törvényjavaslatnak Horánszky Nándor által megtámadt pénzügyi vonatkozásairól beszélt. — A »jóízű humor«, amelyre MK utalt, nem található meg a beszédben, de Fejérváry felszólalásának neveltséges fordulatára a baloldal két alkalommal is hangos derűtséggel reagált. S bár különösebben nem szellemes a következő megjegyzése sem, mégis idézzük itt példának arra, hogy kb. mire gondolhatott az író ezzel a megjegyzésével. »[FEJÉRVÁRY]: Nem értem annál kevésbé, mert — és azt

- senki sem tagadta — hogy az újonctartalék és a költség-
megszavazási jog ezentúl is érintetlenül marad. JUSTH
GYULA: Hegedüs rázza a fejét! BÁRÓ FEJÉRVÁRY
GÉZA . . . : Hadd rázza! (*Hosszan tartó élénk derűltség.*)»
(KNapló, i. h. 284. l.)
- 154 : 31—32 *Mert az igaz, hogy Tisza István beszélt már egyszer a
Házban* — Tisza István az 1887. febr. 7-i parlamenti ülésen
szólt fel először. Ld. erről MK *A szűz szónokok* c. karcolatát
a Krk 76. köt. 117—120. lapján.
- 36—39 Tisza Kálmán magatartása Tisza István első felszólalá-
sakor. — MK erről is beszámolt az 1887. februári cikkében
(ld. Krk 76. köt. 118—120. l.).
- 155 : 12—16 Közbeszólások és helyeslések Tisza István beszédekor
— A KNaplóban általában úgy tükröződik a vélemények
megoszlása, hogy kb. minden második mondat után helyes-
lés hangzott fel jobb felől, párszor a »Halljuk! Halljuk!«
kiáltással tarkítva. A bal felől hangzó ellentmondás viszont
viszonylag ritka volt.
- 27 *Maga Tisza István ez!* — Az írónak ezzel a felkiáltásával
egyet kell értenünk. Tisza István »történelmi« szerepe, poli-
tikai pályafutása valóban bebizonyította, hogy az itt elmon-
dott beszéd »igazi nyitány« volt. Hiszen ma már világos,
milyen szerepet játszott az általa megadott »erős kéz« poli-
tikája, mennyit hivatkozott később is a »nemzet helytállá-
sára«. És valóban, ez már nemcsak a Tisza Kálmán-i, indu-
lásakor talán még igazolható konzervatív felfogás. Tisza Ist-
ván csökönnyös, hajlíthatatlan hajlama is látható már ebben
a korai beszédében. Ld. erre a következő tárgyi magyaráza-
tot mint jellegzetes példát.
- 28 *Zajos, harsogó helyesekben tört ki a párt.* — A mikszáthi véle-
ményt a beszéd befejező szakaszából vett idézettel támaszt-
hatjuk alá: »A mi hazafiságunk, t. Ház, másképp nyilván-
ul. Mi azt tartjuk, hogy a magyar nemzetnek arra, hogy
nagy hivatását méltóan betölthesse, sokat kell dolgoznia,
(*Élénk tetszés a jobboldalon.*) a magyar nemzetnek erősnek
kell lenni saját gyengéivel szemben mindenekelőtt és ural-
kodni a saját szenvedélyein. (*Helyeslés a jobboldalon.*) És
midőn mi nem elégszünk meg azzal, hogy a levegőben levő
nagy célokat tűzünk ki a nemzet elé, hanem rávezetjük a
nemzetet a nehéz munka, a nehéz kötelességteljesítés (*Élénk
helyeslés a jobboldalon.*) azon rögzös útjára, amely ezen nagy
célok felé vezet: azt hiszem, mi dolgozunk valóban a magyar
nemzet erősítésén, sorsának, jövőjének biztosításán. (*Hosz-
szan tartó élénk helyeslés és taps a jobboldalon.*)» (KNapló, i.
h. 292. l.)
- „ 33—34 *komprehenzív* — összefogó, átfogó
- 156 : 16 *De a legszebb volt a beszédje vége:* — Ld. a 155 : 28 sorokhoz
fűzött magyarázatot.

- 156 : 22 *pretenzió — önhittség, elbizakodottság*
33—34 *Még Horvát Boldizsár neve sem állította meg a kitódulókat. — Tisza István után valóban Horvát Boldizsár kapott szót. Beszédében Apponyi javaslatához csatlakozott. Végig a baloldali tetszésnyilvánítása kísérte szavait. Valószínűleg MK is — a jobboldali képviselőkhöz hasonlóan — nem hallgatta meg a beszédet, hanem kiment a folyosóra az ifjú Tisza beszédjének a visszhangját megtudakolni.*

A MAI ÜLÉS

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 13—15 folio
M *Pesti Hírlap. 1889. január 17., 11. évf. 17. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.*

Kötetben itt először.

A kéziratról

A parlamenti beszámolót MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, L 1/2 betűkkel jelölték.

MK javításainak száma az átlagosnál magasabb, különösen a 158 : 23—24 és a 158 : 28 sorok között több áthúzott, újrafogalmazott bekezdést találunk. A korrektúrát maga készíthette el, ezt bizonyítják a K és a PH-beli szöveg között az alábbi sorokban található szövegtérések: 158 : 22, 158 : 35—159 : 1, 159 : 1.

A parlament üléséről

1889. jan. 16.-án a véderőről szóló törvényjavaslatról folytatták a vitát. A kérdéshez elsőként *Orbán Balázs* szólt; a beszédében bírálta magukat a parlamenti vitákat, majd a törvényjavaslat úgymond barbár volta ellen emelt szót. A következő felszólaló, *Vadnai Károly* nem a kérdés érdemi részéhez kívánt szólni, hanem az ellenzéki felszólalók hazafias érveire reflektált. Véleménye szerint most az összefogásnak lenne itt az ideje, a háborús veszély, az ország fenyegettetése az elsőrendű szempont. Beszédének arra a vonatkozására, ahol védelmébe vette a német nyelven lehető vizsga kérdését, *Justh Gyula*, a következő szónok válaszolt. A véderőtörvény-javaslatl szemben elmondta, hogy nem elég egy nemzeti hadsereg megerősítése céljából csak a létszámot növelni, a hadsereg hazafias szellemét kell elsősorban — véleménye szerint — erősíteni, és ebben a tekintetben bírálta a kormány politikáját. *Asbóth János* hozzászólásában annyiban reflek-

tált az ellenzéki beszédekre, hogy legfontosabb momentumként az egységes katonai szempont alkalmazását emelte ki. Ezért veszélyesnek ítélt minden megoszló nézetet a törvényjavaslatnál. *Komjáthy Béla* a szóban forgó törvényjavaslatot nemzetellenesnek ítélte. *Gaál Jenő (pécskai)* a polgári és katonai felépítés közötti szakadékot hibáztatta beszédjében. Majd a Monarchiában elfoglalt szerepünket bírálta. Az ülés végén *Komlóssy Ferenc* interpellált a tatai piarista rend megadóztatása kérdésében. *Tisza Kálmán* ígéretet tett, hogy utána néz az ügynek, bár ebben a kérdésben a pénzügyi bíróságnak van döntési joga (KNapló, 1887—92. VII. köt. 320—347. l.)

*

MK a véderőtörvény-javaslat általános vitájának ezen a pontján úgy indítja a karcolatot, hogy bemutatja a feliratkozott szónokok tábláján kialakult helyzetet. Valóban jellegzetes így a kép. Hiszen jól ismerjük az előzményeket, a kormánypárton belüli nézetmegosztásokat. Az írás elején arról elmélkedik *Mikszáth*, hogy a kormánypárti képviselők minden véleménykülönbségük ellenére mégis Tisza mellé állnak. Ez az okfejtés két szellemes anekdota elmondására is alkalmas az íróknak. Mivel az ülést unalmasnak találta, visszatér egy előző napi beszédhez, majd nagyon röviden vázolja a nap tényleges eseményeit.

A kézirat szövegjavításai

Lap	Sor	
157	1	Cifrán néz (K: <Meg> Cifran nez)
	1—2	Egyetlenegy név, nagyritkán (K: Egyetlen egy nev <neha kettő> nagyritkán)
	2	oldalon, beláthatatlan (K: oldalon, <...> beláthatatlan)
	4	négy ellenzéki szónok (K: <szónok> ellenzéki szónok)
	5	is szállinkóztak be (K: is <erkezte> szállinkóztak be)
	6	szülik. Már is arról van (K: szülik <Arr> <Ennelfogva> Mar is arról)
	8—9	négyszázados taktikája; (K: negyszázados <...> taktikája)
	9—10	sor között egy teljes, kihúzott bekezdés olvasható: <<A kormánypárti szónokok gyérek s meglehetősen kedvetlenül <beszélnek> partolják a javaslatot <emlekeztetve> emleketnek Horvath Boldizsar>>
	10	szónokok, a szélső padokból (K: szónokok <<többnyire <...>> a szélső padokból)
	11	követelik, a szelidebb (K: követelik <a korman> a szelidebb)
	12	javaslatával elégednek meg. (K: javaslat<t>aval <partolják> elégszenek meg.)
	19	— Ki nem állhatjuk egymást. De miért (K: — <<Nem nagyon szeretem. Kiallthatatlan <gonosz ember> frater>> Ki nem állhatjuk egymást <Rosz ember> De mert)

- 157 19–20 sor között két kihúzott szó olvasható: <– Igen, igen>
 21 hogy »kedves (K: hogy <„tisztelt» „kedves)</p>
 <p>24 szavazni, mert ha úgy állna a kérdés, (K: szavazni <ha így van> mert ha úgy <volna felállítva> állna a kérdés)</p>
 25–158 : I választaná a párt; ha pedig úgy volna felállítva a kérdés, hogy Tisza megmarad, ha a (K: választaná a párt <es az ellenzek> ha pedig úgy volna felállítva <hogy vagy Ti> a kérdés hogy <a javaslat es> Tisza <maradhat> megmarad ha a)</p>
 158 2 mikor úgy áll, (K: mikor úgy <van fel> áll)</p>
 4 ez alaposan előli (K: ez <mar> alaposan elöli)</p>
 7 élénk támadásokat (K: élénk(en) tamadasokat)</p>
 14 satanas — sompolygott el (K: satanas — <kialtott fel ijedten> sompolygott el)</p>
 19 Egy-egy eleven (K: Egy <sz> egy eleven)</p>
 19–20 még fölfrissíti a fáradt idegeket, lendületet csinál, de múltót. (K: meg <megelev> folfrissíti a faradt idegeket <s lendul muló> lendületet csinál, de múltót. (Ilyen volt a hét-főn))</p>
 21 ülés; midőn Tisza (K: ülés; <hol> <hol> midőn Tisza)</p>
 22 Boldizsár beszéde esett össze. Mind a kettő (K: Boldizsár <beszédje> beszéde esett össze. <Az egyiket ott> <Akkor is volt> <Abban is volt egy kis hiba. Mert így ahogy történt sokan nincsenek megegedve a Tisza Ist> <Tisza Istvánnak> Mind a ketto)</p>
 22 szép volt — s még (K: szep beszéd <volt> — s meg)</p>
 23–24 áthömpölyögve a parlamenti körökből (K: athömpölyögve <<Persze — egy kis hiba csakugyan <es> történt. Horvath Bolizsárnak kellett volna elmondani azt amit Tisza István beszélt — es Tisza Istvánnak a Horvath Boldizsár beszédjet <Akkor nem> <Legott mondana a közvelemen> kibekülne a közvelemen nem ?mondok? hogy az egy>> a parlamenti körökből)</p>
 27 csak elcserélni a két beszéd (K: csak <ki> elcserelni <a ket> besze) a ket <szep> beszéd)</p>
 29–30 sor között a K-ban kihúzott sorok található: <A tegnapi nap a Pulszky Agostoné volt, aki igen okosan beszélt, sok szép dolgot mondott, — de az ellenzek oriási)</p>
 30–31 sor között a K-ban törölt szó található: <Mert is></p>
 33 — Hiszen ma Pulszky nem (K: — <Mifele beszéd az?> Hiszen ma Pulszky nem)</p>
 33–34 sor között a K-ban kihúzott, nehezen rekonstruálható szavak található: <<Hja Pulszky <.....> az egyetlen szónok>></p>
 34 Ágost mindig a következő (K: Agost <az az egyetlen ember, akinek minden masnap szokas gratulálni O mindege> mindege a kovetkezo)</p>
 35–159 : I az ő beszédei »hallhatatlanok«. Agyonkiabáltatnak a

- születési napjukon.* Az ellenzék zümmög, zsong, kopog, krakog, köhög, *kiabál, huhog, förmedezik, fészkelődik, újságlapokat suhogtat, ceruzával dobol, a csizmatalpakat csoszogtatja.* Egyszóval a Pulszky Ágost beszédjét csak a lapokból lehet *kivenni másnap.* Azoknak, akik (K: Az o beszédjeit nem lehet meghallani, <mert az ell> mert az ellenzék ezerszer *belekiált* <re> zümmög, zsong, kopog, krakog, köhög, fészkelődik újságlapokat suhogtat, ceruzával dobol, a <csizmatalp> <cipotalpával csoszogtat> csizmatalpakat csoszogtatja <.....> Egyszóval a Pulszky Ágost beszédjeit csak a <lapokból lat> lapokból <osmertuk meg nem hallgatva> lehet <másnap> *osmerni.* Azoknak akik
- 159 : 1 hallgatják, fogalmuk (K: hallgatjuk <abszolote semmi> fogalmuk)
- 2—3 sor között kihúzott bekezdés olvasható a K-ban: <<Hat Pulszky Ágost igen szep igen okos dolgokat mondott. Őszinten ferfiasan <beszelt> s igen megerositette folyton gyarapodo tekintelyet a partban>>
- 4 etették csecsemőkorában, (K: etettek <fiatal> csecsemőkorában.”)
- 4—5 kivilágított, hogy igen szép (K: kivilágított <Ennelfogva csak ma világlott> hogy igen szep)
- 6 őszinteséggel. Az ülés elején (K: őszinteséggel. <.....> Az ules elejen)
- 9 A pártja sem (K: <Meg> A pártja sem)
- 22 Ha a lába nem (K: <Mert> Ha a laba nem)
- 24 minthogy bizonyos fokig (K: minthogy <tobb> <mindeg faj> bizonyos fokig)
- 25 a jogcímet, hogy mint (K: a jogcímet <is> hogy mint)
- 27—28 sor között a K-ban olvashatatlanul törölt sor található!
- 28 ellenzéki szónok jött: (K: ellenzeki szonok jott: <Justh Gyula aki ügyesen komponalt beszédben a regi Tiszabol citált> <<Tisza Kalmant támadta, regi beszedeiből vett citatumokkal igen <ügyesen> ügyes es komoly dolgok voltak beszédjében.>> <Komjathy Béla ?azutan? Tisza Istvánt támadta> <Komjathy Béla Tisza Istvánnal polemizált> <Mindketto kivaló tehetség>)
- 29—30 beszédjeiből; de voltak (K: beszedjeiből <<....> dolog ez mar>>); de voltak)
- 33 demokrata. (No, ezt (K: demokrata. (<Mindenki> No ezt)
- 36 bámulatos szeszadó hangja (K: bamulatos <monoton> szeszadó hangja)
- 37 elfelejtette a szőnyegen (K: elfelejtette <hogy egy izgalmas> <javaslatot tárgy> <van a ?szőnyegen?> a szonyegen)
- 38 A karzaton egyetlen (K: A karzaton <makacsul> egyetlen)
- 39—160 : 1 sor között kihúzott szavak találhatóak a K-ban: <Szegeny asszony !>

Lap	Sor
160	1 felpislantottak a téli wiklerbe (K: felpislantottak a <mat> teli wiklerbe) 2 alakra, és önkéntelenül (K: alakra es <reszvettel sohajtottak> onkenytelenul)

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
157 :	6—8 <i>Máris arról van szó, hogy péntektől kezdve délutáni három óráig tartanak az ülések</i> — Erre az írói megjegyzésre konkrét utalást nem találtunk, de magyarázhatja például az utolsó felszólaló, Gaál Jenő nevének említésekor lejártszódottnak jeleket: »NAGY ISTVÁN jegyző: Pécskai Gaál Jenő! (<i>Nagy zaj. Mozgás. Felkiáltások. Holnap! Holnap!</i>) ELNÖK: T. Ház! Méltóztassék figyelembe venni, hogy már hat nap óta tanácskozunk. Ez általános, nem részletes vita; ne méltóztassanak tehát az ülés tartamát, annak kezdetén és végén egy-egy félórával megrövidíteni, hanem miután még most is harmincan vannak felírva — méltóztassanak az egyes szónokokat meghallgatni és az idővel gazdálkodni, mert az ülés idejének minduntalan való megrövidítése a nemzetnek pénzbe kerül.« (KNapló, i. h. 341. l.)
158 :	<i>Apaga satanas</i> — Távozz tőlem, sátán! (lat.) 17 <i>A csúcspont az Apponyi pénteki beszéde volt</i> — A jan. 11-én elmondott beszéd már több, ezt megelőző karcolatban szóba került. Például az <i>Este és reggel</i> és <i>A hangulat</i> c. írásokban, valamint a <i>Tisza István</i> c. karcolatban, ahol mint láttuk, a képviselő hosszasán reflektált Apponyi beszédére. Apponyi itt említett beszéde végén határozati javaslatot terjesztett elő, amelyben az alkotmányos joghoz való ragaszkodást, a közös hadseregben a nemzeti szempontok érvényesítését és a kérdés pénzügyi vonatkozásában egyértelműbb adatokat követelt. 21—22 <i>Tisza István és Horvát Boldizsár korábbi beszéde</i> — Ld. a <i>Tisza István</i> c. karcolatot (153—157. l.), amelyben mind a két beszédet részletesen elemeztük. 26—27 <i>A nevekkel kellett volna csak elcserélni a két beszéd szövege felett</i> : — MK ezzel a körmönfont fordulattal is — éppen úgy, mint az előző, <i>Tisza István</i> c. karcolatában — a miniszterelnök fiának sikerét akarta érzékeltetni, amikor a közkedvelt veterán politikus beszédével «felcserélhetőnek» állította be Tisza István felszólalását. 34—35 <i>Pulszky Ágost mindig a következő nap szónoka</i> — MK ebben a karcolatban — mint tudjuk — a jan. 16-i ülésről tudósít. Ez a megjegyzés minden vonatkozásában helyálló. Pulszky Ágost valóban az előző napon, jan. 15-én szólalt fel és beszédét végig nagy hangzavar kísérte. Az elnöklő Péchy több alkalommal erőteljesen figyelmeztette a zajongó

képviselőket. Illusztrálásul egy példa: »Magyarország képviselőháza nincsen ahhoz szokva, hogy itt egyes képviselők a tanácskozásokat zavarják. (Úgy van! Úgy van! jobb felől.) és amíg én itt ülni fogok, nem is fog hozzászokni, különben kénytelen leszek elnöki jogaimnak teljes súlyát éreztetni azzal, aki Magyarország törvényhozását működésében zavarja.« (KNapló, i. h. 314. l.)

- 159 : 3—4 Pulszky beszéde és az ellenzéki »bonmot«. — Pulszky beszédében minden vonatkozásban igyekezett az előterjesztett javaslatot igazolni. Ezért vitába szállt Apponyi érveivel az önkéntes szolgálat idejének meghosszabbítása kérdésében és Horvát Boldizsárral a törvényjavaslat alkotmányosságának kérdésében. Beszolt a tisztí vizsga nyelvének problémájáról is, és ebben az oly kényes kérdésben is a javaslat mellé állt. (KNapló, i. h. 309—319. l.) Az ellenzék — MK által jelzett — közbeszólását a KNaplóban nem jegyezték fel.
- 9—12 Orbán Balázs »egy kaptafára« írott beszédei — MK Orbán Balázs felszólalásai alkalmával nem mulasztja el megjegyezni, hogy mennyire »előre gyártott« beszédeket tart a képviselő. Jelen esetben egy képviselőtársának szájába adta ezt a megjegyzést.
- 17—27 Vadnai Károly beszéde. — Mikszáth értékelését alátámasztja a Vadnai-beszéd befejező része: »Ma, midőn északon évek óta halmozzák a haderőt, Dunánkon túl pedig megoldatlan vagy ingadozó kérdések füstölögnek, ki állhat arról jót, hogy mikor fújják meg ellenünk a harci riadót? . . . Nem pártfegyelem, nem a fölmerült aggodalmak kicsinylése, hanem a haza sorsa iránti buzgóság készít engemet, midőn a haderő fokozására szolgáló törvényjavaslatról nem vonom meg szavazatomat akkor, midőn azt sem tudhatom, mit hozhat ránk a holnap? Ezért fogadom el részletes tárgyalás alapjául a törvényjavaslatot. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Többen üdvözlik a képviselőt.)« (KNapló, i. h. 329. l.)
- 31 Juth Gyula felszólalása. — Az ellenzéki képviselő éles hangon bírálta Vadnai felfogását a törvényjavaslattal kapcsolatban. Ebben ugyanis az egykori 67-es elvek teljes feladását látta. Nem tartotta elégségesnek a hadsereg létszámának és az anyagi erőinek a növelését, ugyanilyen fontosnak vélte a hazafias szellem növelését is. Ebben az értelemben bírálta Tisza István korábbi beszédét és idézte Tisza Kálmán 1873. márc. 7-én elmondott beszédét. Az idézet végén így érvelt: »Hát, t. Ház, így beszélt egykor Magyarország mostani miniszterelnöke, így beszélt akkor, midőn a hatalom kegymosolya még el nem szédítette. Mily különbség van ama hang és a mai hangja között, mellyel a pártját most arra akarja reábirni, hogy meggyőződése ellen szavazzon és mely oda konkludál, hogy „én győnge kártyákkal nem játszom”? (Tetszés a szélsőbaloldalon.)« (KNapló, i. h. 333. l.)

- 159 : 31 *Komjáthy Béla Tisza Istvánnal polemizált túl erősen* — MK valószínűleg ilyenféle megjegyzést tartott »túl erősnek«: »Igazán hihetik Bécsben, hogy a magyar nemzettel elkövethetnek mindent, amidőn dr. Tisza István, az államtudományok tudora, nem is prépotens hangon, mert neki ez nem sajátsága (*Derültség a szélsőbaloldalon.*) a közjogból itt előadást tart szerényen, és megtanítja a képviselőházat arra, hogy a magyar törvényhozásnak egyik faktora a bécsi parlament.« (KNapló, i. h. 337. l.)
- 32 *Asbóth szökött érdekesen, csinosan, azzal a bevezetéssel, hogy ő nem demokrata.* — A képviselő valóban tett erre vonatkozó megjegyzést, de nem a beszéd első részében (itt az ellenzéki megközelítést bírálta, elsősorban Justh beszéde alapján), hanem a beszéd második részének bevezetésekképpen. A következőket mondta: »Ami, t. Ház, az egyéves önkénteseknek sokat vitatott kérdését illeti, részemről nem tartoztam sohasem azok közé, akik demokratikus elvekkkel szoktak hivalkodni, és egyáltalán nem óhajtok kacérkodni ama speciális nagyságos demokráciánkkal, amely rendszerint csütörtököket szokott mondani a komoly próba pillanatában, . . . « (KNapló, i. h. 334. l.)
- 35—36 . . . *pécskai Gaál Jenő emelkedett fel, akinek olyan bámulatos szeszadó hangja van* — Az író itt arra utal, hogy vannak bizonyos parlamenti témák — ilyen lehetett a szeszadó kérdése is —, amelynél csekély érdeklődést tanúsítottak a képviselők. Mint a jelen karcolathoz fűzött korábbi tárgyi magyarázatban már láttuk, a képviselő felszólalása előtt a képviselők egy része már be akarta fejezni az ülést.
- 160 : 1 *wikler* — hosszú, bő köpenyeg

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 16—21 folio
M *Pesti Hírlap. 1889. január 18., 11. évf. 18. sz. (2., 3. l.)* Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kézitról

A parlamenti karcolatot MK nyolc, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében darabokra szabdalták, és az egyes részeket A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, K 1/2, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, W 1/2, X betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »garmond ritk«.

MK javításainak száma az átlagosnál valamivel magasabb. Főleg a jobb, a találóbbr fordulatokat kereste, és ennek érdekében törölt, javított a K-on. A korrektúrát a jelek szerint maga végezte el, ezt bizonyítják az alábbi sorokban található, a K szövegétől eltérő helyei a PHban: 161 : 36—37, 162 : 31—32, 163 : 12, 164 : 10, 164 : 20, 164 : 23, 165 : 18—19, 165 : 30—31.

A parlament üléséről

Az 1889. jan. 17-i ülésen még mindig a vóderdőtörvény-javaslat általános vitája folyt. Elsőnek *Ozirek Ákos* függetlonségi párti képviselő szolt a kérdéshez. Beszédének végén egy-egy mondatban reflektált a már elmondottakra. Kiemelt néhány kormánypárti képviselő által felvetett olyan gondolatot, amellyel nem értett egyet. *Beöthy Algernon* a törvényjavaslat egyes pontjainak védelmében szólalt fel, szemére vetette az ún. »népképviselőknek«, hogy nem nézik a »nép érdekeit«. *Fenyvessy Ferenc* a németekkel kötött szövetségbeli szoropünket, ennek alakulását veszélyesnek látta, különösen a vitában lévő törvényjavaslat szempontjából. A beszédre *Pulszky Ágost* reflektált nagyon röviden, majd *Andrássy Gyula* gróf kapott szót, a törvényjavaslat elfogadását javasolta. *Tisza Kálmán* Fenyvessy beszédére válaszolt. *Beöthy Ákos* az ország alkotmányos érdekeit látta veszélyben, erre tört ki a beszéd során. (KNapló 1887—92. VII. köt. 348—372. l.)

*

A jelen parlamenti beszámoló a karcolatíró Mikszáth tollának köszönheti érdekességét. A két részből álló karcolat bizonyos mértékig követi az ülés tényleges menetét, de eltérbe nem az eseményeket állítja, hanem két, az ülés szempontjából jelentéktelen mozzanatot emel ki, és ezek köré építi mondanivalóját. Az első rész középpontjában MK kedvelt, karcolatai hasábjain vissza-visszatérő képviselő alakjának, *Beöthy Algernonnak* a beszéde áll. Különösen azzal remekel az író, amikor a beszéd befejező részét, a zavarba hozott szónok magatartását írja le rendkívül plasztikusan és kedvesen. A karcolat második részében Mikszáth egy jelentéktelen polémiaát helyez eltérbe. Az ötlet Tisza egyetlen megjegyzése kapcsán született, melyet a miniszterelnök Fenyvessy felszólalására adott válaszában tett. Természetesen magában a parlamenti szóváltásban szó sincs a Magyar Távirati Iroda két főnökének »rivalizálásáról«, de tevékenységük, páros jelenlétük a közélet eseményein kitűnő alkalom az író számára, mert a személyükhöz kötődő történetek színes csokrárt helyezheti az olvasó elé.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 160 : alcím a K-ban még nem található
- 1—2 délfelé az országházba léptem. (K: délfelé <a Hazba> az országházba <be> leptem.)
- 2 künn. A falak (K: künn. <Csak az ?Elhager? fenykepesz> A falak)
- 4 valami nagy státusférfitü (K: valami <rendkívüli nagy szonok> nagy statusferfiu)
- 8 — Úgy? Beöthy Ákos. (K: — <Beothy Akos.> Ugy? Beöthy Ákos)
- 10 Az Algernon? (K: <Micsoda> Az Algernon?)
- 11—12 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Beothy Algernon beszél.>
- 12—13 Algernon. S az érdeklődés (K: Algernon. <Az érdeklödes> S az érdeklödes)
- 13 ugyanaz. Természetes. (K: ugyanaz. <Hiszen> Természetes.)
- 14 »Tisza vezeti ebben az országban (K: „Tisza <vezeti ebben az ors> <all az elen ebben> vezeti ebben az országban)
- 16 terembe. Tömött padok, a karzaton (K: terembe<n>. <Tomott sorokban> Tömött padok, <.....> a karzaton)
- 18 katonák, önkéntes (K: katonak. <<.....> onkent>> önkénytes)
- 20—21 tán a soha nem létezett (K: tan a <nem> soha nem letezett)
- 22 egyik sarkában. (K: egyik <zugaban> sarkában)
- 23—24 beszélt, akiről azt (K: beszelt <a szeretetre melt> akirol azt)
- 28—29 székében a kacagástól. (K: székében a <nevetéstől> kacagástól.)
- 161 1 bölcs« egyszerű (K: bolcs<ból>» egyszerű)
- 3 Jegyzékes papírszeletek (K: Jegyzékes <lapok> papírszeletek)
- 4 kezében. Cvikkerét (K: kezében. <Zv> <Zwikker a szemén> Zwikkerét)
- 5 közben egy-egy (K: közben <oly> egy egy)
- 5—6 argumentumot zúdít az ellenzék fejére, amelyről még Szathmáry György is azt gondolja: (K: argumentumot <lök oda az ellenzék> zudit az ellenzék fejére <a mikről> a melyről még <<Hege <.....> Korosy Sandor>> Szathmáry György is azt gondolja:)
- 8—9 a »cousin«. Csak akkor kezdi fejét csóválni s pattogatni (K: a „cousin”. <?Kivált?> Csak <neha> akkor kezdi fejet csovalni <fejet> s pattogatni)
- 11 Krajszik áhitattal (K: <?Kat?> Krajszik <boldogan> ahitattal)
- 16—17 sor között a K-ban kihúzott sorok olvashatók: <A szellem alak Kozsibrovszky dühösen dugja be a fület gyapottal.> <Hisz>

- 161: 17 Erős fundamentumra (K: <Ket erős> Eros fundamentumra)
 18 az egyik az a játszi (K: az egyik <.....> az a játszi)
 18—19 mostani ellenzék (K: mostani <...> ellenzék)
 23 alatt. A kis Horváth Tamás (a Gyula fia) (K: alatt. <Az akkori Horvath> A kis Horváth Tamás <(a Gyulanak)> (a Gyula fia))
 25 védelmezi, objektív (K: védelmezi <pompas es> objektív)
 26 sikerült indokokkal, lankadatlan, (K: sikerült <megok> indokokkal <s maskor egészen beleveszve> lankadatlan)
 27 bevonul a száraz (K: bevonul<na> a száraz)
 28—29 Kozsibrovsky elégedetlenül (K: Kozsibrovsky <busan> elégedetlenül)
 29—30 mintha suttogna a ködként gömörödő (K: mintha suttog-na <a lathatatlan parak közül — Ejj Aldzsi hat azért ?büvöltem? én a te fejedbe szikrakat> <Jesus Maria oz mindjart> <— Ennek az embernek a fejében szikrak vannak és a hamu ala kaparja őket.> <Schwarz Gyula> <?Leszalltal? Aldzsi> a kodkent gömörödő)
 31 Ne okoskodj! Minek (K: Ne okoskodj! <Kovesebb> Minek)
 36—37 de Schwarz Gyula is *hüledezik*: (K: de <Swarz> Schwarz Gyula is *ijedten nezett szet* :)
 162 6 mire zúgás támadt (K: mire <felhang> <felfolett> <felmordult egy hang az ellenzekről: — Ő excellentiaja? Hogy? Itt nem szokas> zugas tamadt)
 11—12 sor között két kihúzott szó található: <Beothy hirt>
 13 derültség támadt erre. (K: derultseg <tort ki> tamadt erre.)
 13—14 varázs. A Ház (K: varázs. <Aldzsi> A Haz)
 18—19 sor között a K-ban kihúzott bekezdések olvashatók: <?Erre? jutott időközben> <.....>
 24 Justh Gyula közbeszölt: (K: <Az ellenzek is erot kezdett venni rajta.> Justh Gyula kozbe <kialtott> szolt:)
 29 jaj annak, akiről az (K: jaj annak <az ellenzek elott aki menydörgésből szelidségre> akirol az)
 30 már sűrűn (K: mar <sok> surun)
 31—32 argumentumnál követelőn dördült meg a Komjáthy szava: (K: argumentumnál kovetoleg <menydor> dordult meg aThaly szava:)
 33—34 sor között a K-ban kihúzott szavak található: <Beothy természetesen>
 34—35 De azért ügyesen folytatta véges-végig, s hatalmas helyeslési zaj közt ült le. (K: De azert <.....> ügyesen <ve> folytatta veges végig s hatalmas <tetsze> helyeslési zaj kozt ült le <végére>.)
 36—37 volt — dicsérték a feléje tóduló mamelukok. (K: volt — <kialtak gratulalva> <kialtak feleje> <vo> <todulo> dicsertek a feleje todulo mamelukok)

- Lap Sor
- 163 1 véget a mai ülés (K: véget a <kedélyes epizod a Haz legkel-
leme> a mai ülés)
- 7 sor előtt a K-ban kihúzott sorok található: <Beothy utan
ifjabb Andrassy Gyula beszélt majd Fenyvessy Ferenc (a
Pesti Naplo szerint a „magyar cassagnac”) besz>
- 8 tudtuk meg, hogy (K: tudtuk meg <mi> hogy)
- 11—12 aratott) a Margitok, Malvinok (K: aratott) <<...> ?is-
met?) a Margitok <es> Malvinok)
- 12 a legszebb *selyem* mellények (K: a legszebb *feher* mellények)
- 14 humoristája. Fenyvessynek Tisza (K: humoristaja. <<Hanem
iszen nem sokaig tartott a <nymbusa> dicsőség. Utana Tisza
állt fel>> Fenyvessynek Tisza)
- 15 sikra áll (ez talán hiba is (K: sikra áll <s> (ez talan <taktikai>
hiba is)
- 16 s az aránytalanul gyenge (K: s <a gyengébb ellenfel> az
aránytalanul gyenge)
- 19 most szó, nagyobb (K: most szo <?en?) nagyobb)
- 22 betűt: »O. É.« (K: betut <nem együtt> „O. E”)
- 23 Ez az »Országgyűlési (K: Ez <együtt> az „Orszaggyulesi)
- 23—24 külön az »O« (K: külön <minden betu mas> az „O”)-
- 28 Mert ha egyik se főnök, (K: Mert ha <fonok> egyik se <és>
főnök)
- 29 és az összes (K: es <valam> az összes)
- 36—164 1 és cohaerentiája. Politikai egünkön régóta ez az (K:
es <.....> cohaerentiaja. Politikai <homaly> egunkon re-
gota <csak> ez az)
- 164 : 3 emberek egy-egy Stanley (K: emberek <Stanley a> egy egy
Stanley)
- 6 benne van: »a főnök (K: benne van <hogy> „a főnök)
- 6—7 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <?Kerdeztek?
őket mikor egy szallasuk volt>
- 7 De a fürkészők (K: <Ki> De a fürkeszők)
- 10 másíknak a dívány a hálólhelye. (K: masíknak a divan <jus-
son halohelynek> *legyen* halohelye)
- 10 kisül. Aki az (K: kisul. <<Az <.....>> aki az)
- 11—12 sor között a K-ban törölt szavak található: <Megvolt
a nyom>
- 15 hogy Egyesí is próbált a (K: hogy Egyesí <hosszu ember> is
probalta)
- „ 15—16 de a dívány kurta (K: de <neki kurt> a díván kurta)
- „ 17—19 Valóban, a dívány is kurta, Maszák is kurta — tehát a dívá-
nyon kellett aludnia Maszákknak, még ha ő is volt a főnök. (K:
Valóban a divan is kurta <Egyesi ellenben hosszú> Maszak
is kurta — tehát <ezert kellett> a divanon kellett aludnia
Maszaknak meg ha <kurta is> ő is volt a fonok)
- 20 Maszák *nemsokára* egy villát (K: Masszak egy villát)
- 23 és építettett (K: es o *is* epítettett)
- 30 két tag: Egyesí (K: ket tag: <Mark> Egyesí)

- Lap Sor
- 164 : 34 megfordítva játszódik (K: megfordítva <ja> játszodik)
 35 küldöttsége két tag: (K: kuldottsege <veze> ket tag:)
 37 — Teringette, ott vagyunk (K: — Teringette <megint> ott vagyunk)
 38 Végre, úgy látszik, (K: Vegre <ugy latszik> ugy látszik)
 39 iránt, kíváncsi lett, melyik a főnök, s minthogy (K: iránt <o is> kíváncsi <lehetett> lett <ki> melyik <is> a főnök, s <hogy> minthogy)
 165 : 3—4 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Lam ugye hogy>
 4 is »y«-nal kezdte (K: is <y-lonnal> „y” lonnal kezdte)
 8 marad már. A földteke (K: marad mar <A nyomozo törtenelem mindent kifog [sic!] deríteni, ami> a foldteke)
 12 történelem kisüti, miért haragszik (K: törtenelem kisüti <hogy> miért <lett> haragszik)
 13 Henrik, miért van Fenyvessy (K: Henrik <hogy> miért <nagy> van Fenyvessy)
 15 de ez az egy nem (K: de <egy mindig megfejthetetlen marad. Ki a> ez az egy nem)
 17 gondolkozik, miképp (K: gondolkozik, <hogy> miképp)
 18—19 szövegezésére nehezül, *Fenyvessyvel való mai polemijában* (K: szövegezésére <körül> nehezül, *mai Fenyvessyvel való polemijában*)
 21 mert Maszákot vévén (K: mert <kereken kijelentette hogy a tavrati iroda fonoke Maszak> Maszakot vévén)
 26 Egy hang közbeszolt: (K: Egy <ketkedő> hang közbe szolt:)
 28—29 folytatta Fenyvessyt ütő beszédjét, (K: folytatta *beszedet* Fenyvessyt ütő beszédjét)
 30 Parlamenti életünk (K: <?Csakh?> Parlamenti életünk)
 30—31 derültséget, sok trefát *keltő* kérdése lett (K: derültséget <okozott,> sok trefat *termő* kérdése <ol> lett)
 34 alatt például Bismarck a német (K: alatt <meg> peldaul Bismarck <a biro> a nemet)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 160 : 17 *Haluska Jánosok* — Ez az elnevezés MK kedvenc fordulatai közé tartozik. Haluska János: a választó, aki problémáival, kérésével zaklatja a képviselőt. A helyzet vissza-visszatér. A *Haluska Jánosok* címmel elbeszélése is született. (Ld. Krk 36. köt. 173. l. és a jegyzeteket a 336. l.) Ez az írás bekerült a *Tisztelt Ház* c. kötetbe is. (Ld. Krk 71. köt. 202—206. l.)
 20—21 *a soha nem létezett néhai gróf Kozsibrowszky* — Beöthy Algernon adomáinak visszatérő hőse a nemlétező Kozsibrowszky gróf. Ld. erről még a 74. kötet 116. lapján frottakat.

- 161 1—2 *A »nevető bölcse egyszerű politikussá változott át.* — MK Beöthy Algernon személyével kapcsolatban számtalan esetben kiemeli a képviselő »tréfacsinálól« voltát, és éppen ezt a bizonyos fokú »kívülállását« nézi jó szemmel. Ez a véleménye teljesen érthető is, hiszen az író maga is ilyen »kívülről megmosolygó« attitűdben írja karcolatainak többségét.
- 8 *A túlsó oldalról bámulva hallgatja a »cousin».* — Itt Beöthy Ákosról van szó, aki mérsékelt ellenzéki képviselő volt.
- 22—23 *a kis Tisza Lajos miniszterelnöksége alatt.* — A gyermek Tisza Lajosra — Tisza Kálmán 1879-ben született, tehát ekkor kilenc éves fiára — való utalással azt az érzetet kelti Mikszáth, mintha a Tiszák dinasztiaiaként követnék egymást a miniszterelnöki székben.
- „ 36—37 *Schwarz Gyula is hűledezik: . . . Ez mindjárt Bluntschlit fogja idézni.* — Ez a fordulat is visszatérő Mikszáth-motívum. Schwarz Gyula nevével sokszor együtt említi Bluntschlit (ld. pl. a jelen kötet 130. l.).
- 162 : 5 *Beszéd közben őexcellenciájának nevezte Andrássy Gyulát* — Beöthy Algernon beszédje közben a következő kijelentést tette: »Reménylettem tehát, hogy a kormány vagy a kormánypárt nyilatkozataiban lelem meg majd a törvény emez értékes tulajdonát, de nem leltem semmi mást, mint gróf Andrássy Gyula őexcellenciája, az akkori miniszterelnök úrnak egy zseniális érvekben gazdag beszédjét. (Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: őexcellenciája?) Méltóztassanak, kérem, ha közbeszólnak, ezt úgy tenni, hogy én is meghallhassam! (Zaj.) JUSTH GYULA: Az excellenciás titulusra vonatkozott. (Zaj. Halljuk! Halljuk!) BEÖTHY ALGERNON: Bocsanatot kérek, azt ezennel visszavonom. (Élénk derűtség.)« (KNapló, i. h. 358. l.)
- 24—25 Justh Gyula közbeszólása. — Az író által jelzett közbeszólást a KNAplóban is feljegyezték. »JUSTH GYULA: Csak a trónbeszédet szabad olvasni! BEÖTHY ALGERNON: Csak a jegyzeteimet nézem t. képviselő úr! (Élénk derűtség.)« (KNapló i. h. 359. l.)
- 30 *most már sűrűn kezdtek vele ingerkedni.* — Ez a fordulat is csak írói ötlet és az ironizálás szülötte. Beöthy Algernon Justh Gyula közbeszólása után (ld. az előző tárgyi magyarázatot) még 2—3 mondatot mondott és befejezte felszólalását. »Sűrű ingerkedésre« tehát a képviselőknek nem is volt módjuk.
- 163 : 9 *Fenyvessy »a magyar Cassagnac»* — Az utalás Adolf Granier de Cassagnac francia újságíróra vonatkozott, aki 1848 előtt az Orléans-család érdekében forgatta tollát, majd Louis Napoléon nézeteit népszerűsítette újságcikkeiben.
- 13 [Fenyvessy Ferenc] *ragyogtatta elmésségét.* — A beszédből kiragadunk a KNApló alapján egy kis részletet a fentiek jellemzésére: »T. Ház! A minap kiáradt kis Tisza (Derűtség.)

- már egy pár barátom által kellő mederbe lett szorítva.« (KNapló, i. h. 361. l.)
- 163 : 13—14 *A szabadelvű párt humoristája után a habarékpárt humoristája.* — Ez az írói közbevetés nem véletlenül született. Fenyvessy Ferenc beszédje megkezdésekor a következőket mondta: »... a ma tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot, melynek tárgyalására nézve mellesleg megjegyzem, hogy végre-valahára ma elértük, hogy az megérdemlett sorsban részesült, amennyiben ezt imént a Ház jó humoristája komolyan vette...« (KNapló, i. h. 359. l.) Ez a szónoki megjegyzés vált a karcolatban írói fordulattá.
- 23—26 Egyesy Géza, Maszák Hugó és a Magyar Távirati Iroda. — Egyesy Géza (1844—1924) újságíró, 1867-től az országgyűlési gyorsíró iroda tagja és a Hon c. lap munkatársa. 1880-ban Maszák Hugóval megszervezte a Magyar Távirati Irodát, amely félhivatalos szervezet volt. — Maszák Hugó (1831—1916) Barabás Miklós tanítványa, majd veje. Képzőművészként indult, 1861-től azonban újságírással foglalkozott. 1887-ben nemességet kapott.
- 27—34 *Igazgatói? ... Igen, de melyik?* — Az Életrajzi Lexikon szerint Maszák Hugó az MTI megalapításától 1898-ig vezette azt.
- 164 : 3 *Egy-egy Stanley makacsságával* — H. M. Stanley (igazi nevén John Rowland) — rendkívüli expedíciót vezetett Emin pász felkeresésére, s ennek során 1886—89 között bejárta Afrikát. Ennek az útnak eredménye még néhány rendkívül fontos földrajzi felfedezés is. (Pallas Nagy Lexikon, XV. köt. Bp., 1897. 182. l.)
- 26 *Mig Szegedre jött a király,* — MK utalása a nagy árvíz utáni szegedi rekonstrukciót befejező ünnepségsorozatra vonatkozik. Ez alkalommal 1883. okt. 14—16. között a király is meglátogatta a várost, és részt vett több rendezvényen. (Ld. erről MK több cikkét a Krk 67. kötetében.)
- 32 *ha a következő héten egy másik királylátogatásnál valahol Miskolcon* — Ez a »királylátogatás« már a karcolatíró ötlete volt csupán. A szegedi ünnepségek után hasonló nagyarányú és ünnepélyes uralkodói látogatásra több éven át nem került sor.
- 165 : 1—2 *Maszákot megtette nemesembernek.* — Mint a 163 : 23—27 sorhoz fűzött tárgyi magyarázatban jeleztük, Maszák Hugó 1887-ben nemességet kapott. A Pallas Nagy Lexikon szerint: »a tanügy és a képzőművészet terén szerzett érdemei elismerésül kihalt anyai családja nevére pesti Szegedy előnévvel nemességet kapott«. (XII. köt. Bp., 1896. 395—396. l.)
- „ 21—24 Tisza megjegyzése. — Tisza Kálmán Fenyvessy Ferenc szavaira válaszolva a következőket mondta: »A másik, miről a képviselő úr beszél, az a távirati iroda. Azt mindenki tudja, egy távirati irodát és pedig merem elmondani, az ország minden pártszínezetét képviselő lapjainak is annak idejében sür-

- gotására, 1867 óta mindig s most is segívez a kormány, de csak azt az egyet segívezi. Nem tudom, hogy a képviselő úr melyiket vádolta; mert magánvállalat van több is. Azt kell hinnem, hogy miután belekiáltották azt, hogy zsidók teszik, talán mást értett alatta, mert azon távirati iroda főnöke a mindnyájunk által ismert Maszák Hugó, kit csakugyan ez az epitheton meg nem illet.» (KNapló, i. h. 366—367. l.)
- 165 : 27—28 A képviselőházi közbeszólás. — A MK által megfogalmazott közbeszólást a KNapló nem őrizte meg, valószínűleg az előzőekben előadott anekdotikus helyzet szerves részeként került be a karcolatba, és az ülésen a megjegyzés el sem hangzott.

A MAI ÜLÉS

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 22—25 folio
M *Pesti Hírlap*. 1889. január 20. 11. évf., 20. sz. (2. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.

Kötetben itt először.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztéségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A—G betűkkel jelölték. A K első lapján a jobb felső sarokban idegen kéz adta meg a nyomdai utasítást: »bod.«

MK javításainak száma az átlagosnál csekélyebb, bár két helyen egy-egy bekezdésnyi szöveget is törölt. A korrektúrát valószínűleg maga végezte el, ezt bizonyítja, hogy a K-hoz viszonyítva a PHban közzétett szövegen a 166 : 23, ill. 168 : 18 sorban két kisebb szövegkorrekciót hajtott végre.

A parlament üléséről

Az 1889. jan. 19-i ülésen a véderőről szóló törvényjavaslat általános vitája folytatódott. Elsőként *Perczel Miklós* szólalt fel. Beszédében az egyenjogúság mellett tett hitet a közös hadsereg tekintetében, az adott törvényjavaslatot azonban ennek elérésére alkalmatlannak tartotta. *Josipovich Géza*, aki a felszólalók sorában következett, szükség-szerűnek és időszerűnek tartotta a javaslatot, maga és a többi horvát képviselő részéről általánosságban elfogadta. *Győry Elek* azzal kezdte beszédét, hogy véleménye szerint 20 év óta ez a legfontosabb törvényjavaslat, amely a parlament vitájára került. Elsősorban a nemzeti érdekeket látta súlyos veszélyben, és erre a tényre hívta fel nyomatékosan a képviselők figyelmét. Csatlakozott ehhez a véleményhez *Hor-*

vágh *Ádám*, mikor beszédében a nemzeti hadsereg létrehozását sürgette. Ugyancsak emellett tett hitet felszólalásában *Kun Miklós* is. *Madarász Imre* a kultuszminiszternek a német nyelv általános oktatásáról hozott rendeletét bírálta, féltve a nemzeti kultúra jövőjét. Az ülés végén a képviselők *Lukács Gyula* interpellációját hallgatták meg. A képviselő a horvát-szlavon miniszterelnökhöz intézett kérdéseket a horvátországi magyar lakosság helyzetének kivizsgálása ügyében. (KNapló, 1887—92. VIII. köt. 3—26. l.)

*

Az író a hosszasan húzódo általános vita és a többségében függetlenségi párti felszólalások elől inkább kiviszi az olvasót a folyosóra egy kis kedélyes adomázgatásra, amelyben ez alkalommal magát *Tisza Kálmán*t is szerepelteti. A bent folyó eseményekről egyes képviselők elbeszélése nyomán értesülhet az olvasó. A karcolat befejező szakaszában viszont *Péchy Tamás* személyével és szerepével foglalkozik az író.

A kézirat szövegjavításai

Lap Sor

- 166 : 2—3 most a bizonytalanságával (K: most a <bizon> bizontalanságával)
- 6 *Maga* is kiterő feleleteket ad. (K: <Mar> *Maga* is <most mond mindenkinek> kiterő feleleteket ad:)
- 11 játszik ajkai (K: játszik <az> ajkai)
- 11—12 sor között kihúzott bekezdések találhatók a K-ban:
 <— Mellette vagy ellene?
 — Hüm.
 Ma ő rá számítottak es Eötvös Károlyra. De Szilagyi Dezső halgatott mint a sphinx. Leult a centrumban mint egy mitológiai isten>
- 14 meg *Tiszának*, mert (K: meg <....> *Tiszának*, mert)
- 18 *Ma* az ő beszédére (K: *Ma* a <Szilagyi Dezso> z ő beszédére)
- 20—21 *Ivor*. *Mindnyája* abszentálta (K: *Ivor*. <Egy> *Mindnyája* <elmaradt> abszentálta)
- 22 mutatkozni. A *Ház* (K: mutatkozni <de> A *Ház*)
- 23 folyosón füstölődött, *tarka* csoportokra (K: folyosón <volt? telet? erős> füstölődött *szamos* csoportokra)
- 24 adomázott a környezetének, (K: adomázott. <Mint elbeszélés> a környezetének)
- 25—26 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Mint elbes>
- 31 lelkesedéssel fogadtak. A (K: lelkesedes <volt> sel fogadtak. <....> A)
- 32 lovakat. Egy markos legény (K: lovakat. <s felemeltek az egész kocsi>. Egy markos) Egy markos legény)
- 33 ugrott és fölemelte. De le is (K: ugrott, <v> es felemelte <No> De le is)

- 166 : 33 mindjárt, nagyot nyögve: (K: mindjárt <<azon <.....> es felsohajtott>> nagyot nyögve)
- 35 Majd a jó néhai Patay István jött valahogy szóba. Arról is volt egy története (K: Majd <a> a jó néhai Patay Istvan<t említette valaki> jött valahogy szóba. Arról is volt egy <.....> története)
- 167 1 korunkban (szép idők (K: korunkban (<B> <Bizony> Szep idok)
- 2 kissé ellágyulva) Patay Istvánhoz (K: kisse <elerzekenyedve> ellagylva) <K> Patay <Istvántol> Istvanhoz)
- 3 finnyás ember. (K: finnyas <...> ember)
- 10 »Hogy képzelhetsz olyat, beteg (K: „Hogy <tehetsz fel rólam> képzelhetsz olyat, <hiszen> beteg)
- 14 generalisnak olyan (K: generalisnak <oly> olyan)
- 17 A kormánypárti (K: <?Penzi?) A kormánypartii)
- 18 végképp elnéptelenednek. (K: vegkep <elnptelened> elnep-tele<d>nednek.)
- 18—19 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<Kormányparti szónok csak egy volt Josipovich Géza, aki az összes horvat <.....> votumokat tolmacsolta>>
- 19—20 Andrások mennydörögtek (K: Andrások <csevegtek? unalmasan?> menydörögtek)
- 24—25 alak, a kuruc hadakból (K: alak <a kuruc hadakbol ido- közben jutott be a Hazba> a kuruc hadakbol)
- 27 — Azon kesereg, (K: <Azt> — Azon kesereg)
- 27—28 kihal s a királyválasztás (K: kihal s a <nemzet joga> kiraly valasztas)
- 33—34 fiatalember. Valóságos szélsőbali Vámos. Figyelmesen (K: fiatal ember <Egy valosagos> <kit Kecskemet kuldott> Valosagos szelsobali Vámos <<Hiaba Kecskemetnek a termenyei közül egy se mulja felul ertekre nevez a <.....> almat>> Figyelmesen)
- 37 Majd a jó (K: <Mad> Majd a jo)
- 38 akit Karcag küldött. (K: akit <szult Enyedy Lukaes, s akin> Karcag kuldött)
- „ 38 Sokáig harsogott (K: Sokaig <kongott bongott> harsogott)
- 168 : 2 mint a többi emberek. (K: mint a <többiek> tobbi emberek.)
- 3 nagy szónokok beszédei alatt sziesztázik, (K: nagy <...> szonokok beszedei alatt <pihen> szieztazik)
- 4—5 észreveszi az egész Ház, (K: eszre <veszik m> veszi az egesz ház)
- 8 feszülten vigyázza, (K: feszülten <figyel> vigyazza)
- 9 ollójával mindjárt elmetszi (K: ollojaval <ott metszi el> mindjart elmetszi)
- 18 dolog is az éppen (K: dolog az épen)
- 18 sor után a K-ban egy törölt bekezdés olvasható: <<Egyszoval az elnöknek jo napja volt <mig> de annal rosszabb Bedekovicsnak mert a Lukacs Gyula interpellatiojara>>

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
166	14—15	<i>azt mondja Perier Kázmér</i> : — MK hivatkozása valószínűleg az idősebb Perierre vonatkozott, aki előbb 1817-től képviselő, majd 1828-tól kereskedelmi és pénzügyminiszter volt. Műveit és beszédeit »Opinions et discours« címmel 1838-ban Párizsban adták ki. Szónoklatainak egyik-másik fordulata a későbbiekben szállóigévé vált. E mondására MK korábban is hivatkozott (Krk 70. köt. 19. l.)
„	21	<i>abszéntál</i> — távol van, hiányzik, mulaszt (latin)
167	19—20	<i>a szélsőbali Gyulai Andrások mennydörögtek</i> — MK-nak a Gyulai András névvel való játékáról ld. a <i>A t. Házból</i> c. karcolatot a jelen kötet 120—125. lapján.
	23—31	Kun Miklós »szűzbeszéd«-e. — Kun Miklós 1888-ban, Micsky Lajos halála után lett a nagyigmándi kerület képviselője. A felszólaló képviselő maga is utalt arra a tényre, hogy ez az első képviselői felszólalása. Az MK által adott jellemzés magáról a beszédről nagyon pregnáns, érzékeltethetjük ezt egy rövid példával: »Azt hiszem, t. Ház, mint előbb is mondtam, hogy a <i>pragmatica sanctio</i> intézkedései olyanok, melyek akadálytalanul kell hogy minden időben végrehajthatók legyenek. Már feltételezhető, hogy ily körülmények között akadálytalanul ezen intézkedés keresztülvihető nem lesz, azt következtetem tehát, hogy a <i>pragmatica sanctio</i> sarkalatos feltételeivel a közös hadsereg jelenlegi szerkezete és a törvényjavaslat által tervezett alakzata meg nem egyezik.« (KNapló, i. h. 21. l.)
	24	<i>marciális</i> — jól megtermett, katonás
	33—34	[Horváth Ádám] <i>Valóságos szélsőbali Vámos</i> . — MK ezzel a fordulattal nyilván a képviselő erős hangjára, harsány hangú beszédére utalhatott. Korábbi karcolataiban több alkalommal szólt Vámos »bömbölő« hangjáról.
	34—36	<i>... gondolom, hogy Katona szobra ezután is csak egymaga marad a kecskeméti promenádon</i> . — MK ezzel az ironikus fordulattal arra utalt, hogy Horváth Ádám, aki különben a jogakadémia tanára volt, nem fog olyan sikert kivívni, hogy városa Katona Józsefhez hasonlóan szobrot állíttasson emléke megőrzésére.
	37—38	<i>megkondult a harmadik Madarász</i> — Mikszáth a két szélsőbaloldali beszéd, Horváth Ádám és Kun Miklóse után nevezi harmadiknak Madarász beszédjét. A függetlenségi párt nagy vezéralakja, Madarász József inspirálta ezt a szó-, illetve »névjátékot«. »Akit Karcag küldött« — írja róla MK. A képviselő valóban Karcagon élt, ott volt református lelkész, és képviselősege is onnan ered. »A jó kálvinista hangon megkondult« megfogalmazást is élettrajzi tény magyarázza, ti. az, hogy református lelkészként tevékenykedett Madarász Imre.
168 :	3—10	Péchy Tamás és közbeszólásai. — A karcolatban MK

idézett három rendreutasítást. Mivel egybecsengenek az író szavaival, érdemes talán itt felsorakoztatni egyet-kettőt az elnöki helyreigazításból, ill. a szóváltásokból: »HORVÁTH Á.: És mindezekkel szemben az egész kormánypart — tisztelet a kevés kivételnek — konverzálassal tölti idejét itt a parlamentben és nem figyel. Nem tudom, miért teszi, talán azért, mert az igazságot nagyon nehéz meghallgatnia. (*Helyeslés bal felől.*) ELNÖK: T. Ház! Megvallom, e szemrehányást nem tartom jogosultnak. Megtörténik, hogy konverzálnak balról is, jobbról is. Aki azonban a magyar országyűlés korábbi tárgyalásaira emlékezik, és aki figyelemmel kíséri más parlamentek tárgyalásait, kénytelen elismerni, hogy legalább annyi figyelemmel, mint bármikor és bárhol, itt is meghallgatják a szónokot. Nem méltóztassék tehát ily nyilatkozatokkal megtámadni a háznak egy részét. (*Helyeslés.*)» (KNapló, i. h. 16. l.) A Lukáts Gyula interpellációjakor történt rendreutasítást is teljesen híven festette le az író. »LUKÁTS GY.: . . . Fájdalom, a közelmúlt idő azt bizonyítja, hogy horvát testvéreink rokonszenvét mi meg nem szerezhethjük s belé kell nyugodnunk a tudatba, hogy az ő jóakaratukra nem számíthatunk. ELNÖK: Kérnem kell a t. képviselő urat, méltóztassék azon testvéri viszonynál fogva, melyben Horvátországgal nyolc század óta vagyunk, igen óvatosan ítéletet mondani, mert ítélete lehet téves is. (*Helyeslés jobb felől.*) Olyanokat, mint a képviselő úr mondott, feltételesen talán megjárja; de egyenesen azt mondani, hogy nem számíthatunk horvát testvéreink rokonszenvére, azon szellemben, melyet Horvátországban az újabb időben örömmel tapasztalunk, nem lehet. (*Élénk helyeslés jobb felől.*)» (KNapló, i. h. 25. l.) Madarász beszédek a következő módon szólt közbe Péchy: »MADARÁSZ I.: . . . Valóban, t. Ház, én nem tudom, de azt hiszem, hogy hasonló helyzetben nincsen a világnak egy parlamentje sem, mert ez a mi parlamentünk, amiként azt a betérjesztett törvényjavaslat is mutatja, függési vagy jobban mondva alárendeltségi viszonyban áll az osztrák parlamenttel. ELNÖK: Kérnem kell a képviselő urat, hogy a jelenlegi tényeknek és politikai állásuknak teljesen meg nem felelő nyilatkozatokat tenni ne méltóztassék. . . .» (KNapló, i. h. 23. l.)

JÓKAI BESZÉL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 26—27 folio
M I. *Pesti Hírlap*. 1889. január 22., 11. évf. 22. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.
 II. *Mikszáth Kálmán Országyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Összegyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 209—213. l.

A kéziratról

A karcolatok MK hat, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szerkesztés érdekében feldarabolták, és az egyes részeket A—M betűkkel jelölték. A nyomdai utasítást az író maga adta meg a K első lapján a jobb felső sarokban: »borgis ritkítvaa».

MK javításainak a száma az átlagosnál valamivel magasabb. A korrektúrát maga végezhette el, a K-beli szöveg a PH közlése között az alábbi sorokban észlelhetünk eltéréseket: 168 : 7—8, 168 12, 171 : 14—15, 172 : 8.

A parlament üléséről

Az 1889. jan. 21-i ülésen a törvényjavaslatához elsőként *Salmen Jenő* báró szolt hozzá. Már első mondatában leszögezte, hogy a javaslatot a részletes vita alapjául elfogadja. *Dobay Antal* a nemzet érdekeinek megsértése miatt nem fogadta el a javaslatot. *Ivánka Imre* személyes kérdésben szólalt fel, és Horváth Adám előző napi szavait utasította vissza. *Szentkirályi Albert* a »reális politika« mellett tett hitot, amely az ő értelmezésében a kitűzött cél eléréséhez vezet. A nyelv kérdését a hadsereg fegyelmezettségével hozta kapcsolatba. *Jókai Mór* felszólalását a karcolat elemzésekor részletesen ismertetjük. *Reviczky Károly* a törvényjavaslatban a nemzet jogainak megtiprását látta. *Gosztonyi Sándor* is a javaslat ellen szólalt fel. A nemzeti hadsereg kérdését döntőnek vélte. *Szececsódy Kálmán* egy esetleges vereség esetén semmi biztosítékot nem látott arra, hogy a magyar nemzet még egyszer talpra álljon. Ellenérveire hivatkozva elutasította a javaslatot. (KNapló, 1887—92. VIII. köt. 27—49. l.)

Már a karcolat címével is jelzi Mikszáth, hogy nem az ülésről, hanem egyik szónokáról, Jókai Mórról olvashatunk. A karcolat hangneme nem új, ez az írás éppen úgy, mint a korábbiak, Mikszáthnak Jókaihoz fűződő ambivalens viszonyát tükrözi. A mesternek, a nagy írónak kijáró csodálat és lelkesedés hangján ír Jókai szónoki stílusáról, elismeréssel szól a beszéd »írói erényeiről«. Ugyanakkor a szónokot mint politikust, mint kormánypárti képviselőt elítéli. A beszédnek — a mai olvasó számára elfogadhatónak, érthetőnek tűnő — ingadozásait veszi nagytű alá, és el is marasztalja a szónokkal egyetemben. Azért neheztel Mikszáth Jókaira, mert írói tekintélyével nem sietett nehéz helyzetbe kerülni pártja, a szabadelvű párt segítségére. Úgy tűnt Mikszáthnak, mintha az írói tekintély féltése hozhatta volna létre Jókai felemás megnyilatkozását.

Szövegváltozatok

A jelen Krk az 1892-es kötetkiadás szövegét közvetíti. A PH-beli közlés után MK semmit nem változtatott a karcolat szövegén, még az újságbeli címet: *Jókai beszél* is változtatás nélkül hagyta, csupán alá illesztette a megírás dátumát: 1889. január 21.

Lap Sor

- 168 : 1 vita tizennegyedik napja van, megteltek (K: vita <tizenkettedik> tizennegyedik napja <v> van, megteltek)
 2–3 padok. Egy csöpp (K: padok <benépesültek> Egy csöpp)
 3 sem vett erőt a Házon, (K: sem <mutatkozott> vett erőt a Házon)
 4–5 de valóságos (K: de <altato> valosagos)
 5 van, elaltató, olyan, (K: van <mely> elaltató <mert> olyan)
 6 Máskor a vita tizedik (K: Maskor <A leghosszabb vitak> <hosszu> a vita tizedik)
 7–8 szavazzunk« (most még üden (K: szavazzunk'' <<Podmaniczky <bar> Frigyes Podmaniczky Frigyes mar ott allott most csak egy>> <most meg> egyre meg üden)
 9 folyosón (most még a színét (K: folyoson <Most meg> Most még a színét)
 10–11 kontemplál.) (K: contemplal <csak neha dűnnyögi „skandalózus nagy lesz a többseg... skandalozus nagy”>)
 12 A Ház egyre (K: A Ház meg egyre)
 13 hanem »ki fog még beszélni?« (K: hanem <hogy> „ki fog még beszélni?” <Csak a szegeny Mun>)
 16–169 : 1 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Az ellenzokról ?negy? szonok van felvéve>
- 169 1 A szélsőbaliak napok óta (K: A szelsőbaliak <mar> napok óta)
 1–2 többsége a 25. §-nak?« (K: tobbsege a <14 ik> 25 § nak?)
 3 felelik titokzatos (K: felelik <?fel?> titokzatos)
 5 A statisztika-kedvelők (K: <Helfy okos> A statisztikakedvelők)
 10 Tisztát és a 14-ik paragrafust, (K: Tisztat es a <25 §> 14 ik <... >> paragrafust)
 11 és nevesetek ki (K: es <ne vesszel> nevesetek ki)
 13–14 sor között a K-ban kihúzott sor található: <— Az utolso pontot vallaljuk. Azt hogy>
 15–16 hisz a rózsás reményeknek, amiket a túlsó oldalon (K: hisz <a reml> a rozsas <?hatasoknak?> remenyeknek amiket <nalunk> a tulso oldalon)
 19–20 sor között a K-ban törölt szavak olvashatók: <Ha csak ez k>
 23–24 neveti csendesesen (K: neveti <<édesdeden ő mar <.... . . . .> a szivekbe lato>> csendesesen)
 25 többség lesz... de skandalózus! (K: tobbseg <— feleli banatosan> lesz de skandalozus!)

Lap. Sor

- 169 : 28—29 sor között a K-ban törölt szavak találhatóak: <<...>
szavat se hallja az ember. Csak>>
30—31 regényfolytatásokat, megkérdezi: (: regény folytatásokat <aztan> megkérdezi)
31—32 s ezzel hazamegy (K: s ezzel <...> hazamegy)
37—38 sor között a K-ban két kihúzott mondatkezdés található:
<Tehát Jókai beszél> <A haz csenge>
39 Mindenki rohan be, hol (K: Mindenki rohan <befele ahonnan>
be hol)
- 170 : 4 hogy egy vidéki (K: hogy egy <ki> vidéki)
10 ha szebbre írta volna, de csúnyábbra írta. (K: ha <szepitette>
szebbre írta volna, de <csunyasabbra> csunyasabbra írta.)
14 — Eső eredt meg, mikor (K: — <Egy kis es> Eső <esett>
eredt meg mikor)
14—15 erre elöszedegettek az (K: erre <eloszedegettek> <?fel-
kap csoltak?> eloszedegettek az)
16 »Le az esernyökkel! Aki (K: „Le <azokkal> az esernyökkel!
Aki)
20 folyton eszemben (K: folyton <az> eszemben)
21 Nagy élvezettel hallgattam. (K: Nagy <figyelmesen> élvezettel hallgattam.)
23 Az a zamat, az a melódiaszerű édesség, mely (K: Az a <...>
zamat, az a melódiaszerű <borongas melyet> édesség mely)
24 a mi nyelvünkben (K: ami [sic!] <elo> nyelvünk(ben)hol)
26 a nap verőfényével. (K: a <napfeny> nap verőfényével)
26—27 napfényből imitt-amott (K: napfényből <szetpatt>imitt
amott)
27 egy-egy szilánk bohókás, játszi (K: egy egy szilánk <egy egy>
bohókás játszi)
31 feledtem, hol vagyok. Beleringattam magamat falusi (K: fe-
ledtem <hogy> hol vagyok. <...> Beleringattam magamat
<egy> <valami> falusi)
34 Rákóczi-ról, vitéz Bercsényi hadakozásáról. Majd átugrik (K:
Rákóczi-ról <majd a> vitéz Bercsényi hadakozásáról <Majd
aztan atcsapna a revolúcióra a pinceből beszelteve Meszaros
Lazárt> <Majd> <Nem> <Majd ujjab ?ereszkedik? szaz esz-
tendőt ketszaz esztendőt> Majd átugrik)
36—171 I felbeszéli. (De kár a pincét (K: felbeszéli <(Bi-
zony az most is sokaknak a szolasjoga szarmazik innen)> (De
kar <<...>> erre trefat csinálni) a pincét)
171 4 viharos »helyesen« (K: viharos <?helyesen?> „helyesen”)
8 figyelni — hát (K: figyelni <es> — hat)
10 — Teringette, hisz ez (K: — Teringette <hisz> hisz ez)
13 Ugron, Justh Gyula (K: <Polónyi> Ugron Justh Gyula)
14—15 úsztak. Polónyi tele torokkal harsogta: »Mienk már!«
Még a vén (K: usztak. Irányi a fejével bölingatott. Még a vén)
17—18 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Mert
a kovetke> <A korona>

- Lap Sor
- 171 20 Jókai most a javaslat (K: Jokai <Aha értem most> most a <korm> javaslat)
- 21 Aha, értem már. (K: Aha ertem <most> mar.)
- 23 félti ruháját, (K: felti <a nepszerusege> ruháját)
- 24 drágakövével (K: draga koveivel)
- 24—25 felkapcsolta a (K: es <felcsat> felkapcsolta a)
- 27 való. Le azzal (K: való. <emberem?> Le azzal)
- 29 De éppen nem fogadott szót, (K: De <nem volt igazam> epen nem fogadott szot)
- 30 morcososodik el az ellentábor, hogy (K: morcososodik <ott> el az ellen<ben>tabor, hogy)
- 32—33 arca a csalódás borongós homályossága odaát, megint egyszerre (K: arca a <ki> csalódas <homalyossaga> borongos homalyossaga odaat, megint <.....> egyszerre)
- 172 : 2—3 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <De> <Most aztan vilagosan kezdtem>
- 3—4 sor között a K-ban törölt szavak találhatóak: <— Mi lelte? — P>
- 9 íróasztalánál elhatározta, (K: iroasztalanal <elkeszített> elhatározta)
- 12 felolvasta fennhangon. (K: felolvasta <maganak> fennhangon)
- 15 a pártom? Mit szólna (K: a partom? <.....> Mit szolna)
- 16 Nem, nem! (a háta (K: Nem, nem! <Masikat irok> (a hata)
- 17 maga elé képzelte (K: maga elé <<tette <.....> a Tisza Kalmán arcképét>> képzelte)
- 18 partnereit, a Körösi Sándor (K: partnereit, a Lang Lajos öszszevont szemöldjeit, a Korosy Sandor)
- 18—19 a Szathmáry György (K: a <Molnar V> Szatmary Gyorgy)
- 23 aki annyi ideig (K: a ki <minden> annyi ideig)
- 27 a költő, s elmondta mindkét (K: költő <<s így ütött ki a mai <mai> beszéd ?debet?>> <Ket beszed egyszerre> <<Hiszen <.....> egyszerre>> s elmondta mindkét)
- 29 Nem is valami (K: <Hiszen> Nem is valami)
- 30—31 véget adott. (K: veget <irt> adott)
- 32 Ma pedig elmondott (K: Ma <Most> pedig elmondott)
- 34 A vége ti. az lesz, (K: <Az hogy> A vege t. i. az lesz)
- 34—35 megszavazza az összes paragrafusokat (K: megszavazza <a kormányjavaslatot minden paragrafusaival egyetemben — csakhogy> az osszes paragrafusokat)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 168 : 1 *a vita tizennegyedik napja van* — A véderőtörvény-javaslat 1889. jan. 10. óta általános vita tárgya a parlamentben, a viták napjait számolni általános gyakorlat volt. A részletes vitánál MK maga a napok számát adja meg majd karcolatai

- címűl: ld. az előkészületben lévő 78. köt. karcolataimeit. A jelen ülés azonban a vitának nem a 14., hanem a 11. napja. Hivatkozhatunk az egyik felszólalóra is, aki így kezdte meg beszédét: »DOBAY ANTAL: T. Ház! (Halljuk! Halljuk!) Ma 11-ik napja, hogy e felett a törvényjavaslat felett a vita folyik.« (KNapló, i. h. 28. l.)
- 168 : 10—11 *kontemplál* — szemlélődik, elmélkedik
- 169 : 1—2 *Lez-e többsége a 25. §-nak?* — A véderőről szóló törvényjavaslat egyik, már előzetesen legtöbb vihart kiváltó pontja a 25. §. Ebben a kérdésben, mint a vita indulásakor keletkezett karcolatokkal kapcsolatban már megírtuk, még a kormánypárt sem képviselt egységes nézetet. Ld. az *Este és reggel* és *A hangulat*, valamint a jan. 11-i *A t. Házból* c. karcolatokhoz fűzött tárgyi magyarázatokat.
- 6 *abszéntál* — hiányzik, távol marad
- 8—14 Ábrányi Kornél bosszantó megjegyzése és a rá adott válasz. — Lehetséges, hogy MK ezekben a sorokban egy jellegzetes, az elmégesedett helyzetből fakadó folyosói élelőldő-gúnyoslődő beszélgetésfordulatot őrzött meg az utókor számára.
- 23 *Molnár Viktor, a »Wippe«* — E fordulat már MK korábbi karcolataiban is előfordult. A parlamenti szokásoknak megfelelően mindig a legfiatalabb és képviselőként is újdonsült tagok tiszte a szavazások vagy egy lényeges beszéd elhangzásakor a folyosóról beterelni a kint cigarettázó, beszélgető pártbeli képviselőket.
- 31 *»Nem volt-e itt Nagy Miklós?«* — Nagy Miklós ekkor már majdnem három évtizede volt a Vasárnapi Újság szerkesztője, és a fennmaradt adomák szerint mindig maga személyesen »hajtotta be« a szerzőktől a kéziratot. Erre a lelkiismeretes tevékenységére vonatkozik a 169:32—33 sorban lévő fordulat is, hogy Nagy Miklós »a lábával szerkeszti a lapot«.
- 170 : 5—18 Jókai regénye a »Márvány kisasszony« és ebben március 15-e leírása. — Jókai ebben a hosszabb elbeszélésében a március 15-i eseményeket az átköltés és a megszépítés eszközeivel állítja az olvasók elé. Ezzel ellentmondásba kerülve a történelmi tényekkel és azokkal a leírásokkal, amelyeket ő maga adott korábbi cikkeiben, visszaemlékezéseiben.
- 20—171 : 4 Jókai beszédének idillikus hangulata. — A MK által idézett beszédrészletek olyan összefüggésben hangzottak el, hogy Jókai reflektált a szélsőbaloldali képviselők által felvetett — szerintük alapvető — problémára: a nemzeti hadsereg kérdésére. Ennek történeti vonatkozásait Thaly elhangzott beszédével hozta kapcsolatba. A karcolatban leírtak és a Jókai által valóságban elmondottak összevetése végett — és természetesen másik nagy frónk jobb megismerése érdekében — idézzük itt a beszéd ide vonatkozó, a szokásosnál egy kicsit terjedelmesebb részletét: »...Igen t. barátom, Thaly Kálmán beszélt a Rákóczi-korabeli magyar nemzeti hadse-

regről. Előhozta Bercsényinek akkori nevezetes mondását, hogy „a diákok menjenek haza tanulni”. Én itt éppen csak az ő tanulmányaira hivatkozom; ítélje meg, mi volt éppen a Rákóczi-korabeli nemzeti hadseregnek legnagyobb veszedelme? Legnagyobb veszedelme a jó, kisebrendű hadnagyoknak, altiszteknek hiánya. Voltak Rákóczinak jó francia tisztjei, a törzskar; voltak neki német tisztjei; az egyik nem értette a nyelvet, a másik elárulta a fejedelmet és lett az eredmény a trencséni ütközet, amelyről maga Rákóczi mondja, hogy ennél szégyenletesebb a világtörténelemben nem volt. Bercsényi igen derék magyar ember volt, és mint embernek, jó szívének becsületére válik az a mondat, hogy a tanulók menjenek haza tanulni; hanem mint hadvezér nagyot hibázott, mert őneki vitéz embere volt elég, hanem okos emberekre lett volna szüksége, akik a tábori szolgálatot tudják vezetni.

Másik példálul lett felhozva az 1848—1849-iki hadjárat; hogy akkor is volt nemzeti hadsereg, amely egyszerre a földből lett előteremtve. Tisztek mind a nemzeti fiatalságból lettek választva. Erre nézve már nekem vannak saját tapasztalataim. Legelső megindulásakor ezen szabadságharcnak olyan szégyenletes bukásokat kellett végigélni, hogy azok egyike után a hadügyminiszter, a jó, derék, becsületes Mészáros Lázár ezekkel a szavakkal kezdte az országházban beszédét: „Szeretnék pincéből felbeszélni, hogy ne lássák arcom pirulását.” És ennek oka volt az, hogy nem valának neki hozzáértő tisztjei. (KNapló i. h. 38. l.)

- 172 : 1 *Mint egy nagy órainga, úgy himbalózott a két párt közt.* — Két kérdésben: a nemzeti hadsereg és a tisztvi vizsga nyelvének kérdésében valóban állandó felkiáltások kísérték Jókai beszédét. A MK által jellemzett kettősség valóban nyomon kísérhető a KNaplóban lejegyzettek alapján. Szinte mondatról mondatra közbekiáltások szakítják meg a felszólalását. Két példát hozunk fel itt csak illusztrálásul, az egyik beszédrészlet a nemzeti hadsereg kérdéséhez kapcsolódott: »... De hát kérdem én a t. képviselő urat, hogy ha most valaki ezüst tálcán kínálná nekünk, hogy íme, itt van rögtön a magyar önálló hadsereg, elfogadná-e azt? (Közbeszólások a szélsőbaloldaltól: *Hogyne? El! hát! Halljuk! Halljuk! Jobb felől.*)» A tisztvi vizsga nyelvének kérdésében pedig azt a részletet emeljük ki, amelyet Mikszáth is idéz szó szerint: »...Tehát akik magyarul tanulták a tudományokat, hogy legyenek képesek arra, hogy olyan nyelven, amelyen nem tanultak, letegyék a tisztvi vizsgálatot? (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélsőbaloldalon.) ...Miért legyenek én németebb Taaffe grófnál? (Zajos éljenzés és tetszés a bal- és szélsőbaloldalon.)» (KNapló, i. h. 38—39. l.)

30—31 *Van egy olyan regénye, amelyiknek két különböző véget adott.* — MK utalása minden valószínűség szerint a Lőcsei fehér

asszony» c. regényre vonatkozik, amelynek befejezése más volt a Nemzetben közzétett első megjelenésekor és más-ként alakult az önálló kötetben való közlésekor.

A VITA VÉGÉN

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 28—30 folio
M I. *Pesti Hírlap*. 1889. január 24., 11. évf. 24. sz. (2., 3. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
 II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Össze-
 gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 214—216. l.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében részekre vágták, és az egyes szeleteket A, B, C, [elkallódott], D, E, F, G, H, I [szintén elkallódott] betűjelekkel látták el. A K első lapján, a jobb felső sarokban, maga MK adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borgis ritk.«

MK javításainak száma átlagos mértékű. A korrektúrát maga végezte el, erről tanúskodnak az alábbi sorokban található — a K lezárása után, a kiszedett szöveg javításakor végrehajtott — változta-
 tások: 173 : 1, 173 : 23—24, 174 : 26, 175 : 15.

A parlament üléséről

A képviselőház jan. 23-i ülésén tovább folytatódott a vita a véde-
 rőről szóló törvényjavaslatról. Elsőnek *Törs Kálmán* szólalt fel, vitatta a javaslat célkitűzését, a germanizálást tartotta a legnagyobb veszély-
 nek. Ugron Gábor határozati javaslatát támogatta. *Uray Imre* felszó-
 lalásában az önkéntesek várható helyzetével foglalkozott, és reflektált a
 kormánypárti képviselők által tett korábbi megnyilvánulásokra. Ugron
 határozati javaslatát támogatta. *Eötvös Károly* hosszabb be-
 szédben boncolta a törvényjavaslatot, foglalkozott a kiegyezéssel, meg-
 jegyzéseket fűzött a boszniai okkupációhoz, majd az ország lakosságá-
 nak és a hadseregnek a kapcsolatát esetelte. Csatlakozott Ugron hatá-
 rozati javaslatához. A beszéd után *Péchy Tamás* öt perc szünetet ren-
 delt el, majd *Szilágyi Dezsd* felszólalása következett. Beszédében azokat
 a szervezési változtatásokat fejtegette, amelyeket a hadsereg korszerű-
 sítése megkövetel, de megjegyezte, hogy ez az időszak nem alkalmas
 nagyobb reformokra. Majd részletesen foglalkozott azokkal a terhek-
 kel, amelyek a törvényjavaslat elfogadásával és érvénybelépésével az
 ország lakosságát sújtani fogják. A hosszú és szerteágazó beszéd végén
 a kormánypárti képviselők érveit boncolgatta és velük kapcsolatban

kifejtette ellenérveit. A törvényjavaslatot általánosságban sem fogadta el. *Tisza István* rövid felszólalásában bejelentette, hogy majd a részletes vita során fog válaszolni Szilágyi Dezső ellenkező álláspontjára. (KNapló, 1887–92. VIII. köt. 72–101.)

A hosszúra nyúlt általános vitát MK két szónok beszédének interpretálásával jellemezte, míg Törs Kálmán és Uray Imre felszólalását csupán egy-egy mondattal jelezte. Részletesebben foglalkozott Eötvös Károly beszédével, bemutatta érveit és előadási módszerét, míg a másik »nagy« szónokról, Szilágyi Dezsőről kevesebbet írt, ezzel is jelezve, hogy a beszéd nem volt sem lendületes, sem eredeti. Ez utóbbit szellemes fordulattal is érzékeltette.

Szövegváltozatok

A jelen Krk az 1892-es kötetkiadás szövegét közvetíti. A kötet szövegének sajtó alá rendezésekor MK nem változtatott a PH szövegén, csupán a karcolat címét módosította: *Eötvös Károly cseveg* címre, és alatta megjelölte a megírás napját: 1889. jan. 23-át. A korábbi Krk-kötetek gyakorlatát követve, a PH-beli közlés címét őrizzük meg a jelen kötetben is.

Lap Sor

- 173 : 1 Mióta tart és meddig (K: *Tudja az isten* mióta tart es meddig)
 3 elülről... Mindamellett éppen (K: elülről... <<Epen olyan <.....>> Mindamellett épen)
 4 nap. A kedv (K: nap. <...> A kedv)
 5 meg.. A puszkapor (K: meg... <argumentum> a puszkapor)
 5–6 még el, de teljesen (K: még el, <csak> de teljesen)
 7–8 ostromlók. Szelíden indult meg a szóözön. Törs Kálmán rendszerint (K: ostromlók <Törs Kálmán kezdte ?szeliden ?> Szeliden indult meg <az ules> a szóözön <a Törs Kalman beszedével, ki rendesen okos dolgokat> Tors Kalman <rendesen> rendszerint)
 10 jóízűen, nagy tetszés (K: jóízűen <mig vegre> nagy tetszes)
 11–12 felállt a szélsőbali faltörő kos, Eötvös Károly. Népes Ház, (K: felállt <as> a szélsőbali <nagy retora fo es nagy sz> faltörő kos Eötvös Karoly. <Nagy karzat> Nepes ház)
 18 kormány? — kérdé vagy húsz (K: kormány? <<ismetelte vagy <.....>> vagy husz)
 18–19 sor között a K-ban kihúzott sor található: <A kormány leköszönt>
 21 »Elhagyta helyét!« (K: Elhagyta <.....> helyét !)
 23–24 alkalom beleülni (K: alkalom <beleul> bele ül)
 25–174 : 8 sorig terjedő rész K-a nem maradt fenn!
 174 8 embereket. És még (K: embereket <s nemelykor> És még)

- Lap Sor
- 174 : 9—10 De azért persze mégsem éri utol a (K: De <....> azért persze <soha sem olyan> <<meg sem olyan szép mint <.....> Fenyvessy Ferenc hallgatagon>> mégsem éri utól)
- 12 meg, mondom, (K: meg <...> mondom)
- 13 lapos volt, csak a (K: lapos volt <lassan lassan csak a hangjával harangozott> csak a)
- 14—15 azután egyre jobban (K: azutan <belemelegedett> egyre jobban)
- 15—16 Andrásy Gyulát apostrofálva (K: Andrásy Gyula <es Szechenyi Aladart> apostrofálva)
- 16 gúnyja zajos derűtség (K: gúnyja <s a ?Hoznan? a> zajos derűtség)
- 17 padokon. (K: padokon. <Minden arc kigömbölyödött>)
- 18—19 Ó maga, mint a vívó, féltettel állt a plónumnak, imitálva Deák modorát; a természetesség (K: Ó maga <feloldalt állt> mint a vivo feltesttel <fordulva> <oldalva> állt a plenumnak imitálva <Deák Ferencnek> Deák <kedelyes> modorat; <patriarchális kedély> a természeteseg)
- 21 eszébe, önmaga is mulatni (K: eszébe <a maga lel> onmaga is mulatni)
- 23 Mikor Andrásy Gyula, egykori miniszterelnök (K: Mikor <Andrassy> Andrassy Gyula egykori <volt> miniszterelnök)
- 24 aki így szólt: (K: aki <azt mondta> így szólt:)
- 25—26 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Milyen pomp>
- 26 — Milyen józúen beszélteti a (K: — Milyen <jól tudja> joizuen beszéltetni a)
- 26—27 meg egy, az idézetekben (K: meg <valaki a> egy az idezetekben)
- 29—30 sor között két törölt sor található a K-ban: <— Es éppen ez a kulonbseg Eotvos es Apponyi.> <Ha ezt az idezetet Apponyi>
- „ 32—33 ezt a mondatot, Anjou-házbelinek (K: ezt a <<dolgot <....> akkor <.....> legalabb is a magyart>> mondatot Anjou-hazbelinek)
- 33 a király. (K: a <kiralyt> kiraly.)
- 34 A kormánypárt tiszteletreméltó higgadsággal (K: A kormánypárt <.....> tiszteletremelto <parlamentit> higgadsag-gal)
- 175 3 Deákot (a Horvát Boldizsárék (K: Deakot <(ezt az egyet talan a saját kedveért)> (a Horvath Boldizsarek)
- 4 és végül az öreg (K: es <a> végül <még> az öreg)
- 5—6 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Viharos éljen-zés es taps fogadta mikor leült> <A H>
- 6—7 leült, s hatalmas zúgással (K: leult <s öt perenyi szünetet követelt> s hatalmas <zugasba ot> zugással)]
- 9 „öt perc” annyit jelent, (K: „öt perc” <parlamentit nyelven> annyit jelent)

- Lap Sor
- 175 : 9—10 percre az ülést felfüggesztik, s ez a (K: percre <az ülés> az ülést felfüggesztik s <az> ez a)
- 11—12 megjutalmazhat; öt percig kivonul a foyerbe és fecseg róla. (K: megjutalmazhat; <hogy> öt percig kivonul a foyerbe es <beszel> fecseg róla.)
- 13—14 sor között a K-ban törölt bekezdések olvashatók:
<A nagy beszédet ?elemeszi? egy másik nagy beszéd.>
<<Eotvos utan> Öt perc mulva Szilagyi Dezső szólalt fel s hatalmas beszédevel mint a vihar a lesodort falevelet>>
- 15 többé senki sem beszél az (K: többet senki sem <emlekszik már> beszél az)
- 16—17 tartotta nagy boncoló beszédeinek, amelyekről azt (K: tartotta <a legnagyobb> nagy boncoló beszédeinek <a mely> <a minokról> a melyekről azt)
- 19—31 sor K-a az idők folyamán elkallódott!

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 173 : 4 *animó* — az 'animózus' latin szó rövidített formája, a. m. ingerlékeny, szenvedélyes
- 16—30 A miniszterek távolléte Eötvös beszédének kezdetén. — MK a valóságnak megfelelően írta le a kialakult helyzetet, melyet a KNapló a következőképp örökített meg; »EÖTVÖS KÁROLY: T. Ház! (*Élénk felkiáltások a szélsőbalról: Egy miniszter sincs jelen! Nincs kormány! Hosszan tartó zaj. Élénk felkiáltások: Halljuk! Halljuk!*) ELNÖK: Csendet kérek. (*Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbalon: Minisztert kérünk! Derűtség. Báró Fejérváry Géza a terembe lép. Nagy derűtség és éljenzés.*)...« (I. h. 80. l.) — Arról természetesen a KNapló nem tudósít, hogy Polónyi valóban beleült-e a honvédelmi miniszter székébe, valószínű, hogy ez MKnak a helyzetre jellemző ötlete lehetett.
- 174 : 23—25 A király és Andrássy Gyula 1868-as találkozása. — A KNaplóból kitűnik, hogy Eötvös egy hosszabb történelmi rajzba ágyazva idézte fel ezt a történelmi helyzetet. A KNapló is megörökítette, hogy a király szavainak felidézése után »Élénk hosszas éljenzés [volt] a szélsőbaloldalon«. (I. h. 86. l.)
- 26—33 A király megnyilatkozásának felidézését követő kommentárok. — E rövid kommentárok felsorakoztatásával MK jelezni akarta a különböző pártállású képviselők álláspontját. Ezek természetesen — ha elhangzottak volna is — nem kerülhettek volna be a KNaplóba!
- 39 A kormánypárti közbekiáltás Eötvös beszédében. — A KNapló nem jegyezt fel egyetlen kormánypárttól érkező közbekiáltást sem.

Lap. Sor

175 : 1—4 Kossuth, Deák és Hunyadi János nevének említése. — Eötvös az említett politikusok nevét és ténykedését valóban beleszótta beszédébe, végezetül Hunyadi Jánost idézte: »... Én nem mondhatok egyebet és nem mondhatnék egyebet — ha szavam odáig jutna — királyunk trónja előtt sem, mint amit Hunyadi János ezelőtt 450 évvel mondott a római pápának — mikor a római pápa belokapkodott az ország jogaiba — írt: „Engedje meg szentséged, hogy ez ország szabadon éljen jogaival és szabadságával, mert szentséged iránti hűsége függetlenségével együtt fog olonyészni.” (*Élénk helyeslés és tetszés a szélsőbaloldalon*)... † (I. h. 88. l.)

A SZCÉNA

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 31—34 folio
- M I.** *Pesti Hírlap*. 1889. január 25., 11. évf. 25. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. A képviselőház mai üléséből alcímmel. Névjelzés nélkül.
- II.** *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 217—221. l.

A kéziratról

A karcolatot MK három, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes szeleteket A, B, B 1/2, C, D, E, F, G, H betűkkel jelölték. A K-on a karcolat címe nem található, lehet, hogy csak utólag, a szedés javításakor illesztette írása fölé MK. A nyomdai utasítást idegen kéz adta meg: »b. d. †

MK javításainak száma az átlagosnál valamivel magasabb. A jobb fordulat megtalálása, a karcolat célba találóbb megkomponálása érdekében változtatott szövegén. A korrektúrát valószínűleg maga végezte el, erre mutat a 178 : 9—10, 178 : 22, továbbá a 179 : 20—21 sorban található javítás, ill. szövegmódosítás.

A parlament üléséről

A parlament jan. 24-i ülésén tovább folytatták a véderőről szóló törvényjavaslat általános vitáját. *Detrich Péter* tárgyalási alapnak sem fogadta el a törvényjavaslatot, *Hevesy Benedek* az Ugron-féle határozati javaslatot támogatta. *Roszner Ervin* báró az újoncoszás módosításának előnyeit ecsetelte felszólalásában, majd vitatta az ellenzéki képviselők állításait és feltételezéseit. *Kaas Ivor* báró elismerte, hogy a nemzetközi helyzet alakulása arra készítette a Monarchiát, hogy szervezetében is modernizálja a hadsereget, de — véleménye szerint —

erre ez a törvényjavaslat alkalmatlan. Apponyi Albert határozati javaslatát támogatta. *Zichy Jenő* gróf Deák Ferencre hivatkozva bejelentette, hogy kormánypárti képviselő volta ellenére nem szavazza meg a törvényjavaslatot. A beszéd botrányos jelenetbe fulladt (ld. erről részletesebben a Tárnyi magyarázatokat). A nyugalom helyreállítása érdekében Péchy Tamás szünetet rendelt el. Ezt követően *Lipthay Károly* azt fejtette ki, hogy a nemzeti érdekek védelmében miért támogatja Ugron határozati javaslatát. *Tisza Kálmán* felszólalásában reflektált az ellenzéki képviselők állításaira, felszólalását Ugron Gábor és Hoitsy Pál személyes jellegű megjegyzésekkel kísérte. Az ülés végén Csatár Zsigmond intézett interpellációt az igazságügy-miniszterhez. (KNapló, 1887–92. VIII. köt. 101–122. l.)

A közészerbe és érdektelenségbe süllyedő ülést Zichy Jenő grófkormányárti képviselőnek Tisza Lajos elleni, feszültséget teremtő, személyeskedő támadása villanyozta fel. Mikszáth a szemtanú hitelességével számolt be erről a jelenetről és a hirtelen felkorbácsolódott indulatokról.

Szövegváltozatok

A karcolat szövegét MK az 1892-ben megjelent gyűjteményes kötetébe minden szövegmódosítás nélkül illesztette bele. A korábbi szokásától eltérően még a címet sem változtatta meg, megtartotta a PH-beli *A szcéna* címet, csupán a kötet gyakorlatának megfelelően alá illesztette a megírás dátumát: *1889. január 24.* A jelen Krk az 1892-es kötet változtatás nélküli szövegét közvetíti.

Lap	Sor
176	3–4 Hevesy meginterjuvolta: „milyen ítélet (K: Hevesy <beszelgetett vele es megkerdezte) meginterwievolta: „milyen itelet)
	7 hideg borzongás futott (K: hideg <.....> borzongas futott)
	8 – Az öreg (K: – <Micsoda?) Az oreg)
	13 – Ne keverjen (K: Ne <kerver> keverjen)
	14 mondta! – igazolta magát (K: mondta! <felelte> <felelt vissza> igazolta magát)
	16 senki sem hiszi el (K: senki <fol> sem hiszi el)
	20 Tárnyilagosan, világos (K: Targyilagosan <a p> vilagos)
	23–24 naplóiban s ma elfogy (K: naploiban s <gyorsan> ma elfogy)
	25 délfele kezd (K: delfele <m> kezd)
	27–28 szellemenben; a karzatról nagy érdeklődéssel (K: szellemben; <Zichy Jenő egész életében nevetséges figura volt s nagyol> a karzatról <Természetesen Zichy Jenő> nagy érdeklődéssel)

- Lap Sor
- 176 : 31 fölnézett a karzatbeli (K: fölnézett a <karzatra ahol a holgyek> karzatbeli)
- 34—35 sor között a K-ban törölt szavak találhatóak: <Halljuk hallj>
- „ 35 Mórt! — süvített (K: Mórt! — <kialta> suvített)
- 36 jelenti, hogy Gelléri (K: jelenti <mintha> hogy Gelleri)
- 177 : 1—2 Deák egy megjegyzését (K: Deák <azt a mondat> egy megjegyzését)
- 2 mondott (Gellérinek-e (K: mondott (<M Hogy> Gellérinek e)
- 3 hogy a nemzet azt (K: hogy <azon jogot melyet> a nemzet azt)
- 7 elvetve a vihar (K: elvetve a <mi merges s a mi magja> vihar)
- 8 De hiszen igaz ember (K: <Nem ho> <Nem> De iszen <okos> igaz ember)
- 9 éjjel. A szellem már (K: éjjel. A <<Deák széke <.....> a kinos scenat>> A szellem már)
- 11—12 miniszterelnök zsöllyéjétől balra, azazhogy nem (K: miniszterelnök <székétől> zsolyejetől balra <az első hely> azazhogy nem)
- 13 aki nem jól vette ott (K: aki nem <érdemes ra> jól vette ott)
- 15 ezüst táblácskára van (K: ezüst <táblácska jelöli Deák Ferenc autogrammjaival hogy> tablacskára van)
- 17 Ez a szék, mely az új (K: <A szék> Ez a szék mely <később a> az új)
- 20 beleülni, s mivelhogy (K: beleülni s <mert> mivelhogy)
- 20—21 voltaképpen nincsen meg, hanyatterült (K: voltaképen <nem is> nincsen meg <hanyatt> hanyatterült)
- 23 ingerültség. (K: ingerültség. <Mert Zichy gunyosan emlite a Tisza Lajos nevet>)
- 24 ül Tisza Lajos! — hangzott (K: ül <Tisza Lajos> Tisza Lajos! hangzott)
- 26 — Zichy szeretne ott ülni! — kiálták mások gunyosan. (K: — <Ő maga> Zichy szeretne ott ülni — <zugtak mergesen Zichy fele mutogatva> kiáltak masok gunyorosan)
- 26—27 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Tisza gróf fölsem [sic!] vette>
- 28 rugamait, csak az a szokott (K: rugamait <azzal az> csak az a szokott)
- 28—29 játszott az ajkán (K: jatszott az <arcan> ajkan)
- 29 vártatva fölkelt (K: vartatva <kifelé> folkelt)
- 32—33 ha kimegy — szólt Zichy feléje mutatva kiterjesztett (K: ha kimegy — <<monda a <.....>> Szecheny Istvan nagy hazafi>> szolt Zichy feléje mutatva <a kezeivel> kiterjesztett)
- 34 Ez már világos bosszantás volt. A Ház felzajlott (K: Ez mar <...> vilagos bosszantas volt. A Haz <Ugy van! helyes! Menjen ki! ordita szaz torok az ellenzeckről> <A grof vissza-fordult> felzajlott)

- Lap Sor
- 177 35 egy háborgó (K: egy <megkavart> haborgo)
 36 visszafordult, s néhány lépést (K: vissza fordult <<s <....
 ....> ?gesztusokkal? jött>> s néhány lepest)
- 178 3 helyeikről bősziúten (K: helyeikről <<....> <hangon> <....
 ....>> bősziúten)
 4 elnököt keresgélve kiáltozott: (K: elnök <utan> ot keresgélve
 kiáltozott)
 5 csöngettyút. Fejét, hangját veszté. Később (K: csöngettyút.
 <Gyenge> Fejet hangját <elveszett. Fejet> veszte. Később)
 7—8 nagy ököltusára (K: nagy <tes> ököl tusara)
 8 két vérig sértett tábor. (K: két <haragvo> verig sértett tábor.)
 9—10 lüktettek, az arcok kivörösödtek a bősziútségtől. A Szalay
 (K: lüktettek az izgatottságtól. <Csatar>A Szalay)
 10 forogtak, Ugron (K: forogtak, <csak Polonyi> Ugron)
 12 szája tajtékozott »éljen Zichy«-t harsogtatva, csak (K: szája
 <is megnyilt> tajtékozott „Éljen Zichy-t” <ordítva> harsog-
 tatva, csak)
 13 mondaná: »minden (K: mondana: <„szepen indultak a dol-
 gok”> „minden)
 14 Maga Tisza Lajos most mar (K: Maga Tisza Lajos <<amínt
 <eszre vette> latvan hogy az ingerültség ellene <.....
 .....>> most mar)
 15—16 mint egy szobor, és nem mozdult: mereven, ridegen várta,
 mi fog (K: mint <szobor> egy szobor <es nézte mereven
 ridegen> es nem mozdult; mereven ridegen <nézte hogy>
 várta mi fog)
 18 tömeggel farkasszemet (K: tömeggel <<.....> jönni>>
 farkasszemet)
 18—19 ha nem annak van (K: ha <a sokasagnak nincs> nem an-
 nak van)
 22 rémúten rohantak az ajtókhöz. (K: rémúten <szaladtak>
 rohantak össze az ajtókhöz.)
 22—23 karzatok idegyenge hölgyei nyakra-főre menekültek.
 (K: karzatok <felenk> ideg gyenge hölgyei <remegve> nyakra
 főre menekültek <az izgató latvanytól>)
 23—24 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <— Ilyen se
 volt Rakoczy ota>
 29 mozgott, feszkelődött, (K: mozgott <larmazo> feszkelodott)
 30 állt ott szónokképpen, (K: állt <megdicsoult> ott szónok-
 kepen)
 32 otthon Gelléri!) (K: otthon <az a> Gelléri!)
 36 lett, ünnepélyes, minő (K: lett <mino a> unnepehelyes, minő)
 38 folytatni — szólt az elnök (K: folytatni — <monda az> szolt
 <a helyreallított beke> az elnök)
 39 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható: <<Tisza
 Lajos <eltavozott a tereméből> most mar eltavozott a terem-
 ből. Az <tömeg> ellenzek bősziútséget mely az egész vita
 alatt összegyűlt kiallotta egymaga mindnyajunk helyett de

Lap Sor

- a Zichy Jonó)) <Tisza Lajos most már tavozott> aztán <tavozott> rohant ki)
- 179 : 1 aztán rohant ki (K: aztán <tavozott> rohant ki)
3 elől futva futott. (K: elől <menekült> futva futott):
4—5 éljenzés, a nagy dicsőség megzavarta a derék grófot és csak (K: éljenzés <teljesen megzavarta>) a nagy dicsőség megzavarta a <nagy> derek grófot <mar> es csak)
6 javaslatot«. Leszállt (K: javaslatot". <<Ézzel a lovag <.....>> Leszállt)
9 nyúlt Zichy felé (K: nyult <Szechenyi> Zichy felé)
11—12 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Gyere atveszlek>
12—13 sor között kihúzott szavak olvashatók: <A nagy ferfiu>
13 percnyi fegyverszünetet (K: percnyi <szünetet> fegyverszünetet)
14—15 inni, mely a (K: inni <hogy> mely a)
15—16 beszedekre is megedzi hangjukat a kiabálásokra (K: beszedekre is <mögeggyze> megedzi hangjukat a <kialt> kiabálásokra)
20—22 Mert okos ember nem szivesen megy be olyan helyre a maga akaratából, ahonnan aztán ki nem jöhet a mások akaratá miatt. (K: Mert az ordog menjen be olyan helyre a maga akaratjából, ahonnan aztan kimenni nem szabad.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 176 : 1—6 Hevessy Benedek és Deák szelleme. — Ez a fordulat nem a karcolatíró MK ironikus oldalvágása, a KNapló is megőrizte. Hevessy Benedek beszéde végén a következőt mondta: »... E napok egyik éjszakáján megjelent nekem Deák Ferenc szelleme. Beszélgetve az ország dolgairól, ugyan hogyan vélekedik a jelen törvényjavaslat felől. A felelet ez volt: „Rossz időket éltek, elrontották az alapot, amelyet a nemzet csak azért fogadott el, hogy ez alapon tovább fejlessze jogait; a lejtő szélén vannak, talán nem is fognak megállni és lehet, hogy el fogják fogadni a törvényjavaslatot.”« Ezt követően Hevessy elmondta, hogy feltette a kérdést Deáknak, miként fog majd az utókor ítélni a törvényjavaslat elfogadói felől. A Hevessy interpretálta Deák-válasz a következő volt: »Az ítélet rövid lesz, de sújtó és így fog hangzani: az 1889-iki országgyűlésnek azon képviselőit, akik e törvényjavaslatot elfogadták, a gyászmagyarok és magyarkák sorába iktatják és nemcsak őket magukat, hanem maradékaikat is e gúnynév viselésére fogják kárhóztatni. ...« Ezt követte Péchy Tamás elnöki rendreutasítása. (I. h. 103—104. l.)
- 27—33 Zichy Jenő színészi póza a beszédben. — A KNapló

- szövege csupán száraz szónoki szöveget őrzött meg minden hatásadás fordulat nélkül. (I. h. 112. l.)
- 35 *Halljuk Gelléri Mórt!* — A KNapló nem őrizte meg ezt a közbekiáltást, de valószínűleg elhangozhatott.
- 177 1—7 Deák mondása és Tisza Lajos helye. — A KNapló tanúsága szerint Zichy a következőket mondotta: „... amiről meg kell emlékeznem, az, amit ugyancsak Deák egyszer éppen nekem mondott. (*Halljuk!*) Midőn a kiegyezés előtti időben mindenféle tervek merültek fel, azt monda nekem, és e Házban is elmondta később a javaslat tárgyalásakor azon helyről, hol most gróf Tisza Lajos ül. (*Élénk mozgás a szélsőbalon. Zaj a jobboldalon.*) hogy: „Azon jogot, melyet a nemzettől elvesznek a nemzet mindig visszavívhatja, de amit ő maga felad, azt örökre elvesztette.” (*Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon*) ...» (I. h. 112. l.)
- 19—22 Az Éber Nándor esete. — A jelzett történet 1884-ben esett meg. Akkor MK megrírta parlamenti karcolatában (Krk 68. köt. 148—149. l.), majd néhány hónap múlva újra felelevenítette (Krk 69. köt. 90. l.), és végül *A tisztelt ház c.*, 1886-ban megjelent kis kötetében is hivatkozott a történetre. (Krk 71. köt. 161. l.)
- 32—179 : 3 Zichy és Tisza Lajos közötti jelenet. — Mikszáth leírása a szemtanú hitelességével idézte fel a szenvedélyek összecsapását. Ebből a „jól fésült» KNapló igen keveset őrzött meg, de ez is jelzi a vihar hevét: Zichy a magyar nép és a korona viszonyáról szólva megjegyezte: „... Ez a faj az, amelyre támaszkodni kell a trónnak s melyben kell, hogy legnagyobb bizalmát helyezze. Ezt értessék meg a koronával! (*Tisza Lajos gr. a tereméből kifelé indul*) Ha nem akarja hallgatni jobb lesz, ha kimegy. (*Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.*) GRÓF TISZA LAJOS: Én azt teszem, ami nekem tetszik (*Nagy zaj és mozgás bal felől. Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Rendre. Ki vele! Halljuk az elnököt! Elnök csenget. Hosszan tartó nagy zaj.*) ...» (I. h. 112. l.)

A T. HÁZBÓL

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 35—39 folio
- M I.** *Pesti Hírlap*. 1889. január 26., 11. évf. 26. sz. (6., 7. l.) Rovaton kívül. Névjelzés nélkül.
- II.** *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 221—227. l.

A késíratról

A karcolatot MK öt, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a gyorsabb szedés érdekében a nyomdában részekre szabdalták, és az egyes szeleteket A, B, C, C 1/2, D, E, G, H, I, K, L, M, N, O, P, R, R 1/2, S betűkkel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában idegen kéz adta meg a nyomdai utasítást: »b. d. t.

MK javításainak száma az átlagosnál alacsonyabb, csak néhány helyen találhatunk stiláris jellegű módosításon túllépő, kompozíciós változtatást. A korrektúrát MK maga végezhette el, erre utalnak az alábbi sorokban észlelhető szövegjavításai: 179 : 3, 180 : 12—13, 182 : 7, 182 : 11—12.

A parlament üléséről

A képviselőház jan. 25-i ülésén tovább folytatódott a véderő-törvény-javaslat általános vitája. Elsőnek *Jeszenszky Sándor* báró szólalt fel, és érzelmeire ható beszéddel foglalt állást a törvényjavaslat ellen. *Péchy Tamás* elnöki megjegyzésében visszautasította a szónok túlfűtött megjegyzéseit. *Szederkényi Nándor* ezt az elnöki megrovást hatáskör-túllépésnek tekintette. *Udvary Ferenc* a német nyelvvel kapcsolatban fejtette ki álláspontját, a törvényjavaslatot elvetette, és támogatta Ugron Gábor javaslatát. *Csatár Zsigmond* versidézetekkel teletűzdelt beszéddel ellenezte a törvényjavaslatot. *Károlyi Gábor* gróf a nyelvi kérdés oldaláról vizsgálta a törvényjavaslat szándékait, és ellenezte tárgyalását, Ugron Gábor határozati javaslatát támogatta. *Gulácsy Dezso* a törvényjavaslatban a magyar tisztikar kialakulásának végleges meggátolását látta, szintén ellenezte a tárgyalást, és Ugron határozati javaslatát támogatta. Az ülés végén *Károlyi István* gróf személyeskedő hangú beszédben ellenezte még a törvényjavaslat további tárgyalását is. *Tisza Kálmán* rövid felszólalással védte meg Csáky László gróftól egy neki tulajdonított megjegyzéstől. (KNapló, 1887—92. VIII. köt. 123—142.)

Mikszáth a jelen karcolatban igen pontosan, szinte minden szónoki megnyilatkozás számbavételével érzékeltette az olvasókkal azt a feszült légkört, amelyben a Ház tanácskozása tovább folytatódott. Külön részletességgel számol be az ülésen lezajlott incidensekről, amelyek révén az ellenzéki képviselők a személyeskedés síkjára próbálták terelni a tárgyalás menetét.

Szövegváltozatok

Az 1892-es kötetkiadás sajtó alá rendezésekor MK a jelen karcolat szövegét változatlanul átvette a PH hasábjairól, csupán a karcolat címét tette figyelemfelkeltőbbé: *Két Károlyi egy napra*, és alá íratta a keletkezés dátumát: *1889. január 25.* A jelen Krk a korábbi kötetek gyakorlatát követve az 1892-es kötet szövegét közvetíti, de megtartja a PH-beli eredeti címet.

Lap	Sor	
179	cím	<i>A t. Házból</i> (K: <i>A mai ülés</i>)
	1–2	kezd venni. A zöldséges (K: kezd venni. <Az> A zöldséges)
	3	és pipacsokkal. (K: es <i>rikító</i> pipacsokkal.)
	9	Meszlényi versei tetszenek az ellenzéken, pedig (K: Meszlenyi versei <nagyon> tetszenek az ellen <pártban — ami meglehetősen hasonlít> zeken pedig)
„	10	kántor híres (K: kantor <.....> híres)
180	1	kigondolni! — mondá az (K: kigondolni! — <csodalkoztak el a hallgatók> <mondák a hallgatók> <.....> monda az)
	3	Meszlényi eklézsiaja is (K: Meszlenyi <hallgatoi is ilyen> eklézsiaja is)
	6–7	Csinos, rokonszenves alak, aki atillában, nagy karneol (K: Csinos <magyar szabas> rokonszenves alak, aki atillában <bundában> nagy karneol)
	9	Az a hire volt, hogy (K: az a hire <jarta> volt, hogy)
	10–11	sor között a K-ban kihúzott sor található: <Kemény legény>
	12–13	verve-vel és lapidárisan vágta <i>ki</i> a „ritkített” (K: vervvel es <epe> lapidarisan <fejezte ki magát> vágta a „ritkített”)
	19	mandátumát, mert nem akar (K: mandatumát <mert nem akar> mert nem akar)
	20–21	sor között a K-ban kihúzott bekezdések olvashatók: <<De azért o meg sem tette le a magát hanem egy önszerzett versezettel zarta be a beszedet <viharos> ?tuloldalt? zajló eljenzes között>>
		<Most azonban elszavalta verset de a mandatumot nem tette le>
		<<Pedig inkább <.....> a verset tartotta volna>>
	22	ugyhogy sokkal nagyobb (K: ugy <Ez bizonyosan> hogy sokkal nagyobb)
	39–181	: 1 tegnapi démon megint elszabadult a láncával (K: tegnapi <<ördög megint <.....> der>> daemon megint elszabadult a <láncáról> lancával)
181	8	torna készülődnek (K: torna <keszulod> készülődnek)
	13	Szederkényi aztán (K: Szederkenyi <asztán> aztan)
	14	az elnök nem vitatkozás végett (K: az elnök<nek ha az> nem vitatkozás<ra> vegett)
	20	melyből elmosódva bontakoznak (K: melybol <?mely? csak> elmosodva bontakoznak)

- Lap Sor
- 181 : 20 kiáltások: »Éljen (K: kiáltások: <...> „Éljen)
 22 Péchy türelmetlenül (K: Pechy <tanaestalanul> türelmetle-
 nul)
 24 a csend. (K: a csend)
 27 emberke ez, lekonyult, (K: emberke ez, <leko> lekonyult)
 28—29 üstökkel, nyomott körtearccal (K: üstökkel <egy s egy>
 nyomott körte arccal)
 30 hogy szembenálló (K: hogy <egesz> szembenallo)
 32—33 elnézni. Ugron vörösrre gyulladt arca visszanyerte nyu-
 godt (K: elnezni <Polonyi olálmosodott> Ugron vörösrre
 gyulladt <arcát> arca visszanyerte <szolid> nyugodt)
 33 Hoitsy szempillái (K: Hoitsy <szompillai> szem pupillai)
 35—36 Csak Fenyvessy fészkelődött (K: csak <Szalay Imre>
 Fenyvessy fészkelodott)
 38 Udvary után (K: <Cs> Udvary után)
 38 hangon megszólalt Csatár, (K: hangon <a s> megszolalt
 <a sün> Csatár)
 39—182 : 1 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Jo ki-
 szolasai vannak az öregnek>
 182 : 1—2 — kezdé —, mert nincs róla szó a (K: — kezdé <Csatur>
 — mert nincs <benne> róla szó a)
 4—5 bölintgatása. Még hát Csatárnak (K: bolintgatása. <Hogy
 ne> Meg hat Csatarnak)
 6 jó öreg, a keresztény (K: jó öreg <a ferfias ereny> a kereszt-
 teny)
 7 rendeletét, korholta (K: rendeletet, lehordta)
 11 kiáltá ijedten (K: kialta <egy> ijedten)
 11—12 jobbról, roppant hahotát (K: jobbról, oriasi hahotát)
 15 s mint a hernyó, leevett mindent, amerre ment, s elpotyogtat-
 ta karakterének (K: s mint a <herny> <vermhes> hernyo
 <ott hagyta> leevett mindent amerre s elpotyogtatta <tojasa-
 it> karakterének)
 18—19 az új országház építésénél (K: az <orszaghaznal> uj
 orszag haz epitesenel)
 21 Elnök közbevág: (K: Elnok kozbe <szol> vag:)
 26 — feleli cinizmussal (K: — feleli <cinikusan> cinizmussal)
 27 fufanggal sandít (K: fufanggal <banzs> sandit)
 30—31 Ezzel a prókátoros megjegyzéssel kierőszakolta, hogy
 nyugodtan hagyták beszélni (K: Ezzel a <furfangos> proka-
 toros megjegyzessel kierőszakolta hogy <beszelni> nyugodtan
 hagyták <s beszélt> beszeleni)
 33 kaján tekintettel (K: kaján <mozd> tekintettel)
 38 — Apage! — hangzott (K: <.....> — Apage! hangzott)
 38—39 s azontúl a »Ház kedvence« (K: s azontul <szabadon beszel-
 hetett a szelsóbal> a „Ház kedvence”)
 183 : 2 papíron se keverődjenek (K: papiron <ossze ne> se keverőd-
 jenek)
 3—4 Gábor egy igazi »jó fiú«, könnyed, kedélyes, impraktikus

- (K: Gabor egy igazi <bon> <jo fiu> <bon garcon> <jo látok. Akinek egész életet> <akinek> <?akinel? akin> „jo fiu” <ugyetlen> könnyed, kedélyes <szemérmes Karol> inpraktikus.)
- 183 : 5—6 sor között a K-ban több kihúzott sorkezdés található: <<Szelsobali mert Eotvos Karoly volt
A ?szolas? <.....> babona ul s
A Karolyi vagyombol>>
- 13—14 kedves, népszerű alakja (K: kedves <szertetett> népszerű alakja)
- 16 cukorkákkal, s azonfelül (K: cukorkakkal <Eötvös Karoly voltakepen> <hanem ?szenvedelyből? s elszeg> s azonfelül)
- 16—17 francia bonmot-kat (K: francia <adomakat> bon mot-kat)
- 19—20 hallgatta a Ház, (K: hallgatta <a part> a Haz.)
- 22 szaggatott, temperamentuma (K: szakgatott, <de van ben> temperamentuma)
- 23 van benne (K: van <benne> benne)
- 23—24 csacsakáság, s vékony hangjában megnyerő (K: csacsakáság <s va> s vekony hangjában <szetfolyo> megnyerő)
- 27 Eötvös »serdülő (K: Eotvos <elserdult> „serdülő)
- 31 nemzetet. (K: nemzetet. <,Volt>)
- 34—35 harmadik is. (K: harmadik is <a majthenyi sikon a Károlyié!>)
- 36 baloldaltól nagyhirtelen. (K: baloldaltól <kivancsian> nagyhirtelen)
- 38—39 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Ropant tetszest ar>
- 184 : 1 és a habarékpárt percekig éljenzett (K: es a <balvidek> habarekpart percekig <tapsolt> eljenzett)
- 2 beszédét bezárta, sokan (K: beszedet <bevegezte> bezarta <?Eztan?> sokan)
- 2—3 Eötvös utat vert (K: Eotvös <oda t> utat vert)
- 3—4 »Jó volt, szógám«. Perl (K: „Jó volt szógám” <— Jo volt szógám> Perl)
- 4—5 sor között a K-ban kihúzott sor található: <Utolsó szonoknak>
- 5 utolsó szónok (Gulácsy Dezső (K: utolsó szonok <is mely> (Gulacsy Dezso)
- 10 szólhatott népes Ház, (K: szólhatott <nagy> nepes Haz)
- 12 mánásai: Nopcsa (K: magnásai <...> Nopcsa)
- 14 szopogathassa, mint a medve-cukrot. (K: szopogathassa<nak> mint a <pro> <cukedlit> <cukrot> medve-cukrot)
- 20 eltalálta a hírt, hogy az megrezegtesse (K: eltalálta a <hangot> <?bon mot? mely> hurt hogy az <megrezegtesse> megrezegtesse)
- 21—22 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <Tagadhatatlan nem>

- Lap Sor
- 184 : 22 Néhol ismét erősen (K: Nehol ismet <elocsillano megvi> erősen)
- 24 szólott. Lett is (K szólott <Aratott is> Lett is)
- 25 Grecsák is közbekiáltá: (K: Grecsák is <<helyeselt es lelkesult <.....>> közbekialta:)
- 26 Ami igaz, igaz (K: <Pomp> Ami igaz igaz)
- 26 megépítve beszédének (K: megépítve <a Csaky> beszedenek)
- 27 része is, midőn (K: resze is <ciradakkal> midon)
- 29 Fejérváryval szemben, élénk, (K: Fejérváryval szemben <<— de az egesz beszed <maga> egy <.....> politikus politikai értékre nezeve>> elenk)
- 30 csillámló, úgy nézett (K: csillamlo <mintha> <mint> <mintha egy szinten latja az ember hogy> <mondván> ugy nezett)
- 31 szépen megnyesett (K: szepen <megnyest> megnyesett)
- 32—33 István kétségkívül jelentékeny (K: István <ő> meltosága) kétségkívül <tehetseg> jelentékeny)
- „ 34—35 sor között egy olvashatatlanul kihúzott sor található!
- 185 4 lárma, szüntelen (K: lárma <uj es> szüntelen)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 180 : 14 — *Budán van a király helye.* — MK pontosan idézte Jeszenszky mondatát. Ez a megállapítás olyan szöveggörnyezetben hangzott el, amely arra vonatkozott, hogy az adott nemzetközi helyzetben a Monarchia központja Magyarország kell hogy legyen: »... mit parancsol az okosság? Hitem szerint azt, hogy a fősúly Magyarországra fektetendő, és én egész határozottsággal bátorkodom kimondani, hogy ennél fogva Budán van a király helye, ha a birodalom fennmaradását óhajtja. (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) Mert csakis a magyar nemzet lesz képes megvédeni a birodalmat, a trónt, véle szabadságát, hírét s a hont...» (I. h. 125. l.)
- 17—19 A parlament »jogfeladása« és az ellenzék mandátum-»letevése«. — Jeszenszky a KNapló tanúsága szerint a következőképpen fogalmazott: »... Megvallom, uraim, én azon hitben vagyok, hogy önöknek nem kell már sokat tenniök, hogy a mi támadásaink elől meneküljenek, csak még egy kis ideig kell ezen modort továbbra fenntartani és meg lehetnek győződve afelől, miszerint a párt összes tagjai le fogják tenni megbízóleveleiket, mert egy ily Házban, melyben gúny tárgyává tétetnek a nemzet legszentebb jogai, tovább nem maradhatnak. (Zajos helyeslés a szélsőbaloldalon.)...» (I. h. 126. l.)
- 180 : 21—24 Jeszenszky versezete. — Ez a fordulat nem a karcolatíró Mikszáth tréfája, a KNapló tanúsága szerint Jeszenszky az

alábbiakkal fejezte be felszólalását: »... Engedje meg a t. Ház, hogy költeményem egy kis strófájával fejezzem be beszédemet, amelyet a túldalhoz kívánok intézni:

Ámde nem odáig, ti magyarok vagytok,
S e hont fiúágon örökön kaptátok;
Ha azt megvédeni pártotok nem vágya,
Lelketeken szárad az utódok átka!

A törvényjavaslatot nem fogadom el. (*Élénk, hosszan tartó helyeslés és éljenzés a szélsőbaloldalon. Számos képviselő üdvözlöi a szónokot. Mozgás és zaj jobb felől.*) (I. h. 126. l.)

- 180 : 27 — 181 : 9 Péchy Tamás rendreutasítása és az ellenzék magatartása. — MK az eseményeknek megfelelően írta le a Jeszenszky felszólalását követő zajos jeleneteket, Péchy Tamás többszörös megzavarását. A MK által feltüntetett közbeszólások többségét a KNapló is megőrizte. (I. h. 126. l.)
- 181 : 10 — 21 Szederkényi felszólalása és Péchy reagálása. — A KNapló szerint MK pontosan közvetítette a tárgyalási teremben lezajlottakat. (I. h. 126—127. l.)
- 182 : 1—2 — *Semmi közöm a közös hadsereghez — kezdé —, mert nincs róla szó a pusztaszeri vérszerződésben.* — E fordulattal MK a szónok beszédét karikírozta, mert a KNapló tanúsága szerint ezek a mozzanatok ilyen összefüggésben nem találhatóak meg Csatár beszédében. (I. h. 130—131. l.)
- 10—14 Csatár beszédfordulata és a kormánypárti közbekiáltás. — A KNapló tanúsága szerint MK pontosan adta vissza ezt a derűs helyzetet: »... CSATÁR ZSIGMOND: És most, t. Ház, átmegyek ... (*Mozgás jobb felől.*) MOLNÁR ANTAL: Ide ne jöjjön! (*Derültség.*) CSATÁR ZSIGMOND: Ne féljen, Molnár képviselő úr, sohasem fog engem ott látni. Isten mentsen meg attól, hogy valaha odakerüljek. (*Derültség a szélsőbalon*) ...» (I. h. 132. l.)
- 17—24 Csatár személyes hangú támadása kormánypárti képviselők ellen. — A KNapló tanúsága szerint MK pontosan adta vissza a felszólalás hangulati elemeit, valamint a szónok és az elnök között kialakult vitát. (I. h. 133—134. l.)
- 25—32 Csatár rípostja Péchy Tamásnak. — Ez a szituáció sem MK karcolatírói ötlete, a KNapló szerint Csatár a következő fordulattal »vita ki« magának a továbbbeszélés lehetőségét: CSATÁR: »... A nemzet vagyona nem a Csáky szalmája! (*Derültség.*) Ha nekem, mint képviselőnek nem szabad rámutatnom erre a rettenetes visszaélésre, amely tényleg elkövetett, mondja ki az elnök úr, hogy nem szabad és én leülök. (*Derültség.*) ELNÖK: Kérem a képviselő urat, ne tessék nekem ilyen intenciókat tulajdonítani, amelyek tőlem távol állnak ...» (I. h. 134. l.)
- 33—37 Csatár végső fenyegetése. — Ez a fordulat sem MK ötlete, beszéde végéhez közeledve Csatár a következőket mondta: »... de még egyet megjegyzek, és ez, hogyha engem türelme-

- sen kihallgatnak, hamar befejezem, de ha türelme elfogy a t. Háznak, el lehet rá készülve, hogy három óráig beszélek. (*Élénk, derűtség, zaj.*) ... (I. h. 135. l.)
- 182 : 27—29 volt egy villogó ötlete az Eötvös »serdülő államférfiairól«, kiket »kis Herberteknek« nevezett zajos tetszés mellett. — Károlyi Gábor gr. a KNapló szerint a következőket mondotta az államférfiai politikai pályára lépett utódairól: »Gondoskodtak a nagyméltóságú apák, hogy miniszter és kancellár-csemetéket hagyjanak utódaikul, Herberteket. (*Derűtség.*) Tisza Kálmánnak van egy Herbertje, Andrásynak van egy Herbertje. (*Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélsőbaloldalon.*) Szerencse az országra, hogy a többi miniszternek is nincs képviselő fia, mert akkor itt egész Herbert-párt volna. És ha e kormány sokáig fog uralkodni, még megérjük, hogy a jövő választásokor minden kormánypárti tag egy kis Herberttel fog idejönni... (I. h. 137. l.)
- 183 : 30—38 Görgey és Tisza kapitulációjának összevetése és egy baloldali közbeszólás. — A KNapló szerint MK pontosan adta vissza Károlynak Görgeyvel kapcsolatos párhuzamát, de a KNapló nem őrizte meg a mameluk visszavágást. (I. h. 137. l.)
- 184 : 23—24 ... az alkotmánynak Tisza Kálmán kedvéért való csorbításáról szólott. — A gondolat MK fogalmazásában kissé homályos, a KNapló szerint Károlyi István a következőkkel értelt: »... Az alku tárgya tehát az alkotmány és ára: a miniszterelnök. (*Mozgás jobb felől. Halljuk! Halljuk!*) De mi marad meg az alkotmányból? (*Élénk tetszés bal felől. Felkiáltások: Tisza Kálmán! Halljuk! Halljuk!*) Megmarad Magyarország, mely elveszté mindenét; elveszté alkotmányát, egyedül csak a miniszterelnököt nem (*Zajos helyeslés és tetszés bal felől.*)» (I. h. 140—141. l.)
- 38—185 : 6 Tisza Kálmán felszólalása. — Károlyi István előzőleg elhangzott beszédében egy Csáky László-idezetre építette ironikus, a miniszterelnököt támadó, a 184 : 23—24 sorhoz fűzött jegyzetünkben idézett fordulatát. — Tisza Kálmán felszólalásában — a betegsége miatt távollevő Csáky László nevében — visszautasította a neki tulajdonított mondást. (I. h. 142. l.)

MEGINT EGY SZCÉNA

- K OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/4 40—42 folio
- M I. *Pesti Hírlap*. 1839. január 29., 11. évf. 29. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés nélkül.
- II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai*. Bp., 1892. Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 227—230. l.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztősi kutyanyelvre írta. A K-ot a nyomdában a gyorsabb szedés érdekében feldarabolták, és az egyes szeleteket A, B, C, D, E, E 1/2, F, G, G 1/2 betűvel jelölték. A K első lapjának jobb felső sarkában MK maga adta meg a nyomdának a szedési utasítást: »borgis ritk.«.

MK javításainak száma átlagos. Mint az alábbiakból kitűnik, néhány helyen nemcsak stilisztikai, hanem érdemi változtatásokat is tett fogalmazás közben. A korrektúrát minden valószínűség szerint maga nézte át, ezt igazolják az alábbi sorokban észlelhető szedés után tett javításai is: 185 : cím, 186 : 7—8, 186 : 39, 187 : 8—9, 187 : 15, 187 : 28—29.

A parlament üléséről

A képviselőház jan. 26-i üléséről — melyen tovább folytatódott a véderőtörvény-javaslat általános vitája — MK nem írt beszámolót. A heves vitában *Petrich Ferenc*, *Maithényi Ödön*, *Szalay Imre*, *Szendrey Gerzson*, *Papp Elek*, *Meszlényi Lajos* szólalt fel, mindnyájan elvetették a javaslatot. Öt perc szünet után *Fejérváry Béla* báró honvédelmi miniszter részletesen válaszolt az ellenzék vádjaira és kifogásaira. Beszédének második részét közbeszólásokkal szakította meg az ellenzék, majd többen személyes megtámadtatás miatt szót kértek. (KNapló, 1887—92. VIII. köt. 143—170. l.)

A következő ülésen, amelyet jan. 28-án tartottak, elsőnek *Münchenich Aurél*, a véderő bizottság elnöke kapott szót, és újból összegezte a kormány álláspontját a véderőtörvény-javaslat kapcsolatban. Sorra vette az ellenzéki képviselők főbb kifogásait, és a megtámadott paragrafusokat is változtatás nélkül elfogadásra ajánlotta. Beszédét több ízben megszakította az ellenzéki képviselők tiltakozó közbeszólása. *Apponyi Albert* gróf zárbeszédében részletesen kifejtette, hogy az aggodalmat nem is annyira a törvényjavaslat katonai intézkedései keltették, hanem azok az intézkedések, amelyekkel a nyelvi kérdésben a nemzeti érzületet figyelmen kívül hagyták. E szempontból tekintette át a vitát. Apponyi beszéde után az elnök öt perces szünetet rendelt el, majd *Tisza Kálmán* miniszterelnök kapott szót, és az ellenzék erőteljes közbeszólásai közepette visszautasította a személyét és a kormányt ért vádakát. A beszéde végén a szélsőbaloldaról felkiáltások hangzottak el: »Detektívek vannak a karzatton!«. *Tisza* beszédét megszakítva, *Péchy Tamás* intézkedett a detektívek eltávolításáról, majd *Tisza Kálmán* néhány fordulattal befejezte beszédét. (KNapló, i. h. 170—196. l.)

*

A lezáráshoz közeledő általános vitán elhangzó zárbeszédekről Mikszáth már nem számol be részletesen az olvasóknak, hiszen az elmúlt hetekben megismerhettek minden mellette és ellene szóló ér-
vet. Figyelmét inkább a hangulatot jellemző mozzanatokra összpont-
tosította; a közbeszólásokra, a szónokok zavarását célzó megjegyzé-
sekre és arra a viharos botrányra, amely az ülés végén robbant ki,
amikor az ellenzéki képviselők felfedezték, hogy a karzaton detektív-
vek vannak. A felbolydult ülésterem hangulatát kitűnően érzékeltette
Mikszáth.

Szövegváltozatok

A PH-beli első megjelenés után MK a karcolat szövegét min-
den változtatás nélkül illesztette az 1892-es kötetbe, a címet sem vál-
toztatta meg, csupán alá illesztette a megírás napját: 1889. január,
28. A jelen Krk a kötetkiadás szövegét közvetíti.

- Lap Sor
- 185 : cím *Megint egy szcena* (K: *Országgyűlés*)
 3–4 holnap egy szabadelvű párti (K: holnap <egy> szabad-
 elvupartí)
 4–5 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak:
 <Ma így fe>
 <Mar a muzeum keritesenel roppant tömeg állt>
 <Valaki elmes> <Va aki egy ?fejem? ki>
 7 homlokzaton s a Ház bejáratát, melyen már tíz (K: hom-
 lokzaton s a Haz <<kapusat mely <.....> mely ugy
 nézett ki mint erős <.....>> bejaratat <benn>
 melyen mar <ham> tíz)
 9 A kíváncsiság (K: <Mert a kapus> A kíváncsiság)
 10 ult; szinte úgy (K: ult <fej fej a> szinte ugy)
 12 a rettenetes teher (K: a rettenetes <tömeg> teher)
 12–13 oly forró gőz (K: oly forro <...> gőz)
 14 sőt a medium is (K: sőt <meg> a medium is)
 16 legmakacsabbjai, kik (K: legmakacsabbjai<k> kik)
 17 eljöttek. Visontai (K: előjöttek. Visontai)
 18 helyén. Elótoppant (K: helyén. <A miniszterek ott voltak>
 Elotoppant)
 19–20 sor között a K-ban olvashatatlanul törölt szavak talál-
 hatók!
 20–21 mintha augusztusi nap izzó heve sütné, sokan (K: mint-
 ha <izzó fülledt> augusztusi nap <heve> izzó <...> heve sütné,
 sokan)
 22 halantékaikról s amellet a hangulat szintén telve (K: halan-
 tekaikról <<mint <.....>> egy kis s a mellett ?dynamit-
 tal?>) s a mellett a hangulat <ingerult es izgatott> szinten
 telve)
 23 Úgy ül szemben (K: Ugy <ult> ul szemben)

- 185 : 24—25 a gesztusok ingerültek. (K: a gesztusok ingerültek. <<Munich Aurel kezdte a vitát <az első szónok> eloadói beszédet mondván el, de <minden biz ?ritk?> bar az inkább nevezhető parbeszednek az ellenzék és Munich Aurel közt. Zajos fejevesztett kérdések tarkítottak: „, ?Nem baba !”>>>)
- „ 27 tarthat. Münnich (K: tarthat. <Hol> Münnich)
- 186 : 1—2 kara zúg egy mondatot. Megint Münnich szól. Közbe (K: kara <mond> zúg egy <mondatott megy> mondatot. Megint Munich szol. <Majd> Közbe)
- 4—5 sor között a K-ban kihúzott sorok találhatóak:
 <S a kozbekialtozok>
 <Munich Aurel: ki vállalja el a felelosseget az olyan tanacsokert a minot az ifjusagnak adnak a mini>
 <Lazongok kara: Elvállaljuk>
 <Munich Aurel: a minöket az ifjusagnak adnak>
- 7—8 mondja Kossuth. (*Gróf Károlyi Gábor szerint.*) (K: mondja Kossuth.)
- 10 Egészen a Starcsevics (K: Egészen a <derek> Starcsevics)
- 12—13 nagy, valóban nagy (K: nagy <beszedje> valóban nagy)
- 14—15 kíséretében. Vérszemet kap még a karzat (K: kíséretében. <Erre> Vérszemet kap még a <karzat is> karzat)
- 18 majdnem harmadfél (K: majdnem <három> harmadfél)
- 19 dacára az ellenzék (K: dacára az <ellenzék eg> ellenzék)
- 20—21 hallgatta az oppozíció legnagyobb szónokát. (K: hallgatta az <ellenzék> oppositio legnagyobb szónokát. <Csak nehöl hangzott>)
- 22—24 sorokat MK a korrektúra során illeszthette a karcolat szövegébe. A K-ban nem találhatóak e sorok, és semmiféle csönkülésnek nincs nyoma.
- 25—26 folyosó a képviselők (K: folyosó <...> a képviselők)
- 27 mogorva. A kormánypártiak (K: mogorva. <Az ellenzék azért> A kormánypártiak)
- 28—29 ellenzék belelovalta magát; az ellenzékiek ott künn (K: ellenzék <<bele <..... magát>> belelovalta magát: az ellenzékiek <kivannak [sic!] kelve a képtükből> ott künn)
- 33 uram leejtettél (K: uram <leje> leejtettel)
- 37 miniszter marcona arcára.) (K: miniszter <kedvetlen> marcona <.....> arcara))
- 38—39 rendes kérdezősködése (K: rendes <kozbeszólása> kérdezősködése)
- „3 39 mellett: »Le akar (K: mellett *hog*y „Leakar [sic!]>
- 187 7—8 közbehangzó, bosszantó (K: kozbehangzo <re> bosszanto)
- 8—9 hatalmas talentuma bámulatos elevenségével vágott és (K: hatalmas <.....> talentumanak bamulatos elevensegebel <vagdalkozott> vagott es)
- 13 vontak rá: »Hát jó, ha vannak. Hisz (K: vontak ra: <Hat> Hat jo ha vannak <olyan helyen ahol esetleg zsebtolvajok is lehetnek> Hisz)

- Lap Sor
- 187 : 14 vannak detektívek.† (K: vannak detektívek". <Ahol sok nep van együtt ott szukseg lehet a detektivre">)
- 15 *Majd mégis* nézegetni kezdtek (K: <Hanem> Nézegetni kezdtek)
- 18 szájba ért, amelyik (K: szájba ert <aki ott> a melyik)
- 20—21 sor között a K-ban két törölt szó található: <Mint egy>
- 22 a fák gallyait (K: a fak <<koronáit s ?fakra? kergetni a <.....>> gallyait)
- 23 karzaton — bömbölte *most* már száz torok. (K: karzaton — <?tombolta?> bömbölte mar száz <hang> torok.)
- 25 csöngettyű, a gyorsírók (K: csöngettyű <<?felnyújtja? nyakat hogy a karzatot <.....>> a gyorsírók)
- 27 S lent a pokol (K: S lent <egy> a pokol)
- 27 lármája üvöltött. (K: lármája <von> üvöltött)
- 28—29 ez így. Az elnök *idegesen* tologatta (K: ez így. <Tisza> Az elnök <re> <remego kezekkel> tologatta)
- 32 De hangját elseperte (K: De hangjat <elnyomta> elseperte)
- 35 A falak reszketni (K: <<Elobb minden orok rekedtre <kiabal> kiabalta magát>>. A falak reszketni)
- 36 honatyák májfoltos (K: honatyak <elvorosodott> majfoltos)
- 37 a mediumra tolongtak, hogy lássák a *detektíveket*. (K: a mediumra <rohantak> tolongtak hogy lassák a *nap hőseit*)
- „ 38 szóhoz juthatott az (K: szohoz <?juthatott?> juthatott az)
- „ 38 aki elmondta, (K: aki <....> elmondta)
- „ 39 detektíveket nem ő (K: detektíveket <...> nem ő)
- 188 2 kisonó alakokat. (K: kisono <.....> alakokat)
- 3 után Tisza gyorsan (K: utan <véget> Tisza gyorsan)
- 4 tartó éljenzése közt. (K: tartó <lelkes> eljenzese közt.)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 185 : 26—186 : 12 Münnich Aurél előadói beszéde és a közbeszólások. — MK heves közbeszólásokat, értelmjes visszautasító mondatokat jelzett a karcolat szövegében. A KNapló a beszéd második részénél több közbeszólást feljegyzett. Ezek a következők voltak: »Különvélemény is van!« (I. h. 171. l.); »Helyt állunk jobban mint önök!« (I. h. 172. l.); »Önök tesznek tán?« (Uo.); »De mi akarunk!« (Uo.); »ORBÁN BALÁZS: Boszniába mégis kivitték!« (I. h. 173. l.); »Ebben nincs semmi!« (Uo.); »Hát miért nem teszi?« (I. h. 174. l.); »Nem szégyenlik?« (I. h. 175. l.) — Az idézett közbekiáltások mind bal felől érkeztek. Valószínű, hogy a KNapló nem örököltette meg az összes közbeszólást, különösen az éles, személyeskedő hangúakat nem, amelyek közül MK néhányat beiktatott karcolata szövegébe.
- 186 : 4 *in infinitum* — vég nélkül, a végtelenségig

186 : 38—39 . . . a Hoitsy rendes kérdésbőködése mellett: »Le akar mondani?« — A KNApló tanúsága szerint Tisza Kálmán első szavai után Hoitsy Pál közbekiáltott: »Lemond? Mondjon le!«, majd a következı körmondat után is megjegyezte Hoitsy: »A lemondás kötelessége!« Ezt követıen Tisza Kálmán reagált a két közbeszólásra: »Készakarva nem hallottam nehányszor, de miután egy t. képviselı úr jönak látja a lemondást hangoztatni, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy sem azt a szabályt, sem azt a parlamenti eljárást még sohasem tapasztaltam, hogy egyes képviselı kívánságára tartozott volna miniszter lemondani. (Derültség jobb felıl. Felkiáltások a szélsıbaloldalon: Az ország kívánja! Zaj.) Biztosíthatom a t. képviselı urat és a t. Házat, hogy mindig, akármelyik percben, ha a parlamentarizmus törvényei szerint elıállana részemre a lemondás kötelessége kitérni elıle nem akarok. De egyes képviselık beleszólása, vagy az, amit egyesek mint közvéleményt hirdetnek, éppen oly kevéssé fog rábírnı, mint azon miniszterkorom óta most nem elıször, de most is megindult névtelen levelek, melyek hallálal fenyegetnek, ha nem mondok le. (Derültség és felkiáltások a bal- és szélsıbaloldalon: Mutassa meg!) . . .« (I. h. 191. l.)

187 : 11—188 : 2 A karzaton levı detektívek és eltávoltításuk. — MK pontosan jegyezte fel az eseményeket. A KNApló szerint Tisza Kálmán beszédének befejezı részéhez közeledett: ». . . e javaslatot, mely az alkotmány jogaiból semmit fel nem áldoz, mely a magyar nemzeti nyelv érdekében nem hátra-, hanem elırelépést jelez, elfogadni méltóztassék, kérem azon képviselı urakat, kik ezt saját lelkiismeretükbıl igaznak találva . . . (Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! Zajos, hosszan, tartó megújuló fölkiáltások a bal- és szélsıbaloldalon: Detektívek vannak a karzaton! Ki velök! Ki velök! Felkiáltások jobb felıl: Rendre! Az elnök folyton csönget. Felkiáltások: Halljuk az elnököt! Nagy zaj.) T. képviselıház! (Felkiáltások a bal- és szélsıbaloldal felıl: Eláll! Eláll! Botrány! Gyalázat! Ki rendelte ide a detektíveket?! Hosszan tartó, nagy zaj.) ELNÖK: (Csönget. Zajos felkiáltások: Halljuk az elnököt!) Csendet kérek, t. képviselı urak . . . szükségesnek tartom egypár szóval nyilatkozni. (Zajos felkiáltások minden oldalról: Halljuk az elnököt! Helyre! Helyre!) Épp e percben hallottam több képviselı úrtól, hogy a karzaton titkos rendırök vannak. Megvallom, egyet sem ismerek azok közül (Nagy zaj), de amint hallottam, hogy van közülök kettı, három itt, azonnal kirendeltettem öket. (Zajos helyeslés a bal- és szélsıbaloldalon.) Méltóztassék meggyızıdve lenni, hogy ezentúl vigyázni fogok arra, hogy kik járnak a karzatra, most hogy fönt voltak, arról nem tehetek. (Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélsıbaloldalon.) Méltóztassék most már meghallgatni a szónokot, hogy az

ülés bezárható legyen, met az idő már amúgy is nagyon előre haladt... † (I. h. 196. l.) Ezt követően Tisza folytatta beszédét.

A SZAVAZÁS

- K** OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/443—46 folio
M I. *Pesti Hírlap*, 1889. január 30., 11. évf. 30. sz. (1., 2. l.) A Pesti Hírlap tárcája rovatban. Névjelzés névjelzés nélkül.
II. *Mikszáth Kálmán Országgyűlési Karcolatai. Bp., 1892.* Össze-
gyűjtötték és kiadták Légrády Testvérek. 230—234. l.

A kéziratról

A karcolatot MK négy, átlagosan 40 cm hosszú és 15 cm széles szerkesztőségi kutyanyelvre írta. A K-ot a gyorsabb szedés érdekében a nyomdában részekre szabdalták, és az egyes szeleteket A—L betűkkel jelölték. Az első lap jobb felső sarkában maga Mikszáth jegyezte fel a nyomdának szóló utasítást: »borgis ritkítva«.

MK javításainak száma az átlagosnál magasabb. Szembeötlő, hogy nemcsak stiláris jellegű módosításokat találhatunk a K-ban, hanem több ízben olyan rövidebb-hosszabb bekezdést is kibetűzhetünk, amelyet valamilyen oknál fogva áthúzott és újrafogalmazott, vagy az ott érintett témát teljesen mellőzte. (Különösen a 189 : 27—28 sor közötti kihúzott bekezdésekre hívjuk fel a figyelmet.) A korrektúrát valószínűleg maga készítette el, erre mutatnak a 189 : 1—2, 189 : 11, 189 : 12, 189 : 16—17, 189 : 22, 189 : 31—32, 189 : 38—39, 190 : 19, 191 : 36—37 sorokban található — a nyomdai levonat javításakor végrehajtott — változtatásai.

A parlament üléséről

A képviselőház jan. 29-i ülésén a napirend előtt *Szentkirályi Albert* kért szót, és kifejtette, hogy a parlament működésével ellentétes a tárgyalási teremben rendőri személynek a megjelenése. *Péchy Tamás* megerősítette, hogy ő nem tudott a detektívek jelenlétéről, és amint tudomást szerzett róla, eltávolította őket. De azt megjegyezte, hogy nem jutott tudomására olyan eset, amikor detektív bárkit jogai gyakorlásában megakadályozott volna. *Polónyi Géza* felszólalásában elmondotta, hogy a detektívek a karzaton jelenlévő egyetemi hallgatókat figyelték meg, és tudomása van arról is, hogy véleménynyilvánításukban akadályozták őket, ez arra mutat, hogy bizonyos rendőri terv szerint ültették a detektíveket. Ezután *Ugron Gábor* kapott szót, és zárbeszédében megismételte azokat az okokat, amelyek a törvényjavaslat elvetésére készítették és különjavaslata megtételét szükségessé tették. Beszédét a baloldal közbekiáltásai szakították meg, de

a karzatról is felhangzott az egyetértő éljenzés. *Péchy Tamás* hírtelenjében ki akarta ürittetni a karzatot, majd több baloldali képviselő figyelmeztetésére a kiürittetés előtt hallgatásra intette a karzat közönségét. *Ugron Gábor* befejezte zárbeszédét. Majd a név szerinti szavazás alkalmával a törvényjavaslat mellett 267 képviselő szavazott, ellene 141 szavazatot adtak le, így a véderőtörvény-javaslat az általános szavazás alkalmával 126 szótöbbséggel elfogadtatott. (KNapló, 1887–92. VIII. köt. 197–212. l.)

*

A véderőtörvény-javaslat vitájának első fordulója, az aznapra kitűzött szavazással a kormánypárt győzelmét hozta. MK a karcolatban minden mozzanatról részletesen beszámolt a szemtanú hitelességével, de egyik-másik esetben a kormánypárt tagjaként és annak szemszögéből, a pártklub diktálta elfogultsággal. (A részletekről ld. alább a Tárgyi magyarázatokban.)

Szövegváltozatok

Az 1892-es kötet sajtó alá rendezésekor MK a karcolat szövegét a PH-beli közlés után minden változtatás nélkül illesztette be a gyűjteményes kötet szövegébe, még a PH beszédes címét is érintetlenül hagyta, csupán a megírás napját: *1889. jan. 29-i dátumot írta a cím alá*. A jelen Krk a textológiai gyakorlatnak megfelelően az 1892-es kötetkiadás szövegét vette alapszövegül.

Lap Sor

- 188 cím A szavazás (K: <A t. Házból> A szavazás)
 1 reggel megcsókoltam otthon (K: reggel <?megszoritottam?> megcsókoltam otthon)
 3 tapsoltak a kezecskéikkel), (K: tapsoltak a (...) kezecskéikkel)
 5 nagy sietve hajtattam (K: nagy sietve <kocsira ulve> hajtattam)
 7 Egy sovány fehér ló (de nem volt rajta vörös kantár) húzta (K: <Ment> Egy <rosz santa ló> sovány fehér <lovon> ló (de nem volt rajta vörös kantár) <huzta a kocsi> <volt a kocsi elé fogva> húzta)
 8 s elég szapora léptekkel. Merengve (K: s <nem valami> elég szapora léptekkel <ügetett> Merengve)
 9 hátában. Gyorsan (K: hátában <mon> <s zsongon> Gyorsan)
 10 után vásári zajtól (K: utan <zsbongok> vasari zajtól)
 11 újra csöndesek. (K: ujra <kihalt?> helyek) csöndesek.)
 16–17 voltunk, s be egészen (K: voltunk <<s az <.....> országáhozig tele>> s be egészen)
 17–18 mellett tarkállott. (K: mellett <allatt> tarkállott.)

- Lap Sor
- 188 : 19 énekelte a magyar zsoltárt, (K: énekelte a <magyarok zsoltárát> magyar zsoltárt,)
- 22 ismertek fel (K: ősmertek <...> fel)
- 22—23 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatóak: <A Hazba érve>
- 23 minden fogas. (K: minden <de minden> fogas. <<.....>> kabatok tomor <...>>)
- 28 hallani a nyájas (K: hallani <<a nyájas arcu honatyától <...>> a nyájas)
- 189 : 1 Az ellenzéki (K: <A szel> Az ellenzéki)
- 1—2 bizonyos ünnepélyes dac ült. »Kellott (K: bizonyos ünnepélyesség, *diadalmas* dac <hon> ült. <Egy pesti gamin> „Kellott)
- 3—4 megilletődve beszélgettek (K: megilletődve <várták a f> beszélgettek)
- 7 napfény lopta (K: napfény <lopózkodott> lopta)
- 9 nesze zúdult be (K: nesze <csapott> <zajlott> <zizzent meg> <...> zudult be)
- 11 zajos éljenzés (K: zajos eljen)
- 12 inzultáló *hujantások* hasogatják meg (K: inzultáló *rikoltások* hasogatják meg)
- 13 Ágoston érkezik. (K: Ágoston <jön> érkezik)
- 16—17 se hozná. Élvezettel szürösöli szavait az óriási karzat, de az ellenzéki (K: se hozna. <Allan> *Ott ben csak* az orias karzat *hallgatja* meg *meg az ellenzéki*)
- 22 A szónok fölemlíti a halállal fenyegető névtelen leveleket, (K: <Szentkir> A szónok fölemlíti a *nevtelen halállal fenyegeto* leveleket)
- 26 az — rázza a fejét (K: az —). . . . .) rázza a fejét)
- 27 az ízetlen ingerkedéseket. (K: az ízetlen <mondásokat> ingerkedéseket <helyek>)
- 27—28 sor között a K-ban több kihúzott bekezdés olvasható:
- <<Ugy látszik az ellenzek <taktik red taktika> taktikaszerűleg fordul épen Tisza ellen; amit ma észrevett a szabadelvu part s zajosan megeljenezte beléptekor.>>
- <Általában nem lehet kivenni az ellenzékétől>
- <<Általában megengedett <dolog> küzdelem a miniszterelnök ellen ha leh>>
- <<A „generalis” nem panaszkodik de <illetlen> nem méltó a törvényhozó testhez hogy ott az ország legnagyobb fiat piaci szolamokkal leckeztessenek; am buktassa meg az ellenzek>>
- <Miniszterelnök ide>
- <(Pártállás ide pártállás oda, de illetlen hogy az ország legnagyobb fiat piaci szolamokkal dobalkak a törvényhoz testületben Mi lesz ebből? Minő tiszteletre számolhat az olyan parlamentben az apró ember?)>
- <Pechy valahogy>

- <A detektiv kérdés után>
 <A detektívek>
 189 : 28—29 azok körülbelül az Apponyi (K: azok <voltagepen> körül-
 belül az Apponyi)
 30—31 zárbeszéde ismét felforralt (K: zárbeszéde <...> gyor-<
 san>) ismét felforralt)
 31—32 vért az erekben. Percekig tartó éljenzúgások zajlottak
 fel. Az ifjúsággal megtömött (K: vért az *ellenzéki* <idegek-
 ben> erekben. Percekig tartó eljenzugasok <<.....> rival-
 gott>) zajlottak fel <Az> <Az emberrel> Az ifjúsággal meg-
 tömött)
 33 fölött, konvulzív (K: fölött <egy darabig> convulsív)
 35 poént csapta. (K: pointot <csapja> csapta.)
 35—36 sor között a K-ban kihúzott bekezdés olvasható:
 <<Addig szorta a hazafias raketakat Ugron addig elje-
 neztek alul <mig vegre tuzet fogott az egyik s az ifjusagi
 karzatol mint egy> <s mintha viszhangja lenne> s folhang-
 zott egy <.....> felrazo eljenzugas felulrol is mintha vissz-
 hangja lenne a>>
 38 éljenzúgás vegyült bele (K: eljenzugas <omlott be> vegyült
 bele)
 38—39 tenger *omlott* bele a folyamba. (K: tenger *hömpölygött*
 bele a folyamba.)
 190 : 2 tombolt, rázta (K:tombolt, <rep> razta)
 4 — A karzat összeomlik! (K: A karzat <összer ösze omlik>
 5 — Ohó! Meg akarják (K: — <Meg> Oho! Megakarjak [sic!])
 7 véleményét nyilvánítani! (K: véleményt <nyilvitani> nyil-
 vanítani!)
 8 Elnök! — *joháskodék* hozzá száz (K: Elnök! *suvíte* száz)
 11—12 fölemelte a füzetet (K: fölemelte <s ?kinyujtván?> a
 füzetet)
 16 Teremtisztek csörtetve rohantak. Regele (K: terem tiszték
 <futottak surogve> <sietve> csortetve rohantak. Regele)
 18 volt a feladat. Mert se (K: volt a feladat <<Mert az elnök
 nagyobb ur mint <nagy> szaz jogasz, de szaz jogasz>>
 Mert se)
 21—22 sor között a K-ban kihúzott szavak találhatók: <Boldog
 isten, m>
 22 izgatottan fészkelődtek: (K: izgatottan <neztek> feszke-
 lodtek)
 24 oszlatni.« Nem akarunk (K: oszlatni” <Nincs ?szand?> Nem
 akarunk)
 27 érthető mondat: (K: erthető <egy erthető kivansag> mon-
 dat:)
 30 habozva ingott (K: habozva <<all> ingott)
 32 gondolkozhatott magában: Ejh, ha eddig megoltalmaztam
 (K: gondolkoz<ott>hatott magában: Ejh ha <mar> eddig
 megoltalmaztam)

- Lap Sor
- 190 : 33—34 mindenkit vér nélkül (K: mindenkit <.....> ver nélkül)
- 35 erőszakhoz? Szegény (K: erőszakhoz? <Hadd mulassanak azok a szegény gyerekek> Szegény)
- 36 hogy csakugyan (K: hogy <biz> csakugyan)
- 37—38 sor között a K-ban kihúzott szavak olvashatók: <Be kell innm>
- 191 1 kegyelem! Maradhat (K: kegyelem. <Maradjon> Maradhat)
- 3 egy odalökött (K: egy <pa ogo> odalökött)
- 12—13 sor között a K-ban törölt szavak találhatóak: <Az elnök most> <Most>
- 15 — Oh weh! — kiáltá Wahrmann, kinek minden (K: — <Vae victis> Oh weh! — kiálta Wahrmann kinek <mar> minden)
- 16 kész megjegyzése. (K: kész <mondata ma latin> megjegyzése.)
- 17—18 láttak e falak. (K: láttak <ezek a> e falak.)
- 19 odabenn, az, amely éppen a szavazóprés alatt áll. (K: odabent, <amelyiken azt> az amely epen megcsolítás alatt áll.)
- 22 csöndben kiáltotta ki (K: csöndben <olvasta B> <kiáltotta> kiáltotta)
- 24—25 aki »igent« mondott. (K: aki <<.....> kimondta>> „igent” mondott.)
- 27 — Ez a vélemény szabadság? (K: Ez <hat> a vélemény szabadság?)
- 28—29 sor között kihúzott szókezdés olvasható: <Wen>
- 29—30 Frigyes »nem«-je (K: Frigyes <nemje> „nem”-je)
- 30—31 sor között a K-ban kihúzott sor olvasható: <Valahányszor egy egy nev jött>
- 31—32 jött, és valamennyi (K: jött, <zajo> és valamennyi)
- 32 mondott kijutott (K: mondott <beleköstölhatott> kijutott)
- 34 Jenót és Kudlovich (K: Jenó es <grof> <Horvath Boldizsart Karolyi Andort> Kudlovich)
- 35 szavazó kormánypártiakat (K: szavazo <.....> kormánypártiakat)
- 36—37 kivált a köztük legnagyobb tehetségű »Pista grófé« aki (K: kivált a rokonszenves „Pista grófé(t)” aki)
- 192 4 Arany László szavazatánál (K: Arany László <igenjenel> szavazatánál)
- 6 Ágostnál pizszegtek. (K: Ágostnál <pizszeges hangzott, Jókainál> pizszegtek)
- 12 végig a jobboldalon (K: végig <a terem> a jobboldalon)
- 18 A szabad karzatról az echó felett: (K: A <karz> szabad karzatról <<...> megtoldta>> az echo felett)
- 20—21 verődött össze. (K: verodott össze <s ujra a „szozatot” enekelte>)
- 22 írója kilépett (K: írója <akkor> kilépett)
- 25 vitték. Egypár lelkes ifjú (K: vittek <az ifjak.> <a tüntetok>)

- Egy pár <tuzes ifju nagyokat> <A ket derek hazafi> lelkes
 <ifju nagyokat> ifju)
 192 : 28 Deiszen, van ám meggondolás (K: <Meg> Deiszen van ám
 <....> meggondolás)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 189 : 22—27 Szentkirályi Albert a Tiszát fenyegető levelekről. — A KNApló szerint Szentkirályi azért tette szóvá a Tisza által említett fenyegető leveleket, hogy azt bizonyítsa, nem volt oka Tiszának személyes biztonságát félteni. A MK felsorolta közbeszólásokat a KNApló nem őrizte meg. (I. h. 199. l.)
- 28—29 *Miután a detektívekről kisült, hogy azok körülbelül az Apponyi beszédjét mentek a karzatra hallgatni, az ellenzék lecsendesült* — A KNApló szövegéből kitűnt, hogy ez az érv még Péchy Tamás szájából sem hangzott el, sőt Polónyi Géza felszólalása után Szentkirályi Albert újból szót kért, és ekkor a felelősség kérdését is felvetette a következő formában: »... nem nyugtat meg abban az irányban, hogy az, ami történt, el fogja-e nyerni azt a megtorlást, melyet a Ház méltóságának ilyen megsértése okvetlenül megkíván. (Úgy van! a szélsőbaloldalon.) Én tehát azt hiszem, t. Ház, hogy e tárgyban vizsgálatot kellene tartani (Úgy van! a szélsőbaloldalon) és kideríteni azt, hogy ki avatkozott bele e Ház elnökének jogaiba (Helyeslés a szélsőbaloldalon), és ily illetéktelen beavatkozást meg kell büntetni. (Zajos helyeslés a szélsőbaloldalon.) ELNÖK: T. Ház! (Halljuk!) Itt a Ház méltóságának, a parlament jogainak megsértéséről nem lehet szó. (Helyeslés jobb felől.) Itt legfőljebb arról lehet szó, hogy beavatkozás történt az elnök jogaiba. Ezek épségben tartása végett pedig — biztosíthatom a t. képviselő urakat — nekem társ nem kell. (Élénk helyeslés.) . . .» (I. h. 201. l.) — Péchy Tamás elnöki nyilatkozata mutatja egyértelműen, hogy a kormánypárt el akarta tussolni ezt az incidenst, és éppen ezért nyilatkozott Péchy Tamás úgy, hogy ez az ő személyes »sérélmé« csupán, amelynek megtorlásához nem kér »segítségét«. MK megfogalmazását is a szabadelvű párt iránti lojalitás vezette, mert mint a fentiekből kitűnt, az ellenzék szívesen vett volna valamiféle vizsgálatot.
- 190 : 2—191 : 1 A karzat magatartása, a kiűrtetés elrendelése, majd visszavonása. — Mikszáth a jelenetet pontosan írta le. Erdemes idézni — a feszült hangulat jellemzésére — a KNApló helyzetképét. Ugron beszéde végéhez közeledett: »UGRON GÁBOR: . . . figyelmeztetem önöket, hogy a nemzet ilyen drágán szerzett jogairól könnyen le nem mondunk, azt a legvégsőig védelmezni fogjuk. (Úgy van! Úgy van!) Zajos tetszésnyilvánítások a bal- és szélsőbaloldalon. Zajos él-

- jenzés és taps a jobboldali és baloldali szélső karzatokon. Az elnök hosszasan csenget, Újbóli kütörő, percekig tartó zúgó éljenzés, taps és tombolás a bal- és szélsőbaloldalon és a karzatokon. Az elnök ismételve csenget. Hosszas zajos felkiáltások a jobboldalon: *Halljuk az elnököt! Az elnök nem jut szóhoz! Folytonosan tartó nagy zaj, zúgás.*) ELNÖK: *(Nagy zaj és zúgás.)* Nekem a törvény határozottan rendeli, hogy itt a Házban a rendet fenntartsam. A törvény rendeli azt is, hogy tetszést vagy nem-tetszést a karzati közönségnek nyilvánítania nem szabad. *(Folytonosan tartó, nagy zaj.)* Minthogy a karzaton tetszésnyilvánítás történt, kötelességem azon karzat kiürítését elrendelni, melyen az előfordult. *(Percekig tartó zúgás a bal- és szélsőbaloldalon. A képviselők az elnöki emelvény elé tódulnak. Ingerült felkiáltások a szélsőbaloldatról: Tessék a házszabályokat megtartani! Előbb figyelmeztetni kell a közönséget! Az elnök többször csenget és szólni akar. Halljuk! Halljuk!)* Igazuk van a képviselő uraknak. *(Folytonosan tartó nagy zaj, zúgás.)* A Ház szabályainak értelmében ezennel megintem a karzat azon részét, melyen a tetszésnyilvánítás történt. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez a helyes! Zaj.)* Megtévedtem előbbi kijelentésemben. *(Folytonosan tartó, nagy zaj.)* Kérem, méltóztassanak csendben meghallgatni. *(Felkiáltások a jobboldalon! Halljuk! Halljuk! A szélsőbaloldatról az elnökhöz: Kiürítik a karzatokat! Tessék elrendelni, hogy ne ürítsék ki! Az elnök visszavonta a kiürítési rendeletet. Maradhat a közönség! Folytonosan tartó zaj. Az elnök többször csenget.) . . .** (I. h. 209. l.)
- 191 3—4 »Vigyázzanak, nehogy a nemzet felöltözzék rémületébe, győzelembe.« — A KNapló szerint Ugron ezt a mondatot a következőkkel fejezte be: » . . . mert századok után századok számára fog tanúságot alkotni.« (I. h. 210. l.)
- 24—192 13 A név szerinti szavazás leírása. — A KNapló csak a jegyzőkönyv szerint az »igen« és »nem« szavazatot leadó képviselők nevét jegyezte fel. MK leírása visszaadta a nyilvános szavazás légkörét és kísérő körülményeit is.
- 192 : 14—19 A szavazás eredményének kihirdetése. — A KNapló így írta le az elnöki bejelentést: » . . . a törvényjavaslatot a Ház 126 szótöbbséggel általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta *(Zajos éljenzés jobb felől. Felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Gyálázat! Arulás!)* . . . » (I. h. 211—212. l.)
- 22—23 *Mire e sorok írója kilépett, maga is egy kedélyes abcugban részesülve* — A PH és a Nemzet jan. 30-i száma megemlíti, hogy a parlament épületét elhagyó kormánypárti képviselőket, köztük Mikszáthot is, »abcüg« kiáltással fogadta a tömeg.

ÉLETRAJZI JEGYZETEK ÉS NÉVMUTATÓ

A névmutatóba felvettük mindazoknak a személyeknek a nevét, akik a MK-karcolatokban szerepelnek. A jegyzetekben előfordulók közül csupán azoknak a korabeli személyiségeknek nevét illesztettük a névmutatóba, akiknek személyi adatai magyarázzák Mikszáth írásait. A felsorolt adatok csak a MK-karcolatok megjelenésekor meglévő tisztséget, funkciót tüntetik fel. A jegyzetekben megemlített, általánosan ismert személyek adatait és a ma élő kortársak nevét nem illesztettük a névmutatóba. Az álló számok a karcolatban, a dőlt számok a jegyzetekben való előfordulásra utalnak.

- Ábrányi Kornél*, ifj. — (1849 — 1913) író, lapszerkesztő. 1882 — 83-ban az »Ország-Világ« szerkesztője. A PN főmunkatársa, 1887-től szerkesztője; az 1887 — 92-es ciklusban ismét a Borsod megyei Dédesd országgyűlési képviselője. — 141, 169, 417
- Adam, Mme Lamber, Juliette* — (1863 — 1936) francia írónő, aki hazánk iránt nagy rokonszenvvel viseltetett. 1883-ban fogadta Párizsban a magyar írókat, 1884-ben hazánkba látogatott. — 106, 329
- Aesopus* — (i. e. 6. sz. oleje — i. e. 6. sz. közepe) görög mesélő. — 13
- Ágai Adolf* — (1836 — 1916) író, újságíró, szerkesztő. — 259, 274
- Almássy Sándor* — 1861-től a Heves megyei fügedi kerület képviselője, a függetlenségi párt egyik szervezője. — 346, 350, 371
- Andrássy Gyula*, gróf — (1823 — 1890) miniszterelnök, 1871 — 1879 között a Monarchia külügyminisztere, lemondása után visszavonult az aktív politikai tevékenységtől, a főrendiház tagja. — 50, 162, 163, 174, 175, 212, 270, 406, 422, 435
- Andrássy Gyula*, gróf — (1860 — 1929) diplomata, 1885-től a oskieszentmártoni kerület szabadelvű párti képviselője, a pénzügyi bizottság tagja. — 101, 114, 121, 123, 126, 163, 174, 352, 353, 354, 358, 368, 401
- Andrássy Manó*, gróf — (1821 — 1891) az MTA tagja, 1881-től Gömör és Kishont megye roznyói kerületének szabadelvű párti programmal megválasztott képviselője. — 12, 56, 119, 120, 346, 350
- Apponyi Albert*, gróf — (1846 — 1933) 1872-től különböző ellenzéki pártok képviselője, az 1880-as évek elején a mérsékelt

- ellenzék egyik vezére, az 1887–92-es ciklusban Jászberény választotta képviselőjévé. — 51, 60, 96, 97, 100, 104, 105, 114, 115, 116, 119, 127, 129, 141, 154, 157, 158, 160, 161, 174, 186, 189, 245, 259, 307, 309, 310, 314, 325, 328, 329, 338, 339, 345, 352, 354, 355, 358, 359, 366, 392, 394, 398, 399, 424, 436, 446
- Arany János** — (1817–1882). — 192
- Arany László** — (1844–1898)
Arany János fia; költő, műfordító, kritikus. 1866-tól a Magyar Földhitelintézet tisztviselője, 1880-tól egyik igazgatója; 1887-től szabadelvű párti programmal Nagyszalonta országgyűlési képviselője. — 146, 192
- Árkay István**, MK alkotta név. — 17, 18, 19, 20
- Árkay Istvánné**, az MK alkotta figura felesége. — 18, 19
- Árpád** — (?–907?). — 102
- Asbóth János** — (1845–1911)
író, újságíró, az 1887–92-es ciklusban a Krassó-Szörény megyei Szászka kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 95, 138, 159, 302, 305, 394, 400
- Bánffy Béla**, gróf (1831–1888)
Szilágy megye főispánja, majd 1876-tól képviselő, az 1887–92-es ciklusban a Kolozs megyei Bánffi-Hunyad kerületben választották meg szabadelvű párti programmal, 1887-től a Ház egyik alelnöke. — 100, 102, 113, 287, 316, 319, 328, 338
- Baranyi Ödön** — (1850–?) ügyvéd, 1881-től a Bihar megyei margittai kerület szabadelvű párti képviselője. — 178
- Baross Gábor** — (1848–1892)
megyei tisztségviselő, 1875-től tagja a képviselőháznak, 1883-tól közlekedésügyi államtitkár, 1886-tól közlekedésügyi miniszter, az 1887–92-es ciklusban Győr városában választották meg újból képviselőnek. — 36, 44, 225, 235, 338, 373
- Bársony István** — (1855–1928)
újságíró, író. — 274
- Bartal Rezső**, Esztergom megyei tanfelügyelő — 228, 301
- Bartha Miklós** — (1847–1905)
újságíró, 1881-től országgyűlési képviselő, az 1887–92-es ciklusban csak a pótválasztások alkalmával szerzett mandátumot az Udvarhely megyei oklándi kerületben függetlenségi programmal. — 91, 143, 296
- Bartók Lajos** — (1851–1902)
költő, drámaíró, szerkesztő. 1869-ben az Üstökös munkatársa, majd 1878-ban megindította és haláláig szerkesztette a Bolond Istók c. élelapt, rövid ideig MK-val az Urambátyám c. élelapt is szerkesztette. — 253, 254, 256
- Bauszern Guidó** — (1839–1917)
1872-től tagja az országgyűlésnek mint Nagy-Küküllő megyei Deák-párti, majd szabadelvű párti képviselő. Az 1880-as évek végén Fogaras megye főispánja lett. — 119
- Bähr, Otto** — (1817–1895)
német jogtudós és szakíró. — 128, 360
- Bede Kovács Kálmán** — (1818–1889)
1875-től a Tisza-kabinet horvát-szlavón-dalmát minisztere. — 31, 45
- Bekscics Gusztáv** — (1847–1906)
publicista, közíró, MK szerkesztőségi kollegája a PH-nál. 1884-től Sepsiszentgyörgy sza-

- badelvű párti képviselője. — 137, 138
- Belcredi, Richard*, gróf — (1823—1902) osztrák államférfi, belügyminiszter. — 70, 270, 273
- Benedek Elek* — (1859—1929) újságíró, író, az Ország—Világ felelős szerkesztője, az 1887—92-es ciklusban a Háromszék megyei nagyjaitai kerület függetlenségi párti képviselője lett. — 284
- Beniczky Ferenc* — (1833—1905) megyei tisztségviselő. 1880-ban az egyesült ellenzék jelöltjeként képviselő lett, majd párton kívüli képviselőként működött. 1882-ben Jász-Nagykun-Szolnok megye főispánja, 1884-ben belügyi államtitkár lett. Az 1887—92-es ciklusban a Torontál megyei Bánátkomlói kerület képviselője lett a pótválasztások során. — 14, 15, 16, 203, 258, 259
- Beniczky Gyula* — az 1881—84-es ciklusban a Nógrád megyei füleki kerület szabadelvű párti képviselője volt. — 100, 130, 364
- Beniczkyné Bajza Lenke* — (1840—1905) írónő, a Petőfi Társaság tagja. Második férje Beniczky Ferenc volt. — 274
- Beöthy Ákos* — (1838—1904) publicista, a parlamentnek 1872-től tagja (az 1881—84-es ciklusban nem volt képviselő), az 1887—92-es ciklusban a Veszprém megyei somlyóvársárhelyi kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 94, 96, 97, 155, 160, 165, 306, 307, 308, 401, 406
- Beöthy Algernon* — (1839—1900) megyei tisztségviselő, 1875-től képviselő, az 1884-es ciklustól a Bihar megyei ugrai kerület szabadelvű párti képviselője. — 44, 56, 96, 113, 160, 101, 162, 163, 186, 191, 235, 253, 300, 401, 406
- Beöthy Zsolt* — (1848—1922) irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár, 1884-től az MTA rendes tagja. — 254
- Berczik Árpád* — (1842—1910) novellista, színműíró, 1888-tól az MTA lev. tagja. — 274
- Bercsényi Miklós*, gróf (1665—1725) kuruc főgenerális, a Rákóczi-szabadságharc egyik fő szervezője és irányítója. 151, 170, 387, 418
- Bernhardt, Sarah* — (1844—1923) francia színművésznő, többször szerepelt Magyarországon. — 98, 103, 313, 320
- Berzeviczy Albert* — (1853—1930) kultúrpolitikus, 1881-től tagja a parlamentnek, 1886-tól a közoktatásügyi minisztérium államtitkára, az 1887—92-es ciklusban a Szepes megyei lőcsei kerület választotta meg szabadelvű párti programmal. — 32, 39, 40, 47, 215, 229
- Bezerédj Viktor* — (1855—?) megyei tisztségviselő, 1885-től a veszprémi kerület szabadelvű párti képviselője, a Ház közigazgatási bizottságának tagja. — 148
- Bismarck, Otto von*, herceg (1815—1898) német államférfi és diplomata. — 44, 138, 155, 165, 184
- Bluntschli, Johann Kaspar* (1808—1881) svájci származású állam- és nemzetközi jogász, egyetemi tanár. — 130, 101, 364, 406
- Bobula János* — (1844—1903) építész és építőmester, a Magyar Ipar- és Kereskedelem Közlöny alapítója, törvényhatósági tag. — 33, 221
- Boér Antal* — (1802—1802) Kom-

- suth követője volt. Az 1870-es években Tisza Kálmán csoportjához csatlakozott; 1872-ben lett képviselő, 1875-től a fogarasi kerület képviselője, a Ház korelnöke. — 156, 185
- Bokros Elek** — (1844—1893) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Nagyiklód szabadelvű párti képviselője. — 119, 131, 340, 361
- Bolgár Ferenc** — (1851—1923) katonatiszt, szakíró, a Katonai Lapok szerkesztője, az 1887—92-es ciklusban a Sopron megyei kismartoni kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 141, 142, 148, 149, 154, 372, 373, 374, 392
- Bonis Sámuel** — (1810—1879) reformpolitikus, 48-as kormánybiztos, jogász. — 61
- Bornemiza Ádám** — (1837—?) 1863-ban mint a magyar légio ezredese részt vett a lengyel szabadságharcban. Elfogták, de a cártól kegyelmet kapott. Gazdálkodni kezdett. 1881-ben lett képviselő, 1884-ben újból megválasztották a Sáros megyei bártfai kerület szabadelvű párti képviselőjének. 1885-ben cs. és kir. kamarás lett. — 125
- Borostyáni Nándor** — (1848—1902) újságíró, író, MK szerkesztőségi kollégája a PHnál. — 25
- Boulanger, Georges Ernest** — (1837—1891) francia tábornok és politikus. 1871-ben részt vett a Párizsi Kommün leverésében. 1886—87-ben hadügyminiszter, 1889-ben a kormány leleplezte köztársaságellenes katonai diktatúra létrehozását célzó összeesküvését. — 16, 143, 206, 372
- Böszörményi László** — (1824—1869) függetlenségi politikus, a Magyar Újság szerkesztője, Kossuth Deákhoz intézett kiegyezésellenes nyílt levelének közzélése miatt 1 évi börtönbüntetést kapott, a börtönben halt meg. — 129
- Bremmel**, a pénzügyminisztérium tanácsosa, MK alkotta név. — 65
- Bret Harte** ld. Harte, Francis Bret
- Bródy Sándor** — (1863—1924) író, drámaíró, publicista. — 274
- Bujanovics Sándor** — (1837—1918) megyei tisztségviselő, 1865—81 között előbb Deák-párti, majd mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselő, 1887-ben újból képviselő lett a Sáros megyei eperjesi kerületben. — 338
- Busbach Péter** — (1827—1905) ügyvéd, 1881-től Budapest térszérvárosi kerületének szabadelvű párti képviselője, a PH alkalmi cikkírója. — 104, 105, 131, 221, 321, 324, 334, 362, 365
- Cabet, Étienne** — (1788—1856) francia utópista szocialista, a carbonari mozgalom egyik vezető tagja. — 128, 360
- Cassagnac** ld. Granier de Cassagnac
- Castelar y Ripoll, Emilio** — (1832—1899) spanyol politikus, történétíró, író. — 138
- Cobourg Ágost** ld. Koburg Ágost
- Czincz bácsi** — közismert korabeli alföldi kortes. — 124, 354
- Czirák János, gróf** — (1850—?) nagybirtokos, a lovasberényi hitbizomány birtokosa, 1880-ban cs. és kir. kamarás. — 81
- Czirer Ákos** — (1851—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban Banya megye sásdi kerületének

- függetlenségi párti képviselője. — 401
- Csáky Albin, gróf** — (1841–1912) Trefort halála után (1888 októberétől) vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1884-ben nevezetes volt a polgári házasságról folytatott főrendiházi vitában mondott beszéde, mert a polgári házasság hívének vallotta magát. — 31, 32, 39, 40, 47, 48, 50, 148, 149, 151, 153, 182, 184, 191, 215, 216, 220, 226, 229, 236, 238, 243, 244, 374, 380
- Csáky László, gróf** — (1820–1891) politikus, főispán. 1876-tól tagja a parlamentnek, a Trencsén megyei varini kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. 1887-ben a Ház alelnöke lett. — 42, 133, 185, 229, 338, 366, 369, 429, 435
- Császka György** — (1826–?) kanonok, 1874-től Szepes megyei püspök, 1891-től kalocsai érsek. — 48, 238
- Csatár Zsigmond** — (1841–1892) földbirtokos, 1861-től tagja volt a képviselőháznak, függetlenségi programmal lépett fel. Az 1887-es választásokon nem jutott mandátumhoz, csak a pótválasztás alkalmával került be a parlamentbe. — 119, 131, 132, 133, 171, 181, 182, 183, 331, 366, 368, 424, 429, 434
- Csávolszky Lajos** — (1841–1909) újságíró, lapszerkesztő, előbb a Baloldal majd az Egyetértés szerkesztője. 1872-től tagja a parlamentnek, előbb Mezőtúr, majd 1877-től a Heves megyei Poroszló kerület függetlenségi párti képviselője. — 91, 141, 372
- Csávósy Béla** — (1848–1915) földbirtokos. 1875-től megsza-
- kítás nélkül Torontál megye padányi kerületének szabadelvű párti képviselője. — 295, 296
- Csenqery Antal** — (1822–1880) reformpolitikus, közgazdász és történész, az MTA tagja. — 77, 278
- Csernátony Lajos, Cseh** (1823–1901) publicista, Tisza Kálmán egyik bizalmasa, 1875-től haláláig szabadelvű párti képviselő. 1878-tól Fiumét képviselte. — 45, 59, 77, 113, 114, 134, 156, 257, 285, 371
- Dalmady Győző** — (1836–1916) költő, megyei tisztségviselő. — 17
- Dániel Ernő** — (1843–1923) ügyvéd, az 1887–92-es ciklusban a Torontál megyei Pancsova kerület szabadelvű párti képviselője. — 383
- Dániel Gábor** — (1854–1915) képviselő, a Ház korjegyzője, az 1887–92-es ciklusban Székelyudvarhely szabadelvű párti képviselője lett. — 158
- Dániel Márton** — mérnök, 1869-től országgyűlési képviselő, az 1887–92-es ciklusban Erzsébetvárosban választották meg. — 30, 44
- Dániel Pál** — (1822–1895) megyei tisztségviselő, ügyvéd, 1861-től képviselő, a Torontál megyei Zichfalva kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 133
- Darányi Ignác** — (1849–1927) nagybirtokos, ügyvéd, 1881-től a főváros II. kerületének szabadelvű párti képviselője, a pénzügyi bizottság elnöke. — 44, 98, 104, 109, 155, 310, 313, 321, 323, 331, 335, 338
- Dárdai Sándor** — (1842–1933) jogtudományi közíró, 1878-tól

- képviselő, 1881-től az Alsó-Fehér megyei nagyenyedi kerület szabadelvű párti képviselője. — 115, 302
- Deák Ferenc* — (1803–1876). — 34, 42, 43, 46, 51, 56, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 77, 86, 126, 131, 137, 139, 160, 174, 175, 176, 177, 196, 235, 249, 259, 265, 268, 269, 270, 285, 293, 315, 360, 372, 423, 424, 427, 428
- Demkó Pál* — (1835–1904) ügyvéd, bíró, 1884-től Nagybecskerek szabadelvű párti képviselője. — 108, 331, 334, 361
- Dessewffy Aurél*, gróf — (1846–1928) mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselő, az MTA ig. tanácsának tagja. — 49
- Detrich Péter* — földbirtokos, az 1887–92-es ciklusban a Bars megyei aranyosmaróti kerület párton kívüli képviselője lett. — 175, 423
- Dobay Antal* — (1835–?) megyei tisztségviselő, egy ciklusban 1872–75-ben képviselő, az 1887–92-es ciklusban a Szilágy megyei diósadi kerületet képviselte függetlenségi párti programmal. — 413, 417
- Dobránszky Péter* — (1845–1918) közigazdász és statisztikus, 1881–87 között a Csík megyei gyergyószentmiklósi kerület szabadelvű párti képviselője. — 186
- Doda Traján* — (1820–?) katonatiszt, majd nyugdíjazása után 1873-tól képviselő, az 1887–92-es ciklusban nem jutott érvényes mandátumhoz. — 48, 140, 174, 242, 372
- Dolinay Gyula* — (1850–1918) újságíró, ifjúsági író. — 60
- Éber Nándor* — (1825–1885) hírlapíró, politikus. Deák-pár-
ti, majd szabadelvű párti képviselő. — 177, 423
- Egyesy Géza* — (1844–1924) gyorsíró, újságíró, a Magyar Távirati Iroda megalapítója. — 163, 164, 165, 407
- Éles Henrik* — (1840–?) ügyvéd, 1878-ban a parlament tagja lett, az 1884–87-es ciklusban nem jutott mandátumhoz, az 1887–92-es ciklusban a Jász-Nagykun-Szolnok megyei jákóhalmi kerületben szabadelvű programmal újra megválasztották. — 124, 153, 165, 352, 378, 387
- Enyedi Lukács* — (1845–1906) közigazdász, publicista, a Szegedi Napló főszerkesztője, az 1884–87-es ciklusban a tápéi kerület függetlenségi párti képviselője volt, az 1887-es választások alkalmával nem jutott mandátumhoz. — 94
- Eötvös József*, báró — (1813–1871) író, költő, reformpolitikus, az MTA tagja. — 49, 61, 64, 66, 77, 259, 265, 360
- Eötvös Károly* — (1842–1916) író, hírlapíró, ügyvéd. Megyei tisztségeit követően 1872-ben a parlament tagja lett, a fúzió után visszavonult, 1878-tól függetlenségi párti képviselő. Az 1882–83-as tisztaeszlári perben a vádlottak védőügyvédje lett. 1884-ben nem választották meg; az 1887–92-es ciklusban Nagykőrös választotta meg függetlenségi programmal. — 48, 126, 136, 139, 140, 153, 166, 173, 174, 175, 176, 183, 184, 203, 204, 242, 243, 372, 419, 420, 422, 423, 435
- Eötvös Loránd*, báró — (1848–1919) fizikus, egy. tanár, az MTA tagja. — 216, 220, 222
- Fabiny Teofil* — (1822–1908)

- jogász, előbb a hétszemélyes tábla, majd a legfelső ítélőszék bírója. 1886. máj. 15. — 1889. ápr. 9. között igazságügy-miniszter. Az 1887—92-es ciklusban Sopron választotta meg képviselőjévé. — 31, 45, 91, 94, 127, 129, 148, 295, 296, 355, 359, 360, 361
- Falk Miksa* — (1828—1908) publicista, politikus, 1867-től a »Pester Lloyd« szerkesztője. 1869-től képviselő, 1884-től Arad választotta meg szabadelvű párti programmal. — 135, 137, 259, 284
- Fejérváry László* — (1857—1923) történétíró, egy. tanár, az MTA tagja. — 34
- Fejérváry Géza*, báró — (1833—1914) tábornagyszeregy, 1884 októbertől 1903 júniusáig honvédelmi miniszter. Az 1887—92-es ciklusban a főváros I. kerületében választották meg. — 91, 127, 128, 142, 148, 151, 154, 172, 173, 184, 186, 295, 359, 374, 379, 380, 388, 392, 393, 422, 436
- Fenyvessy Ferenc* — (1855—1903) lapszerkesztő, 1881-től a Veszprém megyei ugodi kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 94, 114, 115, 127, 128, 132, 163, 165, 174, 180, 181, 184, 354, 355, 359, 360, 361, 401, 406, 407
- Ferdinánd, V.* — (1452—1516) Spanyolország királya. — 183
- Ferenc József, I.* — (1830—1916) osztrák császár és magyar király. — 73, 196, 242, 254, 290, 292, 293
- Ferenc Salvator* — (1866—?) főherceg. — 151
- Fiáth Ferenc*, báró, Veszprém főispánja. — 140, 372
- Firczek Gyula* — (1836—1912) görög kat. pap, 1887-ben szabadelvű párti programmal képviselővé választották. — 339
- Fluger Károly* — (1833—?) városi tisztviselő, törvényszéki bíró, 1869—75 között a parlament tagja, majd 1884-től újból Besztercét képviselte szabadelvű párti programmal. — 119, 156
- Fornszek Sándor* — (?1820?—1898) katonatiszt, földbirtokos, a szabadságharc ezredese, a szabadságharc leverése után tizenöt évi várfogságra ítélték. Hazatérése után birtokaira vonult vissza, 1875-től a Somogy megyei szigetvári kerület függetlenségi párti képviselője. — 180
- Frigyes, III.* német császár — (1831—1888) I. Vilmos porosz király és német császár fia. 1887-ben gégerák támadta meg. Uralkodott: 1888. márc. 12—1888. jún. 15-ig. — 204
- Fülöp, II.* (Nagy) — (?i. e. 382—i. e. 359) makedón király. — 129
- Gaál Jenő* (pécskai) — (1846—1934) megyei tisztségviselő, 1878-tól tagja a parlamentnek, 1884-től az Arad megyei pécskai kerület mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 159, 352, 395, 398, 400
- Gajári Ödön* — (1852—1919) hírlapíró, hosszabb időn át országgyűlési képviselő. Az 1887—92-es ciklusban a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei Dunapataj kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. MK baráti köréhez tartozott. — 130, 147, 170, 191, 361, 364
- Garrick, David* — (1717—1779) világhíró angol színész és színműfő. — 42, 235

- Gelléri Mór* — (1854–1915) közgazdasági és ipartörténeti író, az Országos Iparegylet titkára és a Magyar Ipar c. lap szerkesztője. — 176, 177, 178, 179
- Gergely, XVI., pápa* — (1765–1846). — 211, 229
- Gerlóczy Károly* — (1835–1900) városi tisztviselő, 1873–97 között Budapest első alpolgármestere. — 219, 239
- Ghika (Ghica), Joan* — (1817–1897) román politikus, több ízben miniszterelnök. — 143
- Gladstone, William Ewart* — (1809–1898) angol államférfi. — 119
- Gorove István* — (1819–1881) politikus, miniszter, közgazdász, az MTA tagja. — 77
- Gosztonyi Sándor* — (1826–?) ügyvéd, 1884-től tagja a parlamentnek, azóta Hódmezővásárhely függetlenségi párti képviselője. — 105, 413
- Görgey Artúr* — (1818–1916) honvédtábornok, a szabadságharc idején több ízben a hadsereg fővezére. — 435
- Granier de Cassagnac, Paul* — (1843–?) francia újságíró, képviselő, Boulanger tábornok összeesküvésének részese is volt. — 163, 406
- Grecsák Károly* — (1854–1924) ügyvéd, jogi író, a Budapesti Tagblatt szerkesztője. 1881–84 között mérsékelt ellenzéki képviselő, 1887-ben korábbi kerülete, Versec mérsékelt ellenzéki programmal újra megválasztotta. — 54, 55, 101, 114, 142, 184, 195, 249, 250, 319, 321, 339, 340, 344, 361, 379
- Grill Richard* — könyvkereskedő, apja, Grill Károly halála után a Grill-féle könyvkereskedés cégvezetője. — 33, 221
- Grünwald Béla* — (1839–1891) publicista, történetíró, az MTA I. tagja. 1878-tól mérsékelt ellenzéki programmal a Zólyom megyei szilvácsi kerületet képviselte. — 129, 141, 338, 360, 361, 366
- Gulácsy Dezső* — (1839–?) megyei tisztviselő, 1884-től országgyűlési képviselő, az 1887–92-es ciklusban a Bereg megyei felvidéki kerület szabadelvi párti képviselője. — 184, 429
- Gulner Gyula* — (1843–1909) megyei tisztviselő, megszakításokkal 1872-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban a Pest megyei monori kerületben választották meg. — 346
- Gundel János* — (1844–1915) a magyar szálloda- és vendéglátóipar egyik megalapozója, 1876–1911-ig a szállodások és vendéglősök elnöke volt. — 105
- Gyarmathy Zsigmondné* — (1843–1910) író, néprajzi gyűjtő. — 274
- Gyöngyössy*, a parlament tisztviselője. — 190
- György Endre* — (1848–1927) közgazdász, az MTA I. tagja. 1878-tól kisebb megszakításokkal országgyűlési képviselő. Az 1884–87-es ciklusban az Ugocsa megyei halmi kerületben választották meg, az 1887-es választásokkor nem szerzett mandátumot, de Literaty Ödön halála után, helyébe Munkácson képviselővé választották. — 119, 138, 139, 174
- Györy Elek* — (1841–1902) jogtudós, az evangélikus egyház ügyeinek egyik intézője, 1881-től országgyűlési képviselő, az 1887–92-es ciklusban Komá-

- rom függetlenségi párti mandátumát tartotta meg. — 129, 167, 300, 355, 408
- Gyulai András** — MK játékos névalkotása ifj. Andrássy Gyula gróf nevéből. — 123, 124, 132, 167, 352, 353, 368, 411
- Gyulai Pál** — (1826—1909) 1885-től a főrendiház kinevezett tagja. — 83
- Hagara Viktor** — (1848—?) megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban a nagyszőlősei kerület szabadelvű párti képviselője, a későbbiekben Bereg megye főispánja. — 96, 119, 124, 178
- Halász Sándor** — (1859—1918) újságíró, közgazdász, az Országgyűlési Almanach első szerkesztője. — 278
- Haller Jenő, gróf** — (1844—1898) földbirtokos, az 1887—92-es ciklusban a Kis-Küküllő megyei dicsőszentmártoni kerület képviselőjévé választotta. — 184
- Hangl, a Vigadó előtti kioszk első bérletje.** — 30, 50, 51, 218, 239, 243
- Hanzély László** — (1829—?) 1876-tól Nógrád megye közigazgatási bizottságának tagja. 1887-től országgyűlési képviselő, Nógrád megye sziráki kerülete szabadelvű párti programmal választotta meg. — 124, 147
- Harkányi Frigyes** — (1827—?) földbirtokos, a Magyar Földhitelintézet egyik megalapítója, 1870-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Krassó-Szörény megyei facseti kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 56, 80, 130, 146, 361, 364
- Harte, Francis. Bret** — (1836—1902) amerikai realista elbeszélő. — 10
- Hatvani István** — (1718—1786) debreceni professzor. — 121, 353
- Haynald Lajos** — (1816—1891) bñbornok, kalocsai érsek, főrendiházi tag, az MTA tiszteleti tagja. — 48
- Héderváry Khuen ld. Khuen-Héderváry**
- Hegedűs Sándor** — (1847—1906) politikus, publicista, 1875-től tagja a parlamentnek, 1884-től Kolozsvár szabadelvű párti képviselője, 1878-tól a pénzügyi bizottság előadója. — 94, 95, 97, 114, 125, 136, 145, 302, 304, 307, 378
- Helfy Ignác** — (1830—1897) Kossuth személyes híve, a függetlenségi párt egyik vezető egyénisége. 1878-tól tagja a Háznak, az 1887—92-es ciklusban a Csongrád megyei szegvári kerület mandátumát tartotta meg. — 95, 97, 98, 107, 108, 113, 147, 169, 275, 302, 305, 307, 309, 313, 325, 334, 338, 352
- Herczeg Mihály** — MK által kidöngdolt akadémikusnév. — 33, 50, 239
- Herczegh Mihály** — (1840—1926) jogász, egyetemi tanár. — 239
- Herman Ottó** — (1835—1914) természettudós és politikus. 1879-től Szeged város II. kerületét képviselte függetlenségi programmal. Az 1887-es választáson nem nyerte el a szavazatok többségét, így kimaradt a parlamentből. — 17, 41, 234
- Hertelendy Béla** — (1843—?) ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban a Zala megyei Nagykánizsán választották meg szabadelvű párti programmal. — 103, 321, 323

- Hevesi József* — (1857–1927) író, újságíró. — 274
- Hevessy Benedek* — (1826–?) 1878-tól országgyűlési képviselő, 1881-ben kiharadt a képviselőházból, az 1887–92-es ciklusban ismét a Gömör-Kis-hont megyei putnoki kerület függetlenségi párti képviselője. — 176, 177, 191, 331, 423, 427
- Hodossy Imre* — (1840–1909) jogász, politikus. 1869-től tagja a képviselőháznak, az 1887–92-es ciklusban ismét a Sáros megyei kisszebeni kerület mérsékelt ellenzéki képviselője. — 130, 131, 361, 371
- Hóúsy Pál* — (1850–1927) csillagász, publicista, 1881-től a Békés megyei gyomai kerület függetlenségi párti képviselője. — 95, 103, 106, 114, 142, 143, 153, 154, 171, 181, 186, 302, 305, 316, 320, 329, 338, 391, 424, 440
- Holló Lajos* — (1859–1918) újságíró, az 1887–92-es ciklusban Félégyháza város függetlenségi párti képviselője. — 321, 339, 352
- Homérosz* — (i. e. kb. 8. sz.). — 94
- Horánszky Nándor* — (1838–1902) ügyvéd, politikus. 1872-ben balközépi programmal képviselővé választották, 1875-ben csatlakozott a szabadelvű párthoz, 1881-től három ciklusban Esztergom mérsékelt ellenzéki programmal megválasztott képviselője. — 95, 97, 154, 302, 305, 307, 309, 338, 366, 388, 392
- Horvát Boldizsár* — (1822–1898) jogtudós, 1867–71 között igazságügy-miniszter, az 1887–92-es ciklusban Temesvár országgyűlési képviselője. — 77, 117, 128, 156, 157, 168, 165, 175, 191, 339, 340, 346, 349, 354, 355, 359, 360, 388, 394, 398, 399
- Horváth Adám* — (1861–?) a kecskeméti függetlenségi és 48-as párt elnöke, 1887-ben Kecskemét város II. kerületének képviselőjévé választották. — 167, 168, 409, 411, 412, 413
- Horváth Gyula* — (1845–1897) publicista, 1875-től tagja a parlamentnek, 1879–80-ban tagja a szegedi kir. biztosságnak, az 1887–92-es ciklusban is a Kis-Küküllő megyei balavásári kerület szabadelvű párti képviselője, 1888 végén a Ház egyik alelnöke lett. — 81, 82, 83, 84, 85, 99, 106, 115, 118, 121, 135, 136, 145, 172, 191, 259, 287, 288, 325, 328, 329, 346, 350, 378
- Horváth Lajos* — (1824–?) ügyvéd, 1865-től megszaktításokkal tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban Miskolc II. kerülete választotta meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 300, 339, 340, 371
- Horváth Tamás* — Horváth Gyula kiskorú gyermeke. — 161
- Hoyos Josef*, gróf — cseh származású nemes, Rudolf trónörökös öngyilkossága körülményei feltárásának és leírásának egyik koronatanúja. — 289, 292
- Hugo, Victor* — (1802–1885) — 62, 263
- Hunfalvy Pál* — (1810–1891) nyelvész, etnográfus, az MTA tagja, 1885-től a főrendiház kinevezett tagja. — 34, 49
- Hunyadi János* — (?1407–1456). — 64, 175, 423
- Irányi Dániel* — (1822–1892) a függetlenségi párt egyik megalapítója, majd elnöke (1884),

- 1872-től Békés városát képviselte. — 111, 118, 122, 129, 172, 189, 302, 338, 339, 346, 350, 352, 355, 366, 378, 388
István, I. — (1967?–1038).
 132
- Ivánka Imre* — (1818–1896)
 1848-as honvéds ezredes, politikus. Az 1887–92-es ciklusban Szabadka város I. kerületének szabadelvű párti képviselője lett. — 75, 81, 101, 233, 300, 388, 413
- Jansky, Ludwig* — (?–1900)
 törzskari tiszt, több katonai mű szerzője, ezredesi rangban részt vett Bosznia okkupációjában, előbb a toskanai nagyherceg-féle 66. gyalogezred parancsnoka, 1882-től a 61. budapesti gyalogezred parancsnoka; 1886. máj. 21-én tiszttársaival megkoszorúzták Hentzi tábornok sírját, és ezzel több hónapig tartó belpolitikai feszültséget idézett elő. — 37, 225
- Jeszzenszky Sándor*, báró (1826–?)
 országgyűlési képviselő. 1882-től a Tolna megyei pincehelyi kerületet képviselte, eleinte párton kívüli, az 1887–92-es ciklusban függetlenségi programmal. — 100, 180, 181, 429, 433, 434
- Jókai Mór* — (1825–1904)
 1861-től tagja a parlamentnek, 1884-től Kassán választották meg szabadelvű párti programmal. — 52, 94, 113, 118, 140, 147, 155, 168, 169, 170, 171, 172, 192, 246, 259, 274, 284, 285, 294, 370, 412, 413, 414, 417, 418
- Jónás Ödön* — (1851–1933)
 mérnök, műegyetemi tanár, 1881–84-ben a Máramaros megyei visói kerületben szabadelvű párti képviselő, 1884-ben nem jutott mandátumhoz, 1887-ben régi kerülete választotta meg. — 124, 133, 369
- Jósika János*, az Opera volt titkára. 203
- Jósika Kálmán*, báró — (1837–1910)
 földbirtokos, újságíró, lapzerkesztő. 211
- Josipovich Géza* (1857–1934)
 földbirtokos, minisztériumi tisztviselő, az 1887–92-es ciklusban nemzeti párti programmal a vinicai kerületben választották meg. — 408
- Jozefin* (Joséphine Beauharnais) — (1763 1814) I. Napóleon első felesége. — 13
- József, II.* — (1741–1790). — 86
- József főherceg* — (1776–1847)
 II. Lipót magyar király fia, ötvenegy éven át Magyarország nádora. — 23, 61, 259
- Justh Gyula* — (1850–1917)
 ügyvéd, polgármester, 1884-től Makó függetlenségi párti képviselője. — 115, 159, 162, 171, 393, 394, 399, 400, 406
- Kaas Ivor*, báró — (1842–1910)
 publicista, politikus. 1887 szeptemberében a fővárosi belvárosi kerületben, az elhunyt Trefort Ágoston kerületében megválasztották képviselőnek mérsékelt ellenzéki programmal. — 37, 38, 51, 91, 104, 122, 137, 140, 166, 176, 216, 219, 220, 225, 244, 245, 246, 321, 322, 323, 330, 331, 334, 339, 372, 423
- Kaffarel* — beszélgetés fordulataként használt személynév, a hozzáférhető forrásokban feloldására nem találtunk lehetőséget. — 85
- Káldy Gyula* — (1838–1901)
 karmester, zenetörténész, 1884–1888 között az Operaház rendezője, illetőleg főren-

- dezője volt, 1889-ben a Magyar Zeneiskola egyik alapítója. — 13, 14, 15, 16, 203, 204, 205
- Kállay Benjamin** — (1839–1903) politikus, 1882–1903 között a Monarchia közös pénzügyminisztere, az MTA tagja. — 27, 31, 212, 213, 214
- Kálmán**, (Könyves) — (11074–1116) magyar király. — 87
- Kármán Lajos** — (1831–?) ügyvéd, az 1881–84-es ciklusban a Bács-Bodrog megyei újverbácsi kerület szabadelvű párti képviselője. — 30, 60, 262
- Károlyi Gábor**, gróf — (1841–1896) nagybirtokos, liberális politikus, 1884-ig javarészt külföldön élt, az 1887–92-es ciklusban Székesfehérvár függetlenségi párti képviselőjeként megválasztották. — 72, 73, 95, 98, 124, 147, 162, 171, 183, 186, 191, 192, 275, 276, 313, 374, 429, 435
- Károlyi István**, gróf — (1845–1907) nagybirtokos, a Nemzeti Kaszinó igazgatója, az 1887–92-es ciklusban a Szatmár megyei Nagykároly párton kívüli képviselőjévé választották. — 54, 55, 56, 114, 147, 184, 185, 186, 191, 195, 246, 249, 250, 251, 253, 319, 344, 379, 429
- Károlyi Sándor**, gróf — (1669–1743) nagybirtokos, Szatmár vármegye főispánja, kuruc generális, 1711. ápr. 30-án Rákóczi távollétében megkötötte a szatmári békét. — 183
- Károlyi Sándor**, gróf — (1831–1906) országgyűlési képviselő, a Hazai Szövetkezetek Központi Hitelintézetének elnöke. — 185, 191
- Károlyi Tibor**, gróf — (1843–1904) a képzőművészeti társaság elnöke, 1887–84 között a képviselőház tagja. — 32, 191
- Katona József** — (1791–1830). — 167, 411
- Kazár Emil** — (1843–1922) író, újságíró. — 274
- Kecskeméthy Aurél** — (1827–1877) újságíró, író, lapszerkesztő. — 74, 276, 277, 278
- Keglevich István**, gróf — (1840–1905) földbirtokos, az 1884–87-es ciklusban a Bars megyei aranyosmaróti kerületet képviselte, előbb mint párton kívüli, majd mint szabadelvű párti képviselő. 1886–87 decembere között a Nemzeti Színház és az Opera intendánsa volt. — 14, 203, 205, 298, 300, 301
- Kemény Gábor**, báró — (1830–1888) az MTA tiszteleti tagja, 1878–82-ig földművelésügyi, 1882–86 között közmunka- és közlekedésügyi miniszter volt. — 91, 295, 296
- Kemény János**, báró (1825–1896) 1878-tól képviselő és a Ház alelnöke, az 1887–92-es ciklusban a Kolozs megyei tekei kerület szabadelvű párti képviselője lett. — 44, 94, 99, 101, 106, 338
- Kemény Zsigmond**, báró — (1814–1875). — 77, 278
- Kenedi Géza** — (1853–1935) ügyvéd, publicista, író, 1881-től a PH szerkesztője. — 25, 40, 206
- Khuen-Héderváry Károly**, gróf (1849–1918) konzervatív politikus, 1875-től országgyűlési képviselő, 1883–1903 között horvát bán. — 31, 40
- Királyi Pál** — (1818–1892) politikus, újságíró, agrárpolitikai szakíró. — 338, 378
- Kistling jogi szakíró**, a rendelkezésre álló forrásokban nevére

- és személyére nem találtunk adatot. — 128, 360
- Koburg Ágost** — (1818—1881) os. és kir. vezérőrnagy. — 289
- Komjáthy Béla** — (1847—1910) ügyvéd, 1875-től a képviselőház tagja. Az 1887—92-es országban két kerület is megválasztotta, a ceglédit tartotta meg, amelyben Verhovay Gyulát győzte le függetlenségi programjával. — 142, 159, 162, 192, 203, 395, 400
- Komlóssy Ferenc** — (1853—1915) prépost, közíró, az 1887—92-es ciklusban a Pozsony megyei szempei kerületben választották meg antiszemita programmal. — 108, 283, 325, 331, 333, 334, 395
- Kónyi Manó** — (1842—1917) gyorsíró, publicista. Sajtó alá rendezte Deák Ferenc beszédeit hat kötetben. — 100, 196, 265, 268, 269, 270, 273, 315
- Kopácsy Árpád** — (1854—?) megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban a Veszprém megyei nagyvázsonyi kerület szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 148
- Kossuth Lajos** — (1802—1894). — 64, 72, 73, 88, 98, 139, 175, 186, 245, 246, 275, 276, 283, 285, 423
- Kovács László, visontai** — (1827—1889) mezőgazdasági szakíró, 1867-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban szülővárosa, Gyöngyös választotta meg szabadelvű párti programmal, haláláig a Ház háznagya. — 177, 185
- Kováts Gyula**. — (1849—1935) jogi író, egy. tanár, az MTA lev. tagja. — 33
- Kozsibrovszky gróf** — Beöthy Algernon által teremtetett figura. — 160, 161, 405
- Könyves Kálmán** ld. Kálmán király
- Kőrösi Sándor** — (1825—1895) a pápai, majd a debreceni főiskola jogtanára, 1881-től Debrecen III. kerületének szabadelvű párti képviselője, a jogügyi bizottság tagja. — 31, 99, 110, 125, 145, 146, 148, 155, 172, 180, 258, 314, 321
- Krajtsik Ferenc** — (1838—?) ügyvéd, 1875-től — az 1881-84-es ciklus kivételével — a Nyitra megyei privilegyei kerület szabadelvű párti képviselője. — 106, 107, 126, 161, 329
- Krausz Lajos** — (1844—1905) gyáros, földbirtokos. 1888-ban a Pozsony megyei dunaszerdahelyi kerületben pótválasztás útján jutott mandátumhoz. 93, 287, 297, 298, 300, 301
- Kubicza Pál** — (1816—1893) Trencsén megye főispánja volt 1867 és 1890 között. — 79, 80, 81, 287
- Kubinyi György** — (1837—1902) hadnagy, majd földbirtokos. 1887-ben a Trencsén megyei illavai kerület szabadelvű párti képviselővé választotta. 175
- Kudlovich Imre** — (1827 ?) városi és megyei tisztségviselő, az 1887—92-es ciklusban a Borsod megyei Mezőkövesd szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 191
- Kun Miklós** — (1843—?) megyei tisztségviselő; Micsky Lajos halála után 1888-ban pótválasztáson a Komárom megyei nagyigmándi kerületben függetlenségi párti programmal képviselővé választották. 107, 109, 411
- Lajos, II.** — (1506—1526) gyar és cseh király 88
- Lajos, XIV.** — (1638—1716)

- francia király; uralk. 1643-tól. — 86
- Láng Lajos* — (1849–1918) statisztikus, politikus, az MTA I. tagja, 1881-től a pápai kerület szabadelvű párti képviselője. — 98, 99, 104, 297, 323, 339, 346, 352, 366, 369
- László Mihály* — (1849–1932) tanár, író, újságíró, az 1887–92-es ciklusban az Udvarhely megyei Oláhfalú város szabadelvű párti programmal választotta képviselőjévé. — 125, 259
- Lavater, Johann Kaspar* — (1741–1801) svájci író, lelkész. — 112, 338
- Lenhossék József* — (1818–1888) anatómus, egy. tanár, az MTA tagja. — 33
- Liptay Károly* — (1825–?) megyei tisztségviselő, 1887-től a Szabolcs megyei nyírbátori kerület függetlenségi párti képviselője. — 179, 325, 424
- Lipthay Béla*, báró — (1827–1899) katonatiszt, nagybirtokos, a képviselőháznak 1865-ben lett a tagja, az 1884–87-es ciklusban a Torontál megyei lovrini kerület mérsékelt ellenzéki képviselője volt, az 1887-es választáskor nem jutott mandátumhoz. — 106
- Lits Gyula* — (1846–1912) jogász, 1881-től a Fejér megyei vaáli kerület függetlenségi párti képviselője. — 151, 384, 386
- Lonkay Antal* — (1827–1888) tanár, újságíró, műfordító, 1868-tól a klerikális Magyar Állam szerkesztője. — 23, 24, 25, 26, 196, 209, 210, 211
- Lónyay Gábor* — (1805–1885) földbirtokos, reformpolitikus, mezőgazdasági író. — 360
- Lónyay Menyhért* — (1822–1884) miniszter, közigazdasági író, az MTA tagja, 1871-től haláláig
- az MTA elnöke. — 64, 65, 215, 265
- Lőrinczy György* — (1849–?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, az 1887–92-es ciklusban a Szilágymegyei Zilah kerület szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 300
- Lukács Béla* — (1847–1901) politikus, 1872-től tagja a parlamentnek, az Államvasutak igazgatója, majd Baross minisztersége idején a közmunka-és közlekedésügyi minisztérium államtitkára lett. — 44, 55, 94, 126, 253
- Lukács Gyula* — (1851–1906) újságíró, politikus, 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban a Fejér megyei rácalmási kerületben választották meg függetlenségi programmal. — 91, 168, 295, 296, 409, 412
- Luppa Péter* — (1838–1902) mérnök, földbirtokos, 1875–81 között Szentendre képviselője, 1887–92-es ciklusban párton kívüli programmal újból Szentendren választották meg. — 138
- Macedóniai Fülöp* ld. Fülöp, Nagy
- Machiavelli, Niccolò* — (1469–1527) — 130, 364
- Madarász Imre* — (1846–1918) református lelkész, az 1887–92-es ciklusban Karcag függetlenségi programmal képviselőjévé választotta. — 167, 168, 321, 352, 409, 411, 412
- Madarász József* — (1814–1915) ügyvéd, 1868-tól a 48-as és függetlenségi párt egyik vezető egyénisége volt. A Fejér megyei sárkeresztúri kerületet képviselte haláláig. — 192, 338, 411
- Mailáth György*, gróf — (1818–1883) magyar udvari kancellár,

- országbíró, a főrendiház elnöke. — 70, 268, 269, 270, 273, 319
- Maythényi László**, báró — (1820—1908) a szabadságharc idején a császári seregekkel működött együtt, Hont megye cs. és kir. megyefőnöke volt; 1867 és 1890 között a megye főispánja — 81
- Majthényi Ödön** — országgyűlési képviselő. — 436
- Marat, Jean-Paul** — (1743—1793). — 178
- Marczali Henrik** — (1856—1940) történetíró, egy. tanár. — 74, 279
- Mária Terézia** — (1717—1780). — 75, 233
- Mária Valéria** — (1868—1924) magyar hercegnő, osztrák főhercegnő. — 151, 386, 388, 391
- Maszák Hugó** — (1831—1916) újságíró, grafikus, 1880-ban Egyesy Gézával megalapította a Magyar Távirati Irodát, s azt 1898-ig vezette. — 163, 164,
- Matkovits Sándor** — (1842—1925) közgazdasági író, az MTA tagja, az 1885-ös Országos Kiállítás elnöke; 1881-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban ismét Budapest VII. kerületének szabad-
elví párti képviselője. — 126
- Matuska Péter** — (1841—?) ügyvéd, 1872-től tagja a képviselőháznak, az 1887—92-es ciklusban továbbra is a Liptó megyei lipótszentmiklósi kerület szabad-
elví párti képviselője. — 126, 145, 161
- Mátyás király** — (1443—1490). — 87
- Meltzl Oszkár** — (1843—1905) megyei tisztségviselő, 1875—87-ig a nagyszebeni jogakadémia tanára, 1887-től Nagyszében országgyűlési képviselője. — 103, 321, 323
- Mészáros István** — (1858—1888) pénzügyminisztériumi tisztségviselő, író, színműíró, a PH korrekтора. — 62, 63, 196, 262, 263, 264
- Mészáros Lázár** — (1796—1858) honvéd altábornagy, hadügyminiszter, a szabadságharc egyik katonai vezetője. — 170, 418
- Meszlényi Lajos** — (1852—1910) megyei tisztségviselő, 1881-től a Fejér megyei bodajki kerület függetlenségi párti képviselője. — 179, 180, 436
- Micsky Lajos** — (?—1888) Komárom megye táblabírája, majd országgyűlési képviselő. — 411
- Miklós Gyula** — (1855—1923) földbirtokos, az 1887—92-es ciklusban a Borsod megyei edelényi kerület szabad-
elví párti képviselője. — 99, 114, 121, 126
- Miksa** bajor herceg — (1808—1888) Ferenc József apósa. — 98, 313
- Milan (Obrenovics)** — (1854—1901) szerb király. — 11, 199, 200, 205
- Mocsáry Lajos** — (1826—1916) politikus, 1861-től tagja a parlamentnek, alapító elnöke a függetlenségi pártnak, a nemzetiségi kérdésben tanúsított megértő magatartása miatt 1887-ben kizárták a függetlenségi pártból. Az 1887-es választásokkor nem jutott mandátumhoz, 1888-ban a karánsebesi román választók pótválasztás alkalmával a nemzetiségi párt mandátumát neki biztosították. — 48, 94, 242, 243, 304
- Mohai Sándor** — (1851—?) ügyvéd, a gyulafehérvári ügyvédi kamara titkára. 1886-ban Lukács Béla lemondása után a gyulafehérvári kerület szabad-
elví párti programmal képví-

- selővé választotta. — 107, 325, 329, 339, 340
- Molnár Antal* — (1847–1902) levéltáros, az örménység kutatója. 1871 és 1878 között, majd 1884-től Szamosújvár szabadelvű párti képviselője. — 331, 366, 434
- Molnár István* — (1850–1920) pomológus és szőlész, 1876-tól a budai vincellérképző igazgató tanára volt. — 27
- Molnár József* — országgyűlési képviselő a korábbi ciklusokban. — 43, 235
- Molnár Viktor* — (1853–?) ügyvéd, az 1887–92-es ciklusban ismét a Zemplén megyei sátoraljai helyi kerület szabadelvű párti képviselője. — 98, 146, 168, 169, 417
- Morcsos István*, a kortes — MK alkotta név. — 56
- Móricz Pál* — (1826–1903) Tisza Kálmán személyes híve, 1870-től a debreceni egyházmegye gondnoka, 1868-tól tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban Újvidék szabadelvű párti képviselője, több éven át a Szabadelvű Kör igazgatója. — 30, 44, 101, 104, 323, 338, 339
- Mucker Teodor*, pékmester — MK alkotta név. — 17, 18, 19, 20
- Münnich Aurél* — (1856–?) ügyvéd, 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban is megtartotta a Szepes megyei iglói kerület szabadelvű párti mandátumát. — 148, 149, 163, 168, 185, 186, 373, 374, 436, 439
- Náday Ferenc* — (1840–1909) színész, rendező, 1863-tól a Nemzeti Színház tagja. — 59, 60, 257, 258, 262
- Nagy István* — (1848–?) birtokos, 1878-tól előbb párton kívüli, majd mérsékelt ellenzéki képviselő, az 1887–92-es ciklusban ismét a Sopron megyei lövői kerületben választották meg. — 398
- Nagy Iván* — (1824–1898) történész, genealógus, az MTA tagja. — 103, 320
- Nagy Miklós* — (1840–1907) újságíró, a VÜ szerkesztője. — 88, 169, 417
- Nagy Sándor* ld. Sándor (Alexandrosz)
- Napóleon, I.* (Napoléon Bonaparte) — (1769–1821). — 13
- Natalia* — (1859–?) szerb királyné. — 11, 199, 200, 205
- Neiszidler Károly* — (1832–?) kereskedő, 1884-től Pozsony város II. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 100, 120
- Neppel Ferenc* — (1835–?) megyei tisztségviselő, 1878-tól a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye nagyabonyi kerületének szabadelvű párti képviselője. — 133, 331, 366
- Neumann Armin* — (1845–1909) ügyvéd, egy. magántanár, az 1887–92-es ciklusban a Háromszék megyei Bereck kerület szabadelvű párti képviselője. — 321
- Nopcsa Elek*, báró — (1848–1918) földbirtokos, az 1887–92-es ciklusban a Hunyad megyei hátszegi kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 98, 151, 184
- Okolicsányi Kristóf* — (?–1707) Turóc vármegye alispánja. — 283
- Olay Lajos* — (1844–?) ügyvéd, 1881-től tagja a képviselőháznak, az 1887–92-es ciklusban

- Bácsalmás függetlenségi párti képviselője. — 371
- Orbán Balázs*, báró — (1830—1890) etnográfiai író, 1871-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban is a Bihar megyei berettyóújfalui kerület függetlenségi párti képviselője. — 74, 95, 97, 159, 302, 306, 338, 394, 399, 439
- Orczy Béla*, báró — (1822—1917) országgyűlési képviselő, majd a közös külügyminisztérium osztályfőnöke, 1879 és 1890 között a királyi személye körüli miniszter. — 32, 219
- Országh Sándor* — (1836—1902) városrendezési szakember, 1881-től Budapest III. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 104, 182
- Paczolay János* — (1818—1884) reformpolitikus, országgyűlési képviselő. — 64
- Pálóczy László* — (1783—1861) reformpolitikus, országgyűlési képviselő. — 77
- Papp Elek* — (1837—1913) mérnök, az 1887—92-es országgyűlésen a Hajdú megyei nádudvari kerület függetlenségi párti képviselője. — 103, 189, 339, 436
- Papp Samu* — (1849—?) orvos, az 1887—92-es ciklusban a Torda-Aranyos megyei Torda kerület szabadelvű párti képviselője. — 108, 109, 331
- Patay István* — (1808—1878) 1848-ban mint közhonvéd lépett a magyar hadseregbe, 1849-ben tisztként Pest téparancsnoka lett. A kiegyezés után Debrecen egyik országgyűlési képviselője. — 166, 167
- Pázmándy Dénes* — (1848—1936) publicista, 1878—84 között képviselő, az 1887—92-es ciklusban a Zemplén megyei olaszliszkai kerületben választották meg függetlenségi programmal — 98, 143, 183, 242, 243, 313, 372
- Péchy Tamás* — (1892—1897) politikus, 1868-tól tagja a parlamentnek, és folyamatosan az Abaúj megyei szikszói kerületet képviselte szabadelvű párti programmal, 1880 és 1890 között a Ház elnöke. — 44, 75, 87, 91, 94, 107, 110, 112, 117, 125, 132, 151, 152, 168, 176, 179, 180, 181, 190, 296, 310, 316, 328, 338, 345, 346, 349, 359, 386, 387, 409, 411, 419, 424, 427, 429, 434, 436, 441, 442, 446
- Perczel Miklós* — (1812—1904) 1868 és 1887 között Baranya megye főispánja, 1885-től a főrendiház kinevezett tagja; az 1887—92-es ciklusban Pécs városa párton kívüli programmal megválasztott képviselője volt. — 352, 408
- Pérrier, Casimir* — (1777—1832) francia politikus, pénzügyi szakember. — 166, 411
- Perl Soma* — (?—1927) Eötvös Károly ügyvédi irodájának segédje. — 126, 173, 184
- Perlaky Ede* — (1840—?) gazdasízt, ügyvéd, az 1887—92-es ciklusban a Szatmár megyei krassói kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 129, 321, 354, 355, 360
- Petelefi István* — (1852—1910). — 274
- Petőfi Sándor* — (1823—1849). — 61, 259, 360
- Petrich Ferenc* — (1826—?) földbirtokos, 1884-től a Tolna megyei kölesdi kerület függetlenségi párti képviselője. — 436

Pius, IX. — (1792—1878). 1846-tól pápa. — 24, 211

Podmaniczky Frigyes, báró — (1824—1907) író, 1861—1906 között a képviselőház tagja; 1881-től a Bács-Bodrog megyei ókanizsai kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. 1875 és 1885 között a Nemzeti Színház és az Opera intendánsa. — 14, 48, 50, 109, 125, 126, 167, 168, 203, 259, 338, 358

Polónyi Géza — (1848—1920) ügyvéd, 1881—84-es ciklusban Szolnok függetlenségi párti képviselője, 1886-ban pótválasztáson, Németújvárot választották meg, az 1887—92-es ciklusban a Hajdú megyei szoboszlói kerületben szerzett mandátumot. — 49, 51, 61, 91, 99, 100, 102, 103, 108, 109, 118, 122, 124, 130, 131, 140, 155, 171, 173, 178, 181, 310, 314, 316, 319, 320, 330, 331, 334, 335, 336, 339, 346, 350, 361, 362, 364, 365, 422, 441, 446

Pongrácz Károly, gróf — (1831—1897) katonatiszt, a főrendiház tagja, az 1887—92-es ciklusban a Nyitra megyei verbói kerület párton kívüli képviselőjévé választották. — 151, 383

Protić, Koszta — (1831—1892) katonatiszt, 1873—1883 között Szerbia hadügyminisztere. — 11

Pulszky Ágoston — (1846—1901) jogfilozófus, egy. tanár, az MTA I. tagja, Pulszky Ferenc fia. Az 1887—92-es ciklusban Bács-Bodrog megye Verbász kerületének szabadelvű párti képviselője. — 119, 131, 158, 189, 192, 398, 399, 401

Pulszky Ferenc — (1814—1897) politikus, régész, művészettörténész, az MTA tagja, a reformkori politikai élet kiemel-

kedő tagja. 1866-ban tért haza az emigrációból, több ízben volt képviselő, az 1887—92-es ciklusban nem jutott mandátumhoz. — 54, 113, 250, 251, 252

Pulszky Károly — (1853—1899) művészettörténész, író, az MTA I. tagja. Az Iparművészeti Múzeum öre, majd az Országos Képtár igazgatója. 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Somogy megyei tabi kerület választotta meg szabadelvű párti programmal. — 130, 259

Pythagoras — (i. e. kb. 500—580) szamoszi eredetű görög matematikus és filozófus. — 85

Rabagas — Sardou vígjátékának címadó hőse. — 116

Rácz Athanáz — (1821—?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, 1880—84 között Temes megye alispánja, 1884-től a Temes megyei kisbecskekerület kerület szabadelvű párti képviselője. — 44

Radvánszky Béla — (1849—1906) művelődéstörténetíró, képviselő, majd 1882—92 között Zólyom vármegye főispánja, 1885-ben feleségül vette Tisza Kálmán Paulina lányát. — 12, 207

Rákóczi Ferenc, II. — (1676—1735). — 170, 418

Rákosi Viktor — (1860—1923) író, újságíró, humorista. — 274

Rakovszky István — (1849—?) szakíró, műfordító, 1878-tól tagja a Háznak, az 1887—92-es ciklusban a Turóc megyei szucsáni kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 145, 378

Rakovszky Menyhért — (?—1707) Turóc vármegye jegyzője, akit

- követő társával Okolicsányi Menyhérttel, a királlyal való megbékélési szándékuk miatt, az ónodi országgyűlésen követő társaik összekaszaboltak. — 75, 283
- Recskly Endre** — Szabolcs vármegye egyik esendbirtosa, a tisztaeszlári koholt vérvádper egyik nyomozati vezetője. — 48, 242
- Regele**, a képviselőház irodaigazgatója. — 190
- Reményi Antal**, pesti polgár. — 35, 36, 37, 38, 39, 222
- Rémi**, az új kioszk-bérlő. — 50, 51, 240, 243
- Renan, Ernst** — (1823–1892) francia vallástörténész, történétíró. — 25
- Reviczky Károly** — (1852–?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, először 1881-ben választották képviselőnek, majd ezt követően az 1887–92-es ciklusban az Esztergom megyei dorogi kerület függetlenségi párti mandátumával jutott be a parlamentbe. — 413
- Rezei Sylvius** (1855–?) görög kat. pap, címzetes esperes, az 1887–92-es ciklusban a Bihar megyei csékei kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 114
- Robespierre, Maximilien-François-Marie-Isidor de** — (1758–1794). — 103
- Rohonyi Gyula** — (1852–?) ügyvéd, megyei tisztségviselő, az 1887–92-es ciklusban a Bács-Bodrog megyei kulpini kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 384
- Rossi, Ernest** — (1829–1896) olasz Shakespeare-színész. — 176
- Roszner Ervin**, báró — (1852–1928) jogi író, egy. magántanár, az 1887–92-es ciklusban a Nógrád megyei szécsényi kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 95, 176, 302, 305, 423
- Rózsa Sándor** — (1813–1878) híres alföldi betyár. — 49
- Rökk Szilárd** — (1799–1888) ügyvéd, jogtanácsos. — 59, 261, 262
- Rudolf** trónörökös — (1858–1889). — 86, 87, 196, 197, 202, 289, 290, 292, 293
- Quintus** — Kenedi Géza újságírói álneve. — 17
- Sághy Gyula** — (1844–1916) jogász, egy. tanár, az 1884–87-es ciklusban mérsékelt ellenzéki, majd szabadelvű, végül függetlenségi párti képviselő. — 33
- Sal Ferenc** — (1835–?) ügyvéd, 1875–88 között Nagyvárad polgármestere. — 95
- Salmen Jenő**, báró — (1828–1896) politikus, pénzügyi szakember, miniszteri tanácsos. — 413
- Samassa József** — (1828–1912) egyházi író, 1873-tól egri érsek, 1872-től haláláig a főrendiház tagja volt. — 47
- Sándor**, (Nagy Sándor), Alexandrosz — (i. e. 356–323) ókori hadvezér, Macedónia királya. — 129
- Sándor** — (1876–1903) szerb trónörökös, 1889-től I. Sándorként Szerbia királya. — 11, 12, 200, 202
- Sardou, Victorien** — (1831–1908) francia drámaíró. — 345
- Schvarcz Gyula** — (1839–1900) államtudományi író, ókori görög történész, az MTA tagja, közoktatási politikus, 1887-től

- a Moson megyei surányi kerület szabadelvű párti képviselője. — 74, 130, 161, 196, 276, 278, 279, 364, 406
- Sebők Zsigmond* — (1861–1916) újságíró, ifjúsági író, a PHnál MK szerkesztőségi kollégája. — 274
- Sennyei Pál*, báró — (1824–1888) konzervatív politikus, az MTA ig. tagja; 1872–81 között országgyűlési képviselő, 1884-ben országbíró, 1885-ben a főrendiház elnöke. — 43, 54, 212, 319
- Simonfay János* — (1833–?) ügyvéd, országgyűlési képviselő, 1867-ben ügyvédi irodát nyitott Pécsen. A Baranya megyei és pécsi ellenzék szervezője, majd elnöke (1872). Az 1887–92-es ciklusban Pécsvárad kerület függetlenségi párti képviselője. — 339, 352
- Simonfyi Ernő* — (1821–1882) politikus, a szabadságharc leverése után 1868-ig külföldön élt emigrációban, hazatérte után a németürögői kerületet képviselte függetlenségi párti programmal. — 81
- Símor János* — (1813–1891) hercegprímás, az MTA ig. tagja. — 299
- Smolka, Franz* — (1810–1898) lengyel politikus az Osztrák–Magyar Monarchiában. 1881-ben a birodalmi gyűlés elnökévé választották. — 143, 372
- Sprinczer János* — (1849–?) jogász, az 1887–92-es ciklusban a Pozsony megyei Nagyszombat kerület szabadelvű párti képviselője. — 110, 154
- Stancsevics* — Kállay Benjámint közvetlen bécsi munkatársa. — 29
- Stanley, Henry Morton* — (1841–1904) angol származású amerikai újságíró, utazó, felfedező. — 164, 407
- Steiger Gyula* — (1837–1901) ügyvéd, a főváros törvényhatóságának tagja, az 1870-es évektől a Pesti Hazai Első Takarékpénztár választmányának tagja, 1883-tól vezérigazgatója, majd elnöke. — 37, 38, 39, 52, 225, 244, 245, 246
- Steinacker Ödön* — (1839–1929) mérnök, 1875 óta tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban Szeben megye nagydísnódi kerületének szász nemzetiségi párti képviselője. — 108, 109, 113, 115, 116, 117, 331, 332, 334, 335, 340, 343, 344, 346, 349
- Sterneck, Miksa*, báró — (1829–1897) osztrák–magyar tengernagy, a közös hadügyminisztérium tengerészeti osztályának főnöke. — 35, 36, 38
- Stoczek József* — (1819–1890) mérnök, műegyetemi tanár, az MTA tagja, 1886–89 között alelnöke. — 49
- Stróbl Alajos* — (1856–1926) szobrász, a századforduló magyar szobrászatának vezető egyénisége. — 259
- Strossmayer, Josef Georg* — (1815–?) diakovári püspök, a horvát nemzeti múzeum kaptárának megalapítója, a zágrábi egyetem egyik alapítója. — 48, 242
- Sturm Albert* — (1851–1909) újságíró, 1881-től a Pester Lloyd parlamenti rovatának vezetője, 1887–1901-ig az Országgyűlési Almanachot szerkesztette. — 103, 278, 320
- Szalay Imre* — (1846–1902) politikus, 1875–84 között a Somogy megyei lengyeltóti kerületet képviselte függetlenségi

- programmal, 1884-ben ugyanótt antiszemita programmal választották meg, az 1887–92-es ciklusban is a lengyeltóti kerületet képviselte, de újból függetlenségi programmal. — 75, 98, 103, 106, 109, 124, 153, 178, 283, 325, 329, 366, 436
- Szalay László* — (1813–1864) történetíró, reformpolitikus, az MTA tagja. — 77, 278
- Szapáry Géza*, gróf — (1828–1898) a főrendiház tagja, 1873–83 között Fiume és a magyar–horvát tengerpart kir. kormányzója. — 31, 32
- Szapáry Gyula*, gróf — (1832–1905) politikus, 1878 és 1887 között pénzügyminiszter, az 1887–92-es ciklusban a Jász-Nagykun-Szolnok megyei törökszentmiklós kerület szabadelvű párti képviselője. — 47
- Szathmáry György* — (1845–1898) közgazdasági szakíró, 1881-től képviselő, az 1887–92-es ciklusban továbbra is a Hunyad megyei dévai kerület szabadelvű párti képviselője. — 161, 173, 300
- Szathmáry Károly*, P. — (1831–1891) író, regényíró, 1878-tól az Országgyűlési Napló szerkesztője. — 125, 170
- Széchenyi István*, gróf — (1791–1860). — 64, 268
- Széchenyi Pál*, gróf — (1838–1901) 1882-től földművelési-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter; 1884-től a kaposvári kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 45, 51, 372
- Szecsódy Kálmán* — (1858–?) földbirtokos, az 1887–92-es ciklusban a Vas megyei körmendi kerületben választották meg függetlenségi programmal. — 413
- Szederkényi Nándor* — (1838–1916) újságíró, történész, 1873-tól tagja a parlamentnek, 1878-tól Eger függetlenségi párti képviselője. — 141, 142, 181, 321, 331, 340, 346, 350, 352, 366, 429, 434
- Szegedy György* — az 1860-as években bécsi kancellári titkár, Mailáth György unokaöccse. — 67, 68, 69, 268, 269, 270
- Szell Akos* — (1845–1903) ügyvéd, az 1887–92-es ciklusban Nagylak függetlenségi párti programmal megválasztott képviselője. — 97, 331
- Szell Kálmán* — (1845–1915) politikus, 1875–78 között pénzügyminiszter, 1879-től párton kívüli képviselő, az 1887–92-es ciklusban továbbra is a Vas megyei kőszegi kerület képviselője. — 161
- Szemere Bertalan* — (1812–1869) politikus, miniszterelnök, író, az MTA I. tagja. — 77.
- Szendrey Gerson* — (1849–?) ügyvéd, az 1887–92-es ciklusban antiszemita programmal választották képviselővé a Baranya megyei dárdai kerületben. — 182, 346, 436
- Szeniczey Ödön* — (1838–?) megyei tisztségviselő, 1872-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban a Tolna megyei paksi kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 352
- Szent István* ld. István, I.
- Szentiványi Árpád* — (1840–?) földbirtokos, megyei tisztségviselő, 1872-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban újból a Gömör-Kishont megyei kövi kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 171
- Szentiványi Kálmán* — (1839–?)

- alispán, az 1887–92-es ciklusban a Maros-Torda megyei nyárádzeredai kerület mérsekelt ellenzéki képviselője. — 106, 325, 328
- Szentkirályi Albert* — (1838–1891) író, műfordító, 1884 óta tagja a parlamentnek; az 1887–92-es ciklusban Mezőtúr függetlenségi párti képviselője. — 100, 106, 168, 189, 325, 328, 346, 350, 355, 366, 413, 441, 446
- Szereb György* — (1850–1914) ügyvéd, 1876-tól a Krassó-Szörény megyei nagyzerlenci kerület szabadelvű párti képviselője. — 94
- Szerecsényi Aladár* — az 1884–87-es ciklusban a Hunyad megyei dobrai kerület szabadelvű párti képviselője volt. 101
- Szilágyi Dezső* — (1840–1901) 1871-től Deák-párti képviselő, a fúzió után a szabadelvű párt tagja, 1877-ben kilépett, és 1878-ban az egyesült ellenzék egyik képviselője. Az 1881–87 közötti időszakban a főváros józsefvárosi kerületét képviselte. Az 1887-es választásokkor a siklósi kerületben kisebbségben maradt, 1887 őszén Pozsony I. kerületében pótválasztás során választották meg. — 94, 105, 108, 119, 120, 130, 131, 147, 166, 175, 176, 331, 333, 335, 340, 346, 366, 419, 420
- Szily Kálmán* — (1838–1924) nyelvész, természettudós, az MTA tagja, 1889-től főtitkára. — 215
- Szítányi Bernát* — (1816–1889) ügyvéd, megyei tisztviselő, 1861-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban a Trencsén megyei vág-besztercei kerület szabadelvű párti képviselőjévé választották. — 44, 79, 80, 94, 145, 146, 196, 286, 287, 378
- Szontagh Pál* — (1820–1904) politikus, 1865-től tagja a parlamentnek, az 1884–87-es ciklusban a Nógrád megyei ballassagyarmati kerület szabadelvű párti képviselője, az 1887-es választásokkor nem lépett fel. — 45, 56, 77, 113, 219, 235
- Szögyény-Marich László* — (1806–1893) konzervatív politikus, főispán, 1883–85 között a főrendiház elnöke, majd országbíró. — 47, 48, 238
- Szunyogh Szabolcs* — (1849–1914) nagybirtokos, ügyvéd, a parlamentnek 1884-től tagja, és a Bihar megyei hosszúpályi kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 98, 143
- Taaffe, Eduard* von, gróf (1833–1895) osztrák államférfi, 1879-től 1893-ig miniszterelnök. — 58, 171, 255, 290, 418
- Tallán Béla* — (1851–1921) megyei tisztviselő, 1886-tól Somogy megye főispánja. — 372
- Táncsics Mihály* — (1799–1884). — 360
- Tarkovich József* — (1841–1924) 1867-től pénzügyminisztériumi tisztviselő, 1886-tól miniszterelnöki államtitkár. — 46, 47
- Teleki József, gróf* — (1859–?) főrendiházi tag, az 1887–92-es ciklusban a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei fülöpszállási kerület szabadelvű párti képviselője. — 121
- Teleszky István* (Jajtelesz) — (1836–1899) ügyvéd, jogi író, 1874-től tagja a képviselőháznak, az 1887–92-es ciklusban az Úgocsa megyei halmi kerület

- let szabadelvű párti képviselője. — 126
- Thaly Kálmán* — (1839–1909) történész, az MTA tagja, 1878-tól tagja a parlamentnek, 1881-től Debrecen I. kerületének függetlenségi párti képviselője. — 75, 124, 148, 151, 153, 154, 178, 179, 180, 186, 279, 340, 352, 379, 380, 384, 387, 392, 417
- Thurn-Taxis Egon*, herceg — (1832–?) alezredes, torontáli nagybirtokos, az 1887–92-es ciklusban a Torontál megyei szentgyörgyi kerületben szabadelvű párti programmal választották képviselővé. — 119
- Tibád Antal* — (1843–1902) jogász, 1875-től tagja a képviselőháznak, és azóta az Udvarhely megyei székelyudvarhelyi kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 44, 185
- Tisza István* — (1861–1918) Tisza Kálmán legidősebb fia, közgazdasági tanulmányokat folytatott, 1884-től a vízaknai kerület szabadelvű párti képviselője. — 153, 154, 155, 157, 158, 159, 174, 388, 389, 392, 393, 394, 398, 399, 400, 420
- Tisza Kálmán* — (1830–1902) miniszterelnök, belügyminiszter, az 1887–92-es ciklusban Nagyvárad országgyűlési képviselője. — 12, 22, 30, 32, 38, 39, 40, 42, 43, 46, 48, 49, 59, 78, 79, 83, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 109, 111, 114, 117, 119, 123, 125, 127, 129, 130, 132, 133, 135, 137, 145, 146, 147, 148, 149, 153, 155, 157, 158, 159, 160, 163, 165, 166, 169, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 196, 215, 216, 230, 235, 236, 238, 255, 257, 283, 290, 302, 305, 307, 309, 310, 314, 315, 316, 319, 321, 331, 332, 335, 336, 338, 339, 340, 345, 346, 349, 352, 354, 355, 359, 361, 364, 366, 384, 387, 388, 389, 393, 395, 399, 401, 406, 407, 409, 424, 429, 435, 436, 440, 446
- Tisza Lajos*, gróf — (1832–1898) az 1879-es szegedi árvíz után a város újjáépítésének kir. biztosa. 1883-ban grófi rangot kapott érdemei elismerésül. Az 1884-es választásoktól állandóan Szeged város I. kerületének képviselője. — 83, 121, 154, 155, 156, 166, 177, 178, 179, 424, 428
- Tisza Lajos* — (1879–?) Tisza Kálmán legfiatalabb gyermeke. — 154, 157, 163, 406
- Tisza László* — (1829–1902) földbirtokos, 1866-tól tagja a parlamentnek, 1884-től a Krassó-Szörény megyei bográni kerület szabadelvű párti képviselője. — 166
- Tolnai Lajos* — (1837–1902). — 274
- Tolnay Lajos* — (1837–1918) mérnök, 1872-től 1886-ig a MÁV első elnök igazgatója, az 1887–92-es választásokkor Budapest IX. kerületének szabadelvű párti képviselője lett. — 36, 225
- Tomcsányi László* — (1844–1903) ügyvéd, 1875-től tagja a képviselőháznak, az 1887–92-es ciklusban az Ung megyei szobránci kerületnek mérsékelt ellenzéki képviselője. — 156
- Tóth Béla* — (1857–1907) író, újságíró. — 209, 214, 274, 283
- Török János* — (1843–1892) Temes vár polgármestere, 1885 február elején nevezték ki Budapest rendőrségének főkapitányává. — 23, 24, 209, 211

- Török Zoltán* — (1852—?) ügyvéd, 1884-től a Nógrád megyei losonoi kerület szabadelvű párti képviselője. — 325
- Tórs Kálmán* — (1843—1892) író, újságíró, 1878-tól a parlament tagja, ettől az időtől Szentest várost képviselte függetlenségi párti programmal. MK személyes ismerőse. — 118, 140, 173, 346, 350, 419, 420
- Trefort Ágoston* — (1817—1888) közgazdász, centralista politikus, az MTA tagja, 1885-től elnöke, Pozsony szabadelvű párti képviselője, 1872-től haláláig kultuszminiszter. — 31, 39, 46, 148, 195, 215, 216, 218, 219, 220, 222, 228, 236, 239, 244, 245, 246
- Turgenyev, Ivan Szergejevics* — (1818—1883). — 62, 263
- Udvary Ferenc* — (1840—?) a Vas-Zala megyei Takarékpénztár vezérigazgatója, az 1887—92-es ciklusban Kőrmend függetlenségi párti képviselője. — 181, 429
- Ugron Ákos* — (1849—?) 1878-tól tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Vas megyei kiscelli kerületben választották meg függetlenségi programmal. — 142, 361
- Ugron Gábor* — (1847—1911) 1872-ben balközépi képviselő, a fúzió után a függetlenségi párthoz csatlakozott, az 1880-as években aktívan részt vett a párt parlamenti csatározásaiban, az 1887—92-es ciklusban Kecskemét város I. kerületét képviselte. — 49, 91, 123, 143, 151, 171, 172, 175, 178, 181, 189, 191, 296, 331, 338, 352, 353, 354, 372, 384, 419, 423, 424, 429, 441, 442, 446, 447
- Ullmann* — Szitányi Bertalan apja. — 146
- Unger Alajos* — (1837—?) ügyvéd, 1880-tól tagja a parlamentnek, az 1887—92-es ciklusban a Zala megyei keszthelyi kerület választotta meg függetlenségi párti programmal. — 102, 109, 127, 316, 319, 321, 325, 328, 331, 335, 339, 354, 355, 361
- Uray Imre* — (1850—?) földbirtoke, 1887-ben a Bereg megyei tiszaháti kerületben függetlenségi párti programmal választották képviselővé. — 159, 173, 183, 419, 420
- Urbanovszky Ernő* — (1826—?) megyei tisztségviselő, 1865-től országgyűlési képviselő; előbb Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. Az 1887—92-es ciklusban a Trencsén megyei Bittse kerületét képviselte. — 43, 79, 94, 124, 230, 235
- Vadnai Károly* — (1832—1902) író, a Fővárosi Lapok szerkesztője, az MTA I. tagja, 1884-től Miskolc II. kerületének szabadelvű párti képviselője. — 95, 102, 103, 109, 137, 159, 258, 259, 274, 306, 316, 319, 320, 331, 335, 336, 394, 399
- Vadnay Andor* — (1859—1901) jogász, 1882-től képviselő, az 1884—87-es ciklusban a Zala megyei tapolcai kerületben választották meg antiszemita programmal, 1887-ben ugyanott újraválasztották. — 94, 147, 148, 191, 259, 374, 378, 379
- Vágó Pál* — (1853—1928) festő, illusztrátor. — 259, 370, 371
- Vámbéry Ármin* — (1832—1913) közép-ázsiai utazó, orientalista, egy. tanár, az MTA tagja. — 33, 219, 221

- Vámos Béla** — (1847–?) jogtanár, szerkesztő, az 1884–87-es ciklusban Kecskemét II. kerületének szabadelvű párti képviselője volt. — 167, 411
- Varasdy Károly** — (1846–?) ügyvéd, polgármester, az 1887–92-es ciklusban Szombathely szabadelvű képviselője lett. — 100, 121, 124, 352
- Vargits Imre** — (1834–1904) megyei tisztségviselő, 1872-től tagja a parlamentnek, 1878-tól a Temes megyei rittbergi kerületet képviselte szabadelvű párti programmal. — 118, 148, 149, 369, 378, 383
- Vasvári Pál** — (1826–1849) forradalmár, a márciusi ifjak egyik vezére. — 360
- Velszka Klára** — MK alkotta lengyel leánynév. — 53, 54, 248
- Veres József** — (1851–1913) evangélikus lelkész, 1884-től antiszemita programmal Orosháza város országgyűlési képviselője. — 339
- Vértesi Arnold** — (1834–1911) író, újságíró. — 59, 60, 257, 258, 274
- Vetsera Mária**, bárónő — (?–1889) Rudolf trónörökös vele együtt követett el öngyilkosságot. — 292
- Vilmos, I.** — (1797–1888) porosz király és német császár. Uralkodott: 1871-től. — 204
- Vilmos, II.** — (1859–1941) porosz király és német császár. Uralkodott: 1888–1918 között. — 254, 255
- Visi Imre** — (1852–1889) újságíró, a Hon munkatársa, majd a Nemzet szerkesztője, 1884-től tagja a parlamentnek, az 1887–92-es ciklusban Budapest Józsefváros szabadelvű párti képviselője. — 59, 107, 108, 118, 137, 147, 257, 260, 325, 330, 346, 366, 372
- Vizsolyi Gusztáv** — (1822 1880) ügyvéd, 1872-től képviselő, az országos szabadelvű párt elnöke, az 1887–92-es ciklusban a Krassó-Szörény megyei országvicai kerületben választották meg. — 132, 338, 369
- Wahrmann Mór** — (1832 1802) nagykereskedő, nagyjáros 1869-től haláláig a főváros lipótvárosi kerületét képviselte előbb Deák-párti, majd szabadelvű párti programmal. — 94, 99, 100, 145, 140, 101
- Washington, George** (1732 1799). — 13
- Weidenhofer, dr.** — Ferenc József udvari orvosa. 200
- Weilen, Joseph** — (1830 1880) osztrák költő, drámaíró, 1870-től kormánytanácsos. MM
- Wekerle Sándor** — (1848 1021) pénzügyi szakember, pénzügyminisztériumi államtitkár, az 1887–92-es ciklusban a Szatmár megyei nagybányai kerület szabadelvű párti képviselője. — 93, 96, 97, 100, 120, 125, 129, 132, 156, 284, 307, 309, 331, 335, 339, 346, 352, 355, 358, 366
- Wenckheim Frigyes**, gróf (1842–?) nagybirtokos, ügyvéd, 1878-tól tagja a képviselőháznak, az 1887–92-es ciklusban az Arad megyei kisjenői kerületben választották meg ellenzéki programmal. 191
- Wenzel Gusztáv** — (1812 1801) jogtudós, egy. tanár, az MTA tagja. — 33
- Werner**, bécsi újságíró, világhírnőleg MK alkotta név. 28
- Wittmann János** — (1850 ?) földbirtokos, takarékpénztári

- igazgató, az 1887–92-es ciklusban az Arad megyei szentannai kerületben választották meg mérsékelt ellenzéki programmal. — 366, 369
- Wlassics Gyula* — (1852–1937) főügyészhelyettes, majd 1892-től képviselő, 1895-től vallás-és közoktatásügyi miniszter. — 236
- Wodianer Béla* — (1831–1896) kereskedelmi vállalkozó, a parlamentnek 1869-től tagja, az 1887–92-es ciklusban a Temes megyei csákovai kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 126
- Zala György* — (1858–1937) szobrász. — 61, 259
- Zay Albert*, gróf — (1825–?) földbirtokos, gyáros, az 1887–92-es ciklusban a Trencsén megyei baáni kerületben választották meg szabadelvű párti programmal. — 191
- Zichy Ágost*, gróf — (1852–1925) utazó, országgyűlési képviselő, 1883-tól Fiume kormányzója. — 31, 32, 215
- Zichy Antal* — (1823–1898) író, politikus, az MTA tagja. — 32, 215
- Zichy Jenő*, gróf — (1837–1906) ügyvéd, politikus. 1865-től haláláig képviselő. Előbb Deák-párti, azután párton kívüli, majd szabadelvű párti programmal. Az 1887–92-es ciklusban az Árva megyei bobrói kerületben választották meg. — 14, 31, 176, 177, 178, 179, 191, 205, 218, 424, 427
- Zichy József*, gróf — (1841–1924) utazó, 1868-tól több ízben képviselő, 1872 és 1875 között miniszter, 1889-től Trencsén megye főispánja. — 31, 32, 215

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Trefort utódjának kijelölése. Borsszem Jankó, 1888. szept. 2.
- II. A költségvetési tárgyalás. Borsszem Jankó, 1888. nov. 4.
- III. Két tollrajz *A »Ház«* [I.] c. karcolathoz. VÚ, 1888. nov. 25. 789. l.
- IV. *A mamelukok fészke* c. cikk első kéziratoldala, a végleges szövegből kihagyott cím és bevezető szöveg. OSZK Kézirattára. Fol. Hung. 2169/3 112 folio
- V. Arcképek *A »Ház«* II. c. karcolathoz. (Csávolszky Lajos, Eötvös Károly, báró Kaas Ivor, Bolgár Emil, ifj. Ábrányi Kornél, Pázmány Dénes, Szederkényi Nándor, Törs Kálmán, Hoitsy Pál, Bartha Miklós). VÚ, 1888. dec. 16. 832. l.
- VI. Arcképek *A »Ház«* II. c. karcolathoz. (Csernátony Lajos, Falk Miksa, Hegedüs Sándor, Horváth Gyula, Visi Imre, Asbóth János, Vadnai Károly, Beksics Gusztáv, György Endre és Mikszáth Kálmán). VÚ, 1888. dec. 16. 833. l.
- VII. Mikszáth Kálmán. Kinagyítva a VÚ, 1888. dec. 16-i számának 833. lapján lévő arcképcsarnokból.
- VIII. Rudolf trónörökös arcképe és a ravatalról készült felvétel. Reprodukció Emil Frenzel »Kronprinzen-Mythos und Mayerling-Legenden« c. munkájából.

TARTALOM

(Az első szám a szövegre, a második a jegyzetre utal.)

CIKKEK, TÁRCÁK

1888

Védők és vádlottak	7	108
A kis Sándor	11	108
Az új seprő	13	202
A pék mint orvos	18	205
Zólyom non bibit	20	200
Meghalt lelkek	23	200
Egy zseniális miniszter	27	211
Miniszter kerestetik	30	214
»Korona« vagy »írás«?	32	218
A flotta támogatója	35	222
Az új miniszter	30	220
A mamelukok fészke	41	220
Titkos sürgönyök	40	205
Csevegés a hétről	48	238
A választás után	51	244
Az állam gyermeke	53	247
A reformer	54	240
A hét története	50	253
A bohemien világ	59	257
Az utolsó gyümölcs	02	202
A kezdet kezdete	03	204
Doktor Ferenczi	07	207
[Az Egyetemes Regénytár Almanachja 1889-re. Előszó]	71	273
Hazahíják az öreget	72	275
A »t. Ház« az Akadémiában	74	270
[Előszó]	70	284

1889

»Urunk«	79	285
Horváth Gyula	81	287
A királyfi halála	85	288

PARLAMENTI KARCOLATOK

1888

A mai ülés (nov. 6.)	91	295
A helyzet	92	297
A mai ülés (nov. 13.)	94	301
A mai ülés (nov. 14.)	96	306
A t. Házból (nov. 18.)	98	309
A t. Házból (nov. 20.)	100	315
A mai ülés (nov. 22.)	103	320
A t. Házból (nov. 23.)	105	324
A vita vége	108	330
A »Ház« [I.]	110	336
A t. Házból (nov. 28.)	112	338
A t. Házból (nov. 29.)	117	345
A t. Házból (nov. 30.)	120	351
A mai ülés (dec. 2.)	125	354
A mai ülés (dec. 4.)	130	361
A mulatságos kabátok	131	365
A »Ház« II.	134	370

1889

A t. Házból (jan. 11.)	145	373
Este és reggel	149	380
A hangulat	151	383
Tisza István	153	388
A mai ülés (jan. 17.)	157	394
A t. Házból (jan. 18.)	160	400
A mai ülés (jan. 20.)	166	408
Jókai beszél	168	412
A vita végén	173	419
A szcena	175	423
A t. Házból (jan. 26.)	179	428
Megint egy szcena	185	435
A szavazás	188	441

JEGYZETEK

Rövidítések	194
Bevezetés a jegyzetekhez	195
Életrajzi jegyzetek és névmutató	449
A képmelléletekről	475

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Mérey Zsoltné   Műszaki szerkesztő: Oriai Ernő
AK 1018 k 8886
Terjedelm: 80 (A/B) fv + 8 oldal melléklet
83.10057 Akadémiai Nyomda, Budapest   Felelős vezető: Bernát György

